DE NAVORSCHER.

De Navorscher.

EEN MIDDEL
TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER
TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN,

ONDER BESTUUR VAN

P. LEENDERTZ Wz.

ACHT EN TWINTIGSTE JAARGANG.

NIEUWE SERIE.

Elfde Jaargang

TE AMSTERDAM, bij J. C. LOMAN JR.
1878.

BLADWIJZER.

A.

Aanhalingen. 'S minsken leven is geliik as 'n swineblaas, 543.
Aankondiging van boeken, 324, 373.
Abel Eppens (Citaat van), 309.
Afbeeldingen van den vos en andere dieren in kerken, 521, 597.
Alkemade en v. d. Schelling, Beschrijving van Briele (Bijvoegsels tot het 2e deel van), 217, 265.
Allart (J.), 170.
Almanakje (Het Vrouwen-) van Dieuwertje en Grietje, 64, 401.
Almanakken, 170.
Amsterdam. Armenische kerk, 349, 508, 593.
Anna Roemers (De man van), 562.
Archief te Alkmaar, 170.

B.

Bangmakers, 592.
Barnsteen in het Zuiden, 111.
Beer (Den) en schimminkel spelen, 110.
Bekentenissen van een misdadiger, 337.
Beker (Zilveren) te Zwartsluis, 309.
Bellamy (Waarheidsliefde van), 487.
Bergen op Zoom belegerd, 165.
Bilderdijk, Brief van A. aan L., 166.
Billichius (A.), 568.
Blitterswijk (Heeren van), 97.
Boeken (Hier te laude onder het fransche bewind opgehaalde), 163.
Boekverkoopers rekening (Eene oude), 329.
Boekverzamelaars (Gevaarlijke), 451.
Brielle (Cappelrie, gesticht door Arent Pieterse en Lijsbet Oellen te), 339. — (Privilegie van de Cloveniers schutten te), 377. - (Zeven brieven aan de regeering te), 441. — (Waalsche gemeente te), 489. — (Privilegie van 1551 aan het gilde van de scipluyden te), 593.
Bruinier, 1.
Bunyans Christens reize, 65.
Burgtbouw (Bijdrage voor de kennis van den ouden frieschen), 130.
Buurtmeesters en buurmeesters in Gelderland, 286, 549.
Bijbel van Deux aas (Kantteekening van den), 354.
Bijbeltekst, 404.
Bijen (Fransch werk over de), 309, 454.
Bijgeloof ten aanzien van het terugvinden van verdronkenen, 211, 323
Byron (Verzen van), 353.

D.

Dagbladen (Nederlandsche). Krelis blatje, 64, 350. — Brielsche courant der vorige eeuw, 352.
Decker (J. de), Chariclea, 65.
Delden (Kronijk van), 241.
Doodkisten (Steenen), 349, 521.
Doopschgezinden (Gewapende) te Aardenburg in 1672, 62.
Dunninge, 519.
Dwalingen, meest de natuur betreffende, door de letterkunde verspreid, 260.

E.

Ebbe (Dubbele) in juli 1672, 505.
Etymologie (Proeve van), 21.
Etiquette, 212.
Etschert (De pijpenbakker P.), 488.
Evang. gezang 43, 125.

F

Franschen koning (Vlugt van een), 520.
Friesche dichters, 403.
Friesland (Het Hof van), 552.

G.

Gallus of de Haan (Car.), 555.
Ganzebord, 123.
Genealogische gegevens naar aanleiding van nederbetuwsche grafschriften, 46.
Geslacht Aerssen, 432. — Apeldoorn, 40. — v. Assendelft, 200, 467. — Balwé, 157. — v. Barneveld, 55, 206, 321, 425, 581. — Bartolotti v. d. Heuvel, 539. — Bax, 196, 320, 423, 585. — v. Belle, 52. — v. d. Berch, 38. — Berdenis, 198. — du Bois, 429 — Boogaert v. Alblasserdam, 369. — Bouwens, 53. — v. Bueren, 40. — Burghgraaf, 157, 475. — Burmania, 259. — v. d. Chijs, v. d. Sijs, 209. — v. Cleve, 322, 574. — v. Cuyck, 94, 428, 629. — Diepenbroek, 40, 101, 253, 629. — Doeyenburg, 259, 483, 574. — v. Dompselaer. 101, 254. — Eck v. Panthaleon, 203. — Eilbracht, 39, 143, 533. — v. d. Ende, 438, 583. — Fannius, 252. — Faure, 482. — Frieswijk, 102, 361, 584. Gillissen, 256. — Gobius, 48. — v. Gorkum, 434, 538. - Gouka, 260. — Grafstede, 141. — de Groot, 425. — v. Hammerstein, 45. — v Hattum, 540. — v. Heynsbirch, 104, 360, 425. — v. d. Hell, 91 — Hermans enz., 435. — de Hertogh, 632. — v. Hövell, 105 — de Jan en Romvillers, 55. — Keppel, 628. — de Kip, 434. — de Koning, 55. — de Lannoy, 101. — Leoninus, 255. — Marcelis, 107. — Lieftinck, 634 — Manrique, 199, 320. — de Marees, 49, 204, 428. — Meybaum, 483. — van Mewen, 52, 466. — v. d. Muelen, 621. — Muys, 93, 198. — v. Mijhlberg, 99. — Nassau Zuylestein, 323, 530. — Noordkerk, 632. — v. Oldenbarneveld, 207. — v. Oosten, 466, 629. — v. Outhoorn, 257. — v. Oijen en Vorsterman, 41, 466. — de Pagniet, 39, 467. — Paré, 486. — Pauw, 632. — du Peyrou en de Villepontoux, 434, 586. — Persijn, 97. — Petreus, 48, 202. — Philips 321. — Piper, 320. — Prillevitz, 424. — Quina, 255, 629. — de Raadt, 95, 209, 321, 573, 574. — Raasfeld, 540, 631. — Raye, 255, 579. — Ramp, 38, 140, 631. — Renesse, 632. — v. Riel, 369. — Roëll, 319. — Rogiers, 485. — Rombouts, 438. — v. Rossum, 37. — v. Rotterdam en de Moor, 467. — de Rouville, 53. — Ruisch of Ruys, 362. — v. Ruyven 320, 367, 630. — Rumelaer, 259. — v. Rijswijck, 475. — du Sart, 486, 630. — Scheid, 38, — Schets, 52, 466. — v, Schuylenburch, 94, 361, 582. — v. Schuler, 529. — Schull, 51. — Selsma, 322. — v. Sparwoude, 632. — v. d. Straaten, 46, 210, 254, 366, 581. — Stryker, 109. — Suyck, 529. — Swalmius, 96, 202, 530. — Sweers, 199. — v. Tettau, 36. — Tonis, 44. — Tuymelaar, 632. — v. Velsen, 632. — Voet, 107. — Vonck van Lienden, 49, 139. — v. d. Wall, 436. — Waterland, 632. — v. d. Werff, 425, 630. — Westerlo, 322. — Westervelt, 248, 368, 532 — v. Westreenen, 43. — v. Wevelinckhoven, 322, 582, 631. — Wildervank en Tjassens, 258. — Willekes, 157, 580. — Witsenborg, 370, 537. — de Witt, 203, 428, 585. — Wittebol, 199. — v. Wijck, 139, 585. — de Wijs, 94.
Gevelspreuk, 56, 211, 59ı.
Gillissen (P.), 162, 397.
Glas (IJ.), 175.
Graat (B.), 136.
Grafmonument van een oostfriesch edelman te Parijs, 166, 400.

Grave (Twee kasteelen te), 63.
's Gravenhage. Het huis van Maes, 119.

H.

Hayema en Haysma te Kollum, 238, 391.
Hallewijn (De), 523.
Harlem (Die canalbauten von), 551.
Heidens of Zigeuners in Gelderland, 235, 593.
Hessen, 159.
Hooft (Een broeder van P. C.), 562.
Hondeslagers, 545.

J.

Jonge (L. de), 600.
Jongema (Friesche geschriften v. Edo), 403, 598.

K, C = K.

Kaartspel (Het), 163.
Kakographie, 35, 192.
Karel V (Anecdote van), 347.
Katten (Kerkelijke uitgaven ten behoeve van), 114.
Kerkgewaden (Oude) enz. der roomsche kerk te Leeuwarden, 350, 597.
Kerkglazen (Gebrande), 19.
Kinderarbeid in 1779, 389.
Claudius (Versje van), 170, 308
Coches de respeto, 123.
Kolksche koek, 592.
Kollum (Staten en zaten te), 550.
Kwartieren gevraagd, 37.
Czar van Rusland, 329, 450.

L.

Lannoy (Heraldiek werk van de), 370.
Lennep (Jacob v.), Klaasje Zevenster in de achttiende eeuw, 400.
Letterkundig bedrog, 5.
Liederen. God save the king, 564.
Livorno (Hollandsche gemeente te), 2.
Lodewijk, 308
Lonia-state, 551.
Loosdrechtsch porcelein, 523.
Luchtdrukklok, 213.

M.

Moulin (Du), 1, 334, 387.
Mourcourt (A. de), 174.
Muiderberg (Typographische kleurprent van), 66, 241.
Munten. Stooter, 4, 124, 165. — Zeeuwsche duit met luctor et ementor, 125.

N.

Naam voor een nieuwe munt, 67.
Namen (Brabantsche en Flaamsche geslachts-), 22, 191, 358. — (Dier-) als geslachtnamen, 71, 83. — (Geslacht-) verpligtend gemaakt, 223, 248, 392. — (Een nieuw boek over friesche eigen-) 243. — (Eenige aanmerkingen op sommige friesche geslacht-), 455. — (Geslacht- als doop-), 524. — (Alkmaarder en Harlinger straat-), 620. — Torpma 621.
Natuurverschijnsel (Iets over een), 487.
Nederlandsche jaarboeken, 564.
Noordkerk (H.), 632.
Norden (F. L.), 3.

O.

Onversaecht (Hans), 57.
Oordt (Van) ingenieur, 338.
Oordt (P. van), 523.
Opschriften op grafsteenen in de kerkgebouwen der Nederbetuwe, 100, 400.
Orde- of onderscheidingsteeken, 454.
Orondates en Statira, 164, 353.
Oudenburg, 519.
Overbeke (Mr. Aernout v.), 238.

P.

Paard als windwijzer, 56, 157.
Paltsgraaf en paltsgravin (Vereeringen aan de) in 1612—1614, 509.
Pape van Calenberghe, 354, 522.
Pelikaan, 592.
Penning (Bronzen) op Balth. Bekker, 454, 596. — Met ruiter en monnik, 598.
Penningen (Twee koperen), 125, 308. — (Zeven gouden en zilveren), 552.
Petôfi, 18.

Portret v. Chassé, 20.
Pot met drie ooren, 347.
Predikant en kunstschilder, 20.
Prent (Vraag naar eene), 18. — (Typographische kleur-) van Muiderberg, 66, 241.
Prenten (Kinder-) als hulpmiddelen voor de geschiedenis, 19, 173. — (Volks-) met verzen in het Boerenfriesch, 404.
Presenteerblad (Zilveren), 453.
Psalm 10, 126.

R.

Rekenboekje van 1564, 169.
Ridders van het heelal, 552.
Rip van Winkel, 564.
Ruijter (Jan de), 3.

S.

Schaak- en damspel, 215, 370, 440.
Schilderstukken vervaardigd in de 18e eeuw, 129.
Schilderij te Veere, 174, 355.
Schilderijen (Hollandsche) op het eiland Pathmos, 137.
Schoolverordening van 1754, 120.
Schuytemaker (J. J.), 522.
Schulthesius (P.), 2.
Sliedrecht (Heeren van), 369.
Soyá (Japansche), 160, 439.
Spelen van sinne 1618, 16.
Spiegel (V. d.) raadpensionaris, 348.
Spraakgebruik (Opmerkingen en vragen betreffende ons), 570.
Spreekwoorden en spreekwijzen. Alle goede dingen bestaan in drieën, 403. — Van ensen tenden, 192. — Van den hak op den tak, 568. — Te kust en te keur, 28, 189. — Het vuur brandt als een lier, 194. — Hi is naor Piepenbroek, 20. — Hoe zit de vork in den steel, 190.
Standbeelden (Verborgen), 165, 349.
Stevin (Hendrik), 345.
Swift (Jonathan), 114.

T.

Tekstkritiek, 310, 325.
Terburg of Terborch (Gerard), 126.
Ternaard (Kerk van), 520.
Theophilantropijnen, 162.
Tiel (Uitvindingen gedaan te), 213.
Tooneelspelers (Hollandsche) in het buitenland, 164.
Tijdrekening (Manier van) in den ouden tijd, 114.

U.

Uithangteekens. Het paard in de wieg, 590. — De vier emmers, 590.
Uitvindingen te Tiel gedaan, 213.
Uniformen (Militaire), 551.
Urk (Het eiland), 236.

V.

Valckenier (Gillis), 453.
Verheerlijkt Nederland, 241, 355.
Vereeringen van de staten generaal aan kaartmakers, wis- en zeevaartkundigen, 6. — aan krijgslieden enz., 58. — aan verschillende personen, 115.
Visch (J.), 519, 551.
Visscher (Vrouw van Roemer), 599.
Vloeken door onze vaderen gebruikt, 175, 419. — Gans vijven, 565.
Vogels (Los laten van) bij krooningsfeesten, 161, 334.
Volksdans (Oude friesche), 542.
Volksspelen, 110, 541.
Voorspelling van H. Heine, 214.

W.

Wapen van Manslagt, 433, 485. — der graven van Oostfriesland, 260, 479. — van duc d'Alba, 634. — Van het geslacht Bosch, 434. — Brunet de Rochebrune, 205. — Buys, 48, 100, 258, 528. — Van Cuyk, 54. — v. Diest, 142, 424. — v. Eede. 46. — v. d. Marck en v. Doorninck, 369, 584. — Mathol, 540. — de Mohr en Rotterdam, 110, 209. — van Oort, 48, 200. — de la Place, 54. — van Raesfeldt, 589. — De Ruever, 207. — Trouillard, 208. — Verbrugghe, 322. — Wittebol, 45. — (Onbekend),

434. — (Een onbekend), 366. — op een beker, 361, 573. — gevraagd, 370, 486. — (Vraag naar een onbekend), 530.
Wapens, 257, 527. — Op het huis Breckelkamp, 47, 360. (Zeven) gevraagd, 54, 200. — gevraagd, 55, 201. — (Drie) gevrzagd, 100. — (Twee), 50. — (Vraag naar drie), 209. — (Een tweetal), 210, 483. — (Vier), 259, 482. — op eene schilderij, 589. —
Wapenschilden (Gekroonde dieren in), 51.
Wapenspreuk van den Oranje-Vrijstaat, 197.
Wederdoopers (Wijze van groeten bij de), 450.
Wegen van kinderen en volwassenen in kerken, 113.
Weilburg (Prins van), 164.
Well, 224, 335, 550.
Welluidendheid, 404.
Wereldbeschouwer (De), 564.
Werkstaking, 112.
Wigersma (J. Wybrandi), 5,
Willem den zwijger (Een karakteristiek woord van), 551.
Willem III, Swift en hollandsche aspergies, 119.
Windmolen, 213.
Witt (Geboortedag van Jan de), 346.
Woorden, afgeleid, verklaard of beoordeeld. — baaitabak, 21, 83. — bedelleen (bedeleen), 90, 190, 359. — Beets, 88. — bijlo, 184, 189. — Daam, 34, 137. — dageraad, 568. — espel, 464. — Ganne, Gan, 190. — gans vijven, 565. — goylieden, 355. — Groningen en Grins, 525, 600. — kannenstoppers, 527. — hanskuier, 138. — Harlingen en Harns, 525, 600. — horn, 461. — kabeljaauw, 195. — kegelschole, 161. — kerspel, 196, 464. — kranig, 90, 420. — cruylich, buylich enz., 194. — landsdouwe, 359. — landwinninge, 568 — lange lijzen, 319. — liederlyk, 422. — lielaauw, 195, 421, 524 — Liclaas, 243. — Loitmanspoort, 422. — Manta, 465, 567. — meer, 569. — moer, 422. — Mook, 137, 244. — Muus, 70, 191. — niet het minste, 567. nuchteren, 319. — piersemyn, 423. — pipping, 570. — pitsier, petschaft, 36, 191. — pleisteren, 246. — porren, 465. — Rauwert, 79. — Rave, raven. raaf, 71, 79, 242. — roemsteken, 215, 372. — Rouke, 79. — rundvee, 90. — Rijnvis, 419, 524. — schatten, 420. — schepenkom, 463. — schutten, 244. — Spijkerboor, 88. — Suawoude, Suameer, 319. — toelast, 527. — Valentinus, 35. — verzieren, vercieren, 568. — zakken rollen, 319. — Zweder, Zweer, Assuerus, 464.
Woordspelingen, 158.

Z.

Zaamslag (Geschiedkundige bijzonderheden van), 596.
Zegel (Een), 589.

MEDEWERKERS.

A.

Aarsen (A.), Beets, 88. — Daam, 137. — Typografische kleurprent van Muiderberg, 241. — Bijgeloof ten aanzien van het terugvinden van verdronkenen, 323. — Verborgen standbeelden, 349. — Vloeken door onze vaderen gebruikt, 419. — Iets over een natuurverschijnsel en Bellamy's waarheidsliefde, 487. — De pijpenbakker Peter Etschert, 488. — Volksspelen, 541.
Alting (H.), Het wapen van Manslagt, 433. — Wapen der graven van Oostfriesland, 479.
Andante, Gesl. Philips, 321, — Wapen Verbrugghe, 322. — Gesl. van Cleve, 322. — Gesl. van Gorkum, 454.
Andreae (A. J.), Frieswijk. 102. — Hayema en Haysma te Kollum, 391.
Anonimo, Wel, 124.
Anspach (J.), Gesl. v. Bueren, 40. — Gesl. Diepenbroek, 40, 629. — Apeldoorn, Apeltern, 40. — Gesl. v. Oijen en Vorsterman, 41. — Gesl. v. Westrhenen, 43. — Gesl. Tonis. 44. — Eertijds twee kasteelen te Grave, 67. — Gesl v. d. Hell, 91. — Gesl. Muys, 93. — De oudere heeren

van Blitterswijk, 97. — Gesl. v. Hövell, 105. — Gesl. Marcelis, 107. — Gesl. Voet, 107. — Coches de respeto, 123. — Fam. Eilbracht, 143, 533. — Kerspel, 196. — Gesl. Muys, 198. — Fam. Berdenis, 198. — Fam. Bax, 198. — Gesl. Sweers, 199. — Gesl. Manrique, 199, 320. — Gesl. Wittebol, 199. — Uitvindingen te Tiel gedaan, 213. — Heidens of Zigeuners in Gelderland, 235. — Mook, 244. — Schutten, 244. — Gesl. Doeyenburg, 259. — Gesl. Rumelaer, 259. — Buurtmeesters en buurmeesters in Gelderland, 286. — Gesl Bax, 320. - Well, 335, 550. — Loitmanspoort te Tiel, 422. — Horn, 461. — Schepenkom, 463. — Fam. van Rotterdam en de Moor, 467. — Gesl. van Rijswijck, 475. — Gesl. Suijck, 529. — Gesl. van Gorkum, 538. — Gesl. Bartolotti v. d. Heuvel, 539. — Carolus Gallus of de Haan, 555. — Ad. Billichius, landwinninghe, 568. — Fam. de Raadt, 574. — Gesl. Willekes, 580. — Gesl. v. d. Ende, 583.

Archaeophilus, V. Eck v. Panthaleon, 203.

Arcadius, Paard als windwijzer op kerktorens, 56. — Spijkerboor, 88. — Steenen doodkisten, 349 — Porren, 465.

Asch van Wijk (L. H. M. J. van), Opschriften op grafsteenen in de kerkgebouwen der Nederbetuwe, 100. — Wapen Buys, 100. — v. Wijck, 139. — Vonck v. Lienden, 139. — Wapen v. Oort, 200. — Zeven wapens gevraagd, 200. — Wapens gevraagd, 201. — v. Barneveld, 207. — Wapen gesl. v. Rotterdam, 209 — Gesl. Ruisch, 362. — Gesl. du Peyrou en de Villepontoux, 434. — Gesl. Burghgraaf, 475. — Gesl. Doeyenburg, 483. — Gesl. v. Hattum, 540. — Gesl. v. Raasfelt, 631. — Gesl. v. Wevelinckhoven. 631.

B.

B. Vier wapens, 259. — Gesl. Creygthon, 322. — Gesl. Witsenborg, 370. — Wapen gevraagd, 370; 486. - Gesl. Raesfeld, 540. — Wapen v. Raesfeldt, 589.

B. (d.), Petöfi, 18.

B. (W. v. d.), Gesl. v. d. Berch, 38.

Baan (J. van der), Gesl. Swalmius, 202. — Fam. Petreus, 202. — Aeg. Gillissen, 397. — Gesl. Frieswijk, 584. — Gesl. v. Wijck, 585. — Geschiedkundige bijzonderheden van Zaamslag, 596. — Gesl. Keppel, 628. — Gesl. Diepenbroek, 629. — Gesl. du Sart, 630. — Wapen van duc d'Alba, 634.

Backer van Leuven, Du Moulin, 1. — Gesl en wapen Bouwens, 53. — Petschaft, 191. — Gesl. de Marees, 204. — Gesl. v. Westervelt, 248. — Gesl. Quina, 255. — Gesl. Raye en de Raadt, 255. — Gillissen, 256. — W. v. Outhoorn, 257. — Wapens, 257. — Gesl. Wildervank en Tjassens, 258. — Wapen Buys, 258. — Wapen op een beker, 362. — Gesl. Rogiers, 485. — Vraag naar een onbekend wapen, 530.

Bake (Const.), Gans vijven, 565.

Bakkenes (H. C. van), Gesl. Diepenbroek, 253. — Gesl. v. d. Straten. 254, — Gesl. v. Dompselaer, 254. — Gesl. Roëll, 319. — Gesl. Piper, 320. — Gesl. v. Ruyven, 320. — Gesl. Frieswijk, 361. — Gesl. Swalmius, 532. — Gesl. v. Westervelt, 532. — Gesl. v. Cleve, 574. — Gesl. v. Doyenburg, 574. — Gesl. v. Oosten, 629. — Gesl. v. Ruyven 630.

B. D., Nassau Zuylestein, 323. — Gesl. Lieftinck, 634.

Bergh (Van Blaauw Sonnevelt van den), Gesl. Ramp, 38.

Bitter, Kronijk van Delden, 241.

Blaauw Az. (J. B.), Kinderprenten als hulpmiddelen voor de geschiedenis, 173. — Te kust en te keur, 189.

Bosgoed (D. Mulder), Gevaarlijke boekverzamelaars, 451.

Brandeler (P. A. van den), Gekroonde dieren in wapenschilden, 51. — Drie wapens gevraagd, 100. — Twee wapens, 110. — Boogaert van Alblasser-

dam, 369. — v. Riel, 369. — Een tweetal wapens, 283. — Vier wapens, 483 — Wapens, 528. — Wapen v. van Wevelinckhoven, 582.

C.

C., Bergen op Zoom belegerd, 165.
Caland (F.), v. Ruyven, 367. — Laatste afstammeling van H. de Groot, 425. — Gesl. v. Cuyck, 428. — Gesl du Bois, 429. — Gesl. de Pagniet, 467. — Vereeringen aan den paltsgraaf en de paltsgravin 1612—14, 509. — v. d. Swalme, 530.
Cast. en Poll, Verzen van Byron, 353.
Constanter, Gesl. v. Westerveld, 368.
Court, (J. W. C. del), Gesl. Willekes 157.

D.

D. (v.) Wapen Brunet de Rochebrune, 205. — Wapens, 528.
J. D./L. Predikant Bruinier, 1. — De hollandsche gemeente te Livorno, 2. — F. L. Norden en de Rijter, 3. — Letterkunndig bedrog, 5. — J. Wybrandi Wigersma, 5. — Spelen van siune 1618, 16. — Baaitabak, 21. — Indrukken op het vlies van het oog, 55. — Rundvee, 90 — Barnsteen in het zuiden, 111 — Koning Willem III en Jonath. Swift, 119. — Hollandsche schilderijen op het eiland Pathmos, 136. — Daam, Damianus, 137. — Paard als windwijzer, 157. — Woordspelingen, 158. — Los laten van vogels bij krooningsfeesten, 161. — Theophilantropijnen, 162. — Hier te lande, onder het fransche bewind, opgehaalde boeken, 163. — Hollandsche tooneelspelers in het buitenland, 164. — Prins van Weilborg, 164. — Verborgen standbeelden, 165. — Grafmonument van een oostfriesen edelman te Parijs, 166. — Bijgeloof ten aanzien van het terugvinden van verdronkenen, 211. — Etiquette, 212. — Twee koperen penningen, 308. — Van den hak op d n tak, 568. — Armenische kerk op Boomsloot te Amsterdam, 593 — Heidens of Zigeuners in Gelderland, 593 — Oude kerkgewaden enz. den roomsche kerk te Leeuwarden, 597. — Afbeelding van den vos en andere dieren in kerken, — 597. — Friesche geschriften van Edo Jongama, 598.
Douglas (C. van Breugel), Raadpensionaris van de Spiegel, 348. — Heraldiek werk van de Lannoy, 370. — Dupeyroux, 587.

E.

E. A. P, Moer, 422. — Liederlijk, 422. — J. Visch, 551.
Eschauzier (G.), Gesl. Ramp. 140, 631, — Gesl. Backx, 585. — Gesl. de Hertogh, 632. — Gesl. v. Sparwoude, 632.

F.

Feith (Mr. F), Krelis-blatje, 350.
Frederiks (J. G.), Noordhollandsche eenvoudigheid, 117. — De lamme koning, 118. — Huis van Maes, 119. — Twee gedenkteekenen in de kerk der Hervormden te Monster, 124. — Evang. gezang 43, 125. — Barend Graat, 136. — Mook, 137. — Gesl. Grafstede, 141, — Gesl. de Witt, 203. — D. des Marets 205. — Gesl. v. Oldenbarneveld, 207. — Mr. Aernout v. Overbeke, 238. — Pleisteren, 246. — De dubbele ebbe in juli 1672, 305. — Eene oude boekverkoopersrekening, 329. — Los laten van vogels, 334. — H. Stevin, 345. — Geboortedag van Jan de Witt, 346. — Bedelleen, 359. — Schaak- en damspel, 370. Kinderarbeid in 1779, 389. — Hondeslagers, 545. — Uithangteekens, 590.

G.

G., Portret van den generaal Chassé, 20.
G., Het kaartspel, 163.
G. J. Jr. (G. J. de), Typographische kleurprent van Muiderberg, 66. — L. de Jonge, 600. - Meerminnen als schildhouders, 634.

Gouw (J. ter), Te kust en te keur, 28. — De steenen uileborden, 546.

H.

H. (A.), Gesl. v. Schuler, 529.
Haas (W. de), Gesl. de Pagniet, 39.
Haeger (Albert), Armenische kerk op Boomsloot te Amsterdam, 349.
Hengel (Dr. van), Het eiland Urk, 236.
Hoevell (Mr. R. J. W. F. van), IJ-Glas, 175. — Zilveren beker te Zwartsluis, 309. — Wapen op een beker, 573.

I.

I. (H. v.), Steenen doodkisten, 521.

J.

Jager (H. de), Hans Onversaecht, 57. — Het wegen van kinderen en volwassenen in kerken, 113. — Kerkelijke uitgaven ten behoeve van katten, 114. — Manier van tijdrekening in ouden tijd, 114. — Schilderstukken, vervaardigd in de 18e eeuw, 149. — Vloeken door onze vaderen gebruikt, 175. — Bijvoegsels tot het tweede deel der Beschrijving van Briele, 217, 265. — Bekentenissen van een misdadiger, 337. — Cappelrie, gesticht door Arent Pieterse en Lijsbet Oellen te Brielle, 339. — De Brielsche courant der vorige eeuw, 352. — Privilegie der Cloveniers schutten te Brielle, 377. — Lielaauw, 421. — Zeven brieven aan de Brielsche regeering, 441. — De waalsche gemeente te Brielle, 489. — Privilegie, in 1551 aan het Brielsche gilde van de scipluijden gegeven, 593.
Jongh (W. M. de), Wapen van Mathol, 540.

K.

K., Fam. Petreus, 48. — Vonck van Lienden, 49. — Gesl. de Marees, 49, — Van Barneveld, 55. — Gesl. Swalmius, 96. — Gesl. Persijn, 97.
K. (J. C.), Stooter, 4. — J. Visch, 519. — Pelikaan, 592.
Keller Pz. (P. A.), Lodewijk, 308.
Kempen (H. van), Predikant en kunstschilder, 20.
Kiel (J.) Baaitabak, 21.
Kluit (Mr. W. P. Sautijn), Geslachtnamen verplichtend gemaakt, 392.
Kremer (A. J. C.), Gesl. Scheid, 38. — Fam. Eilbracht, 39.
K. v. S., Gillis Valckenier, 453. — Nassau Zuylestein, 530.
K. v. S. No. 3, Zilveren presenteerblad, 453. — Bronzen penning op Balthazar Bekker, 454.

L.

L., Voorspelling van H. Heine, 214. — Schaak- en damspel, 215, 440.
Laboranter. Vereeringen van de Staten Generaal aan kaartmakers, wis- en zeevaartkundigen 1615—1630, 6. — Rekenboekje van 1564, 169. — A. de Mourcourt, 174. — Schilderij te Veere, 174. — Cruylich, buylich, enz., 194. — J. J. Schuytemaker, 522. — De Hallewyn, 523. — Loosdrechtsch porcelein, 523.
Laboremus, Renesse, 632.
Laurillard (E.), De mansnaam Daam, 34. — Valentinus, 35. — Een gevelspreuk, 56. — Versje van Claudius, 170. — Eene kantteekening van den Bijbel van Deux aas, 354. — Armenische kerk te Amsterdam, 508. — Verzieren, vercieren, 568. — Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik, 570. — Bangmakers, 592.
Leendertz Wz. (P.), Proeve van etymologie, 21. — Te kust en te keur, 29. — Het Vrouwenalmanakje van Dieuwertje en Grietje, 64, 401. — De mansnaam Muus, 77. — Diernamen als geslachtnamen, 86. — Vloeken door onze vaderen gebruikt, 186. — Liclaas, Likle, 243. — Tekstkritiek, 310. — Aankondiging van boeken, 324, 372. — Orondates en Statira, 353. — Goylieden, 355. — Roemsteken, 371. — Klaasje Zevenster in de 18e eeuw, 400. —

Volksprenten met verzen in het Boerenfriesch, 404. — Welluidendheid, 404. — Gans vijven 566. Vrouw van Roemer Visscher, 599. — Harlingen en Harns, Groningen en Grins, 609.
Lelyveld (J. van), Gesl. de Witt, 585.

M.

M., Kakographie, 192.
M. (F.), Verheerlijkt Nederland, 355.
Magnin, Dunninge, 519. — Gesl. Witsenborg, 537.
Muelen (Van der), Gesl. v. Aerssen, 432, — Gesl. v. d. Muelen, 621.
Muelen (C. J. v. d.), Wapen Trouillard, 208.
Muller (Fred.), Strijker, 109. — Gesl. Westervelt, 368. — De Kip, 434.

N.

N., Vraag naar drie wapens, 209. — Gesl. v. Barneveld, 321, 581. — Wapen v. d. Marck en van Doorninck, 369. — Gesl. de Witt, 428. — Gesl. v. d. Werff, 630.
Nepveu (J. I. D.), v. Barneveld, 206. — Wapen de Ruever, 207.
Nolthenius (J. J.), Gesl. de Marees, 428. — Gesl. v. Assendelft, 467.

O.

O. (v.), Wapen Buijs, 48. — Fam. Gobius, 48. — Wapen v. Oort, 48. — Gesl. de Koning, 55. — Wapens gevraagd, 55. — Architect van Oordt, 338. — Gesl. Prillevitz, 424. — Wapen Bosch, 434. — Onbekend wapen, 434. — Gesl. du Sart, 486. — P. v. Oordt, 523.
Obreen (Fr. D. O.), Gerard Terburg of Terborch, 126.
Offers Azn. (J. C.), Geslachtnaam Rijnvis, 410. — Manta, 465.

P.

P. (N.), Wapen v. d. Marck en v. Doorninck, 584.
Perk, De czar van Rusland, 329. — Kranig, 420.
Pesters (J. J. de), Gesl. Hermans enz, 435.
Proes, (L.), Versje van Claudius, 308. — Alle goede dingen bestaan in drieën, 463.

R.

R., Hi is noar Piepenbroek, 20.
Raadt (Joh. Theod. de), Wapen van het gesl. v. Cuyck, 54. — Wapen de la Place, 54. — Gesl. de Jan en de Romvillers, 55. — Gesl. v. Schuylenburch, 94, 361, 582. — Gesl. v. Mijhlberg, 99. — Wapens de Mohr en v. Rotterdam, 110. Wapen van Diest, 142. — Een gevelspreuk, 211. — Quirinus Leoninus, 255. — v. d. Wall, 436. — Fréderic Antoine de Raadt, 573. — Gesl. Raye en de Raadt, 579.
Roever (De), Wapen Wittebol, 45. — Gesl. v. Hammerstein, 45.
Roos (G. P.), Kinderprenten als hulpmiddelen voor de geschiedenis, 19. — Gewapende Doopschgezinden te Aardenburg 62. — Bunyans Christens reize, 65. — Chariclea van J. de Decker, 65. — Een nieuwe naam voor een nieuwe munt, 69. — Kranig, 90. — Bedelleen, 90. — Den beer en schimminkel spelen, 110. — Volksspelen, 110. — Werkstaking, 112. — De 10e psalm, 126. — Paard als windwijzer, 158. — Kegelschole, 161. — Pieter Gillissen, 162. — Almanakken, 170. — Hoe zit de vork in den steel, 190. — Van ensen tenden, 192. — Het vuur brandt als een lier, 194. — Kabeljaauw, 195. — Dwalingen, meest de natuur betreffende, door de letterkunde verspreid, 260. — Oudenburg, 519. — Buurtmeesters en buurmeesters in Gelderland, 549. — Meer of meir, 569.
Rooster (J. H.), Japansche soya, 439.
Rouville (De), De Rouville, 53.
Rutgers van Rozenburg, Fam. Rombouts, 438. — Gesl. v. d. Ende, 438. — Wapens, 527. — Gesl. Quina, 629.

S.

S., Archief te Alkmaar, 170. — J. Allart, 170.

S., Gesl. v. Burmania, 259. — Gesl. Creygthon, 322. — Gesl. Waterland, 633. — Gesl. v. Velsen enz., 633. — Gesl. Pauw, 633.
S. (J. J. C.), Gebrande kerkglazen, 19.
S. U. / T. T. Verheerlijkt Nederland, 241. — Toelast, 527. - Penning met ruiter en monnik, 598. — Gesl. Tuymelaar, 632.
Sassen (Aug. H.), Zeven wapens gevraagd, 201. — Pot met drie ooren, 347. — Wapens op eene schilderij, 589.
Sasse van Ysselt (A. van), Wapens op het huis Breckelkamp, 360.
Scull (G. D.), Gesl. Schull, 54.
Six (G. A.), Du Moulin, 387.
Spruit (C.), Geslachtnamen verpligtend gemaakt, 123. — Zeeuwsche duit met luctor et ementor, 125. — Twee koperen penningen, 125.
S. (R.), Gesl. v. Belle, 52. — Gesl. v. Mewen, 52. — Gesl. Schets, 52. — Gesl v. Heynsbirch, 104.
S. t. O., Vraag naar eene prent, 18.
Straaten (H. de Voogd van der), Gesl. v. d. Straaten, 581.
Stuers (Victor de), Schilderij te Veere, 1651, 355.

V.

V. (J. P.), Gesl. du Peyrou en de Villepontou, 586.
Vl. (v), Pape van Calenberghe, 522.
Vorsterman van Oijen (A. A.), J. E. v. Tettau, 36. — Gesl. v. Rossum, 37. — Kwartieren gevraagd, 37. — De mansnaam Muus, 70. — Du Moulin, 334. — Een onbekend wapen, 366. — Gesl. v. d. Straaten, 367. — Opschriften op grafsteenen in de kerkgebouwen der Neder-Betuwe, 400. - Gesl. Bax, 423. — Wapen van Diest, 424. — Gesl v. Heinsberch, 425. — v. Barneveld, 425. — Gesl. v. d Werff, 425. — Gesl. v. Mewen, 466. — Gesl. Schets, 466. — Gesl. v. Oijen en Vorsterman, 466.
Vries, Jz. (Jo de), Stooter, 165. — Bilderdijks brief van A. aan Z., 166. — Bronzen Penning op Balth. Bekker, 596.

W.

W. (J.), Gesl. Balwé, 157. — Ganne, 190. — Brabantsche en Vlaamsche geslachtnamen, 191. — Muus, 191. — Wijze van groeten bij de Wederdoopers, 450. — Manta, 567.
Wagner, (J. D.), J. E. v. Tettaw, 37. — Wapen v. Eede, 46. — Geneal. gegevens naar aanleiding van nederbetuwsche grafschriften, 46. — Gesl. v. d. Straaten, 46, 366. — Wapens op het huis Breckelkamp, 47. — Gesl. de Wijs, 94. — Gesl. v. Cuyck, 94, — Gesl. v. Dompselaer, 101. — Gesl. de Lannoy, 101. — Gesl. Diepenbroek, 101, 253. — Gesl. Fannius, 252. — Gesl. v. Heinsbirch, 360. — Gesl. Frieswijk, 361. — Heeren van Sliedrecht, 369. — Fam. Bax, 424. — Wapen Buys, 528.
Wybrands (Aem. W.), Harlingen en Harns, Groningen en Grins, 525.
Winkler (Johan), Brabantsche en Flaamsche geslachtnamen, 22. — Petschaft, 36. — Een nieuwe naam voor een nieuwe munt, 67. — De mansnaam Muus, 71. — Baaitabak, 83. — Diernamen als geslachtnamen, 83. — Een schoolverordening van 1754, 120. — Bijdrage tot de kennis van den ouden frieschen burgtbouw, 130. — Hanskuier, 138. — Hessen, 159. — Raven, raaf, 242. — Een nieuw boek over eigennamen, 243. — Bijgeloof ten aanzien van het terugvinden van verdronkenen, 323. — Brabantsche en Flaamsche geslachtnamen, 358. — Grafmonument van een friesch edelman te Parijs, 400. — Fransch werk over de bijen, 454. — Eenige aanmerkingen op sommige Friesche geslachtnamen, 455. — Zweder, Assuerus, 464. — Kerspel, 464. — Het wapen van Manslacht, 485. - Een gevelspreuk, 590. — Harlingen en Harns; Groningen en Grins, 600. — Alkmaarder en Harlinger straatnamen, 620.

LEES-, SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

In deel XXVII.

bl.	38,	reg.	12	v. o.	*staat:*	1834	*lees:*	1634
„	224,	„	27	v. b.	„	MCCC	„	MCCCC
„	234,	„	8	„	„	costen	„	coften
„	333,	„	2	„	„	bij	„	in
„	403,	„	13	„	„	familienamen	„	persoonsnamen
„	411,	„	6	v. o.	„	brengt	„	bragt
„	442,	„	8	v. b.	„	dijns broet,	„	dijn broet,
„	546,	„	5	v. o.	„	voor	„	na
„	623,	„	8	„	„	*widounissen,*	„	*widouwissen,*

In deel XXVIII.

bl.	32,	reg.	9	v. b.	*staat:*	*crure*	*lees:*	*cure*
„	33,	„	16	„	„	24	„	97
„	57,	„	6	v. o.	„	eenzamen	„	eerzamen
„	77,	„	12	„	„	ouden	„	oudn.
„	„	„	11	„	„	*hrafu*	„	*hrfn*
„	91,	„	2	„	„	voorschrijft	„	verschrijft
„	93,	„	14	„	„	hunne	„	zijne
„	„	„	19	v. b.	„	hunne	„	zijne
„	96,	„	13	v. o.	„	sinē soenen	„	Sinen van Soenen (*sic*)
„	147,	„	6	„	„	Geertruid	„	Geertmund
„	151,	„	13	v. b.	„	1707	„	1717
„	151,	„	18	„	„	1	„	1 Sept.
„	153,	„	11	„	„	Houffts	„	Hoeuffts
„	313,	„	6	v. o.	„	Niet te	„	Niet te saen
„	335,	„	13	v. b.	„	1534	„	1532.
„	407,	„	6	v. o.	„	vele	„	alle
„	413,	„	10	v. o.	„	*geboorhuis*	„	*geboortehuis*
„	417,	„	2	v. b.	„	naamwoord	„	naamwoorden

GESCHIEDENIS.

Predikant Bruinier. (XXVII, bl. 113—211, 323). Van dezen bestaat eene Proeve eener Voorlezing over den roem der Hebreeuwen, uitgegeven te Leeuwarden in 1832. Na dat hij dit stuk in eene avondvergadering van het departement Leeuwarden der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen had voorgedragen kwam hem eene deputatie uit de Israelitische gemeente te Leeuwarden bedanken voor den lof die hij aan de Hebreeuwen had toegebragt.

J. D.
L.

Du Moulin. (XXVII, bl. 434). Jonker? Carel Diederik Du Moulin, zoon van Ferdinand Theophile en Philippina Christina van Schilling, geb. op 't kasteel te Namen 23 julij 1727 ('t Biogr. W. geeft 1728), st. te Dordt 21 mrt 1793, luit. gener. der inf., direct. gener. der fortificatiën en chef van 't geniewezen der Ver. Nederl. Hij tr. 1e te? 29 oct. 1748 Adriana Heshuijsen ex van Cuijck, tr. 2e Johanna Hillegonda van der Sluijs ex Blom. Uit 't 2e huwelijk 5 k., waarvan mij bekend: Carolina Hillegonda, tr. Joan Pieter Huijdecoper ex van Weede, eene dr. tr. dr. Salve de Bruneton en een zoon Ferdinand Jacobus, luit. gener. in pruis. dienst. Zie breeder van der Aa. Biogr. W. Bij de 1e vrouw,

1° Carel, geb. Naarden 24 jan. 1750, st.? tr. te 's Gravenhage 10 mrt 1783 Hermina Arendina Gousset ex Middelbeek, geb. 13 dec. 1755. Hij was officier en wint:

a. Carolina Adriana Hillegonda, geb. Bergen o. Z. 1 aug. 1785.
b. Agatha, geb. Buren 27 nov., st. aldaar 2 dec. 1786.
c. Martinus, geb. Bommel dec. 1788.

2° François, geb. Naarden 29 mrt. 1752, st. bij Oudshoorn 25 aug. 1790.

3° Jacobus, geb. Namen?, st.? enz.

4° Johanna, geb. ?.

5° Hillegonda Adriana, geb. Oudenbosch, st. Culemborg.

6° Andries, geb. Namen 1760, st. Maastricht 29 dec. 1772.

7° Christina Regina, geb. Culemborg 17 mei 1764, st. Maastricht 5 apr. 1772.

De 8 kw. der kinderen van Carel zijn: Du Moulin, v. Schilling, Hesehuijsen, v. Cuijck, Gousset, de Putter, Middelbeek en Emants. Wie kan mij meer omtrent deze kinderen opgeven? Leven nog descendenten?

Zoo ver ik weet bestaat van C. D Du Moulin geen biographie, wel zijn portret.

't Wapen dezer familie is te vinden op den kwartierstaat van Stakman (Geneal. kwartierstaten v. Ned. Gesl.)

Er zijn ook twee generaals de Moulin geweest, voerende een geheel ander wapen.

Op de bibliotheek der Koninkl. Mil. Academie bevindt zich een memorie in handschrift »over het in staat van verdediging stellen van Maastricht," geteekend C. du Moulin. Eene andere memorie van hem werd opgenomen in den Nieuwen militairen Spectator van 1869. Het was ook een C. Du Moulin, die bij de staten generaal een klagt indiende, wegens een stuk opgenomen in de courant van Verlem, 11 apr. 1787, betrekking hebbende op zijn gehouden gedrag in de belegering van Bergen op Z.

Tot nu toe vermeende ik, dat deze C. Du Moulin, Carel Diederik bovengenoemd was.

BACKER VAN LEUVEN.

VRAGEN.

De hollandsche gemeente te Livorno en Johan Paul Schulthesius. (1801). In de jaarlijks met een band vermeerderd wordende belangrijke verzameling van stukken betrekkelijk Italië, uitgegeven

wordende door Karl Hillebrand (te Florence wonende) bij H. Hartung en zoon te Leipzig onder den titel Italia, vindt men in Band III (1876) eene boeiende Erinnerung an Philip Joseph von Rehfues.

Deze schrijver van de nog niet geheel vergeten Briefe aus Italien, Gemählde von Neapel en de romans, Scipio Cicala, Das Castell von Gozzo en Die neue Medea, was in het jaar 1801 huisleeraar in het handelhuis van den consul Stichling te Livorno.

Reeds op den eersten morgen na Rehfues aankomst (16 aug. 1801) werd hij opgezocht door den leeraar bij de hollandsche gemeente te Livorno, Johan Paul Schultesius, die gaarne weten wilde welke duitsche boeken R. had medegebragt, terwijl Schulthesius beloofde, dezen met de italiaansche letterkunde in kennis te stellen.

De omgang met dezen man was voor Rehfues hoogst aangenaam en nuttig. De meest ontwikkelde en degelijkste jongelieden uit den koopmansstand kwamen in het gastvrije huis van dien leeraar te zamen en in dien kleinen kring heerschte de levendigste belangstelling in duitsche en italiaansche letterkunde. Hierbij kwam Schulthesius rijke levenservaring en uitgebreide kennis van het land, daar hij (in 1801) reeds 20 jaren in Italië geleefd had. Hij leefde nog in 1804, toen Rehfues en Tscharner hem den eersten band hunner vertaling van eenige treurspelen van Alfieri opdroegen. Wie weet meer van deze gemeente te Livorno?

J. D.

L.

Frederik Lodewijk Norden en Jan de Rijter of de Ruijter. In de door L. Langles te Parijs in 1795 op nieuw uitgegeven Voyage d'Egypte et de Nubie par Fréderic Louis Norden (4to: 3 volumes) wordt in de Préface de l'édition de 1752 et 1755 het volgende gelezen:

»Norden partit peu après (1733) pour la Hollande, où les secours »que ce pays offroit dans tous les genres qu'il s'étoit proposé de »cultiver l'engagerent à prolonger son sejour. Il s'y lia avec divers »amateurs des antiquités et des beaux arts, et il a toujours entre»tenu depuis avec eux des relations littéraires. Il ne manqua pas aussi

d'y faire la »connoissanse de plusieurs artistes distingués, dont nous »ne nommerons que Jean de Ryter, dessinateur et graveur habile, »qui, charmé de son ardeur à s'instruire, se fit un plaisir de lui »apprendre à l'eau forte."

Is er ook meer bekend van deze briefwisseling van Norden met nederlandsche geleerden of zijnen leermeester Jan de Rijter (de Ruijter.) J. D. / L.

[Een zeer kort berigt omtrent Jan de Ruijter bij Kramm Holl. en Vlaamsche kunstschilders enz. bl. 1418.]

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Stooter. (XXVII, bl. 502). Een vriend van mij bezit een zilverstuk: op de eene zijde, een schip in volle zeilen, met 't randschrift: *Indiae Batavorum* 1802: Op de andere zijde, 't wapen van Holland $^1/_8$ G. met het randschrift: *Mo: arg: ord: foed: belg: hol:* J. C. K.

[De heer G. P. Roos zegt, dat hij zich nog den tijd herinnert dat in Zeeuwsch Vlaanderen allerlei geld in omloop was. »Er was," zegt hij, »verschil tusschen ponden groot en ponden wisselgeld. Wij hadden vlaamsch geld en brabantsch courant, oortjes (koper) en tien oortjes (zilver, $12^1/_2$ cent). Voorts paauwen en luiksche plaketten, fransche en keizerlijke kroonen, achtstuiverstukken enz." Die (vlaamsche of brabantsche) stukken van tien oortjes waren dus stooters, al droegen zij eenen anderen naam.]

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Letterkundig bedrog. In 1804 leefde in Palermo monsignore Airoldi, giudice della monarchia en aartsbisschop van Heraclea, een ijverig archaeoloog, bevorderaar en beschermer van kunsten en wetenschappen, maar met weinig inzicht in zaken begaafd, waardoor hij aan de grootste bedriegerijen op wetenschappelijk gebied bloot stond. Zekere abt Vella dreef het stoutste spel hierin met den argloozen prelaat. Hij vervaardigde niet alleen eene menigte saraceensche munten, die hij dezen duur verkocht maar lapte zelfs een codex diplomaticus voor het tijdvak der heerschappij van de Saracenen in Sicilië bij elkander en breidde zijn bedrog zoo wijd uit, dat hij arabische handschriften van anderen inhoud vervalschte, om ze als de oorspronkelijke stukken dier overzettingen uit te geven, die hij het eerst in het licht had gebracht. De zaak scheen van zoo veel belang voor de geschiedenis van Sicilië en de glorie van deze ontdekking aan de wereld te hebben bekend gemaakt, was zoo verlokkelijk voor monsignore Airoldi dat hij eene eigene drukkerij met arabische typen oprigtte en den origineelen tekst in eenen met veel pracht gedrukten folio band liet uitgeven. Het duurde eenigen tijd, eer twijfel aan de echtheid der oorkonden opkwam: de eerste twijfel ontstond bij Tychsen, dien deze met alle duitsche bescheidenheid (zegt Rehfues, Italia III, s. 242) opperde. Een merkwaardig licht, zegt hij, werpt deze omstandigheid op den toenmaligen toestand (1804) van de kennis der arabische taal, dat achter elkander verschillende oosterlingen, ik geloof zelfs een bisschop van Aleppo, geraadpleegd moesten worden, eer het bedrog boven allen twijfel verheven was. Monsignore had bovendien die consulten duur moeten betalen.

J. D.

L.

Johannes Wybrandi Wigersma, (XXVII, bl. 145). De familienaam was niet Wybrandi, maar Wigersma, in Leeuwarden nog aanwezig. Zie Gids der Hist. Tent. van Friesland, Index der inzenders. De heer J. Anspach vermeldt een Gebed van J. Wybrandi Wigersma in

1740 te Leeuwarden gedrukt. Er bestaat ook een Zegenwensch ter gelegenheid der verheffing van W. K. H. Friso, uitg. te Utrecht bij J. H. Vonk van Lijnden in 1747, opgedragen aan den prins en de princes van Oranje, 16 bladzijden beslaande. Deze Zegenwensch is van J. Wigersma, geboren van der Sys, waarschijnlijk de vrouw van den aan het hoofd dezes genoemden. Vrage: is van der Sys eene andere familie dan van der Chys?

J. D.
L.

Vereeringen van de Staten Generaal aan kaartmakers, wis- en zeevaartkundigen. 1615—1630.

Floris Balthazar.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen aen F. B. de somme van hondert vyfftich ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleet tot eene erkentenisse voor zyne moeyten in consideratie dat hij aen hare Ho. Mo. heeft vereert seecker Caerte by hem gemaeckt op de mate van de geheele gelegenheyt van den Rynstroom mette appendentiën van dien, van Wesel tot het Tolhuys toe. Ende mits enz. Gedaen in den Hage den vj february xvj ende vyfftien.

François Floris.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen aen F. F. Lantmeter ende Caertmaecker woonende tot Delft, twaelff ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleet voor eene vereeringe voor dat hij hare Ho. Mo. heeft gepresenteert eenige sattijne Caertgens vande gelegenheyt vandt leger van hare Ho. Mo, die hem syn wederom gegeven om daermede syn profijt te mogen doen. Ende mits enz. Gedaen enz. den viij Novembris xvjc een en twintich.

Balthaser Floris.

Die Staten Gen. Ordonneren enz. te betalen aen B. F. de somme van hondert vier en veertich ponden van xl. gr. 't stuck, over de leveringe bij hem aen hare Ho. Mo. gedaen van twaelff Caerten van geheel Hollandt enz.

Ende mits enz. Gedaen in den Hage den iij Juny xvjc twintich.

Heyltgen Gerrits.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen aen H. G. weduwe van wijlen Floris Balthazar de somme van dertich ponden van xl. gr., die haer sijn toegeleit voor zeecker Caerte van Rijnlandt affgemeten ende gemaeckt bij den voorsz. B. saliger, ende aen hare Ho. Mo. gepresenteert. Ende mits enz. Gedaen enz. den ij February xvj^{c} en seventhien.

Cornelis Bosch en Jeury Faes.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen aen C. B. ende J. F. de somme van twee hondert ponden van xl. gr. 't stuck deselve toegeleit voor dat sij hare Ho. Ho. de Caerte ende Affconterfeytsel van 's Gravenhage gedediceert ende gepresenteert hebben. Ende voorts enz. Gedaen enz. den sesten aprilis xvj^{c} ende achthien.

Claes Jacobsz Broecx.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen aen C. J. B. gevonden hebbende, soo hy seit, de Sonne loop met de treckinge van de naelde ende presenteerde daervan een model, twaelff ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleet tot een vereeringe, ende hem te restitueeren sijn model. Ende mits enz. Gedaen enz den xxvj Augustj xvj^{c} dryen twintich.

Abraham Cabelia.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen aen A. C. de somme van hondert vijfftich ponden van xl. gr. 't stuck, deselve toegeleet voor de dedicatie ende presentatie die hij aen hare Ho. Mo. gedaen heeft van sijn bouck, geintituleert Rekenkonst van de Groote Zeevaert, waer door men op alle streeken van 't compas, soowel de lengte Oost ende West, kan vinden, als de breedte Zuyt ende Noort. Ende mits enz. Gedaen enz. den iersten Juny xvj^{c} ende seventhien.

Robert Robertsz de Canu [1]) Schoolmeester.

Die Raden van St. Ordonneren enz. te betalen aen R. R. de C. Schoolmeester van de Const der groote Zeevaert, de somme van hon-

---

[1]) Hij zelf noemt zich Robbert Robbertsz. le Canu. Zie Nav VII, bl. 234.

dert vijfftich ponden van xl. gr., denselven bij ordre van haer Ho. Mo. tot een gratuyteit eens toegeleit, boven 't tractement 't welck hy tot last van 't Coll. ter Admiraliteyt in 't Noorder quartier is genietende ende overbrengende enz. Gedaen enz. den 31 Octobris 1630.

Als voren, voor alle sijn pretentien, de somme van hondert ponden van xl. gr. 't stuck.

Mr. Joris Carolus, Leermeester ende Stierman van de Groote Zeevaert binnen Enchuysen.

Die Staten Generael enz. Ordonneren enz. te betalen aen Mr. J. C. Stuerman, de somme van tweeentseventich ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleet in erkentenisse van zijn gedaen goed devoir, bewesen yver ende desselffs voorgaende gedaen goede diensten, mitsgaders de presentatie aen hare Ho. Mo. van seeker Caerte bij hem gemaeckt tot het beseylen van al veere onder de Noortpool. Ende mits enz. Gedaen enz. den xvj january xvjc ende vijfthien.

Als voren, door den R. v. St. de somme van sessenderttich ponden voor twee Caerten bij haer Ho. Mo. van hem behouden, den 15 april 1626.

NB. aan Mr. J. C. Stuurman en Caertschryver tot Enckhuysen, werd bij resol. van de Staten Generaal van den 22 maart 1627 octrooi verleend tot het uitgeven van eene Zeekaart van Denemarken, en in 1626, den 10 april voor Een nieuw Pascaert Cloots gewijse van de Noorder Polus nae Spitsbergen, IJslant, Fretum, Davis, enz.

Jan Evertsz. Cloppenburch.

Die Raden van Staten enz. Ordonneren enz. te betalen aen J. E. C. boeckdrukker tot Amsterdam, de somme van hondert ponden van xl. gr. 't stuck, denselven bij ordre van hare Ho. Mo. eens toegevoecht, voor de moeyten ende costen van de translatie in de fransche taele van de Atlas van Gerard Mercator, daervan hij de dedicatie aen haere Ho. Mo. heeft gedaen ende niet geaccepteert is. Ende overbrengende enz. Gedaen enz. den 23 April 1630.

Ghijsbert Doncker alias Philosooph.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen aen G. D. alias de

Ph. de somme van hondert ponden van xl. gr. 't stuck, die hem sijn toegeleit voor dat hij hare Ho. Mo. vereert ende gepresenteert heeft, seecker stuckwercx bij hem onlangs geinventeert genaempt Perpetuum Mobile, 't welck van selffs werckende ende gaende is. Ende mits enz. Gedaen enz. den xij Meye xvjc ende Achtien.

Loys Elzevier.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen enz. L. E. bouckvercooper alhier in den Hage, twaelff ponden van xl. gr. 't stuck, voor de presentatie aen haere Ho. Mo. gedaen van seker bouck geintituleert Historia Frisica Ubonis Emij met Caerten, gebonden met zijde banden. Ende mits enz. Gedaen enz. den xx Octobris xvjc ende sesthien.

Pieter Gillessen, gesworen Lantmeter.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen aen P. G. de somme van hondert vijfftich ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleet voor alle zijne pretentien ende in volle voldoeninge van deselve, ter causen van costen ende moyeten bij hem gedaen door last van zijne Princel. Ex^tie^. omme de quartieren van Vlaenderen te brengen in een pertinente lantcaerte op haer juste mate, ende principalijck omme te verthoonen de ware gelegentheyt van de voors. quartieren, hoe ende in wat voegen met deursteecken van dijcken ende 't leggen van de forten den algemeenen vijant het meeste affbreuck soude kunnen gedaen worden. Ende dat boven d'ordonnantie van de Raedt van Staten van de somme van drye hondert twaelff ponden, twaelff schell., bij den Raedt van Staten hem toegeleet den xxiiij Augusty laestleden. Ende mits enz. Gedaen den eersten Septembris xvjc tweeentwintich.

Abraham Goes.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen aen A. G. de somme van hondert twintich ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleet, soo voor sijne dedicatie, als gedaen presentatie van het Nyeuwe Nederlantsche Caertbouck, bij hem tot zijne groote costen gesneden, ende int licht gebracht. Mits enz. Gedaen den vij January 1616.

Wilhem Jansz. [1])

Die Staten Gener. Ordonneren enz. te betalen aen W. J. de somme van vyfftich ponden van xl. gr. 't stuck die hem zijn toegeleet voor dat hij hare Ho. Mo. gedediceert heeft eener Aertscloot van grooter formen. Innehoudende de deelen des Aertbodems, die tot dese tijden toe ontdect ende bekent gemaeckt zijn, mitsgaders eener Hemelsche Sphera van gelijcke groote. Ende mits enz. Gedaen enz. den x Decembris xvjc ende Sesthien.

Henrick Jarichs.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz. die Gecommitteerde Raden ter Adm. binnen Doccom, te doen betalen aen H. J. Ontf. Gener. van haerluyden Collegie, ofte denselven in zyne rekeninge te passeren, alsulcke somme van vijffhondert ponden van xl. gr. 't stuck eens, als wij denselven hebben toegeleet voor de groote moyete, arbeyt ende costen, bij hem eenige jaren achter den anderen gedaen int Inventeren, omme op eene platte Pascaert te kunnen genieten het effect van den Globus, daervan hij zijn boeck genaempt het Gulden Regel des Grooten Zeevaerts vuytgegeven en aen ons gedediceert heeft. Welcke Inventie bij ons is doen behoirlijck examineren bij ervaren Schippers, Stierluyden ende Ingenieurs van de Zeevaert, ende dieghene die deselve de joncheyt voorts leeren Diewelcke verclaren, dat het voorstel van den voorsz. Ontfanger, te weeten, dat men in plano zoude passen 'tgeen men opten Ronden Globus gebruyckelijck is te doen een zeer nutte, waerachtige, facile, ende vaste kunste is, dienende zeer grootelycx allen Stierluyden, ende Zeevarende lieden, Daerdoor dat oyck groote abuysen kunnen en sullen geweert werden, die tot noch toe gepleeght zijn opte platte Caerten daermen des werelds gront nyet en can op afbeelden. Ende mits enz. Gedaen enz. den iiij Decembris xvjc ende vyffthien. [2])

---

[1]) Blaeu.

[2]) Miss*:* Van de Adm. Maze van Dec. 1615, geven bericht dat zij in presentie van gedeput. uit het Collegie en uit de Magistr. hadden laten Examineeren door de ervarenste zeelieden die tegenwoordig aan land waren: Het boucxken van Hendrick Jarichs Ontf. Gener. van den Adm. Friesl., genaamt Het Gulden licht des Grooten Zeevaert, waarvan ze het copie van het rapport overleggen; het werd in alle deelen goedgekeurd.

Jan Henricxs Jarichs Ontfanger Generaal van het Collegie ter Admiraliteyt tot Doccom.

Als voren. J. H. J. enz. alsulcke sesshonderth ponden van xl. gr. 'tpont, eens, als hare Ho. Mo. denselven J. bij provisie toegeleet hebben, voor de costen bij hem gedaen omme sijne inventie te bouen te commen van den Generalen Regul vant gesicht des Grooten Zeevaerts. Op het rapport dat hare Ho. Mo. gecommitt. ter vergaderinge gedaen hebben, van dat die examinateurs van de voorsz. inventie daertoe alhier specialijck beschreven, soo Theoristen als Practisijnen op lange ende verre reysen geweest hebbende, ende hun in de konste van de Groote Zeevaert ten besten verstaende ende geoefent sijnde, verclaert ende geadviseert hebben, dat den voorsz. Regul subtyl, ende op goede Regulen van Geometrie gefundeert is, ende dat oyck die Practisijns denselven nyet alleen mede voor eenen Generalen Regul verclaren, ende dat sij dien sullen volgen, maer oyck dat sij door den voorsz. Regul sien daer sij te voren blint waren. Stellende haer Punct off Steck in de caerte in een voerval ende observatie Polus van twee Coppel Courssen van de derde form, tsamen drieënnegentich ende een half mylen vyffentwintich mijlen Oostelijcker van haer gegiste point, dat sesthien mijlen van tselve poinct Westelijcker behoort te staen, met meer andere ontallicke valsche stellingen, die de Stierluyden dagelijcx in 't seylen in verscheyden voorvallen van de Coppel Courssen ontmoeten, ende dat men derhalven mette kennisse van den voorsz. Regul nyet alleen veele periculen ontgaen, maer dat men duer deselve de beholden haven oyck vinden sal, ende eene Generale reformatie ouer de Groote Zeevaert ende Globis ende Caerten kunnen maecken enz. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxvij Novembris xvj^c ende Seventhien.

De Examinatoren waren:

Mr. David Davidz. Leerm. in de Zeevaert, en

Pieter Cornelis alias Pr. met zijn billen, Stierm.

Jan Claesz. Bal. St.

Jan Kunst. St.

Vigoureux van der Linden, Schipper.

Het rapport is get. Cornelis Matelieff de Jonge en Pieter Dircx Carr.

Den 24 Julij 1620 worde op ordre van H. Ho. Mo. betaald: aan Willebrordus Snellius Professor in de Universiteit te Leiden, de somme van 93 £ en aan Pieter Nannings, Gecommitteerde in de Generaliteits Rekenkamer 50 £, voor vacatien enz. in het examineeren van het werk van Jan Hendrikcs Jarichs van der Lay. Het gesicht van de Groote Zeevaert.

Petrus Kaerius.

Die Staten Gener. enz. Ordonneeren enz. te betalen P. K. Plaetsnijder ende Drucker tot Amstelredam, de somme van Hondert Vyfftich ponden van xl. gr. 't stuck, die hem zijn toegeleet voor dat hij hare Ho. Mo. gededicеert ende gepresenteert heeft seecker bouck geintituleert: Petri Kaerii Germania Inferior, Id est xvij Provinciarum eius novae et auctae Tabulae Geographicae, cum luculentis singularum descriptionibus additis a Petro Montano, Amstelodami impensis Petri Kaerij. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxiiij January xvj^{c} ende Seventhien.

Mr. Wilhem Knijff der Medicynen Doctor tot Naerden.

Die Staten Gener. Ordonneren enz. te betalen Mr. W. K. de somme van tsestich ponden van xl. gr. Deselve toegeleet tot eene vereeringe voor zeecker bouexken bij hem haere Ho. Mo. gededicеert ende gepresenteert, geintituleert: Guilielmi J. F. K. Doct. Med. apud Nerdenos ordinarij Dicta Analeptica, seu vivendi ratio recreativa etc. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxi Meye xvj^{c} ende Achtien.

Evert van der Maes.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen Mr. E. v. d. M. Schilder alhier in den Hage, de somme van t'negentich ponden van xl. groten 't stuck, denselven toegeleet voor het copieren ende schilderen bij ordre van hare Ho. Mo. van seecker groote Caerte van de Riviere van de Elffve. Ende mits enz. Gedaen in den Hage de xxx July xvj^{c} ende negenthien.

Samuel Marulois.

Die Staten Gener. enz. Ordonneeren enz. te betalen aen S. M., de somme van hondert ponden van xl. gr. 't stuck. Denselven toegeleet tot eene vereeringe van seker bouck der Perspective, gededicеert, ge-

presenteert ende vuytgegeven. Ende mits enz. Gedaen enz. den viij Mey xvjc ende Sesthien.

Abraham Migoen.

Die Staten Gener. enz. Ordonneeren enz. te betalen aen A. M. Schoolmeester tot Rotterdam, de somme van tsestich ponden van xl. gr. 't stuck, die hem zyn toegeleet voor dat hij hare Ho. Mo. gededicеert ende gepresenteert heeft zeecker bouck, geintituleert: Gereduceert Tafelen van Interest, waerdoeren een ygelijck onervaren in de Cijferkonst zeer lichtelijck ende perfectelijck allerley Custinghbrieven tot gereet gelt sal kunnen maecken. Ende mits enz. Gedaen enz. den v Novembris xvjc ende Sesthien.

Petrus Montanus.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen P. M. de somme van hondert tnegentich ponden van xl. gr. 't stuck, voor de dedicatie ende presentatie bij hem aen hare Ho. Mo. gedaen van negenthien exemplaren van seker Caertbouck over de Beschrijvinge van de Seventhien Nederlandtsche Provincien in die Francoische taele, yder exemplaer tot x £. Ende mits enz. Gedaen enz. den xviij Decembris xvjc eenen twintich.

Lambertus Joannis Palmetus.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen L. J. P. Leermeester van de Mathematische konsten ende van de Groote Zeevaert binnen 's Gravenhage, de somme van tseventich ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleet voor zeeckere diensten ende moyeten by hem voor 't Land gedaen, ter begeerte van hare Ho. Mo. Ende mits enz. Gedaen enz. den Iersten July xvjc Twintich.

Dierick Ruyters, Piloot.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen aen D. R. de somme van tsestich ponden xl. gr. 't stuck, denselven toegeleit voor de dedicatie bij hem aen haere Ho. Mo. gedaen, van zeecker bouck geintituleert Tortse van de Zeevaart, omme te beseylen de custen gelegen besuyden den Tropicus Cancry, als Brasilien, Westindien, Guinea ende Angola, Ende mits enz. Gedaen enz. den xxiij Iunij xvjc drye en twintich.

Adriana Simons, wed. van wylen Mr. Ludolff van Coelen.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen A. S. de wed. van wijlen Mr. L. v. C. in zijn leven woonachtich tot Leyden, ende aldaer geweest zijnde Proffessor van de Mathematique scientie, de somme van tweeentseventich ponden van xl. gr., deselve toegeleit voor dat zy hare Ho. Mo. heeft gedediceert ende gepresenteert seecker bouck in de Geometrie, geintituleert: Fundamenta Aritmetica et Geometrica cum eorundem usu etc. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxix Juny xvj^c^ ende vyffthien.

Willebrordus Snellius.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen W. S. de somme van tweehondert ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleet tot eene vereeringe voor de dedicatie ende presentatie van seecker bouck bij hem in druck vuytgegeven, houdende d' Inscriptie van den selven, Eratosthenes Batavus de Terre Ambitus vera quantitate etc. Ende mits enz. Gedaen enz. den xiiij Octobris xxj^c^ ende Seventhien.

Als voren. de somme van hondert ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleet voor zeecker zijn bouck bij hem aen hare Ho. Mo. gepresenteert, geintituleert: Ludolphi a Ceulen de Circulo et Adscriptis Liber. Den viij Octobris xvj^c^ Negenthien.

Jan Janssen Stampioen, Borger tot Rotterdam.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen aen J. J. S. B. tot R. de somme van hondert vyfftich ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleet voor de dedicatie ende presentatie bij hem aen hare Ho. Mo. gedaen van seecker bouck, geintituleert Nyeuwe Taefelen der Polus hoochte. Inhoudende vier nyeuwe manieren die voor desen noyt gehoort noch gesien en sijn geweest, hoe men op alle plaatsen ter werelt de Polus hoochte sal kunnen vinden bij het gesichte der Sterren. Ende mits enz. Gedaen enz. den x April xvj^c^ ende achtien.

Als voren. de somme van vijffentseventich ponden, denselven toegeleet tot eene vereeringe, voor dat hij hare Ho. Mo. gepresenteert heeft zijn geinventeerde Caelestum Planum ende in drucke bij hem

vuytgegeven, met een bouxken alsoo oyck geintituleert. Ende mits enz. Gedaen enz. den eersten November xvjc Negenthien.

Als voren. J. J. S. Landmeter van Hollandt voor een Caeleste Planum 25 £. den 25 Mei 1621.

Simon Stevin.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen S. S. van Brugge, Legermeter van hare Ho. Mo., de somme van twee hondert ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleet voor de dedicatie ende presentatie bij hem aen hare Ho. Mo. gedaen van twee boucken bij hem uytgegeven, den eenen geintituleert, Castrametatio, dat is: Legermetinge, na d'ordening ende 't gebruyck van sijne Ex[tie]., ende den anderen Nieuwe manier van Stercte bouw door Spilsluysen. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxiiij Maerte xvj[c] ende Achtien.

De weduwe van wijlen Mr. Simon Stevin.

Als voren. de somme van vyftich ponden van xl. gr., deselve toegeleet voor verscheyden diensten bij wijlen haren man den Lande gedaen, door het employ van hare Ho. Mo. ende derselver Gedeputeerden; den laetsten Novembris xvj[c] eenentwintich.

Adriaen Vlack.

Die R. v. St. enz. Ordonneren enz. te betalen aen A. V. de somme van vijftich ponden van xl. gr. 't pont, denselven by ordre van haar Ho. Mo. voor de dedicatie van syn bouck geintituleert Nieuwe Telconst, toegeleit. Ende overbrengende enz. Gedaen enz. den lesten Septembris 1616.

Abraham Verkammen van Antwerpen.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen A. V. de somme van tsestich ponden van xl. gr. 't stuck, denselven toegeleit voor zeecker bouck bij hem aen hare Ho. Mo. gededicceert ende exemplaren gepresenteert, houdende Waerachtige Maent Tafelen van Interest tegen v, vj, vij, viij, ix, x, xi ende xij ten Hondert het Jaer, als mede tegen den penninck x, xij, xiij, xiiij, xv ende xvj, soo wel op winninge als verlies. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxviij February xvj[c] Twintich.

Maerten Joosten Wagenaer, Kistemaecker tot Euchuysen.

Die Staten Gener. Ordonneeren enz. te betalen aen M. J. W. K. te E. de somme van tsesthien ponden van xl. gr. 't stuck, die hem zijn toegeleet voor zijne Inventie die haere Ho. Mo. heeft gepresenteert, genaempt de Ronde Graetboge, daertoe hem is geaccordeert Octroye. Ende mits enz. Gedaen enz. den derden Octobris xvjc ende Seventhien.

Wed. ende Erffgenamen van Hillebrant Jacobs van Wou.

Die Staten Gener. enz. Ordonneeren enz. te betalen aen de Wed. en Erfg. van H. J. v. W. de somme van xvij £ van xl. gr. 't pont, over seecker bouck geintituleert: den Grooten Zeespiegel, uytgegeven door Willem Jacobsz. Blaeuw, ten behoeve van hare Ho. Mo. bij deselve gelevert. Ende mits enz. den iij April 1624.

LABORANTER.

VRAGEN.

Spelen van Sinne 1618. Hss. Wie is de dichter van de twee volgende aan elkander sluitende spelen van Sinne A°. 1618 »in den nederduitsche tael in dicht gesteld."

I. Een spel van Sinnen gemaeckt wt den werken der Apostelen beginnende vant eerste Capittel aff, tot aent achste capittel toe te weten: Van den Steeninge van Sinte Stephen, eerste Martelaer na Christi doot.

Tweede spel van Sinnen ghemaeckt wt den wercken der Apostelen beginnende van het achste cappittel aff tot aent..... capittel toe: te weten: Van de bekeringe van Sinte Paulus eerste Apostel na Christi hemelvaert bekeerd.

Beide stukken schijnen mij toe niet gedrukt te zijn. Althans voor het eerste stuk lees ik: »Dees spel van Sinne heb ik int net overgeschreven by anderen wercken van dien zelfden authuer. Dees tot memory A. V. Clant 1727" en voor het tweede stuk. »Dees is nu met het voorste overgeschreven. Dit voor Memorij."

Ik vond deze beide stukken niet vermeld in den Cat. der bibliotheek van Nederl. Letterkunde, maar daarin wel twee gedrukte

exemplaren van dergelijke dichtstukken met soortgelijken inhoud, als: Cat. I. bl. 213: »Een spel van Sinnen opt. 3, 4, ende 't 5 Cap. van d' Werck der Apostelen, — en Een spel van Sinnen opt derde, vierde ende vijfste Cap. van 't Werck der Apostelen. Gorinchem, Jan Haemsberch 1608.

De taal van onze spelen nadert 1608. Nog nader bij 1618 zijn (Cat. 1 bl. 223) Drie nieu Spelen van Sinnen ghestelt op trouwe gaerde, door Ryssaert van Spiere, van Oudenaerde. Binnen der Goude in Hollandt eerst gecomponeert, daer ick meer dan dertich jaer hebbe geresideert. Ter Goude, Jasper Tournay, 1616.

Ter herkenning van de stukken vermelden wij nog dat de Personagien (Stuk I) aanvangen met »Petrus een oud man gekleed als een Apostel." De Voorrede met:

»Ghy Heeren en Vrouwen, Godt wil u behouwen, dat ghy een als vrind, vint," enz. Het slot is een Graffliedt (10 coupletten) »op de wijse van Coronel."

Stuk II. heeft tot eerste Personagie, Jesus, Een onsienlicke stem. En de voorrede vangt aan met:

Godt die het al regiert
Die d' hemel schoon versiert.

Het slot luidt:

Tot lieffde keert v Sinnen, want liefd' ist fundament,
Sy doet het al verwinnen en liefde is het ent.

In 1591 werden nog Zeven spelen, van die wercken der barmherticheyd, in rijm ghemaeckt, en nu tot Aemstelredam opentlyck ghespeelt. (Cat. I. 218, waar over de aanleiding tot deze spelen verwezen wordt naar Jac. Koning's Cat. II, bl. 348). — Een Gheestlyck Spel van Sinnen seer leerlyck: Hoe Christus sit onder die Leeraers: Luce int 2 Cap. verscheen in druk in 1606. (Cat. I. 220).

J. D.
L.

[Liefd ist fondament was de spreuk van de kamer De witte acoleyen te Leiden. Waarschijnlijk is de dichter der spelen lid van die kamer geweest en zijn zij daar vertoond.]

Petofi. Welke nederlandsche (en buitenlandsche) dichters hebben verzen von Petöfi vertaald en waar zijn die vertalingen te vinden? Is ook bekend, wie ze regtstreeks *uit het oorspronkelijke* vertaalde? D. B.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Vraag naar eene prent. (XXVII, bl. 382). Ter beantwoording der vraag van A. V. R. kan dienen, dat zich in mijn bezit eene schilderij bevindt, die vele punten van overeenstemming met bedoelde prent oplevert. — De schilderij is geteekend J. Stiin (de J. door de S. getrokken) en stelt, even als de prent, eene herberg voor, waarin op den voorgrond eene vrouw wordt aangetroffen, die een wijnglas in de hand heeft en de liefkozingen van een man afweert, die haar met zijnen regterarm omvat heeft en met zijne linkerhand, op haren boezem rustende, haar tracht te streelen. — Op den achtergrond ziet men een ander man, die voor den schoorsteen zit en hetgeen op den voorgrond geschiedt gadeslaat.

Daarentegen moet worden opgemerkt, dat de schilderij wel eenige punten van verschil met de zwarte kunst oplevert, nl. — dat op het schilderstuk geen gouwenaar en kroes wordt gevonden, die door den man naast de vrouw, zouden zijn weg gelegd; — dat de andere man zich niet in staande, maar in *zittende* houding bevindt, — en eindelijk, dat geen pijpenrek of kerfstok op de schilderij te zien is. Doch niettegenstaande deze verschilpunten komt het mij zeer waarschijnlijk voor, dat de prent hetzelfde als de schilderij ten onderwerp heeft. — Ten einde zekerheid op dit punt te bekomen wordt voorgesteld, de prent ter vergelijking over te zenden door tusschenkomst van de redactie van dit tijdschrift, die welligt bereid zal gevonden worden zich met die moeite te belasten. S. T. O.

VRAGEN.

Kinderprenten als hulpmiddelen voor de geschiedenis. Ik herinner mij uit mijne jeugd de in Nederland beroemde Jan de Wasscher, Urbanus en Isabel, Tetje Roen, enz. De laatste is een bekend persoon, die leefde en werkte gedurende czaar Peters verblijf in Nederland. Vermoedelijk hebben de beide eerste mede eenen historischen grondslag. Even zoo heeft men in Vlaanderen de echt nederl. Ursijn en Valentijn (Ourson en Valentin) en Klaas Kappoen (Kapoen = schalk, kleine gaauwdief). In mijne kinderjaren kende ik ook de veldslagen van Lutzen, Wagram, Waterloo, enz. op oortjes prenten, later De glorie der Septemberdagen met het pendant, De tiendaagsche veldtocht. Ik ontleen, om het nut des onderwerps en gedachtig aan het gezegde, wat men jong leert weet men oud, aan deze mijne opmerking eene vraag. Er bestaat eene vaderlandsche geschiedenis of liever overzicht daarvan, vol prentjes, met zeer goede vier- tot achtregelige versjes daaronder. Deze prentjes zijn ook gebezigd voor een stel kinderprenten (cents prenten); doch deze hebben slechts tweeregelige versjes. Uit vele herinner ik mij:

»De Kattenburgerbrug bezwijkt:
't Is de overmacht daar 't al voor wijkt."

De boekjes liepen van de komst der Batavieren tot 1815, meen ik.

Ik vraag: Waar zijn die boekjes uitgegeven? en, bestaat het stel prenten nog in zijn geheel?

Men verwarre de boekjes niet met de meer beknopte van van der Hoop Jrszn. bij van Goor.

G. P. ROOS.

Gebrande kerkglazen. Onder de geschilderde en gebrande glazen in de ramen van het kerkgebouw der Hervormde gemeente in de Rijp bevindt er zich één, bevattende eene zeer schoone voorstelling in het graauw van de Charitas. Daaronder heeft een vierregelig rijm gestaan, waarvan thans nog het volgende overig is:

O deugt,	*die deugt*	*van onde*	*ugt schift,*
begunsti	*g deez' o*	*prechte*	*gift!*
	ooz' alle		*r u zegen*
	zielloo	*s in ve*	

Onder aan het derde vak achter *s in ve* vindt men nog een haal, die het onderste gedeelte van eene f of g moet zijn.

Lager vindt men de namen der gevers:

Cla	*as Ja*	*kobs*	*Gorter.*
A	*driaa*	*n Gr*	*oet.*
Jak	*ob Sy*	*monsz*	
Isa	*ak Ar*	*entz*	
Jan	*Piete*	*rsz G*	*elis.*
	Anno	1655.	

Zou iemand kunnen opsporen, welke woorden er oorspronkelijk in de thans ledige vakken gestaan hebben?

Wie wil zich de moeite geven, het bovenstaande aan te vullen, met behoud van het bestaande, en overeenkomstig den geest van den tijd, waarin het werd opgesteld?

de Rijp. J. J. C. S.

Predikant en kunstschilder. In het Archief voor Nederlandsche Kunstgeschiedenis (te Rotterdam bij v. Hengel & Eeltjes 1877), lees ik op bl. 27, dat den 5 september 1631 de luthersche predikant Andries Pietersz. van der Linde als schilder in het kunstenaarsgild werd ingeschreven, waarvoor hij 12 guldens betaalde. Mij was dit tot dusver niet bekend; doch gaarne vraag ik:

Zijn er meer voorbeelden van, dat predikanten tevens de beeldende kunsten beoefend hebben?

H. VAN KEMPEN.

Portret van den generaal Chassé. Wie kent of bezit een portret in steendruk van den generaal Chassé door Jean Baptiste Madou vóor 1830? G.

TAALKUNDE.

Spreekwijze. Hi is noar Piepenbroek. (XXVII, bl. 364.) Eene spreekwijze, ook te Arnhem in gebruik, doch toegepast op paar-

den en rundvee. Piepenbroek was aldaar voor jaren een vilder. Zag een dier er slecht uit of ging het dood, dan zeide men, hij gaat of is naar Piepenbroek. Waarschijnlijk is dus die spreekwijze op de Veluwe op menschen toegepast.

Arnhem. R.

Baaitabak. (XXVII, bl. 569). De in Friesland gerookt wordende baaitabak kwam uit Virginië. Lange jaren moet dit reeds geduurd hebben, eer in de kleine Hoogstraat te Leeuwarden een steen werd ingemetseld met het opschrift: *Int Virgiense tobacksfat.* Virginie ligt aan de bekende Cheasepeak baai, de Amerikaansche *baai* bij uitnemendheid zoo als men ook spreekt van *de Kaap* d. i. *de Kaap de goede Hoop.* Uit die *baai* kwam de *baaitabak*, die eene afzonderlijke sausing ondergaat, althans vroeger onderging.

J. D.
―――
L.

Baaitabak. De tabak van dien naam wordt uitgevoerd uit de haven Bahia in Brazilië, zoodat er m. i. grond is voor 't vermoeden, dat baaitabak een verbastering is van Bahia-tabak.

Door eene eenigszins snelle uitspraak van 't laatste woord kan 't eerste zeer gemakkelijk ontstaan zijn.

Utrecht. J. KIEL.

Proeve van etymologie. (XXVII, bl. 565.) Naar aanleiding van het t. a. pl. medegedeelde schrijft de heer Ad. Duclos in het brugsche weekblad Rond den Heerd het volgende, wat ik op zijn verzoek overneem.

»Hadde de Navorscher van die proeve van Etymologie niet gewaagd, wij en zouden nooit gebaard hebben dat wij ervan wisten. Niemand alhier en aanziet zulke proeven als ernstig: men steekt den schouder op, en gaat voorbij. Overigens welbekende taalgeleerden hebben in Rond den Heerd over den oorsprong van plaatsnamen menige doorslaande artikelen uitgegeven, waaruit klaar blijkt dat wij alhier tot de schole van den waterafleider niet en behooren."

Ik voldoe met genoegen aan het verzoek van den geachten be-

stuurder van Rond den Heerd, die misschien vreest, dat sommige lezers van den Navorscher, wat haastig en slordig lezende, uit mijne woorden iets anders zouden opmaken dan er in ligt. Ik heb toch, meen ik, duidelijk genoeg gesproken. Ik heb gezegd, dat ik hun van het waterzoodje (mij door een welwillend medewerker toegezonden) een proefjen mededeelde om hen »te doen zien wat men in Vlaanderen de goê gemeente nog soms laat slikken." Zeer wel weet ik, en vele lezers van den Navorscher zullen het eveneens weten, dat men in Vlaanderen ook beteren kost opdischt, en dat, indien de waterman zijn opstel aan het bestuur van Rond den Heerd of menig ander vlaamsch tijdschrift had ingezonden, het daar eene plaats zou gekregen hebben — in de prullemand. Wij hebben in Holland ook last gehad van etymologen, die niet anders deden dan water aandragen; het heugt mij nog zeer goed en ik heb mee het mijne gedaan om ze te keeren. Maar nu is dat geslacht, gelukkig, uitgestorven en niemand zal b. v. meer voor den dag durven komen met de stelling, die men toen in vollen ernst uitsprak, dat a, e, i, o, u, en nog eenige klanken daarenboven, *water* beteekenen. Dat in Vlaanderen nog enkele van die waterliefhebbers zijn overgebleven, bewijst het medegedeelde.

P. LEENDERTZ WZN.

Brabantsche en Flaamsche geslachtsnamen. Zeer te recht wordt er Nav. XXVII, bl. 573 vermeld dat de geslachtsnaam de Weerd in de brabantsche volkstaal en schrijfwyze tot Sweerts werd, even als Mulder tot Smulders, de Graauw tot Sgraauwen en de Roever tot Sroevers. Deze bewering is volkomen waar, en tevens wel weerdig dat er d' aandacht uitvoeriger op gevestigd worde. Die namen Smulders, Sweerts, enz. zijn anders niet als d'oorspronkelike namen Mulder, Weert of de Weerd, in den tweeden naamval geplaatst. Voluit dienden deze namen dus geschreven te worden als: des Weerts, des Mulders; want ze staan in de plaats van, en beteekenen: des mulders seune, of in hedendaachs nederlandsch: de zoon van den molenaar; des weerts sone, de zoon van den herbergier of kastelein. Zoo ook Sgraauwen = 's Graauwen = des Graauwen = des Grauen sone = de zoon van »de Graauw", van den man die de Graauw hiet, of van den grauen, gryzen, ouden

man, of van den graue, den grave, den graaf. En Sroevers = des Roevers sone, de zoon van »de Roever," van den man die den geslachtsnaam de Roever draacht. Bij plaatsnamen komt deze zelfde form eveneens voor; b. v. 's Hertogenbosch, 's Heerenberg, 's Gravenhage, 's Heer-abts-kerke, 's Heer-Hendriks-kinderen, 's Heer-Arends-kerke, enz. En 't is duidelik genoech dat deze namen beteekenen: des hertogen bosch, of het bosch van den hertoch, des heeren berg of de berg van den heer, des graven hage of de haag van den graaf, enz. Ook valt het niemand in om dat versletene *des*, om die *s*, in geschrifte, met 't hoofdwoord te doen samensmelten, en te schryven: Shertogenbosch, Sgravenhage, Sheerenberg, enz. (van d'onzinnige schrijfwyzen 's Bosch en 's Hage wil ik hier niet spreken.) Maar by geslachtsnamen is de nederlandsche pen niet zoo keurig en redelik: men schrijft altijd Smulders, Smeyers, enz. in plaats van 's Mulders, 's Meyers enz.

Toch zijn op beide regels uitzonderingen. Vooreerst de nederlandsche geslachtsnaam 's Jacob, die, en te recht, altijd zóo, en nooit Sjacob geschreven wordt, en de plaatsnamen Sirhelsdorp, oorspronkelik 's Heer-Els-dorp, 'n gehucht by 't dorp Kloetinge, op Zuid-Beveland; Sirpoppekerke, oorspronkelik 's Heer-Poppenkerke, de kerk van heer Poppe, 'n gehucht by 't dorp West-Kapelle op Walcheren; Serlippenpolder, oorspronkelik 's Heer-Lippens-polder, by 't stadje ter Neuze in Zeeusch-Vlaanderen. En behoort de tweemaal in Zeeland voorkomende dorpsnaam Serooskerke ook niet hier toe? Is dat niet 's Heer-Oos-kerke, 's Heer Ode's kerke?

Natuurlik zijn deze laatstgemelde zeeusche plaatsnamen slechts afbeeldingen in geschrifte van de volks-uitspraak, en even natuurlik worden die andere plaatsnamen, ofschoon men ze ook al voluit schrijft, toch niet zoo voluit door 't volk uitgesproken. Integendeel, in 't dagelikse leven spreken de Zeeuen hun plaatsnamen 's Heer-Abts-kerke uit als Schrabbekerk, 's Heer-Hendriks-kinderen als Schreinskinderen, 's Heer-Arends-kerke als Schraskerke. De oorzaak van de tusschenvoeging der letter *c* in deze volksnamen tusschen de *s* en de *h* ('s-her-heins-kinderen, 's reins-kinderen, sreinskinderen), of liever d'oorzaak waarom in deze woorden de *h* tot *ch* verscherpt wordt, leit in 't bezwaar, ja in d'onmacht der Zeeuen

om de *h* behoorlik uit te spreken. Zoo heb ik zeer dikwijls 'n zeeuschen boerezoon, die als husaar in Holland diende, hooren zeggen dat-i *oesaar* was, en toen 't mij begon te vervelen dat woord altijd zoo door hem te hooren mishandelen, wilde 'k hem nopen husaar op hollandsche wyze uit te spreken. O ja, hy was daartoe willig genoech, en beproefde 't; maar na veel moeite, bracht-i niet anders als *ch-choesaar* uit. En zoo gaat 't ook op Java, waar de zoogenoemde »inlandsche kinderen," of »lippers", die eveneens met de letter *h* op gespannen voet leven, als z'eens bizonder hun best doen om goed nederlandsch te spreken, de woorden hart b. v. en huis, als *chart* en *chuis* uitspreken.

Maar niet slechts voor de tong der Zeeuen is die letterverbinding *sh* 'n struikelblok, ze is ook 'n ergernis voor 't ooch van ongeletterde Hollanders; althans van dien verwer die op de omnibussen welke tusschen den Haag en Scheveningen ryden, 't opschrift schilderde: »Van Schage naar Scheveningen." Zóo toch heeft er jaren lang op die rytuigen gestaan; voor 'n paar jaar nog, en misschien nog heden. Duizenden hebben dat gezien, maar wellicht slechts zoo veel tientallen hebben 't opgemerkt. Die snuggere man heeft natuurlik ('t onzinnige) 's Hage (SHAGE) willen zetten, maar omdat die letterverbinding *sh* hem al te vreemd voorkwam, voegd'-i d'r maar 'n *c* tusschen, even als de Zeeuen van *'sher-as-kerke* ('s Heer-Arends-kerke) *schraskerke* maken.

Maar keeren we tot de brabantsche en flaamsche geslachtsnamen teruch. Zulke eigenaardige namen met voorgevoegde *s* zijn, behalve de opgenoemden Sweerts, Smulders, Smeyers, Sgraauwen, Sroevers, ook nog de volgenden: Smolenaers — 's molenaars, des molenaars zoon —; Spapen — 's papen, des papen zoon, de zoon van den paap (hier in de beteekenis van roomsche geestelike) — ; Snaeyers — 's naaiers, des naaiers zoon, de zoon van den naaier, zoo als in sommige zuid-nederlandsche tongvallen de kleermaker genoemd wordt (van daar ook de gentsche geslachtsnamen De Naeyer, Den Naeyer, Den Naeyere, enz.) —; Smetsers — 's metsers, des metsers zoon, de zoon van den metser, zoo als in de zuid-nederlandsche tongvallen algemeen de metselaar genoemd wordt —; Smessemaeckers — 's messemakers, des messemakers zoon —; Smoutmaeckers — 's moutmakers, des moutmakers zoon

(kan echter ook even goed zoon van den smoutmaker beteekenen; *smout* = gesmolten vet) —. Ook van mansnamen zijn in Brabant en Flaanderen geslachtsnamen geformd, door die met 'n *s* d'r voor, in den tweeden naamval te plaatsen, even als ik dit hier voor reeds by den geslachtsnaam 's Jacob opmerkte. Zulke geslachtsnamen zijn b. v. Smertens — 's Mertens, des Mertens soon, de zoon van Merten, Marten, Martinus —; Smaassen, dat ook als Smaasse, Smaessen, Smaesse, Smasen voorkomt — 's Maassen, des Maassen sone, de zoon van Maas (Maas is 'n oude nederlandsche mansnaam, die my in den tegenwoordigen tijd slechts zeer zelden voorkwam, maar oudtijds niet ongewoon was; de geslachtsnamen Maassen, Maassen, Maasse, Mase, Maes stammen eveneens van dezen mansnaam af) —; Spiers, Spies, Speers, Spees, Speessen, enz. — 's Piers of 's Peers, des Piers of Peers zoon, de zoon van Pieter of Peter (Pier en Peer zijn in Zuid-Nederland, even als Pier in Friesland zeer algemeene koseformen van den mansnaam Petrus) —; Stillemans — 's Tillemans, des Tillemans, de zoon van Tilleman of Tilman, ook Tylman, Tileman en zelfs Tieleman —; Stieltjes — 's Tieltjes, de zoon van Tieltje, wanspelling van Tyltje, verkleinform van] den mansnaam Tyl, verkorting van Tylman, Tilman —. Wie kent nog meer zulke geslachtsnamen en welke dan?

Tot de bovengenoemde soort van zuid-nederlandsche geslachtsnamen behooren ook nog sommige geslachtsnamen die met *Ser* beginnen; b. v. Serbruyns, Serclaes, enz. Dit *ser* is, even als by de zeeusche plaatsnamen Serlippenspolder, Sirpoppekerke, 'n samentrekking van 's her, 's heer, of des heeren; zoo dat Serbruyns eenvoudig is 's Her Bruyns seune, des heeren Bruins zoon, de zoon van heer Bruno; en Serclaes, dat ook als Serclaas voorkomt, 's her Claessen seune, des heeren Klaas 's zoon, de zoon van heer Nicolaas. Deze geslachtsnamen komen vooral in West-Flaanderen voor. Behalve Serbruyns en Serclaes zijn me nog de volgenden bekend:

Sersanders — 's her Sanders, des heeren Sanders, de zoon van heer Alexander —; Serstevens — 's her Stevens, des heeren Stephanus —; Serdobbels — 's her Dobbels, des heeren Dobbels, de zoon van heer Dobbel (Dübbel Dübbeld, Diebold, Dietbout, Theod-

balt [1])?) —; Serneels — 's her Neels, des heeren Neels, de zoon van heer Cornelis —; Serruys, ook Serruis en Seruis — 's her Huys, des heeren Huis 's, de zoon van heer Huis (Huisbout, Husibalt [2]) —; Sersimoens — 's her Simoens, 's heer Simons zoon —; Serpieters — 's her Pieters, des heeren Pieters zoon —; Servrankx — 's her Franks, des heeren Franks zoon —; Serweytens — 's her Weytens, des heeren Weitens, de zoon van heer Weiten [3]) —; Serreyns — 's her Reyns, des heeren Reins, de zoon van heer Rein (Reinert, Reinhart, Reginhart of van eenige andere der talryke met Rein (Regin) samengestelde germaansche mansnamen) —; Serlippens — 's her Lippens, des heeren Lippens, de zoon van heer Lippe [4]) —; Serwouters — 's her Wouters, des heeren Wou-

[1]) D' oudgermaansche mansnaam Theodbalt, later verzacht en verloopen tot Dietbolt, Tiebout, Diebolt, enz. is in den mond der hedendaachsche Friesen tot Dübbelt, Dübbeld en Dübbel geworden, en is in dezen form nog heden als mansnaam by hen in gebruik. 'T komt me zeer waarschijnlik voor dat d' oude Westflaamsche mansnaam Dobbel, nog in den geslachtsnaam Serdobbels voorkomende, de zelfde is als de friesche naam Dübbel, dus eveneens oorspronkelik Diebout, Theobald. Van deze zelfden mansnaam is ook de friesche geslachtsnaam Dübblinga (Theodbalding — afstammeling van Theodbalt, van Dübbel) afgeleid.

[2]) De mansnaam Huis, Huso, ofschoon ongetwyfeld by onze voorouders niet zelden in gebruik, is my echter nooit in nederlandsche oorkonden, nog in andere geschriften, sedert 't jaar 1500, voor gekomen, even min als den heer Leendertz, zoo als blijkt uit diens uitvoerige lijst van nederlandsche voornamen, in de jaargangen 1868 en 1872 (XVIII en XXII) van dit tijdschrift. In Förstermann's *Altdeutsches Namenbuch*, Nordhausen, 1856, vind ik den mansnaam Huso en den vrouennaam Husa opgeteekend, met de daarvan, o. a., samengestelde mansnamen Husbrecht (Husipreht), Huslof (Husilef), Hûsward, en den verkleinform Huseke (Husicho), en de vrouenamen Huseburg en Husilinda. — Behalve de geslachtsnaam Serruys, zijn nog de volgende nederlandsche geslachts- en plaatsnamen van den mansnaam Huis, Huso afgeleid: Huisinga (in Friesland, Groningerland en Oost-Friesland voorkomende), Huisenga (eveneens in die drie landstreken), Huizinga (Friesland en Oost-Friesland), Huizenga (Friesland), Huising (Oost-Friesland), Huizing, en Oldenhuizing (Drenthe), Huysinghe, (uitgestorven in Drente), Huisma (Friesland), Husink, Husen (Utrecht), Huyssen, Huyssoon (West-Flaanderen), Huyskes (Groenlo), Husckens enz. — Huizinge (Husingha), dorp in Groningerland, Huizingen (Huysinghen), dorpin Zuid-Brabant, by Halle, enz.

[3]) Weiten is een, nog heden in Flaanderen niet ongewone mansnaam, dien ik echter niet t'huis brengen kan.

[4]) Lippe, Lip, kan als 'n verkorting, als 'n *kosename* van Philippus geduid worden My komt het echter waarschijnliker voor, dat Lippe 'n oorspronkelike germaansche.

ters, des heeren Wouters zoon —; Serstaas, 's her Staas, des heeren Staas, de zoon van den heer Staas of Eustatius —; denkelik behoort tot dezen zelfden mansnaam Eustatius ook de westflaamsche geslachtsnaam Serieustaas, die my vreemd voorkomt om de ingevoegde *i*; Serroelofs — 's her Roelofs, des heeren Roelofs zoon; Serarends — 's her Arends, des heeren Arents zoon —; Serjacobs — 's her Jacobs, des heeren Jacobs zoon.

Al deze zuidnederlandsche geslachtsnamen zijn duidelik, en leveren geene moeielikheden ter verklaring op. Maar twee dezer zelfde namen bestaan ook met 'n '*t* daarvoor; namelik als 't Serclaes (ook wel 't Serclaas, Tserclaas) en 't Serstevens. Wat beteekent die '*t*? Is dat het voorzetsel *te* of *thoe*, voorkomende in de geslachtsnamen te Winkel, te Gempt, thoe Kingma, thoe Slooten? Maar dat voorzetsel past wel voor plaatsnamen, doch voor geslachtsnamen niet.

Ten slotte moet ik hier nog 'n paar vreemde flaamsche geslachtsnamen vermelden, waarvan de eene in de laatsten tijd herhaaldelik in dit tijdschrift genoemd is; te weten Veranneman, dat is: Ver-Anne-man, Vrou-Anna-man, de man (hoorige) van vrou Anna; en Veraechten, Veraechtens, Veraechtenszeune, dat is: vrou-Aechten-zeune, de zoon van vrou Aecht, Aagt, Agatha.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

[De heer Winkler veroorlove mij een paar opmerkingen naar aanleiding van zijne belangrijke mededeeling.

Maas is mij voorgekomen als verkorting van Thomas, en ik geloof dat het dit, in Zuidnederland althans, wel in de meeste gevallen, zoo niet altijd zijn zal.

Tiele, Tieltje, Tieleman is geene wanspelling, maar integendeel de juiste spelling van den naam. Tilman kan er ook door: het is

---

mansnaam zy, en wel, met de nog heden in Friesland voorkomende mansnamen Libbe, Lübbe, Lüppe, en de vrouenamen Lipkje, Libkje, Lüpke, de zelfde naam als de oudgermaansche mansnaam Liubo, Liupo, Liuppo, enz. die by Förstemann (zie de noot op bl. 26) vermeld staat. De geslachtsnamen Lipjes (op Flieland), misschien ook Libbers in Noord-Friesland, Liebersma in Friesland, Lybering (Amsterdam) enz. komen even eens van den zelfden mansnaam af. Ook de plaatsnamen Lippenhusen en Lippenwoude in Friesland?

gedeeltelijk langs eenen anderen weg, uit den zelfden naam ontstaan; maar Tijlman, Tîlman is minder goed.

Mogelijk is het voorzeker, dat Serruys beteekent zoon van heer *Huis*. Wat dit echter minder waarschijnlijk maakt is, dat wij tot nu toe, noch in de latere middeneeuwen noch in den nieuweren tijd, een voorbeeld van dezen naam hebben aangetroffen. Zouden wij hier ook aan *Ruisch* moeten denken, wat in de 14e, 15e en 16e eeuw te Amsterdam dikwijls als voornaam gevonden wordt? Dat reeds in dien tijd *s* en *sch* aan het einde van een woord wel eens met elkander verward werden, weten wij.

De heer Winkler vraagt, vanwaar de *t* in namen als *Tserklaas* en dergelijke? Het voorzetsel *te*, zoo als hij met reden opmerkt, past hier niet. Nog minder past hier het lidwoord *het*, waaraan zij schijnen gedacht te hebben, die de dwaze spelling *'t Serclaas* hebben uitgevonden. Het is iets anders: *Tserclaas* in *des heren Claas*. Toen bij versnelde uitspraak de *e* verdween en de *d* derhalve onmiddellijk voor de *s* kwam te staan, moest deze noodzakelijk in *t* veranderen. *Tser* en *tseren* voor *des heren* komt bij schrijvers uit de middeneeuwen meermalen voor, b. v. D. Doctrin. III, 1965,

> [Int iiij jaer des regements
> Des tseests paus *tser* Clements.

Lekenp. II, 1, 70,

> Men weet dat ter waerheden,
> Dat Maria, na ende vore,
> Quam van *tser* Davids ore.

ald. III, 16, 134 (hs. H.)

> Omme te hebbene *tseren* hulde].

Te kust en te keur. (XXVII, bl. 176, 335, 336.) Ik betuig den heer Leendertz mijnen dank, zoowel voor de heusche opneming van mijn artikeltje, als voor de taalgeleerde toelichting, welke hij daaraan toegevoegd heeft. En al mogt ik daarbij 't verwijt beloopen, dat ik Ten Kate »wat haastig ingezien" heb, — veel schade heeft dit toch niet gedaan, want mijne aanhaling gaat in één regel op.

En bij slot van rekening, geloof ik, dat, ondanks verschil van beschouwing, wij over de juiste beteekenis zeer weinig verschillen.

Evenwel zij 't mij geoorloofd, den geachten Bestuurder te verzoeken, mij nog eens 't woord te willen verleenen, en wel tot een vraag, een opmerking en een verzoek.

1°. De vraag. — Bij Hooft en Vondel, twee goede autoriteiten, vinden wij de spreekwijze gebruikt met het werkwoord *gaan*. De heer Leendertz geeft ze (bl. 388) met het werkwoord *zijn*. 't Is voor den zin eener spreekwijze niet onverschillig met welk werkwoord zij gebruikt wordt. Kan de heer Leendertz voorbeelden opgeven, bij Hooft en Vondel, of bij anderen, die even goed zijn, waarin de spreekwijze met een ander werkwoord dan *gaan* voorkomt?

2°. De opmerking. — De heer Leendertz laat mij zeggen, wat ik niet zeg, en verklaart daarop, dat ik ongelijk heb; wat ik dan natuurlijk ook niet heb.

Wat op bl. 338 reg. 20 wordt gezegd, dat ik zeg, zeg ik niet; maar ik zeg, wat ik op bl. 335 reg. 17—20 zeg.

3°. 't Verzoek. — Zeker is het te bejammeren, dat het »vele Nederlanders schijnt het te ontbreken" aan »een zuiver en geoefend gehoor," immers »voor taal"; en dit te meer in een tijd, waarin zooveel aan taal en zelfs aan esthetica gedaan wordt! »Wonder vreemde dingen komen er voor den dag," en de heer Leendertz gelooft, dat mij daar voorbeelden genoeg van voor den geest zullen komen.

Tot mijn vermaak had ik gewild, dat dit zoo ware, maar tot mijn teleurstelling is 't zoo niet. Geesten zijn grillige wezens: zij laten niet altijd voor zich komen, wat men verlangt. En daar 't zeker allen lezers van dit tijdschrift, niet minder dan mij, tot een leerzaam vermaak zal strekken, en bovendien »wonder vreemde dingen" zeer waard zijn vernomen te worden, zoo doe ik een beroep op 's heeren L's welwillendheid, om eens een lijstje ten beste te geven.

J. TER GOUW.

Te kust en te keur. De heer ter Gouw vraagt, of ik voorbeelden kan opgeven uit Hooft of Vondel of andere even goede schrijvers, waarin *te kust en te keur* met een ander werkwoord dan *gaan* voorkomt. Ik kan dat niet doen: want ik heb er nooit aan gedacht, voorbeelden van deze bekende spreekwijze aan te teekenen. Even-

wel geloof ik niet, dat ik den heer ter Gouw het antwoord op zijne vraag behoef schuldig te blijven.

In onzen tijd gebruikt men *te kust en te keur* meestal, zoo niet altijd, zonder het werkwoord *gaan*. Zoo heb ik de spreekwijze menigmaal van Amsterdammers gehoord, en de heer ter Gouw, die niet slechts, even als ik, te Amsterdam geboren en opgevoed is, maar daar ook het grootste deel van zijn leven heeft doorgebragt en altijd een open oog en oor heeft voor hetgeen die stad betreft, heeft zeker ook wel vaak hooren zeggen, »ik kan ze te kust en te keur krijgen," »men vindt ze daar te kust en te keur" enz.

In de vorige eeuw sprak men even zoo. Het bewijs daarvan kan men in de woordenboeken van dien tijd vinden. Zoo lees ik bij Marin, »Ik kan ze te kust en te keur voor dien prijs bij een' ander krijgen, J'en puis avoir à choisir, j'en aurai tant que je voudrai pour ce prix-là chez un autre;" bij Kramer, »Ik kan ze te kust en te keur kwijt worden, Ich kann mich bald davon frey machen, ich kann das bald los werden."

Uit de 17e eeuw weet ik geene voorbeelden te geven. In de door den heer ter Gouw medegedeelde, gebruiken Hooft en Vondel de spreekwijze met het werkwoord *gaan*. Of zij meenden dat zij alleen met dit werkwoord gebruikt mogt worden? De aangehaalde plaatsen zijn niet voldoende om ons daaromtrent zekerheid te geven. Er blijkt alleen uit, dat het mogelijk is. Doch al waren wij in staat het vermoeden van den heer ter Gouw tot zekerheid te verheffen, dat Hooft en Vondel het er voor hielden dat deze spreekwijze alleen bij het werkwoord *gaan* gebezigd mogt worden, dan zou daarmede al zeer weinig bewezen zijn; immers dit alleen — dat Hooft en Vondel de plank mis waren.

Vondel legt hier niet het allerminste gewigt in de schaal; want hij verstond de spreekwijze niet, zoo als blijkt uit zijne schrijfwijze *kusse* voor *kust*. Wij houden dus éene plaats van Hooft over, en het is de vraag of ook hij het woord *kust* nog verstond. Waarschijnlijk was het toen reeds geheel verouderd en nog alleen in deze spreekwijze in gebruik.

In vroegeren tijd heb ik *te kust en te keur* niet aangetroffen. Dat het echter van vrij wat ouderen tijd is, lijdt geenen twijfel. Want het moet ontstaan zijn in eenen tijd, toen *kust* nog in ge-

bruik was en verstaan werd. Ik kan dus niet door *voorbeelden* aantoonen, dat men het toen niet enkel met het werkwoord *gaan* gebezigd heeft. Maar onze oude schrijvers stellen mij toch in staat met voldoende zekerheid te bewijzen, dat indien Hooft en Vondel het gemeend hebben, zij op den dwaalweg geweest zijn.

In *te kust en te keur* zeggen wij eigenlijk tweemaal hetzelfde, even als in *gansch en gaar*, *tegen wil en dank* en meer dergelijke uitdrukkingen. De herhaling dient om aan de uitdrukking meer kracht te geven, om die beter te doen uitkomen.

Te kust en te keur is dus eene uitbreiding van het enkele *te kust* of het enkele *te keur*. Kunnen wij nu bewijzen, dat éen van deze, op zich zelven gebruikt, dezelfde beteekenis had als *te kust en te keur*, en dat het bij verschillende werkwoorden en bijv. naamwoorden werd gevoegd, dan is daardoor het bewijs geleverd, dat wij niet tegen de wetten der taal zondigen, wanneer wij in dit opzigt blijven spreken zoo als wij nu doen en zoo als men in de vorige eeuw ook deed.

Zal men *kiezen*, dan moet er een aantal voorwerpen zijn, altoos meer dan éen; anders is geene *keuze* mogelijk. En is er een aantal voorwerpen, dan vindt men er gewoonlijk onder die goed zijn, en deze zijn het die men er uit kiest. Vandaar dat wij aan *keur* dikwijls de beteekenis verbinden van menigte en goede hoedanigheid. Zeggen wij b. v. »er was keur van spijzen, keur van bloemen," dan willen wij daarmede te kennen geven dat er eene menigte van spijzen en bloemen was en tevens dat die spijzen goed, die bloemen schoon waren.

Te keure of *ter keure* is dus naar keuze, zoo goed als het zijn zou indien men kiezen mogt, zoo goed als men verlangen kan of: in zoo grooten overvloed dat men kiezen kan, met andere woorden, zeer goed of zeer overvloedig. *Te keur* komt voor bij Huygens, ter plaatse Nav. XXVII bl. 339 aangehaald. Bij onze middeleeuwsche schrijvers is het steeds *ter keure*. En bij hen vinden wij eveneens *te wensche* en *te wille*, dat is, zoo goed of zoo overvloedig als men maar wenschen of willen zou. Laat ik er eenige voorbeelden van geven.

Maerlant vertelt in zijnen Rijmbijbel van eenen romeinschen ridder, die, bij het beleg van Jeruzalem, op eene plek waar de muur ingevallen was, poogde binnen te dringen (vs. 32967.)

Sijn hooft decte hi met enen scilde,
Ende clam upten ghegledenen mure;
Si XI volgden hem *ter cure*,
Maer hi streec verre voren allene.

Elf andere, wil de dichter zeggen, volgden hem, en deden dat goed, stoutmoedig; maar hij liep alleen verre vooruit.

In het zelfde werk verhaalt hij, dat de stad Gamala bijna onneembaar was, doordat zij op een rots gelegen was, en (vs. 25707)

Daer toe hadse oec *te crure*
Josephus met enen mure
Ghedaen vesten al omme mede.

D. i. bovendien had Josephus haar rondom met eenen muur goed doen versterken.

En in zijne zamenspraek Vander drievoudichede (Derde Martijn) zegt hij tot zijnen vriend, vs. 410, Verstant *ter curen*, d. i. versta het wel.

Even zoo spreekt Willem v. Hildegaersberch, 2. 137, van den Heer,

die, sonder waen,
Al sijn dienre(s) loont *te wensche*,

d. i. die al zijne dienaars goed beloont:

en wordt in den Lekenspieghel, III. 16. 148, gezegd,

Dat goede ghetrouwicheide
Gaet boven al *te wensche*
Dat hebben mach die mensche;

d. i. alles verre te boven gaat.

Het is niet vreemd, dat deze woorden dikwijls bij adjectiva nog algemeener beteekenis erlangen en eenvoudig versterkingswoorden (intensiva) worden, zoo als bij Melis Stoke, IX, 29,

Die wint was *goet ter cuere*, d. i. zeer goed;

en Lekensp. II 48, 895, waar van paus Leo gezegd wordt,

Den armen was hi *goet ter core* (zeer goed.)

Ook Esop. 12 11, van twee muizen, die in een huis, dat van goede spijze wel voorzien is, te gast gaan,

Si waren te ghemake *ter cure* (zeer in hunnen schik).

Lekensp. II 48, 868,

Dese was so wel gheraect
Ende so goedertieren *te wensche*,
Dat noit arm noch rijc mensche,
Die aen hem sochte troost,
Van hem keerde onghetroost.

D. i. zoo uitermaten goedertieren.

Is een woord eenmaal tot den rang van intensivum afgedaald, dan kan het, al beteekende het oorspronkelijk iets goeds, ook dienen om een woord dat eene slechte eigenschap te kennen geeft, te versterken. Zoo *ter keure* Rose vs. 5936, waar van Nero getuigd wordt,

Hi was wreet ende fel *ter cure*.

In de beteekenis van in groote menigte, in overvloed, in welke beteekenis wij doorgaans *te kust en te keur* gebruiken, komen de genoemde woorden niet zoo dikwijls voor. Misschien bij Hildegaersberch, 24, 10,

Is dat si leven dan *te wensch*
In goeden live ende in ghesonden,

dan, zegt de dichter, worden zij twee en zeventig jaren. *Leven te wensch* zal hier dus waarschijnlijk *lang leven* beteekenen. — Maar zeker, Rijmbijb. 29013,

Daer werd sendde hi Trajane
Omme ghene stede te vane,
Ende met hem here *ghenoech ter cure*.

D. i. daarheen zond hij Trajanus om die stad in te nemen en met hem groote menigte van krijgsvolk. In hetzelfde werk verhaalt Maerlant, vs. 28641 en verv., op welke wijze Josephus, in Jotapata belegerd, de Romeinen, die gehoord hadden dat de bezetting gebrek aan water had, zocht te misleiden.

Josephus dede bi mesuren
Water gheven den gheburen,
So dattie Romeyne vernamen,
Ende waenden wel die stad te zamen
Hebben saen in hare hant.
So dat Josephus bevant,
Hi hinc natte cleder uut
Ten mure, en stelpte tgheluut

In dier gelike, in dien ghebare,
Als of daer waters te willen ware,

d. i. alsof daar water in overvloed ware.

Wat betreft de opmerking van den heer ter Gouw, nu ik nog eens nazie wat ik XXVII bl. 338 geschreven heb, bespeur ik dat ik daar inderdaad niet naauwkeurig heb weergegeven wat de heer t. G. op de voorgaande bladzijde gezegd had. Zeer verre ben ik daar echter niet mis geweest. Wat ik daar gezegd heb omtrent *keus* is evenzeer toepasselijk op het *te keus en te keur* waar de heer ter Gouw van spreekt, als op te *kust en te keur,* (het eerste woord in de beteekenis van *keuze* genomen) waarvan ik, op het oogenblik toen ik die regels schreef, bij vergissing mij voorstelde, dat de heer t. G. gesproken had.

Eindelijk het verzoek. De heer ter Gouw houde het mij ten goede, dat ik daar niet aan voldoe. Ik heb nooit een lijstjen aangelegd, zoo als hij er een verlangt. En het te maken — ik zou daar wel kans toe zien, maar het zou mij veel meer tijd en moeite kosten, dan de zaak waard is.[1]) Vermakelijk zou zulk eene lijstjen misschien zijn; maar ook niet meer dan dit, Evenwel, indien de heer ter Gouw verlangt bewezen te zien wat ik gezegd heb, daar ben ik toe bereid. Ik zal hem van de vreemde dingen die voor den dag komen, wanneer men zich hier te lande uitlaat over welluidendheid in de taal, éen enkel voorbeeld mededeelen, maar een zeer opmerkelijk voorbeeld, dat meer bewijst dan menig lijstjen doen zou. Maar hij sta mij toe, dat in een volgend nommer te doen: nu mag ik den drukker niet langer laten wachten.

P. LEENDERTZ WZ.

De mansnaam Daam. (XXVII, bl. 630.) Ik vind vermeld (Menzel, Christl. Symbolik) dat de gebroeders Cosmas en Damianus artsen waren, dat de artsenijbus hun attribuut is, en dat ze de patronen waren van 't huis Medicis, en als zoodanig dikwijls op schilderijen voorkomen.

E. LAURILLARD.

---

[1]) Ik herinner mij wel eenige voorbeelden (vgl. o. a. Nav. XXI, bl. 572 en 573); maar niet genoeg voor een lijstjen.

Valentinus. (XXVII, bl. 630). Van hem vind ik alleen, (in 't bovengenoemde werk), dat hij afgebeeld wordt met een ster op het hoofd. En voorts is 't bekend, dat in Engeland veel werk wordt gemaakt van den Valentinesday, — een dag van huiselijke feesten, geschenken, verrassingen, enz. 't Is de 14den februari.

E. LAURILLARD.

Kakographie. Maar deze gaven zijner groote voorgangers waren zelfs afzonderlijk zijn deel niet. Zoowel in innerlijke als in uiterlijke hoedanigheden was hij verre *de minste van de voorgangers uit zijn roemrijk stamhuis.*

In de onmiddelijke omgeving van den stadhouder was niemand wiens talenten *tegen* den invloed van den hertog *opwogen.*

De meerderheid der tijdgenooten kent het goddelijke slechts in zoover het zich laat vertegenwoordigen door leer, eerdienst, kerkgebruik, hierarchie of *heiligentrits.*

De mededinging van zijne *mede-natuurgenooten* zal hem tevens prikkelen, om hetgeen hij geproduceerd heeft zoo deugdelijk mogelijk te maken en zoo goedkoop mogelijk *af te zetten.*

Een der redenen is juist deze, dat de zedelijke achteruitgang zulke geweldige *afmetingen* aanneemt, dat het hoog tijd wordt hieraan paal en perk te stellen.

De kleine, die vooral niet bang voor u zijn, *doch* u vertrouwen en liefhebben moet.

Bij dezen stand van zaken is het, dunkt mij, *aangelegen* om te onderzoeken, of de zoo even genoemde toetssteen werkelijk niet te vinden is.

Zoo, dat wij gegronde reden hebben om ook hier omtrent menig *aangelegen* punt op het bezit van zekerheid te hopen.

Hij kende het kind dat hij had vermoord en had niets tegen *het.*

In uwe duistere heerlijkheid heb ik mij verliefd.

De aanslag [op Deventer in 1570] werd verijdeld door een zwaren *sneeuwval* en ommiddelijk daarop volgenden dooi.

Een systeem van onderdrukking, dat met allen, welke die grondbeginselen niet wilden afzweren, zeer korte *wetten* maakte.

Bij elke vraag die beantwoord wordt, rijzen er tien anderen voor ons op.

Zij trok verachtend de bovenlip op en keek mij *niet eenmaal* aan.

Hij zette zich neder in het tuinhuisje, waar hij al spoedig zijn *gespannen hart* lucht gaf in *tranen als tuiten.*

Ik verlang dat de lieden het er voor houden zullen dat ik al te veel *rukken in den wind heb geleden.*

VRAGEN.

Petschaft. Pitsier. Het nederlandsche woord zegel is van 't latijnsche *sigillum* afkomstig. Maar bestaat er ook 'n oorspronkelik germaansch woord voor? Is 't hoochduitsche Petschaft dat? En staat dat woord *petschaft* in verband met 't (friesche?) woord *pitsier*? Ik vind dat woord tweemalen, in de beteekenis van zegel, in 'n oorkonde, te Leeuwarden opgesteld, ten jare 1571 (n°. 187 van de Oorkonden der geschiedenis van het Sint-Anthonij-gasthuis te Leeuwarden). Namelik: »Ende boven deesen heeft Mathys Boom, »Marschalck opten Blocqhuyse binnen Leeuwarden, deesen, ter »beede van Jan van Swynderen, mit zyn pitsier ende handtgeschrift »mede bevestiget." En: »ende Mathys Boom met syn pitsier in »roeden wasse, op een wit viercandt papiercke gedruct."

Bovendien vind ik in deze zelfde oorkonde, in plaats van 't woord pitsier, ook 't woord zegel gebruikt: »Onder de principale deses »stonde een zegel in groenen wasse gedruct."

Hoe klopt dit?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Julius Ernst von Tettau. (XXVII, bl. 17). Bij Bosscha, Neêrlands heldendaden, leest men, dat deze generaal bij de belegering van Namen was (1695), terwijl men in het Biogr. Woordenboek van A. J. van der Aa, meer omtrent hem kan lezen.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Julius Ernst von Tettaw. De generaal Julius Ernst von Tettaw of Tettau volgde den 25sten october 1694 Willem Adriaan graaf van Hornes († 4 maart 1694) op als generaal der artillerie, terwijl zijn zoon, Daniël von Tettau, hem als adjudant op eene jaarwedde van *ƒ* 2000 werd toegevoegd. J. E. von Tettau was met de brandenburgsche hulptroepen hier te lande gekomen. In 1692 werd hij in den slag bij Steenkerke gewond. Hij bevond zich in het hoofdkwartier van koning Willem bij het leger der bondgenooten, dat zich den 23sten julij 1694 in het kamp te Mont-St.-André neêrsloeg. Als bevelhebber der artillerie woonde hij de belegering van Namen (1695) bij, doch hij schijnt kort daarop voor den aandrang van meer gegronde aanspraken geweken te zijn en afstand van deze betrekking gedaan te hebben, wordende hij daarin opgevolgd door den bekenden Menno baron van Coehoorn. Tettau diende echter later nog in het verbondene leger, woonde de belegering van Bonn (1703) bij en werd bij de bestorming van die vesting in den avond van den 13den mei gewond. Hij sneuvelde in het voor onze troepen en bondgenooten ongelukkige gevecht aan de Speierbach den 15den nov. 1703. (Zie F. W. H. Kuypers, Geschiedenis der Nederl. Artillerie.)

Nog vind ik bij Ferwerda: Louise Sophia, dochter van den pruissischen generaal de Tittau, wed van Cniphuisen, is de 3de vrouw van Haro Joachim van den Clooster, heer van Dornum, drost van Jever, zn. v. Gerd en v. Dorothea Magdalena van Treking.

J. D. WAGNER.

Geslacht van Rossum. (XXVII, bl. 427). Omtrent de afkomst van M. v. Rossum zie men het A. R. van den Navorscher. Hij behoorde tot het adellijke geslacht van Rossum.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Kwartieren gevraagd. (XXVII, bl. 363.) Met behulp van Ferwerda, Adellijk en aanzienlijk wapenboek en de Haan Hettema, Stamboek van den frieschen adel, zal de vrager het eerste gedeelte grootendeels beantwoord krijgen.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Ramp. (XXVII, bl. 429.) In mijne ms. genealogie van Sonnevelt door mr. R. van Heemskerck vond ik het navolgende, het geslacht Ramp betreffende.

Frederik of Engelbert? Ramp tr. jonkvr. Willemina van Sonnevelt, dochter van jonker Willem Andriesz van Sonnevelt en van Hester van Rolland. Winnen 6 kinderen:

1. Maria Ramp.
2. Margaretha Ramp, geb. 1531, trouwt Willem van Heemskerck, geb. 1526. Winnen 5 kinderen.
3. Engelbert Ramp.
4. Pieter id.
5. Dirk id.
6. Hester id. tr. mr. Gerrit van Buitenwegh. Winnen 1 dochter. Het wapen van Ramp komt niet op mijne genealogie voor; van Sonnevelt is in goud 3 roode leliën,

Haarlem. VAN BLAAUW SONNEVELT VAN DEN BERGH.

Geslacht v. d. Berch, thans v. d. Bergh. (XXIV, bl. 193.) Het oude en aanzienlijke geslacht, vroeger genaamd de la Montagne, thans v. d. Berch, of v. d. Bergh is oorspronkelijk uit Bourgondië.

Jonkvr. M. M. van Damme, gehuwd met Govaert v. d. Berch, was van een bekend adellijk geslacht uit Vlaanderen en voerde, doorsneden: 1 rood, 2 effen zilver: over alles heen een blaauw hartschild met drie gouden fakkels, over elkander liggende, twee en sautoir en een en pal.

V. d. Bergh, gevierendeeld: 1 en 4 in rood een gouden berg, die los in het schild staat; 2 en 3 in blaauw een schuin geplaatste zilveren vuurslag van het gulden vlies. Helmteeken, eene zwarte kraai. Dekkleeden, regts rood en goud, links blaauw en zilver.

Van Blaauw Sonnevelt is gedeeld, 1 in goud 3 roode leliën; 2 in blaauw een gouden zon, dat ook wel gevierendeeld gevoerd is. De genealogiën zijn in mijn bezit.

Parijs. W. V. D. B.

Geslacht Scheid of Scheidt. (XXVI, bl. 489; XXVII, bl. 132.) Op laatstgenoemde plaats moet men lezen, »Wilhelm Scheid leefde nog in 1758"; daar staat foutief: 1858. Het stuk, waarvan ik mijne

bijdrage ontleende, werd door mijn grootvaders grootvader in 1758 geschreven, en daarin komt W. Scheid voor als toen nog levende.

Ik vernam nog het volgende: Gedoopt werd 19 dec. 1784 in de luthersche kerk te Grave, Johanna Catharina, dochter van Johan Kremer en Johanna Barbara Scheydius. A. J. C. KREMER.

Familie Eilbracht. (XXVII, bl. 142.) Johan Eilbracht was roomsch pastoor te Haan (cl. Solingen). Hij liet zich 6 april 1592 op de synode te Elberfeld als lid opnemen, en predikte aldaar op de volgende synode in hetzelfde jaar op 8 junij. Hij stierf in 1599. Drie van zijn zoons waren predikanten en te zamen tegenwoordig op de eerste generale synode te Duisburg in 1610, namelijk: Philipp Eilbracht, predikant te Xanten, Kaspar Eilbracht, predikant te Odenkirchen en Johann Eilbracht, predikant te Hoogemmerich.

A. J. C. KREMER.

Geslacht de Pagniet. (XXVI, bl. 588; XXVII bl. 133). Uit het huwelijk van Carel Lodewijk de Pagniet en Henrietta Margaretha van Haeften werden te Tiel gedoopt:

I. 10 october 1751 Dorothea Henrietta Maria Louisa, waarbij meterse freule Maria Louisa de Pagniet.

Zij is ondertrouwd te Lienden 1 september 1780 (attest afgegeven te Tiel den 17 september) met Vincent Maximiliaan van Tuijl van Serooskerken, luitenant kolonel, geboren en wonende te Utrecht.

II. 25 maart 1753 Bartold.

III. 25 december 1754 Abraham Arnold. Peet was Abraham Arnold baron van Bloemendaal, heer tot Assenraade.

IV. 22 februarij 1756 Reinier Johan Christiaan. Hij was 8 nov. 1789 doopgetuige bij een kind van A. D. van Omphal en zijne zuster en wordt toen heer van Kennestein en kolonel genoemd.

V. 18 februarij 1758 Margrita.

VI. 4 november 1759 Margriet.

VII. 18 oct. 1761 Willem Anne Cornelis.

VIII. 6 januarij 1765 Wilhelmina Anna Cornelia.

Zij trouwt te Lienden 30 julij 1787 Alexander Diderik van Omphal, zoon van Antony Frederik, majoor in 't regiment Oranje-Gelderland en Maria van Aldenburgh, geboren te Doornik 5 januarij 1752, weduwnaar van Andriesia Antonia van IJsseldijk.

Zij stierf te Lent 16 december 1806 en werd den 20 december te IJzendoorn begraven.

Wie kan mij mededeelen, de ouders, grootouders, kinderen en kleinkinderen van Vincent Maximiliaan van Tuyl, van Serooskerken? Zeker was Carel Lodewijk van Tuyl, die in 1814 de heerlijkheid IJzendoorn kocht, om reden die vroeger aan zijne familie behoorde, zijn zoon. W. DE HAAS.

Geslacht van Bueren. (XXIV, bl. 306, XXVII, bl. 350). Johanna van Buuren († 1 nov. 1500), Alardsdr bij N. N. van Zallandt, begraven te Hernen (Maas-Waal) als weduwe van Reinier van Wijhe, heer van Hernen († 1492); zie Nav. XXVI, 580 en Geld. Volksalm. 1877, bl. 19. J. ANSPACH.

Geslacht Diepenbroek. (XXVI, bl 626, XXVII, bl. 203). Aan het slot der acta van de Zutfensche synode 25—29 juli 1620 staat vermeld Franciscus Diepenbroeck, in 1619 door de classis Nijmegen als predikant te Horsse (Maas-Waal) aangenomen (vgl. Nav. XXV, 518). Hij werd daar in 1657 opgevolgd door Samuel Ponten. — Hendrik van Diepenbroek, M. v. D. en Coenraad v. D. (Haarlem) zijn doopschgezinde leeraars of vermaners geweest. — Anna Wilhelmina Diepenbroek en Johannes van Verendael, echtelieden, kwamen apr. 1703 met attestatie van Zetten naar Tiel.

J. ANSPACH.

Apeldoorn—Appeltern. (XXVI, bl. 244—248; XXVII, 184). Het Armorial van Rietstap noemt *Appelthorn* Geldersch, en wijst aan dit geslacht den rooden adelaar met den zilveren sleutel toe. Voorts maakt het onderscheid tusschen *Appeltern* en *Appeltere*, noemt het eerste Overijsselsch, Utrechtsch en Belgisch, voerende op goud een van zilver en rood geschakeerd St. Andrieskruis, en heet het andere Hollandsch, voerende gedeeld: 1 van goud dubbelgefaasd van rood; 2 op blauw een zilveren anker; schildhoofd van zilver, over de deellijn heen, en beladen met een gaanden leeuw van rood. Toont zulks de ongerijmdheid aan dier t. a. p. geopperde gissing aangaande de oorspronkelijke identiteit van *Apeldoorn* en *Appeltern*? Geenszins. Want de drie *Geldersche* ridders Hendrik, Johan en Dirk van *Apeldorn* (1 nov. 1368) zegelden ook met het

geschakeerd St. Andrieskruis, niet minder dan de *Geldersche* ridder Robrecht van *Apelteren* (30 juni 1342), en het ankerkruis van den *Deventerschen* schepen Herman van *Apeldoorn* (1389) herinnert aan het anker van het (volgens 't Armorial) *Hollandsche* geslacht *Appeltere,* evenals de zwaan op het zegel van den *Deventerschen* secretaris Johan van *Apeldoorn* (1592) aan den adelaar van het (volg. 't Armorial) *Geldersche* geslacht *Appelthorn* denken doet. Het oorspronkelijke, *Geldersche* geslacht *Apelteren,* vernoemd naar het Maaswaalsche dorp, zal, naar onze bescheidene meening, reeds vroeg zich verdeeld hebben in eenige takken, die naarmate ze meer verwijderd van elkander woonden, verschillende wapens en zegels aannamen. Doch alzoo rijst de vraag, wat de eigenlijke wapenfiguur van den oorspronkelijken stam (Apelteren) geweest zij, het St. Andrieskruis, de adelaar of het anker(kruis)? Uit de aanwezigheid van den barensteel kan men hier niets opmaken, want dezen ziet men zoowel boven de drie St. Jacobsschelpen des zegels van den *Deventer schepen* Jacob van *Apeldoorn* (1390), als boven het St. Andrieskruis van den *Gelderschen* ridder Dirk van *Apeldorn* (1368); zie Nav. XXVI, bl. 247. J. ANSPACH.

Geslacht van Oijen en Vorsterman. (XXVII, bl. 200, 418). De Nav. XXVI, 620 vermelde Walraad van Oijen, geboren oct. 1697, werd 6 sept. (16 juni?) 1723 naar Schenkenschans (cl. Nijm.) beroepen, als zoodanig 27 oct. te Nijmegen peremptoir geëxamineerd, en 21 nov. bevestigd door M. Elsnerus, pred. te Beek en Ubbergen. Hij schijnt te gelijker tijd Groesbeek bediend te hebben, want ook daar predikte hij afscheid. Was dit bij bizondere vergunning? Of om, bij langdurige vacature, te Groesbeek in den dienst te voorzien? Den 26sten sept. 1729 te Heemstede beroepen, en aldaar òf nog den 27sten nov., òf in maart des volgenden jaars bevestigd, overleed hij 17 juni 1735, oud ruim 37 jaar.

Agnieta van Oijen, gehuwd met mr. Gerard Schull, schepen van Tiel, vermeld op eene Tielsche lidmatenlijst van oct. 1689, even als Maria van Oijen, wed. Rijckhals.

Willem van Oijen, deed 6 apr. 1694 te Tiel belijdenis.

Dirkje Jansdr van Oijen, kwam 19 dec. 1695 met attestatie van Opheusden te Tiel, en vertrok derwaarts weder 28 apr. 1698.

Geertruid van Oijen, deed apr. 1699 te Tiel belijdenis.

Willem van Oijen, oud. te Rijswijk, verscheen op de Tielsche classis v. april 1732.

Emilia van Oijen, kwam oct. 1741 met attest. uit 's Gravenhage te Tiel

Hendrik Jan van Oijen, deed Paschen 1744 te Tiel belijdenis.

Walraad van Oijen, kwam Paschen 1746 met attest. van Heumen te Tiel.

Louis Antonie van Oijen (Nav. XVII, 190, XXVI, 621), kwam omstr. Kerstmis 1727 uit 's Hertogenbosch met attest. naar Tiel. Oct. 1746 kwam hij als kolonel met attest. uit Maastricht te Tiel.

Johanna van Oijen, deed in 1749 te Tiel belijdenis, en vertrok 17 mrt deszelfden jaars naar Amsterdam.

Petronella van Oijen, kwam Kerstmis 1751 uit Ochten met attest. te Tiel.

Henrica van Oijen, deed juni 1756 te Tiel belijdenis, en vertrok 10 oct. 1761 met attest. naar Utrecht.

Willem Adriaan van Oijen, in 1795 burgemeester van Tiel, werd na doode van Cornelia Schull (geh. m. Gijsbert Kraayveld), als haar fideicommissaire erfgenaam, 6 aug. 1768 beleend met een perceel gronds (2 morgen) »van dat alinge Sand tusschen den ouden en nieuwen dam bij het klooster van Westroijen (als zelfstandige stichting in 1578 opgeheven; Rink, Beschr. v. Tiel, bl. 171), waerop een steenenkamer gestaen heeft, genaemt Vriesesteyn, in 't gerichte van Tiel en Sandwijck". Zijn eenige zoon en erfgenaam

H. J. van Oijen, laat dit leen 23 jan. 1798 te zijnen name overteekenen; doch had hij 16 dec. 1797 gerichtelijk transport gedaan ten behoeve van Corn. Post, zoo liet deze op denzelfden dag (23 jan.) dit leen overteekenen op zijn eigen naam (Geld. Lrg., f°. 108).

Hendrik Jan Cock van Oijen (geb. 7 oct. 1750), minderjarig, wordt na doode van Johanna Hadewig [1]) Cock, Mattheusdr, als testamentaire erfgenaam van deze, door zijn vader Louis Antonie

[1]) Nav. XVII, 190 Johanna Hendrika geheeten. — d'Ablaing v Giessenburg noemt in zijn Ridderschap v. Veluwe, bl. 96, eene Griete van Oijen, dr v. N. en van N. N. Poppen, genuwd met Otto van Ingen, in 1523 lid van den magistraat te Zwolle, zoon van Pelgrim v. I., schepen van Kampen, bij Griete Glauwe

v. O. 10 jan. 1769 beleend met de Storne te Zoelen (hulder Gillis van de Wall) en laat, meerderjarig geworden, 16 apr. 1793 den leeneed vernieuwen (ibidem, f°. III, III, r°.).

Louise Antonia van Oijen, gehuwd met Johan Coenraad van Hasselt, ten behoeve van welke echtelieden en hunne erven Jan Rink 2 oct. 1792 de Middelwaard te Maurik met 5000 gl. cum interesse belast, laten 15 mei 1802 dit leen op hun naam overteekenen en zich in dato met den Zaaiwaard (onder Wiel) beleenen (ibid., f°. 144, bijblad). Zij was 15 apr. 1808 zijne weduwe, en had kinderen (ibid., f°. 144 r°.).

Jan Evertse van Oijen, beleend 26 aug. 1690 met 13 morgen, 2 hont lands te Maurik, tucht 7 mei 1696 zijne vrouw Metje van Murmelen levenslang daaraan. Zijn zoon

Evert Jansse van Oijen, wordt 31 juli 172. met de helft van dit pand beleend. Zijn zoon

Cornelis Evertse van Oijen, wordt als erf zijns vaders 22 febr. 1798 hiermede beleend (ibid. f°. 146 r°).

Kan over Vorsterman Nav. XVI, 280, XVII, 58 worden geraadpleegd, wij troffen nog aan:

Johan Vorsterman, bij transport van Jacob de Raadt 20 mei 1561 beleend met den Heuvelskamp enz. te Tuil. Zijn zoon

Amelis V., als erf zijns vaders 1 febr. 1580 beleend, vernieuwt 24 oct. 1594 den leeneed (ibid. f°. 215 r°). Zijn zoon

Johan V., als erf zijns vaders beleend zijnde, draagt 30 aug. 1615 dit leen op aan Theodora van Haeften, weduwe van Brederode en vrouwe tot Cloetinge (ibid. f°. 215 r°.).

J. ANSPACH.

Geslacht van Westrhenen. (XXVII, bl. 423). Margaretha v. W., gehuwd met Johan Nieuwenhuys, komen Kerstmis 1727 m. attest. uit Maastricht te Tiel.

Maria v. W., deed Paschen 1746 te Tiel belijdenis.

Catharina v. W., weduwe Van Dijck, kwam oct. 1751 m. attest. uit Grave te Tiel.

Dirkje v. W., kwam oct. 1752 m. attest. uit Ochten te Tiel, en vertrok 18 mrt 1754 m. attest. naar Dodewaard.

J. ANSPACH.

Geslacht Tonis. (XXVII, bl. 147, 425). Jan Thoniss, tegelijk met Hendrick Hass in 1541 verdacht, dat zij een slot zouden hebben afgeslagen, waarmeê het »gashuys huyske", gelegen op Zandwijk (onder Tiel) gesloten was. Ook werden zij beschuldigd, »het guet, dat in was, uytgenomen" te hebben, »dat sij mijn gen. heer aen gebroickt hebben aen lijff ende guet [1], ende sachte (Adriaan van Rossum, schout of richter van Tiel, die de aanklacht officieel had voorgedragen), dat sy van de banke niet en gingen si en setten borgen, en doe vraegde Ad. van Rossum Rutger een vondenis [2]) off Hass en Thoniss niet voer en quemen ter goede tijd ende gezien een recht antwoord, woe lange tijd dat hy wachten sal met gewonnen te hebben, wysde Rutger met gevolg der schepenen samtemael, dat *Hass ende Thoniss geen burgers tot Tyel of Zandwijck en syn,* soe sal die heer wachten bis dat die son wendich were of dat die stadklok twaalf geslagen heeft, ende quemen hier en binnen Hendrik en Jan voirsz. niet voer die bancke ende verantwoerden oer als regt is, soe sal die scholtus van wegen ons gen. heer gewonnen hebben na vermogen der aenspraak (Rink, »Beschr. v. Tiel", Bijlage II, 1847, bl. 69, 70).

Adriaan Anthonise, in 1585 superintendent der fortificatiewerken van Tiel (ibid., Bijlage II, 14).

Adriaan Tonisz., in 1611 schepen van Tiel (ibid., bl. 314), bij de jaarlijksche vernieuwing van den magistraat, in 1620 wegens remonstrantschgezindheid, te gelijk met twee andere schepenen, als zoodanig niet weder aangesteld (ibid., bl. 75); als burgemeester 20 aug. 1619 getuige bij den doop van Theodorus Vijgh Karelsz. te Zoelen. Hij zal wel een zoon geweest zijn van

---

[1]) D. i. zoodat zij misdrijven hebben gepleegd, die hen in naam van den vorst des lands aan hun lijf en goed strafwaardig maken. Even als het werkw. *broicken* = misdoen, bestond het zelfst. naamw. *broicke* of *brueke* = misdaad; *broicken ende tichten* = misdrijven en aanklachten; *brueken, die aen lijff* of *aen guet gaen* waren misdaden, die lichamelijke of geldelijke straffen veroorzaakten; *dijckbroicke* of *dijckbrueke* was *boete*, die men wegens bekeuring in dijkzaken beliep, *broeken* of *broken* = onrechtmatige handelingen, vergrijpen zoowel met woorden als daden; van hier dat het ook dikwijls in den zin van „beleediging" voorkwam, en niet verward mag worden met *bruecken* = broekgronden.

[2]) *Vondenis* of *vondenisse* = vonnis. *Vondenis vtan* = vonnis uitspreken, *vondenis wissen* = vonnis wijzen.

Antonie Adriaanse, in 1606 schepen van Tiel. Immers Rink vermeldt (bl. 314) wederom

Adriaan Antonis (vermoedelijk één persoon met straksgenoemden Adriaan Tonisz.), in 1629 schepen van Tiel.

In het Geld. Leenregister (Nijmegen, f°. 108) staan vermeld Goossen Tonis en Neeltgen syn huysvrou, aan welke echtelieden Thomas van Estveldt, als erve zijns vaders Johans 6 febr. 1630 beleend met dat alinge sandt gelegen tusschen den alden en nijen dam en de visscherie in den gerichte van Sandwijck ten Zutphenschen rechte, van dit leen opdraagt twee mergen lants met de bepatinghe van dien, daer oostwerts naestgelegen die gemeine straet, suytwert de weduwe en erffgenaemen van Antonis Willems met seecker landt genmt het Moelenwerff (vgl. Rink, a. w., bl. 173), westwert een weyde genmt de Lingeweyde, en noortwert de weduwe van zal. Gerrit Schull, — welcke Goossen Tonis en Neeltgen sijn huysvrou daermede beleent synde malcanderen aen selve twee mergen tuchtigen den 9 junij 1630. Peter Ludolphs, bij opdracht van Jurrien van Bergel en Anna Jans, erve van Goosen Tonis, beleent met die twee mergen 30 junij 1647.

NB. Dese twee mergen sijn gevrijt van den leenplicht tegen leenmaeckinge van de helfte van vijf margen genaemt Smaelencamp 2 oct. 1669.

J. ANSPACH.

Wapen van de familie Wittebol. (XXVI, bl. 322; XXVII, bl. 199.) In oude familieaanteekeningen vond ik, dat deze familie voerde coupé, van boven in rood een naakte vrouwenfiguur van zilver, waarvan de armen tot aan den elleboog en het onderlijf tot aan den navel zijn afgehouwen; van onderen zwart met een zilveren bij.

DE ROEVER.

Geslacht v. Hammerstein. (XXVI, bl. 327, 590; XXVII, bl. 312). Georg. Wilhelm v. H. werd 1698 ingeschreven als student aan de Utr. Hoogeschool. Is den vrager bekend dat bij Fahne K. J. u. B. Gesl. I 133, II 54, 218, genealogiën voorkomen? Zie voorts Navorscher 1873, bl. 39, 370, 1874 bl. 310.

DE ROEVER.

Wapen van het geslacht van Eede (XXVII, bl. 102, 575). Indien Jacoba v. Eede tot hetzelfde geslacht behoort als Aleida van Eede Jansdr, de eerste vrouw van den utrechtschen burgemeester Jan Boll (1563) dan voert zij: in goud een halven goud-gekroonden zwarten leeuw, met roode tong en nagels (verzameling geteekende wapens in mijn bezit). Rietstap geeft hetzelfde wapen aan het geslacht van den Eeden. Misschien is het geslacht van Eede stamverwant van het utr. geslacht van Vleuten, dat den leeuw rood, de tong en nagels blauw heeft.

J. D. WAGNER.

Enkele genealogische gegevens naar aanleiding van sommige nederbetuwsche grafschriften. (XXVI, bl. 62—69, 364—381, 410—424; XXVII, bl. 47, 350). Wilhelmus en Jacobus de Beinhem zijn o. a. getuigen over den brief van »mense Augusto 1235," waarin Otto, graaf van Gelre en Zutfen, verklaart dat de kanunnik Otto zijn predium in Osterhusen opgedragen heeft aan het kapittel te Zutfen (Mr. Tadama, Reg. arch. Zutphen I, n°. 32). Johannes de Benheym getuige over een brief van 1273 (ibid. I, n°. 52).

7 apr. of 10 dec. 1360 Jacobus de Beynen en Ghesa zijne vrouw schenken een' uitgang van twee pond jaarlijks uit een huis, situm opten Wande, aan de Bagijnen in 't Rondeel (ibid II, n°. 1353).

1 sept. 1408. Herman van Beijnhem geeft aan het Bornhof een huis in de Bornhovestraat om daarin arme en oude dienstknechten te laten wonen (ibid. II, n°. 1587).

In 1362 is een Beijnem schepen v. Zutfen en een Jacobus van Beijnhem of Beienhem bekleedt dit ambt in de jaren 1383, 84, 87, 89, 90, 93, 95—98 (Mr. Tadema Gesch. v. Zutphen).

Gerrit van Beinhem tr. Aleida van Wijnbergen, dr v. Johan (1536 in de riddersch. v. Veluwe) en v. Aaltje Drunnincz. (Ferwerda gen. Wijnbergen). J. D. WAGNER.

Geslacht van der Straaten. (XXVII, bl. 429). Heer Hendrik van der Straten, ridder, is een der getuigen van de oorkonde van 1372, waarbij Willem en Maria, hertog en hertogin van Gulik, de tolvrijheid, het schepengericht en andere vrijheden en voorrechten der stad Zutfen bevestigen (Nijhoff III, n°. 13).

Johannes dictus van der Straten miles komt als getuige voor in den brief van 1399, waarbij Willem, hertog van Gulik en Gelre, bekent 1200 gulden schuldig te zijn aan de stad Zutfen (Tadama, Register arch. Zutfen, n°. 266). Adrianus van der Straten van den Hill werd bij diploma van 9 febr. 1818 in den nederl. adelstand verheven: zijn wapen vindt men bij Rietstap).

De vertegenwoordiger van het belgische hof bij de begrafenis van wijlen H. M. onze koningin was een graaf van der Straeten Ponthoz, die een geheel ander wapen voert dan van der Straten van den Hill. Zie verder voor personen van dezen naam: Balen, Dordrecht, bl. 1233; Scheffer en Obreen, Geslacht van Hogendorp bl. 33; Annuaire gén. des Pays-Bas 1874, bl. 25; v. Doorninck, Geslachtk. aant. bl. 757 en Ferwerda op 7e gen. Schimmelpenninck.

J. D. WAGNER.

Wapens op het huis Breckelkamp. (XXVII, bl. 39, 316). Fenne van der Mark, echtgenoot van Evert Bentinck, was niet de dochter van Edzard toe Evenloe, maar dit was haar broeder, gehuwd aan Margaretha de Brandes. Hun gemeenschappelijke vader heette Geert; hunne moeder geeft mr. v. Doorninck in zijne Geslachtk. aant. niet op. In verband beschouwd met Nav. XXVII, bl. 40, is dus het wapen der vrouw van Geert van der Mark een klimmende griffioen (Astorp?), voerende toch Moerbeke of Moerbeck een zwaan.

Verder vermoed ik, dat Gerhard Adolf Bentinck eene andere vrouw had dan op blz. 316 wordt wordt opgegeven; Ferwerda noemt haar Lucretia van Kamons (gehuwd 7 oct. 1647), en niet dat ik wil beweren ik dezen schrijver stel boven het gezag van den heer van Sasse van Ysselt, maar wat mij nog in mijne meening versterkt is, dat Raen ten tijde van E. en G. A. Bentinck aan de v. Coevordens behoorde en niet aan de v. Ittersums en dat mr. v. Doorninck alleen een huwelijk van eenen Wolf van Ittersum met eene Christina van Dorth tot Blankena opgeeft.

De op blz. 39 genoemde Alida van Twickelo zal wel eene dochter zijn van Herman v. T. tot Borchboeningen († vóór 9 mei 1618) en v. Joanna Averagen, althans mr. v. Doorninck vermeldt van hen eene dochter Aaltje. Het wapen van Averhagen is in ro. drie zi. ronde vensters met vier traliën, twee aan twee schuinkruislings

geplaatst en aan de buitenzijde, tegenover de uiteinden der traliën, acht ronde nagels (Herald. bibl. 1876 bl. 107).

J. D. WAGNER.

Wapen Buijs. (XXVII, bl. 587). In Amsterdam woonde een geslacht van dezen naam, voerende in keel een zilveren keper, beladen met vijf ballen van keel. v. o.

Wapen geslacht van Oort. (XXVII, bl. 576). Zou de heer jhr. L. H. J. v. Asch v. Wijck, ook willen opgeven, uit welke bron hij de gegevens voor dit wapen gehaald heeft?

v. o.

Familie Gobius. XXVII, op bl. 262 vraagt men naar de ouders van J. F. Gobius, advocaat van d' ed-hove van Utrecht. Deze was gehuwd met mej. L. M. Meijnertshagen; zoodat de hr. Vorsterman v. Oijen ziet, dat het door hem vermelde op bl. 586, de vraag nog onbeantwoord laat. v. o.

Familie Petreus. (XXVII, blz. 417). Van den eersten predikant van 's Gravesande weet men alleen, dat hij Petrus heette en dat hij vóór 1578 hier stond, daar zijn opvolger (Adamus Billichius) in dat jaar beroepen werd.

Kan hij misschien dezelfde zijn als de t. a. p. vermelde Petrus Petreus, die in 1605 door de Z. H. synode te Rotterdam tot visitator der cl. Woerden werd aangesteld?

Wellicht heeft men, bij het zamenstellen van de naamlijst der predikanten, waarop hij boven aan voorkomt als: »Petrus .....", de gelijkheid van naam en voornaam als onwaarschijnlijk beschouwende, alleen den voornaam (of den naam) daarop durven plaatsen.

Kan de bovengenoemde 2e predikant van 's Gravesande, Adamus Billichius, in 1578 als prop. hier beroepen, de zelfde zijn als de XXVII, blz. 217 vermelde Adam B., die omstreeks 1597 pred. te Ingen werd?

's Gravesande. K.

Vonck van Lienden. (XXVII, blz. 262, 473, 483 en 575). In mijn bezit is een op perkament geteekend wapen, waaronder geschreven staat »Anna Vonk van Lienden 1681". Het is rood met een staand kruis van goud; op den open helm een gouden ridderkroon; helmteeken, een links (wapenkundig) gewende zittende zwarte hazewindhond met gouden halsband en ring.

Omstreeks 1766 woonden te Gorinchem Jacob den Dekker en zijne vrouw Jacomina Vonck van Lienden.

Zou de Heer B. de goedheid willen hebben, mij — zoo mogelijk — eenige inlichtingen te verschaffen omtrent de ouders, grootouders enz. van de genoemde personen van het geslacht V. v. L.?

's Gravesande. K.

Geslacht de Marees. (XXVII, blz. 574). In een in mijn bezit zijnde copie genealogie van Schuylenburch komt voor: Daniel de Hochepied, schepen en raad van Amsterdam (zoon van Daniel Nicolaasz. en van Catharine Eliasdr. van der Marets) tr. Susanna van de Capellen (dochter van Nicolaas Rochusz. en van N. Rombouts) overl. 25 dec. 1712 op hare hofstede te Bloemendaal.

Hieruit: Elisabeth de Hochepied gehuwd met mr. Jan of Johan van Schuilenburch.

Ook is in die geneal. vermeld: Thielman van Beeringhen, gehuwd met Elisabeth de Marees.

Hieruit:

1° Johanna van B. geb. 11 julij 1624, overl. 9 sept. 1686, tr. 24 julij 1646 Dionijs Bailli, koopman te Amsterdam, geb. 7 oct. 1617, overl. 27 nov. 1684.

2° Catharina van B., tr. Gerrit Elias.

3° Maria van B., tr. Huybert Beens.

4° Elisabeth van B., tr. dr. N. van Lindt.

5° Anna van B., tr. Jan Ewijck.

Op de begraafplaats te 's Gravesande wordt nog gevonden een wit marmeren gedenksteen met het navolgende grafschrift.

SISTE. VIATOR.
IN. HOC. TVMVLO.
IACET.
IN. SPEM. GLORIOSÆ. RESVRRECTIONIS.

CADAVER.
DANIELIS. DES. MARETS. SAM: FIL:
EX. NOBILI. GALLIÆ. PROSAPIA. ORTVS.
MOSAE. TRAJECTI. NATVS.
AD. TEMPVS.
CHRISTIANAE. VERITATIS. PRAECO.
PARALISI. ICTVS.
MANVVM. PEDVMQ. VSV. ORBATVS.
SACRO. HUIC. MVNERI. RENVNCIARE.
COACTVS.
ATTAMEN.
PRAEDITVS. MENTE. SANA. IN. CORPORE. DEBILI.
SEMPER. FUIT. A. CONSILIIS.
SERENISSIMI. REGIS. MAGNAE. BRITTANNIAE.
GUILHEL: III. FOEDERA: BELGII. GVBERNATORIS.
MVLTIS. PROFVIT.
SIBI. NOCVIT.
JVSTITIAM. COLVIT.
THESAVROS. SPREVIT
POST. MORTEM. PRAEMATVRAM HEROIS. SVI.
ABDICATO. MVNERE.
IN. RECESSU SUO. 's GRAVESANDENSI.
OBIIT.
IN. FIDE. SALVIFICA. JESU. CHRISTI.
VITA. MORIENTIS.
RESVRRECTIO. CREDENTIS.
ANNO. 1714. AETATIS. 78. MENSE. JVLII. DIE. 19.
EXTINCTVS. LOQUITUR.
CORPVS. ERAM. NVPER. NUNC. SUM. SINE. CORPORE. PVLVIS.
PVLVIS. ADHUC. TANDEM. DENUO. CORPVS. ERO.

Boven dit opschrift bevindt zich, in denzelfden wit marmeren steen gehouwen, 's mans wapen. Het vertoont een op eenen poot staanden geterrasseerden ooievaar met een slang (of paling) in den bek; in het schildhoofd 3 zespuntige sterren. De helm is open en het hoofd daarvan is geheel omgeven door negen eenigzins

naar voren gebogen bladeren, geplaatst in den vorm van een waaier. Een helmteeken komt niet voor en de negen genoemde bladeren schijnen slechts een versiering van den helm te zijn, daar de blaauwe zerk, die onder dien gedenksteen ligt, het zelfde wapen bevat, eenvoudig met een open helm zonder de bladeren. De kleuren zijn in het wapen niet aangegeven.

's Gravesande. K.

Gekroonde dieren enz. in wapenschilden. (XXVII, bl. 587). In het werk van A. Boijer, getiteld Le Grand thêatre de l'Honneur et de la Noblesse, vind ik het volgende over bovenvermeld onderwerp opgeteekend.

»La couronne étant meuble du blason, marque la Victoire, le »Triomphe, la Souveraineté, l' Autorité et la Valeur récompensée".

Het moriaansbeeld in 't wapen der vijf gebroeders Schorer te Augsburg, b. v. werd in 1549 door Karel V met een gouden koninklijke kroon versierd, »tot meerder getuigenis, geloof en ge- »dachtenis van den adel" hun geschonken als belooning voor »de »aangename, getrouwe, nuttelijke en naarstige diensten, die hare »voorouders aan onze voorzaten roomsche keijzers en koningen.... »willens betoond en bewezen hebben".

Jeanne d' Arc, door koning Karel VII tot den adelstand verheven, ontving in haar wapen een gekroond zwaard.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DER BRANDELER.

VRAGEN.

Geslacht Schull. Men verzoekt inlichtingen omtrent de voorouders van den nederlandschen dichter en prozaschrijver Pieter Steven Schull, geboren in den Haag in september 1791 en overleden omtrent 1835. Hij was een zoon van Steven Schull, med. doct., en Abigaël Martha Vitringa en een kleinzoon van Peter Schull, kolonel kommandant van het regiment Randwijck en grootmajoor k mmandant der stad Zalt-Bommel.

Zijn leven is beschreven door zijnen vriend J. C. van Rijneveld en uitgegeven te Dordrecht in 1835. Men vermoedt, dat hij afstamde

van Johan Schull van Brinkworth in Wiltshire in Engeland, die volgens het testament van zijne moeder (Alicia), gemaakt in 1649, buitenslands was gegaan (»had gone into another land") en nooit terugkeerde. Den naam van eenen Jean Schuyl vindt men in 1650 onder een verzoekschrift aan Olivier Cromwell van verscheidene fransche, engelsche en nederlandsche kooplieden in den Haag, betreffende de voor den nederlandschen handel zeer schadelijke navigatiewetten. Die wetten werden aangenomen en vele kooplieden, die al twintig jaren vroeger op de Caraibische zee en Virginia handel dreven (zoo luidt het verzoekschrift) werden geruïneerd. Verscheidene van hen verhuisden naar Amerika. Een Peter Jansen Schuyl verliet den Haag tusschen 1650 en 1655 en zette zich neer in de nederlandsche kolonie Hempstead in Long Island, digt bij Nieuw Amsterdam in Amerika (nu New-York) en had een talrijk nageslacht.

Rugby (*Engeland*). G. D. SCHULL.

Geslacht van Belle. (Vgl. XVI, blz. 49). Onder dankzegging aan den heer A. A. Reepmaker voor zijne mededeelingen omtrent de familie van Belle, wenschte ik nog gaarne te weten, waar Jacob van Belle, gehuwd met Alida van Zuijdwijk en Maillard van Belle, gehuwd met Clara Feijnieth gewoond hebben en of zij eenig ambt hebben bekleed. Verder wie de ouders en grootouders van Maillard geweest zijn, daar ik nog altijd geene aansluiting kan vinden tusschen den belgischen stam en den hollandschen tak.

Ten laatsten. Wie waren de wederzijdsche ouders van Johan van Hoorn en Jacoba Catharina van der Stringe?

R. S.

Geslacht van Mewen. Waar kan ik, behalve bij Balen iets vinden, ten bewijze dat het geslacht van Mewen werkelijk uit het huis Heynsbirch afstamt?

R. S.

Geslacht Schets. In eene fraaie manuscript genealogie met gekleurde wapens van de familie Pompe van Meerdervoort vind ik Pieter Pompe, zoon van Johan en M. de Kestets, huwt Barbara Schets (doch-

ter van Gaspar, heer van Wesemale, Grobbendonck, Heyst etc. en van Catharina d'Urzele. Bij Butkens, genealogie Schets, wordt wel eene Barbara genoemd, doch zonder verdere aanwijzing. In welk werk, gedrukt of manuscript, kan ik haren echtgenoot opgegeven vinden? Balen is bekend.

R. S.

De Rouville. In mijn bezit bevindt zich een portret van Robert de Rouville, dat den datum draagt van 1559 op den ouderdom, zoo als daar staat, van 35 jaren. Verder is in mijn bezit een à jour bewerkt kruisje, waarop de doop in de woestijn, en lijdenstafereelen des Heeren kunstig zijn uitgesneden.

Naar de overlevering wil, zou Robert de Rouville, om de verdrukking, die de fransche Protestanten na de herroeping van het edict van Nantes in Frankrijk ondervonden, van daar geweken zijn en in Nederland aangekomen. Het genoemde kruisje zou hij, volgens dezelfde overlevering, gebezigd hebben, om waar hij, bij twijfel omtrent zijne belijdenis, werd aangehouden, dat op den mond te leggen, als had hij eene gelofte van stilzwijgendheid afgelegd, om zoo doende zijn nieuw vaderland te bereiken. Opmerking verdient, dat het jaartal van het portret het jaar 1559 is, terwijl de herroeping van het edict van Nantes eerst later is gevolgd. Is nu de Rouville eerst na de herroeping van het edict van Nantes hier te lande gekomen, dan heeft hij noodwendig het portret met zich moeten medenemen. Het is echter onbekend, wanneer Robert de Rouville hier is gekomen, even zeer als waar hij zich vestigde, wie zijne vrouw was, en welke kinderen hij had. Toch meen ik, uit het bezit van het portret en van het kruisje te mogen aannemen, dat genoemde Robert de Rouville mijn stamvader is.

Wie mij inlichtingen weet te geven aangaande dezen Robert de Rouville of zijne afstammelingen, zal mij zeer verpligten.

DE ROUVILLE.

Geslacht en wapen Bouwens. Dirk Bouwens, burgemeester van Nijmegen, 1625, 1628, 1630, 1632, 1635, 1638, 1641 en 1644, was volgens mijne genealogie een zoon van Hendrik. Volgens Arkstee, Nijmegen de oude hoofdstad der Batavieren enz., tr. Johanna Bou-

wens (Dirksdr.?) met den bekenden Johannes Smetius. Wie kan mij 't wapen en meerdere gegevens meêdeelen omtrent deze familie Bouwens? Uit Renier Bouwens, st. te Nijmegen 12 dec. 1632, stammen de jonkheeren Bouwens.

BACKER VAN LEUVEN.

Zeven wapens gevraagd. Kan men mij ook de navolgende geslachtwapens beschrijven? van

Jasper Verster, in leven notaris te 's Hertogenbosch.

Pieter van Beeftingh, schepen der stad Rotterdam, geb. 1726, overl. 1795.

A. W. Beelaarts, secretaris, later baljuw van Rotterdam.

Daniel Jacob Erberveld, schepen te Rotterdam.

Adriaan Herbert Vermeulen, schepen te Rotterdam.

Mr. Jan Hieronimus van der Marck, zoon van Jacob Corneliszn van der Marck en Johanna Cornelia van Assendelft.

Mr. Barthout Adriaan van Assendelft, veertig, raad, schepen, en burgemeester van Leiden.

Mr. Jan van Doorninck, getr. te Leiden 1797 met Johanna Cornelia van der Marck.

Arnhem. N.

Wapen van het geslacht van Cuyck. Uit welk geslacht was Jan van Cuyck, die trouwde met Elisabeth de Raadt, weduwe Hillebrand de Groot? Zij was eene dochter van Elias de Raet, burgemeester van Bommel († 1559) en Gerhardine van Hencxsthem genaamd van Delft? Welk wapen had dit geslacht van Cuyck?

JOH. THEOD. DE RAADT.

Wapen van de la Place. Welk wapen had de geslacht de la Place, waartoe de vrouw behoorde van Louis Antoine de Raedt, geb. te Lyon en aldaar getrouwd? Kan iemand meer omtrent dit geslacht mededeelen? Behoorde de beroemde mathematicus Pierre Simon marquis de la Place, geb. te Beaumont-en-Auge (Calvados) 28 mei 1749, er ook toe?

JOH. THEOD. DE RAADT.

Geslacht de Jan en de Romvillers. Door mededeelingen omtrent deze twee fransche geslachten zou men mij verpligten.

JOH. THEOD. DE RAADT.

Geslacht de Koning. Kan men mij ook genealogische berigten mededeelen omtrent dit geslacht, verwant aan de geslachten Scheurleer en v. Suchtelen, etc., en hetwelk tot wapen voert: op een grond van sinopel drie aan elkander gehechte torens van azuur, waarboven een natuurlijke lucht?

V. O.

Wapens gevraagd van de geslachten Heynen, Bruesers, van Karpe, van Nes en de Ruever. V. O.

Van Barneveld. In eene copie genealogie van Schuylenburch vind ik Johan van B., geb. 1704, overl. 23 januarij 1734, tr. 1o 3 april 1730 Sara van Schuylenburch, geb. 14 november 1699, overl. 18 september 1731 zonder kinderen, tr. 2o 28 julij 1733 Elisabeth Stenis, geb. 6 mei 1709 overl.? Uit dit laatste huwelijk werd 25 mei 1734 geboren Johanna Geertruyda van B.

Kan deze Johan van B. misschien de kleinzoon zijn van Willem van Stoutenburg. onder X (XXVII, bl. 195) vermeld? Zijn wapen in mijne copie geneal. is rood met een ankerkruis van zilver.

's Gravesande. K.

MENGELINGEN.

Indrukken op het netvlies van het oog. In de laatste jaren heeft men wel eens beweerd, dat wanneer men photographiën nam van oogen van plotseling door geweld pas gestorven menschen en dieren, men daardoor den dader van den moord zoude kunnen ontdekken. De beeltenis van den dader zoude nog zoo levendig zijn in het oog dat de photographie dit kon teruggeven.

Deze stelling ter zijde latende, deelen wij slechts het volgende

vertaald mede, getrokken uit een werk: Magikon, Archiv für Beobachtungen auf dem Gebiete der Geisterkunde und des magnetischen und magischen Lebens, IVter Jahrg. 2ter Heft, Stuttgart 1847. Volgens het Literatur Blatt, 1847, is de bron voor dit verhaal Happel, Relationes curiosae 1705. Zie ook Hesperus 1823.

»Te Amsterdam in het jaar 1699 in de maand maart was een »wonder te zien. Een knaap van vijf jaren van Leeuwarden liet »in zijn regter oog de woorden »Deus meus," en in het linker »אלהים (*Elohim*) in den kring om den oogappel lezen. Zijne moe»der zoude in barensnood bij de geboorte van dit kind deze woor»den vaak uitgeroepen hebben. Vele duizenden menschen over»tuigden zich dat hier geen bedrog had kunnen plaats hebben."

J. D. / L.

VRAGEN.

Een gevelspreuk. Te Wernigerode (Harz) staat in den gevel van 't oude Raadhuis:

Einer acht's,
Der Andre verlacht's,
Der Dritte betracht's,
Was macht's?

Wat beteekent dat? E. LAURILLARD.

Paard als windwijzer op kerktorens. Terwijl overal elders in Friesland, zeer algemeen, 't figuur van een haan op de kerktorens als windwijzer dienst doet, prijken de kerktorens van vele, zoo niet der meeste dorpen in de friesche grietenijen Oost- en Weststellingwerf met windwijzers die 't figuur van een paard vertoonen. Ook de St.-Martenstoren te Groningen heeft een windwijzer in de gedaante van een paard.

Wat is de oorsprong van deze afwijking van de algemeene regel, en welke beteekenis werd daar oudtijds aan verbonden?

ARCADIUS.

GESCHIEDENIS.

Hans Onversaecht. In de Groote of St. Catharina kerk te Brielle ligt een eenvoudige grafzerk, waarop te lezen staat: *Hans Onversaecht*. Deze bijzonderheid is reeds vermeld door Ds. Cornelis Cleyn in zijn ten jare 1772 uitgegeven Dankoffer voor de Eerstelingen van Neerlands Vryheid, by het vieren van het twede Eeuwgety der inneminge van den Briele door de Water-Geuzen etc., en de predikant voegde er blz. 74 bij, dat volgens de overlevering deze Hans Onversaecht tot de Watergeuzen behoord heeft.

Na deze mededeeling van Ds. Cleyn werd de naam Hans Onversaecht ook gevonden in de door J. Marcus uitgegeven Sententien en Indagingen van den Hertog van Alba [1]), en zonder bezwaar plaatste men sedert dien tijd Hans Onversaecht op de lijst der Watergeuzen, die op 1 April 1572 den Briel innamen. In zijn werkje, getiteld: De eerste April, werd zulks gedaan door den heer J. ter Gouw, met de bijvoeging: »Welligt is Hans bij de verdediging van den Briel gesneuveld." (Blz. 82).

Bij de doorsnuffeling van het Brielsche Archief heb ik niets aangetroffen, dat ook maar eenigszins gezegd kan worden voor de geboekstaafde overlevering te pleiten, en hoogstwaarschijnlijk is de zerk, waarop Ds. Cleyn het eerst de aandacht gevestigd heeft, gemaakt voor het graf van een' eenzamen burger van Brielle, die Hans Onversaecht heette en in of kort vóór 1652 stierf.

Ziehier wat ik omtrent dezen persoon heb gevonden.

In het Memoriaelbouck, begonnen 1 Oct. 1625, staat op blz. 321 verso vermeld, dat op den 5den Aug. 1634 door de Magistraten »is gestelt tot vaendrig vande Compie. Waertgelders Daniel Tael"

---

[1]) Op blz. 226—228 komt voor een Sententie van Bannissement ende Confiscatie van goederen, jegens 41 persoenen, voorvluchtich vuyten lande van Utrecht, en onder die 41 persoenen treft men aan *Hans Onversaecht de Schalwyck* (Schalkwijk); hem werd te laste gelegd „d'avoir servy feu le Sr. de Brederoede contre sa Majesté."

en onmiddellijk op dat bericht volgt: »Tot Sergeanten *Hans Onversaegt* ende Aren Arensse." Als arbeider komt hij voor in de Rekeningen »van de Fortificatie der Stede van den Brielle", over de jaren 1632—1633 en 1639—1640. In de eerste staat: »Betaelt *Hans Onversaecht* ende Lubbert Jansz. van dat sij samen twaelff ende een halven dach aende wallen gewrocht hebben, daechs xx sc. etc." In de tweede komen twee posten voor, waarvan de eerste luidt: »Betaelt *Hans Onversaecht* van dat hij de ruijchte aende stadts wallen in Junio 1639 gemaeijt ende gebloot heeft etc."

Dat Hans Onversaecht het jaar 1652 niet mocht overleven, blijkt uit het »Register van de Resolutien, genomen bij Burgemeesteren ende Vroetschappen, mitsgaders die vande Magistraet der Stede vanden Briele, begonnen bamisse 1652," waarin men eene Magistraats-resolutie, i. d. 9 Nov. 1652, leest, aldus luidende: »Es de testamenteurs inden boedel vande Wede. van *Hans Onversaecht* geaccordeert erffhuys te mogen houden."

Buiten dezen Hans Onversaecht heb ik geen' anderen persoon van dien naam vermeld gevonden in boeken of stukken, berustende in het Brielsche Archief.

Brielle. H. DE JAGER.

Vereeringen door de Staten Generaal verleend aan krijgslieden enz.

Jelle van Botnya anders Beyma.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen Juffvrouw J. v. B. anders B. jegenwoordich binnen de stadt Leeuwaerden woonachtich, Suster van wijlen Heere Syttz van Botnya, dewelcke eenen tijd lanck van jaeren herwaerts wegens de Provincie van Vrieslandt in den Raedt van State heeft geseten, ende nagelaten Weduwe van Orck Syeurt van Beyma saliger in syn leven Capiteyn over eene Compagnie soldaten te voet, hebbende den orloge opgesedt alle zijne ende zijner huysvrouwe goederen, ende daerna vuyt bevel van den Hertoge van Alva int jaer lxvij binnen Bruessel, neffens die Heeren van Batenburch ende andere Edelen, zijn leven gelaten bij onthalsinge, de somme van hondert vyfftich ponden van xl. gr., deselve toegeleet vuyt commiseratie. Soo in consideratie van haren hoogen ouderdom van tachentich jaeren, als mede

dat zij jegenwoordich is in eenen soberen staet sonder alimentatie door het affsterven van haren voorsz. Broeder. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxv July 1615.

Weduwe wijlen Jan Claessen Byl.

Die R. v. St. Ordonneren enz. te betalen aen de Wed. van wijlen J. C. B. in sijn leven Capiteyn van een Compe. Pionniers, de somme van thien hondert ponden van xl. gr., deselve bij ordre van haer Ho. Mo. eens toegevoecht, in aensieninge van haer sa. mans notable diensten, int overbrengen van een galerie over de grachten voor de stadt 's Hertogenbosch gedaen, daer deur den vyant genootsaeckt is geweest eerst te parlementeren. Ende overbrengende enz. Gedaen enz. den 21 December 1629.

Weduwe van Zaliger Jean Fourmy.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen de Wed. van Zal. J. F. de somme van sestich ponden eens van xl. gr. Deselve toegeleet vuyt commiseratie van haeren grooten ouderdom; mede ten aensien van haers zaliger mans goede gedane diensten, ende insonderheyt dat hij mede int turfschip van Breda is geweest. Ende mits enz. Gedaen enz. den vj Maye xvjc twintich.

Als voren. dertig £. den 24 Decb. 1620.

Als voren. (Johan Fernes) (Forne) den 5 Maart 1622.

Als voren. (Weduwe van den Capiteyn de Fernetz) oud omtrent 80 jaeren, twintig £. den 1 Oct. 1622.

Als voren. dertig £. 28 Sept. 1623.

Als voren. Barbara van Baerssen Wed. wijlen Capt. du Ferne vyf en twintig £. 14 Jan. 1628.

De kinderen van wijlen den Capiteyn Johan de Haene.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen Justiniana ende Constantia de Haene, beyde naegelaten dochteren van wijlen den Capit. J. d. H. de somme van hondert twintich ponden van xl. gr. Deselve toegeleet in consideratie ende erkentenisse van de notable diensten bij den voorsz. Capt. J. d. H. in sijn leven

den Lande gedaen; mitsgaders voor alle hare pretentiën, sonder dat sij hare Ho. Mo. meer sullen moegen moyelyck vallen, bij pene dat sij anders doende gehouden sullen zijn de voorsz. 120 £. te restitueren. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxviij September xvj^{c} ende achttien.

Mr. Willem van der Houff, Timmerman.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen Mr. W. v. dr. H. Timmerman ende borger tot Leyden, die gepresenteert heeft aen hare Ho. Mo. seecker inventie van een brugge om in den oorlog te gebruycken, de somme van achtien ponden van xl. gr. denselven toegeleit voor sijne reyscosten ende gedaen moeyte. Ende mits enz. Gedaen xxvij July xvj^{c} tweeentwintig.

Jacob Merttens.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen J. M. jegenwoordich woonende tot Leyden, gedient hebbende van den aenvanch van den oorlog, namentlyck van het innemen van den Briel, de somme van vijfftich ponden van xl. gr. Die hem syn toegeleet in consideratien van deselve zijne lange diensten ende hoogen ouderdom, tot eene subventie, ende dat vuyt commiseratie. Ende mits enz. Gedaen enz. den xvij Octobris xvj^{c} twintich.

Als voren. vijftig £ den 13 Dec. 1622.

Mayken van Diepenbeeck wed. van wijlen Jacob Merttensz.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen M. v. D. wed. van wijlen J. M. onlancx deser werelt overleden, de somme van vyftich ponden van xl. gr., deselve toegeleet voor de laeste reyse, volgende hare presentatie voor het jaer onderhouts daerinne haren man gestorven is, ten regarde van haer mans lange ende goede diensten van den beginne van den oorloge; aen den welcken daerover eenige jaren achter den anderen is toegeleet vijftich ponden tsiaers, mits bij haer overleverende alle haere brieven ende bescheyden, ende belovende dat zij haer Ho. Mo. nemmermeer en sal molesteren. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxvij Octobris xvj^{c} dryentwintich.

Wolff Mislich.

Die R. v. St. enz. Ordonneren enz. te betalen aen Henrick Mirouw, Goutsmith alhier in den Hage, de somme van vyffhondert twee ponden, drie schell. ses penn. van xl. gr., voor 't gout ende fatsoen van een goude keten, (daermede Capt. Wolff Mislich vereert is) bij hem door ordre van hare Ho. Mo. Heeren St. Gener. enz. ten dienste van den Lande gelevert, volgens aengehechte specificatie enz. Gedaen enz. den xxx Marty 1628.

David de Solempne, Quartiermeester over de troepen ende Regiment van den Graeff Ernst van Nassau.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen D. d. S. de somme van tsestich ponden van xl. gr. 't stuck. Denselven toegeleet voor de presentatie aen hare Ho. Mo. gedaen van seeckere vier caerten met een Instrument daertoe dienende, daermede dat men een quartier soo haest affmeten kan als een man kan loopen. Ende mits enz. Gedaen enz. xvij Aprilis xvjc vyffthien.

Als voren. de somme van hondert ponden, denselven toegeleet voor de dedicatie ende presentatie die hij hare Ho. Mo. gedaen heeft van twee modellen, bij hem constelick gemaeckt van des Legers regiment representatie. Ende mits enz. Gedaen enz. den vij Novembris 1615.

Als voren. de somme van honderdt vijfftich ponden van xl. gr. 't stuck die hem zijn toegeleet voor de presentatie die hij hare Ho. Mo. heeft gedaen van seven modellen van de geheele ordre van een gansche Leger. In consideratie van des suppliants goede yver ende inventie. Ende mits enz. Gedaen enz. den xiij Aprilis xvjc Negenthien.

Als voren. de somme van vyffentseventich ponden, denselven toegeleet tot eene vereeringe van de inventie bij hem aen hare Ho. Mo. gedediceert ende vereert tot kielspitten, om gebruyckt te worden in plaets van spaden dat veel plach te costen ende tijt te slijten den xj Maerte xvjc tweeentwintig.

Als voren. de somme van hondert ponden, denselven toegeleet voor dat hij aen hare Ho. Mo. heeft gedediceert zeecker instru-

ment bij hem geinventeert, genoemt soodesnijder, daermede een man soo veel sooden sal snijden, als vier jae vijff anderen met spaden, den xij July xvjc tweeentwintich.

Als voren. de somme van hondert ponden, deselve toegeleet om eenige goede consideratien voor dat hij aen hare Ho. Mo. geconsenteert ende getoont heeft, een geschilderde perspective van de seven deelen des Legers logeeringe, soo deselve bij de veertich jaren bij sijn Ex. te velde geconduiseert syn geworden, den viij Novembris xvjc dryentwintich.

Als voren. de somme van hondert ponden van xl. gr., denselven bij ordre van hare Ho. Mo. eens toegeleyt, in aensieninge van sijn nieuwe inventie over het legeren van 't crychsvolck in verscheiden quartieren te velde, en aen deselve haer Ho. Mo. gededicеert, den v July 1627.

Gewapende Doopschgezinden te Aardenburg in 1672. Waar, is mij ontschoten, doch ik las ergens dat de aardenburger Doopschgezinden in 1672, als leden van de burgerwacht, de stad hielpen verdedigen. Ik ontken het eene en stem het andere toe. Als schutters hielpen zij niet; als proviandmeesters wel (in Groningen ook niet weinig als bestrijders van den brand.) Maar, zegt men, hunne kleine schaar in aanmerking genomen, komen er zeer veel Doopschgezinden voor op de aardenburger schuttersrollen van 1671 (zie van Oijen, De berenning van A. in 1672, Schoonhoven 1872.) Juist met die rollen voor mij bewijs ik het tegendeel. Wel waren aanzienlijke gemeenteleden, zelfs de voorganger, opgeschreven; doch zij bekleedden geen rang. Kan men dit laatste daaraan toeschrijven, dat ze niet tot de staatskerk behoorden, er is meer. Op de rol van het witte vaandel komen voor: de staf, 65 schutters, 7 buitenlieden en 14 *Menijsten*: op de rol van 't Blauwe vaandel, de staf, 65 schutters, 6 buitenlieden en 15 Menisten. Waarom werden de Doopschgezinden en de buitenlieden afzonderlijk vermeld? De reden ligt voor de hand: de eerste waren niet verplicht tot den geregelden dienst, omdat zij buiten woonden en de laatste niet *om der conscientie wille*, deze kochten den last af. Toch hielpen ze aan de verdediging en eere zij hunner nage-

dachtenis! In het Nieuw lied, volgens van Oijen »van samenstelling geheel in den geest der Psalmen van Datheen", dat ik eene onjuistheid achte, daar het liedeken zijn echte zeeuwschvlaamsche kleur draagt en geen spoor van vertaling uit het Fransch heeft — in dat liedeken wordt gezegd:

De Mennonieten al
Brachten ons op den wal
Boter, brood, kaas, wijn en bier,
En 'tgeen tot leeftocht noodig was:
Brandewijn en tabak,
Waarmede zij deden groot gemak;
En waren zeer ijvrig in dezen,
Omdat zij deden goed
Al met een vrij gemoed.

En dat deden ze. Nog eens eere hunner nagedachtenisse!

De maker van het liedeken is Gillis de Mareé (waarschijnlijk de Jilles de Marre lans bosaet [lanspesaat] der schuttersrol.)

G. P. ROOS.

Eertijds twee kasteelen te Grave. Heeft Dr. Wap in zijne bekende prijsverhandeling Geschiedenis van het Land en de Heeren van Cuyk (Utrecht, Kemink, 1858) eene afbeelding opgenomen van den alouden burcht van Grave, die paste voor de inwoning van een middeleeuwschen hofstoet als die der Geldersche hertogen; deze historicus waarschuwt ons (a. w., bl. 219) uitdrukkelijk tegen de vereenzelviging van dit kasteel met »een ander op de Maze, waar Arnoud van Gelder door zijn zoon gevangen werd genomen". Dit is echter eene vergissing, en de waarschuwing heeft geen reden van bestaan. Immers het kasteel op de Maze is het zoogenaamde *kleine* kasteel te Grave, dat men eerst in 1495 aanving te bouwen (Hendrikx, Beschr. v. Grave, I, 151). Dit gebouw, later Brillenburg, of Het Nieuwe Werk geheeten, werd gesticht onder de regeering van Philips den Schoonen van Oostenrijk, ter oorzake van de oorlogen tusschen de Gelderschen en Brabanters (zie Janiçon, Republ. d. Vereen. Nederl., 1736, III, 104). Het bestreek de Maas benoorden Grave. Derwaarts lokte de magistraat dezer stad in 1577 den overste Braccamonte, als de inwoners van de Spaansche bezetting

veel te lijden hadden, en namen er hem gevangen (Kok, Vaderl. Wdbk, XVIII, 561). Het is kort na 1674 tot op den grond geslecht, om nieuwe vestingwerken aan te leggen. Met hetzelfde oogmerk werd te gelijker tijd het *groote* kasteel geslecht, de burcht der oude Geldersche hertogen, waar de gevangenneming van Arnold in 1465, zegge *dertig* jaren vóór de stichting van »het kasteel op de Maze" plaats had. Bij de merkwaardige belegering toch van Grave gedurende vier maanden, — toen het stedeke op het einde van oct. 1674 veroverd werd door Willem III van Oranje, die bij dit wapenfeit niet minder moed en beleid aan den dag legde dan in den slag bij Senef op 11 Augustus daar te voren tegen Condé, — was de aloude hertooglijke burcht zwaar beschadigd geworden. Vóór die belegering verdiende hij nog den naam van een fraai slot, en bij de slooping bleven enkel de voorpoort en stallingen staan. Bachiene (Beschr. d. Vereen. Nederl. 1777, IV, 703) bericht ons, dat men van dezen burcht, »ten einde de gedachtenisse niet geheel mogte verloren gaan", eene afbeelding ziet in het Groot Toneel van Brabant, door J. de Roy, boek IV, n° 11.

Beide kasteelen worden dikwijls met elkander verward, hoewel, gelijk men bespeurt, gansch ten onrechte.

J. ANSPACH.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Nederlandsche dagbladen, Krelis-blatje. (XXVII, bl. 620.) Wat hier Krelis-blatje genoemd wordt, was een weekblaadje, dat te Amsterdam uitkwam onder den naam van Krelis en Louw. Het waren zamenspraken tusschen die beide personen. Zie Ned. Spectator 1878 n°. 3, bl. 20 en 21.

V R A G E N.

Het vrouwenalmanakje van Dieuwertje en Grietje. In den Navor-

scher dl. VII, bl. 198 werd van dit almanakjen gesproken. De inzender van dat artikel (wie het was, weet ik niet en heb ik nooit geweten) bezat een exemplaar van dien almanak 1778. Maar het geen hij daarvan zegt bewijst, dat deze niet de eerste geweest s. Het medegedeelde in den Spectator n°. 3 van dit jaar doet mij vermoeden, dat er nog exemplaren van dit almanakjen bekend zijn. Wie kan mij zeggen van welke jaren die zijn en wie ze in zijn bezit heeft?

P. LEENDERTZ WZ.

Bunyans Christens reize. Voor een jaar of zes kwam ik toevallig te Brugge op eene auctie en ontving eene catalogus met de aanwijzing van het onder den hamer zijnde nummer. Ik bracht er een half uur door en doorliep even de catalogus, toen mijn oog viel op den titel: Voyage d'un certain nommé Chretien vers l'Eternité. Traduit de l'Anglois de Mr. John Bunyan". Plaats en jaar der uitgave is mij ontgaan.

Ik heb voor mij twee uitgaven van Jan Boekholt te Amsterdam, eene hollandsche en eene fransche. De laatste is getiteld: Voyage d'un Chrestien vers l'Eternité. Ecrit en Anglois par Monsieur Bunyan, F. M. en Bedtfort; et nouvellement traduit en François. Avec figures. De plaatjes zijn van Luyken even als die in de hollandsche uitgave van 1687. Deze fransche is van 1685. Beide zijn in 12°. Het voor mij liggende fransche exemplaar werd door een refugié uit Frankrijk mede gebragt.

Kent iemand die Voyage d'un nommé Chrétien? Het werd te Brugge voor 15 franken verkocht.

G. P. ROOS.

Chariclea van Jeremias de Decker. Het zal wel met opzet zijn, dat in de Rijmoefeningen (ik heb voor mij den 3en druk, te Amsterdam in 1702 uitgegeven) het derde boek aanvangt met het stukje: Op den geboortedag van eene, onder den name van Chariclea. Gestelt ten versoecke van sekeren vriend.

Uit den inhoud blijkt, dat onze meester het gelegenheidsdicht aan eene schoone rigtte, die men in onzen tijd eene kokette of zoo iets zou noemen.

Nu treft mij de bijzonderheid, dat de geheele bundel Rijmoefeningen, onmiddellijk na de gewone compliment-verzen van verschillende en vóor den inhoud van het eerste boek, dezelfde Chariclea heeft, doch niet zoo als de eerstvermelde, in coupletten afgedeeld, maar doorloopend en vermeerderd met eene vriendelijke raadgeving aan de schoone, om toch in tijds »ja" te zeggen, want, zegt de dichter in eene fraaie spraakwending:

De winter heeft nog vrucht nog vreugd.

Staat een en ander in verband misschien met eenige historische bijzonderheid?

G. P. ROOS.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Typografische kleurprent van Muiderberg. — Buitenplaats Wisseloord. Ik bezit een aqua-tinta of zoogenaamde kleurprent, zijnde een gezigt te Muiderberg, zonder naam van teekenaar noch graveur, voorstellende de »Hoofdwagt der nationale Garden te Muyderbergh, voor het blocade der vesting Naarden van November 1813 tot Mey 1814." — Deze plaat (de marge *niet* mede gerekend), is 52^5 centimeter breed en 34 centimeter hoog. Het is een wintergezigt, en de prent vóór zich hebbende liggen, ziet men in het verschiet de toenmalige buitenplaats Wisseloord, destijds mijns grootvaders eigendom en zomerverblijf. Zij was gelegen onmiddelijk naast de thans nog bestaande pastorij, en is na zijn overlijden (1814) verkocht, en later gesloopt geworden. — Links ziet men de tuinmanswoning, waarvoor een boerenwagen staat, met een paard bespannen; op den voorgrond is een kanon geplaatst, waarbij een soldaat en eene koopvrouw; het geheel gestoffeerd met militairen enz.

Aangaande de prent zelf, wenschte ik gaarne te weten:

1°. Is de prent zeldzaam, of komt zij wel meer voor?

2°. Wat is er de waarde van ongeveer?

3°. Wie waren de teekenaar, de graveur en de uitgever er van?

Aangaande de buitenplaats Wisseloord, vernam ik gaarne:

1°. Wie waren er de vroegere en latere bezitters van, en gedurende welke jaren?

(Ik meen, dat zij ook aan een lid der familie Crommelin heeft toebehoord.)

2°. Heeft zij altijd Wisseloord geheeten, voor zoo verre bekend is?

3°. De buitenplaats met hare heerenhuizing moet twee malen gebouwd, en dus twee malen gesloopt zijn geworden; is dit zoo, dan vraag ik: wanneer is zulks geschied, waarom, en onder welke omstandigheden?

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

TAALKUNDE.

Een naam voor 'n nieue munt. (XXVII, bl. 626). Ik had met m'n kluit wel in Flaanderen mogen blyven. Nu ik weet dat we vroeger in Noord-Nederland reeds 'n muntstuk ter weerde van 'n halven stuiver gehad hebben, dat deze munt den naam van *groot* droech, en zelfs dat deze naam nog heden wel in de volksspreektaal in gebruik is, nu moet ik aan deze benaming *groot* verre wech de voorkeur geven boven den flaamschen naam *kluit*, en ook boven den naam *viertje* (als vierde deel van 'n dubbeltje), die dezer dagen in een onzer nieusbladen voorgesteld werd. Maar 't woord groot = halve stuiver was my nooit te voren ter ooren gekomen. Zeker vreemd genoech; want ik ben nog al gewoon op de volksspreektaal te letten, en heb me daarenboven, in verscheidene streken van Nederland, veelvuldig onder 't volk bewogen. Maar nu ik er hier dezen en genen naar vraach, ja, nu kennen de meesten 't woord groot, in bovengenoemde beteekenis, zeer goed. En dat 't woord nog heden, en niet slechts by oude lui of in afgelegene plaatsen in gebruik is, bewijst me juist toevallig de zesde aflevering van 't belangryke verzamelwerk der beide heeren Leopold: Van de Schelde tot de Weichsel. Immers in die aflevering,

die dezer dagen verscheen, vind ik 'n prachtig opstel van den heer W. F. Oostveen, »Maister Koekebak" geheeten, 'n zeer geestig staaltje van 't echte volksleven in onze groote hollandsche steden bevattende, en dat met wondere naukeurichheit in den tongval der stad Leiden beschreven is. Daar lees ik: »Vor twai blanke »n'in de waik lairt ie de kindere laize, in vor vèif graut lairt ie »der schrèive n'auk". (Voor twee blanken in de week leert hy de kinderen lezen, en voor vijf groot leert hy hen schrijven ook).

Intusschen schijnt 't woord *groot* toch niet in geheel Nederland in gebruik geweest te zijn, maar hooftsakelik in Holland en Zeeland. In Friesland althans schijnt het ten eenen male onbekend te wezen. In de friesche taal draacht van ouds her 'n halve stuiver den naam van *botsen,* dat in de friesche steden als *botsje* (botje) uitgesproken wordt. Dit woord veroudert tegenwoordig hard, vooral in de steden, ofschoon 't nog by alle Friesen volkomen bekend, en zelfs in de zeer algemeene spreekwoordelike uitdrukking »*botsen by botsen lidze*" (in de steden: «*botsje by botsje legge*") nog dageliks in volle gebruik is. 'T is niet onwaarschijnlik dat onze nieue munt van 2½ cent in 't friesch weer met den ouden naam van *botsen* bestempeld worden zal.

Oudtijds was dit woord *botsen,* dat in 't oudfriesch als *betska* voorkomt, in de zelfde beduidenis ook buiten Friesland in gebruik. Althans in 't hoochst belangryke friesche woordenboek van J. H. Halbertsma (Lexicon frisicum) vind ik als oud-nederduitsch opgegeven: »*butke,* een groet vlaemsch"; en tevens vind ik daar vermeld, dat *butken* de naam was van 'n kleine munt der stad Deventer, in de veertiende eeu. Ook de naam van 't zwitsersche muntstuk *batzen,* nog heden in gebruik, is, volgens Halbertsma, 't zelfde woord als 't friesche *botsen.* By 't woord *botsen,* in 't genoemde woordeboek, vermeldt H. nog menich spreekwoord, spreekwoordelike uitdrukking, 'n bekend volksrymke, enz. op dat zelfde woord betrekking hebbende. Dat alles is der lezing zeer weerdig.

Al is de naam *groot* nog by 't nederlandsche volk niet vergeten, 't muntstuk zelve is toch al sedert lange (sedert wanneer?) uit handel en wandel verdwenen. Maar by onze buren, by de Bremers, is de *groot* nog tot voor ruim tien jaren in volle gebruik gebleven, en is 't misschien, althans ten deele en in overgang,

nevens de nieuwe duitsche rijksmunt, (marken en penningen) nog heden. De bremer daalder onder den naam Thalergold bekend, geldt drie grosschen meer dan de pruissische daalder, en wordt verdeeld in 72 *grooten* (*Grote*) de groot weder in 5 *zwaren* (*Schwaren*). De weerde van 'n bremer groot is dus ook tusschen 2½ en 3 centen van 't nederlandsche geld. Zonderling — nu de bremer grooten verdwijnen, zullen de nederlandsche weer herleven!

Hangt ons woord *groot* samen met 't hoochduitsche *groschen*? En hoe?

En om te eindigen waarmee ik dit opstelletje begon, ik had de kluit wel in Flaanderen mogen blyven laten — want we hebben in 't nederduitsche woord *groot*, en in 't friesche woord *botsen*, dus voor de beide talen die in Nederland gesproken worden, reeds zeer voldoende, oorspronkelike benamingen voor 't nieue muntstuk van 2½ cent.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Een naam voor 'n nieue munt. 't Verwondert mij, Zeeuwsch-vlaming, niet, dat de heer Winkler, die rond voor zijne westvlaamsche taalgezindheid uitkomt, *kluit* wil invoeren en hij zal juichen als hij hoort hoe wij in Zeeuwsch Vlaanderen sedert 1832 van *kluten* en *halve kluten* spreken, ondanks den officielen naam decime en cinq centimes. Te Eede (welk dorpje heeft al niet zijn dialect!), te Eede, zingt men:

Deeseken Lampaert
Dat 's'n en ventje da niden spaart,
Ette 'n kluit,
IJ gaat er mee uit;
Ett 'n stuivere,
't Es voor zjenuivere.

Maar — de heeren de Bo en Schuermans zullen wel altoos 't bewijs schuldig blijven, dat *klute* iets meer is dan *'n bilap* (bijlap, bijnaam) van 't volk, even als het brugsche *apené* en het zeeuwschvlaamsche *bette*. Beide laatste munten zijn engelsche ter grootte van een decime of halve decime. De eerste draagt als waarde opschrift a penny en de tweede is een dergelijk stuk

van koningin Elisabeth. De koperen munten van Victoria loopen almede onder de kluiten.

Nu echter de naamkwestie.

De heer W. is voor *kluit* (maar dan toch zeker wel *halve-kluit?*) en het bestuur van den Navorscher voor *groot*. 't Laatste zou den Zeeuwschvlaming ook niet vreemd zijn: hij kent de *ponden groote* (fransch: *livres gros*) en rekende lang, als hij geen brabantsch courant, zeeuwsch of wisselgeld bezigde, bij £ (ponds) ʃʃ (schellings) en gr. Maar — waarom de nieuwe munt niet genoemd, naar de waarde die ze vertegenwoordigen zal, *halve stuiver*, te meer daar we reeds den stuiver (stuivertje) bezitten?

't Is waar we hebben stukken van vijf en twintig, tien en vijf cents, doch niemand noemt ze zoo, evenmin als den kwartgulden; men spreekt van kwartjes, dubbeltjes en stuivertjes.

Mij dunkt *kluit* is saamgevoegde klei of aarde en daar hebben we genoeg aan, en we kunnen even goed ons koolbra (Zeeuwschvlaanderen *krippen*) met halve stuivers als met halve kluiten betalen, want — kluit is een *decime* en de *sou* is gelijk aan de halve kluit, ondanks de Bo en Schuermans.

G. P. ROOS.

[Ik durf den heer Roos voorspellen, dat zijn voorstel om het muntstuk *halven stuiver* te noemen, weinig kans heeft om door het nederlandsche volk, dat in deze zaak de beslissende stem heeft, te worden aangenomen. Voor maten, gewigten en munten wil het volk korte namen. Zijn de namen die men er aan gegeven heeft te lang, dan maakt het ze korter. Van *tienstuiverstuk*, *kwartgulden*, *dubbele stuiver* heeft het *tientjen*, *kwartjen*, *dubbeltjen* gemaakt, en even zoo zou *halve stuiver* al spoedig tot *halfjen* inkrimpen. En wordt eens de ongelukkige wet afgeschaft, die het volk gebiedt voor zijne maten en gewigten lange, vreemde, onverstaanbare namen te bezigen — het is te hopen, dat het zoo spoedig mogelijk geschiede — dan zal men eens zien binnen hoe korten tijd het de kilogrammen, decimeters, hectoliters enz. enz. vergeten is.]

De mansnaam Muus. (XXVI, bl. 561, XXVII, bl. 78). In den Haag woont de familie Moesveld, die van oostfriesche afkomst is; voor-

heen werd hun naam ook geschreven Muusveld. Zij voeren in hun wapen drie muizen, gepl. 2 en 1; de kleuren zijn mij onbekend.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

De mansnaam Muus. (XXVI, bl. 361, 561; XXVII, bl. 78, 80, 387, 395). Enkele toelichtingen en aanmerkingen wil ik hier nog geven op mijne opstellen en die van den heer Leendertz, sommige voor- en geslachtsnamen aangaande. Voor af echter zij den heer Leendertz mijn beste dank gebracht, voor zijn belangrijke opstellen, waardoor de mijne aanmerkelik toegelicht en vollediger gemaakt worden, zoo ook voor d' aangename wyze waarop-i m'n meening tracht te weerleggen.

Onder de geslachtsnamen die de heer L. aanneemt, rechtstreeks of middellik (door huisnamen) aan diernamen ontleend te wezen, worden ook opgenoemd: Raven en Malefijt. Laatstgenoemde naam kan ook 'n verbastering wezen van 'n franschen geslachtsnaam Malfait, 'n tegenhanger van den geslachtsnaam Bienfait, die ook in holland voorkomt. En Raven — die geslachtsnaam was me wel bekend, maar 'k heb 'm tot de diernamen niet durven brengen. Raven — zou dat dan 'n meervoudsform wezen van den nederlandschen diernaam raaf? Hoe komt die meervoudsform tot 'n geslachtsnaam. By al de hondert geslachtsnamen van diernamen ontleend, door den hr. L. en my versameld, komt er geen enkele in meervoudsform voor.

En natuurlik niet. Neen — me dunkt, de geslachtsnaam Raven heeft met den vogel raaf niets te maken, al heeft ook de heer Raven, bierbrouer te Haarlem, z'n brouery, in toespeling op z'n geslachtsnaam »de witte raaf" genoemd. Raven is naar mijne meening eenvoudig 'n tweede-naamvalsform van den frieschen mansnaam Rave, Raue. Op de lijst van nederlandsche voornamen van den heer Leendertz in den Navorscher, dl. XXII, komt deze naam onder den opgesmukten form Rabo voor. Trouens (ni fallor) het hedendaachsche hollandsche geslacht Raven is ook van oostfrieschen oorsprong, en juist in Oost-Friesland komt vooral die tweede naamvalsform op *en* (zuiver oud oostfriesch: *ena*) veelvuldig bij geslachtsnamen voor. De geslachtsnaam Raven zelve bestaat nog heden in Oost-Friesland, zoo wel als in Holland. Raven is alzoo: de zoon van Rave. Van dezen zelfden frieschen mansnaam Rave is ook de geslachts-

naam Ravinga (in Oost-Friesland en Groningerland) afgeleid. Even als Bavo, Bave de zelfde friesche mansnaam is als Baue, met z'n byformen Boue (Bouwe), Buwe, Bauke, Bouke, enz., zoo is ook Rave de zelfde naam als Raue, Roue (Rouwe), Rouke. Van dezen zelfden mansnaam die d' oorsprong is van de geslachtsnamen Raven en Ravinga, hebben w' alzoo ook de geslachtsnamen Rouma, Roukema, van Roukema, Rouwkema, Rouwens, Roukens, Roukes, allen in Friesland; benevens Rowing en Rowington (dit is eigenlyk 'n plaatsnaam, in Warwickshire) in Engeland. Misschien ook de geslachtsnamen Reukema in Groningerland en Rokema in Drente? En even als de mansnamen Boue en Doue in sommige friso-saksische tongvallen van Groningerland en Oost-Friesland als Boeë en Doeë worden uitgesproken, als Boew en Doewe (tegenwoordig in Oost-Friesland ook, op hoochduitsche wyze Buhe en Duhe, als Ruhe = rust) worden geschreven, zoo kan ook de plaatsnaam Roeksweer ('n gehucht by Slochteren) in Groningerland van dezen mansnaam Roeke, Rouke, Roue, Raue, Rave afgeleid wezen. In Noord-Friesland bestaat nog heden de mansnaam Rauert, en de geslachtsnaam Rauertz; en Rave, Raue hangt wis samen met dit Rauert, of is er 'n koseform van. Ook vindt ik Rauwert als mansnaam op de lijst van nederlandsche voornamen, van den heer Leendertz, in den Nav. dl. XXII.

Van der Sijs. Kan deze naam ook oorspronkelik de zelfde wezen als van der Chijs? En wat beteekent toch deze laatste zonderlinge geslachtsnaam met z'n half nederlandsch, half vreemd voorkomen? Zie XXVIII, bl. 6.

Putter. 't Vermoeden van den hr. L., op bl. 403 uitgesproken, dat deze geslachtsnaam oorspronkelik 'n bynaam is voor 'n nathals, kan ik nog zoo veel te waarschijnliker maken door de volgende mededeeling. Omstreeks 't midden der vorige eeu werd 't doodbericht van een der leden van mijn moeder's geslacht, 'n drinkebroer, in 't geslachtregister aangeteekend met deze byvoeging: Hij was een mantje putter. — Putter schijnt toen ten tyde dus werkelik 'n bynaam voor 'n drinker geweest te zijn. Hoe licht had hier die bynaam voor de kinderen van dien man geslachtsnaam worden kunnen.

By den geslachtsnaam Salm behoeft volstrekt niet onvoorweerdelik aan den visch gedacht te worden, naar dien Salm meer als eens

in Duitschland als plaatsnaam voorkomt; ook nog in Luxemburg (Viel-Salm). Maar hoe komt 'n luxemburgsche plaatsnaam in Nederland als geslachtsnaam? O! dat is volstrekt niet vreemd. 't Hedendaachsche nederlandsche volk bestaat voor 'n deel uit afstammelingen van allerlei vreemdelingen, die dikwijls den naam van hun oorspronkelike woonplaats, in Nederland als geslachtsnaam aannamen. Zoo bestaat er tegenwoordig te Haarlem 'n geslacht Nederkoorn; — 't zal dunkt me, wel niet te veel gewaagd zijn, dezen anders onverklaarbaren naam af te leiden van den naam van 't dorp Niederkorn, eveneens in Luxemburg.

Bij de geslachtsnamen Voorn en Vervoorn kan evenzeer aan den naam van 't eiland Voorne gedacht worden als aan den vischnaam.

Bij den geslachtsnaam de Vliegh wil ik herinneren aan 't beruchte besje van Meurs, die Eva Vliegen hiette. In Vliegen schuilt wel 'n mansnaam?

Verder zijn door my nog de geslachtsnamen Adelaar, Vettevogel, Lepelaar, Schelvis (te Wijk aan zee) en de Bie, de Bye, van der Bij gevonden. (XXVIII, bl. 114) Buitendien nog Wachtels en Yspaart. (XXVIII, bl. 114.) Maar is Yspaart niet 'n verouderde naam voor 'n ijsslede? Ik meen dat woord eens in dien zin gehoord of gelezen te hebben. Eindelijk nog Rhynvis — wat is dat voor 'n naam? (XXVIII, bl. 114.)

Adelaar (in Duitschland, en te Rotterdam, ook Adler) is zonder twyfel diernaam; (XXVIII, bl. 114). Niet altijd ging de diernaam van 'n huis op 't geslacht over, dat in dat huis woonde; 't ging ook wel eens anders om. Tusschen de jaren 1830 en '60 woonde te Leeuwarden op de Nieuestad 'n grutter, die Adelaar hiette, en die, toen-i z'n huis betrok, 'n waarlik zeer schoon in hout gesneden adelaar of arend, met 'n slang in den bek, als 'n sprekend naambord boven z'n voordeur plaatste. Later is die gruttery verboud tot wat men te Leeuwarden 'n dichthuus en te Amsterdam 'n toehuis noemt, en is, jammer genoech! die werkelik schoone arend verdwenen. Ware 't 'n winkelhuis gebleven, licht was ook de naam Adelaar aan huis of zaak blyven hechten. Zoo gaf ook de geslachtsnaam van Valkenburg voor 'n tiental jaren te Leeuwarden aanleiding dat 'n gouden valk aan den gevel van 'n huis geplaatst werd. En die valk blijft er staan, ofschoon 't huis niet meer 't eigen-

dom van 't geslacht van Valkenburg is. Naast dien gouden valk staat 't huis de gouden kat, en naar die kat droech 'n zeer bekend leeuwarder geslacht, dat in de 16e eeu in dat huis woonde, den naam Cathuys.

Op bl. 404 spreekt de hr. L. van geslachtsnamen van vrouenamen afgeleid, en zeit 'r van, dat, indien ze bestaan, ze wel tot de groote zeldzaamheden behooren zullen. Dat stem ik den hr. L. graach toe. Toch ken ik 'n paar. Vooreerst den geslachtsnaam Maaikes, die in Dantumadeel (Friesland) voorkomt. Maaike, dat is 'n friesche koseform van Mary, Maria, is zeker wel 'n echte vrouenaam, en van 'n gelijkluidenden mansnaam (zoo als bij Duyfjes, Eeltjes, Bientjes, Luitjes, en zelfs Pietjens, te Haarlem) kan hier geen sprake wezen, L. Ruprecht, in z'n werk: Die deutschen Patronymika, nachgewiesen an der ostfriesischen Mundart, vermeldt ook eenige metronymika, zoo als-i ze noemt, door hem in Oost-Friesland waargenomen. Ook in Flaanderen komen enkele van vrouenamen afgeleide geslachtsnamen voor; b. v. Veranneman en Veraechtens Zie XXVIII, bl. 27. Aafjes (noordhollandsche en friesche vrouenaam Aafje, Aafke) komt te Uitgeest voor.

D' oorsprong van zulke geslachtsnamen van vrouenamen afgeleid, is volstrekt niet verre te zoeken. Integendeel, ze leit voor de hand, en 't is eerder te verwonderen, dat die metronymika niet meer in Friesland voorkomen. Ongetwyfeld zou dit 't geval wezen, ware 't niet dat er schande in deze namen opgesloten lach voor d' eerste dragers daarvan. Immers men geeft nog heden ten platten lande in Friesland zulke namen uit spot en hoon aan laffe mannen, die verachtelik genoech zijn om onder d' overheersching van hun vrouen te leven. Meer dan een voorbeeld is my persoonlik daar van bekend. Zoo wordt iemand die volgens recht Seerp Tjallings hieten moest, naar z'n vader Tjalling, in 't dageliksch leven door z'n dorpsgenooten Seerp Grietjes genoemd, omdat-i onder den plak zucht van Griet, z'n boos wijf. Vond zulk een naam soms zoo veel byval, dat de sukkel Seerp Grietjes of Jan Maaikes zich dezen smaad goedschiks of kwaadschiks moest welgevallen en aanleunen laten, dan ging zoo'n naam soms ook op z'n kinders en kindskinders over, voor wie d' oorspronkelike beteekenis verloren ging, of hun hoe langer hoe minder ergerde, tot dat de spotnaam op 't lest werkelik geslachtsnaam werd.

Op bl. 397 zeit de heer L.: »Dat de naam Mosse bestaan heeft, »valt niet te ontkennen: de familienaam Mossink leert het ons". (Dat ben ik volkomen met den hr. L. eens.) Maar op bl. 405: »Uit de familienamen Kraayinga en Kraaima blijkt ook geen voor»naam Kraai, evenmin als uit de familienamen Schuitinga en Schui»tema een voornaam Schuit". Deze beide beweringen kloppen niet, dunkt me. Wel — wat waar is by den saksischen geslachtsnaam zal 't ook wel wezen bij den frieschen. De saksische uitgang *ink* toch is, in oorsprong en beteekenis, volkomen de zelfde als de friesche uitgang *inga*; daar is niet 't minste onderscheid. En wat dus by 't eene recht is, zal by 't andere wel rede wezen. Als de geslachtsnaam Mossink ons 't bestaan van den mansnaam Mosse leert (en daar aan valt niet te twyfelen), dan leert ons de geslachtsnaam Kraayinga even zeker 't bestaan van den mansnaam Kraai. Maar wie hoorde ooit van 'n mansnaam Kraai? O! daarom kan die naam oudtijds wel bestaan hebben! Wie hoorde 'r ook ooit van den mansnaam Mosse? De hr. L. zeit zelf dien naam nooit gevonden te hebben en toch is hem dit geen bezwaar om 't bestaan van dien naam aan te nemen, wijl in den geslachtsnaam Mossink die naam, zonder tegenspraak, opgesloten leit. Maar juist zoo is 't ook met Kraayinga. Deze geslachtsnaam, nog versterkt door Kraaima, leert ons even zeker 't bestaan van den mansnaam Kraai, als Mossink ons zonder twyfel den mansnaam Mosse doet kennen. En even zoo min als we by de geslachtsnamen Mossink, Mussink, Musschenga, Muisschenga aan den diernaam musch (mos, mosch) of aan den diernaam muis te denken hebben, even min zijn de geslachtsnamen Kraayinga en Kraaima aan den vogelnaam kraai ontleend, of Schuitinga en Schuitema aan 't woord schuit (schip). O! ik weet wel, daar zijn ook in Friesland in 't laatst der voorgaande, en in 't begin dezer eeu, allerlei dwaze, onredelike geslachtsnamen geformd, van allerlei woorden met 'n frieschen geslachtsnaams uitgang daar achter. Maar behalve dat men voor 't formen dezer dwaze geslachtsnamen meestal de nieuere uitgangen *sma* (*sema*) en *stra* gebruikte, en zelden d' oudere uitgangen *inga* en *ma*, zoo kan ik buitendien Kraayinga en Kraaima niet onder deze onredelike nieue geslachtsnamen rangschikken, wijl ik ook in Engeland den geslachtsnaam Craying vind. Dat 't angelsaksische Craying volkomen 't zelfde is als 't friesche Kraayinga, zal

geen taalkundige my bestryden. En dat we bij den engelschen geslachtsnaam Craying volstrekt aan geen vogel kraai mogen denken, vat iedereen die weet dat deze vogel in 't engelsch *crow* hiet.

En wat de geslachtsnamen Schuitinga en Schuitema aangaat, daarin vind ik ook geenszins, als stam, 't woord schuit, maar wel den mansnaam Schuite, Schuit, Schutte, Schout, Schoute, Scholte, Scholt, Schulte, Schultet (Scultetus), Schelte, Schette, Schotte, Scato. Dezen zelfden mansnaam vind ik ook in de geslachtsnamen Schuiten (Friesland), Schuyten (Noord-Holland), Schuten (Oost-Friesland). Ook de zwolsche geslachtsnaam Schuitert hoort wel hier bij.

Van dezen oud-germaanschen mansnaam valt heel veel te zeggen; ook zou ik met gemak 'n vijftigtal verschillende geslachtsnamen hier kunnen opsommen, met eenige plaatsnamen daar by, die allen aan dezen zelfden mansnaam ontleend zijn. Maar bescheidenheit dringt me tot inkrimping.

Dat de *sch* aan 't eind van den geslachtsnaam Musch (ook in Musschenga en Muisschenga) 'n hinderpaal is om in dezen naam den oud-germaanschen mansnaam Mosso, Muozo te vinden, zie ik niet in. De geslachtsnaam Musch is my te Grou (in Friesland) voorgekomen, en wordt daar, natuurlik, op friesche wyze, als Musk uitgesproken. Kan dit Musk niet als 'n verkleinform van Mus (Mus-ke) opgevat worden? En is 't ook niet als tien tegen één dat de hollandsche predikant, notaris, grietmansklerk (tegenwoordig »ambtenaar van den burgerlijken stand") of wie dan ook maar die den naam in de eene of andere acte of register of boek schryven moest, op hollandsche wyze b. v. Wijbren Scheltes Musch schreef, als de Fries zei dat-i Wibren Skeltes Mus hiette? Of Pieter Roelofs Mus als de Groningerlander hem z'n naam als Peiter Roulfs Mussinga aangaf?

Op bl. 408 zeit de hr. L. van den mansnaam Falle, dat deze naam hem nooit voorgekomen is, en dat-i 'n vollen duitschen naam, waarvan Falle verkorting of verkleining is, niet kent. Wel, ik vind den mansnaam Falle onder myn eigene registers (in handschrift) van friesche personen-namen, maar helaas! uit den tijd toen ik daar by nog niet aanteekende, waar ik die namen vond of hoorde. Maar dat-i werkelik bestaan heeft, al kan ik nu niemand aanwyzen die Falle hiet of hiette, daar ben ik zeker van, wijl ik

in myn registers nooit 'n naam opteekende, wiens bestaan mij niet onweersprekelijk gebleken was. Buitendien vind ik dezen mansnaam ontegenzeggelik in de volgende geslachtsnamen, Fallinga, Vallinga, Vallenga, Fallema, Vallema. In Förstemann, Altdeutsches Namenbuch, vind ik den naam Falgard vermeld; dáar wordt evenwel deze naam tot den stam Fulc gebracht.

Bij de geslachtsnamen Botman en Botvanger, op bl. 410 genoemd, wil ik nog den nederlandschen geslachtsnaam Bottemanne voegen die zeker 'n zonderling voorkomen heeft. Is die naam 'n afslyting van Bottemannen = zoon van Botteman? En verder van Botman, mansnaam? of van den botteman, den botvisscher (botboer) of botverkooper? of van den botten, lompen man? Of nog van iets anders, volgens bl. 410? Mij dunkt 't wel 't redelikste, hier aan den mansnaam Botman te denken.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

De mansnaam Muus. In Raven, wat ik noemde onder de familienamen aan diernamen ontleend, meent de heer Winkler eenen meervoudvorm te zien en zou daarom liever aan dien naam eenen anderen oorsprong toekennen. Ook ik kan mij niet goed voorstellen, hoe het meervoud van eenen diernaam een familienaam zou geworden zijn en geloof daarom niet dat er zulke familienamen gevonden worden. Maar ik heb er ook geen oogenblik aan gedacht, dat die naam Raven een meervoud zijn zou. Het is, zoo goed als Leeuw, Wolf en zoo vele andere, een enkelvoud. *Raaf* toch is eigenlijk *raven* (oudhoogd. *hraban*, ouden *hrafn*, angels., *hrafn*, eng. *raven*.) Dat is ook de reden, waarom wij dit *en* aantreffen in alle zamenstellingen waarvan dit woord het eerste deel uitmaakt, *ravenaas, ravenpen, ravenbek, ravennest, ravenzwart.* Daar zijn dus de laatste letters van het woord behouden gebleven; maar waar het woord op zich zelven gebezigd wordt heeft het ze niet meer. Even als met *raven* is het gegaan met *aalmoesene, sterne, wolken*, waarvoor wij nu *aalmoes, ster, wolk* zeggen. *Kluwen* is nog in gebruik (in Zuidholland zamengetrokken tot *kloen*), doch daarnevens het afgekorte *kluw*.

Dat deze oudere vorm *raven* in het begin der 17e eeuw, althans in de amsterdamsche volkstaal, nog de gewone was, blijkt uit

hetgene bij Hooft (Gedicht. II. bl. 304) Warenar zegt van de koks, die bij hem in huis geweest waren,

Al hadmen 't hiele lijf vol oogen, 't was heur niet meugelijck gae
(te slaen:
Sy waren geduymt en gevingert, as ien raven gebeckt:

dat wil zeggen, zij hadden vingers en duimen als ravenbekken, krom en scherp, zoodat al wat zij aanraakten er aan bleef hangen. Vondel en de Statenvertalers verstonden het woord niet: zij maakten er *rave* van en kenden er het vrouwelijke geslacht aan toe, in welk laatste zij door Siegenbeek en Weiland en ook door de Vries en te Winkel gevolgd zijn. Het zou beter geweest zijn, indien men het woord mannelijk had laten blijven. Dit geslacht heeft het toch niet alleen in het Latijn (*corvus* is hetzelfde woord als *raaf*), in het Oudhoogduitsch en het Oudnoorsch [1]), maar ook bij onze middeneeuwsche schrijvers. Insgelijks bij Hooft en Cats [2]).

De familienaam Raven zou evenwel ook eene afleiding van den voornaam Rave kunnen zijn. Daar heeft de heer Winkler gelijk in.

Doch waar ik hem geen gelijk ik kan geven is dit, dat hij Rave, Rouke en Rauwert voor verschillende vormen van eenen en denzelfden naam houdt. Bij het onderzoek van een woord moeten wij ons van iedere letter rekenschap geven, en doen wij dit, dan vinden wij, dat wij hier, althans hoogst waarschijnlijk, met drie verschillende namen te doen hebben. De letters u en v werden in vroegeren tijd in het schrift vaak verwisseld; maar indien wij meenden, dat het in dit opzigt in de spraak even zoo gegaan was, zouden wij ons vergissen. Men neme maar eens de moeite, deze beide letters ieder op zich zelven uit te spreken, en men zal bevinden, dat onze spraakwerktuigen op eene gansch andere wijze moeten bewogen worden om eene v, dan om eene u voort te brengen. Men beroepe zich niet op het Latijn of het Gothisch. Het is waar, in deze talen worden u en v zeer dikwijls met elkander verwisseld;

---

[1]) In het Hoogduitsch is het mannelijk gebleven.

[2]) De laatste zegt wel, Houwelick (1655 fol.) fol. 184*b*,

als de wilde Raef *haer* jongen niet en voed:

maar daar denkt hij aan een dier van het vrouwelijke geslacht.

maar in deze talen werd ook de letter, die wij in het schrift door v uitdrukken, als w uitgesproken. En u en w zijn inderdaad na verwant.

Rave is eene verkorting van *Ravanger* of eenen anderen zamengestelden naam, welks eerste gedeelte *Ravan* is. Het is wel mogelijk, dat *Rabo* daaruit verknoeid is — dat leek wat meer naar Latijn en stond dus deftiger — maar het kan ook hoogduitsche vorm zijn.

Rouke is, zoo als de uitgang reeds doet vermoeden, verkleining van *Rouwe*. De klank *ou* waar die door *w* gevolgd wordt, is veeltijds ontstaan uit *i* of *ie*. In de oude duitsche talen vinden wij in dergelijke woorden nog *i* of *iu* waar wij *ou* hebben. Ons *wouw* is oudhoogd. *wîwo:* ons *rouwen* in dezelfde taal *hriwan* of *hriuwan;* ons *blouwen* = slaan — dat nu wat verouderd is, maar dat men toch in Waterland nog hoort in de beteekenis van de armen over elkander slaan om zich te verwarmen — is ohd. *bliwan*, *bliuwan*, en *trouw* ohd. *triwa*, *triuwa*. Even zoo is *Rouwe* ontstaan uit *Riwe*, en dit is verkorting van *Riward*, dat is *Rîkward*, waaruit *k* verloren is gegaan. Ik zou te verre afdwalen, indien ik het betoog van den heer Winkler verder volgde en aanwees welke namen met Rouke verwant zijn, welke niet, en tevens eene verklaring gaf van Bouwe en Douwe, die hij daarmede vergelijkt. Misschien dat ik later nog wel eens een overzigt geef van de verschillende vormen die ontstaan zijn uit *Rîkward* en een paar andere namen, die dezelfde geschiedenis hebben. Laat ik nu alleen opmerken, dat *Bouwe* en *Bavo* eenen verschillenden oorsprong hebben, althans indien *Bavo* een zuiver friesche naam is en niet eene friesche naam in latijnschen vorm. Is het laatste het geval (wat ik evenwel niet geloof), dan zou ik het zoo zeker niet durven zeggen.

Nu blijft ons nog de derde naam over, *Rauwert*. Dat die uit *Rouwert* ontstaan zou zijn, geloof ik niet. *Au* en *ou* zijn wel verwante klanken. Dat *ou* dikwijls uit *au* ontstaat, weten wij: de volkstaal levert daarvan voorbeelden in overvloed. Maar het omgekeerde heeft niet zoo ligt plaats. Het kost veel meer inspanning *au* uit te spreken dan *ou*. Daarom wordt *ou* zelden door *au* vervangen. Wel gaat het in sommige streken, waar het volk van eene gerekte, temende uitspraak houdt, over in *aau*. *Rauwert* is van *Rádward*. Even zoo is *Haduward* tot *Hauwert* geworden en heet het dorp *Aduard* (*Aduward*) in de wandeling *Auwert*. Dat

de *a* van *Rawerd* na uitwerping der *d* in *au* overging werd veroorzaakt door de *w* die volgde. Hetzelfde vinden wij in den naam van het friesche dorp *Rauwerd:* in vroegeren tijd vinden wij dat *Rawerd* genoemd.

Of de namen *van der Chijs* en *van der Sijs* denzelfden oorsprong hebben, weet ik niet. Den laatsten vind ik reeds in 1699. In dat jaar namelijk komt Kornelis van der Sijs als boekverkooper en uitgever voor.

Bij den familienaam *Salm* zou ik liefst aan den visch denken (misschien als uithangteeken). Ik meen wel eens gehoord te hebben, dat die familie uit Noordholland afkomstig is.

Vervoorn, dat is *van der Voorn*, is een naam die kwalijk van dien van het eiland kan afgeleid zijn, dat niet *de Voorn*, maar *Voorne* heet. Ook van *Voorn* (zonder *e*) acht ik het niet waarschijnlijk.

Rhijnvis ken ik niet als familienaam, wel als voornaam, maar alleen in het geslacht Feith. Ben ik wel onderrigt, dan behoort dat geslacht in Nassau te huis.

De heer Winkler meent, dat wij hen die familienamen dragen aan vrouwennamen ontleend, *Maaikes*, *Pietjens* en dergelijke, als levende gedenkteekenen van pantoffelregering moeten beschouwen. Mij dunkt er is wel eene andere verklaring voor te vinden. Stel eens, Grietje is in het dorp gewonnen en geboren en dus bij oud en jong bekend, maar Tjalling, haar man, van buiten ingekomen; of vader Tjalling is kort na de geboorte van zijn kind gestorven, maar moeder Grietje is blijven voortleven. Is het in beide die gevallen wel vreemd, dat men den zoon niet naar den vader maar naar de moeder, niet Seerp Tjallings, maar Seerp Grietjes heet? In Waterland is het mij meermalen voorgekomen, dat men de kinderen naar de moeder, niet naar den vader noemde: men sprak b. v. van Klaas van Niesje, Aart van Naatje. Ik heb die Niesje en Naatje niet gekend: zij waren al dood toen ik er kwam wonen; maar ik heb nooit gehoord dat zij de broek aan hadden: ware het zoo geweest, ik zou er zeker wel eens iets van vernomen hebben.

Laat ik er met een enkel woord bijvoegen, dat dit noemen van kinderen naar de moeder al vrij oud is. Om een paar voorbeelden

te geven *Hughe Fs. vheilsoeten* (d. i. Hughe zoon van vrouw Heilsoete) komt verscheidene malen voor in de rekening der stad Hulst van 1326, door onzen geachten medewerker, den heer F. Caland uitgegeven, en van eenen ouden dichter *Clays ver Brechten sone* gewaagt Maerlant, Sp. Hist. IV. 1, 29 vs. 75.

De heer Winkler beweert, dat indien ik in *Mossink* het bewijs vind dat oudtijds de naam *Mosse* bestaan heeft, ik dan ook toegeven moet dat de familienamen *Kraayinga en Kraaima* hetzelfde bewijzen ten opzigte von eenen voornaam *Kraai.* Ik neem die gevolgtrekking niet aan. Den voornaam *Mosse* heb ik nooit aangetroffen: dat is waar. Maar in den Tegenwoordigen Staat van Drenthe wordt op bl. 126 eene lijst gegeven van "Geslacht- of Huisnamen, die men, in oude Landsdags-Prothocollen, als eigenërfden, vind aangeteekend." Deze namen zijn blijkbaar voor verreweg het grootste gedeelte (niet *alle* misschien) van persoonsnamen, of, zoo als wij ze nu noemen zouden, voornamen afgeleid. Als wij nu in aanmerking nemen dat op die lijst ook *Mossing* voorkomt, wat afleiding moet zijn van *Mosse*, en dat dit *Mosse* als eigennaam te verklaren is, dat het namelijk een verkleinvorm kan zijn van eenen naam welks eerste gedeelte *Môd*, *Moed* was — zulke namen hebben bestaan, wij hebben daar bewijs voor — dan wordt daardoor zeer waarschijnlijk gemaakt, dat er in ouden tijd geweest zijn, die den naam *Mosse* gedragen hebben.

Maar het is met *Kraai* een ander geval. Ik weet niet hoe oud de familienamen *Kraaima* en *Kraayinga* zijn. Zijn zij in 1811 ontstaan, dan bewijzen zij niets. Dat men bij het vormen van nieuwe geslachtnamen meer de uitgangen *sma* en *stra* gekozen heeft, dan *ma* of *inga*, stem ik toe, maar onder die nieuwe namen vinden wij er toch ook wel met deze laatste uitgangen, b. v. *Osinga*, *Pottinga*, *Ruitinga*, *Sagema*. *Kraaima* en *Kraayinga* kunnen daar dus ook wel toe behooren. Voorts ken ik geenen naam, waarvan dit *Kraai* eene verkorting zou kunnen zijn, ook geen woord waarmee ik het in verband zou kunnen brengen, dan den vogelnaam *Kraai*. En dat een oude Duitscher voor zijnen zoon eenen naam zou gekozen hebben aan dit dier ontleend, komt mij niet waarschijnlijk voor. Tot nog toe is er niets, wat mij voor het gevoelen van den heer Winkler schijnt te spreken, dan misschien de engelsche

familienaam *Craying*. Doch om te beslissen of die eenig gewigt in de schaal legt, en hoeveel, zou het noodig zijn iets van zijne geschiedenis te weten.

Dat *Schuitema* en *Schuitinga* afstammen van eenen voornaam *Schuite* of *Schuit* is mogelijk, indien er een zoodanige naam bestaat. Maar mij is dit nog niet gebleken. Wel ken ik *Schulte*, *Scholte*, *Schoute*, *Schelte*, alles een en dezelfde naam; ook *Scato*, wat van anderen oorsprong is. *Schette* is mij bekend uit Wassenberghs lijst. Het dorp *Schettens* bewijst dat deze naam werkelijk bestaat of bestaan heeft [1]), maar ook, dat hij niet dezelfde is met *Schelte*. Zijn den heer Winkler voorbeelden van *Schuit* of *Schuite* bekend? Zoo niet, dan zou ik, even als bij *van der Schuit*, ook bij *Schuitema* en *Schuitinga* liever denken aan eene afleiding van *schuit*, in 1811 of wat vroeger ontstaan.

Dat *Musch* en *Musschinga* door vergissing uit *Mosso*, *Muozo* ontstaan zouden zijn, komt mij niet waarschijnlijk voor. Daar zijn allerlei bezwaren tegen. Vooreerst zijn het vermoedelijk namen in 1811 aangenomen, en de naam Mosse schijnt toen reeds lang tot de verouderde en verlorene te hebben behoord. Ten anderen zou men moeten aannemen, dat het een Hollander geweest is, die in 1811 en te Grouw en in Groningerland waar Musschenga woonde, de registers heeft opgemaakt: mogelijk is het zeker, maar het tegendeel even zeer. Eindelijk zou men moeten aannemen, dat er bij het opmaken der registers door vergissing en slordigheid eene fout in den naam gemaakt is en dat die zelfde fout gemaakt is op twee plaatsen te gelijk. Laat ik er bijvoegen, dat ook mij de naam Musch uit Grouw bekend is en dat ik in 1840 en later dikwijls van dien grouwster Musch heb hooren spreken door bejaarde lieden die hem goed kenden, maar dat ik hem altijd *Musch* of *Musk* heb hooren noemen en nooit iets vernomen van eene vergissing, die met zijnen naam bij de invoering van den burgerlijken stand zou hebben plaats gehad.

---

[1]) Wassenberghs lijst moet met eenige omzigtigheid gebruikt worden. Wel geloof ik, dat hij zijne lijst met de meeste zorg en naauwkeurigheid heeft opgemaakt; maar zijne bronnen waren niet altijd zuiver. Hij heeft verscheidene namen opgeteekend, die hem alleen uit couranten bekend waren en wij weten hoeveel fouten daarin, vooral in eigennamen, aangetroffen werden.

Nu het bestaan van den naam *Falle* bewezen is, zou *Falke* als verkleiningsvorm daarvan beschouwd kunnen worden. Toch geloof ik eerder, dat wij bij *Falke*, als voornaam, aan den roofvogel moeten denken, even als bij *Havik*, eenen voornaam die nu tot de zeldzame behoort, maar toch in Noordholland nog gedragen wordt. De oorsprong van *Falck* en *Valk* als familienaam zal wel in de meeste gevallen gezocht moeten worden in de valken, die in groote menigte als uithangteekens voorkomen.

Förstemann zegt, dat Falgard tot den stam Fulc behoort. Ik geloof dat dit gemakkelijker te zeggen dan te bewijzen is.

Bot (vischnaam) is verkorting van *botte*. Zoolang wij dus van de geschiedenis van den naam *Bottemanne* niets weten, is er voor de eene gissing juist even veel grond als voor de andere.

P. LEENDERTZ WZ.

Baaitabak. (XXVII, bl. 569; XXVIII, bl. 21 .) Baaitabak is Bahia-tabak, zoo genoemd naar de stad Bahia in Brasilië, van waar deze tabak werd of wordt aangevoerd. Het portugeesche woord *bahia* is in oorsprong en beteekenis volkomen 't zelfde als 't nederlandsche woord baai, zeegolf, bocht of zeeboesem. Dit zelfde woord *bahia* dient in Azie, Afrika en Amerika, in landen die door Portugeezen ontdekt werden, of onder portugeesche heerschappy stonden of nog staan, veelvuldig als plaatsnaam, ook in samenstellingen, zooals Bombay in Engelsch-Indie (oorspronkelik portugeesch Bom-bahia = goede baai), Soerabaia op Java (oorspronkelik portugeesch Sura-bahia = zekere baai of veilige haven), enz.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Dierenamen als geslachtsnamen. (XXVII, bl. 387, 395.) By de talryke, op beide aangehaalde plaatsen opgenoemde dierenamen, die als geslachtsnamen dienst doen, kan ik nog de volgende voegen, die my sedert voorgekomen zijn.

Hase. Deze geslachtsnaam kan zoo wel oorspronkelik 'n mansnaam als 'n dierenaam wezen (XXVII, bl. 392).

Muysken. Verkleinform van Muys, Muus. Kan zoo wel mansnaam als dierenaam zijn (XXVII, bl. 78, 80, 412).

Maliepaard en Yspaart. Twee zonderlinge geslachtsnamen, die ik naueliks waag te verklaren. Wat is 'n maliepaard? En wat 'n ijspaard? Deze laatste geslachtsnaam zou de mansnaam Ysbrecht wezen kunnen (IJspaart, IJspaert, IJspert, Ysbert, Ysbercht, Ysbrecht). Zie XXVIII, bl. 103.

Zeekat. De gewone rob of zeehond wordt ook wel, door 't volk, zeekat genoemd.

Vliegendehond. Deze zonderlinge geslachtsnaam komt in Friesland (te Leeuwarden en te Wytgaard) voor.

Sperwer. Ongetwyfeld oorspronkelik de vogelnaam.

Blauwikel. (In 't Oldamt, Groningerland, en in Reiderland, Oost-Friesland). Eveneens zonder twyfel oorspronkelik de vogelnaam.

Adelaar (Friesland; israelitisch geslacht), vogelnaam. Zoo ook 't hoochduitsche Adler, dat ook in Nederland (o. a. te Rotterdam) voorkomt. Zie XXVIII, bl. 103.

Den Uyl. Oorspronkelik de vogelnaam.

Roothaan. D' oorsprong van dezen naam is me twyfelachtig: ik durf 'm niet onvoorweerdelik tot de vogelnamen, noch tot de huisnamen (in den rooden haan) rekenen.

Auerhaan (te Amsterdam). Zonder twyfel oorspronkelik de hoochduitsche vogelnaam.

De Raaf. Oorspronkelik de vogelnaam.

De Gaay (te Zalt-Bommel) Oorspronkelik de vogelnaam.

Mosch. Mos. Deze namen zijn my twyfelachtig (XXVII, bl. 393, 405).

Stind (te Harlingen). Ongetwyfeld de vogelnaam.

Pellekaan. Zekerlik oorspronkelik vogel —, daarna huisnaam.

De Zwaan en De Gans zijn even eens oorspronkelik de vogelnamen. Zoo ook De Vogel en Vettevogel.

Goudvis (te Amsterdam), zonder twyfel dierenaam.

Schelvis (te Wijk aan Zee), eveneens. Zie XXVIII, bl. 103. Zoo ook Schelpvis. — Pannevis, ook als geslachtsnaam voorkomende, is zeker oorspronkelik de naam van de bekende toebereide spyze: panvisch, pannevisch; te Leeuwarden: pannetjevisch (pantsjefis).

Rhynvis. (Of is dit 'n mansnaam?) Is my onduidelik. Zie XXVIII, bl. 103.

Spiering. Waarschijnlik de vischnaam.

De Visch.

De Bie, De Bye, van der By. Oorspronkelik de naam van 't bekende dierke?

Opmerkelik komen my voor, sommige geslachtsnamen te wezen, die uit dierenamen bestaan met 'n *s* d'r achter, als of 't oorspronkelik mansnamen in den tweeden naamval waren. Dat zijn Wachtels (Gelderland), Kievits, Zwaans (te Vlymen), Pauws, Snoekx, Haasjes (te Staphorst), en ook Vogels. Kievits b. v. kan toch niet anders zijn, als 'n tweeden naamval van Kievit; beteekent dus zekerlik: de zoon van den man die reeds, om d' een of andere reden, den bynaam Kievit droech. Zoo is 't ook met Snoekx en Vogels. Maar in Zwaans en Wachtels, Pauws en Haasjes kunnen oorspronkelik mansnamen schuilen, en my komt dit zeer waarschijnlik voor; ten zy Pauws even als Pous 'n slechte spelling ware voor Paus.

Te Leeuwarden komt de geslachtsnaam Zeekats voor, die men ook onder de bovenstaande, Kievits, Snoekx, enz. tellen kon, te meer wijl in Holland de geslachtsnaam Zeekat voorkomt. Of ook men zou kunnen denken dat Zeekats 'n vernederlandschte spelling ware van 'n hoochduitschen geslachtsnaam Seekatze. Maar zoo is 't niet. Die geslachtsnaam Zeekats is zóo in de wereld gekomen. In 't begin dezer eeu leefde te Leeuwarden 'n gering man, die geen geslachtsnaam had, maar wiens voornaam met 'n C begon; die dus denkelik Cornelis of Christiaan hiette. Even als ieder Nederlander, moest de man ook in 1811 ten raadhuize van z'n woonplaats zich onder 'n vasten geslachtsnaam inschrijven laten. Hy ging daartoe dan ook naar 't stadhuis, maar kwam daar geheel onbeslagen ten ijs, want-i had zich nog geen geslachtsnaam uitgedacht. Hy nam de geheele zaak trouens zeer luchtig op, zoo als vele zyner tijdgenooten. Zoo kwam-i »voor de heeren". Een van die heeren, toevallig z'n buurman, die b. v. P(aulus) Cats hiette, en die in de wandeling, ter onderscheiding van anderen die den zelfden geslachtsnaam voerden, zoo als dat ook nu nog wel gebeurt, gewoonlik P. Cats (Pee-Cats) genoemd werd, vroeg onzen man: »Wel, Kees! wat fan nimstou an?" (Wel Cornelis! welken geslachtsnaam neemt gy aan?)

Kees. Ik weet 't ferdomd niet, koopman!

De heer C. Ja, mar dou müste nou doch 'n fan angeve, — dat helpt niet!

Kees. Hoe hiete jou dan, koopman?

De heer C. Wel! P. Cats.

Kees. Nou, skriif my dan mar op für C. Cats!

De heer C. had daar misschien nog al wat op tegen en de schryver of de ambtenaar van den burgerliken stand ook. Maar d'r was niet aan te doen — Kees bleef op z'n stuk staan. Natuurlik, hoe meer »de heeren" zich daar tegen verzetten, hoe meer pleizier Kees in 't geval kreeg. En zoo kreeg de man z'n zin. De schryver kon den zonderlingen geslachtsnaam C. Cats wel niet anders te boek stellen dan als Zeekats — in éen woord. Zoo werd dus Cornelis Zeekats de stamvader van dit nog te Leeuwarden bestaande geslacht.

Se non è vero, enz. Ja, maar dit verhaal is my, in m'n jeugd, herhaalde malen door zeer geloofweerdige lui, als »waar gebeurd", medegedeeld; en 't is volstrekt niet onwaarschijnlik. In byzaken mogen onjuistheden voorkomen: misschien hiette de heer P. Cats wel niet zóo, maar B. Kats of D. Katz — en misschien is 't wel niet in 1811 gebeurd, maar in vroeger tijd (later is niet mogelik) — daar wil 'k afwezen. Maar in alle geval levert dit verhaaltje 'n aardigen tegenhanger op met de verhalen op bl. 388 en 399 XXVII medegedeeld, aangaande den oorsprong der geslachtsnamen Baars en Roosenik, en tevens 'n bewijs te meer hoe voorzichtig men wezen moet by de verklaring van geslachtsnamen, en hoe licht men zoo deerlik daarby dwalen kan.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Diernamen als geslachtnamen. De heer Winkler vestigt de aandacht op de familienamen, die diernamen zijn met aangevoegde *s*. Het zijn buiten twijfel, zoo als hij zegt, genitivi, waar wij een uitgelaten *zoon* bij moeten denken. Maar dat die *s* reden geeft om te vermoeden, dat in Zwaans, Wachtels, Pauws en Haasjes oorspronkelijk mansnamen schuilen, geloof ik niet. Bij Paaus en Wachtels is dat wel mogelijk, niet onwaarschijnlijk zelfs, omdat die *s* van den genitivus meer voorkomt achter persoonsnamen, dan achter andere woorden. Maar van de beide andere zou ik het niet denken. Want al is het *mogelijk* dat Zwaan en Haasje in de laatste eeuwen als mansnamen dienst hebben gedaan, voorbeelden

zijn en nog niet van gevonden, en daarom mogen wij het er voor houden, dat indien er toen nog geleefd hebben die ze droegen, dit zeer weinige zijn geweest. Wij mogen het dus waarschijnlijker achten, dat die beide geslachten hunnen naam te danken hebben aan dieren die op uithangteekens pronkten — of Haasjes moest behooren tot de weinige familienamen van vrouwennamen afgeleid.

Wij vinden toch, behalve de familienamen van voornamen, zoo als wij die nu heeten, afgeleid, nog een aantal andere die den vorm van den genitivus hebben, b. v. Braams, Broeckx, Bogaers, Booms, Suikers, Hamers, Hoofts enz.

Vooral vindt men ze onder de familienamen uit beroepsnamen ontstaan, b. v. Barbiers, Bakkers en Beckers, Boermans, Bouwers, Brouwers, (Brugmans?) Dekkers, Cox, Koopmans, Kosters, Kramers en Cremers, Kuipers, Meesters, Meyers, Mesmaeckers, Mulders en Smulders (d. i. des mulders), Ramakers, Schepers, Schippers, Schreurs, Sluiters, Smits, Snijders, Timmermans, Visschers, Weerts (met het lidwoord Sweerts.)

Het heeft alles denzelfden oorsprong. Toen men nog maar éénen naam droeg, werd die eene naam van den vader in den genitivus achter den naam des zoons gevoegd, om dezen van andere, die even zoo heetten, te onderscheiden. Gijsbert, den zoon van Jacob, noemde men Gijsbert Jacobs, om hem niet te verwarren met Gijsbert, den zoon van Willem, die om dezelfde reden Gijsbert Willems genoemd werd. Maar toen nu bijnamen, het zij aan den naam van het woonhuis, hetzij aan iets anders ontleend, ook al om verwarring te voorkomen, aan den naam toegevoegd werden, kon men op tweederlei wijze te werk gaan: men kon namelijk die *s* of aan het eerste of aan het tweede gedeelte van den naam der vaders toevoegen. Men kon dien Gijsbert, toen zijn vader den toenaam van Brouwer gekregen had, of Gijsbert Jacobs Brouwer, d. i. Gijsbert Brouwer den zoon van Jacob, of Gijsbert Jacob Brouwers, d. i. Gijsbert den zoon van Jacob Brouwer, noemen. Was de vader meer bij zijnen toenaam dan bij zijnen eigenlijken naam bekend, dan werd, als men van den zoon sprak, deze laatste naam wel eens weggelaten en men noemde hem Gijsbert Brouwers.

Toen deze toenamen van vader op zoon overgingen en dus familienamen werden, was daarvan een natuurlijk gevolg, dat

die laatste wijze van spreken en schrijven allengs in onbruik raakte.

Opmerking verdient het, dat zij langer in gebruik is gebleven waar men van dochters, dan waar men van zonen sprak. Bij Hooft b. v. vinden wij, waar hij van zoons spreekt des vaders voornaam, waar hij van dochters spreekt des vaders toenaam verbogen. Zoo vermeldt hij Jan Corneliszoon Hooft (Ned. hist. bl. 1198), Pieter Dirkszoon Hasselaar (ald bl. 312), enz.; maar daarentegen Kenauw Simon Hasselaars (Ned. hist. bl. 297), Ida Cornelis Quekels (Ged. I. 49), Anne Roemer Visschers (ald. I. 183) Tesselschae Roemer Visschers (ald. I. 212) en met weglating van 's vaders voornaam Brechia Spiegels (Ged. I, 47), Tesselschae Visschers (ald. bl. 222). De namen dier familiën waren Hasselaar, Quekel, Visscher, Spieghel.

Van die gewoonte is nog iets overgebleven in Westvlaanderen. De heer de Bo vermeldt in Rond den heerd, van 3 februarij, dat men »in Veurne-Ambacht en in het Ipersche eene eind-s voegt bij den familienaam, als deze staat bij den doopnaam van een vrouwspersoon, b. v. Lucie Vermeulens, Julie Ceunincks: terwijl men die s weglaat als men van hunne broeders spreekt, Ivo Vermeulen, Frans Deceuninck". P. LEENDERTZ WZ.

Beets. (XXVII, bl. 506) Rombout Hoogerbeets voerde zijn geslachtnaam naar eene hofstede van dien naam in het dorp Beets in Noordholland gelegen, welke hofstede, naar alle waarschijnlijkheid, op eene eenigszins verheven plaats zich bevond. Zijn bloedverwant, de minder bekende dichter Johan Beets, ontleende mede aan 't zelfde dorp zijn naam. Beide evenwel waren te Hoorn geboren. We vonden deze bijzonderheden vermeld bij Siegenbeek in zijne Redevoeringen en verhandelingen, blz. 289 en 253.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

VRAGEN.

Spijkerboor. Wat is toch een spijkerboor? Een bijzonder werktuig? En hoe is het te verklaren dat dit woord voor verschillende plaatsen in Nederland als naam geldt? Zoo vind ik een buurt Spijkerboor aan 't Noordhollandsche Kanaal in de gemeente Jisp, en een

gehucht Spijkerboor in de Drentsche gemeente Anloo; verder nog een (gehucht? of huis?) Spijkerboor bij 't dorp Akkrum in Friesland; terwijl een plaats nabij Dokkum, aan de Stroobosser trekvaart eveneens den naam van Spijkerboor draagt. Welke bijzonderheid is er toch aan dit woord of aan dezen naam verbonden? Want dat er iets achter schuilt, leid ik ook af uit het voorkomen van dit woord in een ouden frieschen zingzang:

Ik wit en sang,
Dy dûrret net lang,
Fen spikerboor end knîptang.

Zóo hoorde ik dit deuntje in Friesland tusschen Flie en Lauwers; en in Friesland tusschen Eems en Weser zóo:

Spikerboor un knîptang,
Is dat neit en lutje, mooie sang.

ARCADIUS.

[Over dit woord is reeds gesproken in den Navorscher, dl. VIII, bl. 241, 304 en 373. Plantijn en Kiliaan geven het op in hunne woordenboeken. In Friesland en Zeeuwschvlaanderen is het nog in gebruik. Het is daar de naam van de gewone boor, die de timmerman gebruikt om spijkergaten te maken. Zij wordt zoo genoemd ter onderscheiding van eene boor die tot andere einden dient en ook eenen anderen vorm heeft, b. v. de groote boor die de pompmakers gebruiken en die in Zeeuwsch Vlaanderen *avegeer* (d. i. *navegeer*) en in Friesland *noager* heet. De naam *spijkerboor* wordt toegepast op waters, die eene kromming maken, nagenoeg gelijk aan die van de timmermansboor, en gaat van deze wel eens over op de gehuchten of buurten die aan deze kromming liggen. Aan zulk een kromming van het Noordhollandsche kanaal ligt het gehucht Spijkerboor. De beide plaatsen in Friesland, in de vraag vermeld, zullen wel eene dergelijke ligging hebben. Nog worden in den Nav. t. a. pl. vermeld een vaarwater in Rijnland bij Alkemade, een breed water in het Bergsche veld prov. Noordbrabant en eene kreek bij Aardenburg, die dezen naam dragen. Hij is ook op steegen toegepast. Twee kromme steegen te Deventer en eene te Amsterdam, op de Pijpenmarkt, heeten Spijkerboorsteeg. Waar de weg niet eenen halven cirkel, eenigszins met den vorm

van de boor overeenkomende, maar een wat afgeronden regtenhoek of een vierde deel van eenen cirkel vertoont, vergelijkt men dien met de gekromden arm. Zoo heet te Amsterdam eene steeg van dien vorm, van den Dam naar de Beurssteeg loopende, de Kromme-elleboog-steeg: een bogt in den rijweg tusschen Hoorn en Wognum de Kromme elleboog, en in Friesland staat — of stond althans vroeger, want het is al lang geleden sedert ik er langs ging — bij zulk eene bogt in den weg, onder Drogeham of Harkema-opeinde eene herberg, die Krom elle heet en waar dan ook een gekromde arm uithangt.]

Kranig. Ik hoorde nu en dan hollandsche jongelui van kranige kerels spreken: wat zijn dat voor beesten? De bescheidenste der jongelui vond mijne vraag wel kranig, doch daarmeê was ik even wijs!

G. P. ROOS.

Bedelleen. In de Middelburgsche krant (een der dagen van december 1877) wordt door den heer Hamacher, oud-notaris te Groede, gevraagd wat dat is. Die heer verklaart, het in de heele ned. wetgeving niet gevonden te hebben. Ik ook niet, en vraag het dus in den Navorscher. Zekere heer J. uit Zieriksee (?) verklaart het eenige nummers later in die krant door eene soort van huur voor onbepaaalden tijd. Maar van waar heeft het woord die beteekenis?

G. P. ROOS.

Rundvee. Rindvieh. Het is bekend dat men in Frankrijk, België en ook in Duitschland overblijfselen van rendieren heeft gevonden. Caesar spreekt ook van eenen hertvormigen os, (bos cervi figura) zich in het Hercynische woud, ten zijnen tijde, nog ophoudend en men heeft daarin het rendier meenen te moeten herkennen. De hoogleeraar Fraas van Stutgart, bekend door zijne hoogst belangrijke onderzoekingen der holen van Zwaben en Beieren, wil in het woord *rindvieh* (ons *rundvee*) nog een overblijfsel vinden van een algemeenen naam waaronder ook de bos cervi

figura was begrepen [1]). Welke andere afleidingen zijn er van dit woord?

J. D.
L.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van der Hell. (XXVII, bl. 199.) Henric van der Hellen, een van de schepenen der stad Arnhem, die met richter en raden dierzelfde stad elkander onderling 20 jan. 1364 de gevolgen waarborgen van hetgeen de geestelijken tegen eene door hen ten aanzien der lijkdiensten gemaakte verordening ondernemen mochten (Nijhoff, Oorkonden, II, n°. 130).

Gooswijn van der Hellen en zijn broeder, bezegelen mede den landvrede van 6 jan. 1377 (ibid., III, n°. 31).

Herman van der Hallen (?), op wiens aanklacht hertog Arnold, wegens gepleegd geweld op 's rijks stroomen en straten, 22 jan. 1436 voor den vrijstoel te Limburg gedagvaard wordt, welke dagvaarding 12 mrt 1436 wordt ingetrokken (ibid., IV, n°. 156).

Henrick van der Helle en Johan van Domseler, als gerichtslieden, bezegelen met dedingslieden en getuigen, alsmede met Casijn van Oldenbarneveld, richter van Veluwe, den brief van 12 dec. 1440, waarbij hertog Arnold aan Udo Talholt 40.264 Rijnsche guldens bekent schuldig te zijn, en hem daarvoor zijne renten in de ambten van Nijkerk, Barneveld en Scherpenzeel verpandt (ibid., IV, n°. 189). — Aan hem bekent dezelfde hertog (26 mei 1448) 1400 gouden rijnsche guldens schuldig te zijn, waarvoor hij hem eene jaarrente van 100 gelijke guldens voorschrijft uit verschillende tijnsen (ibid., n°. 246).

[1]) Het rendier zoude eerder dan de os (ochse) door den Germaan getemd of tot zijn gebruik gebezigd zijn en wel in troepen, zoo als nu nog in Lapland. Toen de rendieren (ook door verandering van klimaat?) verdwenen, werd de *os* getemd en daarvan bleef de ur-ochse (nog in Lithauen te vinden) over. De kudden van groot vee behielden den naam van *rundvee*, eens daaraan gegeven toen zij nog uit *rendieren* bestonden. (Congres de Stockholm 1874 I. p. 121).

Goissen Hell, bezegelt met vele andere edelen den transfixbrief van het jaar 1442 (des zaterdags na den zondag vocem jucunditatis), bekoorende bij den brief van het verbond der drie kwartieren van Gelre van den jare 1436 (Gr. Geld. Plakaatboek, II, App., kol. 191).

Egbert van den Helle [1]), woonachtig op de Veluwe, wordt met vele anderen begenadigd en opgenomen in het tractaat van Juli 1481, krachtens hetwelk bannerheeren, ridderschap en steden van het graafschap Zutfen enz. zich aan den aartshertog van Oostenrijk, hertog van Bourgondie, onderwerpen. (ibid., V, n°. 123).

Casijn van der Hell, wien hertog Karel 25 apr. 1536 zijn waard te Spankeren verpandt (ibid., VI, 3, n°. 1835). — Ten behoeve van hem en zijne huisvrouw dragen Willem Hinekert en huisvrouw 16 apr. 1537 eene rente op van 30 goudguldens uit den Spankerschen weerd, waarop hertog Karel een toren [2]) had laten bouwen (ibid., n°. 1875).

Reynera en Elisabeth van der Hel, jufferen, worden volgens Nymeegsch Landdagsreces, 3 juni 1613 niet ontvankelijk verklaard in haar verzoek, dat hare goederen (als »heerengoederen" aangeduid) »van de geaffectierde servituten gevryet, und in thinsgoederen verandert" mochten worden. (Gr. Geld. Plakaatb., II, kol. 137).

Jhr. Hendrick van Hel, burgemeester der stad Zutfen, van wege het Hof en de Landschap van Gelre gecommitteerd naar de Arnhemsche synode van 15 juni—28 juli 1618.

---

[1]) Te Oosterwolde woonde omstreeks 1480 *Ghysbert Hellensoen*, ten wiens huize 42 mulder boekweit en 35 mulder rogge lagen als eigendom van een burger te Elburg, Wolter Peele geheeten, welke door Herman de Vos (van Steenwijk) werden weggeroofd. Slachtoffers der veelvuldige toenmaals gepleegde geweldenarijen waren ook Klaes Feyt, Hendrik Roelofs enz. enz., terwijl de roofridder Arent Wagner had laten omkoopen. Zie Geld. Volksalm. 1843 en 47; Overijss. Alm. v. oudh. en letteren, 1843. Ter oorzake hiervan en van nog zoo veel meer moest Herman zijn huis te Putten 7 mrt 1483 aan de steden Kampen, Harderwijk, Hattem en Elburg ter slechting overgeven; vgl. Nijhoff, Gedenkwaard. V, bl. LXIX, LXX; Oorkonden, ibidem, n° 141.

[2]) Den vervolgens zoo bekenden *Gelderschen Toren*. Men leest van Catharina van Gelder tot den Gelderschen Toren, in 1590 gehuwd met Herman van Delen, wier zoon Karel van Delen dit landgoed in 1653 aan zijn zwager Wilt van Broeckhuysen verkoopt.

Johan van der Hell tot Holthuysen, gehuwd met Aleid Sibilla ɪn Spuelde, hebben tot zoon

Hendrik Herman van der Hell tot Clarenbeek († 24 sept. 1684), ɪndrentmeester-generaal van Veluwe (sedert 25 juni 1667), nà 650 gehuwd met Helena van Delen († 20 nov. 1672), Nicolaesdr ij Margaretha van Appelthorn. Zijne zuster

Margaretha van der Hell (geb. in 1629, † 26 jan. 1717), tr. 0 dec. 1651 (volg. d'Ablaing, in 1652) Helena's broeder Peter an Delen († 10 aug. 1674), heer van den Crumpselaer en Arler, ɪitenant in statendienst, daarna (8 nov. 1655) geadmitteerd in de idderschap van Veluwe, waarin hij tot 1672 compareerde.

A. C. van der Hell, geb. in 1836, echtgenoot van mr. C. M. Smulders, overleden 23 mei 1877 te Haarlem (advert. Haarl. Ct. an 24 mei).

J. ANSPACH.

Geslacht Muys. Sommige leden van dit geslacht zijn gegoed geweest op de Veluwe; want men vindt in het Geld. Leenregister ° 45, dat Willem Muys en Margaretha Versteeg, beleend zijnde, ɪlkander 1 mei 1665 levenslang tuchten aan een wiltforstergoed e Delen. Zij laat 22 aug. 1667 hare besloten dispositie appro-beeren, en hunne kinderen Margaretha M., Hester Sibilla M. Maria M., Jacoba M., Barta M. en Johanna M. worden 15 juli 1700 als erfgenamen beleend, met Johan ten Nuyl als hulder. Deze 1 febr. 1727 dood zijnde, wordt Albert Johan van Lidth de Jeude, gehuwd met Hester Sibilla M., hulder. Laatstgenoemde echtelieden laten op dit tijdstip approbeeren het contract, 18 mei 1720 opgericht tusschen Engelbert Op ten Noorth en Eerlandina[1]) Nilant, echtel., Margaretha Muys, Albert Johan v. Lidth de Jeude en Hester Sibilla Muys, echtel., Maria M., Jacoba M. en Barta M., allen kinderen van Barta ten Nuyl, laatst weduwe van Willem M., waarbij zij zes zusters in zes gelijke deelen verdeelen de geheele nalatenschap hunner ouders Willem Muys en Barta ten Nuyl, echtel. Maria Muys, krachtens geapprobeerd maagscheid 10 nov. 1740 beleend door mr. Johan van Harn (hoogstwaarschijnlijk

[1]) Eene Aerland van Marckel huwde in 1645 te Deventer Joan ten Nuyl (v. Doorninck, Geslachtk. Aanteek., bl. 435).

haar echtgenoot), burgemeester van Arnhem, haren hulder, stelt na den dood van dezen 29 mei 1764 Arnoldus Goris tot hulder aan. Na den dood van Maria Muys wordt uit kracht van geapprobeerd maagscheid 6 juni 1765 beleend Gerrit Jan op (van) Gelder pro se et nomine uxoris Barta Op ten Noorth. Mr. J. van Doorninck meldt a. w. bl. 720, dat Johanna Muys († 1739) op 1 mei 1686 te Zwolle werd ingeschreven met Johannes Hanselaar († 1729), uit welk huwelijk kinderen sproten. — Barta Johanna Muys was (ibid., bl. 670) de moeder van Barta Eerlanda Snabelius en van Sibilla Snabelius († febr. 1797), geb. in 1729, weduwe van den commies-generaal J. Umbgrove.

J. ANSPACH.

Geslacht de Wijs. (XXVII, bl. 364). Volgens eene in mijn bezit zijnde verzameling geteekende wapens is het wapen der utr. familie de Wijs: gegeerd van goud en blauw. Rietstap geeft op: gegeerd van blauw en goud. J. D. WAGNER.

Geslacht van Cuyck. (XXVI, bl. 220; XXVII, bl. 99, 251, 478). Jaspar van Cuik van Meteren (1559) voerde volgens een op het Rijksarchief aanwezig zegel: gevierendeeld 1 en 4: twee faassen, verzeld van acht vogels (2, 3, 3); 2 en 3 eene lelie (v. d. Bergh, Nederl. zegel- en wapenkunde). J. D. WAGNER.

Geslacht van Schuylenburch. (XXVII, bl. 141, 352). Misschien dat het volgende den vrager van dienst zijn kan:

Mr. Arent de Raat, geboren te Amsterdam 1713, overleden te Haarlem 24 octbr 1771.

Vroedschap den 10 octbr 1740.

Schepen 1741, 1742, 1745, 1746.

Burgemeester 1750, 1752, 1753, 1759, 1760, 1763, 1767, 1768 en 1771.

Hoogheemraad van Rijnland 1761.

Trouwt te Delft den 4 decbr 1736 met Antonetta van Schuylenburgh, gedoopt in de Kloosterkerk te s' Gravenhage den 2 februarij 1717 (dochter van Willem Hendrick — en van Alletta Johanna van Heemskerck) overleden te Haarlem 30 januarij 1761.

Uit dit huwelijk een zoon, Gualtherus de R., jong gestorven.

In de Groote kerk te Haarlem bevindt zich eene kapel, waarin de burgemeester Arend de Raadt en zijne vrouw Antonetta van Schuylenburg begraven zijn en waar een grafmonument hun ter eere, nog bestaat. In de laatste jaren is men begonnen aan deze gotische kerk van binnen te herstellen en te verfraaien en aan de genoemde kapel is reeds het eene en andere gedaan. Er bestaat een plan, wat ook wel zal ten uitvoer gebragt worden, om er een geschilderd venster in te zetten met de wapens van de Raadt en Schuylenburch, allegorisch bijwerk en het volgende opschrift:

Hic requiescit in pace
Arent de Raat
Juris utriusque Doctor, Urbis Harlemensis
Senator, Scabinus et primus consul
nec non
Aggerum, aquarum in Rhenolandia
Curator
Natus Amstelaedami A. D.CIƆIƆCCXIII
Obiit Harlemi IX Kalendas Novembres CIƆIƆCCLXXI
Cum Uxore sua
Delphis quam Pridie Nonas Decembres CIƆIƆCCXXXVI
in matrimonium duxerat
Antonetta van Schuylenburgh
Nata Hagae Comitum IV Kalendas Martias CIƆIƆCCXVII
Obiit Harlemi III Kalendas Februarias CIƆIƆCCLXI.

Men is reeds met dit venster bezig en waarschijnlijk zal het spoedig in de Groote kerk kunnen geplaatst worden.

De wapens zijn de volgende.

De Raat, van keel met drie schaatsen met de punten naar boven, het hout goud, het ijzer zilver, geplaatst 2 en 1. In den linkerbovenhoek een zilveren schild waarin een hand van keel met opgestoken wijsvinger.

v. Schuylenburch, van goud met drie molenijzers van sabel, geplaatst 2 en 1.

JOH. TH. DE RAADT.

Geslacht Swalmius. (XXVII, blz. 262, 362, 424, 582). Op de naamlijst der predikanten te 's Gravesande komen voor:

Arnoldus Swalmius. ber. van Westmaas 1603, emer. 1634 en

Jacobus Swalmius Arnoldusz., prop., ber. 1634 emer. 1687.

Van dezen laatsten zijn de navolgende kinderen hier gedoopt. (De naam zijner vrouw wordt niet vermeld).

20 april 1636 Johannis; get. hij eñ sijn vader Arnoldus Swalmius, Do. Pr. Busser eñ Lysbet Jans.

18 october 1637 Jannetje; get. hij eñ sijn schoonmoeder, met de predicantsvroū tot Naaltwijck.

22 mei 1639 Arnoldus; get. hij eñ sijn Broeder Johannus eñ Petrus Busscherius, predicant tot Harlem.

2 december 1640 Cataryna; get. hij eñ Pr. Claasse Brandt met de predicants Moeder eñ Heiltje Swalmius.

7 september 1642 Maria; get. hij zelfs eñ Do. Hendrick Roseus, monsr. Vrijmondt, de moeder van Do. Swalmius, vroū Grietje Bouwers, Geertruit Adolfs.

17 januarij 1644 Johannes; get. hij selver ende Pr. Claasse Brandt met sijn vrouw eñ de moeder van Do. Swalmius huisvroū.

31 maart 1647 Elijsabeth; get. hij selver eñ Do. Henricus predikandt tot Haarlem eñ d'sijn huisvroū, Johan Sproncen eñ de vroū moeder van Do. Jacobus Swalmius, Hilletje Swalmius.

1 november 1648 Arnoldus; get. hij eñ sinē soenen, Heiltje Swalmius.

5 december 1649 Aernoldus; get. hij selver eñ Do. Johannes Swalmius pred. tot Valckenburgh, Martha Swalmius, Trijntje Brants.

5 februarij 1651 Barbera; get. hij selver eñ Abram Jansse van Dorp in plaats van Johan Sproncen, Hilletje van Dorp, Annetje Blijdestein, in plaats van Margrieta Nieuwennaarden.

Voorts is hier den 15 februarij 1637 gedoopt: Barendt, kindt van Heiltje Swalmius, get. Aaltje Wilm. ende Pr. Claasse Brandt met Eva Swalmius.

Daar de trouwboeken dezer gemeente eerst met 1653 beginnen, kan omtrent de huwelijken der beide predikanten Swalmius van hier niets worden opgegeven.

's Gravesande. K.

Geslacht Persijn. (XXVII, blz. 478). Op de begraafplaats alhier ligt nog een blaauwe zerk, waarop, behalve het wapen van Persijn van Ouwendijck, het navolgende voorkomt:

»Hier leggen vant welgebooren geslachte van Persijn en Ouwendijck by hun voorouwers en wijven begraven Adriaen Hendrickz Persijn, Claes Gysbrechtsz Heer Janszz., sterft den 18 april 1545 out 86 jaren,

en sijn zoon

Cornelis Adriaensz. Persijn bygenaemt Ouwendyck, sterft den 27 mey 1571 out 72 jaren

en sijn zoon

Willem Cornelisz. Persijn geseyt Ouwendyck, sterft den 9 january 1588 out 38 jaren

en sijn zoon

Joris Willemsz. van Ouwendyck, sterft den 10 november 1645 out 64 jaren

en sijn zoon

Willem Jorisz. van Ouwendyck, sterft den 16 january 1686 out 64 jaren.

's Gravesande. K.

De oudere heeren van Blitterswijk. Die heerlickheyt van Blitterswijck met den thienden, leenmannen, kerkegifte van Blitterswijck en Wanssum en allen heuren tobehoor tot kuixschen leenrechte, en hier sollen mede inne gehoren die hoeve tot Tongerlo ende ter Voirt met heuren tobehoren, ontfinck

Arnt van Blitterswick [1]) in 1428.

Matthijs van Blitterswijck, kapitein in 1613, staat Nav. XXVIII, 135 vermeld.

---

[1]) Otto van Blitterswijck belooft onder eede op Dinsdag Laetare Jerusalem a^{0}. 1419, met Willem van Steenbergen en Henrick Sceel, dat zij tegen gravin Jacoba noch tegen de steden Utrecht en Amersfoort iets zullen ondernemen uit wraak over hunne gevangenneming bij Gorinchem. In dato beloven zij bij een anderen brief niets kwaads te zullen berokkenen aan Walraven van Brederode en van Gennip. Bij derden brief verklaren zij aan Johan van Montfoort, heer Lodewijk en Willem, zijne broeders; bij vierden brief, aan Huibert, heer van Culemborg, — geen onheil te zullen toebrengen; zie Frans van Mieris, Gr. Charterboek, IV, 531 *a* en *b*. En N... van Blitterswijck huwt Margriet van Welderen, dr. v. Gijsbert, schepen van Nijmegen, vermeld 1447—70, bij N. N. Ingenulant.

Johan van Blitterswick in 1449. Hij tucht zijne vrouw Walrave dochter van Gijsbert Pieck (an die thiende to Bl. mit heuren tobehoren) in 1452.

Idem ontfangt die heerlickheyt v. Bl. in 1465.

Arnt, erve sijns broders Johans in 1469.

Catrin v. Bl., Arnts suster, gehuwd met Willem van Eyl, in 1469 beleent, transporteert op Sibert van Eyl, haren oldsten sone, die sijn recht voort Arnt van Bl., syn oom, opdraagt. Dese vernieuwt eed van slot en hooge en lage heerlickheyt mit pachten, tijnsen, enz. en onderhorige luyden 23 sept. 1474; vernieuwt nogmaels eed in 1493.

Derck v. Bl. wordt beleend in 1502, en tucht zijne vrouw Jutte van Apeltern an C rijnsgl. 's jaers, daerto na sijnen doot sullen haer sijne erven terstont wtrichten 1000 rijnsgl., erflick te behalden, en of sij vóór hem starve, sullen evenwel hare erven die 1000 rijnsgl. hebben.

Walburg v. Bl., vrouw van Wolter van Zuylen van Natewisch, transporteert in 1516 dit leen op haren zoon

Jasper van Lynden, heer tot Hymmen, die zijne vrouw Anna van Bronckhorst 7 sept. 1534 tocht, en 20 oct. 1538 eed vernieuwt van huis en heerlijkheid van Bl. tot Gelderschen rechte. Zijn zoon

Arnt van Lynden ontvangt het, als erf sijns vaders, 23 mrt 1542 ten Kuikschen rechte, vernieuwt eed 11 juni 1544 en 11 juni 1556, en tocht zijne vrouw Geertruid van Diepenbroeck 12 aug. 1569.

Diderik van Lynden, en zijn zoon

Berend Albert Diderik van Lynden (in 1653 nog minderjarig, † 1670) zijn vervolgens heeren van Wel en Blitterswijk.

Tot aanvulling van het laatste gedeelte dezer extracten uit het Geld. Leenregister, Nymegen, f°. 43vo., Zutfen f°. 160 strekke, dat Walburg van Blitterswijck, eene erfdochter zijnde, haren eersten man Dirk van Lynden († 3 juli 1500, Johanszoon bij Fulswina van Randwijk) de heerlijkheid Blitterswijk aanbracht, en dat Jasper v. L., hun zoon († 154?), den oudsten zijner beide zoons, Arnt v. L. Blitterswijk, den jongsten, Johan v. L. Hemmen liet erven (zie van Spaen, Inleiding, III, 417). Diderik van Lynden was eerst gehuwd met Heilwig (Helena) Vijgh, Dirksdr. bij Theodora Pieck; als zijn trouwjaar wordt 1619 opgegeven, en het moeten de kwartieren

zijner dochter Anna v. L., gehuwd met Adriaan Reinier van Reede tot Hernen (Registers, bl. 155) zijn, welke Nav. XXVI, 494 zijn opgenoemd, met dien verstande dat t. a. pl. voor »Haeften" moet gelezen worden »Besten". — Uit een en ander blijkt, dat de overgang der heerlijkheid Bl. van Arnt v. L. op Diderik v. L. vermoedelijk niet in de rechte lijn heeft plaats gehad, en dat de kwalificatie van Arnt (Arnoud) als 6en baron van Hemmen, alsmede het sterfjaar 1543, Nav. XXV, 518 voorkomende, bij vergissing aldus zijn gesteld.

J. ANSPACH.

Geslacht van Mijhlberg. (XXVII, bl. 589.) Een geslacht von Mühlberg behoorde vroeger tot den silezischen adel. Omdat het in zilver eenen raaf met eenen ring in den bek voert, wordt het door sommige geacht van éenen stam te zijn met von Rabenau, dat dezen raaf als cimier voert. Omtrent dit geslacht is mij weinig bekend. Hedwig v. M. tr. v. Peterswalde, geb. 1551, st. 12 junij 1603. — In Thuringen leefden tot in de 14e eeuw graven van dien naam, die vroeger slechts tot den ridderstand behoorden. Het eerst komt in 1042 Hendrik graaf v. M. voor. Het stamslot van dien naam lag tusschen Arnstadt en Gotha, twee mijlen van Erfurt. Het kwam, met de goederen die er toe behoorden, in de 14e eeuw aan Keur-Mainz. Het is niet onwaarschijnlijk dat de geslachten v. Mühlberg en v. Mijhlberg dezelfde zijn. Van een oostpruissisch geslacht von of von der Mühlen noemde een tak zich ook von of von der Myhlen.

De vrijheeren v. Neukirchen gen. Nyvenheim zijn oorspronkelijk van het dorp, dat den laatsten dezer namen draagt, niet verre van Neuss. Gerhard Neukirch komt reeds in eene oorkonde van 1255 voor, Willem v. Nuventheim in eene van 1289. Wolter Gottfried vrijheer v. N. gen. N., heer te Driesberg, Kessel, Mook en Müssenberg, getr. met Elbertina vrijvrouwe van Tengnagell, uit den huize Gellicom, † 1726, was de stamvader van den tak die uit de Nederlanden naar Frankrijk en Oostindië verhuisd is. Drie zijner zonen, Joh. Gijsbert Ludolph Adriaan, Carel Johan en Wolter Gotfried hadden nageslacht. Vrijheer Johan Gijsb. Lud. Adr. trouwde 1731 met Syna Margaretha, vrijvrouwe van Wijhe, erfdochter te Eck en Wiel, deed afstand van zijne erfelijke ambten

in Kleefsland, verkocht de eigendommen die hij daar had en werd in de ridderschap van Gelderland opgenomen. Twee van zijne zonen hadden afstammelingen, namelijk Evert Johan en Bernard. Evert Johan, heer van Eck en Wiel, had uit zijn huwelijk met Frederika vrijvrouw van Bentinck, behalve eene dochter, Jan Gijsbert Ludolf Adriaan, wiens tweede vrouw was Antoinette gravin van Bentinck.

Omtrent verwantschap der familie v. Neukirchen met die van Mijhlberg heb ik niets gevonden.

JOH. TH. DE RAADT.

Opschriften op grafsteenen in de kerkgebouwen der Neder-Betuwe. (XXVI, bl. 62—69.) Als kwartieren van Gijsbert van de Poll, heer van Gerestein en Teccop, te Zoelen begraven, worden Nav. (XXVI, blz. 66 opgegeven:

Poll.	Amstel van Mijnden.
Wijhe.	Isendoorn.
Delft.	Ruytenborch.
Pieck (?)	Rossum.

Het vierde wapen links, zijnde een kruis, wordt hier vermeld als waarschijnlijk Pieck te zijn. Onder het wapen vindt men echter nog eenige leesbare letters, die in verband met het wapen er ons toe brengen dat het vierde wapen Tengnagel is. Zoo als bekend is, voert het geslacht Tengnagel in blauw een gouden kruis.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Wapen Buys. (XXVII, bl. 587). Onder de regeeringsgeslachten in Utrecht en in Zeeland komt een geslacht Buys voor, dat in zilver drie roode leliën, geplaatst 2 en 1, voerde. Onder de leidsche regeeringsgeslachten komt echter ook een geslacht voor dat den naam Buys droeg, doch een ander wapen had; het voerde namelijk: in groen een gouden dwarsbalk, vergezeld van drie zilveren wassenaars, waarvan twee boven en een onder den dwarsbalk.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Drie wapens gevraagd. (XXVII, bl. 588). De la Saulx. Een golvende balk van zilver op azuren veld. Wapenkreet: »Des mortiers".

Verdonck. Gevierendeeld. In het 1e en 4e kwartier op azuren veld een zilveren leeuw, getongd en genageld van keel: in het 2e en 3e op azuren veld drie schoven van goud, de banden der schoven van keel.

Beide wapens beschrijft ook Rietstap in zijn Armorial.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Geslacht van Dompselaar. (XXIII, bl. 537; XXVI, bl. 155). Volgens oorkonde van 2 mei 1537 gelast Karel hertog van Gelre aan Gerrit van Scherpenzeel, genaamd Palick, zijnen drost op Veluwe, om Arndt Janes, genaamd van Dompseler, in het bezit te stellen van het vrijgoed Ostvelt onder Barneveld, dat op hem was verstorven, doch dat volgens een magescheid tegen het recht der vrijgoederen aan zijn broeder was toegewezen. (Mr. Tadama Reg. ap arch. Zutphen I, n°. 703).

J. D. WAGNER.

Geslacht de Lannoy. (XXVI, bl. 323, 428, 490; XXVII, bl. 261). Baudoin de Lannoy, gouverneur van het land van Zutfen van Karel hertog van Bourgondië, leefde 1473.

Zie voor eenige personen van dien naam het register achter Ferwerda.

J. D. WAGNER.

Geslacht Diepenbroek. (XXV, bl. 428, 518; XXVI, bl, 626; XXVII, bl. 203). Schellem Petri, tollenaar tot Skanor en Falsterbude, geeft in 1451 aan Evert van Depenbrock, ten behoeve der stad Zutphen, eene vitte op Skanor, gelijk zij die altijd gehad had.

Evert van Diepenbroeck is 1469 getuige van den brief, waarbij Gijsbert, heer tot Bronckhorst en Borculo een verbond sluit met Adolf, hertog van Gelre.

Henric Diepenbroek en vele andere edelen verklaren in eene notarieële acte van 1 aug. 1481 dat zij den eed aan Maximiliaan uit vrees voor verlies van goed en leven hebben afgelegd, en daardoor niets vermeenen te doen tegen de rechten der kinderen van hertog Adolf.

De stad Erckelens draagt hare vorderingen op Wolter van

Keppel, zijn zoon Dirk, Hendrik van Diepenbroek, Dirk van Keppel Hendrikszoon en Evert van Heeckeren op dingsdag St. Franciscusdag 1485 over de steden Arnhem, Nijmegen en Zutfen.

Op den manendach na Jubilate 1496 vaardigt de stad Zutfen een maan- en klaagbrief uit tegen Dirk van Keppel, Wolter van Keppel Wolterszoon, Henrick van Keppel, Claass van Keppel, Evert van Hekeren en Zweder en Dirk van Diepenbroek, wegens het niet nakomen hunner belofte tot betaling van zekere schuld.

(Mr. Tadama reg. arch. Zutfen I, n°. 378, 446, 507, 525, 588).

J. D. WAGNER.

Frieswijk. (XXVII, bl. 534). Uit eene ms. genealogie, bij den ondergeteekenden berustende, kan het volgende betreffende deze familie worden medegedeeld;

Edo Hendrik Frieswijk, geb. te ? in 1648 en gedoopt te Leeuw. overl. te Sneek 7 aug. 1720, oud 71 jr. gehuwd met

Catharina Auxbrebis. geb. te ? in 165 ? overl. te Sneek, 6 maart 1723, oud. 72 jr.

»Hij was gedeputeerde staat van Friesland en burgemeester der stad Sneek, hebbende deze en andere eerampten soo binnen als buiten dese provintie meermalen bekleet".

Beide zijn begraven in Martinikerk in hun eigen grafkelder.

Uit dit huwelijk: 1 Hendrik, 2 Albartus Jacobus en 3 Willem Hendrik. Zie verder Stamboek van den fr. adel.

1 Hendrik huwde met Rinske Bakker, waaruit geboren zes kinderen. Hij was premier clercq der ed. mog. heeren ged. staten van Friesland, burgemeester der stede Leeuwarden, geb. 167...?, overl. 8 mei 1728 oud omtrent 50 jr.; begraven in het familiegraf in de Martinikerk te Sneek.

Zij geb. 168...?, overl. 19 aug. 1722, oud 35 jr., begraven als voren.

Hunne kinderen waren:

a. Edo Pieter gehuwd met Johanna Wendelina Beucker of van Beucker. Hij was premier clercq der ged staten van Friesland; geb. 171...? overl. 24 febr. 1760, oud 48 jr.;

Zij is geb. 171...? overl. 16 nov. 1750, oud 40 jr.; beide begraven te Sneek. Zij hadden vijf kinderen, waaronder Hendrik.

b. Pieter Edo gehuwd met Wytske Tadema; van hunne 4 kinderen zijn twee jong gestorven; de andere twee waren:

I. Hendrik geh. met Juliana Daniel Hermanusdr. Andreae. Zij is geboren 13 december 1744; gest. 15 april 1820 en begraven in de Westerkerk te Leeuwarden. Hare moeder was Taetske Margaretha van Beucker.

Hij was j. u d. en advocaat bij den hove van Friesland· Z. K· - ? -

II Juliana.

c. Jacobus Albartus j. u. d. advocaat bij den hove van Friesland, secretaris en ontvanger der boelgoederen der stad Sneek. Geb. 1761, overl. 29 april 1764, begraven te Sneek. Huwde met Petronella Cornelisdr. Albarda, bij wie 4 kinderen jong overl. en eene dochter Titia.

d. Taetske gehuwd met Johannes Beucker, zie Stamboek v. d. fr. adel.

e. Catharina Fenna, geb. in 1719, overl. 6 maart, 1720, oud ¾ jaar.

f. Catharina Fenna, gehuwd met:

1°. Harmen Jarichs Idema, geb. 1662, secretaris van Dantumadeel in 173...? wonende te Rinsumageest. 2 kinderen jong gestorven.

2°. Jacobus Albertus van der Zwaag, uit welk huwelijk een zoon: Everardus Petrus v. d. Z., gehuwd met Anna de Kat.

2 Albartus Jacobus, secr. en boelgoedontv. der stede Sneek, geb. in 169...?, overl. 30 oct. 1737 oud 48 jr.

Trouwde: 1 Rinske Hollander, geb. 169...? overl. 10 sept. 1712 oud 18 jr.

2 Anna Elisabeth Coopmans, geb. 170...?, overl. 26 april 1740 oud 37 jr.

Uit het 2e huwelijk is geboren: Edo Johannes, gehuwd met Allegonda Berkhuys, overl. te Groningen.

Hetgeen verder in deze genealogie wordt vermeld, vindt men ook aangeteekend bij de Haan Hettema, behalve dat in de genealogie naauwkeuriger opgaven van geboorte- en sterfgetallen voorkomen.

Voor de hierboven vermelde opgaven is ook gebruik gemaakt van de gedrukte genealogiën van de familiën Andreae en Albarda, alsmede van de ms. genealogie van de familie Idema.

In de genealogie der Albarda's wordt Jacobus Albartus Frieswijk, geh. met Petronella Albarda, aangewezen als de zoon van dr. Albartus Jacobus Frieswijk, overl. in 1737, hierboven vermeld.

In het huwelijks-proclamatie-boek van Kollum is zekere Henderikus Arnoldus Frieswijk tot Leeuwarden op den 11en mei 1645 gehuwd met Fenna Ballingsdr? à Jensma tot Kollum".

Kollum. A. J. ANDREAE.

Geslacht van Heynsbirch. (XXVII, bl. 532). Het oude ongebroken wapen van de graven van Looz was, burelé d'or et de gueules de dix pièces. In het eerste en vierde kwartier van het latere wapen der heeren van Heynsbirch, vindt men echter daarenboven de visschen en kruisjens van goud op een veld van keel, welligt het wapen van Chiny. De kruisjens zullen wel oorspronkelijk in onbepaald aantal zijn geweest, zoo als meestal met zulke bijfiguren het geval was; zoodanig komen zij ook voor bij Butkens Trophées du Brabant. Omtrent het wapen van Heynsbirch vindt men bij den zelfden schrijver een opmerkelijk verschijnsel vermeld; het oude wapen namelijk is de gueules au lion d'argent couronné dor, en zoodanig voerden de van Mewens het ook in het tweede en derde kwartier.

Dirk van Heynsbirch echter, de eerste die, als erfgenaam van

zijnen oom, met Looz vierendeelde, voert de kleuren omgekeerd en dus in het tweede en derde kwartier d' argent au lion de gueules couronné d'or en eveneens alle andere die bij Butkens voorkomen.

Wat nu Jan, den vader van Maria, betreft, deze was een achterkleinzoon van Govert van Heynsbirch. Dat hij graaf van Heynsbirch was geloof ik niet; welke reden zoude daarvoor bestaan? Bij Butkens komt hij voor als Jean sire de Heynsberge, comte de Los.

Bij Poplimont, La noblesse Belge en Goethals, Dictionnaire généalogique op Hornes is nog het een en ander omtrent Looz en Heynsbirch te vinden.

R. S.

Geslacht van Hövell. (XXVII, bl. 428, 634). Het is twijfelachtig of Johan van Hovel [1]), ouderling te Tiel, van wege de classis Nijmegen op de Arnhemsche synode van 10—12 juni 1600,

Henrik van Hovel, oud. te Tiel, op de Arnh. syn. v. 14—16 jul. 1609, en

Jan van Hoevel, oud. te Nijmegen, op de Arnh. syn. v. 15 juni — 28 juli 1618 (om de synodale uitspraak omtrent de wegens Remonstrantisme geschorste predikanten te vernemen),

tegenwoordig, tot het adellijk geslacht van Hövell behoord hebben, hoewel het niet van waarschijnlijkheid is ontbloot; doch zeker gaat het, dat

Christoph Otto von Hövel, als lid van dit geslacht, met twee paarden zijne plaats heeft ingenomen onder het gevolg van edellieden van Johan paltzgraaf van den Rijn, op de bruiloft van Frederik V, keurvorst van de Paltz, en Elisabeth, dochter van Jacobus I van Engeland, 14 jan. 1613 te Londen gevierd, even als Matthijs van Blitterswijck (kapitein) met twee paarden (vgl. de Winterkoning en zijn gezin door dr. G. D. J. Schotel, Tiel, van Wermeskerken, 1859, bl. 182, 179.)

Maakt Nav. XXVII, 428 melding van een van Hövell in 1741 te 'sHeerenberg, waarschijnlijk moet men dan ook tot dit geslacht rekenen

Mr. O. P. Hoevel, administrateur van het grafelijk huis Berg,

---

[1]) Wegens het onzekere schrift zou dit ook „van Harel" kunnen wezen.

die als zoodanig 2 aug. 1760 voor het Hof van Gelderland, met de geërfden van Millingen eene overeenkomst trof over het maken en onderhouden der Millingsche kribwerken en het opwerpen van een slaperdijk (zie Registers op 't archief van 't voormalig hof v. Gelre, bl. 317). Hij bezat met zijne bloedverwanten in onverdeeld eigendom het Coevoetsche tiend onder Didam, te Culemborg leenroerig. Daar hij en zijne medeeigenaars verzuimd hadden dat tiend daar te verheffen, veroordeelde hen het Hof van Gelderland 26 febr. 1763, op aanklacht van den president, de raden en rekenmeesters der domeinen van den prins van Oranje, grave van Culemborg, binnen drie maanden dit verzuim te herstellen, hulde te doen, en tegen betaling der heergewaden en curialia de beleening te ontvangen (ibidem, bl. 321). Zijn opvolger was

J. N. Hoevel, administrateur van het huis Berg, op wiens verzoek het hof C. van Neck 8 juli 1796 veroordeelde, om het weghalen van het uitgestoken tiend van rogge en tarwe van het land de Kempkens, alsmede het sluiten van het hek der Langeweide, mitsgaders het weghalen van het tiendkoorn uit laatstgenoemd perceel, kosteloos te vergoeden (ibidem, bl. 343). Den 8 nov. 1797 had hij met denzelfden vóór het hof, verschil over het recht van tiendtrekken uit een stuk lands tot het Stockummer tiend behoorende (ibid., bl. 344). Het recht van Anton Aloijsius, regeerend vorst van Hohenzollern-Sigmaringen, eenigen zoon en successeur feodaal zijner moeder Johanna Josepha gravin van den Berg, op het veer van Millingen naar Nijmegen en Arnhem enz. handhaafde hij 28 juli 1797 tegenover Gerrit Aerns (ibid., bl. 343), dien het hof 12 aug. 1799 tot schadevergoeding veroordeelde, omdat hij 17 mei 1796 in eene vergadering te Millingen gepoogd had eene proclamatie uit te lokken tot afschaffing van Hoevel's tienden, en de bekendmaking der verpachting van diens smal- of bloedtiend verhinderd had.

Huwde Johan Barthold van Hövell 10 dec. 1713 Maria Isabella Antonia de Ridder, haar vader Theodorus (Diderik) Johannes Albertus de R., heer van Rijnestein [1]) en Andelst was ook gegoed te Wadenojen, want hij zag zich 25 oct. 1701 door het hof veroordeeld om het nadeel, aan Regnerus Bongart in diens recht op

---

[1]) Niet „Reijenstein", gelijk Nav. XXVII, 428 bij vergissing staat.

de visscherij in de strang aldaar toegebracht wegens het doen graven van eenige grachten op den grond dier visscherij, benevens het verhoogen en bepoten van dien grond kosteloos te vergoeden (ibid,, bl. 245). Wat het geslacht de Ridder betreft, eenige aanteekeningen omtrent het geslacht »van Balveren" leerden ons, dat Anna Catharina de Ridder van Groenestein, bij afwezigheid van Jacob Christoffel (of Christiaan, volgens de Registers, bl. 190, 198) van Balveren, dijkgraaf van Overbetuwe, heer van den Roden Toren onder Heteren, op deze huizinge aug. 1658 eene insinuatie van beschrijving teekende, aan (door?) hem gedaan. — Te Acquoy had men in 1740 een Hovelskamp; zie de lijst der onverhefte leenen in het Geld. Plakaatb. III, 687.

J. ANSPACH.

Geslacht Marcelis. (Vgl. XXVII, bl. 574). Marcelis Janss. is in 1455 rentmeester van het nonnenklooster op Westroijen onder Zandwijk bij Tiel (Rink, Beschrijving v. Tiel, Bijlage II, 1847, bl. 35).

Mattheus Marcelissen, wordt door Joost van Zwieten, amptman, en Reiner van Arler, stadhouder in Nederbetuwe, namens hertog Karel, 2 jan. 1534, tegelijk met Willem die Haeze tot gasthuismeester te Tiel aangesteld (Nijhoff, Oorkonden, VI, 3 n°. 1742).

Cornelis Marcelis, ouderling te Ingen, verschijnt met Dirk van Eijk, oud. te Echteld, en Jan van Eldik de jonge, oud. te Dodewaard, op de classisvergadering te Tiel van 15—16 apr. 1700. Ook was hij op die van 20—22 sept. 1700 en 11—14 apr. 1701 tegenwoordig.

J. ANSPACH.

Geslacht Voet. Neze (Voet), domina, staat vermeld in het Memorieboek des kloosters Sipculo, dat van 1501 tot 1548 loopt, en zich in het archief van Overijssel bevindt. In dat klooster viel haar gedenkdag op 2 januari. Gehuwd met Johan Voet (gedenkdag 20 october), wier dochter Hille Voet, als domina de Keppel vermeld, in vereeniging met haren gemaal Gerard van Keppel, ridder, op 17 januari haren gedenkdag had, terwijl zij op 19 december nog afzonderlijk herdacht werd. Deze echtelieden hadden tot zoon Herman van Keppel (vir honorabilis), wiens gedenkdag aldaar op

19 mei werd gehouden. Al deze personen moeten zich omtrent de stichting te Sipculo wel bizonder milddadig hebben betoond, dewijl den ijverigen kloosterlingen, die op gezegde en andere gedenkdagen op wijn onthaald moesten worden ten einde des te vuriger te kunnen bidden voor de zielen der op die dagen overleden personen, bovendien op 13 juli eene »memoria omnium benefactorum maxime principalium" was voorgeschreven. Die 13 juli was met betrekking tot het klooster een soort van Allerzielendag. Zijn deze bizonderheden ontleend aan het opstel: »Iets over tijdrekenkunde", geleverd door mr. J. I. van Doorninck in de kostelijke en veelzijdige »Bijdragen tot de Geschiedenis v. Overijssel", 1877, bl. 203—216; er worde nog aan toegevoegd:

Gerrit (Gerlach of Geerlich) Voet, als lid van den magistraat van Harderwijk 11 mrt. 1568 door Alva ontslagen (v. Hasselt, Stukken v. d. Vaderl. Historie, I, n°. 114), met bevel de sleutels der stadhuizen, kisten en kamers aan Karel van Brimeu te overhandigen, hetwelk zijn broeder

Dirk Voet, secretaris der stad, aanstonds gedaan heeft. Deze beide gebroeders, zoons van Johan Voet te Harderwijk, zijn als grands fauteurs des sectaires Calvinistes, volgens Alva's sententie van 5 apr. 1568 uit Brussel, uit het vaderland verbannen (ibid., I, n°. 118, bl. 242, 49).

Theodorus Voeth, burgemeester te Harderwijk, was als ouderling dier stad op de partikuliere Arnhemsche synode van 25—29 sept. 1593 tegenwoordig.

Dirk Voeth, landschrijver, met jhr. Paulus van Arnhem, van wege de stad Harderwijk gecommitteerd naar de Harderwijker synode van 15 juli 1595.

Gerard Voeth, doctor en raad der stad Arnhem, met Herman Engelen, uit de classis van Arnhem naar de Arnhemsche synode van 13—16 juni 1598 afgevaardigd, werd met Engelbertus van der Burgh en Johan de Vooght, naar de Arnhemsche synode van 10—12 juni 1600 door het Hof van Gelre gecommitteerd.

Dr. Gerrit Voet, raad te Harderwijk, beweert tegenover

Gerrit Voet Sr., burgemeester te Harderwijk, en zijn broeder, voor het Hof van Gelre 15 oct. 1602 recht te hebben tot de collatie en presentatie der vicarie van Onze Lieve Vrouwe ter Noot en St. Theo-

baldi in de kerk te Harderwijk; en het Hof beslist, dat beide partijen gelijkelijk tot de collatie en presentatie der voorschr. vicarie behooren geadmitteerd te worden (Registers op 't archief van 't voormalig Hof van Gelre, bl. 24).

Kanselier Voet, wiens erfgenamen 4 juli 1621 voor het Hof van Gelderland verschil hebbende met Laurens de Sille over de waarde van het geld bij de aflossing van zeker kapitaal, beweren dat die aflossing moet geschieden met koningsdaalders in specie, ter waarde elk van 52 stuivers. Het hof verklaart, dat Laurens de Sille met daalders van 35 stuivers kan volstaan (ibid. bl. 61).

Jacob Voeth, burgemeester en ouderling te Harderwijk, op de Arnhemsche synode v. 15 juni — 28 juli 1618, en van wege den magistraat van Harderwijk, met Gerrit van Heuckelom, burgemeester aldaar, op de Harderwijker synode v. 27 juli – 2 aug. 1621 tegenwoordig.

Gerard Voeth, J. U. D., substituut-momber te Arnhem, als ouderling aldaar op de Nijmeegsche synode v. 7—10 aug. 1622, en op de Zutfensche synode v. 22—30 juli 1623.

Albert Voet, burgemeester te Harderwijk, verscheen als ouderling op de Zutfensche synode van 3—6 sept. 1634.

Geertruida Voet, in 1659 weduwe van Otto Schrassert, burgemeester van Harderwijk, en geërfd in Arkemade onder Nijkerk (Registers, bl. 184). J. ANSPACH.

VRAGEN.

Stryker. — Onder het bestuur van van Stuyvesant over onze kolonie Nieuw-Nederland, bevond zich aldaar een zekere Stryker, die den moed schijnt gehad te hebben den lang niet gemakkelijken gouverneur weêrstand te bieden.

Hij verliet zelfs Nieuw-Amsterdam (New-York) om in Holland bij de directeuren der W. J. Compagnie recht te zoeken. In Amerika teruggekeerd werd hij de stamvader van een geslacht, waarvan aldaar nog afstammelingen voorkomen.

Wie kan mij eenige inlichtingen over dit geslacht geven?

Volgens eene familie-overlevering zouden de Strykers te Ruinen

te huis behooren, vanwaar eenige naar Haarlem togen, en in de Groote kerk begraven liggen.

FREDERIK MULLER.

Twee wapens. Wie heeft de goedheid mij de wapens te beschrijven der twee volgende personen:

1°. Van Adriana Dingemans, in 't begin der 18e eeuw gehuwd met Johan van Bueren, rentmr. van Noordbeveland, wiens dochter met mr. Iman Cau trouwde:

2°. Van Catharina Crabbe, in 't laatst der 17e eeuw gehuwd met Cornelis van Schagen.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Wapens de Mohr en van Rotterdam. Eene de Mohr was getrouwd met Fréderic Antoine de Raadt kapitein in hollandschen dienst. — Nicolaas van Rotterdam was getrouwd met G. baronesse van Limporg uit den huize Kesteren. Wie deelt mij de wapens dier twee geslachten mede?

JOH. THEOD. DE RAADT.

MENGELINGEN.

Den beer en schimminckel spelen. Lang geleden vroeg ik wat dat volksgebruik toch was, waartegen onder anderen de aardenburger magistraat, in de vorige eeuw, strafbepalingen afkondigde. Nu weet ik het uit de Gentsche Gazette van 22 juni 1877.

Te Moerkerke was een bruidegom, die door zijn slecht gedrag zijne bruid verloor en de bevolking bracht hem eene *ketelmuziek.*

Dit was het. Doch ik herhaal de vraag, hoe komen beer en aap (schimminkel, scherminkel) hierbij te pas?

G. P. ROOS.

Volksspelen. (XXVII, bl. 423, 535). Ik schut de lezing Sebastian, 20 januari. De wilgenbast wordt zacht los *geklopt* en dan los geschoven. Het dus geschilde hout wordt van boven schuin afgesneden

en van onderen schuin ingekerfd: vervolgens schuift men den bast er weder overheen en geeft dezen, juist aan de inkerving eene oogvormige opening en 't fluitje is gereed.

G. P. ROOS.

Barnsteen in het zuiden. De siciliaansche barnsteen volgens Göthe (1786) onderscheidt zich van den noordschen barnsteen daardoor, dat deze eerste van de doorzichtige en ondoorzichtige wassenhonigkleur door alle schakeeringen van een verzadigd geel tot aan het schoonste hyacintenrood opklimt. Urnen, bekers en andere zaken heeft men in Trapani daaruit gesneden, waartoe groote stukken barnsteen noodig waren.

M. Capellini (hoogleeraar te Bologna) deelde in het congres te Stockholm (1874) T. II, p. 789 en volgende, het een en ander over barnsteen in Sicilie en in de omstreken van Bologna gevonden, mede. In 1639 maakte Carrera daarvan het eerst melding: in 1666 Klobius in zijne geschiedenis van den barnsteen: en Sendelius in 1762, in zijne Historia succinorum corpora aliena invelventium (Lipsiae) tot dat Fervara in 1805 een volledig werk over den Siciliaanschen barnsteen leverde. Maar reeds in 1666 telde Masini in zijn werk Bologna perlusstrata verschillende plaatsen bij die stad op waar barnsteen was gevonden. Ook Boccone (1684) en Brocchi (1843) en Capellini (1868) spreken van barnsteen in Italie en Rommie gevonden. In 1874 vond men een prachtig stuk, niet ver van Cesena, dat door Capellini op genoemd congres vertoond werd. In verband met den uitgebreiden handel der ouden in barnsteen is de zaak, uit dit oogpunt beschouwd, opmerkenswaardig.

J. D.
―――
L.

VRAGEN.

Werkstaking. Ik vreesde dat het woord gréve (grève) bij ons zou ingeslopen zijn, even gemakkelijk als telegram en het spliksplinternieuwe telephon hunnen weg vinden. Gelukkig hebben wij een goed evenwigt (équivalent, zegt het kranten-Nederduitsch) in werk-

staking. Dit woord trok dezer dagen mijne aandacht. In october 1748, had men te Leiden eene werkstaking: »Het grootste gedeelte »van gemeene Ambachtsluiden, had voor zich sedert eenige dagen »ook een bijzondere opschudding gemaakt, welke meest over het »*Arbeidsloon* ontstaan was, en over eenige *Privilegiën* en rechten »die zij meenden dat hen van tijd tot tijd ontnomen waren: de »meeste schenen in dat stuk nog al eenige moderatie te gebruiken »en vervoegden zich bij hun *Ed. Gr. Achtb.* die hen alle mogelijke »genoegen gaven, bevelende hunne bezwaarredenen in *Requesten* »voor te dragen. Eenige hebben zich echter niet geheel van geweld »onthouden, wordende sommige, die niettegenstaande deze ver»warring noch voort bleven arbeiden, op een onheusche manier »in hun werk verhindert en genoodzaakt om uit te scheiden." Het ontroerde Holland, III, blz. 328. (Mijn titelblad ontbreekt).

Men ziet, juist als in onze dagen, ze gaan zelf niet in, en verhinderen anderen om in te gaan. Zijn er nog vroeger dergelijke werkstakingen bekend?

G. P. ROOS.

GESCHIEDENIS.

Het wegen van kinderen en volwassenen in de kerken. Nadat de Hoogleeraar Moll (Studiën en Bijdragen, III blz. 190 en 191) de aandacht gevestigd had op een oud gebruik om kinderen en volwassenen in de kerk te wegen, is daarvan door den heer Aem. W. Wybrands eene zeer aannemelijke verklaring gegeven (Studiën en Bijdr. III, blz. 341—344). Dat ook te Brielle het wegen van kinderen en volwassenen niet onbekend was, blijkt uit enkele Rekeningen van de St. Catharina kerk aldaar.

De Rekening, expireerende 13 avond 1503, heeft een rubriek, getiteld: »Ander Ontfang van den heyligen houte, tzij van testamenten, ghiften, wegen ende diergelijcke", en men vindt aldaar deze twee posten:

»Van kinderen, die dit jaer gewogen zijn. . . V sc. IX gr.
Van een out mensche, die gewogen is. . . IIII sc. II gr."

De Rekening, expireerende 13 avond 1518, heeft onder den »Ander ontfanck van theylighe hout" dezen post:

»Van Barbara ende tjaer duer int becken gecommen is mit topwegen vanden kinderen. . . VIII sc. III gr. XVIII miten."

In de Rekening, expireerende 13 avond 1519, vindt men denzelfden post en over dat jaar bedroeg hij V sc. VIII gr. XII miten.

In de Rekening, expireerende 13 avond 1527, staat onder »Ander ontfanck vanden heiligen houte" het volgende:

»Van mijn Heer de Raedsheer ter cause van zijn kint op te wegen voor theilige hout. . . . . II sc. II gr."

Latere Rekeningen hebben wel een rubriek met het opschrift: »Ander ontfanck van den heiligen houte", maar maken geen gewag meer van gewogen kinderen of volwassen menschen. In de Rekening, expireerende 13 avond 1530, leest men:

»Als angaende vande offerhande int beckin commende int midden vande kercke, daer heeft men tghilde mede laten begaen, wantter nyet off en comt, ergo hier. . . . . niet.”

In volgende jaren kwam er in het »becken”, vóór hetwelk eene »bagyne” gezeten was, weer eenig geld, maar uit de Rekeningen blijkt niet, om welke reden dat geld werd gegeven.

Brielle. H. DE JAGER.

Kerkelijke uitgaven ten behoeve van katten. De Rekeningen van St. Catharina kerk te Brielle, expireerende 13 avond 1518 en 13 avond 1519, hebben ieder een post voor het onderhoud van katten. In de eerste Rekening leest men:

»Gegeuen voer teten vanden catten, die op de orgel woonen X gr.”

In 't jaar, expireerende 13 avond 1519, werd daarvoor XII gr. uitgegeven.

Brielle. H. DE JAGER.

Manier van tijdrekening in den ouden tijd. Onder de verschillende wijzen van rekenen, die men oudtijds had, was zeer gewoon het rekenen van »derthiendag” of »derthienanont” van het eene jaar tot »derthiendag” of »derthienanont” van het volgende jaar. Het blijkt uit de bovengenoemde Rekeningen van de St. Catharina kerk te Brielle en uit andere, in het Brielsche Archief berustende Rekeningen. Aan die manier van rekenen kwam te Brielle een eind ten gevolge van een besluit, door Oud en Nieuw Gerecht genomen op 4 Jan. 1577 en aldus luidende:

»Up huyden soe is geresolveert ende geaccordeert bijden Burgemeesters, oudt ende nyeuw Gerechte deser stede vanden Brijele, dat van nv voortsaen alle de Rekeningen vanden Goodshuysen deser stede zullen ingaen primo Novembris ende expireren ultimo Octobris daeraenvolgende, ten eynde de nyeuwe ende ancomende bouckhouders terstond inden ontfanck vande pacht, als dan Catryne merckt verschijnende, comen mogen.”

Aan deze mededeeling voeg ik nog toe, dat men onder »derthiendag” te verstaan heeft den Driekoningendag of den 6den Januarij, welke dag gerekend werd den dertiende dag na dien van Christus' geboorte te zijn.

Brielle. H. DE JAGER.

Vereeringen en giften door de Staten Generaal toegelegd aan verschillende personen, 1610—1630.

Johannis van Alckemade.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen J. v. A. Artium Magistro et Theologiae Bacalauro, gesproten vuyt 's Gravenhage, gewesen Pastoor ende Commissaris in het Emslant, ende hem nu begeven hebbende totte Gereformeerde Religie, de somme van hondert ponden van xl. gr. Deselve toegeleet in consideratie van sijnen jegenwoordigen soberen staet. Ende mits enz. Gedaen enz. den viij Augusty xvjc ende achtien.

Winandus Alstorfius etc.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen W. A. van Colen, Doctor Theologie Guardian des Franciscaner-Clooster binnen Munster, Johannes Frederici van Dornenburgh, desselvigen Vice-Guardian, ende Anthony Willich van Gladbach, Institutor Novitiorum int voorschr. Clooster, ende haer begeven hebbende binnen Groeningen totte professie van de Gereformeerde Relige, achtien ponden van xl. gr. deselve toegeleet tot een viaticum. Ende mits enz. Gedaen enz. den x Septembris xvjc sesthien.

Mutio Brizzi.

Die St. Gener. Ordonneren enz. te betalen aen M. B. Italiaensch Edelman van Siena, alsulcke een en vyftich ponden van xl. gr. als hij met kennisse van den Advocaat van Hollandt, verstreckt heeft aen Don Vincenzo de Medicis, seggende te wesen natuyrlijck Soone van Don Jan de Medici, natuyrlijck Oom van de Coninginne van Vranckryck, die in Octobri laestleden scheydende vuyt het Leger voor Rees sijnde op den wech, soo hy seyde, bij eenige struyckroovers gedevaliseert ende gespolieert, om daermede voorts te reysen naer Brabant. Ende mits enz. Gedaen enz. den laesten Maerte xvjc ende vyfthien.

Waepenmaecker [1]) gemaeckt hebbende het wapen voor den Con. van Engelant.

Die Raden van State enz. Ordonneren enz. te betalen aen den

[1]) Wie was deze, die in de later aangehaalde resolutie niet wordt genoemd?

(zoo als boven) die somme van seven duysent ses hondert vyftich ponden van xl. gr. in voldoeninge van 't voorsz. wapen, volgende de resol. van de Ho. Mo. Heeren St. Gen. van xxiiij deser maent. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxviij Octobris 1625.

Pieter Jansz. Floris.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen P. J. F. vuyt Vrieslandt, geseten hebbende in Barbariën vier jaeren in slavernye, thien ponden van xl. gr. deselve toegeleet vuyt commiseratie. Ende mits enz. Gedaen enz. den xiij Augusty 1615.

Cornelis van der Haer.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz te betalen aen C. v. d. H. de somme van seven en derttich ponden, thien schell. van xl. gr. 't pont, daer voor beloopen de oncosten over 't maecken van den glas, daer mede hare Ho. Mo. hebben vereert den Heere Sweder Schele, Gedeputeerde in hare Ho. Mo. Vergader: omme gestelt te worden in zijne nyeuwe Sate op 't Huys tho Welfrede. Ende mits enz. Gedaen enz. den xvij Decembris 1600 ende achtien.

Claudius Gillesius de Lartiller.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen C. G. d. L., studeerende in de Theologie, eertijds gewesen monnick thien ponden van xl. gr. Denselven toegeleet ten aensien van zijne sobere gelegentheyt. Ende mits enz. Gedaen enz. den naestlesten January xvjc ende sesthien.

Jan van Lintelo. Glaesmaker.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen J. v. L. wonende tot Bocholt desomme van hondert vier en veertich ponden van xl. gr. 't stuck, daertoe beloopt de bijgevoeghde memorie over de leveringe bij hem gedaen van een kercken glas, dat hare Ho. Mo. geconsenteert hebben te laten maecken in de kerck tot Winterswijk. Ende mits enz. Gedaen enz. den xij Novembris xvjc twintich.

Pieter van Leeuwen.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen P. v. L. Secretaris van den Heere van Langerack, Ambassadeur van hare

Ho. Mo. in Vranckryck, de somme van seshondert ponden van xl. gr. die hem zijn toegeleet tot eene vereeringe, voor dat hij hare Ho. Mo. heeft gebracht de groote ende goede tydinge van consequentie, dat zijne Coninckl. Mat. den xxiiij deses door zijne eygene Guardes, den Maerschalck D'Ancre inde Louvre hadde doen dootschieten ende om hals brengen. Mits. enz. Gedaen enz. den xxviij Aprilis xvjc ende seventhien.

Nicephorus Montis Sancti episcopus etc.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen N. Montis Sancti in Thracia Episcopo, ende Demetrio Agiae in Romelia Presbytro, vier en twintich ponden eens van xl. gr. die hun sijn toegeleet voor een Aelmoessen, tot heure passage. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxij Decembris xvjc twintich.

Contarinus Paleologus

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen C. P. van den geslachte Paleologis, eertijts Keysers van Constantinopolen geweest zijnde, de somme van twintich ponden van xl. gr. Denselven toegeleet vuyt commiseratie tot zijn reyse. Ende mits enz. Gedaen enz. den xviij Augusty xvjc eenentwintich.

Anastatius Rolapolos.

Die St. Gener. Ordonneren enz. te betalen aen A. R. Griecx Edelman, de somme van twintich ponden van xl. gr., denselven toegeleet tot een Aelmoesse, tot verlossinge van zijn moeder, broeder ende zusters in slavernye sijnde by den Turck, mits dat hij daermede van haer sal vertrecken sonder weder te keeren. Ende mits enz. Gedaen enz den xx july xvjc end vyfthien.

Noord-Hollandsche eenvoudigheid. (XXVI, bl. 554; XVV, bl. 12 104.) De brood-, kaas- en biergenietende staten, aan den weg van Rotterdam naar den Haag op 't gras zittende, zijn al vrij lang voorgesteld als toonbeelden van soberheid. Maar omdat de Spaansche onderhandelaars over 't Bestand in wintertijd overkwamen, werd het eenigszins onwaarschijnlijk, dat zij zich zoo luchtig zouden neerzetten, gezwegen van de omstandigheid, dat de afstand tusschen Overschie en Delft te klein is, om onderweg nog eens zoo frisch te »peysteren". Om nu meer van de zaak te leeren kennen, slaan

wij een overbekend boek na, de Belgische ofte Ned. Oorlogen door van Meteren, de niet zeer algemeene kwarto uitgave van 1611, tweede deel, fol. 257. Wanneer men daar acht geeft op de bijzonderheden, die zoo sterk spreken van een zeer strengen winter, dan twijfelt men bovendien aan de mogelijkheid van een maal onder zulke allersoberste omstandigheden.

»De naest lesten Januarij [1608] quamen sy des middaeghs tot Geertruydenberge, — ende — Spinola — ende de andere *quamen savonts over t'ijs van de Bies-bos ende Merwe op* 190 *sleden tot Dordrecht* —. Den lesten Januarij op na-noen quam hij *tot Rotterdam met sleden langhs het diep van de Mase en de Merwe.* — Hij selfs ende de anderen quamen voor-noen tot *Delft*, — — op den nanoen voorts toogh *nae den Hage toe* — —, — daer was sulken toeloop van volck — —, dat de gheheele wegh, water ende Land ten beyden zijden (*zynde mits de vorst alles als een vlacke bane*) swart ende van volck bedeckt waren".

Wat den eerz. Teunis, Dirck Theunisz. vader, betreft; als die inderdaad »een van de Heeren Staten" geweest is, dan is die zeker gehuisvest geweest in een van die »Logysen", waarvan in de mededeelingen der Haagsche Vereeniging zulk eene belangrijke beschrijving gegeven is. Waar het blijkt, dat de »Heeren" zich van een bijzonder logement moesten voorzien, om niet in de verzoeking te komen van aan open tafels staatsgeheimen uit te luiden, is er nog geen sprake, dat zij hun maal op straat deden. Dat zij in die logementen eenvoudig leefden, blijft niettemin waar; immers hebben wij in de Kronyk van 't Historisch Genootschap een mededeeling gehad, waaruit volgt dat de Utrechtsche afgevaardigden zelf om beurte hunne »caemer keerden".

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

De lamme koning. (XXVI, bl. 549; XXVII, bl. 56, 111.) In eene portefeuille met handschriften ter Koninklijke Bibliotheek vond ik de volgende poëtische verzuchting:

Het land is verraje,
De Prins is verjaagt.
Eerst waren wij met een blinde
En nu met een lammen blixem geplaagt.

Lang voor Lodewijks dood, hoorde ik hem nooit anders dan lamme noemen, en dat wel in Zeeland, waar hij geenerlei reden tot ontevredenheid had gegeven. Of hij het weg gekregen heeft door in een tent te slapen? Ik heb het wel eens anders hooren uitleggen.

FREDERIKS.

's Gravenhage. 'T huis van Maes. (XXV, bl. 52, 156.) Hoewel het ter laatst opgegeven plaats als *een* huis van Maes aangewezen is, zal dit wel niet *het* huis zijn, waarnaar gevraagd is. Immers Scheltema, in zijn Rusland en de Nederlanden, I. 151, meldt, dat het Russische gezantschap (1631) geleid werd naar het gewoon verblijf voor de ambassadeurs. De noot aan den voet dezer bladzijde luidt: »Dit huis wordt doorgaans het huis van Maas in de Spuistraat genoemd; het behoorde voorheen aan het geslacht van Mathenesse, en is thans [1817] het eigendem van den Eerw. B. Verwey".

Het moet dus overeenkomen met de woning door de Riemer beschreven, I. 752, thans gemerkt, n°. 10. J. G. FREDERIKS.

Koning Willem III van Groot-Brittannie, Jonathan Swift en hollandsche aspergies. Jonathan Swifts moeder was eene bloedverwant van de vrouw van Sir William Temple, den beroemden raadsman van koning Willem III. Van 1688 tot 27 januarij 1699, toen Temple stierf, was Swift (uitgezonderd den tijd dat hij te Kilroot in Ierland als geestelijk herder optrad) naar aanleiding van deze verwantschap op Moor-Parck of elders in de omgeving van Temple, zijnen beschermheer. Wanneer de jicht Temple aan zijn bed kluisterde, dan werd Swift (zoo meldt Sir Walter Scott) Mémoires sur Swift, trad. franç. Brux, 1828, I. p. 41. belast om den koning gezelschap te houden en al de levensbeschrijvers van den dichter hebben verhaald, dat Koning Willem hem eene compagnie ruiters aanbood *en hem leerde om de aspergies op de hollandsche wijze te steken.* Scott voegt er schetsend bij: Het zou onbillijk zijn een ander voordeel te verzwijgen dat het voorbeeld van den koning hem schonk, dat van deze vrucht, op zijn hollandsch, *dat is met kop en staart, in zijn geheel, op te eten.* De Engelschen sneden dus toen reeds de aspergies op hun bord liggende, gelijk men nu

ook veelal (en grand committé) doet, door midden. Of had Scott opgemerkt dat menigeen in Holland uit de hand de lange slieraspergies orberde, hetgeen den schijn gaf dat men ze geheel op at

J. D.
L.

Een schoolverordening van 1754. De kerkeraad der gereformeerde gemeente te Emden vond het ten jare 1754 dienstig, dat er 'n nieue verordening gemaakt werd op de scholen, die aan deze gemeente behoorden, en onder haar opzicht stonden. Zoo benoemde die kerkeraad daartoe 'n commissie, bestaande uit de raadsheeren Crans en Suur, en de predikanten Ardels en van Marum, die dan ook 'n nieue verordening opstelden. Deze verordening, den 27_{sten} December 1754 door den kerkeraad der gereformeerde gemeente en door 't bestuur der stad Emden goedgekeurd en in werking gesteld, vind ik medegedeeld in 't Ostfriesisches Monatsblatt, Jaargangen 1877 en '78, in 'n zeer belangrijk opstel van den onderwyzer J. F. de Vries, te Emden, getiteld: Schul-Chronik oder Nachrichten über Gründung, Entwicklung und gegenwärtigen Zustand des Elementarschulwesens in der deutsch-reformirten Gemeinde Emdens. Zy komt me belangrijk genoech voor, om in dit tijdschrift overgenomen te worden; terwijl ik tevens d' aandacht der navorschers, vooral voor zoo verre ze belang stellen in de geschiedenis der hervormde kerk en school, op 't genoemde opstel des heeren de Vries vestige.

»Wat de publique Nederduitsche Schoolmeesters en derselver Schoolhoudinge betreft:

1. Dat de ordinaire en publique Schoolmeesters zouden voortaan zyn vyf in getal: mannen bekwaam om te leeren lesen, schryven, rekenen en singen, teffens Ledematen van de gereformeerde religie, onergerlyk en godvruchtig van Leven en wandel, moetende woonen in vyf onderscheidene deelen der Stadt; als een ten Westen van de Raadhuisbrugge, ongeveer de groote Straate, een buiten of even binnen de oude nieuwe poorte, een by de gasthuis-kerke, een ongeveer de groote Oosterstraate, een in het Valdern over de kettingsbrugge. Blyvende het, by de Vier noch thans in weesen zynde Schoolmeesters, den Meester Panser, de Jonge, by provisie toe-

gestaan, de Schole van syn overledene vader tot nader bestellinge of verschickinge waer te nemen.

2. Tot verbetering van het verval en handhaving van goede ordres zullen opgemelde Schoolmeesters sig moeten verplichten:

Voor (1) met alle neerstigheid, vlyt en getrouwheid onderwys an de Jeugd te geven in het leesen, schryven, rekenen, singen en de eerste beginselen of gronden der goddelyke waarheden, na handleiding van onse Embder Catechismus. Ook N. B. sal van haar de Jeugd onderwesen worden in de hooge duitse taale, om dus vroegtydig vatbaar te worden voor deselve als ook, om het voorwendsel van sommige ouders, welcke haare kinderen by de Lutersche Schoolmeester ter Schoole brengen, om het hooge duitse te leeren, weg te nemen. [1])

Ten (2) tot beeter ordre in de Schoole de Schooljeugd met een goed exempel in alle stemmigheid, zeedigheid, en deftigheid voorgaan, de kinderen tot stilte en zeedigheid met allen ernst vermanen, en op dat alle sondig en nadeelig gepraat, geraas en verder wanbedryf weggenomen worde, sullen de Schoolmeesters gehouden zyn, ten minsten een a twee uit de grootste by verwisseling tot observatores of oppassers aan te stellen, welke de namen der peccerende of misdoende moeten aanteikenen en op behoorlyke tyd den meester vertoonen, op dat zulke stoute na bevindt van Saken daarover werden gecorrigeerd. Ook te beletten het overluid leesen, opdat niemand buiten die, welcke by de meester opseggen, gehoort werde. Verders de Kinderen in onderscheidene ordeningen na derselver capaciteit te verdeelen. Ieder ordening te gelyk voor sig om hare Lessen op te seggen, te laten komen, malkanderen na te leesen, en onder opsigt van den meester, den een den anderen te corrigeren.

Ten (3) gehouden zyn, eene exacte discipline of Schooltugt, dog met verstand, en na de man en syne misdaad te oeffenen, en soo tegen de betaamelyke en noodsakelyke correctie de ouders onverhoopt mogten opkomen, en de Kinders van de School nemen, sullen op aanklagte van de Schoolmeester Heeren Borgermeesteren en Raad de ouders constringeren, om het Schoolgeld aan

---

[1]) Zie Nav. XXVIII. bl. 136, de noot.

den ordinairen Schoolmeester te moeten betaalen, het zy voor het loopende halve, of volle jaar, na bevind van Saken.

Ten (4) om de jonge Jeugd de beleefdheid met goede zeeden in te scherpen, sal elk Schoolmeester op gestelde tyd van Schoolhouden sig setten op syn plaatse, by het inkomen in de School sig van ieder kind laaten groeten, by het uitgaan sig setten voor de deure op straate, en laten elk kind hem voorby gaan en afsonderlyk groeten, de meisjes met sig te neigen, de jongetjes met buiging des lichaams en ongedekten hoofde, gepaard met onderrigtinge, om dus hunne ouders, als se in huis komen en weder uitgaan, te groeten, ook de oud een aansienlyke op de Straate. Verders sig op Straate zeedig, sonder geraas, vloeken, sweeren, kyven en vegten te gedragen, of dat andersints door bovengemelde inspectores sullen worden aangeklaagt, en daarover in de Schoole van den meester worden gestraft.

Ten (5) Alsoo het sig schaamt, dat de Schoolkinderen of niet ter kercke komen of in de kercke sig seer ergerlyk en aanstootelyk gedragen: so sullen Schoolmeesters sig verplichten, om de Schooljeugd wel ernstelyk aan te maanen tot een naerstiger gebruik der openbare genademiddelen. In de kercke still en opmerkende needer te sitten of te staan; des maandags ondersoek doen, wie ter kercke geweest zyn, wie niet? wat de aanwesende hebben opgemerkt? waarom de afwesende niet ter kercke geweest zyn? zulks des noods by de Ouders laaten ondervragen, en heeft in deesen eenige kwaadwilligheid of andere boose practice plaatze gehad, zullen alsdan de sodanige scherpelyk vermaent en bedreigt worden voor de eerste reise; dog soo daerna niet gehoorsamen, worden gestraft.

Ten (6) hebben de Schoolmeesters by arbitraire correctie sig wel nauwkeurig te wachten, van sig met stercken dranck te overladen, en daardoor niet alleen voor de Jeugd bespottelyk, maar ook onnut en onbekwaam tot derselver onderwys te maken, wordende de Meesters wel ernstelyk vermaant, om sig daarentegen soo wel binnen als buiten School nuchtern, maatig en so als in het tweede articel gestatueerd is, te gedragen.

Tot nakominge van dit alles en wat verder noodig en nuttig mogte worden, soo van den Hoogachtbaren Magistrat als van den

Eerw. Kerkenraad gestatueerd, zullen de Schoolen ieder Maand gevisiteerd worden, en de Schoolmeesters proeven, welcke, waarvan, en waarin die gevordert worden, moeten aantoonen." —

In deze verordening is wel bizonder op te merken: 't toezicht dat de onderwyzers houden moeten op 't kerkgaan der kinders, d' instelling van officieele verklikkers, dwarskijkers (inspectores, zeer deftig genoemd) onder de kinders, en 't verbod aan d' onderwyzers om te veel sterken drank te gebruiken!

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Coches de respeto. Wat is toch de oorsprong van het in Spanje — alleen in dàt land, of ook elders? — heerschende gebruik, om bij weidsche optochten, waaraan het koninklijke huis deelneemt, zoogenaamde *coches de respeto* (carrosses de respect), ledige, door tal van paarden getrokkene, oogverblindend prachtige statiekoetsen te bezigen? Men gebruikte ze bij gelegenheid van het huwelijk van koning Alfonso, en wederom bij het onder de feesten van dat huwelijk 26 jan. laatstl. gehouden stierengevecht (zie Haarl. Ct. van 31 jan. 1878). Heeft dit gebruik een *geschiedkundige* oorzaak? Of voerde louter de bekende *prachtliefde* der *deftige* Spanjaarden het in? En sedert wanneer dagteekent dit gebruik?

J. ANSPACH.

Ganzebord. In eene keur van de stad Brussel van 1342, door Willems medegedeeld in het Belgisch Museum, leest men, (ald. 1e dl. bl. 251), »Wie men vonde worpende ter gans, binnen der vryheit, waers om twintich scellinge." Willems meent, en ik geloof te regt, dat hier gesproken wordt van het ganzebord. Is dat de oudste vermelding van het ganzebord die wij vinden? En bestaan er ook nog oude exemplaren van het ganzebord? Zoo ja, hoe zien zij er uit en waarin verschillen zij van die van lateren tijd?

Geslachtsnamen verpligtend gemaakt. Wanneer werd hier de wet uitgevaardigd, welke hen, die nog geen familienaam hadden, verplichtte er een aan te nemen? C. SPRUIT.

[Antwoord: 18 augustus 1811].

Wel. Onlangs trof het mijne aandacht dat van Lennep in zijne vrouwe van Waardenburg, Floris van Arkel heer van Wel laat optreden. — Is het ook bekend of genoemde persoon historisch is of een fantastische naam? En zou men mij ook kunnen zeggen, of het geslacht der van Arkels heer was van eene zekere heerlijkheid van Wel, of dat wij van Wel hier slechts als eenen familienaam moeten beschouwen?

L. ANONIMO.

[Wel is de naam eener heerlijkheid in den Bommelerwaard, die, even als het naburige Ammerzoden, in het bezit der Arkels geweest is.]

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Stooter. (XXVII, bl 4.) Deze $^1/_8$ gulden is met den gulden, den ½, ¼ en $^1/_{16}$ gulden afgebeeld te vinden bij Verkade, pl. 202.

Twee gedenkteekens in de kerk der Hervormden te Monster.

I. Illustrissimo Generosissimo Viro
Jacobo Johanno Pieterson,
Classium foederati Belgii vice praefecto
Sacrum perpetuae Memoriae Hoc Monumentum
Admonitus debito pietatis officio
Ultimus de quatuor fratribus
deque Gente Pietersonium Superstes
Moestus, sed Libens P. C.
Natus est Die ix Octobris A°. MDCLXXXXII.
Mortuus XXIV febr. A°. MDCCLXIV.

Arduinsteen in den zuidermuur van het koor.

II. Hier rust
Gerard Schaep
ordinaris Capiteyn
ter zee. Gesturven
den 26 November
1746

met desselfs
Echtgenoot
Vrouwe Agatha
Dina Akersloot
gesturven
den 5 December
1734.

Medegedeeld door J. G. FREDERIKS.

VRAGEN.

Zeeuwsche duit met luctor et ementor. Wie sloeg de zeeuwsche duit met Luctor et Ementor? Ik heb er 2 exemplaren van.

C. SPRUIT.

Twee koperen penningen. Kan een geel koperen stuk echt wezen met het randschrift A. Vitellivs Germanicvs Imp. Avg. pm. tr. p. om een buste heen en aan de andere zijde 2 in een geslagen handen met: Fidus exerc.?

Kan een rood koperen stuk echt wezen met het randschrift Regis Germi. Insign. Rom., en aan de keerzijde rex. Ger., onder een soort van hemel, waaronder een persoon zit en 2 staan, de eene met een weegschaal, de andere met een korenhalm en een oneven gevinde twijg in de handen? Beide stukken zijn ongeveer 3 cm. in doorsnede.

C. SPRUIT.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Evang. Gezang 43. (XXVII, bl. 436.) Dit lied van Jod. Lodensteyn, door Abr. Rutgers († 1809) bewerkt, heet oorspronkelijk Hertsterkte in Jehova, en is een troostlied voor zijne medegijzelaars, toen Utrecht in 1672 veroverd werd. De verzen zijn veel langer: het eerste begint: »Soet geselschap, dat met mij". De verandering van den aanhef in 't kerklied is even weinig gelukkig, als de overeenstemming van dien regel met de melodie.

FREDERIKS.

VRAGEN.

De 10e Psalm. De tiende psalm komt in de Vulgata niet voor. Dezer dagen zag ik de oorspronkelijke uitgave van den Moerentorfschen bijbel en vond daar den 9en psalm, dezelfden als in onze bijbels en als 10e psalm, wat bij ons de elfde is. Maar tusschen die beide staat, met het opschrift »Psalm bij de Hebreeuwen", die psalm, die bij ons de 10e is. Toch heeft de Vulgaat 150 psalmen: want de psalm die bij ons de 147e is, is daar in twee deelen gescheiden. Vs. 1—11 is daar de 146e, vs. 12—20 de 147e psalm.

Ik vond in de folio-uitgave wel kantteekeningen, maar geene opheldering omtrent deze zaak. Wie kan er mij de geschiedenis van mededeelen?

G. P. ROOS.

[Het eerst is men, voor zoo verre ons bekend is, in dit opzigt van de oude verdeeling afgeweken in de oude grieksche vertaling, waar de 9e en 10e psalm bij een gevoegd worden, en psalm 147 in twee deelen gescheiden wordt. Naar het oordeel van prof. Kuenen (Hist. krit. onderzoek, dl. III, bl. 207) verdient de eerste afwijking goedkeuring, de laatste niet.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

Gerard Terburg of Terborch. De Gazette des Beaux Arts van 1878, bl. 119 tot 121, behelst een artikel over dezen schilder, naar aanleiding eener beschouwing over de Hollandsche en Vlaamsche scholen, die zoo glansrijk vertegenwoordigd zijn in de Londensche Musea.

Opmerkelijk is het wat door den schrijver, den heer Reiset, over Terburg en zijn meesterstuk, »de Munstersche vredehandeling", gezegd wordt.

Terburg had in 1648 den leeftijd van 40 jaren bereikt en was toen in de kracht zijns levens.

Als gedelegeerde (?) of in eene andere hoedanigheid had hij ge-

legenheid de zittingen der onderhandelaars bij te wonen. Het vaderlandslievend denkbeeld kwam toen bij hem op, om de gebeurtenis die de grondslag onzer onafhankelijkheid werd, door zijn penceel te vereeuwigen. Een taak waarvan hij zich meesterlijk kweet.

Het kwam er op aan om een vijfenveertigtal personen, — schier alle in 't zwart gekleed — in staande houding, rond een tafel, af te beelden. In dit ondankbaar onderwerp nu slaagde hij volkomen; hij bediende zich daartoe van schetsen, die hij op het oogenblik-zelf, naar de verschillende groepen moest nemen en van portretten die naar ieder persoon afzonderlijk door hem konden genomen worden. Ieder portret is dan ook een afgewerkte schilderij, die met eene onbegrijpelijke losheid en levendigheid, met eene verbazende waarheid, niettegenstaande de uniformiteit van het geheel, behandeld is.

Een der voornaamste personen, midden in de schilderij staande, leest het gewichtige stuk voor, waarin het vredeverbond, dat eenige maanden te voren gesloten was, wordt goedgekeurd. Met de meest ernstige aandacht, volgen de gezanten van Spanje en van de Vereenigde Nederlanden de voorlezing. Sommige der aanwezigen steken de rechterhand op, tot bevestiging van het gehoorde, andere leggen de handen op het Evangelie.... Doch waartoe in meerdere bizonderheden over de voorstelling getreden, bizonderheden die meer dan eens beschreven zijn.

Snijderhoeff heeft naar deze schilderij een welbekende plaat gesneden, die terecht voor een meesterstuk doorgaat. Doch welk verschil! de prent, hoewel getrouw en flink gedaan, is niet vrij van eenige hardheid, die dikwerf een eigenschap der graveernaald is. In de penceelbehandeling is integendeel alles licht, helder, bijna goudkleurig..,. Wie te Londen komt kan er het verschil zien en het zal blijken dat er geen overdrijving in dit oordeel is.

Deze groote schilderij (groot in den zin van kunst- en geschiedkundige waarde, want ze is slechts anderhalven voet hoog en breed) bleef het eigendom van Terburg tot aan zijn dood. Meer dan eens weigerde hij er de som van *f* 6000 voor.

In het laatst der vorige eeuw werd de schilderij door een der afstammelingen van den meester aan den heer van Leijden verkocht. De verkooping van de verzameling van laatstgenoemden,

had in 1803 te Parijs plaats en het kostbare op koper geschilderde stuk bracht 16000 franken op.

In 1814 behoorde de schilderij aan den prins de Talleyrand. Maar, na 1817 werd het schilderijkabinet van Talleyrand in Engeland verkocht en weinig tijds daarna, maakte de »Munstersche Vredehandeling" het schoonste deel uit van de galerij van den hertog van Berry, in het paleis de l'Elysée.

De prachtige galerij van het Elysée werd te Parijs in 1837 verkocht. Wij waren tegenwoordig bij de veiling — zegt Reiset — en herinneren ons de belangstelling die door de schilderij van Terburg werd gaande gemaakt. Het stuk gold 45000 franken, doch eenige personen vonden dien prijs overdreven. Intusschen deed de nieuwe bezitter, Anatole Demidoff, er geen slechte zaken mede, want toen in 1868 zijne verzameling (bekend onder den naam van »Galerie San Donato") verkocht werd, bracht het meesterstuk 182000 franken op. In 30 jaren was de prijs dus verviervoudigd geworden.

Ditmaal werd lord Hertford de gelukkige bezitter, hoewel slechts voor korten tijd; want hij overleed kort daarop, na zijne verzameling vermaakt te hebben aan sir Richard Wallace, die in 1871 Terburg's schilderij aan de »National Gallery" ten geschenke gaf.

In alle landen vindt men edelmoedige lieden, maar waar treft men, uitgezonderd in Engeland, liefhebbers aan, die rijk genoeg zijn om dergelijke geschenken te geven? Sir Richard Wallace heeft in zijne mildheid, die men overigens van hem gewoon is, het voorbeeld van zoo vele zijner landgenooten gevolgd.

Het is niet de bedoeling om alles uit te putten wat er over een zoo bekende schilderij zou kunnen gezegd worden.

Alleen wagen wij ten slotte een gissing naar aanleiding van de onderteekening der schilderij. Ziehier hoe de schilder zijn naam op het stuk gesteld heeft:

G. T. B O R C H.

Wij veroorloven ons niet om daaruit de gevolgtrekking te maken, dat hij *Ter Borch* en niet *Terburg* heette. Dit is reeds veertig jaren geleden gezegd en sedert dikwerf herhaald. Maar intusschen is er niets aan gedaan. Wanneer, mag men dus vragen, zal de gewoonte worden aangenomen de namen der kunstenaars

te schrijven, zooals ze zelf zich teekenden? Terburg, beter Ter Borch, was geen man zonder opvoeding; hij was burgemeester der stad Deventer en toen hij zijn naam plaatste onder het voornaamste zijner meesterstukken wist hij ongetwijfeld wat hij deed!

Ik knoop hier aan vast, dat de Meesterboeken van het St. Lucasgild te Delft, loopende van 1613 tot 1714, volledig uitgegeven in het Archief voor Nederlandsche Kunstgeschiedenis (Rotterdam, van Hengel & Eeltjes) den heer van Kempen aanleiding hebben gegeven tot de mededeeling, dat in 1631 de predikant Andries Pietersz. van der Linden als gildebroeder werd ingeschreven (vgl. Nav. 1878 bl. 20).

Het geval is voorzeker zeldzaam, misschien éénig, dat een 17e eeuwsch predikant, rechtzinnig als hij was, zich bij een schildersbent aansloot; doch m. i. kwam het toenmaals even weinig voor, dat een deftig magistraat, een burgemeester van Deventer, de penceelen en het palet hanteerde.

Uit zijn naamteekening op het schilderstuk blijkt ook alweder, dat hij, even als zoovele andere kunstenaars, onder een onjuisten naam bekend is. Wellicht is het bovenstaande voor dezen of genen een aanleiding tot het geven van inlichtingen in dezen.

Rotterdam. FR. D. O. OBREEN.

Schilderstukken, vervaardigd in de 18de eeuw. Ten Raadhuize te Brielle, in de kamer van Burgemeester en Wethouders, hangt een schilderstuk, zijnde een voorstelling van de inneming van Den Briel door de Watergeuzen. Dit stuk werd geschilderd voor de som van *f* 150— door J. Keller, in de 18de eeuw kunstschilder te 's Gravenhage (Res. Mag. 5 Mei 1759). De vervaardiging er van werd hem door de Brielsche Vroedschap, nadat hij een door hem gemaakte »teeckening geproduceert" had, bij besluit van 5 Maart 1759 opgedragen, en toen het gereed was, werd het gesteld »in de schoorsteen op de vroedschapskamer." Aan den schilder Stocker werd bij besluit van 21 Mei 1799 toegestaan »omme het schoorsteenstuk op de groote bovenkamer van het Raadhuis te copiëren, mits op bepaalde uuren en in bijzijn van een der stadsboden of daartoe gelegenheid hebbende den secretaris." Door den heer H. L. M. van Kruijne werd de toen vervaardigde kopie van Kellers

arbeid in 1876 ten geschenke gegeven aan de Commissie voor het Asyl voor oude en gebrekkige zeelieden te Brielle, ter versiering van de Regentenkamer in dat gesticht.

Het genoemde schilderstuk was niet het eenige, dat in de 18de eeuw voor Den Briel werd gemaakt. In 1741 werd door Gerard Sanders, kunstschilder te Rotterdam, een historisch stuk geleverd voor »de schoorsteen in de schepenskamer." Dit stuk (wie zal zeggen, waar het gebleven is?) kostte ƒ 103—, en de beeldhouwer Johannes Oversloot maakte er een lijst voor, die ƒ18— kostte (Res. Mag. 4 Maart, 29 Mei 1741, 17 Junij 1747, 1 en 8 Junij 1748).

Ik voeg hier nog bij, dat in 1740 aan J. van Thiel, koopman te 's Gravenhage, door Den Briel een som van ƒ412 – betaald werd voor 212¼ door hem geleverde ellen »geschildert behangsel voor de schepenskamer à 38 stvs. de el." (Res. Mag. 16 April 1740).

Brielle. H. DE JAGER.

Bydrage tot de kennis van den ouden frieschen burchtbou. Het stamslot van 't oude friesche adellike geslacht Cirksena stond te Greetsyl, 'n aanzienlik dorp met 'n haven, in Oost-Friesland. Ulrik Cirksena, sedert 1453 graaf van Oost-Friesland, boude in 1456 te Greetsyl ter plaatse van de oude burcht van z'n geslacht, 'n nieuen burcht, die in 1778 afgebroken geworden is. Deze Cirksena-burcht was 'n merkweerdig gebou, en tevens, door verschillende belangryke voorvallen die der plaats grepen, in de friesche geschiedenis bekend. Tydens d' afbraak van den burcht, woonde te Greetsyl 'n eenvoudig koopman, P. C. Petersen met name, die van de gelegenheit en samenstelling van den burcht 'n opstel maakte, en dit in handschrift naliet. Dit handschrift is thans afgedrukt geworden in den loopenden jaargang van 't Ostfriesisches Monatsblatt (1878, bl. 1), en komt me, wegens de belangryke bizonderheden betreffende den bou van dit slot, daarin vervat, belangrijk genoech voor om in De Navorscher overgenomen te worden.

'T luidt als volgt:

Anno 1777 is de Burg in Greetziel door zyne Koninglyke

Majesteit van Pruissen, zynde vorst in Oostvriesland verkogt an Jan Otten, Frehrich Logeman, en Wilt Garrelts voor de som van 3500 Rdl. of 700 Pistolen, om afgebroken te worden. Hiermede is een begin gemaakt den 10 Febr. 1778 onder opzigt van Wilt Garrelts, nadat zy gestaan hadde plm. 322 jaar. Zy was laten bouwen van Graaf Ulrich 1456. Dit gebouw was byna op volgende aard gebouwd: de lengte van 't NO. na 't ZW. was 120 voet, van 't NW. na 't ZO. 100 voet, de hoogte van het water in de gracht tot aan de pannen 30 voet. In het noorden van dit gebouw stond een ronde toren er aan en in wand, $^1/_3$ deel stond in dit gebouw mede ingetrokken. Deze was in zyn ronde 100 voet en hoog boven water 100 voet, onder water 10 voet. Deze toren stond op Elleren [1]) palen met een Eiken raam van □ balken er om toe. Deze palen zyn er al uitgetrokken en bevonden 2000 in getal te zyn, waarvan 1500 lang waren van 14 tot 17 voet en 500 van 7 tot 10 voet by 7 a 9 duim diameter Dit hout werd zeer hard en duurzaam bevonden, ook was niet alleen de bast er nog om, maar ook was het mos er nog zoo groen aan, als of zy zoo even gekapt waren [2]). Van dit hout hebben wy een Porcellein-kas laten maken. Op deze palen rustte de toren ter dikte van 12 voet en dat 10 voet hoog, toen was de dikte 10 voet ter hoogte van 20 voet alwaar eene lage zark was. Tot deze hoogte werd het doorgaans de Omkrans genoemd. Daarop stond eene muur van twee voet dik en drie voeten hoog, daarin waren verscheidene kanongaten. Op de binnenkant stond de toren 3 voet dik en tusschen beiden was het met grauwe vloeren gevloerd. De borstwering heeft er op gestaan tot tusschen 1750 en 1760, toen is zy er door eenen sterken wind afgewaaid. De omkrans of dikke muur was inwendig 8-kantig gemuurd, en die donker ruimte noemde men hier het lok [3]), want er waren maar vier kleine gaten met yzeren stangen, daar het licht door inkwam. Daarover was een stenen gewelf, daar de toren op de dikke muur rustte, en in hetzelve een □ gat met een raam van

[1]) Elsen, van elsenhout, hoochduitsch Ellernholz.
[2]) Is dit geen merkweerdige bizonderheit?
[3]) Lok = gat; hoochduitsch Loch.

zark er om toe. Vervolgens waren er in de toren 3 kamers boven elkander, ieder met een vuurstee, hebbende aan weerskanten zarken pylers, en in ieder kamer 3 kruisramen, dog die waren voor jaren al toegemuurd. De rook uit alle drie kamers ging in een schoornsteen omhoog welke in het ZW. stond op de borstwering van de toren. Boven de derde kamer was de toren met grauwe vloeren gevloerd, met een loden geute er midden door gaande van het ZW. na het NO. alwaar de uitloop was na beneden. Boven deze vloer was de muur van de toren nog 3 voet verheven, hetwelk eene borstwering genaamd werd. In het zuiden was de deur waardoor men op de toren kwam onder eene hoogte van 10 voet. Deze hoogte, omdat zy zich als eene klok vertoonde en van buiten wit gemaakt werd [1]), werd de witte Hoed genaamd. Was een grote yzeren vleugel op. Van de toren ging men langs eene van meest houten ook eenige steenen en zarken trappen gevormde wenteltrap in de kamers en tot de omkrans, alwaar men dan ook om de geheele burg op de muur konde gaan, hetwelk de omgang genaamd werd. En zoo ging het ook naar beneden, alwaar aan de linker zyde eene groote deur was. Daardoor ging men in eene groote kamer en uit deze weder in eene andere, die ging tot aan de ZO. muur. Onder deze kamers waren gewelfte kelders, en boven deze twee kamers was een groote zolder de Roggezolder genaamd, en daarboven nog een zolder en dan begon het dak. Uit deze tweede kamer ging men door eene deur in een klein 8-kantig torentje met een afgaand dak met pannen. Uit hetzelve ging men door eene groote gewelfte deur op de Plats. Onder het torentje ging men in een gewelfte kelder. In hetzelve ging men op langs eenen wenteltrap na boven ter hoogte van 34 zarken trappen, alwaar men kwam op de bovenste kamers van het Tuchthuis. (N. B. Dit is tot een tuchthuis ingerigt omtrent het jaar 1755, zynde het eerste tuchthuis in Oostvriesland, en toen de burg werd afgebroken, is het in Emden op het Geunsterhuis gemaakt, alwaar het tegenwoordig is. In Greetziel was de eerste tuchtmeester Georg Albrecht Potinius, de tweede

[1]) Dit witmaken geschiedde wel opdat de torenkap zooveel te beter als baak voor de zeelui zou kunnen dienen.

Heere Hinderichs Tapper, de derde Jacob Klein, deze is met het tuchthuis na Emden verplaatst.) Boven deze kamers was een zolder en daar boven het dak. Onder deze 3 a 4 kamers waren nog 3 a 4 kamers behorende mede tot het tuchthuis, op welke kamers men wat na beneden in het torentje ging. Uit het torentje op de Plats komende was voorts aan het zelve eene deur alwaar men in eene kamer ging, daarna volgde de woning van den tuchtmeester onder het tuchthuis, 3 kamers aan de ZO. zyde, niet kelderhol. Aan de ZW. zyde waren twee groote vertrekken, het Bakhuis en het Magasyn genaamd, daarboven een zolder en dan het dak. Onder die vertrekken waren 5 gewelfte kelders. In 't NW. tot aan de Poort was het Magasyn en de Wacht, bestaande uit 3 kleine vertrekken en niet kelderhol. De poort had twee dikke houten deuren met een gewelfte steenen boog. Boven de poort was een vertrek, en daarboven nog een, genoemd het Uitstek en daarboven was het dak. Tusschen de poort en de toren waren beneden 2 vertrekken, niet kelderhol, en een klein vertrek waarin de muur uitgehouwen was, en daar boven nog 2 kamers, en daar boven nog twee kamers, en dan het dak, zynde in het NW. eene hooge muur tot aan de toren, waarop het dak rustte en zynen afloop op de Plats hebbende. Deze Plats was een □-plein met vlinten gevloerd op welks midden eene steenen Put stond; boven de grond was dezelve van zark, waarop vier yzeren stangen stonden. Dezelven waren boven boogswyze aan elkander, in welker midden een yzeren rad was gehangen, over welk rad een keten met 2 emmers ging om het water op te halen, zoodat, als de eene na boven de andere omlaag ging. Vervolgens was aan de NO. zyde van de Plats eene regenwatersbak, waarin het water van de ZO. zyde langs loden genten onder het dak en vervolgens door loden pypen geleid werd langs het kleine torentje na beneden in eene daartoe gemaakte kleinze en van daar in de bak. Ook hadden de meeste vertrekken haare uitzicht op de Plats.

NB. Dit is het voornaamste van de situaatsie van de burg, hoewel de opgave van de hoogte, lengte en dikte als ook het getal van palen niet accuraat, maar naby is.

Van buiten waren weinig vensters, als plm. 2 in 't NO., 3 in 't ZO., een in 't ZW., en 3 in 't NW. en plm. 8 a 9 kanon-

gaten en plm. 20 voet boven water lange gaten rondom het gebouw in eene muur plm. 3 voet dik, die stond op de dikke muur van 20 voet dik. Ook stond aan de binnenzyde op de dikke muur nog eene muur van plm. 2 voet dik. Tusschen deze twee muuren konde men op de dikke muur langs wandelen, het geheele gebouw rond [1]). Ook was op ieder hoek van de dikke muur een huisje voor eene schildwacht Voor de gewelfte poort waren 2 groote deuren met eene kleine er in. Van daar ging men over de gracht langs eene houten Brug met leuningen [2]). Op deze brug zyn geweest 4 ophaalbruggen, aan de ZW. zyde twee groote, daar men met eenen wagen konden overvaren en aan de NO zyde 2 kleine, daar de menschen konden overgaan, als de grooten waren opgetrokken. Tusschen deze ophaalbruggen heeft an de ZW. zyde een Wachthuis gestaan. Op het einde van de brug in het ZW. en NO. was een huisje voor een schildwacht. Voor de brug stond een □-raam, daarin twee groote deuren boven met tralien en onder digt, met eene kleine deur er in, daar men konde uit en ingaan.

In het slyten der burg is niets aanmerkelyks bevonden als in 't ZW. waar onder de keldervloer een hol was, plm. 6 voet lang, 4 voet breed en 4 voet diep, en omgeven met eene muur, 1 steen dik, en daar binnen een steen op zyn kant gemuurd, ½ voet van de buitenmuur, van welke kantsteenen eenige doorschoten tot steun aan de buitenmuur, en de overige holligheid was met zand gevuld. Tusschen de muur van deze hol en de muur van de kelder naar de Plats was nog eene vierkante hol van 2 voet □, waarin een pomp stond welkes boveneind door een venster ging tot de Plats om het water uit te pompen. Uit dit kleine vierkant ging eene vierkante steenen geute onder de Plats, waarschynlyk tot de put. Ook was de kelder op de zuidhoek van de burg onder de vloer geheel en al met geuten van ½ voet wyd gemaakt.

In de Plats werden verscheidene riffen [3]) van menschen gevonden; ook muuren ter dikte van 7 voet en lengte plm. 44 voet, van

---

[1]) Alzoo 'n geheime, bedekte gang in den muur, van ongeveer 5 voet breedte.

[2]) Deze brug was ongeveer 80 voet lang.

[3]) Geraamten.

een oud gebouw, hetwelk wyd was geweest plm. 38 voet, strekkende van het NO. na het ZW. [1])

Om de burg en toren was eene gracht plm. 80 voet wyd en na de molenstraat gerekend wel 20 voet diep. By het afslyten werd er nog 8 a 9 voet water in bevonden. In deze gracht hebben myne moeder en stiefvader W. C. Sikken eene plaats ter breedte van 25 voet tegenover onze huis tot een gebouw tot berging der waren in pacht genomen, luid pachtbrief van den 11e October 1760, om daarvoor jaarlyks te betalen 36 Stvr. en 6 St. schryfgeld, maar wegens de diepte der gracht is het gebouw gestaakt, de grond echter behouden. Na het versterf van myne moeder is de stee aan my overgegaan. Als nu de burg werd afgebroken, liet ik stroo in de gracht brengen, en daarop steengruis en toen vruchtbare aarde van plaatsen daar ik die konden bekomen. Dus liet ik de gracht opvullen ter hoogte van 8 tot 9 voet en plm. 50 lengte achter de vaste wal, want verder wilde Wilt Garrelts als opzigter het niet toestaan, welken grond wy vervolgens tot eenen tuin gebruikten. Alzoo was dit de eerste tuin in de gracht.

1784, den 22 July is de gracht gemeten en verdeeld in 9 plaatsen tot huizen beginnende by de haven en eindigende by de waag. Ieder huisstee is breed 34 voet en lang 120 voet, welke lengte zich strekt NW. a ZO, aan welks einde een weg dwars door de gracht en rond om de put gaat. Aan de overkant van den weg zyn 6 steden tot tuin, breed 56 voet, de lengte ongelyk, als 132 en meer voeten, en de kortsten 108 voeten strekkende ZW. tot NO., alles rhynlandsche maat.

1784, 13 Sept. zyn de steden in de gracht openlyk verpacht als:

Nr. 1 by de haven, in pacht genomen door Hinderich Heeren Tapper voor 30 St. en voor 't huis 27 St., te zamen 57 St. en een huis opgezet 1784", — enz. [2]) —

Is dit nu niet 'n knap stuk, als we in aanmerking nemen dat 't nu byna hondert jaar geleden, opgesteld is en geschreven door

[1]) Dit waren overblijfselen van de vorige, oudere Cirksena-burcht, die in 1456 of wat eerder, voor de nieue, de laatste burcht wyken moest.

[2]) 'T overige deel van 't opstel bevat de namen der koopers dezer huissteden, met den koopprijs en andere bizonderheden, en kan dus gevoegelik achterwege blyven, als minder belangrijk.

'n eenvoudigen oostfrieschen man? En behalve dat dit opstel ons belangryke bizonderheden leert kennen aangaande den bou der oude friesche Cirksena-burcht, en waaruit we ongetwyfeld gevolgtrekkingen afleiden mogen nopens den middeneeuschen, frieschen burchtbou in 't algemeen, zoo is 't ook nog merkweerdig wegens de taal, waarin 't vervat is. Die taal toch is, den tijd in aanmerking genomen, zeer goed nederlandsch; de spelling vooral, voor die dagen, nieuerwetsch. Dat de geslachten, de verbuigingen der naam- en lidwoorden volstrekt niet tot hun recht komen, is voor den opsteller, als Fries, zeer natuurlik, wyl-i die verbuigingen in z'n eigen taal ook volkomen verwaarloost. Maar menich echte Nederlander, vooral ook menich eigenlike Hollander van die dagen, en zelfs als-i ook al 'n meer ontwikkelde man was als deze eenvoudige koopman van Greetsyl, schreef z'n eigen hollandsche taal minder goed als deze Fries de voor hem vreemde taal. Immers, al was dan ook het hollandsche nederlandsch in de vorige eeu tot diep in de tegenwoordige, de kerktaal, en ten gevolge daarvan ook veelal de schooltaal der gereformeerden (en ook der doopsgezinden) in Oost-Friesland [1]), *gesproken* werd het hollandsche nederlandsche daar *nooit.*

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Barend Graat. (XXVI, bl. 119). In 1871 zag ik in het toenmalige hôtel-garni Victoria, naast Bronbeek aan den Velper weg, een familiestuk van dezen meester. Het stelde voor twee volwassen personen, man en vrouw, benevens twee kinderen, en een fraai geschilderd hondje. De onderteekening zou ik J. B. Graat, 1686 gelezen hebben, doch de letter J. kan wel schijnbaar door een bijzonderen vorm der B. zich voorgedaan hebben. Volgens den eigenaar was het de familie Bols, oprichters der likeurstokerij het Lootsje, te Amsterdam.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

---

[1]) De lutherschen daarentegen gebruikten in Oost-Friesland steeds 't hoochduitsch als kerk- en schooltaal. Dien ten gevolge noemde men vroeger in Oost-Friesland het hollandsch wel de gereformeerde taal, en 't hoochduitsch de luthersche taal, in tegenoverstelling met de eigenlike volksspreektaal, die daar, sedert de middeneeuen, en zoo als nog heden, 'n plat-duitsche, friso-saksische tongval was en is. Zie Nav. XXVIII, bl. 121.

Hollandsche schilderijen op het eiland Pathmos. Constantin Tischendorf in zijn boek Aus dem heiligen Lande, (Leipzig 1862) vermeldt S. 344 dat hij, in het jaar 1859, bij zijn tweede bezoek van het eiland Pathmos, in de ontvangkamer van een welgestelde inwoneres hollandsche in olie geschilderde stukken zag hangen. Hij voegt er bij dat dergelijke meermalen op dat eiland voorkomen en van het vroegere verkeer met Holland getuigen.

J. D.
L.

TAALKUNDE.

De mansnaam Daam. (XXVII, bl. 630). Volgens van Vloten (Hopman Daam in den Volks-almanak van 't Nut voor 1873) is Daam eene samentrekking van Adam.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Daam, Damianus. Damianus als heilige is steeds verbonden met St. Cosmos, St. Cosmus of St. Cosmas. Te zamen waren zij beschermheiligen der barbiers te Rotterdam, Middelburg, Maastricht enz. *Daam* is de verkorting. Het barbiersgild was talrijk omdat het ook de heelkundigen tot zelfs in de 18de eeuw op vele plaatsen omvatte. Het lag dus voor de hand om een kind op St. Damianus dag geboren *Daam* te noemen bij verkorting, zooals *Justus* = *Joost*, *Anastasius* = *Staas*, *Petrus* = *Piet*, *Johannes* = *Hans* enz.

J. D.
L.

Mook. (XVI, bl. 349; XVII, bl. 60; XXVII, bl. 635). In het Oorkondenboek van Baron Sloet vindt men: *Moldecke*, *Moldeke*, *Moldeche*, *Moldick*, *Moleke*. Bij Nijhoff, dus sedert de 14e eeuw: *Moudike*, *Moudiche*, *Moudyck*, *Moudich*, *Moudick*, *Moldich*, *Moudrik*, *Mouwdycke;* alles in tijdrekenkundige volgorde hier opgegeven. De graaflijkheids-rekening van Holland, Ysebouts ontvanc ende wtgeven (zie Nijhoffs Bijdragen, nieuwe Reeks, VII, 65) heeft *Moudewijck*.

Zutfen. FREDERIKS.

VRAGEN.

Hanskuier. Wat is de juiste beteekenis, d' oorsprong, d' afleiding, de samenstelling, de verwantschap van dit woord?

Het komt voor in de bekende »Nieuwe Cronyck van de Sype, van Dirrick Adriaensz. Valcoogh" (1599). In dat werkje komt een vers voor, getiteld: »Een beclach van de Dyckmeesters, Basen ende Hanskuyers die opten Sype wercken," en beginnende:

»Wy arme dyckers, hanskuyers en Basen,
»Die nu stadich aen den Sype laboreren."

Ook komt in de Chronyk zelve 't woord hanskuier voor, in dezen zin:

»Den derden Paesdach mostmen aenvaten die wercken,
»Elck dyckmeester quam om zyn werck te bekennen
»Hanskuyers quamen daer uyt alle percken,
»Hoe lustich sachmen paerden en carren mennen."

Dat 't woord hanskuier in algemeenen zin 'n dijkwerker beteekent, 't zelfde ongeveer wat wy nu 'n polderjongen noemen, kan, dunkt me, uit d' aangehaalde regels veilig afgeleid worden.

Ik waag ook de vooronderstelling dat het samengesteld is uit de woorden *hans* en *kuier*, en dus 'n tegenhanger is van de woorden hanneke-maaier, en hansworst en, even als deze, van de mansnamen Hans en Hanneke, koseformen van Johannes, geformd. Maar bestaat er in 't nederlandsch of in eenigen nederlandschen tongval 'n werkwoord *kuien* of *kuieren*, in den zin van graven, aan den dijk werken, inpolderen, of zoo iets?

Ik vind dat in den hedendaachschen friso-saksischen tongval van Jeverland en Butjadingerland (Oldenburger Friesland), 't werkwoord *koiern* in gebruik is voor 't verkruien van aarde, modder, enz. by dijkwerken, en tevens de daar van afgeleide woorden *koierhaken* (haak) en *koierkare* (kar, eigentlik kruiwagen). Zeer waarschijnlik hangt dit friso-saksische *koiern* wel met 't oud-hollandsche *hanskuyer* samen.

Zeer gaarne vernam ik nadere inlichtingen aangaande 't woord *hanskuier*, en of 't ook van elders, als uit Valcooch's Chronyk bekend is.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Wijck. (XXVII, bl. 135, 353, 578). Gielis van Asch van Wijck (vierde zoon van Zeger van Asch van Wijck, canunnic van St. Pieter, bewindhebber der W. Indische C°., gecommiteerde raad ter admiraliteit van N. Holland, en van Deodora van Rijnevelt) tr. 30 oct. 1664 Lucia Ram (dochter van Philips Ram, raad en ontvanger der stad Utrecht en van Anna Strick van Linschoten).

Haar acht kwartieren waren:

Ram	Strick van Linschoten
Bruininck	Wijck
de Visscher	Coevoet
van den Berch	Frijdag.

In eene genealogie van dit geslacht van Wijck, vind ik opgeteekend, dat:

Maria van Wijck (derde dochter van Adriaan van Wijck, Evertsz. en van Anna Frijdag) huwde mr. Johan Strick van Linschoten, Jansz.

Het jaar van zijnen dood vind ik niet nauwkeurig vermeld; alleen dat hij stierf na 22 jan. 1609 en voor 30 sept. 1614. Maria van Wijck was echter geen lid van het geslacht van Wijck, waarnaar in Nav. XXVI, bl. 635 wordt gevraagd. Zij toch behoorde tot het Utrechtsche geslacht van Wijck dat gesproten is uit het geslacht Borre van Amerongen, zooals ook blijkt uit de wapens, door die beide geslachten gevoerd. Borre van Amerongen toch voerde: in rood een zilveren schuinbalk vergezeld van zes zilveren leliën, terwijl dit geslacht van Wijck voerde: in zilver een rooden schuinbalk vergezeld van zes roode leliën, dus geheel en al het wapen van Borre van Amerongen, doch gebroken (fr. brisé) door de kleuren te verwisselen, maar de stukken te behouden.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht Vonck van Lienden (XXVII, bl. 262, 473, 483, 575; XXVIII, bl. 49). In de genealogie V. v. L. komen twee personen

voor die in 1681 leefden en den naam Anna V. v. L. droegen. De éene is geboren 10 oct. 1622, en huwt Mr. Fredrick Klerck, burgemeester der stad Rheenen, gecommitteerde raad ter admiraliteit van Zeeland, enz. Zij sterft 13 juli 1695 en is begraven te Rhenen met deze 16 stamdeelen.

Vonck van Lienden.	Rheenen.
Vonck van Lienden.	Lauwijck.
Braeckel.	Bruyn.
Bruyn.	Asperen.
Lockhorst.	Renesse.
Eck van Panthaleon.	Ruiter.
Boecop.	Cuynre.
Cuynre.	Dagverlies.

De andere was eene dochter van Dirck Vonck van Lienden en Hugonia Ruysch van Waeyestein; zij is gehuwd geweest met Dirck Vonck von Lienden. Hare grootouders van vaderszijde waren Joan Vonck van Lienden (zoon van Jan V. v. L. en N. van Braeckel) en N. Zaal Uteneng, wier moeder was IJzendoorn.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht Ramp. (XXVII, bl. 429; XXVIII, bl. 38). Over het kasteel Rollaud schrijft Lud. Smits, dat deze oude hofstad buiten Haarlem ook wel genoemd werd, het huis Ramp, en afkomstig was van de heeren van Ramp die hun »lustplaats" hadden omtrent het Rampenbosch bij Bergen in Kennemerland. (Zie bl. 291 der uitgave 1711 van L. Smids Schatkamer der Nederl. oudheden.)

Nog heet een laan aldaar de Rampenlaan.

In de grondpapieren der hofstede Meermond vind ik, dat Cornelis Teus in 1608 van zijn broeder Geraert Teus genoemde plaats koopt. Van hem komt ze op zijne dochter Barta Teus, geh. met Cornelis de Nobelaer. Van deze op hun zoon Cornelis de Nobelaer. Van dezen op Justus de Nobelaer en van dezen bij versterf op Diderik Ramp. Laatstgenoemde verkocht haar aan Reinier Schaap in 1699.

In het meesterboek van het St. Lucas gilde te Delft vindt men Jan Gerritsz Ramp (doot): zie Archief voor nederl. kunstgesch. bij v. Hengel & Eeltjes, bl. 8, en op bl. 14, »Ten selven dage

(14 oct. 1615) heeft meede hem doen aanteijckenen Jan Gerritz Ramp constverkooper als meester, heeft daarvoor betaeld de sommen van *f* 3."

Hij was dus een meesterszoon en inboorling van Delft, want anders zou hij meer hebben betaald.

In de regeeringslijsten van Haarlem komen vele Rampen voor.

G. ESCHAUZIER.

Geslacht Grafstede. (XXVI, bl. 632). Ter aanvulling van hetgeen de kundige heer van der Baan, door overgroote beleefdheid heeft geantwoord op de vraag van een *ongenoemde* (XXVI, bl. 430) diene het volgende, mij door den heer Mr. Nairac te Barneveld medegedeeld.

Renke a Grafstede, gekomen te Voorthuizen als proponent, den 18 Januari 1741, overleden 24 februari 1764,

en Geertje Krijns, huisvrouw van den predikant, met attestatie van lidmaatschap van Groningen gekomen.

Kinderen, geboren:

11	November	1742,	Geertruida,
5	Januari	1745,	Gerardus Wilhelmus,
13	Juni	1746,	Lambertus Hendrikus,
3	Mei	1747,	Hendrik Jan,
20	October	1748,	Lambertus Hendrik Jan,
8	Augustus	1751,	Petrus,
5	Augustus	1753,	Elsina Johanna Maria,
17	Augustus	1755,	Cornelis Didericus,
23	Juli	1758,	Hendrina.

Geertruida a Grafstede, gehuwd 24 September 1769 met Jan Hendriksen, van beroep smit, beide te Voorthuizen.

16 December 1770, hun zoon Hendrik geboren.

3 December 1772, Jan Hendriksen, van beroep smit, overleden.

Geertruida a Grafstede voornoemd, hertrouwde 7 November, 1775 met Hendrik van Voorst.

Kinderen: geb. 27 Maart 1774, Woutertje,
26 Januari 1787, Renko (overleden 6 Maart 1787).

6 Sept. 1805, Geertruy Grafstede te Barneveld overleden.

Elsina Johanna Maria a Grafstede, gehuwd 5 September 1779 met Gerardus van der Goot, wonende te Nijkerk; hertrouwd 27 September 1795 met Jacob Plettenburg.

Cornelis Didericus a Grafstede, overleden te Amsterdam, begraven te Voorthuizen, nalatende vrouw en drie kinderen.

Woutertje van Voorst, overleden 24 April 1823, oud 43 jaar, weduwe van Gijsbrecht van Breenen, dochter van Hendrik van Voorst en Geertruy Grafstede.

Gehuwd 4 Augustus 1826, Jacob Jansen Schoonhoven ex Trijntje Gijsberts Reyersen van Breemen, wever, en Woutertje van Voorst.

21 Augustus 1768, gedoopt Willemijntje, onechte dochter van Geertje Klaassen, bij Wilhelmus a Grafstede, Commandeur op 's lands oorlogschip,

Noch in de tegenwoordige, noch in de vorige kerk te Voorthuizen was een grafzerk met den naam Grafstede.

Petrus Grafstede, grutter en koornkooper te Nijkerk, overleden 27 Februari 1791, gehuwd aldaar 11 Maart 1779 met Catharina Elisabeth van Rookhuizen.

Hunne dochter Geertje Grafstede, geboren 20 December 1779 is als weduwe van Willem Camper overleden 18 Maart 1845.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

Wapen van Diest. (XXVII, bl. 364). Het oude brabantsche geslacht der heeren en graven van Diest, een stadjen aan den Demer, drie mijlen van Tienen, voerde in goud twee zwarte dwarsbalken. Fred. Wilh. van Diest, kleefsch geheimraad, in den rijksadel opgenomen en in Keurbrandenburg erkend 22 sept. 1687, 7 oct. (22 sept.) 1690. De keizerlijke adelbrief onderstelt verwantschap met het oude adellijke geslacht van denzelfden naam; vandaar dat ook het wapen ten deele aan dat van dit geslacht ontleend is, namelijk gedeeld: regts op goud twee zwarte dwarsbalken, links in zilver eene blaauwe bloem met steel en bladeren (Tegeler). — Nog eene derde familie van dezen naam vind ik, waartoe behoorde Fred. Wilh. v. Diest, baron van Hemb, heer van Tieffinga, dom-

proost te Utrecht, die in 1702 de heerlijkheid Doorn kocht. Of hij verwant is aan de andere geslachten van denzelfden naam, kan ik niet beslissen (Gauhe I. S. 427 en 438 volgens Trait. de la Noblesse d'Utrecht.) — Eindelijk kwam mij van dezen naam nog eene belgische familie voor, wier wapen was: d'argent à cinq fusées de gueules, accolés en fasce. Uit deze was Jean v. Diest, chevalier de Jerusalem (1525 en 154.) lieutenant de la cour féodale du pays de Malines, par patentes du 24 janvier 1515. Hij was afkomstig uit Mechelen en stierf in 1555. Zijn vader was Arnould, chevalier en zijne moeder Cathérine van Voosdonck. Hij trouwde Elisabeth van den Dorpe.

Werdohl. JOH. THEODOR DE RAADT.

Familie Eilbracht (XXVII, bl. 142, 311, 421), **en aanverwanten.**

1. Johannes Nanus E., kanselier der Vrouwe [1]) van Herford of Hervorden, een geleerd man, door wiens zorg zijne beide broeders (die volgen) voor de studie werden opgeleid.

3. Arnoldus E., subrector te Horn, bij zijn broeder

2. Johannes E., even als zijn broeder Arnoldus, geboren op den Eilbrachtshof bij Herford 4 febr. 1543, ving zijne studiën aan te Herford, zette ze voort te Munster en Dusseldorf, en voleindigde ze te Rostok onder David Chytraeus; werd vervolgens rector der school te Horn in Lippe-Dethmold, en tien jaren later predikant, eerst te Pyrmont, daarna te Wermelskirchen (in de Solinger-klasse), te Odenkirchen (Gulik), en eindelijk in 1601 te Hoch-Emmerik (in 't oude graafschap Meurs), in welke laatste plaats hij gedurende 23 jaren het Evangelie verkondigde, en waar hij bij zijne tweede vrouw, die hem verscheidene dochters [2]) schonk, begraven

---

[1]) Wie mag dat geweest zijn? Denkelijk de toenmalige abdis van het vorstelijk, vrij-wereldlijk, keizerlijk rijksstift Herford, een der oudste gestichten van Westfalen, dat bij zijne opheffing in 1803 een bijna duizendjarigen ouderdom had bereikt. In 1667 werd Elisabeth prinses van Boheme, als opvolgster der paltsgravin Elisabeth Louise, in de domkerk te Herford als abdis gekroond. Zulk eene functionaris voerde den titel van vorstin en prelatin des heil. Roomschen rijks; zie dr. G. D. J. Schotel, de Winterkoning en zijn gezin, 1859, bl. 143, 4. De kanselier van zoodanige abdis was ongetwijfeld een man van beteekenis.

[2]) Eene dezer dochters huwde met Nethenus, eene andere met Neomagus, eene perde met Wijleman.

is, in den ouderdom van 83 jaren, 7 maanden en 12 dagen, 26 sept. 1626 overleden zijnde te Repelen, ten huize zijner dochter (uit zijn tweede huwelijk) Margaretha, gehuwd met Johannes Lucius. Op zijn sterfbed verzocht hij in zijnen grafsteen dit epigram uit te houwen:

Eilbrachtii, cuius peccatum sanguine Christus
Omne tegit, lapis hic ossa sepulta tegit.

Is de naam zijner tweede vrouw onbekend, zijne eerste vrouw heette Margaretha Riese [1]), geb. te Horn, † 7 oct. 1599 aan de pest te Odenkirchen, en aldaar in de kerk vóór den predikstoel begraven. Terwijl de vermoedelijke afstammelingen van Johannes Nanus en Arnoldus E. in Westfalen gebleven zijn, en aldaar in 1713 nog in getale bestonden; zijn toch alleen de nakomelingen van Johannes E. bekend; want hij had bij zijne eerste vrouw (M. Riese) deze drie zoons:

3. Philippus E., volbracht zijne studiën te Roermond en te Xanten, was in 1604 predikant te Ruhrort, 1604—07 ook te Sittard (in 't geheim), in 1610 te Xanten, in 1630 te Bemmel (Overbetuwe), in 1634 te Rees. De familiepapieren, die hem, na voleindiging zijner studiën, predikant te Duren laten worden, en van daar naar Gelderland laten vertrekken, dragen het Nav. XXVII, 142 gemelde voorval *dus* voor, dat hij tusschen de Gereformeerden en Roomschgezinden eene hereeniging zocht te bewerken, hierover met de Jezuiten te Keulen in onderhandeling trad, doch van hunne trouweloosheid het slachtoffer, van zijn pogen afzag, en geleerde boeken in 't licht zond waarin hij zich aan de Protestantsche godsdienstwaarheden weder ten volle gehecht verklaarde. 't Blijkt derhalve dat zijn val hierin bestond, dat hij te vele concessies aan

---

[1]) Haar broeder Jacobus Riese of Gigas is vermoedelijk één persoon met Jacobus Resen, 30 mei 1586 te Leiden ingeschreven als student. Hij wordt genaamd Tollensis, 't welk wellicht beteekent, dat hij in den omtrek van het meer Tollense in Mecklenburg-Strelitz werd geboren. Immers de geboorteplaats zijner zuster was Horn, een groot dorp in het gebied van Hamburg. Hij werd vervolgens predikant te Lugde (in het regeeringsdistrict Minden). Ook in Oostfriesland kwamen predikanten voor met den naam Rese. De zoon van dezen Jacobus, Johannes Gigas promoveerde te Padua tot medicinae doctor, was eerst te Steinfurt matheseos professor, en veranderde vervolgens te Munster als stadsmedicus van godsdienst

de Roomsche kerkleer had gedaan. Recklinghausen, aan wien, — zie zijne Geschichte der Reformation der Länder Gülich, Cleve, Berg enz., III, 176, — bovenstaand bericht omtrent zijne loopbaan als Duitsch predikant is ontleend, weet niets van zijn verblijf te Duren, waar hij dan 26 jaren lang zou hebben gestaan. Deze schrijver beweert echter dat hij in 1602 predikant te Ruhrort was. Wij voor ons houden ons liefst bij de Geldersch-synodale bron, waaruit het bericht Nav. XXVII, 142 geput is, en stellen dus ook zijn sterftijd op zijn vroegst in sept. 1637, in strijd met de familiepapieren die zijn overlijden laten voorvallen $\frac{19}{29}$ sept. 1635, aan eene leverziekte te Rees, waar hij in het kerkgebouw der Hervormden begraven is. Was hij driemaal getrouwd, de naam zijner derde vrouw staat niet vermeld, maar de eerste heette Metje Bruggen [† 1604 te Odenkirchen [1]), en aldaar bij hare schoonmoeder begraven], bij wie hij eene dochter had, genaamd Anna E., gehuwd met Abraham Tylenius, predikant te Nijmegen [2]) Uit zijn tweeden echt met Anna Renberg, zijn bekend deze twee dochters:

a. Anna E., gehuwd met Simon Brouwer, koopman, bij wien
Catharina Br.
Petrus Br.
Philippina Br.
Margaretha Br.

b. Maria E., tweede vrouw van Anton Kremer, bij wien:
Philippus Johannes Kremer.

Agnes Kremer, geh. met Theodorus Kruithof, die 2 jan 1687 als prop. te Weurt kwam, en tevens de vroegbeurt te Nijmegen moest waarnemen, in 1692 pred. werd te Hees en Neerbosch, anders genaamd het Schependom van Nijmegen, en in 1717 is afgezet, bij wien:

Wilhelm Abraham Kruithof.
Maria Theodora Kr.

---

[1]) Zoo Phil. E. reeds in 1602 te Ruhrort predikant geweest ware, zou zijne vrouw hoogstwaarschijnlijk daar ook wel overleden zijn.

[2]) Volgens anderen heette de vrouw van Abr. Tylenius Maria E. Zij schonk hem twee dochters, Barbara T. en Catharina T., beide jong gestorven.

Petrus Kr.
Johannes Simon Kr.
Egidius Kr.

2. Adolphus E. [1]), in 1634 opvolger van zijn broeder Philippus E. als predikant te Bemmel, in 1636 opvolger van denzelfden te Rees.

1. Casparus E. [2]), geb. 27 sept. 1575 te Horn, tijdens het rectoraat zijns vaders aldaar, studeerde te Roermond en te Xanten, werd predikant te Odenkirchen, en in 1628 te Oijen [3]). Hij werd van wege de classis Nymegen gecommitteerd, om te Venlo Sebastianus Damman als leenpredikant te vervangen; doch dewijl »dese ordre niet had connen uytgevoert worden," werd in zijne plaats gesteld Gerardus Gualteri, pred. te Lent [4]). April 1636 naar Bemmel vertrokken, verscheen hij op de Harderwijksche synode van 1—5 aug. 1637 als correspondent der classis Nijmegen. Hij overleed als predikant te Bemmel 25 dec. 1640 en was gehuwd met Anna Coenen († 25 nov. 1658 te Wichen, en aldaar 2 dec. begraven), bij wie hij deze zeven kinderen had:

1. Johannes E., pred. te Wickrathsberg, † 4 jan. 1677, gehuwd

---

[1]) In de familiepapieren heet hij Arnoldus, en wordt daarin gezegd, dat hij, volgens schriftelijke mededeeling van zijn broeder Philippus aan hun vader, traag van verstand zijnde, geen Grieksch wilde leeren, en school en (Duitsch) vaderland tegelijk verliet, zoodat men verder niets van hem vernomen heeft. Wij houden ons weder aan de bron van Nav. XXVII, 144.

[2]) Volgens Recklinghausen, a. w., I, 216, 470 werd een Caspar E., zoon van Johannes E. (in 1592 pred. te Hahn in Solingerklasse, † 1599), in 1590 pred. te Wermelskirchen, en in 1599 te Odenkirchen. Deze schrijver noemt (III, 308) eerstvermelden Johannes E. († 26 sept. 1626 te Repelen) ook een zoon van Joh. E. pred. te Hahn († 1599), en stelt, dat een Caspar E., zoon van Caspar (pred. te Wermelskirchen), in 1602 te Odenkirchen pred. werd, doch, daar de keurvorst Ferdinand van Keulen in 1627 die gemeente verstrooide, van daar verdreven is.

[3]) Aan het slot der acta van de Nymeegsche synode v. 23—26 juli 1628 staat hij als zoodanig onder de nieuwaangekomenen vermeld. Minder juist is dus de opgaaf van het Archief voor Nederl. Kerkgesch., IV, 21; en die opgaaf stemt bovendien niet overeen met ibid. bl. 20, waar men vindt, dat R. à Staden, de voorganger van Casp E. te Oijen, eerst in mei 1634 zijnen dienst in deze gemeente aanvaard heeft. De opgaaf van de Jongh (Naaml. d. pred. v. h. Geld. Synode) dat Casp. E. in 1633 te Oijen kwam, is dus ook foutief.

[4]) Deze werd, volg. art. 57 van de acta der Arnh. synode v 20—24 aug. 1633, van Lent naar de keurvorstelijke Palz beroepen.

1° met Anna Kemmerling van Waad, 2° met Helena Maria Coenen, die op 46jarigen leeftijd overleed. [1])

Uit zijn eersten echt had hij:

a. Margaretha E., gehuwd met Johannes Weijermans, achtereenvolgens predikant te Randerath (bij Aken), te Suchteln en Juchen (beide bij Dusseldorf), bij wien:

Johannes Weijermans, pred. te Schwanenberg (in Gulikerland) geh. m. Maria Elisabeth Schommers, bij wie:

Wilhelm Wijnandus W.

Hendrik Godfried W.

Marten Herman W.

Amelia Elisabeth W.

Anna Maria W., geh. m. Johannes Abraham Boekhoven, koopman te Neuwied.

Casparus Weijermans, pred te Kirchherten (bij Keulen).

Wijnandus Weijermans, overl. te Leiden, waar hij 6 juni 1684 als student werd ingeschreven.

b. Sibilla E., geb. in 1631 † 29 jan. 1713, gehuwd met Johannes Quast, bij wien:

aa. Johannes Quast, als prop. ber. te Lommel in 1688, te Beers in 1690, en 24 sept. 1721 overleden; geh. 1° met Susanna Reines; 2° m. Geertrui Weilier. Hij had

uit zijn eerste huwelijk,

Jacob Godfried Quast;

uit zijn tweede huwelijk,

Maria Quast.

Wilhelm Casparus Quast.

Sibilla Agnes Geertruid Quast.

Jan Arnold Quast.

bb. Johannes Philippus Quast, geb. in 1668 te Wickrathsberg, 21 mei 1695 proponent, kwam in 1701 in Nederland, van 1703 tot 1707 legerpredikant, sedert 8 juni 1707 garnizoenspred. te Oudenaarden, van 12 mei 1712 tot 1 apr. 1716 bij de bezet-

---

[1]) Zij was de dochter van Geurt Coenen, schepen te Wickrath. Haar broeder, Jan Coenen had twee zonen, Hendrik en Daniel, commissarissen der Engelsche artillerie in den april 1713 geëindigden Spaanschen successieoorlog. Hij vergaderde groote rijkdommen, en woonde te dien tijde te Opijnen (Tielerwaard).

ting en de kruisgemeente te Gend; ber. 28 sept., bev. 31 oct. 1717 als pred. te Zomeren en Lierop (classis Peel en Kempenland), † 21 jan. 1734 ongehuwd.

cc. Odila Quast, geh. m. Benjamin Meiten, kinderloos.

dd. Anna Quast, geh. m. Hubertus van Houten, schout te Gellikum, bij wien:

Cornelia van Houten.
Gijsberta v. H.
Sibilla v. H.
Anna Geertrui v. H.
Odila v. H.

Uit zijn tweeden echt werden hem geboren:

c. Maria E., gehuwd met Frans Grembus, J. U. D. en voogd der des heiligen roomschen rijks vrije heerlijkheid Wickrath, bij wien:

Willem Godfried Grembus, J. U. D.
Johan Coenraad Gr., Juris Cand.
Casparus Gr., theol. cand.
Maria Catharina Gr.

d. Godefridus E., pred. te Wickrathsberg, gehuwd met zijne nicht Odila Quast, bij wie:

Sibilla Agnes E.
Maria Emilia E.
Anna Maria E.
Wilhelm Johann E.
Caspar E.
Wilhelm Casparus E.

e. Agnes E., gehuwd 1° met Antonie Pelsers, pred. te Linkich (bij Aken), 2° met Anton Kremer, koopman te Dusseldorf, bij wien:

Johan Frederik Kremer, pred. te Burscheid (bij Aken).
Maria Ermgard Kr., geh. m. Wilhelm Henricus Backhoven.
Anna Geertrui Kremer.

f. Casparus E., overleden als student te Leiden.

g. Johan Philipp E. }
h. Anna E. } vroeg gestorven

2. Margaretha E., geb. 1 juni 1605, overl. in 1684, gehuwd met

Johannes Valentijn Ruppius [1]), als prop. 5 sept 1627 ber. te Batenburg († ald. in 1652), bij wien

b. Casparus Ruppius, als prop. juli 1665 pred. te Herwen en Aart, oct. 1675 te Emmerik, in 1682 te Wezel, in 1684 te Amsterdam, 6 aug. 1722 door den magistraat v. Amst. emeritus verklaard (Boekzaal, aug. 1722, bl. 249); gehuwd met Helena in de Betouw, overl. te Bemmel, kinderloos. L. Beels hield de lijkrede op hem.

Nog twee zoons, en

a. Sibilla Ruppius, geb. in 1642, † 23 juli of 24 aug. 1710, geh. m. Jacobus Quast, pred. te Herwen en Aart, alwaar hij als prop. nov. 1675 pred. werd en 28 febr. 1711 overleed, zoon van Anton bij Sibilla Eilbracht, weduwe Rentmude, bij wien

Johannes Valentijn Quast, als prop. ber. in 1711 te Herwen en Aart, † 1717, geh. m. Sibilla Rentmude, Johannisdr.

3. Agnes E., geb. 13 jan. 1609, gehuwd met Jacobus van Leeuwen, scholtus te Wichen, bij wien

a. Casparus van Leeuwen, pred. te Huussen, in 1683 te Emmerik, † 1687, gehuwd met N. N. Vrijhof, kinderloos.

b. Fulgertina van Leeuwen, † ongeh.

c. Margaretha van Leeuwen, geh. m. Hendrik Bakker, ontvanger der verponding te Wichen, bij wien

Jacobus Bakker, secretaris en rentmeester van den heer van Druten, geh. m. Maria van Aken.

Wilhelmina Bakker, geh. m. den zoon van Fijten [2]).

d. Anneke van Leeuwen, geh. m. N. Vos te Nijmegen, bij wien:

N. Vos, te Amst.

Agnes Vos, geh. m. Wilhelm Jansen, s. min cand.

e. Aaltje van Leeuwen, † 17 jan. 1714, geh. m. Paulus Sijfers.

5. Jacobus E., geb. 5 mrt 1613, gehuwd met Geertrui van der Velde, bij wie:

---

[1]) zoon van Herman Ruppius (of Ruppaeus), in 1618 pred. te Randerath (in Gulikerland), wegens de godsdienstvervolging in boerengewaad uit de Palz gevlucht.

[2]) Een Lambertus Feijten, omstr 1643 te Amsterdam geboren, in 1672 als scheepspredikant in dienst bij de admiraliteit, werd in 1679 predikant te Bennebroek, en is in 1710 afgezet. G. Fijten, was in 1747 geërfd en woonachtig te Ewijk in het rijk van Nijmegen; zie Registers op het archief van het voormalig hof van Gelre, bl. 301.

a. Johannes E.
b. Ludolphus E. } ongehuwd gestorven.

c. Jannetjen E., † 7/17 nov. 1699, gehuwd met Casparus Eilbracht, Philippuszoon pred. te Bemmel († febr. 1719).

d. Casparus E., geb, in 1647, sedert 1 nov. 1674 pred. te Weurt en Ubbergen, in 1675 te Wichen en Leur, als correspondent der classis Nijmegen op de Tielsche classisvergaderingen van apr. 1694, sept. 1696, mei 1698, apr. 1699, apr. 1706 en mei 1713; had in 1716 verschil met Jan Jacobs over het recht op het krijtende tiend uit diens woning, welk tiend gerekend werd te behooren tot de grove en smalle tienden onder Wesel, die een emolument van de pastorie te Wichen waren (Registers op 't archief van 't voormalig hof v. Gelre, bl. 260); in 1731 emeritus, † 17 juli 1733, als weduwe nalatende Helena Hacksteen, bij wie

Geertrui Maria E., geh. m. Albertus Schad, die als prop. in 1706 beroepen werd te Over- en Neder-Asselt, en aldaar 29 sept. 1747 overleed, haar als zijne weduwe kinderloos achterlatende.

6. Sibilla E., geb. 27 nov. 1614, tr. 1° Johannes Rentmude, heer van Leppenbroek; 2° Anton Quast († 29 sept. 1696). Zij had uit haar eerste huwelijk,

a. Johannes Rentmude, heer van Leppenbroek, geh. 1° met Anna Pfijfers, 2° met Ida Swornengers. Bij de eerste:

aa. Maria Rentmude, geh. m. Henricus Vollenbroek, bij wien:

Sibilla Vollenbroek.

bb. Sibilla Rentmude, geh. m. Johannes Valentinus Quast, pred. te Herwen en Aart (1711—1717).

cc. Johannes Rentmude.

dd. Philippus Wilhelmus Rentmude.

b. Casparus Rentmude, geh. m. Agnes Schergens.

c. Antonis Rentmude.

d. Maria Agnes Rentmude, geh. m. N. Schippers, bij wien:

aa. Coenradina Sibilla S.

bb. Agnes Casparina S.

cc. Cecilia Antonia S.

e. Cecilia Rentmude, geh. m. Matthijs Coenen.

f. Anna Rentmude, geh. m. N. van Geurtshof, bij wien:
Anna Catharina v. G.
g. Sibilla Rentmude.
Uit haar tweede huwelijk,
h. Philippus Quast, geh. m. Trijntje Schergens, bij wie:
aa. Antonius Quast.
bb. Anneke Quast.
cc. Cilgen Quast.
i. Odila Quast, geh. m. Godefridus Eilbracht, zoon van Johannes E., en pred. te Wickrathsberg.
k. Jacobus Quast, pred. te Herwen en Aart, † 1711, geh. m. Sibilla Ruppius (dochter van Joh. Val R. bij Margaretha E.), bij wie:
Johannes Valentinus Quast, pred. te Herwen en Aart († 1707): geh. m. Sibilla Rentmude, Johannisdr., bij wie:
Johanna Maria Quast.
Sibilla Quast.
Jacoba Margaretha Quast, geb. in 1714.

7. Philippus E., geboren 22 mei 1616, werd als proponent 1 1657 pred. te Bemmel, † aldaar in 1682. Gehuwd met Sophia Coenen, bij wie:

a. Casparus E, werd als prop. jan. 1681 pred. te Weurt en Ubbergen, in sept. 1683 te Bemmel en Ressen, verscheen als correspondent der classis Nijmegen op de Tielsche classisvergad. van 15—16 apr. 1689, stelde zich 11 juni 1702, tijdens de belegering van Nijmegen door den Franschen maarschalk de Boufflers, in 't begin van den Spaanschen successie-oorlog, als voorganger der burgerij, die hij in een liefdebeurt door Evangelieprediking kwam stichten, dapper te weer, door het eerst van allen een kanon af te schieten, dat de Franschen op een afstand hield (zie Nav. II, 3, 4, XXVII, 421, en vooral Geld. Volksalm. 1848, bl. 67—72, met de daar aangevoerde schrijvers), en overleed febr. 1719 te Bemmel. Was gehuwd met zijne volle nicht Jannetjen Eilbracht, bij wie:

aa. Philippus E., apotheker te Amsterdam, gehuwd met Vrouwke Elias, bij wie:

Gerbrand E.

Casparus E., tr. 1° Catharina van Waldorp, 2° Catharina Reulen. Bij de eerste had hij

Jannetje E.

Henricus Johannes E.

bb. Jacobus E., geb. te Bemmel, als prop. in 1706 te Ressen en Doornik, waar hij 20 april 1709 nog in dienst was, want in dato wees het Hof van Gelderland aan de pastorie te Ressen, als eerder met Bemmel, maar toen met Doornik gecombineerd, het Halderen-weidje [1]) toe, over welks bezit hij met zijn vader, als pred. te Bemmel, in proces lag (Register op 't archief van 't voormalig Hof van Gelre bl. 252.) In 1709 te Ruinen, in 1715 te Hattem predikant geworden zijnde, kwam hij 19 mrt 1719 op ongelukkige wijs om het leven; vgl. Nav. XXVII, 311. »Periit misere" »getuigt de Boekzaal voor de Geleerde Wereld aangaande hem.

cc. Sophia Geertrui E.

dd. Lutherus Stephanus E.

ee. Anna Maria Jacoba Godefreda E.

ff. Casparus E.

4 Florens E., geb. 11 oct. 1613, geh. m. Gerritje Janssen, bij wie deze vijf kinderen:

b. Anneken E., geb. 16 dec. 1637, † 15 sept. 1702, geh. m. Wilhelm Boon, bij wien:

Margaretha Boon, geh. m. Tilleman, bij wien:

Anna Machteld Tilleman, geb. 5 dec. 1692.

c. Casparus E., geb. 27 oct. 1642, geh. m. Catharina Costerman, bij wie:

aa. Florens E., gehuwd m. Maria Texelius, bij wie:

Lijsbeth E.

Casparus E.

Johannes E.

bb. Gerritje E.

cc. Hester E.

dd. Cornelis E.

ee. Johannes E.

d. Jan E., geb. 2 sept. 1647, was gehuwd, en sneuvelde 26 juni 1672 bij de belegering van Nijmegen.

---

[1]) Halderen is nog tegenwoordig een gehucht tusschen Bemmel en Doornenburg, zie de kaart van Gelderland, in 1859 door Is. Arn. Nijhoff te Arnhem uitgegeven.

e. Sibilla E., geb. 24 apr. 1653, geh. m. Abraham de Vrieze, scholtus te Hoogeveen, bij wien:

Florens Casparus de Vrieze, geb. 13 jan. 1689, sedert 1711 pred. te Hoogeveen, † aldaar 1 sept. 1763.

Johannes de Vrieze.

a. Philippus E., geb. 25 apr. 1634, als prop. in 1679 ber. te Herveld. Afgevaardigd door de classis Nijmegen naar de Tielsche classis v. (14-15) sept. 1685 en de Nijmeegsche synode v. (13-22) aug. 1721, verscheen hij als correspondent dier zelfde classis op de Groningsche synode v. aug. 1722 als secundus van Petrus Houffts, pred. te Nijmegen, en op de Tielsche classisvergad. v. (12—13) apr. 1723. Hij overleed te Herveld 25 febr. 1725, en was gehuwd met Maria van Amerongen († apr. 1733), dochter van den burgemeester en substituut-richter der stad Wageningen [1], bij wie:

aa. Gerarda Bertrui E.

bb. Florentina E.

cc. Geertrui E., geb. in 1687, † 28 dec. 1762.

dd. Adriana E., † Sept. 1728.

ee. Johanna E.

ff. Petronella E., † Aug. 1726.

gg. Florentius Petrus E., geb. 10 febr. 1701, in 1725 prop. op de Paaschclassis in Mei beroepen, 12 juni 1726 door Walraad van Oijen, pred. te Schenkeschans, [2] peremptoir geëxamineerd als pred. te Altforst [3] en Appeltern, 30 juni door Johannes Busschoff, (Nymegen), uit Hoogl. 1 v. 7 te Appeltern, en 7 juli door Nicolaas van der Wayfort (Burgharen) te Altforst bevestigd. Zie verder over hem Nav. XXVII, 145. Hij was ook correspondent op de Tielsche classis v. sept. 1732, sept. 1734, april 1738 en april 1743. Uit zijn huwelijk met Gerarda Verheijen, die hem overleefde, had hij de navolgende kinderen:

---

[1]) Haar broeder was medicinae doctor, later burgemeester en gedeputeerde in het collegie der Staten van het Veluwsche kwartier.

[2]) Deze nam bij die zelfde gelegenheid aan Johannes Mulder, ber. pred. te Oijen, en aan Johannes Geistman, ber. pred. te Herveld, het peremptoir examen af.

[3]) Of Outforst; zie over dezen plaatsnaam Nav. XXVII, 182, 183.

1 Philippina Bernhardina E., geb. 16 oct. 1728, den 28 mrt 1729 overleden [1]).

2 Philippus E., geb. 17 sept. 1729.

3 Berendina Henrietta E., geb. 20 juli 1731, † 11 jan. 1733.

4 Bernhardina E., geb. 21 jan. 1733, ged. 1 febr. te Altforst, gehuwd (vermoedelijk in 1755) met H. G. Bakker (Nav. XXVII, 145).

5 Jacoba Maria E. [2]), geb. 11 aug. 1734, gehuwd (vermoedelijk in 1755) met J. E. Bakker (Nav., ibid.).

6 Geertrui Petronella E., geb. 5 apr. 1736.

7 Adam Jacob Annes Marcus E., geb. 13 febr. 1740, vermoedelijk één persoon met den Nav. XXVII, 311 vermelden Jacob E., laatsten gouverneur van de bezittingen der Bataafsche republiek op de kust van Coromandel, 20 apr. 1804 te Palacatta overleden, nalatende volg. Nav., t. a. p.:

Johan Philip E., kommandant van de Helhond in 1799, (Nav. XXVII, 145), geh. m. Johanna Petronella de Mauregnault. Eene dochter dezer echtelieden zal wezen de douairière Eilbracht, die in de Haarl. Ct. van 16 jan. l. l. het overlijden aankondigde te Loosduinen op 6 jan. 1878 van haren echtgenoot jhr. W. F. de Mauregnault, oud-kantonrechter te Naaldwijk, geb. in 1791. Deze advertentie is mede onderteekend door E. J. D. P. de Mauregnault, door J. H. P. Huygens geb. de Mauregnault, en door W. J. Huygens, als kinderen en behuwdkinderen.

Antonia Maria E., geh. met jhr. Pieter Aemilius van Hogendorp.

Johanna Elisabeth Bernhardina E.

8 Casparus Leonardus Albertus Gerrit E., geb. 18 apr. 1741, † 29 mrt 1758.

9 Gerarda E., geb. 8 jan. 1743.

10 Florentius Petrus E., geb. 8 apr. 1744, overl. te Amsterdam, geh. te Deventer met Antonia Braksiek, ged. te Deventer 15 sept.

---

[1]) Deze opgaaf, aan een handschrift van den vader zelven ontleend, sluit niet met de opgaaf uit het doopboek te Altforst (Nav. XXVII, 145). Ook heet de moeder aldaar „Van Heijen", en niet „Verheijen."

[2]) In één familiedocument heet zij Maria Adriana, in een ander, Maria Jacoba, weshalve hier de opgaaf van Nav. XXVII, 145 gevolgd is.

1740, dochter van Otto Hendrik Br. en Catharina Harmsen, † 1 mrt 1809 te Amsterdam, bij wie:

a. Gerarda E., geb. te Amst. in 1767, † 4 febr. 1833 te Nienhaus (graafs. Bentheim), geh. te Amst. in 178. met Gerrit Nieuwenhuijzen [zoon van Jan (ged. te Amst. 22 febr. 1726) bij Clara Everts (ged. te Amst 25 mei 1736, gehuwd te Amst. mei 1753)], geb. in 1763 te Amst, † 22 jan. 1815, bij wien:

aa Clara Johanna Nieuwenhuijzen, geb. in 17. te Amst., gehuwd aldaar m. N. Schaap, en ald. overleden.

bb Otto Hendrik Nieuwenhuijzen, geb. te Amst. 14 sept. 1791, † 6 jan. 1855, gehuwd aldaar 1 mei 1817 met Margaretha Cornelia Wilhelmina Lutjens [dr. v. Frederik Nicolaas Lutjens, geb. te Hamburg in 1758, † ald. 14 juli 1815, bij Rebecca Beth (geb. te Amst. 12 mei 1767, † ald. 3 dec. 1834, geh. ald. 20 juni 1788), dr van Hendrik Beth (geb. in 1726 te Amst., † ald. 22 sept 1806, weduwnaar van Maria van Erp) bij Grietje Boes (geb. in 1732 te Uitdam, † te Amst. 7 juli 1821, gehuwd ald. 27 jan. 1760)], geb. 9 febr. 1794 te Amst., bij wie:

aaa Gerarda Nieuwenhuijzen, geb. in 1817 te Amst., geh. ald. met Robbert René toe Laer, bij wien:

René Robbert Herman toe Laer, geb. 17 jan. 1843 te Amsterdam.

Ottoline Henriette toe Laer, geb. 16 juli 1844 te Batavia.

bbb Frederik Nicolaas Nieuwenhuijzen, geb. 22 oct. 1819 te Amst., geh. 1° te Banjoemaas 1 juli 1843 met Wilhelmina Sara Christina Sijthoff van Kervel [1], bij wie:

Otto Hendrik Lambertus Nieuwenhuijzen, geb. 22 mrt 1844 te Poerweredjo, geh. 16 dec. 1868 met Louise Christina d'Abo, geb. 19 jan. 1846 te Soerakarta.

---

[1]) geb. 14 mei 1825 te Samarang, † 30 aug. 1873 te Batavia, dochter van Lambertus Sijthoff van Kervel (geb. 22 mrt 1796 te 's Gravenhage, † 4 sept. 1838 te Nymegen), geh. te Soerabaja 17 febr. 1822 m. Anna Carolina Josepha Backers von Netzen (geb. 22 mrt 1800 te Samarang, † 12 nov. 1859 te Pelatoengan), dr. van Franciscus B. v. N. en van Hedwigga Wilhelmina Stokmeijerin; — kleindochter van Marten Godfried van Kervel, geb. 19 mrt 1772 te 's Gravenhage, † ald. 4 juni 1806, geh. ald. aug. 1789 met Sara Petronella Carolina Sijthoff (geb. 22 juni 1773 te 's Gravenhage), dr v. Lambertus S. ged. te 's Gravenhage, geh. 1 mrt 1781, †

Wilhelm Christiaan Nieuwenhuijzen, geb. 30 sept. 1847.

Wilhelmina Sara Christina Nieuwenhuijzen, geb. 39 dec. 1850 te Soerabaja, geh. juli 1868 met Wilhelm Brewer.

Jan Hendrik Jacob Nieuwenhuijzen, geb. 21 dec. 1852 te Soerabaja. Gerrit Jan Nieuwenhuijzen, geb. 1 mrt 1855 te Probolingo, † 19 dec. 1876 te Soeko Redjo (resid. Pesoroean.)

ccc Hendrika Jacoba Nieuwenhuijzen, geb. 11 dec. 1821 te Amst., geh. ald. in 1844 met Adrianus Eliza van Steeden.

ddd Margaretha Cornelia Wilhelmina Nieuwenhuijzen, geb. 18 aug. 1824 te Amst., geh. m. Gerrit Jan Poolman, overl. te Batavia.

eee Ottolina Hendrika Nieuwenhuijzen, geb. 29 jan. 183. te Amst., overl. te Borkulo.

fff Frederik Anton Nieuwenhuijzen, geb. 17 apr. 183. te Amsterdam, gehuwd aug. 1864 te Borkulo.

b Catharina E., geb. te Amst. in 1769, † ald. 19 nov. 1832, geh. ald. m. Johan Herman Rahé, bij wien:

Antoinetta Petronella Rahé.

Johanna Catharina Rahé.

c. Flora Petronella E., geb. te Amst. in 1771, † ald. 10 apr. 1818, geh. ald. m. Gerrit van der Ster Moojen, bij wien:

Anna Petronella van der Ster Moojen, geh. m. N. de Vos te Amsterdam.

Jacobus Gerhardus van der Ster Moojen, geboren, gehuwd en overleden te Amsterdam.

Het wapen der familie Eilbracht is, volgens Rietstap's Armorial (1875), p. 338b, op goud een zwart anker, waaroverheen een rood hart overtopt met eene koningskroon. Eene afbeelding in de familiepapieren vertoont het schild gedekt met een helm met vijf traliën, met het hart van het schild tusschen eene vlucht (demi-vols) als helmteeken.

J. ANSPACH.

---

5 mrt 1808, bij zijne eerste vrouw Christina Voet; — achterkleindochter van Johan Hendrik van Kervel, geb. 2 jan. 1736 te 's Gravenhage, † ald. 19 aug. 1780, geh. 4 juli 1762 met Antoinetta Maria Hoffman van Hove, geb. te Maassluis (?), † 7 juni 1811 te 's Gravenhage, hertrouwd mei 1788 met straksgenoemden Lambertus Sijthoff, weduwnaar van Christina Voet.

VRAGEN.

Geslacht Willekes. In 1639 werd mr. Jacob Willekes raad in de vroedschap der stad Amsterdam. Hij voerde gedeeld: 1° in goud een roos van keel, 2° in azuur één lelie van zilver. Kan hij de vader zijn geweest van Caecilia Willekes, geb. 1628, st....tr. te Sloten 2 juli 1656 Peter Schmitz of Smits, geb. 1628? Zoo ja, weet iemand mij dan zijne vrouw op te geven en het wapen dat zij voerde? Ook meerdere aanteekeningen zullen mij hoogst aangenaam zijn. Bestaat dit geslacht nog?

Haarlem. J. W. C. DEL COURT.

Geslacht Burghgraaf. Wie kan mededeelingen doen omtrent dit geslacht? Welk wapen voerde het? Kan het misschien het volgende zijn: twee visschen naast elkander, kleuren onbekend: aanziende gesloten helm, daaruit komende twee visschen?

Geslacht Balwé. Omstreeks het midden der vorige eeuw kwam iemand, die den geslachtsnaam Balwé voerde, uit Leipzig te Amsterdam wonen. Volgens overlevering was hij te Leipzig burgemeester geweest; hij was van den lutherschen godsdienst. Men vraagt zijn voornaam, dagteekening van geboorte, de namen zijner ouders, en die van zijne vrouw, benevens het jaar zijner vestiging te Amsterdam.

Hij had een zoon, die suikerbakker te Amsterdam geweest is, en later deurwaarder aan de oude Luthersche kerk aldaar. Ook van dezen vraagt men bovenstaande bijzonderheden. Zijn zoon was:

Jan Henderik Arnold Balwé, koopman (commissionair in hout) te Amsterdam, eerste deelgenoot in de nog te Amsterdam bestaande handelsfirma Canne en Balwé. J. W.

MENGELINGEN.

Paard als windwijzer op kerktorens (XXVII, bl. 56.) De windwijzer op den *St. Martinus toren* te Groningen, het figuur van een paard vertoonende, dankt die gedaante zeker aan het paard dat de H. Martinus bereed en waarop hij zat als hij voor den naakten

bedelaar de helft van zijnen mantel (Utrechtsch wapen) afsneed. De Oost- en Weststellingwervers waren een poos direct aan den bisschop van Utrecht *als landsheer* onderworpen, van daar ook bij hen het paard als windwijzer. *Groningen* zelve was in de 11de eeuw als *villa* het eigen good van het bisdom Utrecht.

J. D. / L.

[Zoo denkt er ook de heer E. Laurillard over, die zegt: »Onder de heiligen zijn er sommige, die meestal, of dikwijls, te paard zittende worden afgebeeld, St. Jacob, St. Joris, St. Nicolaas, St. Martin. Hebben wellicht die kerken, waarop een windwijzer voorkomt in den vorm van een paard, een' van die rijdende heiligen tot patroon gehad?"]

Paard als windwijzer op kerktorens. Te Hengsdijk (Zeeland) is de windwijzer een hengst, mannelijk paard. Zou 't, wilde men de naamspeling blijven behouden, niet een hengstscheepje moeten zijn? 't Is immers de dijk waar het veer der hengsten was? Of is 't oorspronkelijk Heinsdijk, 's Heeren Hendriks dijk? Een haan op kerk- en andere torens komt wel zeer dikwijls voor; toch zijn er nog andere teekens. Op een toren te Zieriksee staat Neptunus, op den toren van de kerk der Hervormden te Sluis een engel met bazuin, op den toren der verknoeide hal, thans het raadhuis dier stad, staan vijf vaantjes.

G. P. ROOS.

Woordspelingen. Van tijd tot tijd komen er in de Fliegende Blätter teekeningen met daaronder *would-be* latijnsche zinsneden voor, die uit elkander gerukte duitsche woorden zijn en betrekking hebben tot de illustratie. Tot dergelijke aardigheden leenen zich ook de fransche en nederlandsche taal: *Ici est le chemin des anes* en *diti ense se creet* enz. zijn overbekend. Minder de volgende engelsche, die wij in Scotts Mémoires sur Swift (trad. franc. Brux. 1828) t. I. p. 25 vinden. Aldaar wordt verhaald, dat Swift op de school van Kilkenny nog op zijn engelsch, dus als *my ducks* (mijne eenden), de latijnsche woorden *mi dux*

leerde na te spreken, alsmede een andere zinsnede *amas ti lux.* De vertaler of uitgever geeft in zijne aanteekening geene opheldering van de laatste zinsnede als van de eerste. Hij voegt er zelfs bij: »Mais nous ne sommes pas surs d'avoir deviné ce jeu »de mots, qui doit répondre à notre *sol dat latu portae.*" »Wat beteekenen beide genoemde zinsneden. (*Soldat l'as tu porté?*)

J. D.
L.

Hessen (XXVII, bl. 591, 535, 432; XXVIII, bl. 110). Me dunkt dat de Hessen oorspronkelik volstrekt niet in dit volksrijm t'huis hooren, maar dat ze, door misverstand en verkeerde uitspraak, uit *heksen* ontstaan zijn. In Drente toch luidt dit bastkloppersrijm, volgens v. Vloten's »Nederlandsche Baker- en Kinderrymen:"

Sip, sap, sipe, enz.
Toen 't kättien op 't dikien sat,
Sote melk mit twiebak at,
Kwam 'n böse *hekse,*
Dee wol 't kättien 't oor ofbiten, enz.

Naar myne meening is de hekse in dit overoude rijm veel eigenaardiger als de Hesse, en behoeven we naar den oorsprong van Hes langer niet te zoeken, omdat we dien in de hekse reeds gevonden hebben.

Zeker zonderling toevallig is 't, dat dit zelfde onderwerp, de bastkloppersrymen van 't nederduitsche volk, en de Hessen, die daarin voorkomen, in de laatste maandeliksche afleveringen van den duitschen taalkundigen »Navorscher" ook besproken geworden is; namelik in 't Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung (Jaargang I, bl. 85; Jaarg. II, bl. 52, 89). Dáar en in 't Zeitschrift für deutsche Philologie, IX, 99, kan men meer over dit belangryke onderwerp lezen.

Ter vergelyking met onze nederlandsche bastkloppersrymen uit d'oostlike, saksische streken van ons land, mogen ook eenigen van die rymen uit de saksische streken van Neder-Duitschland hier 'n plaats vinden D'oorspronkelike éénheit van die rymen, zooals ze nog heden rechts en links van onze oostlike grenzen voorkomen, zal d'r duidelik uit blyken.

Zoo kent men 't bastkloppersrijm in de landstreek Ravensberg, in Westfalen, in dezen form: »Sipper, sapper, söte — Weneer werst du röde — Wen 't maidag es, wen 't maidag es — Wen de lange hase kümt — Med sinen langen meste — Snit hâv af, snit hût af — Olles wat dar üppe sit — Ru, ru, rusk!" — Te Nieder-Massen, in Westfalen: »Sippe, sappe, sunne — Mîn mäuer es ne nunne — Mîn fâer es en pape — Dä kann de pîpkes maken — 'T kättken laip 'n täurn 'ran — Dat woll 'n täurn decken — Da kam de dulle Hesse — Med sinem lange messe — Da woll dat kättken stiäken — Da sagh dat kättken: kwîk, kwîk — Es dat pîpken noch nit ût?" — Te Brakel, in Westfalen: »Sipe, sape, sunne, enz. — De kam de dulle Hesse — Med 'm stummelgen Messe, enz.

Bastkloppersrymen, waarin 'n Hesse voorkomt met 'n mes, zijn over geheel Westfalen en de zuiver saksische streken van Nederland verspreid. En anderen komen in andere nedersaksische streken van Duitschland voor, in Hanover, Sleeswijk-Holstein, de Altmark, Meklenburg, enz. Daartoe behoort 't rijmke dat Nav. XXVII, bl. 535 voorkomt, benevens de volgenden; b. v. dit uit de Altmark: »Sap, sap, sîd — Boav'n up 'n Wîd — sat 'n ol Heks mit twee Kinnern — Den een'n gaf se Botterbroot — Dat anner slog se mit 'n Küül doot — Kättken leep noa'n Barg herup — Hoalt 'n Mund voll Sap heraf — As se wedder runner kam — Gingen alle Fopen un Fleiten af." — En deze twee uit 't Lüneburgsche (noord-oostlik Hanover): »Hübbel, hübbel Basterjoan — Loat dat sap na'n holl' goan — Loat de hübbel warn — Laat de fleut ferdarben! — En: »Sip, sap, summ, — Roatel geit to grunn — Hals af, been af — Wichel, die meest ook af."

Haarlem. JOHAN WINKLER.

V R A G E N.

Japansche soya. Wat zijn de bestanddeelen en hoe is de bereidingswijze van japansche soya, en wordt ze uitsluitend in Japan gemaakt, of ook op Java of elders?

GESCHIEDENIS.

Los laten van vogels bij krooningsfeesten. Hendrik II, koning van Frankrijk stond aan de vogelkoopers van Parijs toe om op den Grand Pont (nu Pont de Change) vogels te veilen, mits zij twee honderd dozijnen vogels van verschillende soorten bij gelegenheid van het wijden van fransche koningen en koninginnen los lieten! De eene ziet hierin een zinnebeeld van het loslaten van gevangenen bij zulke plechtigheden; een ander van de vrijheid van het volk, omdat bij de joyeuse entrée de privilegiën bevestigd of nieuwe gegeven werden. Het laatst zag Reims dit gebruik bij de wijding van Karel X.

J. D.
L.

Kegelschole. (XXV, bl. 557). Op het aangeteekende wil ik iets vragende bijvoegen, de verklaring van den beetuurder aanvullende. Heeft men, *schole* lezende, niet te denken aan eene verzameling? Zoo spreekt men van eene school haringen, eene school dolfijnen. Zoo wordt een weeshuis soms een weesschole genoemd. De Kuldersschole (zeker weeshuis) te Gent is bekend. 't Woord leeft ook in *samenscholing*, enz. Eene *kegelschool* zal dus, even als eene *schietschool*, eene verzameling van lieden zijn, zich oefenende in de mannelijke uitspanningen van kegelen, kolven, schieten, enz.

G. P. ROOS.

[School is van het latijnsche *schola* en dit weder van het Grieksch *σχολή*. Het woord beteekent oorspronkelijk den tijd waarin men vrij is van arbeid; vervolgens alles waarmede men

zijnen ledigen tijd doorbrengt, het zij dan eene meer of minder nuttige uitspanning, waaruit weer eene derde beteekenis voortvloeit, namelijk de plaats waar men zijnen ledigen tijd slijt, waar men die uitspanningen neemt. De middeneeuwsche woorden *kegelschole* en *dobbelschole* zijn dus zeer goede namen voor de plaatsen waar men zijnen vrijen tijd verkegelt en verdobbelt.

School = menigte, b. v. eene school haringen, schijnt een ander woord te zijn. Bij ons worden beide woorden op dezelfde wijze uitgesproken en geschreven. Maar in het Engelsch worden zij onderscheiden: het eerste is daar *school*, het laatste *shoal*.]

VRAGEN.

Pieter Gillesen, gesworen lantmeter. Het deed mij genoegen, Nav. XXVIII, bl. 9, dezen bekwamen man en zijn werk vermeld te zien. Ik bezit van hem eene zeer fraaie ms. kaart, doch helaas erg geschonden, voorstellende het tegenwoordige Westelijk Zeeuwsch Vlaanderen met de Waterlandsche (nu meest belgische) polders. De heer H. P. Winkelman, burgemeester te Vlissingen, vond er mede een exemplaar van, doch in bijzonderheden, b, v. de voorstelling der steden, veel fraaier bewerkt.

Beide geven den toestand van het gewest in 1620. Kadzand, het land van Groede en Breskens zijn dus reeds tot een eiland gegroeid en de verlanding bij Biervliet (nog een eiland) is reeds aanmerkelijk toegenomen. Nu wenschte ik wel te weten of iemand ook zijne kaart van Oostelijk Zeeuwsch Vlaanderen kent? Dat t. a. p. gesproken wordt van de »quartieren van Vlaenderen", doet mij vermoeden dat hij geheel Staats Vlaanderen opnam.

G. P. ROOS.

Theophilantropijnen. Op het einde der 18de eeuw scheidden zich in Frankrijk de Theophilantropijnen van de kerk af. Zij hadden in de voornaamste steden er van (in Parijs alleen 12) kerken. Men kan ze leeren kennen uit het Manuel des Théophilantropes ou Adorateurs de Dieu et amis des hommes. Année religieuse des Théophilantropes. 4 Tomes etc.

In 1801 gingen zij te niet door een besluit waarbij hun het gebruik der nationale gebouwen ontzegd werd. Zijn zij ook over de grenzen, in Belgie of Nederland doorgedrongen? J. D.

L.

Het kaartspel. In het Zondagsblad van het Nieuws van den Dag van 24 maart lezen wij, dat het kaartspel in 1377 in Duitschland ingevoerd is. Weet men ook wanneer het hier te lande in gebruik gekomen is? En hoe komen de speelkaarten aan denzelfden naam als de landkaarten. Is het omdat beide bladen zijn waarop iets geteekend is? Welke van beide hebben het eerst den naam van kaarten gehad, de land- of de speelkaarten? G.

[Van Wijn (Avondst. II, bl. 102—106) vond de speelkaarten vermeld in de grafelijke rekening van 1390—1391. Toen werden zij door Albrecht van Beieren en zijn gezin druk gebruikt. Uit den naam dien het spel toen en ook nog eene eeuw later droeg, *quairtspel*, blijkt dat het genoemd is naar de vier kleuren. *Kaart* = landkaart heeft eenen anderen oorsprong. Het is het latijnsche *charta*, papier, vervolgens papier waarop iets geschreven of geteekend is.]

Hier te lande, onder het Fransche bewind, opgehaalde boeken. Onder deze sprekende getuigen der napoleontische dwingelandij behoort het in 1806/07 uitgegeven werk van A. van der Willigen, Parijs in den aanvang van de negentiende eeuw. In de voorreden voor den tweeden druk (Haarlem bij A. Loosjes 1814) geeft deze uitgever (d.d. 27 julij 1814) een uitvoerig bericht over deze confiscatie op 20 augustus 1811 van dat toen reeds 4 à 5 jaren oud zijnde werk. Men zoude dus vermoeden, bij het doorlezen telkens of althans menigmalen voor de Napoleoniden stuitende zinsneden te zullen aantreffen: doch zulks is geenzins het geval. Men moet ze met de lantaren, zooals men zegt, zoeken; b. v. (II, 72 en 73) de vermelding van de plaat, voorstellende den keizer knielende van den paus de kroon ontvangende: integendeel op vele plaatsen wordt door den met Rousseau en zijne theoriën dweependen schrijver hulde aan Bonaparte toegebracht (II, blz. 5,

Portrait de Bonaparte.) — Zijn er, tusschen 1810—1813, den tijd van onze inlijving, meer hier te lande *vroeger* gedrukte werken opgehaald? J. D. / L.

Hollandsche tooneelspelers in het buitenland. V. d. Willigen, Parijs (2de druk II, blz. 178) vermeldt, »dat in 1741 te Parijs en »op het hoftooneel te Versailles pantomines door kleine holland»sche kinderen onder het bestuur van den heer Nicolini met on»gemeene toeloop en toejuiching vertoond werden, en dat gemelde »kinderen ook aan verscheidene andere Hoven van Europa speel»den. — Cornelis Van Zanten te 's Hage, drukte in 1742 hunne »pantomines."

(Waar is een exemplaar van deze verzameling?)

»Niet alleen reisden de hollandsche schouwspelers, uit de 17de »eeuw, in Duitschland en Brabant, ter vertooning van hunne stuk»ken rond, maar zij speelden zelfs in Stokholm onder anderen, »het treurspel Orondates en Statira, benevens een soort van zinne»spel, ter gelegenheid van de inwijding des schouwburgs aldaar »in 1667."

Zie, zegt Van der Willigen, Stockholms Parnas enz. van Henrik Jordis. Vragen: Wie schreef Orondates en Statira? Is dit treurspel gedrukt? Wanneer en waar verscheen Stockholms Parnas? en wie was Henrik Jordis? J. D. / L.

[Orondates en Statira is gedrukt. Is het niet van Nil volentibus arduum?]

Prins van Weilborg. In 1804 vertoefde een prins van Weilborg in Parijs. Het gerucht liep toen vrij algemeen, dat deze aan het hoofd der regeering van de Bataafsche republiek zoude gesteld worden.

Wie was deze en zijn er ook andere bijzonderheden deswege bekend?

J. D. / L.

Bergen op Zoom belegerd. Men wenscht te weten, of er van het boek: Bergen op Zoom belegert den xvijj Julij ende ontlegert den ij Octobris 1622 (Nav. XXVII, blz. 610) nog een exemplaar te bekomen zou zijn?

Weet iemand aan wien bij bedoeld ontzet van Bergen o. Z. is geschonken een zilveren schaal met voet, waarop het wapen dier stad met opschrift:

Fausto Numine Berga Victrix
3 Octob. 1622.

A. C.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Stooter. (XXVII, blz. 502; XXVIII, blz. 4). Omtrent het zilverstuk, door J. C. K., ter laatst genoemder plaatse vermeld, met een schip in volle zeilen, randschrift *Indiae Batavorum* 1802 en zooals het verder aldaar wordt beschreven, kan worden medegedeeld, dat het is afgebeeld en beschreven in het Muntboek van P. Verkade, blz. 205, plaat 202 n°. 4, als munt, geslagen in de Nederlanden, tijdens het bestaan der Bataafsche Republiek, zijnde een achtste van een gulden; men vindt daar ook onder n°. 1—5 den gulden met zijne onderdeelen, halven, vierden, achtsten en zestienden, alle alleen van 1802.

In het Vervolg op de Beschrijving der Nederl. Historiepenningen van Mr. G. van Loon, uitgegeven door de Kon. Akademie van Wetenschappen (Afdeeling Letterkunde), blz. 514, zijn deze munten ook vermeld als te Enkhuizen gemunt en voor den omloop in de Oost-Indiën bestemd geweest.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Verborgen standbeelden. Bij het omspitten van den grond van kerken, vindt men somtijds standbeelden van heiligen of brokstukken daarvan. Het was een oud gebruik om, wanneer standbeelden van heiligen door verbouwing der kerk waarin zij stonden

moesten plaats ruimen, ze alsdan in de gewijde aarde te begraven. De bekende bibliophile P. L. Jacob in zijne Promenades dans le vieux Paris, 1837, deelt een voorbeeld mede, p. 100, ontleend aan het beeld van St. Germain in de kerk van Saint-Germain-l'Auxerrois te Parijs.

J. D.
L.

VRAGEN.

Grafmonument van een oostfriesch edelman te Parijs. Bij de kerk Saint Servais te Parijs was vroeger een kerkhof. De bibliophile Jacob in zijne Promenades dans le vieux Paris, p. 113, vermeldt het volgende:

Midden op dit kerkhof zag men een groot grafmonument, waarop een standbeeld, voorstellende een jongman, in 1545 »gouverneur et satrape de la cité de Embde, du très-noble sang des comtes de Phryse orientale". Deze was naar Parijs getogen om aldaar de lessen aan de universiteit te volgen en om er, 23 jaren oud, te sterven! Wie was deze oostfriesche student en zijne treurende moeder die dit gedenkteeken stichtte?

J. D.
L.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Bilderdijks Brief van A. aan Z. (XXV, blz. 333). Na het door mij medegedeelde omtrent Bilderdijk als auteur van het in 1813 bij L. Herdingh & Zoon te Leiden naamloos uitgegeven geschrift: *Brieven van A. aan Z.* (waarvan echter er slechts één verschenen is), wensch ik daarop thans nog eens terug te komen. Dit geschiedt naar aanleiding van hetgeen de Hoogleeraar G. W. Vreede heeft vermeld in den Jaargang van den Gids van 1877, Dl. III, blz. 386, bij gelegenheid zijner aankondiging van de Herinneringsrede van den Hoogleeraar Theod. Jorissen over Anton Reinhard Falck,

De Heer Vreede haalt aldaar eene plaats aan uit de »Herinneringen en dagelijksche Aanteekeningen van Mr. Cornelius van Marle" in handschrift [1]), waar van Marle zegt:

»De staatkundige brieven van A. aan Z., welke in den jare 1813, weinige dagen na de Nederlandsche Staatsomwenteling, te Leyden bij Herdingh en Zoon zijn in 't licht gekomen, en bij derzelver verschijning niet weinig opzien baarden en ingang vonden, zijn het werk van Valckenaer [Mr. Johan Valckenaer] en aan zijnen vriend en kweekeling Falck gerigt. Het is door den Heer L. C. Lusac, neef van eerstgenoemden, die met de uitgave dezer brochure is belast geweest, dat mij deze bijzonderheid is medegedeeld."

Maar hoe dan, zoo kan men vragen, was Bilderdijk in deze zaak betrokken, zooals duidelijk uit de bescheiden, door mr. L. C. Luzac nagelaten en door mij aangehaald, blijkt, waar de Heer Luzac integendeel zelf met zoovele woorden den Brief van A. aan Z. aan Bilderdijk en niet aan Valckenaer toeschrijft, gelijk ook is op te maken onder anderen uit een tweeden Brief van A. aan Z., welke niet in druk verschenen is en met de hand van Bilderdijk geschreven is en ook door den Heer Luzac is bewaard?

De Heer Vreede, hierop door mij attent gemaakt, gaf mij daaromtrent deze oplossing, dat het schrift van Bilderdijk het auteurschap niet uitwees: Valckenaer toch begeerde kennelijk anonym te blijven en Bilderdijk, die door Valckenaer voor een goed deel, zooals later door Luzac, zoo al niet onderhouden, ten minste elk oogenblik geldelijk geholpen werd, zal bij den ouden sluwen diplomaat in eene soort van ondergeschiktheid zijn geraakt, die hem tot zulk en ander dienstbetoon (het stellen van memoriën en deductiën, die wegens de onbedrevenheid van Bilderdijk in het nieuwe Recht en in andere nieuwe toestanden niet zelden onbruikbaar waren of moesten worden omgewerkt) — van lieverlede hadden verplicht. Wilde nu Valckenaer als schrijver van den bewusten Brief onbekend blijven, dan kwam hier juist de fraaie en vaardige hand van Bilderdijk wèl te stade [2]). Doch hetgeen Prof. Vreede

---

[1]) Zie over dit nagelaten handschrift uitvoeriger Prof. Vreede in het Levensbericht van Mr. C. van Marle in de Handelingen der Leidsche Maatschappij van 1861.

[2]) Het komt mij voor, dat Bilderdijk er de man niet naar was, om, al had hij verplichting aan Valckenaer, zich als afschrijver van diens opstel te leenen.

verklaart, hem steeds aan het verhaal van tijdgenooten, als Luzac en van Marle, het meeste gezag te hebben doen toekennen, was de Brief van A. aan Z. zelf, de historia interna, de inhoud en toon, die zijns inziens, Valckenaer als schrijver aanduidden [1]. Bilderdijk, die zelf uit eigen beweging voor Lodewijk Napoleon eerst, daarna voor den Keizer-dwingeland, wierook veil had gehad, was niet, zooals Valckenaer, bevoegd, zóó tegen Mollerus, Meerman, Gevers enz., uit te varen. Prof. Vreede zegt bovendien den bewusten Brief uit de bibliotheek van van Marle te bezitten, die eigenhandig de namen *Valckenaer en Falck* (A—Z) op zijn exemplaar geplaatst heeft. Ook was, volgens Prof. Vreede, Bilderdijk geen politicus, en Valckenaer, die zich terstond aan de Omwenteling van 1813 had aangesloten, kon zich misschien met de hoop vleien, door tusschenkomst van Falck, bij den Souvereinen Vorst in aanmerking te zullen komen, gelijk hij beproefd had onder Lodewijk een rol te spelen. De stijl en gedachten verraden, volgens Prof. Vreede, den reactionair van 1795, op de Oranjelieden Mollerus en Meerman gebeten, op Verhuell, den man van 1799, enz.

Zoover Prof. Vreede. Daartegenover echter staat weder de belangrijke en uitvoerige mededeeling omtrent den Brief van A. aan Z. door Mr. J. A. Sillem in Het Leven van Mr. Johan Valckenaer (1759—1821 Dl. II, 340—347), ook door Prof. Vreede in zijn boven aangehaald Gids-artikel ter loops aangehaald. Zonder hier alles over te nemen, wat door den Heer Sillem is aangevoerd, kunnen wij volstaan met hier te vermelden, wat de Heer Sillem in een noot Dl. II, blz. 346 zegt:

»De Hoogleeraar Vreede deelt mij uit een boek met anecdota, door C. van Marle bijgehouden, mede, dat deze in 1819 van iemand vernomen had, dat de brochure van A. aan Z. door Valckenaer geschreven was. Ik hecht echter meer waarde aan de getuigenis van Mr. L. C. Luzac, die de stukken betreffende deze polemiek [de Brieven van A. aan Z. met die van B. aan Y. en C. aan X.] in eene portefeuille bijeengeschikt heeft, met het eigenhandig op-

[1]) Het dunkt mij, dat juist de inhoud en eigenaardige heftige toon van den Brief in den trant van Bilderdijk vallen en overeenkomstig de manier, waarop Bilderdijk gewoon was uit te varen.

schrift: 1813. *Stukken betreffende de Uitgave van zekeren brief A. aan Z. in* 1813 *door J. V.* [Johan Valckenaer] *ter drukpers bezorgd en door Willem Bilderdijk geschreven. Met het concept van een* 2den *brief.* — Luzac, die, blijkens zijne brieven in dezen bundel, als tusschenpersoon gefungeerd had tusschen zijn oom en den leidschen uitgever, zal wel geweten hebben, hoe de vork in den steel zat." —

Wij voegen alleen hierbij, dat na kennisnemen van hetgeen de Heer Sillem t. a. pl. Dl. II, bl. 343 meldt, het ons ook meer waarschijnlijk voorkomt, dat de Z., aan wien de Brief van A. gericht is, A. R. Falck is geweest, dan, naar onze vroeger geuite vooronderstelling, J. Valckenaer. Voor 't overige blijven wij met den Heer Sillem de meening toegedaan, dat Luzac recht had den Brief van A. aan Z. aan Bilderdijk en niet, zooals Prof. Vreede op gezag van van Marle, aan Valckenaer toe te kennen.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Rekenboekje van 1564. Op de catalogus der verkooping van de boeken en handschriften van M. René della Faille te Antwerpen den 25 maart 1878 komt onder n°. 508 voor:

»Rekenboecksken om te leerē leggē eñ rekenen met Penningē door Robrecht vā Heusden Schoolm. T'Antwerpen by Martinus Verhulst op de Coremert in de Vergulde Tes. s. a. in 12 dem. vélin (Rare)."

Van dit boekje ligt een exemplaar voor ons, dat nagenoeg een eeuw vroeger werd gedrukt; de volledige titel er van is:

»Rekenbouxken by verscheyden gelde omme metten penningen te leeren rekenen ende leggen, met die seuen specien van Arythmetica, geordineert by Robrecht van Huesden, Schoolmeester binnen der Stadt van Antwerpen opten Driesche in de gulde penne woonachtich.

Tantwerpen by Peeter van Keerenberghe, wonende op onse lieuver Vrouwen kerckhoff: int gulden Cruys An. 1564."

Tusschen den titel en den naam van den uitgever vindt men eene optelling met legpenningen.

Aan de ommezijde een extract uit het privilegie verleend door den keizer den 29 julij 1560, onderteekend door Ph. de Lens.

Aan het einde de kerkelijke goedkeuring. Het bevat 28 blz ongepagineerd in 12°.

Daar de boeken door Martinus Verhulst uitgegeven, en die op de genoemde catalogus voorkomen, tusschen 1649 en 1678 zijn gedrukt, zoo zal de uitgave van Pieter van Keerenberghe wel nagenoeg een eeuw ouder zijn, derhalve *plus rare!*

LABORANTER.

VRAGEN.

Versje van Claudius. Wie kan mij de beteekenis opgeven van de onderstaande regels?

Meine Mutter hat Gänse,
Fünf blaue,
Sechs graue;
Sind das nicht Gänse?

E. LAURILLARD.

Archief te Alkmaar. Bestaat er eene catalogus van het stedelijk archief te Alkmaar, en is die gedrukt? S.

J. Allart. Is nog in wezen de correspondentie of de handelsboeken van J. Allart, uitgever te Amsterdam, speciaal voor de jaren 1780—87?

De vrager bedoelt nl. na te sporen de schrijvers van een tusschen die jaren anoniem uitgegeven geschrift. S.

Almanakken. De vraag naar een Almanak van Dieuwertje en Grietje (Nav. XXVIII, bl. 64) doet mij vragen naar eenige almanakken in mijn bezit. Daar de almanak voor de geschiedenis hooge waarde bezit, zij het onderwerp den lezers aanbevolen.

In 1826 verscheen bij Sacré te Brussel een Almanak voor Blijgeestigen. In 1831 gaven Brest van Kempen te Amsterdam (boekhandelaars *uit* Brussel) dien almanak verder uit onder den titel van Alm. voor Hollandsche (beter ware geweest Nederlandsche) Blijgeestigen, doch de uitgave van den *ouden* Blijgeestigen werd

voortgezet door Gebroeders Diederichs te Amst. Bestaat deze laatste nog? neen, tot wanneer heeft die opgehouden te bestaan?

Bloemen op het Outer van 't Vaderland, der Deugd en der Gratien. Een Leerzame en vermakelijke Almanak voor den Jaare 1791 Amst. Diederichs en Poster.

Id. aldaar voor 1792.

Id. derde krans (1791 is dus de eerste) voor 1793.

Id. 1804. Doch de titel ontbreekt.

Is die uitgave verder voortgezet?

Almanach de Goettingue pour l'année 1792 chez. 1 C. Diederich (ubi?). Volgens een Avertissement achterin, de eerste jaargang. Is deze voortgezet? Was 't een concurrent voor den Almanak de Gotha of diens tijdelijke plaatsvervanger?

Batavische Alm. voor 1792. Amst. en elders. Bestaan er vroegere of latere?

Marretjes Almanach voor 1796. Alom te bekomen: de prijs is vier stuivers. Deze is blijkbaar van de Oranje partij.

De Lantaarn voor 1800. Amsterdam in 't Nieuwe licht. Bestond reeds in 1798. Later dan 1800? van dezelfde partij.

Almanack voor de beschaafde Jeugd 1802. Eerste jaargang? Voortgezet?

Hollandsch Rijks Jaarboekje, of Almanach voor den Jare 1808. Amst. bij G. Roos. De prijs is met het zegel achttien stuivers; in etui (schande duur!) Eenigste jaargang? Even als van:

Nederlandsche Oranje Almanak voor 1815?

Met dien Almanak wordt gedient,
Nederlandsch Oranje vriend.

Amst. R. J. Berntrop, zes stuivers was de prijs; schappelijk voor dien tijd.

Volks-Almanak voor 1826. 's Gravenhage bij Johannes Allart. Ik zag er ergens nog een anderen jaargang van, doch welke is mij ontschoten. Begin en einde?

Amsterdamsche Almanak tot Nut en Vermaak, 1823. Te Amst. bij Gebroeders van Arum. Eerste en laatste jaargang?

Almanak tot Nut en Verpozing voor 1830 ib. bij dezelfde.

Over den voorlaatsten almanak en de Bloemen, wenschte ik

in 't belang voor de geschiedenis der letterkunde iets te vragen.

Als dichters komen eenige verschillende personen voor, onder hunne initialen, sommige vul ik tusschen haakjes in, wie vult ze aan?

Is het twaalfjarig meisje, van wie in 1793 een stukje voorkomt, Verlangen naar de Lente getiteld, bekend? Het schijnt door de redactie geheel con amore geplaatst en — dan is het nog zoo kwaad niet!

Evander en Koriska. Idylle. (Prozastukje) H. T. Cz. (Tollens).
Ls. Grafschrift op Jan Nomsz.
Hk. Mr. Jr. (Hendrik Meyer, Jr..)
J. A. W. De taal der liefde.
V. d. W. (van der Woord.)
G. Op de vrindschap.
P. J. H. (Pieter Johannes Héron.)
A. C. S. (Adrianus Cornelis Schenk.)
V. B. (vrouwe Bilderdijk.)
D. De geschiedenis der weelde.
D. F . . . . (7 punten) Voorzienigheid,
D. E . . . . . (vijf punten) Gezelschapslied.
A. L. K. Gods magt en wijsheid in de werken der natuur (fragment.)
P. R. F. Aan een Roosje.
F. Aan Venus.
C. P. G. J. Aan mijne echtgenote bij hare herstelling uit haar eerste kraambedde.
A. L. Pz. (Adriaan Loosjes Pz.)
Q. d. F. (Q.... de Flines.)
B. De Liefde en de Vriendschap aan Julia. Naar het Fransch door B(ilderdijk.)
V. L. (Vincent Loosjes.)
O. Q. N. S. De liefde.
S. Aan Risa.
H. H. Aan mijn vriend J. D. H.
J. K. Aan de Britten.
C. D. Antwoord van een jongeling dien men aanspoorde zich op zijne eerste geliefde te wreken.

A. C. R. de Avondstond.
Deze alle in de Bloemen. — In den Alm. tot Nut en Vermaak:
Ontboezeming. J. d. B.
Onze eeuw. A.
De vingerhoed. V. N. P.Jzn.
Huwelijks voltrekking. H. W.
Verjaarwensch. J. P. B.
Uitboezeming. H. W.
Eindelijk: mijn exemplaar Marretjes Almanach behoorde aan M. W. van de Vondel: weet iemand wie dat was?

G. P. ROOS.

[Evander en Koriska (proza) is van Tollens. Men vindt het in zijne Minnezangen en Idyllen, 2e st., bl. 105 en verv. — In de uitgave van Bilderdijks werken van da Costa vind ik geen gedicht met den titel: De liefde en de vriendschap. Het door den heer Roos vermelde gedicht zal dus waarschijnlijk niet van Bilderdijk zijn.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

Kinderprenten als hulpmiddelen voor de geschiedenis. Op bl. 19 van Nav. XXVIII wordt gevraagd door den heer G. P. Roos naar een prentenboekje, »Vaderlandsche geschiedenis."

Ik veronderstel dat ik dat boekje in mijn bezit heb: althans het prentje, de Kattenburgerbrug betreffende, komt er in voor. Het boekje begint echter niet met de komst der Batavieren, maar met de uitvinding van het haringkaken in 1386.

De titel is: »Uit de vaderlandsche Geschiedenis van vroegere tijden af, tot op den slag van Waterloo, in 56 tafereelen met derzelver beeldingen. Een schoolboek voor de Nederlandsche Jeugd, en ook tot bijzonder gebruik geschikt, door P. N. Muyt," te Zaltbommel bij Johannes Noman, 1824.

Van de gevraagde prenten bezit ik geen enkel exemplaar.

de Rijp. J. B. BLAAUW AZ.

VRAGEN.

Antoine de Mourcourt. Van hem zag ik dezer dagen een fraai portret in pastel, door hem in 1781 te Paramaribo geschilderd. Is er van dezen schilder iets naders bekend? LABORANTER.

Schilderij te Veere 1651. Onder de villes mortes van Zeeland kan men, behalve Arnemuiden, voorzeker ook wel Veere rekenen. In de 17e eeuw was dit niet het geval: toen bloeiden aldaar koophandel en zeevaart; zelfs de admiraliteit had daar een scheepstimmerwerf. Van Veere voeren in het jaar 1651 157 schepen en vaartuigen van allerhande charters, bemand met 1485 koppen, bewapend met 276 stukken geschut. Hier onder behoorden 6 oorlogschepen, waarvan drie in dienst waren (Zeelandia, kapitein J. Blok 186 k. 34 st., Amsterdam A. Kempe 147 k. 32 st., Sandenburg, P. Ginhorn 74 k. 24 st.) Drie waren opgelegen (de Zeeridder, kapitein C. v. d. Karre; de Nephtunis, J. Pauwelse; Veere, C. Rengers) benevens twee jachten.

147 Koopvaarders, waarvan de namen der schepen en der bevelhebbers worden opgegeven; het grootste was bemand met 47, het kleinste met 5 k. Het meest geschut voerde de Jonge Prins met 18, het minste de Zwarte Arend met 2 stukken; negentien dezer vaartuigen hadden geen geschut aan boord. Onder de bovengenoemde was een groenlandsvaarder (de Geregtigheyd) onder den commandeur F. Huyge, bemand met 35 k. en gewapend met 2 st.

11 Haringbuizen bemand met 15 en 14 koppen.
2 Vischbooten, elk met 10 m.
30 Pinken, » » 8 m.
2 Vischschuiten » » 7 m.
6 Waterschepen » » 3 m.
6 Molenaars ? schepen » 6 m.
Garnaatkorders gerekend op 25 m.
Binnenvaartuigen:
6 Veerschepen op Dordrecht.
9 Smalschepen } tot koopmans waren.
34 Schuiten }
2 Waterschepen voor de Brouwers.

Het bovenstaande teeken ik op uit een stuk geschreven in het laatst der vorige of wel van deze eeuw, waarboven staat:

»In de vierschaar der stad Veere plagt te hangen Een schil- »derij op doek geschildert, zynde een Gezigt op de Stad Veere van »de Rede te zien waar onder was geschildert het navolgende:

»In den Jare 1651 hebben de onderstaande schepen van de »stad Veere gevaren."

Naar aanleiding van deze aanteekening kwamen de volgende vragen bij mij op:

1 Is deze schilderij nog te Veere aanwezig?

2 Wanneer en

3 door wien is zij vervaardigd? LABORANTER.

IJ. Glas. In de raadkamer op het gemeentehuis te Zwartsluis bevindt zich een schilderstuk, voorstellende een gezicht op die plaats in de tweede helft der 17e eeuw. In een der hoeken leest men: IJ. G L A S, 168(0?)

Te vergeefs zocht ik tot dus verre naar dien schilder, en toch is het stuk niet onverdienstelijk te noemen. Welligt kan iemand mij inlichting omtrent den vervaardiger geven.

MR. R. J. W. F. VAN HOËVELL.

TAALKUNDE.

Vloeken door onze vaderen gebruikt. Dat onze voorvaderen groote liefhebbers van vloek- of stopwoorden waren, is bekend. Men heeft het op rekening gesteld van hunne neiging tot, of uitoefening van de zeevaart. De Denen, de Engelschen en de Nederlanders zouden, naar men zegt, de sterkste vloekers van geheel de oud-duitsche natie zijn, gelijk zij ook vanouds, meer dan andere hunner stamgenooten, de zee hebben bebouwd, hetzij dan in de hoedanigheid van visschers, hetzij in die van stroopers. Al verder heeft men de opmerking van het verband tusschen vloeken en zeevaren gestaafd willen zien door het fransche spreekwoord *il jure comme un Normand*, als zijnde de Normandiërs bekend of

berucht door hunne rooftochten ter zee. Men had er bij kunnen voegen, dat, als de Franschen van iemand willen te kennen geven, dat hij zwaar vloekt, zij hun zeggen: *il jure comme un charretier embourbé* (misschien ontleend aan La Fontaines bekende fabel over zulk een' voerman) ook wel afwisselen met: *il jure comme un marinier engravé.* Onder onze vaderlandsche spreekwoorden is er, voor zooveel ik mij herinner, niet één, dat het aangevoerde verband bevestigt. Wij plegen van iemand, die veel *valsche munt van dapperheid* — zooals Van Effen niet onaardig het vloeken noemt — verhandelt, te zeggen: *hij vloekt als een ketter.*

Door Prof. M. de Vries zijn in zijne uitgave van Hoofts Warenar, bl 97—100, onderscheidene vloeken, bij onze vaderen in gebruik, medegedeeld. Hier vinde eene veel vermeerderde opgave eene plaats. Wellicht zullen zich anderen opgewekt gevoelen, het hunne bij te dragen ter completeering van de hier volgende lijst, door mij samengesteld uit aanteekeningen mijns Vaders.

De meest voor de hand liggende wijze van zweren is die bij den naam van het Opperwezen. Vanouds af is de uitdrukking *bij God* dan ook onder ons in zwang. De Franschen namen haar zelfs over in hun *bigot,* dat oorspronkelijk toegepast werd op iemand, die dat woord veel in den mond heeft, en voorts op den godsdienstige in schijn, den huichelaar. De verzachtingen van dien naam zijn velerlei, b. v. *go, gomme* (*by gommen* leest men in Van Rustings Werken, I. 157; *begomme* bij L. Smids, De Debousjant, 20; en W. den Elger, Wagt me voor dat Laantje, 7), *gut, goud* (*by goudt;* Noozeman, Beroyde Student, 17), *grut, Gerrit,* vooral *gort* (*by gort,* Bredero, Roddrick, 57 en Moortje, 62; *begordt,* V. d. Venne, Sinnenvonk, 58), en *gansch* of *gans,* bij ons even gewoon als de verzachtingen *pots* en *kots* in 't Hoogduitsch, en *bieu* en *bleu* in het Fransch. Van *gort* maakte men ook wel *gortling* (*by gortling,* Rusting, Werken, I. 433 en *o gortelingen,* Bredero, Griane, 45).

Bij Gods naam denkt men aan zijne eigenschappen en de teekenen zijner macht en grootheid. Zoo zwoer men *bij gans deugd* (V. d. Muyr, Ketelboeter, 10); *bij gans kracht* (Constth. Juweel, 359; Langendijk, Gedichten, II. 425; Fielebout, 74; Piramus en Thisbe, 25; Jonker Windbuil, 21; *gans krachten,* Bilderd. Mengelp.

I. 173); *bij gans macht* (V. d. Muyr, a. w. 8; Westerb. Ged. II. 248; Vlaerd. Red. 138; Antw. Spel. v. Sinne, 662; bij Rodenburg, Bat. Vrijagie, 21, leest men *gans smacht*); alsmede *bij gans donder* (Westerb. Ged. I. 26); *bij gans steenen zonder pruimen,* waar de pruimen een verzachtend aanhangsel zijn (door Prof. De Vries vermeld); *bij gans lichters* (Bredero, Moortje, 76; Jerolimo, 15; Schynheyligh, 41; Griane, 45; Rusting, I. 225; *gansch lichten,* Pefroen, 23; zie voorts Prof. De Vries); *bij gans rook* (Antw. Spel. v. Sinne, 142, 169); *bij gans vonken* (Crous, Jos. Dr. Blijeind Spel. I. 19); *bij gans vier,* d. i. vuur (Rodenburg, a. w. 17); en *bij gans elementen* (zie Prof. De Vries). De twee laatste vloeken deden eene reeks nieuwe ontstaan.

Bij gans vier werd, hetzij uit spot, hetzij liever om de ware beteekenis te verbergen, als een telwoord opgevat, en, aan dit denkbeeld eenmaal plaats gegeven zijnde, konden andere getallen tot hetzelfde einde dienen; vandaar de uitdrukkingen: *bij gans vijven* (Rusting, I. 2); *by gans vier en vijven* (Rusting, Duvels Leven, 102); *bij vijven en drij* (Rusting a. w. 116); *by gans hondert* (V. d. Venne, Belacchende Werelt, 64); *wat duizend* (Paffenrode, 135); *bij gans duizend* (V. d. Venne, a. w. 175). — Een bloot telwoord was zeker nog al zinledig. Vandaar dat men er dikwerf nog een naamwoord bij plaatste, ik zou zeggen, het eerste het beste, wat zoo maar in den mond kwam; zoo zwoer men *bij gans vijftien boeren* (Vijgh, Jaep Rontvoet, 5); *bij gans vijftien turken* (Vijgh, a. w. 8); *o honderd turken* (Bredero, Kluchten, 16); *honderd vijftien turken* (Bredero, Griane, 44); *wat duizend françoysen* (Bredero, Roddr. 16); *gansch duizend Franschen* (Fielebout, 1); *gans honderd duizend elle Fransen* (Julfus, Blyspel, Amst. 1679, bl. 36); *honderd duizend françoysen* (Duyfkens ende Willemynkens Pelgrimagie, 83); *gans muizen vier en drie* (Kl. van den Pasquilmaker, I. 5); *gants duizend muizen* (Schimp- en Hekeld. 125); *gans duizend pepernoot* (Rosseau, Helsche Kermis, 62; Dez. Verj. v. Venus, 5); *bij gants duizend papen wijven* (Rusting, Duvels Leven, 66); *duizend luiffels* (Rusting, Werken, I. 649); *bij honderd duizend tonnen vol nikkers* (Van Halmael, De onber. Minnaar, 45); *honderd duizend duitsche duikers* (Rabelais, Werken, I. 105); *gans duizend duikers* (Dietsche Warande, II. 247). — *Duikers* is waarschijnlijk gezegd voor *duivels;* zooals *suiker* voor *sakker* in *honderd suikere* (Vijgh, a. w. 11); *gans dui-*

zend suikers (Bredero, Schynh. 41); *duizend suikererwten* (Bredero, Roddr. 18). Voorts *wat honderd guldelingen* (Bredero, Jerolimo, 43); *o duizend stuivers* (Bredero, Griane, 44); *wat duizend daalderen* (De Decker, I. 211); *bij honderd duizend stuiveren* (Ogier, De Seven Hooftsonden, 6); *gans oortjes* (Bredero, Moortje, 76); *wat duizend fransche blanken* (Starter, Boertigh. 7). Zonder *duizend* leest men den laatsten uitroep bij Bredero, Griane, 45.

Het bij Rusting voorkomende *gans vijven* vindt men met een' voorgevoegden vloek, namelijk *o seldrement*, bij Langendijk, Ged. II. 213, 252.

Verschillende meer of min afwijkende vormen hebben wij aan de *elementen* te danken. De uitroepen *o elementen!* (Westerb. Ged. II. 288; Starter, Boertigh. 7), *bij gorts elementen* (D. Warande, II. 246) en *gans elementen* (zie Prof. De Vries), worden verminkt tot *ellemens* (Langendijk, Ged. II. 241): *eelderment* (V. d. Venne, Tafereel van de Belacchende Werelt, 182); *bij d' eldrement* (Rusting, Werken, I. 641; Dez. Duvels Leven, 189); *elderementen* (Kl. van Buchelioen, 8); *seldrement* (Rusting, Werken, I. 10); *sellermentsche* (Brabantsche Voyage, 55); *pots zellement* (Rusting, a. w. I. 58); *o sellementen* (Langend. Ged. II. 118); *o seldremast* (Fielebout, 30; Loon naar Werken, 22); *selderdemostert* (Sara Burgerhart, I. 356); en uitgerekt tot *elemalimenten* (Bredero, Schynh. 41); *gans ellemalement* (Bredero, Moortje, 60); *seldremaliment* (Hans Zingzang, 17); *sellemalimenten* (Malle Wedding of Gierige Geeraard, 63); *gants zakker eele male masten* (Rabelais, Werken, I. 400). Bij den laatsten schrijver vindt men behalve de genoemde uitdrukking ook *gants zakker male masten* (II. 451) en *gants zakker mast boomen hout* (I. 163).

Een rijke bron van vloek- en stopwoorden leverden de plechtigheden van den kerkdienst, vooral de voorstellingen van Jezus lijden en dood. Volgens Du Cange zwoeren de Franken reeds *par le corps dieu*, *par la char* (d. i. *la chair*) *dieu*, *per caput dei* of *cap de di* (nu tot *cadedi* verbasterd), *par le poitron* (d. i. la poitrine) *dieu*, *par la couronne dieu*, *par la figure dieu*, *par la coiffe dieu* en vele andere. Te onzent heeft men nog al wat daarvan overgenomen of nagevolgd. Men denke aan de uitdrukkingen: *gorter lijden* (Coster, Teeuwis de Boer, 15), *gans lijden* (Bredero,

Schynh. 15), ook wel *sakker lijden, o gans saccar liden* (Bredero, Kluchten, 16; Coster, Isabella, 59), wel eens verzacht tot *akkerlijden* (Bredero, Griane, 44); ook houd ik de uitroepen *gans slijsen* (Bredero, Kluchten, 17) en *gans zakker lijsjen* (zie Prof. De Vries), welken laatsten Bilderdijk uitlegt door *sacre calice*, d. i. bij den heiligen kelk, voor bloote verbastering van het zoo even genoemde *sakker lijden;* wellicht zijn daarvan ook verbasteringen *selderlijtse* (Zeeus, Ged. 391) en *gants zakkerdaane lijsten* (Rabelais, Werken, II. 390). — Verder *bij gans dood* (Antw. Spel. v. Sinne, 459, 575; Bredero, Schynh. 5; Krollende Ritzaart, 18); *gans bloet* (Bredero, Griane, 43; Antw. Spel. v. Sinne, 39); *bij den bloe* (Rott. Spel. v. Sinne, 251); *by Gans bloet doot* (zie Prof. De Vries); *gans wonden* of *wongden* (Langend. Ged. II. 109; Bredero, Roddr. 57; Moortje, 66; Constantinus, 37); *pots wonden* (Vlaerd. Redenrijckb. 427), elders volgens Prof. De Vries *pots wongt*; *gans kruijs* (Bredero, Lucelle, 45); *gansch kroone* (Hoorns Speelw. 151); *gans lijf, bij gantsch lijven* (Antw. Spel. v. Sinne, 221, 371; Vlaerd. Redenr. 130, 209); *gans darmen* (Haerlems Juweel, 34; Constth. Juweel, 560), uitgebreid tot *gants bloed beuling en darmen* (Rabelais, Werken, I. 159), of blootelijk *bij den dermen* (D. Warande, I. 16, aant. bl. 37), gelijk men ook zei *bij den billen* (waarover mijn Vader handelde in zijne Taal- en Letteroefeningen, blz. 38), *bij den rebben* of *ribben* (Antw. Spel. v. Sinne, 166), *bi den lancken* (d. i. de zijden, of liever de doorwonde zijde), *bi den zweten*, *bi den storten* (strot), *bi den maertillen* d. i. de hamers (de 4 laatste uitdrukkingen zijn vermeld door Dr. E. Verwijs in het Glossarium achter het Spel v. d. H. Sacram.), *bi den stronte* (Vad. Mus. I. 327); voorts *bij gans billen bloem* (Rabelais, Werken, I. 98); *pots longeren* (Bredero, Kluchten, 15, 62), blootelijk *longheren* in Antw. Spel. v. Sinne, 167; *gansch bulten* (Rott. Spel. v. Sinne, 11); *bij gans pels met mouwen* (Rusting, Duvels Leven, 118).

De straks vermelde vloek *bij gans bloed*, ook in het Fransch bekend, werd uit aardigheid, of liever om het aanstootelijke weg te nemen, omgezet tot *o bloed van ganzen* (Bredero, Kluchten, 36, 64). Dit maakte opgang. Althans men vindt niet alleen *och lieve bloet van gansen* (Coster, Tijsken van der Schilden, 16), maar ook *o bloed van varkens* (Rusting, Werken, I. 680), *o gants bokke bloed* (De

Regts Mengeld. 128), *o bloet van slakken* (Rusting, Werken, I. 247), nu eens gevariëerd met *o darmen van slakken* (Rusting, Geh. Duvel, 92), dan weder aangegroeid tot *gants bloet van hoge zolder slacken* (Rusting, Duvels Leven, 41). Somwijlen komen de dieren alleen voor zonder het bloed of de darmen; zoo vindt men *gans wolf* (Constth. Juweel, 335), *guts wolven* (Bredero, Griane, 40), *bij pots muizen* (Rusting, Werken, I. 479), *bij pots mauzen* (ald. 140), *o gansch muizen* (W. den Elger, Wagt me voor dat Laantje, 28), *bij gans vinken* (Den Elger, a. w. 30; Springh-ader aller kind. Gods, 17), *gans kiewit* of *kivit* (Piramus en Thisbe, 10; Noozeman, Beroyde Student, 13); *gans hongden* (Bredero, Schynh. 19), *bij gans peirt* (Antw. Sp. van Sinne, 738), *by gantz paert* (V. d. Muyr, Ketelboeter, 17), met zijn aanhangsel *bij gans zweep* (Marieken v. Nymegen, 20). Ik ben intusschen niet afkeerig van het denkbeeld, dat sommige dezer uitdrukkingen als verzachtingen moeten gelden van andere, meer ernstige. Zoo b. v. acht ik *gans honden* in de plaats gezegd van *gans wonden*. De uitroep *gans kruiken* of *bij gans kruiken* (Constth. Juweel, 399; V. d. Venne, Tafereel van de Belacchende Werelt, 6, 225, 242) zal wel gezegd zijn voor *gans kruis*; en vermoedelijk hebben de uitdrukkingen *bij gans korven* (Rusting, Kat in 't Vagev. 8), *bij gans vijgen* (V. d. Venne, a. w. 20, 271), *gans taarten* (Godewijck, Wittebroodskinderen, 40), *gans pluimen*, *gans stuijten* (zie deze beide laatste bij Prof. De Vries), *bij gans bieren* (Belg. Mus. II. 124), *bij gans Britten* (zie Prof. De Vries), *gans krakelingen* (Rosseau, Aran en Titus, 7), *gansch suikermelcken*, *gans syckermelcken* (Is. Vos, Kl. v. Robb. Leverworst, 16), *gans vettert* (V. d. Venne, Taf. v. d. Bel. Werelt, 116), *gants swongen* (Bredero, Jerolimo, 67; Kluchten, 23), *gansch blind* (Hans Zingzang, 5), *gans hoy* (D. Warande, X. 107), *bij gans Mey* (Springh-ader aller kind. Gods, 15), een dergelijken oorsprong, terwijl meer samengestelde als uit één der voorgenoemde afgeleid mogen worden aangemerkt, als daar zijn: *gans muizenesten* (Marnix, Bienkorf, 42), *gans hondsvot* (Gem. Parnasloof, I. 219), *gans mierentant* (Belg. Mus. II. 129), *get sakker boeren* (Janssoons Giertje Wouters, 15), *o gansch suikerde koek en vijgen* (Paffenrode, 84), verzacht van *o gants sacker koek en vijgen* (Bredero, Kluchten, 16), *gants kracht van kap en keuvel* (Rabelais, Werken, II. 330), *gants kappen kracht*

(ald. II. 390), *bij gans sacke brocke potten* (Duijfkens ende Willemynkens Pelgrimagie, 106), *bij gans bier en brood* (Loon naar Werk, 21; Der Redenrijckers Sticht. Tsamenkomste, L. 23).

Tot de verzachtingen van ernstige uitdrukkingen behoort ook het uit de werken van Hooft bekende *blommerhelten*. Bilderdijk zegt tot opheldering daarvan: »Blommerhelt was een oud- nederlandsch held in de volksvertellingen, by onze Grootouders nog gedacht." Hier is echter eene zwarigheid. Het bestaan van dien oud-nederlandschen held is, ondanks alle nasporingen, nog niet gebleken. Tot zoolang derhalve uit de tijden van 's Mans grootouders het aanwezen dier personage niet blijkt, nemen wij de vrijheid naar eene andere verklaring om te zien. En daarbij komt ons de opmerking te stade, dat de lezing *blommerhelten* niet de eenige of zelfs niet de oudste en oorspronkelijkste is. In vroegere geschriften dan die van Hooft luidt de uitroep ook *gans bloemerhelten* (Is. Vos, Kl. van Robb. Leverworst, 25), *blommerherten*, *bloemerherten*, (Bredero, Kluchten, 20), voorts *gans bloemerharten* (Westerb. Ged. II. 378), en eindelijk *o bloement harte* (Vijgh, Jaep Rontvoet, 5). Dit laatste wijst op eene verzachting van *bloedend harte*, overeenkomende met het fransche *poitrine dieu sanglant*; zooals men ook *gans bloed* verbloemenderwijze veranderde in *gans bloem*, bij Vondel (Leeuwendalers, 44) nog *gans bloemen*, elders *gans blommen*.

Het woord *sacrament*, zegt Van Hasselt, werd als Proteus in honderd gedaanten verdraaid. Daar is zeker wel wat van aan. De volledige uitroep is *bij gans* of *gort sacramenten* (Bredero, Schynh. 29). Hij werd verkort tot *akkrement* (Margrietje, 38), *o ackermenten* (Bredero, Jerol. 67), *ackermentse* (adj. Vijgh, Jaep Rontvoet, 7), *bij den accermenten* (Coster, Isabella, 56), met een voorvoegsel, *moort bij den accrementen* (J. Wissingh, Klucht v. d. bedroge Dromer, Amst. 1656, 4° bl. 12); verbasterd tot *zakkremast* (Rusting, Werken, I. 181), *akkermast* (Kl. van Buchelioen, 11; Rusting, Werken, I. 13; Van Hoven, Leedige Uuren, 82), *akkremast* ('t Spoockend Weeuwtje, 47), *sackereels* (Bredero, Jerol. 15), *bij den akkrelenten* (Rusting, Werken, I. 150; Duvels Leven, 199), *bij gort slappermenten* (Coster, Isabella, 30), *slabbermenten* (Bredero, Griane, 45), *slaffermenten* (ww. in Hoofts Kl. van Stijve Piet, 19), *pots honderd slappermenten* (Paffenrode

165), *gans sackerventen* (Bredero, Kluchten, 17; Dez. Roddr. 58), *gans sacker sinnen* (Bredero, Schynh. 25), *o mijn gants sacker sinnen* (Bredero, Kluchten, 13), *seven sakken krenten* (Bredero, Griane, 43), *o seven sacken met krenten* (Bredero, Kluchten, 63), ook wel *bij hondert duizend krenten* (Hoofts Kl. van Stijve Piet, 19), *wel wat duizend tonnen krenten* (Herst. Uitgel. Ged. 227); en uitgerekt tot *sakkerelementen* (Westerb. Ged. II. 375), *akkremalimenten* (Rusting, I. 15), *bij den akkremalimenten* (Van Elsland, Dronke Brechtje, 9), *akeremalementen* (Paffenrode, 157), *akkremalimasten* (Rusting, Werken, I. 33) en, wat nog wordt gehoord, *sakker* of *sapper de malle mosterd.* Tot de gemelde uitdrukkingen breng ik voorts *wel sakrekrik* (Elis. Wolff, De Menuet en Domineespruik, 49), *saec-keraekerdekraek* (Van Elsland, Dronken Jaap, 8), ook *gansch menten* (J. Wissingh, Klucht v. d. bedroge Dromer, bl. 5), *vijf menten* (Bredero, Kluchten, 77), *gans vijf menten* (Coster, Tijsken van der Schilden, 28; Bredero, Kluchten, 23), welker zin onzen geleerden duister bleef, doch die niet anders behelzen dan eene verkorting van *sacramenten*, waarbij het voorste, en dus het aanstootelijkste, gedeelte des woords wegvalt. De bijvoeging van *vijf* zal wel geene zwarigheid hebben.

De stille week, d. i. de week vóór het Paaschfeest, gaf aanleiding tot meer dan éenen vloek: *eleweeke* (Hoorns Speelw. 129, 131), *bij den eleweeken* (Rusting, Werken, I. 6), *bij gans eleweeken* (Krollende Ritzaart, 8), *gans eelder weken* (V. d. Venne, Belacchende Werelt, 18), *tseelderweecke* (V. d. Venne, a. w. 115), *sel-dreweeken* (Langendijk, Ged. II. 403), *selderweken* (Nieuwe Honigbije, II. 109), *selleweeken* (Langendijk, Ged. II. 180), *saleweke* (zie Prof. De Vries), *sellemaliweeken* (Rusting, De Kat in 't Vagevuur, 75), *bij den ellimaliweken* (Rusting, Werken, I. 435); somwijlen alleen *gansch weken* (Godewijck, Wittebroodskinderen, 31), doch ook met een telwoord: *vijf eleweken* (Vijgh, Jaep Rontvoet, 10), *eele-negen-weecken* (Vijgh, a. w. 1), *gants ellef weeken* (Rabelais, Werken, II. 419).

Met het epitheton *heilig* heeft men mede *eele kaerten* (Vijgh, a. w. 7; Bredero, Jerolimo, 12), *o suyker elekaarten* (Bredero, Lucelle, 40; Vijgh, a. w. 8), *gansch suycker elekaarten* (Bredero, a. w. 15), *gans elewillige* (Bredero, Schynh. 30), anders *gansch willigen* (Bre-

dero, Klachten, 36), *gans sakker willigen* (zie Prof. De Vries), *get sacker wilgen* (Janssoons Giertje Wouters, 13); en *elewyting* (Bredero, Jerolimo, 50). Wat *elekaarten* betreft, men heeft dit uitgelegd door *heilige quarten,* ziende op de quatertempers of de driedaagsche vaste voor de 4 jaargetijden; *elewillige* door *heilige wil,* en *elewijting* voor eene verbastering van het laatste. Iets beters kan ik er niet voor in de plaats stellen.

Hoe zonderling het ook moge luiden, men was oudtijds gewoon bij ligchaamskwalen of ziekten te zweren. De oorzaak lag daarin, dat me ze als een straf des Hemels beschouwde. Men koos de niet minst gevaarlijke of afschuwelijke. *Bij Gans popelencie* was een dikwerf voorkomende uitroep, soms blootelijk *o popelency* (Bredero, Jerol. 48), soms *gans duizent popelency* (zie Prof. De Vries). Hij is verbasterd van *gans apoplexie,* d. i. beroerte of vallende ziekte; vooral zei men ook *bij gans pokken* (Rusting, Werken, I. 211), *pots pokken* (ald. 649), of bloot *pokken* (ald. 128), *pots duizend pocken* (ald. 238), *duysend pocken* (Coster, Tijsken van der Schilden, 28), *bij pocx mertelen* (Antw. Spel. v. Sinne, 372. — *Wie pikken* (Langend. Ged. II. 81, 284, 401; IV. 233) is misschien eene verzachting van *pokken.* Van deze ziekte is mede ontleend: *wat puister* (Rusting, Werken, I. 590), *wat puistert* (ald. 16), *pots puister* (ald. 176), *o puis* (Econ. Liedjes, 70); terwijl uitdrukkingen als *bij gants kranken* (Schimp- en Hekeld. 255; Gem. Parnasloof, I. 82), *o gansch kranken* (Fielebout, 3), en *gans krancke troost* (Noozeman, Beroyde Student, 17) doen zien, dat men werkelijk de zieken als door Hooger Hand bezocht beschouwde.

Dat men niet alleen bij heilig geachte dingen, maar ook bij heilig geachte personen zwoer, is bekend. De uitroepen: *gans sint Truijen* (Gem. Parnasloof, I. 225), *sint Justus,* door een stoutigheid wel eens *smit Justus* (Langendijk, Ged. II. 74) luidende, *sint Felten* voor *sint Valentijn,* voorkomende in *gans felten* (V. d. Muyr, Ketelboeter, 9), *pots felten* (Porphyre achter Schadtkiste der Philos. 41) en *bij gans felten genaey* d. i. genade (Ogier, De Seven Hooftsonden, 11), en vele andere behooren daartoe. Marnix zwoer bij *Sint Jakob met zijn schelpen,* en zelfs nog Bellamy (ondeugend genoeg!) bij *der L. V. van Kevelaers snuifdoek* (Proeve, I. 64).

Tot de uitroepen, van heiligen ontleend, brengt men ook wel

het bij vroegere schrijvers zoo dikwerf voorkomende *bijlo!* Dit zou dan zijn *bij St. Loy* of *St. Eloy*, anders genaamd *Eligius*, indertijd eerzaam goudsmid en muntmeester van den frankischen koning Klotarius II, later heilige en patroon der smeden. Men placht dezen goeden Heilige als een middel tegen tooverij, door de lieden van gemeld beroep, met trommel en fluit op de straat rond te doen dragen, en beschouwde hem ook als den bewerker van het weder, om welke reden hij bij slecht weêr veroordeeld werd, in 't water geworpen te worden. Deze omstandigheden kunnen er aan bijgedragen hebben, dat de naam *Loy* of *Eloy* in toorn of andere gemoedsaandoeningen dikwerf over de lippen kwam. Doch ik moet doen opmerken, dat de oudste vorm van den vloek is niet *bylo*, maar *bij lode* (D. Warande I. 29; Vad. Mus. I. 373), een vorm derhalve, met den naam des heiligverklaarden goudsmids niet zoo dadelijk overeen te brengen. De Hoogleeraar De Vries denkt aan den heiligen *Lodewijk*; Hoffmann von Fallersleben aan het tusschenwerpsel *la* of *lo*, in verwante talen een uitroep van smart; Willems aan *lo*, anders *laai*, d. i. vlam of licht; Buddingh aan *loo*, oudtijds *bosch* beteekenende, en dan ziende op een of ander heilig woud. Men zou ook aan *lood* kunnen denken in ons *sakkerlood*, door Bilderdijk uitgelegd door *sacro lodo*, bij den heiligen beker, en o. a. bij Bredero voorkomende met het voorgevoegde *gants* (Kluchten, 20) of *gorts* (Griane, 43). Bij zulk eene verscheidenheid van meeningen is het *bijlo!* moeijelijk te beslissen, en zeer mogelijk dat de waarheid door niemand is getroffen. Ik geef daarom bescheidenlijk in overweging of de uitdrukking *bij lo* of *bij lode*, die alleen aan het Nederlandsch eigen schijnt, niet bloot gezegd zij bij verzachting voor *bij go* en *bij gode*. De verwisseling van de keelletter *g* met de tongletter *l* zal wel uit de eene of andere bladzijde van Jacob Grimms Grammatik, naar ik mij vlei, te staven zijn. Ons *sakkerlood* of *sakerloot* (bij V. d. Muyr, Ketelboeter, 9, leest men *gans sakerloot*), ook verzacht tot *sapperloot* en *slapperloot* (*by den slapperloot* bezigde Langendijk, Ged. III. 464), heeft vermoedelijk denzelfden oorsprong.

Niet alleen bij heilige zaken en personen, ook bij den *duivel* zwoer men, en diens naam komt in verschillende vormen voor (zie Prof. De Vries). Bij Rodenburg, Fr. Batavier, 65, leest men

wat duycker; in Loon naar Werk, bl. 7, *o gansch duiker*; in Duyfkens ende Willemynkens Pelgrimagie, bl. 13, *wat duivekot*. Prof. De Vries vermeldt *gans droes; o droes van Dort* vindt men bij Rusting, Werken, I. 649. Dat er ook bij de *elven* of *alven* gezworen werd, zegt ons de, door Prof. De Vries medegedeelde uitroep: *gans elven*.

De aanteekeningen, waaraan het bovenstaande ontleend is, overziende, bemerk ik, dat ik de volgende vloeken of stopwoorden nog te vermelden heb: *vendoossie* (Hoffham, Nag. Geschr. 9), *ygoey* (Antw. Spelen v. Sinne, 524); *ygoo* (V. d. Venne, Wijsmal, 66); *by myn zoolen* (De Denker, VII. 390); *duysend schanden* (Westerb. Ged. I. 30); *honder duizend schanden* (Westerb. Ged. II. 215); *wat duizend schanden* (Bredero, Kluchten, 10); *pots pampelmoes* (Rusting, De Kat in 't Vagevuur, 93); *melckflessche van corenblisse* (Marieken van Nymegen, 38); *pots honderd twyntig luyster* (Bredero, Roddr. 57); *pots kool met krenten* (Rusting, a. w. 93); *hulp modicacx kracht* (Spel v. d. H. Sacram. door Verwijs, Glossar.; Moltzer, Midd. Dram. Poëz. bl. 490); *pots hexen katten bloet* (Rusting, Ovid. Klaagd. 61); *wat hamer* (Econ. Liedjes, 69); *hagelsteens* (Econ. Liedjes, 190); *de galg met de dieven* (Westerb. Ged. II. 269); *bij den eerzamen* (Schimp- en Hekeld. 257); *fits bloed* (D. Warande, I. 24, 32); *by gants schade! by gants schangde!* (V. d. Venne, Tafereel van de Belacchende Werelt, 260); *akereers* (Focquenbroch, Werken, II. 61, 62); *wel besuckt* (V. d. Venne, a. w. 32); *bij mijn zieterna* (zie mijns Vaders Latere Verscheidenheden bl. 142, 143 en 491, waar ook gehandeld wordt over de verminkingen van den gezegden uitroep: *by myn zieter, by myn zieker, bij mijn zieken* en *by myn sier*); *hagendeveld* (Jan Klaasz. of Gew. Dienstmaagd, 21; zie over deze spreekwijze wat mijn Vader gezegd heeft in De Taalgids, I. 78, 308); *gansch pestenaken* (J. de Griek, Lemmen met syn Neus, 42), of bloot *pestenaken* (Dez. Coenraedt Bierborst, 32); *gans hoerevoeten* (Antw. Sp. v. Sinne, 142); *sakkerlijsten duisend gulden kruit* (Rabelais, Werken, I. 106) en *bij St. Reijn uit!* (Erasmus, Colloq. Fam. 54).

Bij het naslaan der aangehaalde plaatsen zal men bespeuren, dat de vermelde vloek- en stopwoorden voorkomen in redenen niet alleen van onbeschaafde voer- of zee- of krijgslieden, maar

ook in die van personen uit den beschaafdsten en hoogst geplaatsten stand, vorsten niet uitgesloten. Dat de laatsten, zelfs zij, die den titel van *allerchristelijkste koningen* en *oudste zonen der kerk* droegen, als openbare vloekers bekend stonden, is trouwens eene bekende zaak. De zoogenaamde beste koning van Frankrijk, Henri IV, zwoer steeds bij *ventre saint gris.* Anderen hadden weer wat anders in den mond, en zóó gemeenzaam, dat zij er een soort van bijnaam van ontleenden, blijkens het quatrain van Brantome, dat, doelende op Louis XI, Charles VIII, Louis XII en François I, dus luidt:

»Quand *la paque dieu!* décéda,
Par le jour dieu! lui succéda,
Le diable m' emporte! s'en tint près,
Foi de gentilhomme! vint après."

Brielle. H. DE JAGER.

Vloeken door onze vaderen gebruikt. De heer de Jager geeft ons over dit onderwerp eene zeer belangrijke mededeeling uit de aanteekeningen van zijnen bekwamen en ijverigen vader, aan wien de nederlandsche taalkunde zoo veel verpligt is. Hij vergunne mij, daar een paar opmerkingen bij te voegen.

Er wordt ons hier eene zeer aannemelijke verklaring gegeven van den vreemd klinkenden uitroep *bij gans vijven.* Men zwoer bij Gods vier, d. i. vuur, hetzij men daardoor den bliksem, hetzij de pest verstond — beide is mogelijk. Dit *vier* werd, hetzij uit misverstand, hetzij met opzet, als telwoord opgevat, en toen men dit eenmaal zoo opvatte, kon *vijf* even goed als *vier* in eenen vloek dienst doen. Uit dit *vijf* ontstond weer *vijftien*, met verschillende toevoegsels. Maar of *honderd* en *duizend*, waar zij in vloeken voorkomen, denzelfden oorsprong hebben, daaraan twijfel ik, althans wat het laatste betreft. Immers ook in het Hoogduitsch hoort men *pots tausend*, en in deze taal kon de verwisseling van *vier, vuur* met het telwoord *vier* zoo gemakkelijk geene plaats hebben. Daarvoor is het verschil in uitspraak tusschen *vier* en *feuer* te groot. Wij zullen daarom in dien hoogduitschen vloek en ook waar bij ons *duizend* in vloeken voorkomt, eerder aan eene verbastering van het woord *duivel* moeten denken. Den naam van zijne

helsche majesteit sprak men niet gaarne uit. Men bezigde daarom, niet alleen wanneer men vloekte of schold, maar ook wanneer men op andere wijze van hem sprak, gaarne een ander woord dat ook met d begon, b. v. *duiker*, *duivekater*, *dubbelde uw*, *droes*, *drommel*. Voor *duivelsch* zeide men *drommelsch*, *duivekatersch*, *dit-en-datsch*, even als men voor *satansch*, *saterdags* zeide, en wanneer men schold voor *domme drie-en-dertig* of *mottige drie-en-dertig* dan verving het telwoord des duivels naam. — Van het hoogduitsche *pots tausend* zullen *bij pots mauzen*, *bij pots muizen* en o *gansch muizen*, door de heer de Jager vermeld bl. 180, weder verbasterd zijn.

Minder zeker is de oorsprong van *gans honderd*. *Honderd* kan hier uit een ander telwoord ontstaan zijn. In dit geval zou ik liever aan *duizend* dan aan *vier* denken, hoewel dit laatste ook mogelijk is. Maar het zou ook nog iets anders kunnen zijn. *Gans honden*, zegt de heer de Jager en ik geloof dat hij daarin juist gezien heeft, zal wel verbasterd zijn uit *Gods wonden*. [1]) Toen men den oorsprong van dit *honden* vergeten was, kon daar ligt *honderd* uit ontstaan. Andere telwoorden, *vier*, *vijf*, *duizend*, werden in vloeken gebezigd: het lag dus voor de hand om in dit *honden* eene verbastering van *honderd* te vermoeden.

Gans vijven, zelve reeds op zoo vreemde manier ontstaan, liet men nog niet onveranderd. Waarschijnlijk uit eene aardigheid, maakte men er van *gans vijgen*. Was er eenmaal in een vloek een dergelijk zelfst. naamwoord, dan ging men nog verder en verving het door andere van dezelfde soort. Zoo werd *gans vijgen* door *gans taarten* en *gans krakelingen* vervangen. Op dezelfde wijze werden de boven vermelde *gans honden* en *gans muizen* niet alleen verlengd tot *gans hondsvot* en *gans muizenesten*, maar de honden en muizen maakten ook wel eens plaats voor andere dieren en men zeide *bij gans vinken*, *bij gans kievit*, *bij gans peirt*. *Sacrementen* werd om het onkenbaar te maken veranderd in *ackermenten*. *Ackermente* of *veldmente* is de naam van een plant: en even goed als deze kon nu de naam van een andere plant dienst doen; vandaar dus

---

[1]) Uit dit *Gods wonden* is zonder twijfel ook het op bl. 180 vermelde *gans swongen* ontstaan. Men herinnere zich hierbij, dat in het begin der 17e eeuw, te Amsterdam althans, de *n*, waar die voor eene *d* kwam, dikwijls als *ng* werd uitgesproken.

misschien *pestenaken* of *gansch pestenaken*. Of is — want dit is ook mogelijk — *pestenaken* eene verlenging van het woord *pest*, even als b. v. *gans zakkerdaane lijsten* [1]) van *sakkerlijsjens* [2])? Dat namen van ziekten en kwalen niet zelden als vloeken gebruikt werden heeft de heer de Jager aangetoond: en hoewel ik mij niet herinner *pest* als zoodanig bij nederlandsche schrijvers te hebben aangetroffen, bij de Franschen behoort het tot de meest gewone vloeken en het zou niet vreemd zijn indien men, even als een aantal andere, dezen vloek van de Franschen had overgenomen.

Onder de aan het slot door den heer De Jager opgenoemde, is *fits bloed* zonder twijfel uit *Gods bloed*. *Besuckt* is *bezucht*, dat wil zeggen beziekt. *Hagelsteen* behoort tot dezelfde klasse als *donder*, *bliksem* en *weerlicht*. *Bij mijn zolen* gist de heer Anspach, Nav. XXVI, bl. 146, en mij komt die gissing niet onwaarschijnlijk voor, dat het engelsche *by my soul* (bij mijn ziel) zal zijn.

Kan *de galg met de dieven* ook eene verlenging zijn van *duizend galgen*, waarbij *duizend* weggelaten is? Wij weten dat zulk eene weglating van *duizend*, even als van *gans*, meermalen plaats had. Dit *duizend galgen* vind ik bij Hooft, in zijne Isabella (Gedicht. II, bl. 398), waar gesproken wordt van een deun van dujsendt galghen, d. i. een onbetaalbare pret, eigenlijk een duivelsche pret. *Duivelsch*, *van den duivel*, *van sinjeur den duivel* is dikwijls eenvoudig versterkingswoord, dat ook daar wel eens gebruikt wordt waar het volstrekt niet te pas komt, b. v. in duivelsch mooi, duivelsch knap, duivelsch vlug enz. Bij Hooft t. a. pl. is het dat ook, maar daar is het toch niet geheel en al ongepast: er is in de pret, waar daar van gesproken wordt, inderdaad iets duivelsch, want het is pret over het leed dat men andere ziet ondergaan.

In *by gans Mey* (waar Mey met hoofdletter geschreven is) zal het laatste woord, vermoed ik, verkorting zijn van *Maria*. Die verkorting vinden wij Ferguut vs. 658, semmi die goede *Meye* (d. i. zoo helpe mij de goede Maria) en vs. 2830 waar zij *Sente Meye* geheeten wordt. Wij hebben nog *Maai* en *Maaike*.

Sint Reynuit (bl. 185) is de patroon der losbollen die den bo-

---

[1]) Sakkerdaan is eene soort van hout.

[2]) Ik zou dit liever met de heer de Jager uit *sakker lijden* ontstaan achten (vgl. *gans lijden*), dan met Bilderdijk uit *sacre calice*.

dem hunner geldkist zien. Het is een heilige, die niet in den almanak voorkomt, van dezelfde soort als Sint Lors, Sint Vreetop, Sint Raspinus enz.

Omtrent *bylo* deelt de heer de Jager een aantal verklaringen mede. Hij voegt er de juiste opmerking bij, dat wij dezen vloek meermalen geschreven vinden *bi lode* en dat daarom zij die er den naam van St. Eligius (Eloy, Loy) in vinden willen, de plank mis zijn. Verscheidene andere afleidingen gaan aan hetzelfde euvel mank. De heer De Jager gist dat *bij lode, bij lo* ontstaan zal zijn uit *bij gode, bij go*; doch ook dit is niet mogelijk, want de l verwisselt met geene stomme keelletters. Ik heb reeds lang geleden over dit *bijlo* gesproken, namelijk Nav. XIX bl. 103 en daar eene verklaring gegeven, die den heer De Jager onbekend schijnt gebleven te zijn. Slechts éene van de vele gissingen hieromtrent, zeide ik daar, »verdient ernstige overweging, die van de Vries namelijk, dat *bijlo* komt van *bij den heiligen Lodewijk.* Nog liever evenwel zou ik in dezen vloek eenen anderen naam zoeken, dien van *Saint Loth.* Deze, St. Laudus, is een heilige uit Normandië uit de 4de eeuw, die daar in hooge eere stond.

Dex—qui formastes Saint Loth,

zegt Willem van Oranje in den roman van dien naam, I, vs. 951. Men weet dat onze romanliteratuur voor een groot deel van normandischen oorsprong is en begrijpt dus hoe deze vloek bij ons in gebruik kwam." Laat ik er bijvoegen, dat men en in Frankrijk en bij ons den heiligen Lodewijk zeer goed kende en wel nagenoeg wist in wat tijd hij geleefd had en dat het dus een wat al te groote anachronisme zou geweest zijn de ridders uit den tijd van Karel den Grooten of weinig later bij hem te laten zweren. Maar hen St. Laudus, die in de 4de eeuw geleefd had, te laten noemen, had geen bezwaar.

P. LEENDERTZ WZ.

Te kust en te keur. (XXVII, bl. 176, 335; XXVIII, bl. 28.) Met belangstelling heb ik het artikel te kust en te keur t. a. pl. van den heer J. ter Gouw en het daarop volgende van den bestuurder gelezen.

Naar aanleiding daarvan neem ik de vrijheid, het volgende

mede te deelen. In vroegere jaren woonden hier en in het naburige Noordeind van Graft vele hekelaars en spinsters. Eerstgenoemde maakten den hennep gereed op een hekel om gesponnen te kunnen worden voor de hier toen zeer bloeiende zeildoekreederijen. *Nu* nog gaan enkele hekelaars naar Krommenie met hunnen bewerkten (gehekelden) hennep en dat noemen zij te *kusten* gaan. De spinsters gaan ook nu nog met een *busje* (eenige strengen door hen gesponnen garen) te *kusten* en dat garen wordt door den patroon *gekeurd*. Is 't te dik dan volgt een niet aangename teregtwijzing.

De Rijp. J. BLAAUW AZ.

De mansnaam Ganne, Gan. (XXVII, bl. 394, 405.) Een nieu bewijs voor 't bestaan (hebben?) van den mansnaam Ganne of Gan, en wellicht ook voor den daarvan afgeleiden koseform Gans, Ganse, vind ik in den geslachtsnaam Ganzinga, die in Friesland voorkomt. Ganzinga, verkeerde spelling van Gansinga, friesche form van Gansing, Ganse-ing of nakomeling van Ganse. Ganse, Ganso kan 'n oorspronkelike germaansche naam wezen, of ook 'n koseform van den oorspronkelijken naam Ganne, Gan.

J. W.

Bedelleen. (XXVIII, bl. 90). Naar aanleiding van deze vraag wordt in Rond den Heerd van 24 maart dezes jaars het volgende gezegd. »Onder de menigvuldige soorten van leenen, onderscheidde men eertijds, in Vrankrijk ten minste, *des fiefs propres, qui viennent originairement de la concession du Seigneur*, en *des fiefs offerts ou oblats qui ne sont établis que par l'offrande volontaire du vassal.* Zou men deze *offrande*, somtijds niet kunnen aanzien als eene afbedeling der bescherming die aan de leenen of leenmannen door hunnen heer verschuldigd was?"

Hoe zit de vork in den steel. (XXVII, bl. 570.) Mij dunkt het is eene zuivere *maljeniersterm*: even goed kan men vragen: hoe zit het mes in het heft? Vorken, zoo als de bestuurder te recht opmerkt, zaten (kindervorken zitten nog) in houten of beenen steel en zoo zitten ook messen in het heft; maar nu komt het er op

aan, hoe. Vorken en messen van tien oortjes of van een daalder verschillen nog al; de laatste, om iets te noemen, zitten door en door den houten steel of het beenen heft heen geklonken; de goedkoope soort daarentegen zit er slechts even met een kortere of langere punt in en verliest dus dikwijls steel of heft. Alvorens men nu vorken of messen koopt — overdrachtelijk het eene of andere onderneemt – is het verstandig, eerst eens te zien, hoe de vork in den steel zit.

G. P. ROOS.

Brabantsche en flaamsche geslachtsnamen. (XXVIII, bl. 22.) Tot d'eigenaardige brabantsche geslachtsnamen, waarvan ter aangehaalder plaatse gesproken wordt, behoort ook de geslachtsnaam Swagemakers, die te 's Hertogenbosch voorkomt. Swagemakers, 's wagenmakers, des wagenmakers zoon.

De geslachtsnaam Smaassen, Smasen, komt in de duitsche Rijnprovincie ook tot Schmasen verhoochduitscht, voor.

J. W.

De mansnaam Muus. (XXVIII, bl. 71). Tot de geslachtsnamen van den mansnaam Muus, Mus afgeleid, behoort ook nog de geslachtsnaam Muskens, die te Gennep voorkomt. Muskens = de zoon van Musken, verkleinform van Mus.

J. W.

Petschaft. (XXVIII, bl. 36). Ik ontmoette dit woord *petschaft* ook in ons vaderland, namelijk in eene informatie, gehouden door Burgert Sonneschijn, captn. maj. op 't fort 's Gravenweert, in de zaak der schippers Luijtje Jordens en Arend Jordens Koeckebakker. De informatie eindigde aldus:

En heeft de heere Commandeur zijnen aengeboorne Pidtschaft hier onder op het Spacium Gedruckt. Actum 's Gravenweert den $\frac{17}{27}$ Martij 1637.

Zijn petschaft was: een zon met 16 stralen beurtelings vlammende. Helmt: een uitkomende arm met zwaard.

BACKER VAN LEUVEN.

Kakographie. Te, om, van, uit. Meermalen is onder het lezen, zelfs van onze beste schrijvers, de gedachte bij mij opgekomen, of deze voorzetsels niet in verscheiden zinnen, waarin ze worden gebruikt, veilig over boord konden geworpen worden, ja, of hun gemis niet vaak ter verfraaiing, althans ten versterking der taal zou kunnen strekken. Deze gedachte op het papier willende brengen zocht ik naar voorbeelden, en de eerste de beste boeken, welke mij voor den hand lagen, (Nederland 1878 n°. 2, Eigen Haard 1878, 1e afl.) opslaande, vond ik de volgende:

Niemand toch dorst het zwijn *te* achtervolgen.

En overreedde ons *om* de wijk te nemen in eene andere zaal.

Dat wij in ons hoekjen gevaarloopen (?) *van* door de ruiten te worden heengedrongen.

Oefende hij ook op de andere rubrieken van ons tijdschrift een gunstigen invloed *uit*.

Het komt mij voor, dat deze en dergelijke zinnen aan kracht zouden winnen en volstrekt niet aan duidelijkheid zouden verliezen, indien men er deze partikels uit liet vervallen. Gaarne geef ik intusschen mijn gevoelen voor beter. Ik ben geen taalkundige, en verlang niets meer dan de zaak op het tapijt te brengen.

M.

Van ensen tenden. Dit woord is, als ik 't wel heb, in den Navorscher reeds eenigen jaren geleden, besproken: althans met van Dale heb ik het indertijd van het eene end tot het andere bekeken.

Ik hoorde het sedert dien tijd in het oude land van Kadzand en in het zuidwesten van Biervliet meermalen, doch in zeer eigenaardigen en volstrekten zin. 't Is van het eene end tot het andere, ja, doch in de genoemde streken aldus: men meet bij voorbeeld een stuk land af ter verdeeling, doch een akker verschilt in hoedanigheid of ligging. Om dit nu juist te kunnen beoordeelen, gaat men er van ensen tenden langs. Twee stukken stof worden aan elkander genaaid, doch vooral van ensen tenden aan een gepast; in éen woord van ensen tenden veronderstelt in het gebruik, dat men van het eene end tot het andere iets doet, meet, legt, zonder tusschenruimte, zonder vooral van de rechte lijn af te wijken. De grens tusschen Zeeland en Oostvlaanderen loopt van Eede af

tot bij Sint Laurens, van ensen tenden langs den Grave Jans dijk, dat is: zonder rechts of links uit te wijken; ik trek eene lijn van ensen tenden op het papier, dat is: eene horizontale lijn, zonder afwijking, dus niet gestipt, maar over de geheele lengte rakende, enz.

De uitdrukking, zij scheurt een lap katoen van ensen tenden door, beteekent, zonder nadere bepaling, dat zij het in de lengte en wel in twee gelijke deelen doorscheurt. Van ensen is dus van het begin of van het eene end, niet oneigenaardig het begin-end genoemd. Dit van ensen wordt echter niet afzonderlijk gebruikt.

Tenden is *ten einde*, ten end, en zoo in de volkstaal ingeweven, dat ik het eene stervende borstlijderes hoorde bezigen, »'k ben zoo tenden." Tenden is ook in den hoogsten graad moede, afgemat, overdrachtelijk *au bout de finances*: iemands zaken gaan achteruit, hij raakt tenden, ten einde. De kortademinge, de borstlijder raakt soms zoo tendent, zoo uitgeput.

End is dus in dezen reeds een oude vorm. Is er nu, zoo vraag ik, onderscheid tusschen end, ende en eind, einde?

Ik hoorde van een eindweegs mede gaan en van een endje touw. Is einde niet het uiterste van den tijd en end het laatste van iets stoffelijks?

'k Weet wel, er staat »de gebeden Davids, des zoons Isaï hebben een einde" en het laatste woord van een boek is *einde* en nooit ziet men daarvoor *end*; doch beide worden zoo afwisselend gebezigd *daddeker van ensen tenden geen kop of geen stert an vinnen kan.*

Als plaatsnaam heeft men bij St. Margriete de buurt 't Onsende, 't Hondseinde; doch ik houde dit voor hetzelfde als Haantjes gat. Men heeft hond en haan verward en het in Zeeuwsch Vlaanderen verachtelijke gat (als in 't Holl. Jan gat) door *end* vervangen, doch verwarde gat, opening, zeegat met gat, achterste, aars.

G. P. ROOS.

[Over *van ensen tenden* is gehandeld in Nav. IX en X. — Dat de heer Roos vruchteloos gezocht heeft naar het onderscheid tusschen *eind* en *end*, is niet vreemd: want hij zocht naar iets wat niet bestaat. *End* en *eind* zijn twee vormen van hetzelfde woord, die door elkander gebruikt worden. In het Gothisch is het *andi*

(het woord zelf vindt men bij Ulfila niet, maar wel de zamenstelling *andilaus*, eindeloos). Dit werd bij ons door umlaut *ende*. Voor *n* gaat de korte *e* gaarne in *ei* over. Wij zien dat in *heinde* voor *hende*, *peinzen* van lat. *pensare*, fransch *penser*, en het oude *geinster* (vonk), dat in het Oudhoogd. *ganastra* is. Zoo is ook *einde* uit *ende* ontstaan. In de schrijftaal is nu alleen de eerste dier vormen in gebruik; maar in de spreektaal gebruiken wij ze beide nog, zonder er onderscheid in te maken.]

V R A G E N.

Cruylich, buylich enz. Onder de voorwaarden, waarop door de Westindische Comp^ie^. een huis en erve te Enkhuizen in het jaar 1639 werd gekocht, lees ik o. a.: de gronden ende erven van dien soo *cruylich*, *buylich*, *hangende* en *siegende* enz.

Wat moet ik hieronder verstaan?

LABORANTER.

Het vuur brandt als een lier. Lierlouwen. Dit gezegde zal menig lezer van den Navorscher wel eens gehoord hebben, misschien ook wel het zeeuwschvlaamsche rijmpje:

Het vier
Brandt als 'n lier,

in:

Jan brandt de lampe?
— Ja moeder, als een lier.
Wel Abram wat doe je daar?
— Ik zoen de meid bij 't vier (vuur).

Hebben wij misschien van dit gezegde het werkwoord *lierlouwen?*

Wij gebruiken dit eigenlijk en overdrachtelijk.

Eigenlijk voor een ketel water, soep of iets dergelijks, die, zoo als men zegt, kookt en niet kookt en waarop de bezige huismoeder toch met ongeduld wacht. Zij zegt, »och dat hangt me daar te lierlouwen, stook het vuur wat beter op!"

Overdrachtelijk is een lierlouwer iemand die mallengerig is, die

met zijn werk in de hand zit, die knutzelt en treuzelt. Eindelijk is eene kleine ketel een louër of lauwer. Van waar lauwer? Kan eau, water, er in spelen? Is *lier* in lierlouwer hetzelfde als de *lier*, zoo als 't vuur brandt? Laai?

G. P. ROOS.

[*Lierelauw* is bij Kiliaan subtepidus, een weinig laauw. *Lielaauw* schijnt ook voor te komen: althans de Jager geeft het op, Verscheidenh. bl. 156. — *Lier*, in het vuur brandt als een lier, zal daar wel niet mee in verband staan. Dit laatste gezegde zal vermoedelijk ontleend zijn aan het door den heer Roos vermelde liedjen, dat — althans die vier regels, want meer hoorde ik er nooit van — te Amsterdam even goed bekend is als in Zeeuwsch Vlaanderen. Men heeft daaruit opgemaakt, dat er eene spreekwijze bestond, *branden als een lier*. Doch te onregte. De maker van dat liedjen, dat zeker vijftig jaar oud is, waarschijnlijk nog wel ouder, heeft zeker gedacht aan de amsterdamsche spreekwijze, *dat gaat als een lier op een vrijdagmiddag*. Vanwaar die spreekwijze? Werden in vroegere eeuwen de Amsterdammers op vrijdagmiddag meer door straatmuzikanten geplaagd, dan op andere tijden?]

Kabeljaauw. In de vertaling, Geschiedenis der Aardrijkskundige ontdekkingen door W. Cooley, II, bij Erven Bohn te Haarlem in 1836 uitgegeven, lees ik blz. 269 in de noot, dat de Italiaan Cabot Terre neuve ontdekte en het Prima vista, d. i. eerst gezien land noemde; dat de Engelschen dit door Newfoundland (Nieuw gevonden land) vertaalden en de Franschen door *Terre neuve, Nieuwland*, zoo als ook Nederlanders (waar is mij ontschoten, maar ik meen o. a. Brandt in 't Leven van de Ruyter) schreven. Wie Terre neuve noemt denkt aan den kabeljaauw. Forster (zoo zegt de vert.) denkt, dat de Spanjaarden dezen visch, volgens de inboorlingen, baccalao noemden, waarvan dan de Hollanders en de Engelschen kabeljaauw gemaakt hebben, doch de vertaler merkt op, dat wij reeds 150 jaren vroeger de staatkundige partij der Kabeljaauwschen hadden. Terecht! Maar vanwaar den naam kabeljaauw voor dien visch?

En wie is de vertaler van Cooley? Professor van Kampen? De

noten zouden het mij doen vermoeden: vele vertalingen door dien ijverigen man geleverd zijn van noten door hem voorzien, soms tot in de kleinste bijzonderheden toe, ik zou haast zeggen wel wat professoraal. G. P. ROOS.

[Volgens prof. M. de Vries, Taal- en Letterbode, I. bl. 278, is *kabeljaauw* omzetting van *bakeljaauw* en hebben wij dit uit het Baskisch, waarin deze visch *baccalláo* heet. De Biscayers zijn de eerste geweest die naar Newfoundland zijn gegaan om kabeljaauw te visschen.]

Kerspel. Mr. G. van Hasselt (Arnhemsche Oudheden, 1804, III, 164), verhaald hebbende, dat J. Lublink de Jonge (‚Brieven' bl. 211) bewijzen levert, hoe zich de geleerden door het woord *pil* gepijnigd hebben gevoeld, daar de een het uit *bulla*, een ander uit *pupil*, een derde uit *pilde* voor *bilde*, weder anderen uit *pila* lieten ontstaan, — deelt verder mede, dat deze schrijver *pillegift* tot *pelgift* maakt, en dit laatste als *doopgift* verklaart. *Pel* zal zooveel als *doop* beteekenen, omdat men oudtijds de doopvont *kerstpel* of *kerstpoel* (sic) betiteld zal hebben. Van hier zal eene kerk, waarin een doopvont stond, eene *kerspelkerk*, en vervolgens het gehucht, dat bij zoodanige kerk behoorde, een *kerspel* zijn genaamd. »Het komt er hier vooral op aan," zegt van Hasselt, »of *kerspel* van *kerstpoel* kan worden afgeleid, doch hiervoor schijnt eene plaats bij Van Oudenhoven sterk te pleiten." Welke plaats van dezen wordt hier bedoeld? Hoe verklaart men dan dat *kerstpoel?* Als een *poel*, waarin men aan Christus toegewijd, in de Christelijke kerk ingelijfd wordt? Doch dit zou eene jammerlijke miskenning wezen der beteekenis van den doop, — in die dagen met recht nog een uitwendig waterbad, — als zinnebeeld van *wassching* en *reiniging* (der ziel), gelijk wij ons zoo treffend zien voorgesteld in den 26sten Zondag van onzen Heidelbergschen Catechismus. Een poel toch *verontreinigt*, en zuivert niet. Moeten wij niet liever aannemen dat *kerspel* is ontstaan uit *gospel* (= goede boodschap, Evangelie), een woord, herwaarts overgeplant door de Engelsche monniken, die ons vaderland hebben gekerstend? En moet dat *pil* in *pillegift* (= doopgift) ook niet uit dit *gospel* afgeleid worden? J. ANSPACH.

[*Kerspel* met van Hasselt te willen afleiden van *kerstpoel,* is, zoo als de heer Anspach te regt opmerkt, nog al dwaas, omdat *poel* stilstaand en dus vuil water te kennen geeft. Maar er is nog eene andere reden, waarom deze afleiding en ook die van *pil* (petekind) niet mogelijk is. Het eerste deel der zamenstelling is niet *kerst,* maar *kerk*: de *s* behoort dus tot het laatste deel. Wij vinden in de oude duitsche talen niet alleen een werkwoord *spellen*, goth. *spillon*, ohd. *spellôn*, oudn. *spjalla,* ags. *spellian*, dat spreken, verkondigen beteekent, maar ook een zelfst. naamw. *spel,* goth. *spill,* ohd. *spell,* oudn. *spjall*, ags. *spell,* in de beteekenis van spraak, gezegde, verhaal. Het werkwoord hebben wij in onze taal nog en op zich zelven en vooral in de zamenstelling *voorspellen.* Maar het zelfst. naamw. alleen verscholen in het daarmee zamengestelde *kerspel.* De beteekenis komt duidelijk uit in het engelsche *gospel* d. i. *God-spel*, Gods sprake, Gods woord, evangelie, en in *bijspel*, d. i. voorbeeld, fabel, wat wij bij onze middeneeuwsche schrijvers vinden, maar dat nu bij ons tot de verouderde woorden behoort, terwijl het in Duitschland nog voortleeft (*beispiel.*) In *kerspel*, d. i. *kerkspel*, is de beteekenis minder duidelijk. Eigenlijk is het *kerkspraak* en van daar de omtrek waarover de spraak eener kerk zich uitstrekte, de omtrek binnen welke die kerk te spreken, te gebieden had. In vroegeren tijd had men ook nog de zamenstelling *dingspil,* d. i. de omtrek waarover de sprake, het gebied zich uitstrekte van een of ander *ding*, d. i. eene of andere besturende of regtsprekende vergadering. Zoo was Drenthe verdeeld in zes *dingspillen* en ieder dezer dingspillen weder in eenige *kerspelen.* Z. Tegenw. Staat v. Drenthe, bl. 1.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Wapenspreuk van den Oranje-Vrijstaat. (XXVII, bl. 533). Volgens eene afbeelding, naar aanleiding dezer vraag van den heer D. Vermooten te Colesberg ontvangen, is het wapen van den Oranje-Vrijstaat het volgende. Drie jagthorens geplaatst 2 en 1: in het

midden een cirkel waarin een boom, waarboven staat *vrijheid.* Naast den boom ter linkerzijde van den toeschouwer drie koeien, ter regterzijde een leeuw: daaronder een lint waarop *geduld en moed.* Nog lager een reiswagen, waaronder *immigratie.*

BESTUUR.

Geslacht Muys. (XXVIII, bl. 42). Jacob Muys, in 1639, 43 en 44 eigenaar van den Noijenweerd onder, en wonende te Doesburg (vgl. Registers op 't Archief v. 't voormalig Hof v. Gelre, bl. 93, 106), in 1648 tegelijk met Dirk van Zuylen van Natewisch schepen te Doesburg (ibid., bl. 135), wordt 13 nov. 1651 uit den schepenstoel verwijderd, tegelijk met Dirk van Zuylen en Johan Schaep, zoowel als Adam Huijgen uit het secretariaat, onverkort ieders goede naam en faam. Ook moet hij zich tegelijk met Martin Huijgen voorloopig houden buiten de vergadering van gedeputeerden der graafschap Zutfen (ibid., bl. 160).

Isaak Muijs, eigenaar van het erf den Hoogen Oorspronck onder Wolfhezen in 1668 (ibid., bl. 205).

J. ANSPACH.

Familie Berdenis. (XXVII, 357). In de Bijdragen tot de Geschied. v. Overijssel van mr. J. I. v. Doorninck en mr. J. Nanninga Uitterdijk, 1877, bl. 266 leest men, dat Catalina, dochter van den schout van Holten en Bathmen, Willem Berdenis bij Hilleken Oolbeke, gehuwd is geweest met Willem Nagge, 1638—85 als opvolger zijns vaders Wilhelmus N., predikant te Twello en in 1690 overleden. Dit sta hier hoofdzakelijk, om de aandacht dergenen, die belangstellen in de Geldersche predikantenwereld van voorheen, te vestigen op de belangrijke bizonderheden, welke t. a. p. omtrent de beide Nagge's, als schrijvers, voorkomen. — Een Ditmar Naggen was in 1645 oudste schepen te Elburg (Registers op 't Archief v. 't voorm. Hof v. Gelre, bl. 115). J. ANSPACH.

Familie Bax. (XXVII, bl. 474). Jasper van Baexen had bij Wilhelmina Pieck, weduwe van Claes van Haeften (in 1473), twee zoons:

Walraven v. B. en

Coenraad v. B. (ms. geneal. Pieck).

Catharina van Baexen, was op 't einde der XVI eeuw de vrouw van Maarten van Rossum, Willemzoon, heer van Doveren. Treft men bij Waalwijk (Noordbrabant), zoowel als in den Pruisischen kreits Erkelentz een Doveren (Doeveren) of Dovern aan, Maartens grootvader Willem v. R., heer van Zoelen enz., had *zijn* Doveren geërfd van Arnold von Harff, oom zijner vrouw Anna v. H. (Geneal. van Rossum. »In de Bijdragen tot de Geschied. v. Overijssel," 1877, bl. 270, wordt gewaagd van Marten van Rossem als doophouder in 1533 van Carolus Knoppert (zoon van Hermannus Kn., kanselier van hertog Karel van Gelre, bij Lutgard van Ittersum, wiens peet de hertog zelf was. Daar de interpunctie onzeker is, heeft het den schijn alsof Marten van Rossem in 1558 raad en burgemeester te Zwolle zij geweest, en deze functie moet toch zeker aan Carolus Knoppert worden toegekend, vermits de maarschalk M. v. R. in 1555 is overleden.

J. ANSPACH.

Geslacht Sweers. (XXVII, bl. 572, enz.) Het Hof van Gelderland verleent 18 juli 1618 aan A. Sweers te Nijmegen octrooi tot het zetten van een windhoutzaagmolen aan de nieuwe grift, tusschen Nijmegen en Arnhem, hebbende hij »geïnventeert een nieuwe manier om *holt door wyntmolens te sagen, sulx hyer te lande noit gepractiseert geweest was.*" Aldus luiden de Registers op 't Archief van 't voormalig hof v. Gelre, bl. 381.

J. ANSPACH.

Geslacht Manrique. De Nav. XXVII, 582 vermelde Angelia Manrique (niet, Maurigne) heeft ongetwijfeld behoord tot het Spaansch-vlaamsche geslacht Manrique de Lara, waarover men raadplege Nav. XIX, 106, en de aldaar aangehaalde schrijvers, en waarvan Rietstap in zijn Armorial, p. 676, zonder het toevoegsel »de Lara," de wapens aangeeft.

J. ANSPACH.

Geslacht Wittebol. (Nav. XXVII, bl. 199). Diderick Wittebolle, ridderknaap, behoort onder de edelen, die in 1375 voor den roof-

ridder Herbern van Putten partij kozen tegen de Kampenaars (Sligtenhorst, Geld. Geschied., bl. 157*b*).

J ANSPACH.

Wapen geslacht van Oort. (XXVIII, blz. 48). Dit wapen heb ik aangetroffen op een wapenkaart van »de oudadellijke en patricische geslachten des Stichts van Utrecht". Deze wapenkaart is uitgegeven te Utrecht in het jaar 1769 en opgedragen aan de burgemeesters van Utrecht mr. Henrick van Asch van Wijck en mr. Joseph Elias van der Muelen, heer van Maarssenbroek.

In het Groot Utrechtsch Placcaatboek van van de Water vond ik het volgende van het geslacht van Oort opgeteekend:

Johan van Oort werd drost en kastelein van Vreeswijck, genaamd de Vaart op den 15den september 1615, en bleef deze betrekking bekleeden tot aan zijnen dood in 1632.

Jan van Oort werd 1 october 1601 raad der stad Utrecht.

Hun wapen zal dus hoogstwaarschijnlijk dat zijn, dat Nav. XXVII, blz. 576 is opgegeven.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Zeven wapens gevraagd. (XXVIII, bl. 54). Mr. Jan Hieronimus van der Marck voerde: in goud een rooden dwarsbalk, vergezeld van drie zwarte zwijnskoppen, geplaatst 2 en 1.

Mr. Barthout Adriaan van Assendelft. Onder de veertigen der stad Leiden komt hij niet voor, maar wel andere personen die den naam van Assendelft voeren, t. w.:

Mr. Adriaan Johansz. van Assendelft wordt 11 mei 1729 benoemd en blijft het tot 18 october 1748.

Bartholomeus Willemsz. van Assendelft wordt 9 december 1614 benoemd en blijft het tot 23 october 1618.

Mr. Barthout Jansz. van Assendelft wordt 11 maart 1709 aangesteld en sterft 12 october 1722.

Claes Jacobsz. van Assendelft wordt benoemd 25 augustus 1655, sterft 1 januarij 1661.

Jacob Jansz. van Assendelft wordt 7 julij 1615 tot veertig benoemd, blijft het tot 23 october 1618.

Mr. Johan Adriaansz. van Assendelft wordt aangesteld 9 febr. 1691, hij sterft 14 augustus 1728.

Nicolaes Claesz. van Assendelft wordt benoemd 14 julij 1670, hij blijft in deze betrekking tot 11 september 1672.

Pieter Bartholomeusz. van Assendelft wordt benoemd 10 nov. 1656, hij sterft 3 october 1688.

Pieter Claesz. van Assendelft wordt aangesteld 18 julij 1676, hij sterft 16 maart 1683.

Waarschijnlijk heeft de vrager dus het oog op den eersten en derden der hier opgegevene personen.

De hierboven vermelde personen voerden: in rood een stappend zilveren paard.

Alleen Pieter Bartholomeusz. v. A. maakte hierop uitzondering, daar hij zijn geslachtwapen kwarteleerde met dat van het geslacht van de Werff.

Mr. Jan van Doorninck.

In Leiden heeft een geslacht Doornick gewoond, dat tot wapen had: in goud een rooden dwarsbalk, beladen met eene gouden St. Jacobs schelp. Of nu echter mr. Johan van Doorninck hetzelfde wapen voerde, zou ik niet met zekerheid kunnen zeggen.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Zeven wapens gevraagd. Wellicht kan den inzender dezer vraag het volgende van dienst zijn: Het geslacht Verster (Meierij van den Bosch) voerde: In blauw een zilveren dwarsbalk, vergezeld van boven van een dwarsgelegden bevruchten gouden eikentak en beneden van drie gouden sterren, 2 en 1 (Her. Bibl. 1876 blz. 300).

Johan van der Marck A. Ez., burgemeester van Leiden in 1762, voerde: in zilver een rooden dwarsbalk, vergezeld van drie rechtsziende zwarte varkenskoppen, boven 2, onder 1 (van Mieris, Beschrijving der stad Leyden 1762).

Catharina van Assendelft, genoemd in mijn opstel Genealogie Cortenbach (Her. Bibl. 1872 blz. 333) voerde: in rood een stappend paard van zilver. Ook in Rietstap Armorial Général en in Her. Bibl. 1876 bl. 107 komt het wapen van Assendelft aldus voor.

Helmond. AUG. H. SASSEN.

Wapens gevraagd. (XXVIII, blz. 55). Van Nes: Doorsneden van

goud en zwart en over alles heen een in twee rijen van rood en zilver geschakeerd St. Andries kruis.

De Ruever: In zilver een zwarte leeuw, rood getongd en genageld.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht Swalmius. (XXVII, blz. 262, 362, 424, 582 en XXVIII, blz. 96). Henricus Swalmius (van der Swalme) werd pred. te Rhoon en Pendrecht 1580 en te Bleiswijk 1602—1607, overl.

Zijne 4 zoons waren:

1. Arnoldus, werd pred. te Westmaas 1592 en te 's Gravesande 1603, waar hij 1634 emeritus werd. Volgens Nav. XXIV, bl. 100, was hij getrouwd met Elisabeth Lerfken, en zijn zoon Jacobus volgde hem in 1634 te 's Gravesande op, en stond daar tot 1687, toen hij emeritus werd. Zie Soermans, bl. 21 en 130.

2. Henricus, als prop. in 1600 pred. te Alblas; 1604 te Beierland, waarvan Nieuw Beierland in 1605 afgescheiden werd; te Delft bevestigd 26 nov. 1617, en te Haarlem als 7de pred. bevest. 19 oct. 1625. Hij werd 12 jan. 1649 ald. emeritus en is kort daarna gestorven. Zie Soermans, bl. 14, 22, 36, 84 en 88; Veeris en de Paauw, N.-Holl. Pred. blz. 200; Naaml. Haarl. Pred. no. 25; Boekz. 1729 Dec. 732 en 1742 Aug. 138; Nav. XIV, 336, 367 en XV, 42.

3. Eleazar, als prop. in 1605 pred. te Poortugaal en Hoogvliet, 1612 te Schiedam, ber. te Amsterdam 7 januari 1620, maar eerst 30 sept. 1622 bevestigd en aldaar 4 juni 1652, oud 70 jaar, overl. Zie Soermans, blz. 82, 87; Veeris en de Paauw, bl. 200; Naaml. Amsterd. Pred. no. 26; H. Croese, Kerkel. Register van Amsterd. blz. 48—50 en Nominatien en Beroepingen Amsterd., blz. 9.

4. Johannes, pred. te Valkenburg 1621—1661 overl. Zijne dochter Cornelia was getrouwd met den vermaarden Anthonie van Leeuwenhoek. Zie Soermans, bl. 60 en Nav. XIX, blz. 180, XXIII, bl. 594 en XXIV blz. 100.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Familie Petreus. (XXVII, blz. 417 en XXVIII, blz. 48.) De eerste pred. van 's Gravesande wordt, bij Soermans, Kerkel. Register der Z.-Holl. Predikanten, bl. 130, genoemd N. Petrus. Het is niet

uit te maken, of hier een voornaam bedoeld wordt, of wel Petrusz., — gelatiniseerd, Petri of Petreus, — daar men de geslachtnamen in die tijden veelal verzweeg. Onder de eerste predikanten na de Reformatie vindt men er althans een aantal vermeld, onder den naam van Petrus, Petri, Petreus of ook wel Petrejus, die daarom toch geenszins aan elkander verwant waren. Eerst in later tijd is Petri, en zoo ook Petreus, ofschoon oorspronkelijk alleen Petruszoon aanduidende, werkelijk een geslachtsnaam geworden.

De tweede predikant van 's Gravesande, Adamus Billichius, stond te 's Gravesande 1578—1591, op Wieringen 1591—1597, te Ingen 1597—1606 en te Culemborg 1606—1624, overl. Zie Soermans, Z.-Holl. Pred., bl. 130, Veeris en de Paauw, N.-Holl. Pred., bl. 22 en de Jongh, Geldersche Synode, bl. 258.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Van Eck van Panthaleon. Wanneer men in aanmerking neemt, dat het in Rietstap's Armorial, p. 332b, als »armes modernes" aangeduid en nauwkeurig beschreven wapen, door dezen auteur toegekend aan een Geldersch baronnengeslacht van Eck, krachtens de historie, het éénige wapen is, dat aan het door denzelfden auteur in de zesde plaats genoemde geslacht van Eck (van Panthaleon) mag worden toegeschreven; dan ligt de gevolgtrekking voor de hand, dat de Nav. XXVI, bl. 163, XXVII, bl. 473 bedoelde van Eck's geene van Ecks van Panthaleon kunnen geweest zijn, en dat dus Van der Lelij die van Ecks bij vergissing aldus betiteld heeft. De Nav. l. cit. bedoelde van Ecks zijn dan ook in eene ms. geneal. v. Eck v. Panthaleon onvermeld gelaten.

ARCHAEOPHILUS.

Geslacht de Witt. (XXVI, bl. 493). Mr. François de Witt, geb. 16 December 1706, was de zoon van Mr. Jan de Witt, Pietersz. (geb. 24 Febr. 1678, secretaris, Bewindhebber O. I. C., Raad en Schepen van Amsterdam, overleden 25 November 1734) en van Elisabeth de Vroede, (geb. 1 Maart 1682, dochter van François de Vroede, Burgemeester te Amsterdam en van Clara Roeters Florisdr. ex Geertruid Hudde). Elisabeth overleed 12 Maart 1739.

Agnes Geertruid, Baronnesse van Lockhorst, vrouwe van Ter

Meer en Maarssen, dochter Diederick ex Maria Christina van Tuyl van Serooskerken.

In de zeer uitvoerige genealogie, waaruit het bovenstaande getrokken is, komt geen Bernard voor. Liever deel ik iets mede van hun zoon Jan, die in een belangrijk stuk van Prof. Th. Jorissen, Ned. Spect. 1878, N°. 2, voorkomt, en met wiens jongsten zoon dit geslacht uitsterft.

Mr. Jan de Witt, zoon van Mr. Françoys, Burgem. van Amsterdam, en van Alida Johanna de Graeff van Polsbroek; — geb. 17 November 1755, Schepen 1783, Raad 1785 tot 1787. In 1795 verheven tot lid der municipaliteit te Amsterdam; in 1796 minister van de Bataafsche republiek bij de Zwitsersche Cantons.

Hij overleed 12 Sept. 1809 te Condé-sur-Iton.

Hij trouwde 4 April 1779 Johanna Wilhelmina Clifford, geb. 27 Januari 1756, dochter Jan Georgesz. Burgem. en Raad van Amsterdam en van Anna Wolters, Jansdr. Deze eerste echtgenoot overleed 7 Sept. 1757. Agnes Geertruid Baronnes van Lockhorst was zijn tweede vrouw, die geen kinderen had.

Kinderen uit het eerste huwelijk:

1. Jan François, geb. 26 April 1780, tr. te Parijs, Maart 1798, Suzanna Louisa le Pelletier St. Fargeau. Hij was 1800 kapitein der jagers van 't reserveleger der fransche Republiek en overleed in 1805. Geen kinderen.

2. Willem Cornelis, geb. 26 Juli 1781.

3. Anna Geertruida, † 3 m. oud.

4. Agneta Wilhelmina, tr. Charles Henri graaf van Blagny. Kinderen.

5. Johanna Maria Elisabeth tr. Henri, Baron d' Esnon. Kinderen.

6. Cornelis Jacob Pieter geb. te Parijs 1790 † 1807. Geen kinderen.

Deze is derhalve de laatste mannelijke afstammeling dezer familie

Zutfen. FREDERIKS.

Geslacht de Marees. (XXVII, blz. 574, XXVIII, blz. 49). Omtrent de door mij bedoelde familie, kan ik iets meer opgeven, en wel 't volgende:

Johannes de M. Danielsz. huwt 2e. Elisabeth de Schilder, dochter van Pieter, bewindh. O. I. C. te Amst., en Elizabeth Cobbault

ex Anna van Valkenburg, wier zuster Elizabeth met den ridder Jacob Cats getrouwd was. Winnen:

1. Anna Maria, tr. 1°. Jan Bas Nicolaasz. ex Immetje Vinck, (niet de Bas). Zij tr. 2°. Daniel van Liebergen.
2. Elizabeth, tr. 1°. Lodewijk de Bas, en 2°. Jan Wallendal.
3. Daniel, tr. Hoogwoud.
4. Johanna, tr. Jacob Trigland, predikant te Amst.
5. Susanna, tr. Abraham van Liebergen.
6. Petronella, tr. François van der Voort.

Ik ontmoette nog, behalve leden der familie de Marees van Maarsbergen:

Henry de Marees, luitenant ter zee o/d Maas.

Anna Maria de Marez, beleend met Gerestein 1711, en vrouw van Steven Jaspersz. van Lijnden, hr. van Gerestein, ex van de Vecht, en eenen

Daniel Desmaretz, opkomende voor de erven van Jacob Desmaretz, betreffende achterstallige lijfrente ten laste der provincie Groningen (1759).

BACKER VAN LEUVEN.

Daniel Des-Marets (XXVIII, bl. 49), intendant van Z. M. Koning William, was geboren in 1635. Hij huwde Anastasia Geertruyt, dochter van Rutger Huyghens, heer van Klarenbeek bij Arnhem, en Aa. Ma. van Stralen.

(Zie verder het Biogr. Wb. op Marets, en het Journal van Constantyn Huygens, den zoon, II. 495.)

Zutfen. FREDERIKS.

Wapen Brunet de Rochebrune. Op mijne vraag naar dit geslachtwapen had de heer Vorsterman van Oyen te Maastricht de goedheid in den Navorscher van november jl. mij te verwijzen naar een door hem opgesteld werk.

Zou die heer niet de goedheid willen hebben, mij langs dezen weg met even genoemd wapen alsnog nader in kennis te stellen, aangezien zijn werk niet in mijn bezit is?

Hem daarvoor reeds bij voorbaat dankzeggende

Leeuwarden. V. D.

[In gemelde Notices généalogiques wordt het door den heer V. v. O. aldus opgegeven: d'azur à la bande d'argent chargée de trois hures de sable défendu d'argent accompagné en chef à sénestre d'une étoile d'or à huit pointes et en pointe à dextre échiqueté d'or et de gueules, accompagnées en chef d'une étoile et en pointe de billettes de gueules.]

Van Barneveld. (XXVIII, bl. 53.) K. te 's Gravesande vraagt: Kan Johan van Barneveld, geb. 1704 = 1733 Elisabeth Stenis, kleinzoon zijn van Willem van Stoutenburg (XXVII, bl. 195)? Antwoord: Neen. De volgende verkorte genealogie van dezen Barnevelt diene tot opheldering.

Johan van Barneveld

geboren te Gorinchem 1 oct. 1704 † aldaar 23 januarij 1734 = 2o. te 's Gravenhage 1 aug. 1733 Elisabeth Steenis, geb. te 's Gravenhage 5 mei 1709 † ....

ex Hendrik van Barnevelt

geb. te 's Gravenhage 10 januarij 1660 † te Gorinchem 26 mei 1740 = 1o. te Gorinchem Geertruijda Pompe geb. te Gorinchem 19 oct. 1663 † aldaar 13 mei 1720

ex Willem van Barnevelt

geb. te Woudrichem 19 sept. 1627 † te Gorinchem 1 oct. 1695 = te Rijswijk 2 dec. 1658 Johanna van Heemskerk geb. 's Gravenhage 24 febr. 1638 † ....

ex Hendrik van Barnevelt

geb. te Woudrichem 11 dec. 1585 † .... = te Woudrichem 7 julij 1615 Margaretha van Meenen, geb. 19 julij 1588 † te Woudrichem 22 nov. 1652.

ex Willem van Barnevelt = Wilmke van Clootwijck.

Johan van Barnevelt was dus geen afstammeling van Willem van Stoutenburg, naar wiens mannelijke nakomelingschap men, het zij in het voorbijgaan gezegd, wel altijd te vergeefs zal blij-

ven zoeken. Johanna Geertruijda van Barnevelt, eenig kind van Johan, geb. te 's Gravenhage 28 mei 1734, huwde met mr. Gillis Graafland, geb. 25 april 1730 † na 1781, waarbij Johan Filips Graafland, die 13 nov. 1825 ongehuwd overleed.

Utrecht. J. I. D. NEPVEU.

Van Barneveld. Mr. Johan van Barnevelt, geboren te Gorinchem 1 oct. 1704, was een zoon van Hendrik van Barnevelt (zoon van Willem van Barnevelt en van Johanna van Heemskerck) en van Geertruida Pompe (dochter van Marthinus Pompe en van Cornelia van den Berch). Hij was secretaris en penningmeester van den Overwaard. Hij huwt te Krimpen aan de Lek 3 april 1730 Sara van Schuylenburch (dochter van Dionysius van Schuylenburch en van Catharina Braams). Zij was geboren te Gorinchem 14 nov. 1699 en sterft kinderloos te Gorinchem 10 sept. 1731. Hij huwt andermaal te 's Gravenhage 1 aug. 1733 Elisabeth Steenis (dochter van Johan Steenis en van Lysbeth Cambier). Zij was geboren te 's Gravenhage 5 mei 1709.

Hij sterft te Gorinchem 23 jan. 1734, en liet na:

Johanna Geertruyda van Barnevelt, geboren te 's Gravenhage 28 mei 1734, huwde Mr. Gillis Graafland.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht van Oldenbarneveld. (XXVI, bl. 309, 482, 590, 631; XXVII, bl. 131). Hierover mag men wel vooral lezen, hetgeen de hoogleeraar R. Fruin heeft openbaar gemaakt, aangaande het geslacht van den Advokaat, in Nijhoffs Bijdragen, Nieuwe Reeks IX (1877), bl. 119 en vervolgens.

FREDERIKS.

Wapen van het geslacht De Ruever (XXVII, bl. 55). Ik denk dat V. O. bedoelt het wapen der *stichtsche* familie van dien naam, thans geheel uitgestorven en in dat geval kan het antwoord kort zijn. Men vindt het gevraagde wapen goed afgebeeld in de Genealogische kwartierstaten op de tabellen Ram en Nepveu, en juist beschreven bij Rietstap, p. 906, namelijk »op zilver een zwarte leeuw, genageld en getongd van rood." Er is den laatsten tijd

meermalen sprake geweest van het geslacht De Roever, De Ruever, De Roover enz. J. Anspach heeft XXVII, 507 en vlg, eene geheele lijst van wat door hem genoemd wordt de *Geldersche* tak van het geslacht De Roever medegedeeld, waaruit echter bezwaarlijk eenige genealogie zou kunnen worden opgemaakt. Daaronder is ook Cornelis de Reuver (lees de Ruever) Gijsbertsz, van wien ik in regte lijn afstam, met juiste opgave zijner kwartieren op bl. 521 verdwaald geraakt. De genealogie der stichtsche familie de Ruever, waartoe die Gijsbert en Cornelis behoorden en welke thans, zooals gezegd is, geheel is uitgestorven, is mij genoegzaam volledig bekend en ik ben bereid die, des verlangd wordende, aan V. O. mede te deelen of ook aan de redactie van den Navorscher, zoo zij het wenschelijk mogt oordeelen tot aanvulling van het artikel van J. Anspach. Het wapen, door Rietstap vermeld pag. 873, van eene familie de Reuver, is volmaakt hetzelfde als van de Ruever, behalve het helmteeken, dat bij laatstgemelde familie pag. 906 niet vermeld wordt. De Ruever en De Reuver echter worden in de Utrechtsche Doop- Trouw- en Doodboeken herhaaldelijk verward. Er zijn denkelijk wel geen twee familiën van dien naam geweest. De Amsterdamsche familie De Roever voert, meen ik, in rood één of drie gouden molenijzers in haar wapen, waarvan in ons stichtsch familiewapen geen spoor te vinden is. Het is desniettegenstaande zeer mogelijk, dat alle De Roevers, De Ruevers, De Reuvers, De Roovers, of De Rovers oorspronkelijk tot één stam behoord hebben; alleen zou ik haast met zekerheid durven beweren, dat de personen, die in de Utrechtsche Doop- Trouw- en Doodboeken nà 1590 als De Rover of De Roover voorkomen, tot die leden van het geslacht behoord hebben, welke in de Roomsche kerk gebleven zijn, tusschen welke in dat geval ontstane twee takken later nimmer eenige betrekking is blijven bestaan.

Utrecht. J. I. D. NEPVEU.

Wapen Trouillard (XXVI, bl. 493). Naar aanleiding van deze vraag heb ik het genoegen den heer B. mede te deelen, dat er een exemplaar van dit wapen in mijne handen gekomen is, waarboven staat Mr. Simon Petrus Trouillart anno 1743, welk wapen er volgender wijs uitziet:

Op een zilveren veld een roode keper: het veld van boven nog beladen met twee vijfpuntige gouden sterren en van onderen met een groene duif, een palmtakje in den bek houdende.

Utrecht. C. J. V. D. MUELEN.

Geslacht van der Chys — Van der Sijs. (XXVIII, bl. 6, 72, 80). In 't begin van dit jaar overleed te Haarlem mevrouw de weduwe Blomhert, geboren van der Sijs. Bij haren zoon, den heer W. Blomhert te Utrecht, zijn zekerlijk wel nadere inlichtingen aangaande de familie van der Sijs te verkrijgen.

Wapen geslacht van Rotterdam. (XXVIII, bl. 110.) Een gouden schuinbalk in een boven den balk blauw en onder den balk zilveren veld; de balk is beladen met eenen schuingeplaatsten mol van natuurlijke kleur en vergezeld in den linkerbovenhoek van eene gouden zespuntige ster en in den rechterbenedenhoek van eenen halven zwarten leeuw.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

VRAGEN.

Fréderic Antoine de Raadt, kapitein in hollandschen dienst. (Nav. XXVIII, bl. 110).

Kan de heer J. A. de Raadt ook opgeven in welk regiment hij gediend heeft?

In de Naamlijsten der Offic. van het Leger der vorige eeuw komt hij niet voor.

Vraag naar drie wapens. Zoude men mij ook kunnen ophelderen welke geslachten hebben gevoerd:

N°. 1. Een veld van sabel met twee gekruiste zwaarden van? en daartusschen 4 (klaver?) bladen van?

» 2. Een veld van sabel met een herten- of (bokken) kop, hals en horens (waarschijnlijk) zilver.

N°. 3. gequarteleerd: 1 en 2 een veld van? met een? waarschijnlijk staanden bok; 2 en 3 een veld van? met één jagthoorn van? en daarvan kleuren der figuren op kunnen geven?

Kan n°. 1 het wapen geweest zijn van Jacob Spruyt, procureur voor den hove en hoogen raad in Holland en dijkgraaf, en n°. 2 dat zijner echtgenoot Apollonia Agatha van Diest, dr van Nicolaas van Diest, secretaris en rentmeester van Oud en Nieuw Vosmaer, of wel is n°. 3 het wapen van genoemden Jacob Spruyt geweest?

Arnhem. N.

Geslacht van der Straaten. (XXVII, bl. 419; XXVIII, bl. 46.) Onder beleefde dankzegging aan den heer J. D. Wagner voor zijne inlichtingen en mededeelingen in zake de familie van der Straaten, wenschte ik nog gaarne te weten of aan het tegenwoordige geslacht van dien naam verwant is Adrianus van der Straten van den Hill, die in 1818 in den adelstand werd verheven. Op mijne genealogie van dit geslacht komt voor Cornelus van der Straaten geb. Schoonhoven 1740(?), huwt Johanna de Klock te Dordrecht. Hun zoon Aart huwt Huyberta de Voogd te Dordrecht (Aart geb. 1 november 1762 overl. 27 sept. 1819 — zijn vrouw geb. 14 april 1758 sterft 19 januarij 1820). De uit dit huwelijk voortspruitende zoon Nicolaas ontving later den naam zijner moeder bij zijn geslachtsnaam, waardoor het geslacht de Voogd van der Straaten ontstond. Is de bijvoeging van den Hill nog aanwezig, is dit den naam eener heerlijkheid of is er soms nog eene familie die dien naam voert?

Zou soms de heer Wagner mij iets omtrent het wapen kunnen mededeelen?

Met een en ander verplicht hij

Leiden. H. DE VOOGD VAN DER STRAATEN.

Een tweetal wapens. Aan welke geslachten behooren de volgende wapens?

1. Op zilveren veld een chevron van keel, boven twee sterren van sinopel, beneden een piek.

2. Gedeeld. Regts, halve adelaar, links, gesneden: boven drie

zespuntige sterren, geplaatst 1 en 2, daaronder een liggende halve maan: beneden drie pieken? naast elkander, met de punten naar beneden. Kleuren onbekend. Hertogenkroon.

MENGELINGEN.

Bijgeloof ten aanzien van het terugvinden van verdronkenen. Den 20 april 1718 verdronk een kind onder den Petit-pont te Parijs. De troostelooze moeder zocht het lijk van het slachtoffer, des daags, te vergeefs. Des avonds nam zij een brood, gewijd in den naam van den H. Nikolaas, stak er eene brandende waskaars in, zette dat in een houten nap en liet den nap den stroom afdrijven, op hoop dat door den invloed van den heilige de nap daar zoude blijven liggen, waar ook de verdronkene lag. De nap echter stak twee hooischepen, en deze, driftig geworden, den Petit-Pont en zijne huizen in brand die in asch verteerd werden.

Wij meenen, niet zeer lang geleden gelezen te hebben, dat men in Haarlem? ook deze proef nog eens nam.

J. D.
L.

Een gevelspreuk. (XXVIII, bl. 56.) Naar mijn gevoelen ziet deze spreuk van het raadhuis te Wernigerode op het bouwen daarvan en moet zij beteekenen, dat men het niet iedereen naar den zin maken kan Er zullen er zijn die het gebouw prijzen; er zullen er ook zijn die het berispen: het is daarom het verstandigste zich aan kritiek niet te storen. Opschriften van dergelijken aard zijn hier te lande niet zeldzaam.

Voor een huis in Oppersilesiën staat:

Ich hab' gebaut nach meinem Sinn,
Drum, Neider, geh'nur immer hin,
Und wem die Bauart nich gefällt,
Der bau'es besser für sein Geld.

In het Berner Oberland staat het volgende te lezen:

Was stehst und lugst (*ziet*) mich an?
Mach's besser wer's kann.

Een ander in Zwitserland luidt dus:

Wer dieses Haus jetzt tadeln will,
Der stehe nur ein wenig still
Und denk in seinem Herzen frei,
Ob das seine daheim besser sei.

Dikwijls vindt men:

Wer will bauen an dem Strassen,
Muss sich den Tadel gefallen lassen,

wat men ook wel in denzelfden zin zal moeten verstaan. De stichter schijnt er mee te willen zeggen, dat ieder die er zich aan waagt in het openbaar iets te verrigten, er op moet rekenen dat daar velerlei aanmerking op zal vallen.

Te Wernigerode moet bij die spreuk van 1492 (?) op eenen anderen steen nog het volgende gevoegd zijn:

Im selben Jahr, als dieses Haus ernent,
Ist auch noch war der Spruch aus alter Zeit.
Im August. 1845.

Hieruit blijkt, dat de architect die het gebouw vernieuwd heeft, over die spreuk, Einer acht's enz., even zoo gedacht heeft als ik en gemeend dat zij betrekking heeft op de wijze waarop het raadhuis gebouwd is.

Werdohl. JOH. THEODOR DE RAADT.

Etiquette. In 1812 had een fiacre in Parijs niet het regt om de plaats van een hotel binnen te rijden. Een knecht zonder livrei zijnen heer geleidende, zoude wel oppassen de eerste antichambre door te gaan, maar livreibedienden vergezelden hunnen meester door de antichambre heen tot aan den ingang der zaal (Vervolg van De kluizenaar van de Chaussée-d'Antin. Dordrecht 1814, bl. 57.)

J. D.
―――
L.

Uitvindingen te Tiel gedaan. Mr. G. van Hasselt herinnert in zijn Geldersch Maandwerk (1807), I, 468, eene uitvinding in 1631 te Tiel gedaan door Peter Cornelis, inwoner daar ter stede, die 17 Juni van dat jaar aan het Hof van Gelderland octrooi verzocht om »*seecker wintmoolenwerck, bij hem geinventeert*, ende hem bij den Hove van Gelderlant te setten ende tot vullen, gort ende grut te maecken geconsenteert, meede tot het breecken van allerhande coorn te mogen gebruycken". Ingevolge Landdagsbesluit werd voornoemd Hof gemachtigd de belanghebbenden op te roepen en in het verhoor te nemen, teneinde, ingeval niemand er zich bepaaldelijk tegen kantte, gezegden Tielschen inwoner tot het malen van allerlei koorn een meer uitgebreid octrooi te verleenen.

De Tielsche courant van 10 Febr. 1878 maakt hare lezers opmerkzaam op eene uitvinding van G. van Soelen, mr. horologiemaker in de Kettingstraat te Tiel, bestaande in eene door hem zelven vervaardigde *luchtdrukklok* of *luchtdrukmachine*, met behulp van welke uurwerken op onbepaalden afstand elk in 't bizonder den juisten tijd kunnen aangeven, en niet behoeven opgewonden te worden. Bij locale inspectie bevonden wij dat éene zoodanige machine, één meter lang, drie decimeters breed, en vijf decimeters hoog, — liefst in het *midden* eener plaats van onverschillige grootte, hetzij stad, of niet al te wijd uiteengebouwd dorp, met een regulateur er bij, om den juisten middelbaren tijd aan te geven, — daartoe voldoende is. Men behoeft dan in de woonhuizen niet anders te hebben dan looze kasten, d. w. z. wijzerplaten met uur- en minuutwijzer er op, zonder daarachter bevestigd uurwerk. Looden buizen, òf langs de huizen, òf ter diepte van één decim. onder de steenen van den beganen grond gelegd, verbinden de looze kasten met de luchtdrukklok, en deze brengt dan den uur- en minuutwijzer in beweging. De luchtdrukklok bestaat uit een goed loopend uurwerk, om de minuten te verdeelen. Het uurwerk is dusdanig ingericht, dat het per minuut een tweede of normaalwerk telken reize in beweging brengt. Dit tweede of normaalwerk brengt een hefboom of balans in beweging, waardoor de dampkringslucht wordt verplaatst, en in verbinding gebracht met elken bizonderen tijdwijzer (zoowel den minuut- als den uurwijzer). De toestel is tevens zóó ingericht, dat men van het uitgangspunt der

machine, uit al de wijzerplaten in de verschillende woonhuizen gelijktijdig achteruit en vooruit kan zetten. Immers, ingeval die wijzerplaten onderling verschillen in het aangeven van uur of minuut, sluite men aan het uitgangspunt der machine de lucht af, wat ten gevolge heeft, dat de wijzers op de platen zóólang stilstaan, totdat ze weder den juisten tijd aangeven. Zijn de wijzers op de platen ten achteren, dan is er een afzonderlijk hefboompje aangebracht, dat men op den voorgrond van den toestel terstond opmerkt, ten einde die wijzers naar believen vooruit te doen springen. Men houde in het oog dat eene door lucht gedreven mechaniek, achter elke wijzerplaat aangebracht, het vermogen bezit om den wijzer telkens ééne minuut te doen verspringen. Een tweede mechaniek, achter elke wijzerplaat aangebracht, onderhoudt door luchtdruk de veerkracht, welke de wijzer moet bezitten om zich te *kunnen* verplaatsen.

Deze uitvinding, die eene groote verandering in de inrichting van staande of hangende uurwerken kan te weeg brengen, verdient vooral met het oog op *torenklokken* de volste aandacht, en zou, bij hooge kerktorens behoorlijk toegepast, voortaan veel kosten, tijd en moeite uitwinnen; inzonderheid ingeval het den uitvinder mag gelukken zijn toestel aldus te volmaken, dat deze door middel van luchtdruk een torenklok ook kan laten *slaan*.

J. ANSPACH.

Voorspelling van Heinrich Heine. »Reeds eenmaal heeft de storm den ijzeren man van den top der Vendôme-zuil naar beneden geworpen, en indien de communisten eens aan de regeering mochten komen, zou dit wel voor de tweede maal kunnen gebeuren, tenzij de radikale gelijkmaking de geheele zuil naar beneden mogt rukken, opdat ook dit gedenkteeken en zinnebeeld der roemzucht van de aarde verdwijne. Want geen mensch en geen menschenwerk mag eene zekere commune-maat te boven gaan."

Zoo schreef H. Heine (Französische Zustände) in 1841, terwijl Louis Philippe nog in volle magt was. Thans klinken zijne woorden ons als eene profetie in de ooren. Eene tweede republiek en een tweede keizerrijk moesten voorbijgaan eer zij in vervulling kwamen. Eerst bij den val van het laatste kwamen de commu-

nisten aan de beurt. Een der laatste bedrijven van hun schrikbewind van driemaanden was de voorspelde omverwerping der Vendôme-zuil (15 mei 1871). Thans nu de hoofdbewerker van deze daad van wandalisme, de schilder Courbet, overleden is en de zaak weder in alle dagbladen besproken wordt, is het misschien niet ongepast deze voorspelling in herinnering te brengen.

L.

VRAGEN.

Silvester, enz. Onder de lading van de zilvervloot door Piet Hein veroverd vinden wij genoemd 25 kassen en 60 pakken silvester, 9 kassen tocolati, een gouden guargantille met witte steenen, een kist met amacken. Wie weet mij te zeggen, wat dat alles is?

Roemsteken heet een soort van kaartspel, dat bij onze schrijvers uit de 17de eeuw meermalen genoemd wordt. Wie kan mij van dat spel eene beschrijving geven?

Schaak- en damspel. Doorgaans gelooft men dat deze spellen alom op dezelfde wijze gespeeld worden. Wat het *schaakspel* aangaat, zal dit wel spoedig het geval zijn, wanneer de handboeken algemeen als wet zullen erkend zijn. Slechts eene variëteit heeft zich tot dusverre — voor zoo verre mij bekend is — in het schaakspel staande gehouden, namelijk deze, dat bij het rokeeren het kasteel de plaats van den koning inneemt, die dan slechts ééne plaats op zij gaat; (bij de lange rokade op de plaats der koningin bij de korte op die van den raadsheer). Vroeger schijnt deze wijze van rokeeren meer in zwang te zijn geweest, althans hier en daar vindt men nog sporen van die overlevering, welke echter meer en meer verdwijnt. Alleen in Italië is zij blijven stand houden en wordt daar zelfs in schaaktoernooien nog gehandhaafd. Het *dammen* is een regt hollandsch spel; nergens misschien is het meer beoefend dan in ons vaderland, waar het zijne beroemde meesters en handboeken kan aanwijzen. Tot dusverre meende ik, dat dit eenvoudige spel toch wel overal op dezelfde wijze zou gespeeld

worden; totdat mij dezer dagen een oud nommer van het welbekende duitsche tijdschrift der Bazar in handen kwam, waarin de regelen van dat spel worden opgenomen, en die zoo zeer afwijken van de regelen bij ons aangenomen, dat ik ze in enkele woorden wensch mede te deelen. Het bord is geheel gelijk aan het onze; elk speler heeft een wit vlak aan zijne regterhand, en speelt met 15 schijven, waarmede hij de witte vakken van drie rijen vult, zoodat de vier middenrijen onbezet blijven. Zoo als men weet worden hier te lande door elken speler 20 schijven gebruikt, waarmede hij de zwarte vakken van vier rijen vult, zoodat er twee rijen open blijven. Zonder twijfel is de hollandsche manier beter; maar is zij de oorspronkelijke?

L.

GESCHIEDENIS.

Bijvoegsels tot het Tweede Deel van de »Beschryving van Briele etc." door Van Alkemade en Van der Schelling. Ondanks de warme woorden van aanbeveling, waarmede het Eerste Stuk van »Het Brielsche Archief, Geschied- en Letterkundige Naoogst," is aangekondigd o. a. door de Heeren J. G. Frederiks in De Ned. Spectator, Mr. S. Muller Fz. in De Gids en F. A. E. P. R. E. in De Tijdspiegel, heeft de Uitgever zich verplicht gezien de onderneming te staken. Dientengevolge wensch ik in dit Tijdschrift de bescheiden mede te deelen, waarvoor ik eene plaats in mijn' Naoogst bestemd had. Enkele der hier volgende Brieven van Jan van Beijeren zijn door achtelooze bewaring zeer geschonden; vandaar dat zij niet in hun geheel kunnen worden medegedeeld.

H. DE JAGER.

I.

Willem, Graue van Heynnegow, van Holland, van Zeland, ende Heere van Vriesland, ombieden ju allen onsen tolnaren van Holland ende van Zeland, dat ghi vytreket ende wedergheuet onsen goeden luden van den Briele alle die pande, die ghi hem of ghenomen hebt, sint dat wi weder roepen deden die tot onsen wederseggheu tollen vry gheuaren hebben, ende dat ghise voertmere tollen vry varen laet met al horen goede in dier manieren, als si hier toe gheuaren hebben ende hore brieue houden, die si daer of hebben. Ende des en laet niet. Ghegheuen in die Haghe, op sente Stefphaens dach, int jair ons Heeren MCCC ende viertich.

II.

Wi Diric, Here van Monyoye, van Valkenburch, van Voerne, ende Borchgraue van Zelant, maken cond allen luden, dat onse goede ende ghetrouwe lude vander stede vanden Bryel ons borghe

worden sijn, ende hore vorwaerde voer ons gheset hebben ende vp hen ghenomen hebben, ghelikeliken als hore eyghen principale scout, ende dat si beseghelt hebben met horen groten seghel vander stede vanden Bryel, daer die summe af loept als die open brief houdt, dyen si daer af hebben ende wi beseghelt hebben met onsen seghel, die spreken sal alsmen daer af betoghen sal tusschen drienhondert ende viertich ponden groten torn :, van welker scout voerscreuen wise ghelouen witteliken ende trouweliken te houden scadeloes. Waer dat sake, dat wi des niet en daden, so verbinde wi ons vp alle onse goet ende renten, die wi ligghende hebben binnender heerscape van Voerne ende elware, hoe dat si ghenoemt sijn, oft ware dat si gheleghen sijn, dat onse goede lude vanden Bryel hore hand daer an slaen moghen sonder verboernisse hen seluen mede te quiten. Voert so verbiede wi onsen baeliuwen ende onsen rentmeesters, dat si ghene goet noch renten an en vaen totter tijt toe dat wi onsen goeden luden vanden Bryel ghequijt hebben van deser scout ende vorwaerde voers., die si voer ons gheloeft hebben. Ende alle dese voerscreuen vorwaerden gheloue wi witteliken ende trouweliken te houden. Ende namen si daer ouer enychghen scade, daer gheloue wise af tonheffene ende te quitene, ende des sake wi hen ghelouen van alre scade ende cost, dyen si daer af liden mochten in redeliken saken. Ende om dat wi alle dese voerscreuen vorwaerden witteliken ende trouweliken houden willen voer ons ende voer onse nacomelinghen onser stede vanden Bryel ende horen nacomelinghen, so heb wi desen brief open beseghelt met onsen seghel. Ende om die mere sekerhede, so hebbe wi ghebeden onsen lyeuen Here Willem Graue van Hennegow, van Hollant, van Zeland, ende Here van Vryesland, dat hi alle dese voerscreuen vorwaerden met ons ghelouen wille onsen goeden luden vanden Bryel te voldoen, ende daer inte houden, ghelikeliken oft ware sijn eyghen principale scout. Ende wi Willem, Graue van Hennegow, van Hollant, van Zelant, ende Here van Vryesland, om beden wille ons lyeues neuen Dirics, Here van Monyoye, van Valkenburch, van Voerne, ende Borchgraue van Zelant, hebbe wi alle dese voerscreuen vorwaerden gheloeft met hem te houden ghelikeliken onser principaelre scout. Ende om dat wi die goede lude vanden Bryel hier in houden willen ende doen

houden voer ons ende voer onse nacomelinghen hem ende horen nacomelinghen, ende om beden wille ons lyeues neuen Dirics, Here van Monyoye, van Valkenburch, van Voerne, ende Borchgraue van Zeland, so hebbe wi desen brief met hem beseghelt met onsen seghel. Ende wi Diric, Here van Monyoye, van Valkenburch, van Voerne, ende borchgraue van Zelant, ghelouen onsen lyeuen Here Willem, Graue van Hennegow, van Hollant, van Zelant, ende Here van Vrieslant, van alle desen voerscreuen vorwaerden te houden scadeloes. Ghegheuen tot Andwerpen, int jaer ons Heren MCCC ende ene ende viertich, vp onser vrouwen auondt purificatio.

III.

Deric, Here van Monyoye, van Valckenburch, van Voerne, Borchgraue van Zelant, ende Mechteld, onse ghesellinne, Vrouwe van den zeluen landen, maken kenlic allen luden, dat onse goede lude van der stede van den Briele ende Maerlant vercocht hebben twaelf pont ende tien scellinghe groter tornoyse te lijftuchte, in sulcker manieren als die brief houd, dien si daer of hebben bezeghelt med onser twyer zeghelen, van wilken twaelf ponden ende tien scellinghe groten tsiaers lijftuchten wi ghelouen onse stede van den Briele ende Maerlant scadeloes te houdene op al onse goed, dat wi hebben binnen der heerscip van Voerne. Ende om dat wi dit wittelic ende truwelic houden willen vor ons ende vor onse nacomelinghe onser stede van den Briele ende Maerlant ende hueren nacomelinghen, soe hebben wi desen brief opene bezeghelt med onsen zeghelen. Ghegheuen des saterdaghes na sinte Jacobs dach int jaer ons Heren MCCC ende twee ende viertich.

IV.

Willem, Graue van Heynnegow, van Hollant, van Zelant ende Here van Vrieslant, ombieden allen onsen bailiuwen, rentemeesteren, tolnaren ende scouten wt onsen lande van Hollant ende van Zelant, dat ghi deliuereerd die lude van den Briel hoer lijf ende hoir ghoet, also vroech als ghi desen brief ghesien hebt, van dat ghise vp houden hadt van onser weghen also van dat wi vp

hun te zegghen hadden, want zi der zake an ons zeluen ghebleuen sijn. Ende des en laet niet. God sie met v. Ghegheuen te Zierixe, des zaterdaghes voir sinte Clements dach, int jair ons Heren MCCC vier ende viertich.

Per Dom. Joh. Moilnr. & Hermannum de Zwieten
T. Alew.

S. DOM. WILH. DE HFF.

V.

Wie Bourghmeesters, Scepenen ende Raed van der stede van Brugghe, doen te wetene allen lieden, die dese letteren zullen zien of horen lesen, dat vor ons camen, alze vor Bourghmeesters, Scepenen ende Raed van der vors. stede, Willom van Rodinghe, Thomaes Bruus, Symon van Bruchem, Thomaes van Ridwale van Couentrie, Jan Simmus van Bockinchem ende Heinric Bolloc van Abidoen, ende kenneden ende verlyeden, dat hemlieden wel ende rechtelike gheleuert zijn een ende vichtich scaerpelgieden ende drie poken wullen, ende drie scaerpelgieden van vachten, de welke ghesceipt waren te Lonnen in een scip, dat men heet Pott Wille, de welke een ende vichtich scaerpelgieden ende drie poken wullen ende de drie scaerpelgieden van vachten waren ghesceipt vp de ghene, die hier naer bescreuen staen, alzo tkoket in heift, dat in de stede van Lonnen daer vp ghegheuen was, dats te wetene, van Willaem Hamsaert drie sacke ende achte ende veertich naghele wullen in viere scaerpelgieden ende eene poke, van Janne Asselin zesse zacke ende zesse ende twintich naghele wullen in zesse scaerpelgieden, van Hughen Airtoys neghen zacke ende achte ende twintich naghele wullen in neghene scaerpelgieden ende eene poke, van Jordaen van Shepeye zesse zacke ende vichtich naghele wullen in zesse scaerpelgieden, van Janne van Astwijk achte zacke ende twee naghele wullen in achte scaerpelgieden, van Heinric van Mansvelt zeuen zacke ende achte naghele wullen iu zeuen scaerpelgieden, van Thomaes Ple achte zacke ende achte naghele wullen in achte scaerpelgieden, van Stephaen li Maserier twee zacke ende twee naghele wullen in drie scaerpelgieden, ende van Janne Accabaar viere hondert ende vichtich vachte, ghevullet in drie scaer-

pelgieden, de welke wulle ende vachte quamen ant land van Vorne, buten der vriheit van den Briele, daer sheren bailliu van Vorne die wulle ende die vachte vp dede ter cooplieder bouf (behouf), wien dat goed toebehoorde ende diet schuldich waren te hebbene, van der welker wullen ende vachten dese vornoomde coopliede hem wel houden ghepaeit ende schelden quite eenen hoghen, edelen Heere, den Heere van Monyoy, van Valkembourgh, van Vorne, ende Bourghgraue van Zeeland, ende eerre hogher edelre Vrauwen, Vrauwe van dien zeluen landen, ende allen haren goeden lieden van haren lande van Vorne ende van haerre stede van den Briele. Ende dese vors. coopliede hebben hem verbonden, bi haerlieder trauwe ende waerheden, ende elc ouer al, jeghen den Heere ende der Vrauwen vornoomt, waert dat den Heere ende der Vrauwen vors. jof haren goeden lieden van haren lande van Vorne ende van haerre stede van den Briele vors. eenighen cost jof scade namen van eenighen van den vors. cooplieden jof van yement van haerlieder weghe, dat van den vors. zacken toe commen mochte, dat ment vp hemlieden prouuen mochte, dat willecueren ende consenteren dese vors. coopliede te beterne, in wat lande dat mense vindt, hem jof haerlieder goed. Ende omme de meerre verzekertheit zo heift Johan van Hinkly, clerc van den stapele van der wullen, hem verbonden ende gheloeft in allen desen vorscreuenen vorworden te wesene, ghelijc eenighen coopman, die hier vorscreuen staet. In orconscepen van welken dinghen hebben wi, Bourghmeesters, Scepenen ende Raed van der stede van Brugghe vornoomt, dese letteren beseghelt, huuthanghende metten zeghele van der vors. stede van Brugghe van zaken, die waren ghemaect vp den XVII sten dach van Maerte, int jaer ons Heeren, als men screef zijn incarnacioen dusentich drie ondert viere ende veertich.

VI.

Hertoghe Willem van Beyeren, Graue van Holland, van Zeeland Heere van Vriesland ende van beyder der graefscap van Henegow, ombieden allen onsen tolnaren van Niemantsvrient, dat ghi die goede lude vanden Briel, die v teyken bringen, dat zij daer porters zijn, tollen vri laet uaren, ende so van wien die ten Briele

porter is ende ghi pande gheuomen hebt, dien gheeft zij weder zonder vertrec, ende dit doet soe dat wijs niet meer veruolghet en worden. In orkonde desen brieue bezeghelt mid onsen zeghele, hier op gheplacht. In den Haghe des donredages na zinte Marien Maghdalenen dach, int iaer ons Heeren MCCC vier ende vijftich.

VII.

Aelbrecht, bi Goids genaden Palensgraue vpten Rijn, Hertoge in Beyeren, Graue van Henegow, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant, doen cont allen luden, dat wij quijtgescouden hebben ende schelden quijt mit desen brieue onsen luden ende inwonenden luden van onser stede vanden Briele van allen brueken ende misdaden, die sij ende elcx van hem bisonder iegens ons ende onser heerlicheit missdaen mogen hebben, roerende van sulken oplope ende hoemoet als die gemeynte vanden Briele onsen gerechte ende bailiu aldair deden op sinte Thomas dach ten auonde ende dez manendages dairna, inden jair van drie ende tnegentich lestgeleden, ende belien ons dair of also voldaen dat ons wail genuecht, ende schelden hem voir ons ende voir onsen nacomelingen hem ende horen nacomelingen dair of quijt tot ewigen dagen. Behoudeliken dat wij noch aen ons houden die ghene, die ons dair of noch niet vernuecht en hebben ende binnen onser stede voirscr' dair om gescadt sijn. Oic mede houden wij aen ons die ghene, die inden voirs. oplope iegens onsen bailiu ende gerechte voirscr. bruekich sijn ende noch aen ons niet gecomen en sijn. Ende gelouen voir ons ende voir onsen nacomelingen, onsen goeden luden van onser stede voirscr. te houden ende laten bliuen volcomelic in allen haren ouden rechte in alre manieren als hoir hantuesten, priuilegien ende brieuen inhouden ende begrepen hebben. In orconde desen brieue besegelt mit onsen segele. Gegeuen inden Hage dez saterdages na Jairsdach, int jair ons Heeren MCCC vier ende tnegentich, naden lope van onsen Houe.

VIII.

Aelbrecht, bi Goids genaden Palensgraue vpten Rijn, Hertoge in Beyeren, Graue van Henegow, van Hollant, van Zelant ende

Heere van Vrieslant, laten v weten onsen Rentemeester, Bailuwen, Scouten, Borgermeesteren, Scepenen, Rechteren ende anders allen onsen dienstluden ende ondersaten van onsen landen van Voirne, binnen steden ende van buyten, dat wij beuolen hebben ende bewijst onsen lieuen zoon, heeren Johan van Beyeren, Elect tot Ludich ende Graue te Loen, Onse lant van Voirne mit allen sinen toebehoren, gelijc die brieue inhouden, die hi van ons ende van onsen lieuen zoon van Oisteruant voir dair of besegelt heeft ende nv van ons. Waer om wij v ombieden, beuelen ende gebieden, dat ghi onsen lieuen zoon van Ludich voirgen. ontfanghet ende aennemet ende him gehorich ende onderdanich zijt, na inhout synre brieue voirscr. Ende ware yemant, die hier ouerhorich of wederstandich in ware, dat wilden wy houden ende verhalen aen sijn lijf ende aen sijn goet, als aenden ghenen, die ons van onser heerlicheit vermynderen wilde ende ons seluen wederstonde ende ouerhorich ware. In oirconde desen brieue ende onse segel hier op gedruct. Gegeuen inden Hage, opten derden dach in Decembri, int jare ons Heeren M vier hondert ende drie.

IX.

Johan, bi der genaden Goids Palensgraue opten Rijn, Hertoge in Beyeren, Elect van Ludic, Graue te Loon ende Heer van Voirne, doen cond allen luden, die desen brief zullen zien of horen lesen, dat wij gelooft hebben ende gelouen voir ons, onse oir ende nacomelingen, onser lieuer ende getruwer stede vanden Brielle ende Mairlant vrij ende schadelois quite te houden van alre schade ende last, die hair of enich hoire medepoorteren in eniger manieren mochte opcomen of geschien vanden MCC engelss. nobelen tsiaers jairliker renten ende lijfpencien, die onse stede voirs. om bede van ons ende om onser wille vercoft heeft ende dair sij hoir besegelde brieuen of gegeuen heeft, dair ons wel ende wettelic of betailt ende voldaen is, ende wij tgelt of hebben doen ontfangen tot onser behoeff, ende hebben dat doen besetten ende bekeeren in onsen oirbaere ende profite, welke voirs. MCC engelsse nobelen tsiaers jairliker renten ende lijfpencien wij beuolen hebben ende beuelen mit desen onsen tegenwoirdigen brieue onsen Rentmeester

van Voirne, die nv es of namails wesen zal, wt te raken ende te betalen sonder onse voirsz. stede ofte enich hoire medepoorteren schade of last jairlicx ten terminen als die verschinen zullen, in aldier manieren ende voirwairden als die brieue begrepen hebben ende inhouden, die onse getruwe stede voirgen. dair of gegeuen ende besegelt heeft, niet wederstaende enige saken, hoe die genoomt mochten wesen of worden, dair hij dat om laten soude. Ende wairt datter enich vertreck of gebrec in geuiel of geschiede ende onse voirsz. stede of enich hoire medepoorteren dair om beschadicht of belast worde in eniger manyeren, so consenteren wij ende willen dat onse voirgen. stede aentasten zal alle onse renten ende goeden, gelegen in onsen Lande van Voirne, ende horen schade ende last dair an verhalen ende die ontfaen ende opbueren, onverseit ende onverboden van ons, van onsen oir ende nacomelingen of yemant anders van onsent wegen, ter tijt toe dat sij dair off volcomelic geinnet ende ontfangen sal hebben alle alsulke schade ende last, als sij of enich hoire medepoorteren om der voirs. renten ende lijfpencien wille geleden sal hebben in eniger manieren, sonder tegens ons of onse oir ende nacomelingen, of yemant anders van onsent wegen, of tegens onse Heerlicheit, dair an te brueken of te misdoen in enigerwijs. Ende des te oirconde hebben wij onse zegel hier an doen hangen, inden jaere ons Heeren, alsmen screef MCCC ende zeuene, opten XXIII ten dach der maent van Meye [1]).

X.

Willem, bider genaden Goids Palensgraue vpten Rijn, Hertoge in Beyeren, Graue van Henegow, van Holland, van Zeeland, ende Heere van Vriesland, doen cond allen luden, dat wij om beden wille ons liefs brueders Johans van Beyeren, Elect van Ludic etc., ende om sonderlinge nootsaken, die hem op desen tijt kenclic aenliggen, den seluen onsen lieuen brueder voirgen. gegonnet ende geconsenteert hebben, gonnen ende consenteren lijfpencien te doen

[1]) In 't Brielsche Archief berust een dergelijke brief van denzelfden Schrijver, i. d. 18 Nov. 1407, melding makende van 800 eng. nobelen.

vercopen op sijnre stede vanden Brielle, die hij van ons houdt, ter sommen toe van MCC engelss. nobelen tsiaers. Ende hebben dair om gelooft ende gelouen voir ons ende voir onse nacomelingen der goeder stede vanden Brielle voirs., wairt dat ons liefs brueders voirgen. gebrake ende sij weder an ons of an onse Heerlicheit van Hollant verstorue, dat wij ende onse nacomelinge den voirs. coip tot der voirs. sommen toe voirtganc willen laten hebben, sonder yet dair in te vinden of te laten geschien, dair die stede voirs. mede in schade of in laste comen mochte, zij en sal altois schadelois bliuen vander voirgen. lijfpencien, na inhout der quytancien, die sij van onsen geminden brueder voirs. dair of hebben sall, sonder arch ende list, want ons die voirs. coip wail te wille is. In oerconde desen brieue besegelt mit onsen zegele. Gegeuen inden Hage opten XIII ten dach van Aprille, int jaer ons Heren MCCCC ende zeuen [1]).

XI.

Johan van Beyeren, bi der genaden Goids Elect van Ludyck, Greue tot Loen ende Heer van Voirne etc., doen cont allen luden, dat wij ghegheuen hebben ende gheuen mit onssen jegewoordighen brieue voir ons, onsse oyr ende nacomelingen onsser getruwer Stede vanden Briel die voochdie onsser Steden voirgen. ende ons lants van Voirne op Schoonen Jonghe Heynric Harmans siens leuen lang durende, in alre manieren als die brieue dair off begrepen hebben ende inhouden, die wij Heynric voirs. dair off ghegheuen hebben. Ende des te oirkonden hebben wij onssen zegel hier aen doen hanghen. Ghegheuen int jair ons Heeren duysent vierhondert ende acht, opten twintichsten dach in Meye.

XII.

Hertoge Johan van Beyeren, Elect van Ludic ende Graue te Loen.

Lieue gemynde, wij ontbieden v ende beuelen mit allen ernste,

[1]) In het Brielsche Archief berust nog een dergelijke brief van denzelfden Schrijver, „gegeuen inden Hage op onss. vrouwen dach conceptio, int jaer ons Heeren

dat ghij Splinter .... veel cruyts, bussteenen ende schutz doet hebben, als hij int blochuys behoeuen sal, ende oick........ mit sijnen gesellen tusschen dit ende paesschen behoeuen sal. Ende willen oick dat ghij .... de hauen an tzuyteynde ouer doet palen, off den dijck inder Ghoten weder doet dammen, want wij .... verstaen hebben, wair dat des niet en geschiede, dat ghij dair van wail groten hinder hebben mochtet .... meere voirzienicheit in onsen stucken te hebben, so beuelen wij v, dat ghij heeren Dirck van Egmonde onsen .... maeckt ende van hem een eedt neempt, als dair toe behoirt, ende willen dat ghij hem altijt tot uwen Rade roept, wanneer ghij enich stucken te schaffen hebt, die onsen oirloge aengaet. Ende in allen desen voirscr. punten so en laet geen versumenisse vallen, also lieff wij v sijn, vp dat wij v geen tycht te geuen en hebben. Got sij mit v. Gescr. tot D: [1]) IX dagen in Maerte.

Onsen lieuen, gemynden Burgemeysteren, Scepenen ende Rade onser Stede vanden Briele.

XIII.

Hertoge Johan van Beyeren, Elect van Ludic, Greue te Loen ende Heere van Voirne etc.

Lieue ende .... onse lieue geminde Splynter vanden ouden Gheyn .... noch wat gebreken sonde vanden coste, die hem ende sijnen gesellen toe was geseyt.......... dat sculdich sijn, waervmme wij v ontbieden ende begeren mit ernste, dat ghij die ghene..... sculdich sijn alsoe onderwysen ende hebben wilt, dat sij voldoen ende betalen Splynter ende synen gesellen voers. van..... hem noch sculdich wesen mach, alsoe dat wij gheen gecroen daer aff meer en doruen hoeren. Ende des en wilt niet laten. God sij

---

MCCCC ende zeuen", houdende consent aan Joh. v. Beijeren om „lijfpencie te doen vercopen op sijnre stede vanden Brielle ter sommen van DCCC engelss. nobelen t·iaers".

[1]) Dordrecht.

met v. Gescreuen Dordrecht, opten heyligen palmsondach, XX dage in Maerte.

Onsen lieuen ende gemynden bailyu,
Borgermeysteren, Scepenen ende Raet
onser stede vanden Bryele.

XIV.

Hertoge Johan van Beyeren, Elect van Ludick, Greue te Loen ende Heere van Voirne etc.

Lieue gemynde, wij verstaen dat ghij een quade ordinancie hebt van waken ende dat ghij niet wael toe en siet, dat ons zeer vremde heefft, aengesien dat het ons ende v allen op dese tijt alsoe veel gelt. Ende om dat wij nu vernomen hebben, dat onse vyande hem rueren willen, soe ontbieden ende begeren wij van v met rechter ernsten, dat ghij een andere ordinancie wilt maken ende setten opt waken ende bat waken ende toesien, alsoe dat bij versumenissen van v en gheen onraet daer yn en valle. Ende des en wilt niet laten, alsoe lieff als wij v sijn. God sij met v. Gescreuen Dordrecht, XIIII dage in Aprille.

Onsen lieuen, getruwen ende gemynden
Bailyu, Scout, Burgermeysteren, Scepenen, Raden ende onsen gemeenen
Ingeseten ende goeden luden van onser
stede vanden Briel.

XV.

Hertoge Johan van Beyeren, Elect van Ludick etc., Greue van Henegow, van Hollant ende van Zeelant.

Lieue getruwe, wij verstaen dat onse gemynde Splinter vanden Ouden Gheyn mit sijnen gesellen aldair van synen coste ende teringen sculdich gebleuen is Lyskiin van Vyaennen, brenger des brieffs, XLII.... die ghij betaelt sout hebben, soe dat onss vreemde heeft, dat des niet gesciet en is, ende wij dair......... ende willen dair om, dat ghij der voorgenoemde Lyskiin die voorscr. cost

betaelt off vernuecht, so dat wij ende Splinter voorscr. dair aff voortmeer onuervolgt blijven ende ongemuyt werden. God sij mit v. Gescr. in onser Stede van Dordrecht, tien dagen in Meye.

Onsen lieuen getruwen, den Burgemeysteren, Scepenen ende Raede onser stede vanden Briele.

XVI.

Wy Johan, by der genaden Goids ende des Stoeles van Rome Archiebiscop der Heyligher Kerken to Bremen, vnde wy Borghermesteren, Ratmannen, Burgheren ende ghemeente der stad Bremen, bekennen ende betugen myt diezen brieue, dat wy vor vns ende vor vnzen borgheren vnde vnderzaten, dien dezen na bescreuen schaden ende vorlese sijn angedan, ons lieflik ende vruntlik vorenighet hebben ende vordragen myd den hogeborne vursten ende heeren Hertoghe Johan van Beyeren, Elect van Ludike, Graue to Loene, Heere van Voirne etc., myd zinre stede van den Briele, allen horen porteren ende vnderzaten, alze vmme den schaden ende verliese, den de porteren vanden Briele ende hore hulperen onsen burgheren van Bremen ofte jemende anders inder zee gedaen hadden vut den schepe dar schipheren af waren Marten Stolteunt ende Hermen Creye, do zy myd horen comanschepe vut Scotlant seylande quamen, ende voirt vmme alle verliese ende scaden, die der stad ende burgeren van Bremen gesciet moghen wezen tot desen dage vanden porteren vnde hulperen der stede vanden Briele, oic hoe die moghen wezen genoemt, in deser manieren, dat wij noch nyemant om den vorscr. schaden ende verliese wille op vnsen Heren van Ludik, opten porteren van den Briele, noch vp ghenen horen ondersaten, noch hulperen voirscr. nymmermeer en schullen wyten, verhalen noch wreken in eniger wijs; mer wy sullen dese voirscr. ons Heren vndersaten van Ludike vorderen ende beschermen ouer al inden onsen, to water ende to lande, sunder alle arch ende liste. In orconde dess. vorscr. stucke hebbe wy, Johan, Ertzebiscop, vnse jnghezegel, vnde wij, Borghermestere ende Ratmannen der stad Bremen, vnser stat jnghezegel ghehanghen to dess. breue. Datum anno Domini MCCCC vndecimo jn postremo die beati Johannis Baptiste natiuit.

XVII.

Willem, bider genade Goids Palensgraue opten Riin, Hertoge in Beyeren, Graue van Henegow, van Hollant, van Zeelant ende Heer van Vrieslant, doen cont allen luden, dat wij, om beden ende liefden wille ons liefen broeders, Hertogs Johans van Beyeren, Elect tot Ludic, Graue te Loon ende Heer van Voorn, gegeuen hebben ende gheuen mit desen brieue, voir ons ende voir onsen nacomelingen, den ghemenen poorteren, binnen der goider Stede vanden Briel wonende ende die aldair namaels tot eniger tijt wonen sullen, tollen vry te varen mit allen horen goiden voir bi onse tollen tot Sparendam, tot Beuerwijck ende ter Wijck optie zee, ende voort voir onse marctollen tot Huessden, tot Woudrinchem ende tot Gorinchem, sonder enige tollen of ongelt dair af te geuen; welke vryhede ingaen sal opten jairsdach naestcomende ende gedueren dair na tot ewigen dagen. Ende ombieden ende beuelen allen onsen tolnaren, die dan ter tijt siin ende namaels wesen sullen, dat sij den ingeseten poorteren voirs. mit allen horen goiden voir onsen voirgen. tollen vry laten varen ende keren, sonder enige tolle of ongelt van hun dair af te nemen op sulke tollenbrieue, als sij vander voirscr. Stede van hore poorterscap thonen sullen, geliic men dat sculdich is te doen. Ter kennissen hier af so hebben wij desen brief doen besegelen mit onsen segele, hier aen gehangen. Gegeuen inden Hage, opten twintichsten dach in Mairte, int jair ons Heeren dusent vierhondert ende veertien, naden lope van onsen houe.

XVIII.

Hertoge Johan van Beyeren, byder genaden Goids Elect van Ludick, Greue van Henegow, van Hollant ende van Zeellant, doen kont allen luden, want onse Stede vanden Bryele geloifft heefft ende hoire opene bezegelde brieue gegeuen als van viere ende tseuentich ende een halue goeden gouden vraner. cronen lijffrenten, die sij vercofft heefft Willem Screuel, poerter tot Brugge, Katherinen Mathijs dochter vanden Moertele, sijnen wittachtigen wijue, Adriaen Screuel, Lijsbet Screuels, Barbaren Screuels ende

Agnesen Screuels, Willems Screuels voers. wittachtigen kynderen, die hy heefft by Katherijnen sijnen wittachtigen wijue voers., tot hoerre alre lijue ende langsten leuende van hem allen voers., elcs sjaers. Ende om dat die somme vanden vier ende tseuentich ende een halue cronen voers. in onsen orber bekeert is, hoe wael dat der voers. onser stede brieue dat niet en begrijpen, soe bekennen wij geloefft te hebben ende gelouen mit desen onsen brieue der voerg. onser stede vanden Bryele, dat wy die voers. vier ende tseuentich ende een halue cronen jaerlijx betalen sullen ende doen betalen, nae inhoudt hoire brieue vors., vyt ende van onsen renten onss. lants van Voirne, sonder ennich gebreck dair yn te laten geschien. Ende geloiven oec der seluer onser stede dair aff ende van hoiren voers. brieuen, die sij dair aff gegeuen ende bezegelt hebben totter personen behoeff toe voergen., ende oec van allen punten inden seluen brieuen begrepen alentlic quijt ende vry schadeloes te houden ende wail tontheffen sonder hoiren schade. Ende des te orkonden soe hebben wij onsen segel hier aen doen hangen. Gegeuen int jaer onss. Heeren duysent vierhondert achthien, een ende twintich dage in Aprille.

per dominum ducem, comitem Hannoniae,
Hollandiae et Zeelandiae supradictum
et de eius mandato speciali

JOH. DE BERINGEN.

XIX.

Hertoge Johan van Beyeren, by Goids genaden Elect van Ludick, Greue van Henegow, van Hollant ende van Zeelant, Onsen lieuen, getruwen ende gemynden heeren Geryt van Heemskerck, Heer tot Oisthusen, onsen Capiteyn, ende voirt onsen Bailyu, Scout, Burgermeysteren, Scepenen ende gemeynen Raide van onser getruwer stede vanden Briele laten wij weten, dat wij vernomen hebben, dat corts ende onlangs geleden gecomen sijn geweest binnen onser stede vanden Briele twe mynderbroeders, die hun gepijnt hebben gehadt ende wtgeweest sijn om enen twijdracht te maken tusschen der voirs. onser stede ende onser goeder ge-

meenten onsses lants van Voorne, dat ons vremde heefft, dat ghij die boeuen also lichtelijc hebt laten van v scheyden, sonder vorder te vernemen, wes sy inden synnen hadden. Ende want wij van geenre scheidinge onser voirs. stede noch landen nye geweten en hebben in voirledenen tijden, noch oic noch ter tijt geen scheydinge noch twijdracht dair tusschen hebben en willen in geenre wijse, mar vmmer mit allen onsen synnen ende hertten dair toe helpen, dat sy altois in goeder eendrachticheit blijuen, ende dat die eene mitten anderen gestarct, bescudt ende bewart blyue, so beuelen wij v ende elken van v bijsonder, waert sake dat ghij alsulker stucken yet meer vernaemt te geschien in onser Stede off in onsen lande voirs., van wie dattet ware, hij ware monick off canonick, paep off leyde, van buten onssen landen off van dair binnen, dat ghij die vangt, die hant dair an slaet, ende ons die seyndt in onser stat van Dordrecht, sonder vertreck, off die houdt geuangen ter tijt dat wij v dair anders off sullen laten weten. Ende des niet en laet, also lieff als wij v sijn, want wijt gedaen willen hebben. In orcond desen brieff dair wij onse signet beneden op hebben doen drucken. Gegeuen in onser stat van Dordrecht op sinte Mercus dach, int jair MCCCC achtien.

per dominum ducem, comitem Holland:
supradictum et de eius speciali mandato

JOH. DE BERINGEN.

XX.

Johan, bijder genaden Goids Palensgraue vpten Rijn, Hertoge in Beyeren, Soon van Henegow, van Hollant, van Zeelant etc. doen cond allen luyden, want ons onse getruwe stede vanden Briele oitmoedelic veruolcht ende te kennen gegeuen heeft den zwaren last ende commer, dair sij in staet, ouermits grote ende kenlike sculde, die sij sculdich is van lijfrenten ende des gelijx, so hebben wij hoeren last aengesien ende ons ter herten laten gaen, ende om die sculde te lichten, den last te mynderen ende den besten oirbar in allen saken vorwairt te keren, vier goede

knapen als Jacob Dirx zoon, Seruaes Danckerts zoon, Claes Gerits zoon ende Heyn Hooft Willems zoon, die Peter Bartelmeeus zoon, onse Rentmeester van Oistuoirne, mit onser getruwer stede vanden Briele gecoren heeft van onser wegen, die selue voirgenoemde gemachticht ende beuolen, machtigen ende beuelen mit desen brieue onse bede, die ons onse stede ende lant van Voirne laitste gegeuen hebben, ende oic onser stede voirscr. goede ende renten in te manen, vp te bueren ende te ontfangen, groot ende cleyn, hoegedaen dat sij sijn, tot onser ende onser voirscr. stede behoef, om mitter seluer bede, also verre als die streckt, te betalen ende te quijten bij onsen gerechte sulke scult ende gelooften, als onse stede voirnoemt voir ons gelooft ende besegelt heeft, ende oic om die andere goede ende renten onser stede voirscr. voort weder wt te leggen, te betalen ende te keren in onser stede voirscr. oirbar bij onsen gerechte voirscr., also dat nutste sijn sall. Des sullen sij dair af alle jair na goeder gewoente hoir rekeninge doen voir ons ende voir onsen gerechte voirscr. Dit ghinc inne vp sinte Bauen dach lestleden, ende sall dair na dueren drie jair lange achter een. Behoudelic ons onser dyensten ende Heerlicheyden ende oic behoudelic onser stede voirscr. rechten ende hantuesten in hoirre alinger machte te blijuen ende bij deser oirdinancie voirscr. niet gemenct te wesen. In oirconde desen brieue besegelt mit onsen segele. Gegeuen tot Zerixee, veertien dage in Octobri, int jair onss. Heeren MCCCC drieendetwyntich.

XXI.

Johan, bijder genaden Goids Palensgraue vpten Rijn, Hertoge in Beyeren, Soon van Henegow, van Hollant, van Zeelant etc. doen cond allen luyden, want onse goede, getruwe stede vanden Briel in voirtijden in onsen last truwelic om onser liefden wille hem belast hebben ende hebben voir ons bezegelt in Vlaenderen ende in Brabant een deel lijfpensyen, dair wij hem weder onse scadeloesbrieue aff gegeuen ende bezegelt hebben, die wij tot noch toe wt onsen renten van Voren niet wael en hebben konnen betalen, ouermits last wille, die onse lande van Voirne van oreloge ende anders vp gecomen is. Ende want wij aensien, dat onse ge-

truwe stede voirn. hier bij bederfelic bliuen mochte ende den groten last, die sij van onser wegen dair om lijden, buten onser hulpen ende toedoen nyet wael verualleu ende konnen, soe ist dat wij der seluer onser getruwer stede mit desen tegenwoirdigen brieue geloeft ende gegeuen hebben, gelouen ende gheuen voir ons, onse oer ende erven, hem ende hoiren nacomelingen sulke bede als onse stede voirn. ende onse land van Voren ons gegeuen hebben, ende dair toe mede alle alsulke goeden ende renten, tyenden ende gorssen, als wij hebben leggende in Dircxlant, alsoe die ons aldair toe behoeren, ende onse Rentmeyster van Voren aldair pleecht vp te bueren, ende dair toe drie hondert nobele siaers wt onser Heerlicheyt van Westvoirne, die Gheryt van Boschuysen, onse Rentmeyster, aldair jaerlix pleecht wt te reyken Pieter Bartelmeeus soen, onsen Rentmeyster van Voren, tonser behoeff; ende dair aff sall Gherijt van Buschuysen onser stede voirn. goede geloefte doen, dair sij mede verwairt is, die voirscr. driehondert nobele siaers te betalen ende wt te reyken, gelijc dat hij Pieter Bertelmeeus zoon, onsen rentmeester voirs., tot onser behoeff gedaen heeft ende sijn beuelinge oick inhout. Ende die voirscr. bede ende renten sal onse stede voirn. ontfangen ende vpbueren eygentlike ende sulc recht dair aff nemen ende hebben, als wij van onsen anderen goeden hebben binnen onsen lande van Voren voirs., welc gelt ende renten voirs. wij bewyst hebben ende geuen onser goeder getruwer stede voirscr. in vermynderinge van sulke lyffrenten, als wij in Vlaenderen ende in Brabant sculdich sijn, om dair mede den goeden luyden te betalen ende te stillen, alsmen best sal moigen. Dit sall ingaen vp sinte Jans dach Baptiste te midzoemer, nv naistcomende, ende dair nae durende drye jaer lang; wtgenomen onse bede voirscr. sall ingaen vp onser vrouwen dach lichtmisse lestleden. Voirt soe gelouen wij noch der seluer onser goeder stede voirn., dat wij voirt aen sullen doen betalen alle jaer, van jaer tot jaer, onsen Rentmeyster van Voren, die nv is off namels wesen sall, alsulke renten, als wij jairlix in Hollant sculdich sijn, dair onse getruwe stede voirn. mede voir bezegelt ende geloeft heeft, ende onse Rentmeyster tot noch toe altyt van onser wegen betaelt heeft, dair die somme aff beloept luttel myn off meer dan drye hondert croenen. Ende alle dese voirscr. punten sullen wesen behouden onser goeder

steden voirn. rechten, hantuesten ende brieuen, die sij van ons dair aff hebben, wtgenomen mit voirwairden, dat onse goede stede voirn. binnen den drie jaeren voirs. ons ongemoyt ende onveruolcht sall laten vander lyfpensye, die wij wt onsen renten ende goeden van Voirne jairlix sculdich sijn, wtgenomen vander driehondert cronen voirs., die wij in Hollant sculdich sijn. Ende oick mede wairt sake dat onse stede voirn. binnen den drie jaeren voirscr. enige lyfpensie off afterstalle dair aff costen mit myn gelts dan wij dair aff sculdich sijn, dat soude ons te baten ende te staden comen ende nyet onser stede voirn. Ende van alle dese bede, goeden, renten ende lyfpensien voirscr. sall onse stede voirn. ons, off dien wyt beuelen sullen, goede rekeninge ende bewysinge doen, tot allre tyt, als sij dez van ons off van onser wegen vermaent sall worden. In oirconde desen brieue bezegelt mit onsen segele, hier an gehangen. Gegeuen inden Hage, negentwintich dage in Aprille, int jair ons Heeren MCCCC vierendetwintich.

XXII.

Johan, bijder genaden Goids Palensgraue vpten Rijn, Hertoge in Beyeren, Soon van Henegow, van Hollant, van Zeelant, etc. doen cond allen luden, want onze goede stede vanden Briele, bij onzen weten ende goetduncken, vier goede mannen van horen poirteren gecoren ende dair toe genomen hebben, die der stede renten ende goeden ynnemen ende weder wt geuen sullen ende hem dier bewinden tot onser stede oirbair ende profijt, drie jair lanc duerende, gelijc als die brieue inhouden ende begrippen, die wy onser stede voirn. van onser consenteringe dair of gegeuen hebben, so hebben wij aengezien den last, die onser goeder stede voirn. noch aengelegen is, ende hebben der seluer onser stede noch voirt gegonnet ende geconsenteert, gonnen ende consenteren mit desen brieue, dat sij tenden den drien jaren voirscr. bij onzen weten ende goetduncken weder nemen ende kiesen mogen vier goede mannen, die der stede renten ende goeden ynnemen ende weder wtgeuen zullen ende hem dier bewijnden, tot der stede bester oirber ende profijt, ende der stede dair altijt goede rekeninge of doen, als behoirlic is, in alre manieren, als wij hem voir in onzen

brieuen voirs. gegonnen hebben. Behoudelic altijt der stede hantuesten, brieuen ende priuilegien, die sij hebben, in hoirre machte te wesen ende te blijuen. Dit sal gedueren drie jair lanc na den drie jaren voirs., ende alle dinc sonder argelist. In oirconde desen brieue bezegelt mit onsen segele, hier aen gehangen. Gegeuen inden Hage vpten eersten dach van meye, int jair ons Heeren MCCCC vierendetwintich.

Heidens of Zigeuners in Gelderland. (XXVI, bl. 225; XXVII, bl. 7, 218). Uit Nav. XXVII, bl. 179 ziet men, dat deskundigen de heidens (Egyptiërs) eerst omstreeks 1427 in Gelderland en wel in de omstreken van Arnhem laten optreden. Men leest echter in Mr. G. van Hasselts Roozendaal (1808), bl. 68: »Item den *Heydenschen man* v. elle grauwes ende iiii. ellen wits, valet iii. gl. i. gr. Item den ii. *Heydenschen wyven* te samen xlii. grauwes ad xv. gr., ende xii. ellen wits mede te voederen ad xiii gr., valet simul ix. gl. iiii½ gr. Item iii. *Heydensche kinderen* tsamen viii. ellen grauwes van xv. gr. ende viii. ellen wits ad xiii. gr., val. sim. vii. gl. iii½ gr." Deze posten komen voor in eene rekening van Arnt ten Boecop van den jare 1396. Zulks bewijst *vroeger* verblijf van heidens in den omtrek van Arnhem, van waar zij hunne bedeltochten uitstrekten tot het slot Roozendaal. Of waren de straksgenoemden Lijflandsche heidenen uit het gevolg van Willem van Gulik, (a°. 1386)? Wat hiervan zij, 't blijkt ons, dat het bezwaarlijk is, het tijdstip van de *eerste* komst der heidens (Egyptiërs) in deze provincie, zelfs bij benadering, te bepalen. — Wat de ketelboeters van Nav. XXVII, bl. 179 betreft, de instructie der Arnhemsche portiers van den jare 1598 luidt nog: »Item sullen oick geene vrembde Bedelaers, *Ketelbuyters*, Inctverkopers, Melaten (leprozen), Mutzenverwers, Rottenvengers, Kannenstoppers offte andere dergelycke *Vagabonden* vnd *Landtloopers* in der Stadt inkommen laten." Zie Mr. G. van Hasselt, Arnh. Oudheden, II (1804), bl. 218.

J. ANSPACH.

VRAGEN.

Het eiland Urk. 1. Welke is de oorsprong van den naam *Urk?* Kan dat *Urk*, *Urchus*, *Oerk*, ook van het woord *ursus* afkomstig zijn? In 839 (Staring, Bodem van Nederland, deel I, bl. 351) bestond het Bosch Zonder Genade, van Urk tot Vollenhoven gaande. Waren in dat bosch mogelijk beren, die op de hoogte (berg) van Urk een veilig onderkomen hadden?

2. Ik lees in den Aardbol (Magazijn van Hedendaagsche Land- en Volkenkunde), dl. III, bl. 113, wat ik bij bij niet éénen schrijver over Urk of ergens elders vond, namelijk: »*Urk.* Vroeger waren er *drie* kerkdorpen, nu slechts één." Op welken grond staat dit er, en hoe bewijst de schrijver het?

3. Wie kan mij eenige berichten geven omtrent een dorp Nagel, dat bij Urk gestaan heeft? Is het zoogenaamde Urker kerkhof, bij de zeelieden bekend, een gedeelte van dat dorp geweest?

4. Wie weet mij te zeggen, welke ziekte het geweest is, die in 1348 zoo hevig op Urk heerschte?

5. In 1392 liet Dirk van Swieten op Urk een burgt bouwen. Waar kan dat geweest zijn? Op het tegenwoordige Urk is daar geen spoor van te vinden.

6. Wie kan mij eenig berigt geven omtrent een open jagthuis, dat Herman van Kuinder voor den graaf van Holland in 1416 op Urk bewaarde?

7. In 1420 verzocht Amsterdam aan Herman van Kuinder en den kastelein op den huize Urk om de zeeroovers te straffen. Waren er dan twee burgten op Urk?

8. Daar Urk in 1637 van de 300 inwoners 149 aan eene besmettelijke ziekte verloor, zoo vraag ik, welke ziekte was dat?

9. In het Rijks-Archief staat: »Maart 1438, Hertog Philip van Bourgondië beleende Urk aan Evert van Willip en beval alle *inwoners, onderzaten en goede luden van Urk*," enz.

Wanneer ik nu aanneem, dat in 100 jaren de populatie verdubbelt, en ik weet (zie hier boven), dat in 1637 er maar 300 zielen waren, dan moeten er in 1536 maar 150 geweest zijn, en in 1438 maar 75; hoe kan er nu sprake zijn van inwoners, onderzaten en goede luden?

Er is echter nog meer onbegrijpelijks; want zoo door redeneerende, konden er in 1338 maar 36 koppen op Urk geweest zijn, dat is zes huisgezinnen, en toch lees ik in Schwarzenberg, Charterboek, dl. I, bl. 235: »Dat de inwoners van Urk in 1310 aan abt Aemilius van Staveren hunne hulp in de oorlogen aanboden." Wie helpt mij nu in deze duisternis licht ontsteken?

Hilversum. DR. VAN HENGEL.

[Of Urk in de 9e eeuw met Overijsel verbonden was, is de vraag. In de 10de eeuw althans schijnt het als eiland vermeld te worden. Welke de oorsprong van den naam is, weet ik niet; maar met het latijnsche *ursus* zal die wel niet in verband staan.

De ziekte, die in 1637 op Urk heerschte, zal wel dezelfde zijn, waaraan in dat en de voorgaande jaren ook op andere plaatsen van ons land, vooral te Leiden, vele menschen stierven. Eene enkele bijzonderheid omtrent die ziekte heb ik Nav. XXVII, bl. 38 uit de Epistolae van Cunaeus medegedeeld. (Ik behoef naauwelijks te zeggen, dat men daar, in plaats van 1834, lezen moet 1634.)

In de duisternis, waar vraag 9 van spreekt, licht te ontsteken, is zeer gemakkelijk, Wanneer wij het gebied der geschiedenis betreden, moeten wij Bartjens te huis laten: hij is daar een slechte gids. Laat ik het door een voorbeeld bewijzen. Indien de bevolking van het tegenwoordige Nederland ieder honderd jaren verdubbelt, dan moeten daar (als men met den vrager ieder huisgezin op 6 personen rekent) in 1478 nog geene 42.000 huisgezinnen gewoond hebben; — maar de geschiedenis leert ons wel andere dingen: zij leert ons, dat in dien tijd de bevolking van Holland alleen grooter was. Wie de moeite wil nemen, het getal der haardsteden bij een te tellen, die, volgens de Enqueste van 1493, ten tijde van den dood van Karel den Stouten (1477) in de steden en dorpen van Holland gevonden werden, zal het bewezen zien. Gaan wij nog wat verder achteruit, dan wordt het nog duidelijker, dat die berekening verkeerd uitkomt. In 778 zou als wij zoo voortrekenen, de bevolking van ons land nog geene *tweeduizend* zielen of omtrent 325 huisgezinnen bedragen hebben. Maar is dat zoo, dan heeft Karel de Groote er bitter weinig eer

van, dat hij de Friezen versloeg, want hun leger kan dan nog niet zoo talrijk geweest zijn als in onze dagen dat van den vorst van Monaco. En waar zijn dan die vele duizenden Friezen te zoeken, die Bonifacius eenige jaren vroeger doopte? Zetten wij de berekening voort, dan zouden er nog vreemder dingen voor den dag komen, dan zouden b. v. in den jare 78, in den tijd van Claudius Civilis, al onze elf provinciën te zamen bewoond zijn geweest door *vijftien* of *zestien* personen. — Gewoonlijk neemt de bevolking van eene plaats, gewest of land langzamerhand toe; maar dat is niet volgens de regel van drieën te berekenen. Want velerlei gebeurtenissen en omstandigheden kunnen daarop invloed hebben en maken, dat de bevolking hier zeer snel, daar zeer langzaam vermeerdert, of, wat ook wel eens plaats heeft, vermindert. Dit laatste kan ook op Urk geschied zijn. Het is zeer wel mogelijk, dat de bevolking daar in 1310 en 1438 grooter geweest is dan in 1637.]

Hayema en Haysma te Kollum. Is er te Kollum een Hayema-state en een Haysma-zathe? Of omgekeerd: Haysma-state en Hayema-zathe? Of zijn dit slechts twee namen voor eene en dezelfde plaats? Zoo ja — was dit Hayema of Haysma dan een adellijk geslacht?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Mr. Aernout van Overbeke, werd te Leiden geboren den 15 December 1632 en aan de hoogeschool zijner geboortestad ingeschreven. Na den akademischen graad verworven te hebben, deed hij den 23 Januari 1659 den eed als advokaat voor het hof van Holland. Den 12 April 1668 zeilde hij naar Indië, als Raad van Justitie, en kwam 7 October te Batavia, waar hij meende vijf of tien jaar, als een parenthesis van (sijn) leven te rekenen, doch reeds in 't voorjaar van 1672 keerde hij naar Patria, en viel den 3 Augustus als commandeur der retourvloot de Eems binnen. Den 6 Augustus 1674 is hij te Amsterdam overleden.

Dit zijn de belangrijkste tijdrekenkundige gegevens betreffende

een man, die eene twijfelachtige vermaardheid bezit in onze letterkundige geschiedenis. Vóor zijn vertrek naar de Oost, gaf hij enkele losse dichtstukken uit en — wie zal 't van hem gelooven, als men zijne eeuw niet kent — eene nieuwe berijming der Psalmen. Eerst na zijn dood verschenen zijne Rymwercken, waarvan de eerste druk, Amst. 1678, in de bibliotheek van Geisweit van der Netten onder N°. 1405 voorkomt, en de tiende in 1719 het licht zag.

Daar zijne familie vrij uitgebreid en goed vermaagschapt was en onze poëet niet de eenige van zijn geslacht is, die eenige bekendheid verkreeg, volgt hier eene opgave, aan genealogische bescheiden der Overbeke ontleend.

Wij beginnen met Pieter van Overbeke, die in 1588, als zoo velen onder zijne stadgenooten uit Antwerpen vertrok naar Frankfort aan den Main, waar hij huwde met eene Brugsche uitgewekene, Catharina Placquet.

Hun zoon Matthys trouwde 4/14 Juli 1613 te Frankfort Agatha, dr. Hans Scholiers († 6 Dec. 1613) en Agatha Bodeckers († 28 Maart 1619.) Matthys v. O. † 4 Juli 1638 te Leiden, en zijne vrouw stierf ook aldaar 30 Juni 1649; zij hadden de volgende kinderen:

1. Peter, geb. te Frankfort 1616, aldaar † 1616.
2. Johan, geb. 16 Dec. 1616 te Frankfort, † 1 Dec. 1680 te Amsterdam.
3. Matthys, geb. 25 Oct. 1620, te Amsterdam, † 28 Juni 1634, te Hamburg.
4. Jeronimus Petrus, geb. 29 Maart 1624, te Leiden, † 31 Oct. 1679 in den Haag; was advocaat.
5. Agatha, geb. 25 Oct. 1626, te Leiden, † 12 Oct. 1681 in den Haag.
6. Catharina, geb. 11 Oct. 1628, te Leiden, † 29 Oct. 1628, te Leiden.
7. Bonaventura, geb. 28 Mei 1630, te Leiden, † 18 Januari 1718, te Amsterdam (Cf. v. d. Aa, i. v.).
8. Arnout, geb. 15 Dec. 1632, te Leiden, † 19 Juli, 1674, te Amsterdam.
9. Mattheus Fredericus, geb. 14 Maart 1638, te Leiden, † 20 Nov. 1679, te Amsterdam.

Uit het huwelijk van (2) Johan van Overbeke, den 28 Mei 1652, gesloten met Clara van Basserode, geb. 11 Sept. 1632, † 31 Mei 1670 en 2 Juni te Frankfort begraven:

a. Matthias, geb. in den Haag, 5 Febr. 1654.
b. Agatha, geb. in den Haag, 20 April 1655.
c. Johanna, geb. te Frankfort, 20 Aug. 1656, † 1666.
d. Johannes, geb. te Frankfort, 12 Oct. 1658, † 1670 in den Haag.
e. Bonaventura, geb. te Frankfort, 10 Sept. 1660, † te Amsterdam, 23 Oct. 1705.
f. Carolus, geb. te Frankfort, 6 Aug. 1662, † 1665.
g. Arnout, geb. te Frankfort, 27 Nov, 1665, † 1666.
h. Carolus, geb. in den Haag, 6 Juli 1667, † 1689 op Curaçao.
i. Petrus, geb. in den Haag, 5 Oct. 1 668, † 1688 in den Haag, en begraven in de Kloosterkerk, in 't graf van den President Dedel.

Nopens de verwanten der vrouw van Johan, geeft de volgende opgave inlichting.

Pieter van Basserode.
zoon: Emeniel van B. † 18 Nov. 1636.
ux. Johanne Willemina van Seroyen, † 2 Oct. 1646.
Hadden twee dochters:
1. Anna, geb. 27 Febr. 1626, † 10 Juli 1629,
trouwt: *a.* 17 Nov. 1648, François de Coster, † 23 Oct. 1652,
zoon, François, kinderloos † 19 Sept. 1669.
b. 24 Mei 1661, Antonie van Beaumont, † 3 Febr. 1670.
zoon. 1 Herbert van Beaumont, geb. 2 Nov. 1665.
2 Aernont, geb. 1669, † 1670.
2. Clara, echtgenoot van Johan van Overbeke.

In de Haagsche kerkregisters komen nog andere gelijktijdige personen van den naam Overbeke voor, die in de voorgaande lijst niet genoemd zijn.

Een en ander is bewaard gebleven in de aanteekeningen die in Navorscher, XXIV, bl. 553 vermeld zijn; of deze van Bonavontura zijn, zou ik thans betwijfelen, omdat deze kunstenaar in 1718 overleed, en het handschrift een uittreksel bevat der Académie Royale des Sciences, voor 1720.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

VRAGEN.

Kronijk van Delden. Oudtijds heeft bestaan een gedrukte Kronijk van de stad Delden, met platen.

Zou iemand mij ook inlichting kunnen geven, of daarvan nog een exemplaar bestaat?

Delden. BITTER.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Typografische kleurprent van Muiderberg. — Buitenplaats Wisseloord. (XXVIII, bl. 66). Volgens ingewonnen informatiën heeft Wisseloord werkelijk aan zekere mevrouw Crommelin toebehoord, en, na 't overlijden van deze, is die buitenplaats 't eigendom geworden van den bekenden amsterdamschen rechtsgeleerde mr. S. P. Lipman. Aan de herstelling en verfraaiing van 't buitengoed is door dien heer veel gedaan, en een tijd lang was hij door zijne mildheid in waarheid de weldoener van Muiden en Muiderberg. Na een brand in de oranjerie, die door de inwoners dier plaatsen met vereende krachten gebluscht en welke ijver door den eigenaar rijkelijk beloond werd, schijnt Wisseloord voor den heer Lipman zijne aantrekkelijkheid verloren te hebben. Althans niet lang daarna liet hij zijne vroegere bezitting voor afbraak verkoopen. Dat is zeker de tweede slooping, waarvan in de vraag des heeren de G. J. Jr., sprake is.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

VRAGEN.

Verheerlijkt Nederland. Zoo als van algemeene bekendheid is, verscheen bij Tirion te Amsterdam een Verheerlijkt Nederland, dienende tot opheldering van de beschrijving der Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden. Naderhand is door andere uitgevers,

die in het bezit van het werk gekomen waren, als aanhangsel uitgegeven deel X, Verheerlijkt Kleefschland, en onder de prijsopgave staat, dat het werk door hen zal vervolgd worden, met gezichten uit Friesl. Gron. Drenthe en Overijssel. Is het ook bekend of aan hun plan gevolg is gegeven? Zoo ja, is dan ook iemand genegen mij zijn exemplaar ter inzage te leenen, of opgave te doen van den prijs waarvoor hij er afstand van wil doen.

U. S.
T. T.

TAALKUNDE.

Raven, raaf (XXVIII, bl. 77). 'T oude, oorspronkelike woort *raven*, voor 't hedendaachsche *raaf*, is niets slechts in de friesche taal nog heden in volle gebruik (even als in d' engelsche), maar 't is tevens in den friesch-nederduitschen tongval der friesche steden nog niet volkomen verouderd. Te Leeuwarden althans kan men van oude lui nog hooren: »*so swart (swat) as ien raven*" en »*ien raven maakt nog gien winter.*"

(XXVIII, bl. 71, 77.) Onder d' Israeliten in Nederland komen ook Raaf en De Raaf als geslachtsnamen voor. Maar *deze* geslachtsnamen hebben met den vogelnaam niet te maken, en even min met 'n germaanschen mansnaam Raven. Neen — maar deze namen zijn eenvoudig, even als ook de geslachtsnamen Raap en De Raap, voor zoo verre ze onder Israeliten voorkomen, verbasteringen van 't woort *rabbi*, joodsche geestelike. Dat woort wordt in de joodschduitsche tongvallen veelvuldig verknoeid en verkort tot *rab*, *rebb*, *raaf*. Rebb Schmul, Rebb Mendel, Rebb Wolf, Rebb Leb, joodsche geesteliken, die de (voor-)namen Schmul (Samuël), Mendel (?), Wolf en Leb (Levi) dragen, zijn personen, voorkomende in Leopold Kompert's bekende Joodsche volksverhalen. Raafs Mine, dat is: Mine, de dochter van den raaf, of rabbi, is 'n hooftpersone in Mosenthal's schoone Verhalen uit het joodsche familieleven, die dezer dagen ook in 't nederlandsch vertaald zijn en uitgegeven.

'T schijnt alzoo dat 't verbasterde woort *rebb* in oostlik, *raaf* in

westlik Duitschland in gebruik is voor *rabbi*. Want Kompert's verhalen spelen in Oostenrijk, Bohemen, Hongarye; terwijl de voorvallen in Mosenthal's novellen in Hessen en aan den Rijn geschieden; 't tooneel van Raafs Mine is Kassel.

De verandering van *rabbi*, *rab*, in *raaf*, *raap* is niet groot, en gaat, ook door de geaspireerde uitspraak der Israeliten, zeer geleidelik. Zoo is ook de nederlandsch-israelitische geslachtsnaam Swaap ontstaan uit Swaab, Schwabe, dat is: Zwaaf, 'n man uit Zwaven, Zwaben, Schwaben; in 't hedendaachsche, op fransche leest geschoeide hollandsch schrijft men dit woort wel: *zouaaf* (!).

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Een nieu boek over friesche eigennamen. Navorschers, allen die de friesche taal beoefenen, germaansche taalkundigen in 't algemeen, wijs ik op 'n nieu boek, dat over de friesche eigennamen (personen- en geslachtsnamen) handelt, en dat dezer dagen by den boekhandelaar W. Haynel te Emden verschenen is. Het is opgesteld door Bernhard Brons Jr. te Emden, en getiteld: Friesische Namen und Mittheilungen darüber. Het is 'n zeer belangrijk werk, en bevat uitvoerige lijsten van west- (of nederlandsch-), oost- en noordfriesche mans- en vrouenamen, en van oost- en west-friesche geslachtsnamen, voor zoo verre dezen 't oude friesche kenmerk, den uitgang op *a* vertoonen.

Als 'n bewijs van den rijkdom van boustoffen die ons in dit hoochst verdienstelike werk aangeboden wordt, meld ik slechts dat de lijst van oostfriesche personennamen niet minder als ruim 8200 verschillende mans- en vrouenamen bevat, die alleen door Oost-Friesen, in ouden en nieuen tijd, gedragen zijn.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Nederlandsche voornamen. Liclaas, Likle. Ik teekende Nav. XXVII, bl. 81 aan, dat Likle ontstaan is uit Liclaas en dit weer uit Nicolaas, en beloofde, wanneer ik mijne aanteekening daaromtrent had gevonden, de voorbeelden mede te deelen die mij van Liclaas waren voorgekomen. Nu die aanteekening mij weder onder de oogen gekomen is, zie ik, dat ik er de volgende voorbeelden van heb aangetroffen. In een der hss. van Melis Stoke wordt Nicolaas van Cats,

b. VI, vs. 395 en 610 Lyclaes geheeten. Voorts wordt hij driemaal zoo genoemd in eenen brief van Jan II van 21 aug. 1300: zie Huydecoper op Stoke, III, bl. 181. Nog vond ik Lyclaes Willemsz. (te Aelbertsberch) vermeld in de Enqueste van 1493, bl. 70, en eindelijk Griete Jan Liclaesz. huysvrouw (te Zevenhoven) in eene sententie van het hof van Holland van 7 sept. 1534.

P. LEENDERTZ WZ.

Mook. Maakt Mr. G. van Hasselt in zijne Bijdragen voor de oude Geldersche maaltijden (1805), bl. 268, gewag van een Uitgaaf van D. van Woesten van den Tolle tot *Moudick* in 1387; van de Nav. XXVIII, 137 opgegevene voormalige variant dezes plaatsnaams, *Moudewijck*, bestaat nog een saamgetrokken vorm, t. w. *Mouwijck*, welken wij wel niet als plaatsnaam, doch als aan den plaatsnaam ontleenden familienaam aantroffen. Immers, Mr. G. van Hasselt spreekt in zijne Bijdragen voor den Burg van Nijmegen (1805), bl. 42, van *Henrick van Mouwyck,* die twintig boerden (planken), tot een bedrag van vi. L., voor de herstelling van het Valkenhof te Nijmegen leverde, toen men in 1569, op bevel van Filips van Spanje, dien alouden burcht voor de ontvangst der koningin gereed moest maken. *Henrick van Mouwyck* is zonder twijfel z. v. a. *Hendrik van Mook.*

J. ANSPACH.

Schutten. Dat *schutten* in verloop van tijd meer bepaaldelijk een schutten van bruidegoms en bruiden is geworden, en alzoo in onmiddellijk verband heeft gestaan tot de handeling van den kerkelijken trouw, — bewijst Nav. XXVII, bl. 176, 177. Eertijds, wij mogen, geloof ik, zeggen, oorspronkelijk, bestond het in een tegenhouden met het doel om hand- of drinkgeld af te persen. Meesttijds, bij feestelijke gelegenheden: zoodat de persoon, wien de feestelijkheid gold, slechts door het geven van handgeld zich een vrijen doortocht kon banen. *Schutten* zien wij in dit geval soms afgewisseld met *vangen.* Mr. G. van Hasselt levert in zijne Bijdragen voor d' oude Geldersche maaltijden (1805), bl. 286, ettelijke voorbeelden. Omdat dit boek schaarsch is, nemen wij ze over. »In 't jaar 1398 werd den meechden voir myns lieven Heren her-

berge tot oiren dansspoel (dansspel), die myn lieven Here *vingen*, geg. i guld. In 't jaar 1493 hadden die Meeghde hertog Karel *geschut*, ende hun (haar) gegeven x. str. In 't jaar 1495 is den tweën perthiën (partijen) van Meechden opten Mynenbroeder-straten, die mynen genadigen Heeren *geschut* hadden, gegeven xi str. Ook gynge myn gnedigen Heere in dat jaar totten Cruysbruederen tot Myssen, den Meechden in den weghe, die myn gnedigen Heeren *schutten* gegeven xiiii str." Wij voegen uit van Hasselts Geldersch Maandwerk (1807, I, bl, 382, dit voorbeeld bij: »Item te Huesse den meechden, die minen Heren *vyngen*, hoer Croen te lossen gegeven i gln." Het lossen van de kroon, zegt de schrijver, — »doedt zich verstaan, dat de jonge meisjes dwars over den weg of straat, welke de Vorst passeren wilde, eene kroon hadden opgehangen, en den Hertog, daaronder gekomen zijnden, *schutteden,* die dan zijn fooy gaf," enz. »Op Vrydach ipso die nativitatis Johannis, as myn gen. Here ther kercken gynge, den meechden onder dien Cronen gegeven x str. br. (stuivers brabantsch), a°. 1519." Het schutten schijnt echter niet altijd bij *feestelijke* gelegenheden juist alleen te hebben plaats gehad; doch 't waren toch altoos *bijzondere* gelegenheden, waarbij de op handgeld belusten het in praktijk brachten. »Doen myn gnedigen Heere van Horne," — bericht van Hasselt (Geld. Maalt., bl. 287), — in 't jaar 1519 »quam an den Renboom, gegeven om Gods wylle drye str. Noch doen syn Genaden te Horne huten Dorp reden, *vynghen* die Mechden en beuall myn genedigen Heere, hem lyeden (haarlieden) te gheven vii stuver." Dat »om Gods wylle" zou schier aan een aalmoes doen denken. In elk geval behoeft de fooi of het handgeld, dat men door te *schutten* of te *vangen* verkreeg, niet altijd als *drinkgeld* begeerd en verbrast te zijn geworden.

Nog één voorbeeld uit laatstgenoemd werk, t. a. p.: »In 1386 wierdt den Tymerluden van Castrum, die mynen Heeren *vyngen*, gegeven xxxii½ gr. (grooten), ook den Stratenmaker tot Goch, die myn Vrouw *vyngen* ende enen Vrouken, dar myn Vrouw bi afgestain (afgestapt of afgestegen) was oer te warmen, xvi. gr." Men *ving* of *schutte* dus eertijds ook bij dezelfde gelegenheid, dat men ten onzent tegenwoordig iemand *de voeten veegt.*

Dat het bij het schutten, naar aanleiding van een kerkelijken

trouw soms ruw toeging, bewijst een resolutie van het Hof van Gelre van 27 juni 1635, medegedeeld door G. van Hasselt in zijne Arnhemsche Oudheden (1803) I, bl. 53, van dezen inhoud: »Item als men die bruyt truwet in der kerken, of voer den huse, wie daer den anderen slueghe in spotte ofte in ernste, die verloer xx. SS. (= stuivers) ende den Richter sinen banne." Viel dit soort van schutten in eene stad als Arnhem dus nog in 1635 voor; terecht zegt deze schrijver, dat het op het platte land zelfs veel later plaats had; zie Nav. XXVII, bl. 177, waar er (in Noord-brabant) nog in 1784 sprake van is.

J. ANSPACH.

Pleisteren. (XXVII, bl. 185.) Het gebruik van *peisteren* trok mijne aandacht bij het lezen van het Journaal van Constantyn Huygens, den zoon, (geb. 1628, † 1697). Vooral in deel II, bl. 427 is dit in 't oog vallend, waar hij zegt: »Smergens gingh met de schuit tot Woerden, en van daer met mijn calesch over Waerder, daer *peisterde*, tot Leyden, hebbende te Bodegraef by de vrouw in 't Posthuys *gepeistert*, en schoone baers gegeten." Op blz. 189, »te Harwich, onderweghen niet *gepeistert* hebbende, de koetsier seggende, dat in de plaetsen, daer doorreden, geen plaets om peerden te setten was"; en op bl. 532, »*Peysterde* en at te Willebroeck redelyck hard ende goed." Het werkwoord met de ingevoegde l komt ook bij hem voor en heeft daar dezelfde beteekenis. Over deze epenthesis, zie men Dr. van Helten, De Klinkers en Medeklinkers, bl. 129, die *platyn* met eene enkele t heeft, dat wel juister zal zijn dan in het aangehaalde artikel in dit maandschrift.

Wie nu eene opgaaf verlangt van plaatsen, waarin *peysteren* voorkomt, raadplege Huydecopers Proeve op Vondels Ovidius, ed. van Lelyveld, II, bl. 24, waar een elftal voorbeelden opgegeven worden, naar aanleiding van dat woord bij Vondel, door Dr. Van Vloten in *verpleistrend* veranderd. In den Roman van Limborch, vierde boek heeft men:

Hi — dede
Siin ors *peistren* gaen in 't gras;

in bovengemelde Proeve staat dat niet, maar wel wordt daarin als

eene lezenswaardige bijzonderheid opgemerkt, dat Six van Chandelier het door hem gebezigde woord met epenthesis in de drukfeilen achter zijne Poëzy verzoekt te lezen in den ouderen vorm. Hij was een tijdgenoot van den jongen Huygens, doch de Stichtelycke Rymen van Camphuysen, die reeds vóor de geboorte van Constantyn het licht zagen, hebben 't ons uit het schoolboek bekende: Dáar wordt *pleysterplaats* verblijf, enz.

Nog wenschte ik op te merken, dat Van Dale *peisteren* een zuid-nederl. ww. noemt. Dat het daar in de volkstaal bewaard bleef, zal wel waar zijn; echter wordt het plaatselijk gebruik van woorden en zegswijzen meermalen, en niet het minst in dit volgschrift, opgegeven als in zwang zijnde, en wel in bewoordingen, dat het binnen den doorgaans beperkten kring van waarneming des opgevers, als uitsluitend zou bekend zijn. Niet zelden wordt gezegd, dat het in Zeeland thuis behoort, terwijl het in bijkans alle gewesten het burgerrecht behouden heeft. Misschien is juist Van de Weichsel tot de Schelde een goed middel om deze dwaling te doen ophouden, waartegen Mr. J. van Lennep reeds in De Taalgids van 1862 gewaarschuwd heeft.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

[Dat van Dale *peisteren* een zuidnederlandsch woord noemde, daarin had hij, naar mijn gevoelen, gelijk. Want het is wel in vroegeren tijd in Noordnederland in gebruik *geweest*, maar nu gebruikt men het, voor zoo verre mij bekend is, daar niet meer. En al ware het dat hij zich hierin vergist had, dan was het hem nog niet kwalijk te nemen. Wij mogen van niemand het onmogelijke vragen. Onmogelijk toch is het, dat iemand zoo juist bekend is met alle dialecten, dat hij van ieder woord weet, waar het al, waar het niet in gebruik is. Geeft iemand een woord op als in zijne woonplaats in gebruik, dan volgt daar nog niet uit, dat hij meent dat het op geene enkele andere plaats in gebruik is. Maar al is dit het geval, dan is het eene zeer verschoonlijke dwaling en eene dwaling waar ieder voor bloot staat. Die dwaling is niet weg te nemen door een werk als Van de Weichsel tot de Schelde: 't lijkt er niet naar! Zij kan alleen ophouden, wanneer wij goede en *volledige* woordenlijsten van *al* onze dialecten bezitten. En daar

zullen wij nog wel lang naar moeten wachten. — Van Lennep was vlug met de pen, en de waarschuwing in den Taalgids van 1862 bl. 117 heeft hij zeker wat haastig en onbedacht neergeschreven: anders toch zouden wij er uit moeten opmaken, dat hij niet begreep hoe woordenlijsten van dialecten ingerigt moeten zijn en waartoe zij moeten dienen.

De heer Frederiks meent, dat ik *plattyn* met éene t had moeten schrijven. Ik geef hem dat niet toe. Het woord is nu — ik weet althans niet beter — niet meer in gebruik; maar in vroegere eeuwen gebruikte men het. Toen schreef men het met dubbele t: ten minsten Kiliaan schrijft het dus en in de beide voorbeelden door Oudemans in zijne Bijdrage o. h. w. opgenomen vind ik het even zoo. Nu wil ik wel gelooven, dat die schrijfwijze minder goed is; maar mij dunkt toch, dat ik in dit geval moest vragen, hoe onze voorouders *gesproken en geschreven hebben*, niet hoe zij hadden *moeten spreken en schrijven*. — Wij spreken en schrijven *fakkel:* zeker deden wij beter daar éene k uit weg te laten, want het komt van een latijnsch *facula,* verkleining van *fax*, *facis;* maar als de heer Frederiks over dit woord handelt of het aanhaalt, dan geloof ik toch dat hij *fakkel* en niet *fakel* zal schrijven.]

V R A G E N.

Geslachtnamen verplichtend gemaakt. (XXVIII, bl. 123.) Hoe luidde de wet waar bij, ten jare 1811, in Nederland, 't aannemen van geslachtnamen werd bevolen? Gaarne wenscht men dat regeeringsbesluit, of die verordening, hier woordelijk te zien meegedeeld.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Westervelt. (Vgl. XVII, blz. 349; XVIII, bl. 331; XXI, blz. 590; XXII, blz. 306 en XXVI, blz. 346).

I. Derk v. W. tr. van Wencum, wint:

II. Heribert, tr. v. Wijnbergen ex Spuelde [1]), wint:

III. Derk, burgem. en raad van Harderwijk, tr. Aaltje van Hoolwerff [2]), en winnen:

a. Geertrui, st. te Hoorn 1681, tr. Willem van Schoonsteyn, burgem. van Huyssen. z. k. [3])

b. Heribert, volgt onder IV.

IV. Heribert [4]), st. 21 oct. 1680, tr. Johanna Botter van Arkel Jacobsdr. ex van Ommeren, waaruit:

a. Geertrui, st. 18 aug. 1724, tr. Peter Hagen [5]).

b. Willem, zie V.

c. Willem Celeman tr. Aleida Keizers ex Nuck, st. tegen Paschen 1684, en winnen slechts:

---

[1]) Vind ik niet vermeld in de genealogie Wijnbergen bij Kok, Vaderl. W. Daar ontbreekt trouwens meer aan.

[2]) Waarschijnlijk dochter van Gerrit Meinten Hoolwerff, den 29 maart 1612 te Harderwijk aangeteekend met Nijsgen Aelts.

[3]) Over 't testament van Juffer Schoonsteyn (Geertruy v. W.) werd proces gevoerd door Peter Hagen, als momber zijner vrouw, tegen Willem v. W. junior en Jacobus v. W.

Eveneens tegen Heriberts erfgenamen door den advocaat dr. Antony Heydenrijck, namens Cornelia Keyzers, wed. Galen.

„Gecompareerd voor burgem. en schepenen Wilhelm van Schoonsteyn, burgem. van Huissen, toecomende bruidegom van Geertruy Dirkse Herberts". Haar momber was Johan van Wijnbergen. Wilhelm erkende daarbij geld schuldig te zijn aan Agnes van Amstel (17 juli 1640).

Na Schoonsteyns overlijden verklaarde Gijssel van Vinceler, wed. van Herwarden, dat haar moeder zaliger geen geld van Wilhelm geleend had. Actum Huyssen 14 mei 1650. Toenmaals leefde ook eene Geertrui Schoonsteyn, wed. Boegels.

[4]) Herbert Dirksz, dus mogelijk reeds de eerstgenoemde Heribert, zou een zoon Willem hebben nagelaten, die de plaats Westerveld erfde, en deze won weder een zoon Willem, die leefde 1684. Deze ontbreekt dan in de genealogie, die ook wel niet volledig zal zijn. Zoo vind ik nog:

Getr. te Barneveld 3 aug. 1657 Hendrik Morren, Mor Gysbertsz met Jantje Willems van Ouwater, wed. Maas van Geyn, en eveneens getr. ald. 30 sept. 1663 Gerrit Gysbertse van Westerveld, Gysbert Morren zn. met Hendrika Theunisdochter, wed. Elbert Verhorst. — Johan v. W. schepen te Amersfoort 1676.

[5]) Volgens Navorscher XVIII had Peter kinderen. Ik vond, dat Peters erfgenamen den 8 nov. 1728 een proces aanvingen. Zij waren Maria Wakker, oud 44 j. en Geertruy Wakker, vrouw van Jacob Petit, kinderen van Jan Wakker en (Geertruy van Westerveld?)

Anthony, heer van Essenburg, geb. 1681, st. te Harderwijk 1761, burgem. ald. en curator der hoogesch., tr. 1°. te Nunspeet nov. 1706 Mechteld Nuck, Herman en Reinira Brants dr. Hij tr. 2°. te Hierden aug. 1721 Arlandia van Cronenburg [1]). Winnen:

1°. Herman Jan, ged. te Harderw. 22 aug. 1707, st. jong.

2°. Mr. Heribert, ged. te H. 27 jan. 1711, st. ald. 18, begr. ald. 25 oct. 1792, burgem. en curator der hoogeschool ald., tr. te Hierden 1 aug. 1738 Alida Schortes, st. 6, begr. 11 juli 1770 te H. oud 54 j., Frederik Hendrik en Aletta Tulleken van Twilland dr., winnen:

A. Mechtelt, ged. te H. 2 nov. 1734, st. ald. 3, begr. 9 maart 1808.

B. Aletta Margaretha, ged. te H. 25 aug. 1737, begr. ald. 22 sept. 1787.

C. Wilhelmina Aleyda, ged. te H. 5 oct. 1738, begr. ald. 27 apr. 1740.

D. Huberta Cornelia, ged. te H. 6 nov. 1740, begr. ald. 30 juli 1742.

E. Anthonie, ged. te H. 14 jan. 1742, begr. 13 aug. 1742 ald.

F. Aleyda Johanna, ged. te H. 3 juni 1743, st. ald. 2, begr. 6 oct. 1791.

G. Frederica Henrietta, vr. van Essenburg, ged. te H. 14 sept. 1746, st. ongeh. ald. 4, en begr. op 't koor 7 sept. 1813.

3°. Aleyda Johanna, tr. Willem Jan van Westerveld, die volgt.

4°. Herman Jan, ged. te H. 15 maart 1716.

---

[1]) Kan zij weduwe geweest zijn? Ik vind te Harderwijk aangeteekend 15 oct. 1713, met attest. naar 's Gravenhage mr. Leonard van Heteren en Aarlandia van Kroonebnrg. Hij was mogelijk weduwnaar, daar te H. in de fransche kerk tr. 7 sept. 1704 Leonard van Heteren, secretaris van H. en Margaretha Nuck.

Van Heteren voert: in g. een bl. fasce. Cronenburg: gevierend. 1 en 4: in g een zw. leeuw; 2 en 3: in g. een r. leeuw, en in een bl. schildvoet twee z. sterren naast elkaar. Nuck een gepl. boom.

d. Dirk, st. als bruidegom.

e. Jacobus, st. ongeh. te H. 16, begr. 22 juli 1735.

V. Willem, st. 12 juni 1727, tr. 1°. te Voorthuizen nov. 1674 Anna Elisabeth van Vaneveldt [1]). Hij hertr. te Utrecht sept. 1680 jonkvr. Alida Gilberta van Weede Pietersdr, st. 13 febr. 1709. Bij deze laatste:

a. Peter, volgt.

b. Johanna, st. ongeh.

c. Heribert, ged. 21 oct. 1688, st. ongeh.

VI. Peter, gedoopt 19 sept. 1685, tr. te Barneveld (attest naar Stoutenburg) 5 febr. 1720 Johanna Catharina van Esveld, st. 18 juni 1722, Jan en Geertruij Roos dr. Wint:

VII. Willem Jan, heer van Salentijn en Leuvenum, ged. 21 dec. 1720, st. te H. 3, begr. 7 oct. 1776, burgem. en raad ald., tr. te Hierden 10 aug. 1744 Aleijda Johanna van Westervelt, ged. te H. 4 oct. 1713, begr. ald. 2 febr. 1802. Hunne kinderen zijn:

a. Antoni, ged. te H. 30 apr. 1745, begr. ald. 24 oct. 1749.

b. Peter, ged. te H. 27 jan. 1746, begr. ald. 2 juni 1747.

c. Johanna Catharina Geertruij, ged. te H. 1 maart 1748, begr. ald. 23 nov. 1758.

d. Mechtelt, ged. te H. 11 mei 1749, st. ald. 18 oct. 1813,

---

[1]) En geen Varrevelt. De volgende leden dier familie zijn mij bekend.

Koop v. V. raad te H 1524; Thomas id. 1530; zijn zoon Koop id. 1538; Jan id. 1560, st. 1565; Reijer 1577; en Reinier id. 1586. Amerinck Brinck v. V. raad 1582, st. 1627, en tr. 13 mei 1597 Elisabeth van Middachten, en hieruit: *a.* Johan, dood 1653, aanget. te H. 27 nov. 1636 met attest op Heerden, en toenmaals vaandrig onder kapitein Kalfsvelt, met Swaene van Dompselaer (had een broeder Gerhard); *b.* een dr begr. te H. 24 aug. 1636; *c.* Hendrik, st. 19 apr. 1640; d. Mechtild, tr. te H 29 mei 1626 Willem van Wijhe, luit. onder kapt. Boom, in garnizoen te Meurs; hij dood 1653. — Verder: Johan, raad te H. 1684, aanget. ald. met attest op Nunspeet 20 mei 1694 met Theodora Keyzers, waaruit: Gerrit Aernout, ged. te Nunspeet 25 oct. 1696. — Te H. teekende nog aan 10 dec. 1643, attest op Garderen Jacobus v. V., zoon van zaliger Joost en juffer Margareta van Coot. Den 6 sept. 1640 id. met attest Amersfoort, Arnt van Souten en Margaretha van Vanevelt. — In Amersfoort regent van 't St. Pieters gasthuis 1580 Jan en 1608 Joost v. V., en 1551 Herman v. V. schepen, alsmede Bernardus v. V., 2e pastoor ald. ± 1637.

tr. ald. 2 dec. 1770, mr. Johan Cornelis François de Vries, maire van Harderwijk.

e. Dr. Antoni Peter, volgt onder VIII.

f. Willem Celeman, ged. te H. 22 oct. 1751, st. te Hattem 28 maart 1775, burgem. ald.

g. Dirk Jacob, ged. te H. 18 febr. 1753, begr. 18 nov. 1758.

h. Herman Jan, ged. te H. 19 apr. 1754, begr. 1 mei 1754.

i. Heribert, heer van Salentijn, ged. te H. 27 febr. 1756, st. op Salentijn 1 april 1831, burgem. van Hattem, tr. te Zutfen 12 juni 1781 Nalida Geertrui Margareta Op ten Noort, geb. te Zutfen 9 nov. 1757; st. te H. 6 mei 1826, Gerhard David en Henrietta Beatrix Brantsen dr. Winnen slechts:

Aleyda Johanna, geb. 1782, st. te H. 22, begr. 26 oct. 1811, tr. Paulus Engelbert d'Yvoy, toenmaals suppleant bij 't vredegerigt aldaar.

VIII. Dr. Antoni Peter, heer van Leuvenum, ged. te H. 16 aug. 1750, begr. ald. op 't koor 1 mei 1823, tr. te Deventer dec. 1783 Anna Megtelt Jordens, begr. bij haar man 22 jan. 1820. Winnen, behalve een kind onged. overl., de volgende, alle te Harderwijk geboren en gedoopt:

a. Aleyda Johanna, ged. 30 jan. 1785, st. ongehuwd.

b. tweelingen, begr. 9 en 16 jan. 1786.

c. Rudolph, ged. 4 mei 1788, st. ongeh.

d. Aletta Aleyda Margerita, geb. 21, ged. 28 maart 1790, begr. 12 mei 1790.

e. Johanna Maria Aleyda, st. te Zwolle 27 juni 1862, tr. ald. maart 1803 mr. Samuel Johannes baron Sandberg.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht Fannius. (XXVII, bl. 430 en 583.) In Balens Dordrecht vindt men op bl. 931, 994 en 1022:

Mr. Pieter Fannius, secretaris van Brouwershaven, tr. Cornelia van Beaumont en heeft twee zonen:

1°. Daniël Fannius, raadfiscaal der admiraliteit van Zeeland en bewindhebber der O. I. Comp., tr. Adriana van Blijenburg, geb. in 1651. Zij hebben vier zonen en twee dochters.

2°. Mr. Cornelis Fannius, heere van Oud-Haarlem (en v. Cortenbosch, zegt Ferwerda), raadsheer in den hove van Holland, geb. 9 juni 1625, st. 3 nov. 1675, tr. 10 febr. 1655 Catharina van Zijpesteyn, geb. 9 maart 1629. Zij laten eenen eenigen zoon Pieter na.

Dit beschouwd in verband met het feit, dat de dochter van Elbert Testart en van Anna Marg. Fannius huwde met den in 1731 geboren Diderik Johan graaf van Hogendorp, zoude misschien wel het vermoeden wettigen, dat Anna Marg. F. eene dochter was hetzij van Daniël, hetzij van Cornelis; bij de laatste aanname dan hierop lettende, dat Balen wel zegt, dat Cornelis eenen eenigen zoon naliet, maar daarmede niet beweert, dat Cornelis geene dochters kan gehad hebben. J. D. WAGNER.

Geslacht Diepenbroek. (XXV, bl. 428, 518; XXVI, bl. 626; XXVII, bl. 203, 207; XXVIII, bl. 40, 101.) Diederich Morrien zu Ottenstein und Horstmar (leefde omstreeks 1550), tr. Mechtel von Diepenbrock zu Bullern. Zijne moeder was eene Valcke, hare moeder eene Oer en hare grootmoeder eene Hacke (met een kruis tot wapen.)

Joachim Gisbert von Fridach zu Sandfurt, Rechede und Cappel, zn. v. Bertold en Gertrud von und zu Bodelswing, tr. Gertrud, dr. v. Hendrik von Diepenbrock zur Impel en Gertrud von Diepenbrock zu Bullern. Hun zoon Bertold Henrich v. F. zu S., R. und Niederdruf, tr. Anna Gertrud, dr. v. Herman v. Diepenbrock zu Buldern en Christina Elisabeth v. Merode zu Merfeld. De in 1672 opgestelde huwelijksvoorwaarden tusschen B. H. von Fridach en A. G. von Diepenbrock zijn o. a. onderteekend door de weduwe v. Diepenbrock, geb. v. Wilich en door Henrick Werner v. Diepenbrock zu Bullern.

Johan Wilhelm von Fridach zu Goens, zn. v. Haro (1606) en Elisabeth van Haren, trouwt Janna v. Diepenbrock zur Impel.

Getrokken uit ms. gen. van Fridagh. J. D. WAGNER.

Geslacht Diepenbroek. Als studenten aan de hoogeschool te Groningen werden ingeschreven: 26 januari 1632 Herman a Diepenbrouk, Nobilis Monasteriensis; 21 februari 1636 Conradus Rotgerus a Diepenbroeck, Monast. Westphalus; 21 februari 1636 Johannes

Hermanus a Diepenbruch, Clevensis; 23 juni 1676 Johannes Bertramus Arnoldus Baro de Diepenbruch. — Alb. Acad. Gron.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht van der Straten. (XXVII, bl. 429; XXVIII, bl. 46.) Jan v. d. St. tr. Catharina de Bye, dochter van Gijsbert de B. op Gageldonk bij Breda, en van Margrieth v. d. Coulster. Hun zoon Ysbrand v. d. S. tr. Jenne Suys, dochter van den president van Holland, uit welk huwelijk geboren werd Jan v. d. S., gouverneur van Hoogstraten, kinderloos overleden. V. Leeuwen, Bat. Ill. bl. 923.

Colinus v. d. S., 1396, tr. Ida Schimmelpenninck, dochter van Sander en van Ida Stolders. Hoogstraten, geneal. Schimmelpenninck.

J. v. d. S. werd 10 december 1788 vaandrig in het regim. infanterie Oranje-Vriesland, 2e bat. 3e comp. Naamreg. der HH. Milit. Offic. enz., in dienst der V. E. Prov. 1791.

A. v. d. S. was van 1732—35 notaris te Vianen.

Verder kan ik den vrager nog mededeelen, dat in mei des vorigen jaars door de boekhandelaren Van Hengel en Eeltjes te Rotterdam eene, uit de verzameling van den heer Scheltus van Kampferbeke herkomstige, ms. genealogie van eene familie v. d. S., loopende van 1494—1756, is verkocht, waarin, volgens opgave, o.a. de volgende alliantiën voorkwamen.: Weemaer, Hartjes, v. d. Cloet, v. Musschenbroek, Goodschalk, de Smet, Gaesbeek, v. Nattenhoven, v. d. Water, Alstorphius en Luchtmans.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht van Dompselaer. (XXIII, bl. 537; XXVI, bl. 155; XXVIII, bl. 101.) Als studenten aan de hoogeschool te Groningen werden ingeschreven: 14 juni 1627 Wilhelmus a Dompseler, Vollenhovianus Transis.; 4 juni 1632, Wilhelmus a Dompselaer, Transisalanus; 12 november 1637, Rodolphus a Dompselaer, Vollenhovianus; 10 november 1662, Henricus en Reinerus a Dompselaer, Cunerenses en 16 september 1726 Hugo a Dompselaer, Emmen. Alb. Acad. Gron.

Laatstgenoemde is zekerlijk dezelfde als Hugo v. Domselaer, geb. te Emmen, predikant te Roswinkel (Drenthe), die aldaar den 7 september 1732 in dienst trad. Door de classis in zijnen dienst ge-

schorst, waartegen hij zich verzette, werd hierover een syn. contracta gehouden, welke hem oplegde om voldoening te geven, of bij gebreke van dien hem met afzetting bedreigde. Na vele moeielijkheden met hem, werd hij op eene buitengewone classisvergadering den 6 aug. 1753 van zijnen dienst vervallen verklaard, dewijl hij niet voldaan had aan het vonnis der syn. contracta. Romein, De Herv. predik. v. Drenthe, bl. 293.

Cornelis en Ghysbrecht v. Dompselaer worden genoemd in eene sententie van bannissement enz. van den hertog van Alva tegen eenige personen voortvluchtig uit Utrecht. Marcus Sententiën enz., bl. 226.

H. C. VAN BAKKENES.

VRAGEN.

Geslacht Quina. (XXII, blz. 57.) Welk wapen voerde deze, thans uitgestorvene familie?

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht Raye of Raey en de Raadt. Jan Jansz Raye geb.? st.? tr.? Maria de Raadt, geb.? st.? Hoe waren de familiewapens? De familie Raye bezat lang de heerlijkheid Breukelerwaard.

BACKER VAN LEUVEN.

Quirinus Leoninus. Uit welk geslacht was Quirinus Leoninus, die in Mederers Annales Ingolstadensis Academiae, part. II ab a^{0}. 1572 ad 1672 vermeld wordt? Hij trad in het jaar 1616, 68 jaren oud, in de orde der Jezuïten, was sedert 1586 raad van den bisschop hertog Philipp van Regensburg en stichtte in 1600 te Ingolstadt het Seminarium Clericorum D. Hieronymi. Deze stichting was in het eerst voor 12 alumnen, later echter konden er maar 6 geplaatst worden. In de genoemde Annales leest men sub ann. 1589 woordelijk het volgende: »Quirinianae fundationis monumentum perpetuum marmorea exhibit tabula, quae hodie [het werk kwam in 1782 uit] Seminario S. Francisci Xaverii praefixa conspicitur in signum videlicet obligationis, quam habet domus Xaveriana, ex

ruderibus Seminarii Hieronymitani ex parte saltem constructa, Alumnos Quirinianos hospitio recipiendi si quo casu in Conuictu S. Ignatii M. seu Collegio Wilhelmino subsistere non possent. Dicti autem monumenti sequens est inscriptio: SEMINARIVM. CLERICORVM. S. H. Q. VIVVS. INSTITVIT. FVND. DOT. QUIRINVS. LEONINVS. BELGA. T. D. PROTONOTARIVS. SEDIS. APOSTOL. EPISCOPATVS. RATISBON. PRAEPOSIT. ARCHIBR. VICARIVS. GENERAL. ET. SER. BAVARIAE. DVCI. A. CONSIL. AN. IUBILÆO. M. D. C. — De cetero idem Leoninus an. 1595 Theol. Doctor apud nos creatus, anno 1616 Societatem Jesu ingressus est, annos omnino sexaginta & octo natus; vixitque religiosissime ad annum vsque 1623." — Als geboorteplaats wordt »Bomelia in Geldria" opgegeven; evenwel wordt in parenthesi bijgevoegd: »Alibi Buscoducensis Belga scribitur.'" — Nog leest men daar: »Inter inscriptos hoc anno memorandi duo Quirini Leonini agnati *Hieronymus & Joannes Arnoldus de Raedt* Bommelienses Geldrii, ille Jurium postea apud nos Professor, hic Serenissimi Ernesti Electoris Coloniensis in Episcopatu Frisingensi Consiliarius etc.".... Omtrent de latere werkzaamheid dezer beide de Raadts aan de universiteit van Ingolstadt wordt in gemelde Annales gesproken. De eerste, Hieronymus, wordt in eene door Butkens opgemaakte en in het bezit der familie zijnde genealogie aldus vermeld: »Hieronymus Arnoldus (zoon van Noe, kanunnik tot Bommel a°. 1550, en Joanna van Braekel) † ongetrout a°. 1629 tot Ingolstad, daer hij het collegium van Quirinus Leoninus Comes Palatinus ende Prost van Regensborgh heeft gedoteerd." Noe was een zoon van Arnold de Raet en Nenna Nay Gijsbertsd. en had tot broeder Arnold de R., getrouwd met Margareta de Winters (»Rochusdr., haere moeder was Gent"), hij »exul pro libertate urbis a°. 1572, als Dirich van Haeften de selve ingenomen heeft."

Zeer aangenaam zal het mij zijn te vernemen, hoe de beide eerstgenoemde de Raedts aan Quirinus Leoninus verwant waren, en eenige mededeelingen te erlangen omtrent de familie van dezen laatsten. JOH. THEODOR DE RAADT.

Gillissen (Aegidius) was ∓ 1760 hoogleeraar in de godgeleerdheid te Leiden. Wie kan iets omtrent zijne familie en wapen mededeelen?

Een Pieter Gillissen was omtrent denzelfden tijd boekverkooper te Middelburg.

BACKER VAN LEUVEN.

Willem van Outhoorn. In de Beschrijving van 's Gravenhage lees ik, dat in de St. Sebastiaans Doelen eene schilderij van 1618 voorhanden was, waarop de baljuw jonker Willem van Outhoorn, met een hamer in de hand, voorkomt. Wie waren zijne ouders, en wie was zijne vrouw? Kan deze laatste Adriana Cornelia de Jonge zijn, die, volgens een brokstuk genealogie der van Outhoorns, uit de Jonge van Baartwijk stamde, maar niet te vinden is bij Balen? Is zij mogelijk eene dochter van Willem de Jonge, getr. met Maria Hoijnck?

BACKER VAN LEUVEN.

Wapens. De beschrijving van één wapen gegeven zijnde, blijft het gewoonlijk, wanneer men het niet dadelijk herkent, eene wanhopige poging, de familie, die 't voerde, te vinden. Geeft men een alliancewapen op, dan wordt de kans op antwoord iets grooter. Zeer groot wordt deze kans, als de familie van een van beide bekend is, en dan is onze Navorscher zeker wel in staat, de andere familie te noemen. Ik geef daarom de beschrijving van eenige wapens naar lakafdrukken, waarvan door mij het wapen van den man of van de vrouw herkend was.

man. Doorsn; a: in z? een loopende hazewind; b: in z? een leeuw in den regtervoorpoot eene veer houdende.
vrouw. Meinertshagen.
man. Doorsn; a: een keper vergez. van drie schuinliggende klophamers; b: een zon.
vrouw. Van Loon.
man. Van Dam van Brakel.
vrouw. In g. een 6 spakig r? rad.
man. In z. een r. kruis.
vrouw. Berger.
man. In g. op grasgrond twee vogeltjes, waarboven een vogel vliegende.
vrouw. Luchtmans.

man. In z. een r. keper bel. met drie schelpen. H. half aanz. Ht. een witte leeuw, tusschen een baniervlugt. Schildh: .twee omz. leeuwen.

vrouw. Six.

man. De Normandie.

vrouw. In z. een r. balk bel. met drie liggende aanst. ruiten en vergez. van drie vogels.

man. Op ten Noort.

vrouw. In g. een zw. keper vergez. van twee rozen van boven, onder van een schelp.

man. Doorsn. van g. en bl. 't g. bel. met een vogel, 't bl. met twee zwemmende zwanen.

vrouw. Wachendorff.

man. Van Eijs.

vrouw. Gevierend.; 1 en 4; in z. drie vogels: 2 en 3; in g. drie leliën, en in een hartschild een waterrad.

man. Van Doorn ('t geschakeerde kruis).

vrouw. In g. een gepl. boom met vijf étages.

man. In bl. een gepl. met vruchten beladen boom.

vrouw. Gevierend.; 1 en 4: in bl. drie gepl. korenaren; 2 en 3: als Bichon.

man. Barchman Wuijtiers.

vrouw. Gevierend.; a: weer gevierend.; 1: een paaschlam; 2: drie klaverbladen; 3: een keper vergez. boven van twee sterren, onder van een knielenden monnik; 4: een bokkenkop. b: in bl. een eenhoorn; c: golv. doorsn. waaruit een visch opkomt; d: een man te paard, zich omwendende naar een anderen man. Over alles heen, een hartschild, waarin?

BACKER VAN LEUVEN.

Geslachten Wildervank en Tjassens. Mr. Paulus Wildervank, geb.? st.? secretaris van Stad en lande, tr.? Brechtina Cornelia Tjassens, geb.? st.? Wie waren hunne ouders, en hoe waren de wapens der moeders? BACKER VAN LEUVEN.

Wapen Buys. Welk wapen voerde Willem Buys Reyersz, raad, schepen enz. te Haarlem? BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht v. Burmania. Wie was de echtgenoot van Anna Idzarda v. Burmania, derde dochter van Edzard v. B., † 1708 en van Catharina v. Eysinga, anders gezegd Tet v. Roorda, † 1690?

S.

Geslacht Doeyenburg. Blijkens maagscheid, opgericht tusschen de kinderen van Otto van Wijhe tot Echteld († 1 febr. 173?), heer van Eck en Wiel, bezat deze in die heerlijkheid landerijen afkomstig van jhr. van Doeyenburg. Wat weet men mij van dit geslacht te zeggen, en wie kan met dezen jonkheer bedoeld zijn? Het wapen van het geslacht vermeldt Rietstaps Armorial, p. 311a.

J. ANSPACH.

Geslacht Rumelaer. Ook van dit geslacht wordt in het Armorial, p. 907, het wapen opgegeven. Jhr. Steven van Rumelaer overleed in 1628 als principaal kerkmeester te Eck en Wiel, nadat hij als ouderling dezer gemeente 2 sept. 1619 van wege de classis Tiel naar de Geldersche Synode te Arnhem was afgevaardigd. In een extract van een transport- en opdrachtsbrief in dato 28 jan. 1638 van een boomgaard enz. »te Wiel in den kerspel van Eck", ten behoeve van den rentmeester des graven van Culemborg. komen Arnt, Diderik, Margriete en Anna van Rumelaer als onderteekenaars voor. Steph. van Rumelaer, proost van St. Jan te Utrecht, vermaakte aan de kerken te Eck, Maurik, enz., elk een Rijnschen goudgulden; zie Mr. J. J. Dodt van Flensburg, Archief voor kerkelijke en wereldlijke geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht (1839), III, 155. Welk navorscher kan en wil mij opgeven, in welk jaar Steph. v. R. zulks deed? Wie weet mij meer van dit geslacht te zeggen?

J. ANSPACH.

Vier wapens. Kan men ook opgeven, welke geslachten de navolgende wapens voeren?

1°. Een veld van keel, waarop een gouden ster met 8 punten.

2°. Een veld van sinopel, waarop een gouden halve maan, (tourné) — vertoonende tusschen de beide horens een menschelijk gelaat, ziende naar de rechterzijde.

3°. Een veld van sabel, waarop een winkelhaak van keel, welks hoek iets boven het middenpunt van het schild ligt, en welks beenen de beide benedenhoeken van het schild raken.

4°. Een veld van goud, waarop drie verkorte palen van sabel.

Delden. B.

Wapen der graven van Oostfriesland. Wie is in staat mij daarvan eene beschrijving te geven?

J. D. WAGNER

Geslacht Gouka. Is het geslacht Gouka, te Schiedam, van frieschen (groningerlandschen, oostfrieschen) oorsprong?

MENGELINGEN.

Dwalingen, meest de natuur betreffende, door de letterkunde verspreid. Dezer dagen hoorde ik iemand die, ten gevolge zijner verouderde doofheid, eenigzins traag van begrip geworden was, met den naam van dooven kwakkel bestempelen. Deze zegswijze is, reeds geruimen tijd geleden, in den Navorscher besproken, doch *ook* in verband met het opschrift van dit artikel wenschte ik er nog iets over mee te deelen.

Ik beschuldig de letterkunde, en wel met name de dichters, dat zij dwalingen op natuurhistorisch gebied verspreiden en moet nu dus het bewijs leveren. Welnu. Ik begin met een wezenlijk lief boeksken, in kl. 8°. z. j. te Amst. bij Johannes Kannewet uitgegeven. Bij benadering kan men uit den duur van de werkzaamheid dezes welbekenden uitgevers eenigszins den ouderdom van 't boeksken bepalen.

De dichter is Hendrik Albertsz in de Rijp, zich ook teekenende H. A. Hoe je wilt; de naam is dus misschien een pseudonym. Het boekske is getiteld: May-gift van Verscheyde Vogelen, aan Alle Eerbare Jongelieden enz., waar agter by-gevoegt is het Kin-

derspel en verscheyden andere Vermakelijke als ook stigtelijke Rymen.

In het eerste deel, aan de Jonkmans, vinden we »De Quartel" (de kwakkel). Daarvan vertelt hij:

In 't zoetste van de zoete Mey,
Leyd menig Vogeltje een Ey,
Dan doch de Quartel en de Griet,
Die leggen in de Mey-maand niet.

Is dat wel waar? wat is de griet?

Hij besluit:

Het scheynd de Quartel wordt niet loof,
En jokkend zeijd men hij is doof.

Gelukkig voegt hij er bij, dat men 't jokkend zegt.

In het tweede deel, Aan de Jonge Dochters, zegt hij:

Ist dat de Quartel niet en hoort,
Zoo wordt zij nimmer meer bekoort
Van 't zoet geloken lief geluit,
Wanneer de Vog'laar lustig fluyt.

Hier stelt hij dus niet twijfelachtig of de kwartel hoort. Zijne gevolgtrekking is nog sterker:

Als ymant op een koele Meijd,
. . . .
Maar al zyn tijd vergeefs verslijt,
Hij maar een dove Quartel Vreyd.

In het derde deel, Stigtelyke Zinne-beelden, zegt hij:

Al scheynd de Quartel doof, en zig niet lokken laat,
Door 't liefelyk gefluyt, het is tot haarder baat.
O lieve Mensch! kond gij, zomteyds den Dovaard veynsen,
Leerd dog, enz.
De Duyvel steld een ding —
Maar luystert daar niet na, en wild hem niet geloven,
Maar als een Quartel staan en speelen staag den doven.

Men ziet, de man is in 't onzekere; gaan wij over tot anderen, die zich wat stelliger uitlaten.

De buitenman, uit de Rijp, kon dwalen en gissen — de stedeling doet anders; hij denkt soms niet na. De fenix, de harpije,

de sirene en vele soorten van draken, zijn tot het gebied der fabelen terug gewezen; maar omtrent de wezenlijke dieren is de onkunde vaak schroomelijk. Nu, er is hoop dat dit beteren zal; kennis der natuur is een der vele vakken, die op de lagere school moeten onderwezen worden en nu lezen onze knapen en meisjes, dat de bunsing zes levende jongen in een warm nest legt. Of dit nu geene aanleiding geeft om aan eieren leggen te denken, make de deskundige uit en of het oorbaar is, de *hij* en de *zij* te leeren, dat H.Eds. Papa en Mama tot de zoogdieren behooren, eveneens! Maar nog eens, op 't oogenblik is de kennis van de huishouding der natuur onder ons volk nog luttel, den goeden niet te na gesproken.

Dat de tortel zit te klagen aan den wortel, is al heel ongerijmd, al rijmt het nog zoo goed; even ongerijmd als dat zulk een paar diertjes hunne vlerkjes om een boomstam zouden slaan.

Le Francq van Berkhey, die zich nog wel Nat. Phil. Dr. titelde en eene Natuurlijke historie van Holland schreef, leert ons,

In de elzen
Omhelzen
De muschjes elkaar,

en de eerste boerenjongen de beste zal zeggen, »dats jokkens, 't is in de geut!" Zoet vloeiend, zacht rollend moge het zijn, maar 't is even onwaar, als 't geen ons eene dichteres in een voor het overige allerliefst stukje leert:

Het boomloof dat zoo blij ontspruit
Breidt reeds een stormvrij daksken uit
Voor uw [*zwaluwen*] geliefkoosd nesteken,
Dat zoet gemeene besteken!

Een zwaluw in een boom nestelende zou tot de mirakelen behooren! De oude hebreeuwsche dichter wist het duizenden jaren geleden beter, als hij de musch en de zwaluw bij des Heeren altaren liet nestelen, en mijne grootmoeder ook, toen ze om het vierjarig knaapje dit eenigermate te doen begrijpen, altaar eenvoudig door kerk verving. Nog mooier maakt het een kersversch verschenen schoolboekje, 2e druk! dat een jonge zwaluw, wier vleugels nog te zwak zijn, op den kant van het nest laat klouteren en van *tak tot tak* neêrtuimelen.

Een modern dichter zag eens eene partij rupsen den Drachenfels beklimmen en beladderen. Hij voegt er niet bij, of het de processierups was.

Jammer is het, dat zulke, anders schoone, voortbrengselen ontsierd worden door onwaarheden, des te gevaarlijker omdat ze zoo ongemerkt genoten worden.

In hoe verre men onwaar zijn mag om eene verrassende uitkomst te verkrijgen of aandoeningen op te wekken, is zeker eene vraag, die wel de overweging verdient. Tollens Echtscheiding is van het begin tot het einde onwaar, er bestaat geen knaap zoo verstandig, geen rechter zoo handelend; doch men kan 't geval naar de dagen van Charlemagne verwijzen en zeggen, 't geschiedde in dien tijd! Jan van Schaffelaar, moge eene aanspraak houden op Barnevelds toren, van der Werff moge plechtig zijn eigen lijf tot voedsel der menigte aanbieden, dat is minder. Later leest men wel, dat de eerste, na de overeenkomst gesloten te hebben, eenvoudig zal geroepen hebben, »nou jongens, beter een als allen, vaarwel!" en de andere, »wel kanalje, vreet mij dan op!" Maar om, met Helmers, Albrecht Beiling met zijne vrouw te laten redeneren of, met van Haren, Claessens met Rozemond, is niet zonder gevaar, ten zij het eerste werkelijk eene legende zij. In het tweede geval treedt echter een alles behalve poëtische zeebonk ten tooneele, die anders zal gesproken hebben. Hiermede nu zij niets afgedongen op de waarde van het schoone fragment.

En Cats — moest zijn roem afhangen van zijne plaatsbeschrijving en persoonsopvoering, och arme! Verbeeld u het prentje in 't Houwelijk van drieën: eene zeeuwsche bedstede met den omgevallen nachtspiegel er voor en zeeuwsche boeren en boerinnen uit de XVIIe eeuw!

Dan genoeg, mijn doel was enkel er op te wijzen en — misschien de vaderlandsche schrijvers daardoor te waarschuwen, vooral dichters, wier ornamenten, als: lelies der wolken, malsche toongalmen, nuchtren kimmen, schuimbekkende oceanen, sluimerlauwe moschbedden, onder tranen en zuchten uitgewikkelde harten, vinnen van een gebroken storm, leliegeurige zielenwalm, geestentranen, bruiden met toortslicht in de wangen, wolkensponsen, weenende fluiten, opgeschorte meisjes, roofkartouwen met bulderklooten en

salpetervier bevracht — in den Modernen Helicon of bij den Serjant van de burgerwacht t'huis hooren.

G. P. ROOS.

[Over de griet en het rijmpjen waarin die vogel bij ongeluk eene plaats gekregen heeft, kan de heer R. nalezen Navorsch. XXIII, bl. 85—87.

Dat men tortel en wortel kan laten rijmen, zonder het beestjen bij dien wortel te laten zitten, heeft Vondel bewezen in zijne bekende rei in den Gijsbrecht v. Aemstel. Maar of hij het diertjen toch ook wel op zijne regte plaats bragt, toen hij het op eenen dorren boom neerzette, is de vraag.

Ik bezit het werk van Berkhey niet, anders had ik het terstond voor den dag gehaald, om te zien of bij de door den heer R. aangehaalde regels ook eene afbeelding stond. Want van musschen die elkander *omhelzen* kan ik mij geene voorstelling maken.

Of Cats schuld heeft aan die curieuse afbeelding der slaapkamer van Jacob en Lea? Dat hij geheel onschuldig zal zijn, denk ik niet. Men zal toch zijn werk niet buiten zijn weten met dat plaatjen opgeschikt hebben. Maar de meeste schuld moet toch de teekenaar dragen, die zoo het schijnt nog wel trotsch was op zijne vernuftige vinding: want op eene bijzonder in het oog vallende plaats, namelijk boven het zeeuwsche boerenhuis met rookenden schoorsteen aan den zeekant, dat men door de geopende huisdeur ziet, staat zijn naam, A. v. d. Venne, te lezen en daaronder die van den graveur, D. v. Bremden.]

GESCHIEDENIS.

Bijvoegsels tot het Tweede Deel van de »Beschryving van Briele etc." door Van Alkemade en Van der Schelling. Ten vervolge op de vroeger medegedeelde geef ik weer eenige bescheiden, die in originali in het Brielsche Archief berusten. De laatste der hier volgende brieven (N°. 35) moet met enkele kleine hiaten worden medegedeeld, dewijl het origineel defect is.

H. DE JAGER.

XXIII.

Wy Roloff vander Hautart, Borchgreue tot Nymegen ende Richter inden Rijck, doen kont ende kenlic allen luden mit desen openen brieue, dat wy in orkonde Tielmans van Zandwick ende Claes Bergen, scepenen tot Nymegen ende gherichts lude inden Rijck, by rade ende guetduncken der Borgermeisteren, Schepenen ende Rade onser voirg. stat van Nymegen, gegeuen hebben ende gheuen den ghemeynen borgeren vanden Briele een goet gantss geleide, oir lyff, haue ende goet te vlocken, te voeren ende te dragen alle onse ampt doir, sonder argelist, voir onse borger ende voir allen den ghenen, die die stat vanden Briele lijffpensien, scholt, priuilegien off enigerhande brieue hebben, dair men die voirg. borgeren mede aenspreken off aentalen mach in enigerwijs, duerende van nu ende sonnendage neest toekoemende, ouer een jair dair na neest volgende. Ende wanneer dit voirs. jair verleden ende omkomen is, soe moegen wy, wanneer wy willen, hem dit voirs. geleide twe maende te

voren opseggen. Ende die voirs. twe maende naden opseggen soelen si dan oec geleide hebben ende nyet langer. In orkonde der wairheit alre punten ende voirwairden voirs. sce hebben wy, Borchgreue ende Richter, ende wy, Schepenen ende gherichts lude voirg. onse segelen aen desen brieff gehangen. Gegeuen int jair onss Heren dusent vierhondert ende drieendetwijntich op sente Barbaren auont der heiliger Jonfr.

XXIV.

Philips, bider gracien Goids Hertoge van Bourgoengen, van Lothryc, van Brabant ende van Lymborch, Graue van Vlaenderen, van Artoys, van Bourgondie Palatijn ende van Namen, Marcgraue des Heyligen Rijcx, Heer van Salinis ende van Mechelen, Ruwairt ende oir van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant, doen condt allen luyden, alzoe die stede vanden Briele mit den alingen lande van Voirne tot der bede, die onser lieuer zuster, vrouwe Jacob, Hertoginne in Beyeren, Grauynne van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant etc. ende ons thien jair lang gegeuen is vanden gemeynen Ridderscap, steden ende lande van Hollant ende van Zeelant, getaxeert ende geset sijn jairlix te geuen drie duysent onser hollantser schilde, van welker bede die vier jairen voirleden sijn ende die zess jairen noch aff toecomende sijn, soe kennen wij ende belyen, dat ons die stede vanden Briele voldaen ende betailt hebben bij hande onser getruwen gouuerneurs van Hollant, Heeren Vranck ende Florijs van Borssel, diere ons voirt goede bewijsinge aff doen sullen vp hair aendeel vanden drieduysent schilden siairs voirs. vanden voirleden ende toecomenden thien jairen voirscr. bouen driehondert nobelen, die sij inhouden sullen om mede te betalen lijfpensien, dair sij voir verbonden staen van onss liefs oems wegen, Hertoge Johans van Beyeren, saliger gedachten, die somme van vierthien duysent hondert onser Hollantser schilden voirs., soe dat wij der stede voirs. van alsoe veel van onser bede vanden thien jairen voirs. clairliek quijtschelden mit desen brieue, bezegelt mit onsen zegele, hier an gehangen. Gegeuen vpten XIIII^den^ dach in Septembri, int jair ons Heeren MCCCC twee ende dertich. DE ZWEETEN.

XXV.

Franck van Borssele, Graue van Oesteruant, Heer van Voirne, van Zuylen, van Hooghstraten, van Sinte Martinsdijc ende van Cortkene, doen kond allen luden, dat wij omme rechte liefde ende gonste, die wij dragen ende hebben tot onser stede vanden Briele, hueren poirteren ende inwonenden, ende den lande van Voirne, der seluer onser goeder stede van den Briele, ende omme vele truwer diensten, die sij ons gedaen hebben ende noch, of God wilt, doen sullen, gegonnen ende gegeuen hebben, gonnen ende geuen mit desen onsen brieue, sulke handuesten ende preuilegen, als hier nair volgen ende gescreuen staen: Is te wetene, dat men van nv vort an geen stalen steken en sal tusschen Zwartenwale ende den Nisse an dese zijde vander Maze, ende die stalen, die nv ter tijd staen, sal men wech doen rechteuoirt. Item dat men van nv vort an geen quaecscole off dobbelscole houden en sal binnen viere hondert roeden ront ommegaens der vorsz. onser stede vryheit, op dat huys omme te werpene, dair ment in doen sal, oft gebuerde, ende die ghene, diese houden sal, bij onsen bailliu ende gerechte van onser vorsz. stede te corrigeren, sonder yet dair omme jegens ons of onser heerlicheit te verbuerne. Item dat wij van nv vort an den ofslach vanden vremden vijssche niet wech geuen en sullen, ende dat een yegelijc vercoepen mach die wille. Item dat men van nv vort an van dootslagen, die gheschien mochten, van onsen porteren, buten onsen lande of dair binnen, dat dan alle ondsculdige mage rechteuoirt, als den dootslach geschiedt is, beureedt sullen wesen, drie weken lanc. Item dat men van nv vort an, elc die wille, binnen onser stede ende dair buten verkenen sal mogen lubben, besien ende vaeren, sonder yet dair mede jegens ons ende onser heerlicheit te verbuerne. Ende gelouen onser stede vanden Briele vorsz. dair inne te houdene, te stadene ende te sterkene, voir ons, onse leuen lanc geduerende, als wij sculdich zijn te doene. In oirkonden desen brieue hebben wij onse zegel hieran gehangen, op ten dorthiensten dach van Octobri, int jaer ons Heeren dusent viere hondert zesse ende dortich.

By mijnen Heere den Graue

J. Zadelee.

XXVI.

Franck van Borssele, Graue van Oesteruant, Heer van Voirne, van Zuylen, van Hoochstraten, van Sinte Maertinsdijc ende van Cortkene, doen condt allen luden, dat wij omme rechte liefde ende gonste, die wij dragen ende hebben tot onser goeder stede vanden Brielle, hueren poorteren ende inwoenenden, ende den lande van Voorne, der seluer onser voirs. stede ende omme vele getruwer diensten wille, die sij ons gedaen hebben ende noch, oft God wille, doen sullen, geconfirmeert ende geuesticht hebben, confirmeren ende vestigen mit desen onsen brieue alle alsulke hantuesten, preuilegien ende rechten, als zij van onsen voersaten, heeren ende vrouwen vanden lande van Voorn, voirtijts vercregen, gecoft ende geworuen mogen hebben, ende die Grauen oft Grauynnen van Hollant voirtijts voir Hertoge Jans tijde van Beyeren geconfirmeert hebben. Ende hebben voirt geconfirmeert mit desen brieue alsulke hantuesten ende preuilegien als onse genadige Heer Hertoge Johan van Beyeren, saliger gedachten, onser stede vanden Brielle gegeuen hadde ende wij die mit onsen Rade hebben doen ouerzien, dats te weten, een hantueste, die sij hebben, dat nyemant van onsen poorteren onser stede voirsz. tegens ons ende onser Heerlicheit van Voirn meer verbueren en sal mogen in enigerwijs dan sijn lijf ende dair toe een boete van vijftich pont Hollants, ende voirt mit meer woirden als die handuesten dair off inhout. Item noch een hantueste, die sij hebben, dat onse lantlude van Voirne der voirs. onser stede vesten sullen helpen maken an die landzijde, na wtwisinge der seluer hantuesten voirs. Item noch een hantueste, dat nyemant int Gerechte binnen onser voirsz. stede wesen en sal, hij en hebbe eerst drie jaer ingeseten poorter geweest, na wtwisinge der seluer hantueste. Item noch een hantueste, die sij hebben, datmen geen meer giften, beden of ongelt enigen vreemden anderen Heeren geuen en sal, na wtwisinge der seluer hantuesten. Item noch een hantueste, die onse stede heeft, off sij gebreck hadden van hueren poorteren pachten in te gecrigen buten huerrer vriheit binnen den lande van Voirne, na wtwisinge des seluer hantuesten. Item noch een hantueste, die onse stede heeft, van viere lantmeesters te wesen, an die westside ende an die oestside vanden Brielle, na wtwi-

singe der seluer hantueste. Item noch alsulke hantuesten als onse stede voirs. van den bier excise heeft, behoudelijc dat onse goede luden ende ondersaten vanden Rugge sullen mogen tappen ende vercoopen drie vate biers tot elker weke ende niet meer, sonder excijs dair off te geuene. So dat wij onser goeder stede ende lande voirsz. gelouen daer inne te houdene, te sterkene ende te stadene voir ons, onse leuen lanc gedurende, als wij sculdich syn te doene. In orkonden desen brieue hebben wij onse zegel hier an gehangen op ten dorthiensten dach van Octobri, int jaer ons Heeren dusent viere hondert zesse ende dertich.

Bij mijnen Heere den Graue

J. Zadelke.

XXVII.

Die Graue van Oesteruant, Heere van Voirne, van Sinte Maertijnsdijc, van Zulen, van Hooghstraten etc.

Lieue getruwe! Uwen brief, an ons gescreuen op onser lieuen vrouwen auont, roerende dat ghij mitten ghemenen lantsluden verzament geweest zijt op die zake vander sentencien vanden Spanyairden etc. mit meer ander woirden ende punten, inden seluen uwen brieue begrepen, hebben wij ontfangen ende waill verstaen, wair op wy v begeren te weten, dat die dachuairt lestleden op die sentencien vanden Spanyairden noch niet gesloten en was, hoemen die gelde geuen soude, mer want men nv dynxsdage naestcomende dair weder een dachuairt off houden zal, dair wij mede gebeden zijn te commen ende te wesen, ende dan zullen wij wail alle gestant vernemen, ende dan terstont aldair bij v commen ende die gelegentheit dair off ende oic vanden veere ant Stryp baet seggen, dan wij v nv dair off souden connen doen scriuen. Ende begeren voirt an v, dat ghij hier bij ons sendt en dijnxsdages auonde uwen clerck. Lieue getruwe, onse Heere God bewair v altois. Gescreuen inden Hage III dage in Februario.

Onsen lieuen getruwen Burgemeesteren,
Scepenen ende Rade onser Stede vanden
Bryelle.

XXVIII.

Phillips, bijder gracien Goids Hertoge van Bourgoengne, van Lothryc, van Brabant ende van Lymburch, Graue van Vlaenderen, van Artois, van Bourgoengne, Palatijn van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende van Namen, Marcgraue des Heiligen Rijcx, Heere van Vriesland, van Salins ende van Mechelen, doen cond allen luyden, want onse steden vanden Briele ende vander Goederede vp dese tijt verleit ende geleent hebben te samen die somme van vijfhondert saluyten, om dair mede te betalen den Ingelschen van zulker composicie als mit hem gemaict is; ende want die poirteren van Aemsterdamme meest alle die neminge gedaen hebben vpten Ingelschen vanden goeden, dair men den engelschen dit gelt mit meer anderen groeten gelden voir betalen moet, dair zij oick in verwijset ende gecondempneert hebben geweest bij onsen Rade van Holland, om dair aff betalinge te doen, ende oic in meerderen sommen dan men vp dese tijt den Ingelschen betalen zall, dair omme dat onse stede van Aemsterdamme versocht is geweest bij onsen Rade, Ridderscip ende steden van Holland ende van Zeeland, dat zij dair aff betalinge hadden willen doen, off dat zij hair poirteren dair in gewijst ende besculdicht wesende dat hadden doen betalen, twelke zij niet en hebben willen doen, hoe wel dat hair poirteren goets genoech dair voir gehadt hebben, mar laten onsen steden van Holland, van Zeeland ende van Vriesland inden laste, om dat gelt te verleggen als voirs. staet; ende om dat onse vterste meyninge is, dat onse stede van Aemsterdamme voirs. ende hoir poirteren den voirs. steden vanden Briele ende Goederede weder quijten ende vanden voirs. gelde betalinge zullen doen, soe hebben wij dair om geloift ende gelouen mit desen brieue den steden vanden Briele ende Goederede voirs., dat wij hem van onser stede van Aemstelredamme ende van hoeren poirteren weder betalinge zullen doen doen vander somme van vijfhondert saluten voirs., die zij vp dese tijt voir hem verleit ende geleent hebben. Ende want dat onse stede van Aemsterdamme, na dat zij noch eens van onsen president ende Rade vermaent werden, ende na dat zij in onser onderdanicheit gebrocht zullen zijn, der voirs. stede vanden Briele ende Goederede niet en be-

taelden off van hoeren poirteren en lieten betalen vanden gelde voirs., dat zij vp dese tijt voir hem verleit hebben, soe hebben wij geloift ende gelouen mit desen brieue der voirs. steden vanden Briele ende Goederede, dat wij alle die poirteren van Aemsterdamme ouer al in onsen landen van Brabant, van Vlaenderen, van Artois, van Hollant, Zeelant ende Vriesland ende andere onse landen zullen doen arresteren ende becommeren mit lijue ende mit goede, te water ende te lande, binnen steden ende dair buten. Ende om dat te doen, so ombieden wij ende beuelen allen onsen drossaten, bailuwen, scouten, rentmeesteren, tolnaeren, rechteren, boden ende dienaeren ouer al in allen onsen landen voirs. ende elken bijsonder, dat zij alle scepe, comanscippen ende goeden van Aemsterdamme, soe wair zij die in hoiren bedriue bevinden konnen, van onsen wegen vphouden, arresteren ende becommeren, sonder die te ontslaen in enigerwijs, totder tijt toe dat onse stede van Aemsterdamme den steden vanden Briele ende Goederede weder voldaen ende betaelt zullen hebben vanden vijfhondert saluyten voirs. Mar wairt dat hier na beuonden worde bij onsen president ende Rade van Holland, dat onse stede van Aemsterdamme off hoir poirteren van rechts wegen niet gehouden en waeren die voirs. somme gelts van vijfhondert saluten ende meer andere gelden te betalen, het wair in alle off in deele, soe hebben wij vorder geloift ende gelouen mit desen brieue den voirs. steden vanden Briele ende Goederede, dat dan die voirs. vijfhondert saluyten geset ende getaxeert zullen werden vp dat gemene landt van Voorn off anders, so onse lieue neue die graue van Oisteruant dat mit zijnre stede vanden Briele dan bescicken ende ordineren zall, dair wij volcomen consent toe doen. Des soe en zullen der voors. steden vanden Briele ende Goederede hantuesten ende preuilegien mit deser leeninge niet gemenct noch gequest worden. Ende om dat wij dit vast ende stade houden zullen ende doen houden sonder verbreken, soe hebben wij des toirconde desen brieff doen bezegelen mit onsen zegele, hier an gehangen. Gegeuen vpten achtsten dach van Februario, int jair ons Heeren duysent vierhondert viue ende viertich, naden loip van onsen Houe.

By minen Heer den Hertoge ter relacie vanden president ende Rade van Hollant etc. DE ZWIETEN.

XXIX.

Wij Joon Britton, Joon Henrix soen, Willem Ogrem ende Joon Dans soen, coeplude van Hull wt Engelant, doen cont allen luyden: also des vridaigs XVII dage in Septembri lestleden die hoofftlude vanden vredescepen der landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, die geordineert siin vander Ridderscip ende steden der seluer landen, omme die zee te veiligen tegens die van Bremen, hoiren vyanden, enen krayer genomen hebben, dair scipper off is Cornelis Polreman van Westenschouwen in Zeelant, dair wij alrehande goeden inne besceept hadden, alse wolle, vachten, lakenen ende andere goeden, wille hebbende dair mede te zeilen bynnen den vors. lande van Hollant; welc voirs. scip ende goet bynnen der voirs. stede vanden Brielle vanden seluen vredescepen inne gebrocht is, meynende dat die tegens hem verbuert waren, om dattet sonder costume te betalen in Yngelant wtgeuaren soude wesen, so hebben die wailgeboirtige ende vermoigende Graue van Oestervant, Heere van Voorn, ende die eerbaere Burgemeisters, Scepenen ende Raet zijnre stede vanden Brielle, om rust ende vrede mitter crone van Yngelant ymmer te onderhouden, tot onsen veruolge ende bede, alle goeden, ons toebehoirende, alse wolle, vachten, lakenen ende andere goeden, die wij dair inne hadden, sonder enich offbreck onsen vryen wille mede te doen ons guetliken weder gegeuen ende gedeliuereert [hebben], dair wij hem zeer vriendelic inne bedancken, ende schelden dair off ende van alle dyer schade, cost ende neminge, die wij dair off gehat moigen hebben, voir ons ende onsen medegesellen, paert ende deel hier an hebbende, clairlic tot eewigen dagen quite den voirs. Grauen van Oestervant ende alle zijnen ondersaten vanden lande van Voorn, sijnre stede vanden Brielle, ende mit namen specialiken Pier Jan Drous soen vanden Brielle ende alle siin geselscap, op die tijt in siin vredescip wesende, hoe die genoemt ende van waren die siin moigen, ende vorder allen den ghenen, die hier off quijtsceldinge behoeuen, dyenende voir den genen, die bouen genoemt siin, ende voir nyemant anders. Ende belouen bij onser kersteliker trouwen, ere ende zekerhede, als goede coiplude, allen den ghenen, die voirs. siin off die an hem cleuen moigen, nymmermeer an te spre-

ken, te doen an spreken, te arresteren, te becommeren noch gheen letsel hier omme te doen off te doen doen, te water noch te lande, heymelic noch openbair, an liue noch an goede, bij ons seluen noch bij yemande anders van onssen wegen in gheenrewijs, ende alle dync sonder argelist. In getuychnisse der wairheit hebben wij alle viere voirs. voir ons seluen ende voir allen onsen mededoenres onse signetten hier an gehangen, int jair ons Heren duysent vierhondert viue ende viertich, achte dage in Octobri. Ende omme der meerdere vesticheit ende sekerheit wille, so hebben wij samentliken gebeden den eersamen Heren ende priester Heren Jan van Craken, den notario, siin hant teycken, dat hij in sijnre officien gebruyct, hier achter opt spacium des brieffs te willen zetten. Twelke ic, Heer Jan voirs., ter bede van hem vieren, bouen genoemt, gerne gedaen hebbe, ende hebbe mijn hant teyken hier op geset mitter subscriberinge van mijns selffs hant, int jair ende opten dach voirs.

Et ego Johannes de Craken presbiter Traiecten: dyaconus publicus imperiali auctoritate ac ordinaria admissione notarius, quia premissis omnibus et singulis interfui eaque sic fieri vidi et audiui, idcirco hanc presentem litteram, manu clerici ciuitatis Brielen: conscriptam, in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis signaui, requisitus a prenominatis negociatoribus in fidem et veritatis testimonium omnium premissorum.

XXX.

Philips, bijder gracien Goids Hertoge van Bourgoengen, van Lotrijck, van Brabant ende van Limburch, Graue van Vlaenderen, van Artoys, van Bourgoengen, Palatijn van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt ende van Namen, Marcgraue des Heyligen Rijcx, Heere van Vrieslant, van Salins ende van Mechelen, doen condt allen luyden, alsoe die steden vanden Briele ende vander Goederede mitden lande van Voirne totder settinge ende gelde, die ouer onse gemene lande van Hollandt ende van Vrieslandt geset zijn geweest, om dair mede te betalen een deel vanden gelden, die den engelschen gebraken vander composicie, mit hem

gemaict, die gebreken, die die Heere van Lallaing an onse voirscr. lande hadde, die coste vander leystinge, tUtrecht gedaen, ende andere lasten van onse voirs. landen mede te verualIen ende te betalen, gegeuen ende betailt hebben die somme van zestyenhondert scilden, tstuck van dertich groet, dair zij meynden, dat zij van rechts wegen niet sculdich en hadden geweest, yet dair toe te geuen, mits dat zij meynen, dat zij een heerlicheyt vp hem zeluen sijn, soe hebben zij versocht te hebben brieue dair aff van non preiudicie, om in toecomenden tijden in hoeren rechten dair bij niet vercort te wesen. Ende want oick onse wille ende meyninge is, soe ist dat wij den steden vanden Briele ende vander Goederede mitden alinge lande van Voirne geconsenteert hebben ende geloift, dat tgeent dat zij gegeuen hebben, gelijck voirs. staet, hem tegen ons, noch onsen landen voirs., in toecomenden tijden geen preiudicie noch achterdeel wesen en zall in hoeren preuilegien, rechten ende vryheden, die zij hebben. Mar wij ende onse voirs. lande ende zij ende hoir mede plegers zullen elc hebben ende behouden onse oude rechten, preuilegien ende vriheden, zonder die hier bij gemenct off vermindert te wezen, sonder argelist. In oirconde desen brieue ende onse zegel hier an gehangen; gegeuen vpten achtsten dach van Maerte, int jair ons Heren duysent vierhondert zeuen ende viertich, naden loop van onzen Houe.

Bi minen Hertoge ter relacie van sinen Rade van Hollant, dair in waeren Heer Goeswijn die Wilde, president, die Heer van Yselsteyn, Heer Lodewijck van Montf., Heer Geryt van Zijl, Heer Aernt van Gendt, Jacob van Cats, meesters, Henrick Wtenhoue, Lodew. van der Eycke ende Gillis van Wissekerc. DE ZWIETEN.

XXXI.

Ic Haedwy van Borsselen, Vrauwe vander Vere, van Zandenburch ende van Abbenbrouck etc. kenne ende lyde, dat ic ontfangen hebbe vander goeder stede vanden Briel bijder hant van Michiel Talegheer, secretarius der zeluer stede, de somme van zeuen pont, zestien scellingen vier penningen een haluen groten vlems gelts, ende dat voor drie jaren renten elcx jaers, twintich

pont, zeuentien scellingen Hollants, gerekent inder betalingen voor de wairde van tween pont groten siaers, swairs gelts, naer inhoudt den principalen brieue, die dair of is, sprekende op Hugeman van Borsselen, zaleger gedachten, verscinende alle jaer op den zeuenden dach in April. Ende ouermids dat dese voors. jaerlicssche renten verstoruen ende verschenen zijn op den persoon van Jan Piersz., die jegewordelic vut den lande is ende veel jaren geweest heeft, niet wetende ofte hij leuende oft doot is, dair ic Haedwy voirs. naest den zeluen Jan Piersz. die naeste ende openbairste successerigge, besitsterigge ende gebruycsterigge vanden voirs. jaerlixsche renten bin, my angecommen ende verstoruen bi dode van Aelbert Pietersz., ende dat ooc den principalen brief dair of onder my mijne bewairnesse ende possessie is, soe verlydic my vander voirs. somme van VII ℔ XVI sc. IIII [5]d. gr. vlems gelts voor de voirs. drie termijnen, verschenen voor datum van desen brieue, ende van allen voorledenen termijnen vernueght, voldaen ende wel betaelt te wesen, den lesten pennijnc mitten eersten. Ende scelde dair af quijtte ende geloue, voor my ende mijne nacommelingen, der voirs. stede vanden Briel, haren voirs. secretarius ende hem allen, die des quittancie behoeuen, vry, lasteloos ende quijtte te houdene, nv ende tot eewegen dagen, zonder arch of list. In kennessen der wairheit so hebbic Haedwy van Borsselen voirs. mijnen zegel hier op gedruct, den tiensten dach in April, int jaer twee ende tsestich.

XXXII.

Ic Haedwy van Borsselen, Vrauwe vander Vere, van Zandenburch ende van Abbenbrouck, doe condt allen luden, dat ic ontfangen hebbe van die goede stede vanden Brielle de somme van twee hondert scilden, drie scellingen groten vlems gelts voor den scilt, ende dat voor alselke twee pont groten siaers swairs gelts losrenten, als de voirs. stede jaerlicx sculdich was Hugeman van Borsselen, naer inhout eenen besegelden brieue, besegelt mitter steden zegel vanden Brielle, die daer af is. Ende want ic Haedwy van Borsselen voirs bekenne ende doe condt eenygelicken, dat de voirs. stede vanden Briel mitter voirs. somme van twee hondert scilden, III sc. gr. vlems gelts voor den scilt, my als besit-

sterigge ende gebruycsterigge vanden principalen brieue volcommelicken, dueghdelicken, geheel ende al de voirs. twee pont groten siaers swairs gelts gevrijt, gequijt, gelost ende wel betaelt heift, so ist dat ic my verlijde dair of ende vanden principalen renten ende rentbrief, ende ooc van allen voorledenen termijnen voldaen, vernueght ende wel betaelt te wesen, den lesten pennijnc mitten eersten. Ende wairt dat de voirs. stede oft yement van harent wegen tot eenigen tijden van yemende, wie hij ware oft angaeu mochte, nv oft hier naemaels, omme dese voirscr. losrenten oft principalen brieue mit eenigen vidimus oft andere vutscrif- ten geuexeert, gemoeyt, belast oft bescadicht worde, so gelouic, voor my, mijn erfnamen ende nacommelingen, der voirs. stede vanden Briel ende eenygelic van harent wege dair of vry, lasteloos, quijtte ende ombescadicht te houdene, nv ende tot eewegen dagen. Alle dijnc zonder arch of list. In kennessen der wairheit zo hebbic Haedwy voirs. mijnen zegel hier an gehaugen op den vierden dach in Nouember, int jaer ons Heeren duusent CCCC twee ende tsestich.

XXXIII.

Karel, bider gracie Goids Hertoge van Bourgoengen, van Lothryck, van Brabant, van Lymborch ende van Lutsemborch, Graue van Vlaenderen, van Aertois, van Bourgoengen, Palatijn van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende van Namen, Maercgraue des Heilgen Rijcx, Heere van Vrieslant, van Salins ende van Mechelen, doen cond allen luyden: alsoe wij mit andere onse opene brieuen van mandemente ende om der redenen wille, dair inne begrepen, gecommitteert ende gemachticht hadden onse lieue ende getruwe die heere vanden Gruthuse, Ridder, onsen Raid, Camerlijng ende stadhoudere generael van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, meister Anthonis Haneron, proest van sinte Donaes te Brugge, ende meister Jan van Halewijn, oic onse Raiden ende meisters vanden Requesten van onsen huyse, om van onser wegen te ontfangen die huldijnge van die van onser stede vanden Brielle ende van onsen lande ende Heerlicheit van Voirne met zijnen toebehoiren, ende dair omme geexpedijeert andere onse opene brieuen van commissie, gaende aenden eersten deur-

wairder van onser camere vanden Raide van Hollant, wt crafte van welken die selue van onser stede vanden Brielle ende onsen lande ende Heerlicheit van Voirne dair toe verdachuairt zijn geweest, gelijc ende inder maniere, als dit al blijct bij die selue onse brieuen van commissien ende die relacye vanden duerwairder, dair vp dienende, dair of inhouden van woirde te woirde hier na volcht, Copie getranslateert vuyten walsschen in duytsche: Karel, bider gracie Goids Hertoge van Bourgoengen, van Lothryck, van Brabant, van Lymborch ende van Lutsemborch, Graue van Vlaenderen, van Aertois, van Bourgoengen, Palatijn van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende van Namen, Maercgraue des Heilgen Rijcx, Heere van Vrieslant, van Salins ende van Mechelen, onsen lieuen ende getruwen, die heere vanden Gruthuse, onsen Camerlijng ende stadhoudere in onsen landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, meister Anthonis Hanneron, proost van sinte Donaes te Brugge, meister vanden Requesten van onsen huyse ende een vanden gecommitteerde vp tstuck van onsen demeynen ende financye, meister Jan van Halewijn, oic meister vanden Requesten van onsen voirs. huyse, alle onse Raiden, ende meister Jan Wandele, onsen secretaris, saluyt ende minne! Alsoe bijden ouerlijden van wijleneer Heeren Vrancke van Borssele, in zijnen leuen Graue van Oisteruant, onsen neue, saliger gedachten, in zijnen leuene vsufructuair ende lijftochter vanden landen, hier na verclairt, ons als Heere proprietaris der seluer verscheuen ende aengecommen zijn die landen ende heerlicheden van Voirne ende andere landen ende heerlicheden, dair of de selue onse neue gebruycte als lijftochter, ende die na zijn ouerlijden schuldich waeren aen ons te commen ende te besteruen, wt cause van onser graeflicheden van Hollant ende Zeelant; ende het zij, dat wij noch niet genomen en hebben die possessie vanden voirs. landen ende heerlicheden, ende en zij niet wel mogelic, ouermits onse andere groite ende zwaere saiken, van nv ter tijt noch soe geringe, als van noide waere, te mogen trecken ende verstaen in onsen persoen om die voirs. possessie te nemen, mids twelke ons van noide zij, eenige te committeeren om dit te doene indie stede van ons, soe doen wij v te weten, dat wij, tgene dat voirs. is ouergemerct, volcommelic betrouwende uwer wijsheit, reckelicheit, getrouwic-

heit ende goeder eernsticheit, v gecommitteert, gedeputeert ende geordineert hebben, committeeren, deputeeren ende ordineeren, v geuende volcomme macht, mogentheit ende speciael beuel, mit desen tegenwoirdigen brieue, om van onser wegen ende in onsen name dese waerf zonder meer te trecken in ende ouer al onser voirs. landen ende heerlicheden van Voirne ende andere landen ende heerlicheden voirscr., aen ons gekeert, gecommen ende verschenen, biden voirs. ouerlijden, vanden seluen landen ende heerlicheden in onsen name te nemen ende te aenvairden die warachtige possessie ende gebruyckenisse, reelle ende actuelle, van te zweeren in onsen voirs. name int incommen van elke van onse steden van onsen voirs. landen ende heerlicheden, dat wij onderhouden, bewaeren ende obserueeren zullen die preuilegen, statuten ende goede costumen der seluer onser heerlicheden, te ontfangen die eeden van onse getruwen vassalen ende andere ondersaten der voirs. heerlicheden, ende generaelic wael ende duechdelic te doene alle ende singulierlic die saike, die aencleuen ende behoiren, om te nemen onse voirs. possessie, ende al gelijc wij zelue doen zouden ende mogen doen, indien wij aldair tegenwoirdich waren in onsen persoen, wantet ons alsoe belieft ende willen gedaen hebben. Gebieden ende beuelen alle onse Justicijeren ende ondersaten, wient aencleeft ende aencleuen mach, dat zij v ende uwe gecommitteerde ende gedeputeerde in dit doende ende dat dair aencleuen mach, obedijeeren ende ernstelic verstaen. Gegeuen in onse slot van Hesdin den XIen dach van Decembri, int jair ons Heeren duysent vierhondert ende tseuentich, onder onsen heymelicken zegele in absencie vanden groiten. Aldus geteykent: Bij mijnen Heere den Hertoge T. Barradot. Getranslateert ende gecollacionneert tegens den originalen brief, bij my, aldus geteykent, J. Bouillin. KAREL, bider gracie Goids Hertoge van Bourgoengen, van Lothryck, van Brabant, van Lymborch ende van Lutsemborch, Graue van Vlaenderen, van Aertois, van Bourgoengen, Palatijn van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende van Namen, Maercgraue des Heilgen Rijcx, Heere van Vrieslant, van Salins ende van Mechelen, den eersten onsen duerwairdere van onser camere vanden Raide van Hollant, hier vp versocht, saluyt! Alsoe wij mit onse andere opene brieuen van mandemente ende om der

redenen wille, dair inne verclairt, dair of die copie autentijck, getranslateert vuyten walsschen in duytsche, hier aen gehecht is, geordineert ende gecommitteert hebben onse lieue ende getruwe, die heere vanden Gruthuse, Prince van Steenhuyse, onsen Camerlijng ende stadhouder generael in onsen landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, meister Anthonis Hanneron, proest van sinte Donaes te Brugge, meister vanden Requesten van onsen huyse ende een vanden gecommitteerden vp tstuck van onsen demeynen ende financye, meister Jan van Halewijn, oick meister vanden Requesten van onsen voirs. huyse, alle onse Raiden, ende meister Jan Wandele, onsen secretaris, om van onser wegen ende in onsen name te nemen die possessie van onsen lande ende heerlichede van Voirne mit zijnen toebehoiren ende die eede ende huldynge, dair toe dienende, soe ist, dat wij v ontbieden ende beuelen mit rechter ernste, dat ghij terstont trecket in alle onse steden ende doirpen van onsen voirs. lande van Voirne mit alle zijne voirs. toebehoeren, ende in elc van onsen voirs. steden ende doirpen dachuairt ende beueelt van onser wegen, te weten alle onse vassalen, leenmannen, officijeren ende gerechten onser voirn. steden ende doirpen te commen ende te wesen in persoene ende die gemeenten ende inwonende der seluer te commen of te seynden hoire gedeputeerden, volcommelicke van hoirluyder wegen gemachticht, vp en zonnendage naestcommende XXVIIen dach van deser tegenwoirdiger maent, goeds tijts voirmiddage, in onse stede vanden Brielle, om aldair alsdan onse voirscr. commissarisen in onsen name alsulke eede ende huldijnge te doene, als zij ons van rechts ende redenen wege schuldich zijn van doene, ende van gelijcken weder omme te ontfangen, achteruolgende tinhouden van onse voirscr. andere opene brieuen. Ende wes ghij hier inne gedaen sult hebben ende v wederuaeren sal wesen, dat certiffijeert ten voirscr. dage onse voirn. commissarisen. Gegeuen onder onsen zegel vpten XXIen dach van Januario, int jair ons Heeren duysent vierhondert ende tseuentich naden loip van onsen Houe. Aldus geteykent: Bij mijnen Heere den Hertoghe, ter relacie vanden Houe van Hollant, Zeelant etc. J. Bouillin. An hoge ende mogende heeren, mijnen heere vanden Gruthuse, Prince van Steenhuyse, stedehouder generael mijns genadichs heeren tshertogen

van Bourgoengen, gestelt ten saiken zijnre landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, ende meister Anthonis Hanneron, proest van sinte Donaes te Brugge, meister vanden Requesten vanden huyse mijns genadichs Heeren tshertogen van Bourgoengen, meister Jan van Halewijn, oick meister vanden Requesten mijns voirs. genadichs Heeren ende Raiden etc., ende meister Jan Wandele, secretaris des selfs mijns genadichs Heeren, Mogende Heeren! V belieue te weten, dat ic tot versoucke vanden Rentemeister van Noorthollant, Jan van Assendelf, getogen bin mit zekere opene brieuen mijns voirs. genadichs Heeren, dair dese mine relacye an gehecht is, inden lande ende heerlicheden van Voirne mit zijnen toebehoeren, te weten eerst inder stede vanden Brielle ende die dorpen dair omtrent gelegen, ende voirt soe bin ic getogen inden lande van Westuoirn, als inder stede vander Goederreede, in Outdorp, in Bommeneede, in Dircxlant ende in Grijsoort, ende hebbe aldair openbairlic die wete gedaen ende doen doen van wegen mijns genadichs Heeren, te weten alle vassalen, leenmannen, officijeren ende gerechten der voirs. steden ende doirpen, als dat zij commen ende wesen zouden in persoene ende die gemeenten ende inwonende der seluer te commen of te seynden hoire gedeputeerden, volcommelicken van hoirluyder wegen gemachticht, vp en zonnendage naestcommende, den XXVII^en dach van deser tegenwoirdiger maent van Januario goets tijts voir middage, inder voirs. stede vanden Brielle, om aldair alsdan den hogen ende mogenden heere, mijnen heere vanden Gruthuse, prince van Steenhuyse, stedehoudere generael inden landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, meister Anthonis Haneron, proest van sinte Donaes te Brugge, meister Jan van Halewijn, meisters vanden Requesten vanden huyse mijns genadichs Heeren ende alle Raiden, ende meister Jan Wandele, secretaris mijns voirs. genadichs Heeren, om aldair alsdan mijnen voors. Heeren als commissarissen, inden name van mijnen genadigen Heere, alsulke eede ende huldijnge te doene, als zij mijnen genadigen Heere voirs. schuldich zijn van rechts ende reden wegen te doen, ende van gelijcken weder omme te ontfangen, achteruolgende tinhouden mijns voirs. genadichs Heeren andere opene brieuen, nair inhouden des voirs. mandements. Dat dit aldus bij mij gedaen is, certifficiere ic v, Hoge ende Mogende Heeren, war-

achtich wesende. Des toirconde, soe hebbe ic mijnen zegel hier an gehangen, vpten XXVIII^en^ dach vander voirs. maent anno LXX, naden lope vanden Houe. Ende achteruolgende tinhouden van onse voirscr. opene brieuen, soe hebben die van onser stede vanden Brielle ende van onsen lande ende Heerlicheit van Voirne mit zijnen toebehoeren voirscr., wtgescheiden die van onser stede vander Goederreede ende van onsen lande ende Heerlicheit van Westuoirn, vp ghisteren, ende die selue van onser stede vander Goederreede ende van onsen lande ende Heerlicheit van Westuoirn van gelijcken vpten dach van huyden ons die voirscr. huldijnge gedaen, in onse voirs. stede vanden Brielle, voir onse voirgenoomde commissarisen ende gecommitteerden, gelijc ende inder maniere, als van woirde te woirde hier na volcht: Dat zweeren wij, dat wij onsen genadigen Heere, Hertoge Karel van Bourgoengen ende van Brabant, Graue van Hollant ende van Zeelant, ontfangen tot onsen gerechten landsheere, als Heere vanden lande ende Heerlicheit van Voirne mit hueren toebehoiren, zijne hoicheit, heerlicheit ende rechten te onderhouden ende zijnre genaden, zijnen stedehoudere ende Raide van Hollant ende voirt alle zijnen dieneren ende officieren, elken na zijnen toebehoiren huere diensten doende ende excercerende, te obedyeeren ende te assisteren, ende voirt hout, getrouwe ende gedienstich te wesen, tot beschermenisse van zijnen edelen persoene ende staet, als wij van rechts ende redenen wege schuldich zijn van doen, ende voirt alles te doen, des goede ende getrouwe ondersaten hueren gerechten landsheere schuldich zijn van doene. Alsoe moet ons God helpen ende alle zijne heyligen. Ende den voirscr. eedt alsoe openbaerlicken gedaen zijnde, soe deden die selue onse commissarisen ende gedeputeerde, voir ende inde name van ons, mede openbaerlicken, sulke eenen eedt, als oic hier na volcht: Dat zweeren wij, als gecommitteert ende volcommelic gemachticht inden name ende van wegen ons genadichs Heeren tshertogen van Bourgoengen, dat die selue onsen genadigen Heere die Heilige kerck voirstaen ende in hueren rechten ende vryheden onderhouden sal, wedewen ende weesen beschermen ende in rechte ende reden houden, ende doen onderhouden die rechten, handuesten ende preuilegen, zijne Ridderscip, zijne stede vanden Brielle ende den gemeynen lande

20

ende Heerlicheit van Voirne ende den gemeynen poirteren vander stede ende ingesetenen vanden lande ende Heerlicheit voirs. voirtijts verleent ende gegeuen bijden Heeren ende Vrouwen des selfs lants ende Heerlicheit van Voirne, confermeeren, vestigen, onderhouden ende doen houden sal in alle punten onuerbroken, voir him ende zijnen nacommelijngen, Heeren ende Vrouwen van Voirne, ende die eer vermeerderen dan verminderen, ende desgelijcx tvoirs. land ende Heerlicheit van Voirne in rechte ende justicie houden ende doen houden sal, ende oude goede costumen, gewoenten ende haircommen obserueeren ende bewaeren, ende voirt tvoirs. Ridderscip, land, stede ende ondersaten doen alles des een goed Heere schuldich sal wesen te doene. Alsoe moet ons God helpen ende alle zijne heiligen. Ende dese voirs. huldijnge aldus geschiet zijnde, soe begeerden ende versochten die van onser voirn. stede vanden Brielle aen onse voirn. commissarisen ende gedeputeerden dair of een acte te mogen hebben onder onsen zegel, twelke zij hun vuyter name van ons consenteerden ende geloefden. Ende want alle dit inder maniere voirscr. geschiet is, soe hebben wij des tot eenen getuyge, volcommende die gelofte van onse voirs. commissarisen ende gedeputeerden, onsen zegel hier aen dese acte doen hangen. Gegeuen vpten XXVII^en^ dach van Januario, int jair ons Heeren duysent vierhondert ende tseuentich, naden loip van onsen Houe.

Bij mijnen Heere den Hertoge, ter relacye van zijnen stadhoudere generael van Hollant ende andere van zijnen Raide, hier bouen genoemt, J. WANDELE.

XXXIV.

Charles, par la grace de Dieu Duc de Bourgoingne, de Lothr., de Brabant, de Lembourg et de Luxembourg, Conte de Flandres, dArtois, de Bourgoingne, Palatin de Haynnau, de Hollande, de Zellande et de Namur, Marquis du Saint Empire, Seigneur de Frise, de Salins et de Malines, au premier nostre huissier, sergent darmes ou autre nostre officier sur ce requis, salut! Receu auons lumble supplicacion de noz bien amez, les deputez de noz villes de la

Briele, de la Goederee et de nostre terroir de Voorne, contenant comment, depuis le trespas de deffunct le conte dOstreuant, derrain trespasse, en son viuant nostre cousin et sieur viagier des dits lieux, aucuns de noz seruiteurs et autres ont sur leur tel quel donner a entendre impetre et obtenu de nous certains offices et mesmement la clergie de nostre dite ville de le Briele et autres, dont la disposicion en appartient aux bourgmaistres, escheuins et conseil dicelle, et non a nous, comme ilz dient ce apparoir par preuilege, de ce faisant mencion; lesquelles impetracions et choses, dessus dites, sont en derogant a iceulx preuileges et au grant interest, preiudice et dommage des dits de la loy de nos dites bonnes villes et mesmement du bien publique dicelles, se par nous ne leur estoit sur ce pourueu de remede conuenable, si comme ilz dient, dont ilz nous ont tres humblement supplie et requis. Pour ce est il, que nous, ces choses considerees, vous mandons et commettons par ces patentes, que a la requeste des dits suppliants vous adiournez tous ceulx, que vous trouuerez auoir obtenu de nous les offices, dessus dits, soit le dit office de clerc de nostre dite ville de le Briele ou autres, qui nont este donnez par noz predecesseurs et dont les impetrans nont joy, a comparoir a certain et competent jour pardeuant nous ou noz tres chers et feaulx les gens de nostre grant conseil, estans lez nous, pour veoir les dits suppl. receuoir a opponer alencontre de nos dits dons et de leurs dites impetracions, et oyr dire et declairer les causes de leur dite opposicion, y respondre se bon leur semble, et ausurplus proceder et aler auant enoultre, selon raison. En certiffiant souffisamment audit jour les dits gens de nostre dit grant conseil de ce que fait aurez en ceste partie. Ausquelz nous mandons et, pour ce que ce touche nostre auctorite, haulteur et seignourie, commettons que aux parties icelles oyes ilz facent et administrent sommierement et de plain, de jour a autre et sans long proces, bon et brief droit, raison et acomplissement de justice. Car ainsi nous plaist il estre fait, non obstant quelzconques lettres subreptices, impetrees ou a impetrer, a ce contraires. Donne en nostre chastel de Hesdin le XXme jour de Decembre, lan de grace mil quatre cens soixante dix soubz nostre scel de secret en absence du grant.

Par monsieur le duc a la relation du conseil HAUTAIN.

XXXV.

Charles, par la grace de Dieu Duc de Bourgoingne, de Lothr., de Brabant, de Lembourg et de Luxembourg, Conte de Flandres, dArtois, de Bourgoingne, Palatin de Haynnau, de Hollande, de Zellande et de Namur, Marquis du Saint Empire, Seigneur de Frise, de Salins et de Malines: A tous ceulx, qui ces presentes lettres verront, salut! De la partie de noz bien amez, les bourgmaistres, eschevins et conseil et autres bonnes gens de nostre ville de le Briele et de nostre pays et terroir de Voorne, nous a este expose, comment pour la grande singuliere et parfaite amour, quilz ont enuers nous, et pour nous complaire et aucunement nous aydier selon leur puissance a subuenir a noz tres grans et tres sumptueulx presens affaires, et mesmement en faueur de nostre joyeuse et nouuelle aduenue a nostre dit pays et terroir, les dits exposans nous ont liberalement consenti et acorde la somme de vint mil liures, du pris de quarante gros de nostre monnoie de Flandres la liure, a prendre, cueillir et leuer la dite somme tant sur la dite ville comme sur tout le dit pays et terroir dicellui pour vne foiz, ou lieu de ce quilz nous pourroient deuoir pour leur aduenant des aydes de huit annees, qui a present ont cours en nostre pays de Hollande, a nous acordez par le dit pays, tant pour nostre joyeuse aduenue a jceulx pays comme de nostre mariage et autrement, a jcelle somme de vint mil liures des dits pris et monnoie prendre et auoir pour vne foiz en la maniere qui sensuit, assauoir: dedens trois mois prouchains venuz huit mil liures, dedens trois mois apres ensuite six mil liures et dedens les autres trois mois prouchains apres ensuite les autres six mil liures, moyennant et parmy laquelle somme de vint mil liures ilz doiuent demourer et leur auons acorde quilz demourront quittes et deschargiez de leur dit aduenant des dits aydes et subuencions, aians presentement cours, ainsi que dit est, ou cas toutesuoies quil ne soit trouue que leur dit aduenant monte plus selon le taux de nostre dit pays de Hollande, ouquel cas ilz seront tenuz de nous furnir le surplus, ainsi que plus aplain est contenu en lacord et appoinctement, fait sur ce. Mais les dits exposants ne scauroient ne pourroient recouvrer la dite somme en si brief temps, se ce nestoit en vendant sur eulx et le corps de ladite ville

rente heritable et viagiere et en asseant et imposant sur les terres, scituees en nostre dit terroir........, pour le rachat des dites rentes, quilz vendront, et pour ausurplus furnir les fraiz et despens quil leur...... conuiendra faire tant es voyages, quilz ont faiz et feront pardeuers nous, comme pour ladite assiete et imposicion.... autrement: sauoir faisons, que nous, ce considere, mesmement le plaisir et seruice, que les dits exposans nous ont faiz et font en ceste partie, nous a iceulx exposans auons ottroye, consenti et acorde, ottroions, consentons et acordons et leur donnons congie et licence par ces presentes, quilz puissent vendre sur eulx et le corps et communaulte de nostre dite ville de le Briele rente viagiere, a deux vies le denier dix, et a vne vie le denier huit ou audessus, a rachat ou sans rachat, a vne ou plusieurs foiz, et a diuerses personnes, ainsi que mieulx et le plus aiseement et prouffitablement pour nostre dite ville trouuer le pourront, pour par le moyen de la vendicion de ladite rente finer et recouurer ladite somme de vint mil liures, dudit pris de XL gros la liure, et nous en faire paiement aux termes dessusdits; pour lesquelles rentes rachatter et en deschargier icelle nostre ville nous leur auons aussi donne et ottroye, donnons et ottroions par ces dites patentes congie et licence, que par laduiz de noz officiers et des principaulx adheritiers dudit terroir, demourans en icellui, en nombre souffisant, ilz puissent imposer et asseoir, a vne foiz ou a pluseurs, et le plus egalement quilz pourront, le fort portant le faible, sur toutes les terres gisans, scituees et assises oudit pays et terroir de Voorne, soient a gens deglise, nobles ou a autres, de quelque estat et condicion quilz soient, contribuables esdits aydes la dite somme de vint mil liures, et pardessus ce telle autre somme raisonnable, quilz trouueront estre neccessaire, pour furnir les dits fraiz, missions et despens et le cours des dites rentes jusques au rachat dicelles, et les deniers, par eulx ainsi imposez, faire cueillir et leuer par leur commis et par noz officiers et loix faire executer et constraindre les reffusans a payer leur part et porcion, comme lon fait et puet faire pour noz propres deniers. De la recepte et despence desquelz deniers, tant de la vendicion des dites rentes comme de la dite assiete et imposicion, les dits exposans ou leurs dits commis seront tenuz de rendre compte pardeuant noz commis ace et

selon que lon a acoustume de rendre les comptes de ladite ville et dudit terroir. Si donnons en mandement a noz amez et feaulx les gens de noz finances, a noz lieutenans et gens de nostre conseil en nos dits pays de Hollande, Zellande et Frise, aux gens de noz comptes a Bruxelles, a nostre bailli de le Briele et a tous noz autres justiciers et officiers, cui ce puet et pourra touchier et regarder, leurs lieuxtenans et achacundeulx, endroit soy et si comme a lui appartendra, que de nostre presente congie, licence et ottroy, selon et par la maniere que dit est, ilz facent, seuffrent et laissent les dits exposans joyr et vser plainement et paisiblement, sans leur faire ou donner, ne souffrir estre fait ou donne aucun destourbier ou empeschement au contraire. Car ainsi nous plaist il. En tesmoing de ce nous auons fait mettre nostre seel a ces patentes. Donne en nostre ville de Peronne, le premier jour de Juing, lan de grace mil CCCC soixante et vnze.

Par monsieur le Duc

J. Gros.

Buurtmeesters en buurmeesters in Gelderland. In Nav. XXVII, bl. 562 lezen wij: »waarschijnlijk waren er vroeger ook »»buurtmeesters"", eene soort van schouten, die politie uitoefenden". — Inderdaad had men voorheen zoodanige functionarissen, doch men moet onderscheid maken tusschen *buurtmeesters* in de steden, en *buurmeesters* (buyr-, buir- of buermeysters) op de dorpen. De buurtmeesters in de steden waren meesters over de buurten of wijken; van hier hun latere naam van *wijkmeesters*. Te Tiel kwamen zij in 1458 onder den naam *lootmeesters* voor, omdat eene buurt destijds een *loot* werd geheeten [1]). Uit zoovele buurten als eene stad gerekend werd te bestaan, zoovele *buurtmeesters* had men ook. Daar de dorpsbewoners door de stedelingen *naburen* genoemd werden, is het duidelijk, dat men op het platte land nooit buurtmeesters heeft kunnen hebben, maar wel *buurmeesters*, d. i. meesters over de buren. »Nabueren en geerffdens" is eene veelvuldig

---

[1]) Zie mr. E. D. Rink, Beschrijving van Tiel, bl. 41, en aldaar noot 3. De Tielsche burgerij was verdeeld in acht loten (ibidem, bl. 285). In 1538 heette een gezeten burger een „loetig" man (Geld. Plakkaatb., Praelim. kol. 14).

voorkomende combinatie, om aan te duiden de »dorpelingen van eersamen stande". Ook hieruit blijkt de juistheid der Nav. XXVII, 437 van »buurt" gegeven definitie, alsmede van de ibidem, bl. 563 voorkomende opmerking, dat »buurtschap" niet deugt, maar uit *buurschap* (= vereeniging van naburen) is bedorven. Immers de steden zijn oorspronkelijk uit dorpsbuurschappen ontstaan. Uit een geschied- zoowel als taalkundig oogpunt had men dus strikt genomen de steedsche »buurtmeesters" ook eigenlijk »buurmeesters" moeten noemen, en had er nooit van »buurtspraken", »buurtbrieven", maar steeds van »buurspraken", »buurbrieven" gewag moeten zijn gemaakt, gelijk er dan ook altoos sprake is van »buurdagen", en niet van »buurtdagen", alsook van buurwerk, d. i. het werk (reparatiën als anderszins), waarover de buurmeesters het opzicht hadden, dat door hen werd aanbesteed. Het is dan ook spraakkunstig juist, dat Mr. G. van Hasselt in zijne »Arnhemsche Oudheden", III, 101, 102 gewaagt van eene 24 aug. 1419 te Arnhem gehouden »*buer*sprake [van peerden ende van waken te holden, want onse Here (Reinald IV) toenmael kranck was"]. Ibidem, bl. 126, spreekt laatstgenoemde schrijver van de Arnhemsche *Buur*spraak- en Policie-Boeken, ja zelfs treft men in zijne Kronijk van Arnhem (1790), bl. 9, in 1427 »*boer*sprake" aan.

De functiën der buurmeesters op het platteland zijn uit den aard der zaak steeds veel omvang- en invloedrijker geweest, dan die der buurtmeesters, inzonderheid der latere wijkmeesters, in de steden. Dewijl eerstgenoemde functiën veelszins met de politie in verband stonden, en de buurmeesters moesten helpen waken voor de rechten hunner dorpgenooten, werden zij dikwerf »buur*rigters*" (buirrighters) geheeten. Deze benaming was inzonderheid op de Veluwe in zwang, waar zij menigmaal in vereeniging met markrigters, maelrigters, bosch- of houtrigters [1]) politie uitoefenden. Even als deze zien wij hen in een plakkaat van 13 mei 1720 als

---

[1]) Vgl. Gr. Geld. Plakkaatboek, I, 201. II, 641, III, 370, 476. In de dagen van hertog Karel van Egmond sprak men van „Boschmeysteren", die in het Geldersch Maandwerk van mr. G. van Hasselt (1807), II, 73 enz., in gezelschap van „peynderen (schouten), onderpeynderen (onderschouten), vuersprekeren (prokureurs fiscaal), brandmeysteren en andere officieren des landts van Velouwen" voorkomen.

»bediendens van de distrikten" betiteld, doch zoo wij op hunne invloedrijke functiën letten, dan klinkt ons dat »bediendens" wel ietwat zonderling in de ooren, te meer omdat wij deze betiteling in de plakkaten van 6 juni 1698 en 17 oct. 1729 vruchteloos zoeken [1]). Bovendien bekleedden adellijken weleens den post van buurtmeester in de steden, van buurmeester op de dorpen. Zoo treffen wij den in 1444 en 1473 vermelden Brand van Delen, zijn kleinzoon Brand van Delen († 13 mrt 1556), en in 1648 Jacob van Ripperda, als buurrigters te Harskamp op Veluwe aan [2]). Albert van Delen kocht in 1455 van zijn oom Steven van Delen het buurgerigt over de maalschap van Wekerom (bij Harskamp), en Jan de Cock, buyrmeester, staat (namens de ridderschap des kwartiers van Nymegen) deftig onder de eersten in de lange rij van edelen, die hertog Willem II van Gulik en Gelre in 1543 van den eed aan hem gedaan, ontsloeg [3]). Edellieden werden in lateren tijd slechts bij uitzondering benoemd; of liever, zij lieten zich die keus niet altoos welgevallen. Als, bijvoorbeeld, de regeerders en buurmeesters van Driel (Bommelerwaard) Jhr. Gerard van Bommel tot buurmeester hadden verkozen, en weigerden hem, om reden dat hij edelman was, te ontslaan, sterkte het Hof van Gelderland hem 18 jan. 1645 bij zijn adeldom, en gelastte de regeerders en buurmeesters nader te bewijzen dat het in de ampten van Tieler- en Bommelerwaard, en inzonderheid in het dorp Driel gebruikelijk was, zoowel adellijke als onadellijke personen daartoe te kiezen, en hen niet alleen vrijwillig, maar zelfs door dwang deze functie te doen aannemen. Eerst nadat zulks behoorlijk aangetoond zou zijn, verklaarde het Hof in deze kwestie uitspraak te zullen doen [4]). Dat adellijken zelden genoegen vonden in dit ambt, verwondere ons niet. Want de buurmeesters achtten het ook met hunne roeping overeenkomstig,

---

De titels „boschrigter" en „maelrigter" (= beheerder eener maalschap) treft men nog in 1688 aan; zie Geld. Plakkaatb. II, kol. 556. In 1451 leest men van „vorsters vanden bosch" (= boschwachters, waltfursters), die „vander gemeynre malen wegen, oer teeken staken op den Musschenberg bij Arnhem (G. v. Hasselt, Arnh. Oudh., 1803, I, 87).

[1]) Plakkaatb., III, 370 vgl. met II, 642, III, 476.

[2]) Zie Registers op 't Archief van 't voormalig Hof van Gelre, bl. 136.

[3]) Bij Slichtenh., Geld. Gesch., bl. 465b. [4]) Registers, bl. 113.

een oog in 't zeil te houden, wanneer de adellijke goedbezitters, 't zij dan één of meerdere op ééne plaats, naar hun oordeel of naar der geërfden meening, zich te veel aanmatigden. Daarom onderwierpen b.v. de buurmeesters en geërfden der heerlijkheid Oijen de navolgende punten van bezwaar tegen Maria Sophia van Rochelfingh, douairière van Oijen, aan de beslissing van het Hof: 1°. dat het dezer vrouwe niet vrijstond, den schepenkom [1]) aan den president of secretaris afhandig te maken en dien op het kasteel te doen brengen; 2°. nog minder, te eischen dat tot alle gerichtelijke handelingen hare toestemming moest worden verzocht; 3°. dat zij de in hechtenis gestelden dadelijk onder borgstelling zou loslaten; 4°. dat zij de breuken (boeten) veel hooger eischte en nam, dan van ouds gebruikelijk was; 5°. dat zij de passanten van de Oijerbrug in het bruggeld bovenmate bezwaarde; 6°. dat zij den ingezetenen de gewone tiendmaaltijden en Tournoische [2]) tienden onttrok en dus schadevergoeding schuldig was; en 7°. dat zij de schepenen van hun ambt had ontzet en de uitzettingen der ambtslasten buiten medewerking der geërfden verrichtte. Op al deze punten, het vijfde uitgenomen, verklaarde evenwel het Hof 18 jan. 1653 de eischers uit gebrek aan genoegzaam bewijs, of ten gevolge van verkeerde voorstelling der zaak, niet ontvankelijk [3]). O. a. legden zij in 1693 aan Otto van Wijhe tot Echteld, wien zij alle recht van een dagelijkschen heer betwistten, de invoering van verschillende actus jurisdictionis te last.

In elk dorp had men twee buurmeesters. Zij stonden onder den richter of scholtus, en werden uit de geërfden gekozen. Omdat Zandwijk tot de jurisdictie van Tiel behoorde en bij gevolg de richter van Tiel ook richter van Zandwijk was, beëedigde deze de buurmeesters ter laatstgenoemder plaatse, die door de aftredende buurmeesters uit acht, tien of meer geërfden aldaar *jaarlijks* gekozen werden, en de stedelijke raad mocht zich met deze keus of aanstelling niet bemoeien. Bij buurtspraak toch van 2 aug. 1432, — de oudstbekende, van welke daar ter stede nog een open brief voorhanden is, — verordenden de schepenen van Tiel: »des soe sullen die

---

[1]) Op welk gebruik doelt die kom? [2]) Wat waren dat voor tienden?

[3]) Registers, bl. 167.

Buermeysters vanden geerffden indertijt jairlix Buermeysters kyesen mogen op oeren eedt ende ene scutter onbecroent (onafhankelijk) van de Raide tot Tyel in der tijt bij acht off tyen geerffden of meer, die hoem onse Richter tot Tyel indertijt tot gesinne der Buermeysters eyden sall" [1]. Hertog Arnold van Gelre schreef ten aanzien van Nederbetuwe in zijn Landbrief van den jare 1463 voor, dat de geërfden in elk dorp van dit ampt hunne buurmeesters, zonder inmenging van eenig rechtspersoon, mochten beëedigen, doch in dien eed moest, onder aanroeping van God en de heiligen, worden opgenomen dat de nieuwe buurmeesters *van jaar tot jaar* het belang huns dorps en hunner medegeërfden naar vermogen zouden behartigen, aldus: »Item moegen die naebueren in elcken dorp ons Landts vurschreven oeren Buyrmeysteren eyden buyten oirloff onser (den hertog) off onser Amptluyden, doch en sullen geen buyrmeysteren wesen sy en sullen yerst then Heyligen sweeren van jaer toe jaer des Dorps ind erffgenoeten best to doen, nae oere macht, besten weten ind vyff sinnen" [2]. Al lezen wij hier niet rechtstreeks van eene *jaarlijksche* aftreding en verkiezing, de verordening wederspreekt ze echter evenmin, en in verband met de straks aangevoerde uit de Tielsche buurtspraak van 2 Aug. 1432 is ze wel waarschijnlijk te achten. Wat in deze verordening nog dubbelzinnig kon heeten, wordt boven allen twijfel gesteld door artikel I van de »Ordre ende reglement waerna sich voor het toekomende sullen hebben te reguleeren de amptluyden, heeren in de heerlyckheden, derselver richteren, (polder) schouten en buyrmeesteren, om uytsettinge of omslagen in den quartiere van Nymegen te doen" (1684). Dit artikel luidt: »Eerstelyck sullen die amptluyden in de respective ampten *alle jaaren* door de *afgaande* buyrmeesteren doen overleveren die nominatie van nieuwe buyrmeesters. Ende sullen die amptluyden gehouden sijn om binnen 14 dagen uyt die nominatie nieuwe buyrmeesters voor het *loopende jaar* te verkiezen en hen in eedt te nemen". Men ziet hier de jaarlijksche aftreding en verkiezing bevestigd, doch in verloop van tijd ging de beëediging van nieuwe buurmeesters niet meer buiten

[1]) Rink, Bijlage achter de Beschrijving, bl. 6.

[2]) Gr. Geld. Plakkaatb., II, App. 5, kol. 44.

den amptman om, gelijk in den Landbrief van 1463 vergund was. Op elk dorp trad jaarlijks één der beide buurmeesters af, in wiens plaats dan een ander werd gekozen. Als Johan van Bommel te Herwaarden, die als scholtis (richter) de schepenen sloeg, voor schelmen schold en het mes tegen hen trok, op de manier van benoeming der buurmeesters door de geërfden met rechtstreeksche medewerking der aftredende buurmeesters, inbreuk zocht te maken, verstond het Hof 24 maart 1647, dat ze op den ouden voet moest blijven [1]. In hooge en in dagelijksche heerlijkheden deed nochtans de heer der plaats uit de geërfden de benoeming, of stelde, bij afwezigheid van den heer, de richter (scholtus) der heerlijkheid, namens den heer, de buurmeesters aan, hetgeen blijkt uit hun eed, dat zij den heer des dorps zouden gehoorzamen. Maar somtijds betwistten de geërfden den dagelijkschen heeren dit recht, en liet het Hof de zaak onbeslist, wat het geval was ten aanzien van Benjamin Dutry van Haeften, die 26 nov. 1731 voor het Hof staande hield, dat hij als dagelijksch heer, te Haeften niet slechts predikant, koster en schoolmeester, maar ook (polder)schout en buurmeesters kon aanstellen [2].

Bij de in de 15e en het begin der 16e eeuw algemeen geworden *buurtspraken* d. i. bijeenkomsten der burgers in de steden, ter beraadslaging over de lokale belangen, stonden de buurtmeesters uit den aard der zaak mede in de voorste gelederen. Is er nog een brief voorhanden van 2 aug. 1432, die het resultaat behelst eener destijds te Tiel gehouden buurtspraak betrekkelijk eene regeling met de geërfden van Zandwijk omtrent het onderhoud der Tielsche sluizen buiten stadskosten; eene Tielsche buurtspraak van 1444 bevat bepalingen over het onderhoud der dijken, eene dito van 1447 over de verkiezing van stadsrentmeesters, van 1454 over kannen en gewichten enz., van 1459 over de onthaling van gasten door een kraamheer, van 1464 over gemetselde schoorsteenen, van 1473 over het vereischte dat ter verdediging der stad de op vier stuivers schatting gestelde met hun beiden een handbus, en de op minder schatting gestelde burgers met hun beiden een knip-

[1] Registers, bl. 129. [2] Ibidem, bl. 285.

bus moesten hebben, van 1480 over boevenspelen (= boeverije of dobbelspel) en dansen, dobbelspel in godshuizen, van 1483 over den prijs van het vleesch, van 1501 over den wijnaccijns en den prijs van dit gewas, van 1526 over de verplichting van al de burgers om ter buurtspraak te verschijnen [1]. Het gebruik om buurspraken te houden heeft over het algemeen op de dorpen veel langer stand gehouden dan in de steden. Te Tiel hield het omstreeks de helft der 16e eeuw op. Tegelijk met de buurtspraken verdwenen natuurlijkerwijs de *buurtbrieven*, d. i. de acten, notulen of aanteekeningen dezer bijeenkomsten, welke in een *buurtspraakboek* geschreven werden. Hield men in boschrijke streken jaarlijks »holtspraken," b. v. te *Loenen* (en *Zilven*) op Veluwenzoom in 1704 [2], heeft zulks hier en daar vermoedelijk nog wel plaats; het gebruik om *buurspraak* te houden is nog op enkele dorpen in zwang, o. a. te Ede, waar de geërfden dezer plaats en van het gehucht Veldhuizen ouder gewoonte jaarlijks op het koor der kerk bijeenkomen, gelijk nog 25 october 1877 is geschied; bij welke laatste buurtspraak een reglement voor het beheer der *buurtgronden* vastgesteld, en bepaald is, dat ieder eigenaar van een huis en erf, of van eene hectare bouw- of weiland, in de buurt gelegen, voortaan stemgerechtigd geërfde zal wezen [3]. Iets dergelijks heeft nog te Epe plaats [4], alsmede onder Bennekom, waar op de jaarlijksche buurspraken der geërfden in den laatsten tijd veel gehandeld is over de kwestie der verdeeling van de Wageningsch- Bennekomsche Meent [5]. De dag, waarop buurspraak wordt gehouden, heet de jaarlijksche *buurdag*.

Was de uitzetting en omslag der ampts- en dorpslasten aan de ridderschap in vereeniging met de voornaamste geërfden opge-

---

[1]) Rink, Beschrijving v. Tiel, bl. 252—56, 285; alsmede Bijlage F. en E. op bl. 5 en 3 achter de Beschrijving.

[2]) Registers, bl. 248. Reeds in 1442 is daar sprake van. Toen „heeft die Borchgrave (van Roozendaal) vaeck gereden tot Loenen, Brummen enz. om *holtsprake* te halden, ende tot Rheden die thienden te verpachten" (Mr. G. v. Hasselt, Roozendaal, 1808, bl. 314).

[3]) Haarl. Courant v. 27 oct. 1877. [4]) Geld. Volksalm. 1856, bl. 200.

[5]) Zie Haarl. Courant van 10 april 1878.

dragen [1]), waaraan in heerlijkheden de heer (of vrouw) der plaats zijn aandeel had, en moesten deze gelden betaald worden acht dagen na de publikatie in de kerk; de buurmeesters werden daarbij, elk voor zijne woonplaats, gekend en geraadpleegd. Geschiedde zulks niet, verzuimden amptman en ridderschap hen te kennen en op te roepen, of lieten zij dit wellicht uit vrees voor tegenwerking opzettelijk na; zoo achtten zich de buurmeesters gekrenkt in hun recht, tot welks handhaving zij dan soms de hulp inriepen van den hove provinciaal. Vandaar, bijvoorbeeld, in 1696 eene procedure der buurmeesters van Ravenswaaij en zeven andere dorpen in Nederbetuwe tegen amptman en jonkeren dezes ampts. In vereeniging met den amptman en de geërfden wezen zij de contribuabelen aan. Mitsdien verklaarde b. v. het Hof, in strijd met het verlangen der buurmeesters en geërfden van Zoelen, 19 juli 1623 ettelijke landerijen, als gelegen in het gericht van Zandwijk, aldaar, en niet te Zoelen belastbaar [2]); doch handhaafde 21 juli 1610 het wettige gebruik ten aanzien van uitzetting en omslag, toen de geërfden in Nederbetuwe tegenover amptman en ridderschap aldaar de klacht indienden, dat ze niet anders dan in het bijzijn van de voornaamste geërfden of dezer gecommitteerden geschieden mochten [3]). — Ook regelden zij de uitzetting der hoofd- en kribpenningen [4]) hunner woonplaats.

Deze dorpsquota's waarvoor zij persoonlijk aansprakelijk waren, inden zij en keerden zij weder uit tegen genot van zes procento van den opbrengst als maanloon, vermeerderd met de vacatie-

[1]) „Uytsettonge van Amptslasten wort bij Ridderschap en trefflickste geërfdens gedaen", luidt het Landdagsreces van 17 nov. 1577; zie Gr. Geld. Plakkaatb., I, kol. 734.

[2]) Registers, bl. 66.

[3]) Ibidem, bl. 35, 36.

[4]) Ibidem, bl. 231. Een *hoofd* is een soort van kribwerk; *hoofden*, *kribben* en *ritsen* worden dikwijls in één adem genoemd, zie Gr. Geldersch Plakkaatb., II, 391, 417; ja, *hoofden* komt zoowel als *kribben* en *ritsen* (*ridsen*) in de plakkaten als werkwoord voor, b. v. ibid., III, 284. Met deze benamingen kunnen samenhangen plaatsnamen als *De Hoofdakker* (Dreumel), *De Krib* (weiland te Neerlangel o. Ravestein), *Ritsen* (weiland o. Ravestein), *De Ritskamp* (w. te Alphen), *De Ritsche straat* (te Zoelen), enz., enz.

gelden voor de dagen van zitting en omslag, waarbij zij op plaatsen die heerlijkheden waren, tevens in rekening brachten hunne vacatie ten behoeve van den heer, ingeval deze afwezig was [1]). Somwijlen droegen zij, hetzij gemakshalve, hetzij om onaangenaamheden te vermijden, de inning van gezegde gelden, bij wijze van aanbesteding, aan andere personen over. En dan hief men het procento naar willekeur, zoodat het soms negen of tien, ja tot vijftien guldens beliep. Tot keering van dit misbruik hebben b. v. amptman en ridderschap van Nederbetuwe, na de uitzetting der amptslasten over 1688 en 89, vastgesteld, dat de ontvanger-generaal, tegen genot van acht procento laatstgenoemde ongelden *rechtstreeks* uit handen der particuliere geërfden innen zou. Met dit oogmerk hield de ontvanger-generaal (destijds Johan de Cock van Delwijnen) voortaan ten minsten viermaal 's jaars op de dorpen van Nederbetuwe zitting. Bij deze nieuwe regeling droeg men tegelijkertijd de inning der hoofd- en kribpenningen in dit ampt voor het vervolg den amptsschout (destijds Barend Cock) op tegen genot van insgelijks acht procento. [2]) Raakten alzoo in deze landstreek op dit tijdstip de buurmeesters een gewichtig deel van hun financieel beheer kwijt; de inning der amptslasten, voor zoover deze ten behoeve van de plaats hunner inwoning vervielen, bleef hun niettemin aanbevolen [3]). Ook verrekenden zij de penningen der tiendmaaltijden [4]), ingeval of voor zoover deze ten bate van het dorp kwamen. Dien ten gevolge werd Jhr. Otto van Wijhe heer tot Echteld, die aan deze penningen eigendunkelijk hare bestem-

---

[1]) Vgl. Mr. F. N. Sickenga, Geschied. d. belastingen in Nederland, bl. 486, welke schrijver zich echter vergist als hij van de buurmeesters rechtspersonen (officianten) maakt, zeggende, dat zij met den schout het gericht der plaats uitmaakten. De buurmeesters mogen niet vereenzelvigd worden met de gerichtsnaburen of gerichtsluiden, die met den plaatselijken richter (scholtis) aan het hoofd, op ieder dorp het gericht (van eersten aanleg) vormden; zie Rink, a. w., bl 280, noot 1. Als in den loop der 16e en der 17e eeuw voor dit zoogenaamde *buurrecht* op het platte land het *schepenrecht* in de plaats trad, werden gezegde gerichtsnaburen of gerichtsluyden door schepenen vervangen. Doch misschien is gemelde vergissing op rekening te stellen van Nederl. Jaarboeken, 1754, II, 1264.

[2]) Zie Geld. Volksalmanak voor 1878, bl. 169. [3]) Registers, bl. 231.

[4]) Zie over deze gelden Geld. Volksalm., t. a. p., bl. 161—74.

ming had gegeven, 14 febr. 1693 tegenover hen door het Hof in 't ongelijk gesteld. [1]) Het morgengeld, ten bedrage van een ouden braspenning voor elk morgen lands, hetwelk, krachtens den Lingebrief des jaars 1456, de geërfden in Nederbetuwe, Tiel, Zandwijk, Drumpt, Kapel-Avezaat, Wadenojen, Zennewijnen, Hemert en Varik jaarlijks moesten opbrengen voor het schoonhouden van *hun* Lingevak, zetteden drie daartoe aangewezen beëedigde inners (opboerers), door tusschenkomst der gezworen buurmeesters van genoemde plaatsen, zonder aanzien des persoons uit; die buurmeesters vorderden dan elk in hunne woonplaats dat morgengeld in »mit peyndong, als oeren scholt, mit die eyner handt to peynden ind mitter ander hand to slyten ind to verkoepen sonder eynige pandtweringe van weerden in den rechten dair teghens to doen." Als zij het ingevorderd hadden, stelden zij het gezegden drie inners (opboerers) ter hand, op eene boete van tien oude schilden voor elken onwilligen buurmeester; maar genoten, bij getrouwe plichtsvervulling, van ieder duizend morgen een oud schild, en deden dan gezamenlijk in vereeniging met de inners verantwoording van deze ongelden aan den vorst des lands of diens gemachtigde en te gelijker tijd aan de amptlieden zoowel van Over- als Nederbetuwe; want één dezer inners werd uit Overbetuwe benoemd, terwijl van de twee andere de één uit Nederbetuwe, de ander uit Tielerwaard benoemd en door den landsheer aangesteld werd. De buurmeesters der dorpen van het land van Buren met de acht dorpen in Nederbetuwe, t. w. Lienden, Ingen, Eck, Maurik, Rijswijk, Ravenswaaij, Zoelen en Kerk-Avezaat, benevens Beusichem, Geldermalsen en Meteren, moesten tot onderhoud van het op rekening van de geërfden *dezer* dorpen gestelde Lingevak, opgave doen aan hunne Lingemeesters van het aantal morgen lands tot elk dorp behoorende, en nadat laatstgenoemden het bedrag der voor het loopende jaar benoodigde gelden hadden aangewezen, een Vlaamschen groot van elk morgen, of bijaldien dit niet toereikte, een grooter morgengeld van de geërfden eischen; en *hun* werd ter belooning en vergoeding van kosten een Rijnsche gulden van elk morgen lands toegelegd. Wat voor de

---

[1]) Registers, bl, 231.

twee eerste Lingevakken (van Zoelen tot Beest) de taak der buurmeesters was, datzelfde was voor het derde en laatste Lingevak (van Beest tot de sluis te Acquoy), blijkens het Lingerecht van 1459, ten aanzien der geërfden van Marienweerd, Deil, Enspijk, Beest, Renoy, Rumpt, Gellikum, Opijnen, Heesselt, Hier, Nerijnen, Tuil, Haaften en Hellouw, de taak van den Lingeschrijver [1]. Eindelijk inden de buurmeesters van de geërfden huns dorps en keerden uit aan den magistraat van Tiel de door de ingezetenen van Nederbetuwe enz. aan die stad telkens om de zeven jaren op St. Margriet verschuldigde, en daarom »zevenjaarsgeld" geheeten penningen, welke opgebracht werden voor het genot van vrijdom van den Gelderschen tol, en welke de vorst aan deze stad tot onderhoud harer vestingwerken geschonken had [2]. In 1693, bij voorbeeld, schreven burgemeesters, schepenen en raad van Tiel de buurmeesters en naburen van Echteld aan om het »seevenjaergelt" te voldoen, en de buurmeester Jan van Vulpen kwam toen betalen.

Noemden wij tot dusver *gewone* jaarlijks of periodiek terugkeerende ongelden, in welker beheer zij de hand hadden, hun ambt verplichtte hen tevens tot dienstbetooning in de uitzetting en den omslag der *buitengewone* ongelden of onraadspenningen. Reeds de Landbrief van den jare 1439 kende aan de gezworen buurmeesters op de dorpen van Nederbetuwe het recht toe, volgens eed en plicht wettige ongelden (bewyslyck onraet) van de geërfden en hun eigendom te heffen, van welke penningen zij echter zorgvuldige verantwoording aan die geërfden doen moesten. Zoo zij die onraadspenningen eischten voor eene noodwendige, nuttige of billijke zaak, dan mochten zij, ingeval van halstarrig verzet of wanbetaling, die gerechtelijk uitvorderen, »uytpeynden mitten geswaeren peynder [3]) sonder ymants wederseggen, mit regt" [4]. De peinders, naburen en buurmeesters van geheel Over- en Neder-

---

[1]) Vgl. Gr. Geld. Plakkaatboek II, App. kol. 115, 128, 130, 134.

[2]) Zie Rink. a. w., bl. 239, 40, alwaar deze schrijver het gevoelen van Sligtenhorst (Tooneel, bl. 42[b]) nopens den oorsprong dezer schatting wederlegt.

[3]) d. i. schout, vgl. Nijhoff, Oorkonden, V, bl. 217.

[4]) Ibidem, bl. 124.

betuwe ontvingen in 1435 aanschrijving van hertog Arnold van Gelre, om geenerlei ongelden hoegenaamd van de burgers en ingezetenen der stad Arnhem te heffen, en dit wegens de trouwe diensten door deze bij de belegering van Buren in dit jaar den hertog betoond. [1]) In den jare 1497 moesten zij voor hertog Karel *ossengeld* heffen, inzonderheid in het land van Maas-Waal [2]), bij name Harmen van Tricht en Deric Brien, buurmeesters te Appeltern (25 gl), Johannes van Hoemen en Arnt Zeegwattenszoon, buurmeesters te Alphen (69 gl.), Arnt van den Poll en Gherit van Bueren, buurmeesters te Dreumel (49 gl., 24 gr.), Maes van Heelu en Jan Smit, buurmeesters te Wamel (46 gl.), Wouter Nasghert en Heinric Harmenszoon, buurmeesters te Druten (23 gl.), Heimeric van Druten Wouterszoon en Johan van Afferden, buurmeesters te Afferden (27 gl.). — Insgelijks zetten zij uit en inden de brandschat- en ostagiepenningen, of de morgentaalsgewijs verdeelde gelden, welke de geërfden verplicht waren te betalen, om de renten en aflossing te vinden van het ontbrekende aan het kapitaal, 't welk, naar den wil van Lodewijk XIV, de door de Franschen overheerde streken in 1674 hadden moeten uitkeeren, ten einde van deze lastige indringers ontslagen te geraken. — En zeker gaat het dat zij den omslag hielpen regelen der gelden, vereischt voor de algemeene landssubsidiën, later onder den naam van *pachten* ter kwader faam bekend. Als over dezen omslag tusschen de buurmeesters der heerlijkheden Batenburg, Horssen, Leur, Hernen, Balgooi, Ogen en Dieden en tusschen amptman en ridderschap van Maas-Waal verschil ontstond, verklaarde het Hof 6 maart 1646, dat gezegde heerlijkheden een vierde deel, de Maas-Waalsche dorpen drievierde deelen moesten opbrengen. [3]) Was de schatting te drukkend, de (latere) pacht ten bate van den lande te zwaar, dan stelden zij zich aan het hoofd der geërfden hunner woonplaats en dienden namens hen rekwesten bij hoogere autoriteiten in tot erlanging van meer gunstige beschikkingen. Dit deden b. v. de buurmeesters van Ingen, Lienden, Kesteren, Den Oudenwaard en Ommeren in 174$^{7}/_{8}$ bij Willem IV van Oranje,

[1]) G. v. Hasselt, „Arnh. Oudheden" (1804), III, 17, 18.
[2]) Zie G, van Hasselt, „Geldersch Maandwerk (1807), I, 457, 58.
[3]) Registers, bl. 124.

stadhouder generaal van Gelderland, enz., nadat sedert 1740 felle winterkoude, dijkbreuken, muizen, hagelbuien, veepest achtereenvolgens deze landstreek geteisterd hadden, en »niet jegenstaende dese smertelijke dog regtvaerdige oordelen Gods, de inwoonders niet de minsten verligtenis der ongelden hebben becomen, neen maar van jaer tot jaer nog sijn verswaert geworden door in den top opgeclommene swaerwigtige schatpenningen" [1]). Maakten elders in den lande onstuimige volksbewegingen in 1748 en daarna aan deze hoog opgevoerde landssubsidiën een einde, gewis heeft de aankondiging en inzameling van het aandeel, dat elk dorp in de vervolgens ingevoerde algemeene Landskollekte had te dragen tot de taak der buurmeesters behoord. — De vestiging van tijnzen in vaste goederen, voor kerkelijke doeleinden, of de verlegging van zoodanige tijnzen uit het éene in het andere perceel, geschiedde vaak met hunne en der voornaemste geërfden voorkennis. De voorkennis, b. v., der »gekoore buermesteren met de voornaemste nabueren" van Ravenswaai gaf Hendrik Jansz., gerichtsman en kerkmeester, en Dirk de Bruyn, gerichtsman en custos daar ter plaatse, de vrijmoedigheid om 2 april 1613 den transfixbrief te bezegelen, waarbij de jaarlijksche rente van twee oude schilden, ten behoeve der St. Nicolaaskerk enz. 22 febr. 1471 door Beatris, weduwe van Herman van Ravenswade, in eene hofstad ter plaatse gevestigd, in een ander perceel overgebracht, en de jaarlijksche kwijting daarvan door de eigenaars van dat perceel, Bartholomeus Werboltsz. genaamd van Heteren en Anna Jansdochter, echtelieden, overgenomen werd [2]).

Hunne zorg voor het dorpsbelang, waarop de begeerte naar innings- en uitkeeringspercenten misschien wel een weinigje invloeduitoefende, deed hen somwijlen beslag leggen op de inkomsten van vicariegoederen. Dit hadden b.v. de buurmeesters van Horssen gedaan met de opkomsten der St. Antonis vicarie, welke de heer van Batenburg (en Hologne), uit kracht van collatie, den schoolmeester der plaats had toegewezen. Het Hof bevestigde evenwel 17 febr. 1644 Johannes Valentinus Ruppius, predikant te Batenburg, ten behoeve van

[1]) Dit rekwest is opgenomen in den Tielschen Almanak voor 1878.

[2]) Het origineel, op perkament, is in het kerkeraadsarchief te Ravenswaai aanwezig.

zijn schoonbroeder, vermoedelijk Franciscus Diepenbroek [1]), pred. te Horssen (1619—57), in het recht op het genot dier opkomsten, en behield tevens zich het recht voor om de bevoegdheid der heeren van Batenburg en Holoigne als collatoren dier vicarie nader uit te wijzen [2]). Was in deze kwestie de benoeming van een schoolmeester in het spel, wiens gewichtig ambt men weleer als een nevenbaantje van het custos (koster)- schap aanmerkte, en werd deze functionaris op plaatsen, die geen heerlijkheden waren, gekozen door de stembevoegde manslidmaten: geen wonder, dat de buurmeesters, als invloedrijkste geërfden, aan die keus *hun* aandeel hadden, inzonderheid, wanneer de kustorie dorpsdomein was. In dit geval viel er tusschen hen en tusschen andere geërfden en ingezetenen wel eens verschil over het onderhoud van het schoolhuis, gelijk in 1731 in de oude bannerheerlijkheid *Baer en Lathum* plaats greep [3]). Hun invloed op het kosterschap ging soms zóóver, dat zij niet alleen de benoeming, maar ook het ontslag van den titularis zochten te bewerkstelligen. Te Hurwenen b. v. maakten zij in vereeniging met hun (polder) schout, in 1713 aanspraak op het recht om den koster en schoolmeester af te zetten, doch dit recht werd hun door Gerrit le Grouw 1 juli voor het Hof betwist [4]). Zelfs op plaatsen, die dagelijksche heerlijkheden waren, strekten zij somtijds hunne zorg voor de bizondere dorpsbelangen zóóver uit, dat zij de aanstelling van predikant, koster en schoolmeester bepaald tot hunne functiën rekenden. Dit geschiedde vooral dáár, waar de heer niet metterwoon gevestigd was. En zij werden ook hierin ontzien. Want als de buurmeesters H. W. Paasschen en J. van Stuivenberg tegenover de bewering van Karel Pieck, dat hij als dagelijksch heer van Zoelen mede [5])

[1]) Deze moet dan met eene zuster van den Batenburgschen predikant gehuwd zijn geweest, want Johannes Valentinus Ruppius was met Margaretha Eilbracht gehuwd, en in de genealogie dezer familie is geen plaats voor hem; zie Navorsch. XXVIII, bl 148, 149.

[2]) Zie Registers, bl. 109. In 1714 waren te Horssen noch pastoriegoederen noch pastorie; de predikant werd, volgens akkoord met den heer van Batenburg, betaald door het kwartier van Nymegen, dat volgens landschapsplakkaten en synodale resolutiën, het collatierecht uitoefende (ibid., bl. 258).

[3]) Ibid., bl. 284. [4]) Ibid., bl. 257.

[5]) Dit „mede" ziet op de voordracht, waaruit de heer eene keus kon doen.

deel had aan de aanstelling van een predikant, koster en schoolmeester ter plaatse, 23 mei 1719 vóór het Hof staande hielden, dat de dagelijksche heerlijkheid geene gemeenschap had met de functiën der buurmeesters, als zijnde meer uitsluitend belast met de policie en de partikuliere dorpsaangelegenheden, waagde dat hooge collegie zich niet terstond aan eene beslissing, maar stelde de zaak uit [1]). En toch stond men hier voor een geval van sterke machtstoeeigening, en dit nog wel op een dorp, waar het geslacht Vijgh ettelijke jaren geleden alvermogend heerschte! 't Is echter waarschijnlijk, dat het Hof hier niet terstond ten gunste van den heer recht sprak, vermits diens recht tot begeving der kerkelijke beneficiën in loco, toevallig uit den leenbrief kon zijn gelaten. Immers 19 jan. 1731 stelde datzelfde Hof Willem Hendrik Pieck, die als heer van Zoelen een koster en schoolmeester ter plaatse had aangesteld, in 't gelijk tegenover den schutter des dorps en den amptsdienaar van Nederbetuwe, als deze zich, namens den amptman, tegen die aanstelling verzetten [2]). Het verzet ging hier thans niet van de buurmeesters uit.

Het gewichtigste gedeelte van hun ambt bestond echter in het beheer der dorpspolders. In vereeniging met hun schout oefenden zij het recht van keur op straten, stegen, wegen, voetpaden, stroomen, vlieten enz., en voerden daarover de schouw [3]). Zij moesten zorgen voor het opgraven of leggen van publieke wegen [4]), en hadden het toezicht over de boomen, daar langs geplant [5]), beslisten over het bezit en recht van uitweg [6]), alsmede over grensscheidingen [7]). Zij hielden toezicht over de waterlossing, ook met het oog op dijkscheuring of dijkbreuk [8]), ordonneerden desbenoodigd nieuwe kaden (syrongs), kadijken en kweldammen [9]), en zorgden voor derzelver onderhoud [10]), voor het herstel van dijken [11]) en sluizen, voor het vegen der weteringen [12]), mitsgaders voor de

---

[1]) Ibidem, bl. 263, 264. [2]) Ibid., bl. 283. [3]) Ibid, bl. 289.
[4]) Ibid., bl. 107. [5]) Ibid., bl 112. [6]) Ibid., bl. 175, 176.
[7]) Ibid., bl. 136, 137. [8]) Ibid., bl. 109, 110. [9]) Ibid., bl. 289, 330.
[10]) Ibid, bl. 216, 330, 34. [11]) Ibid., bl. 110.
[12]) Ibidem, bl. 394. In het archief van het voormalig Hof van Gelre is nog rekening en bewijs voorhanden van de buurmeesters van Driel van den jare 1684 wegens onkosten voor het vegen der benedenste wetering en uitvliet, enz. enz. ten

toepassing van het dijkrecht [1]. — De kosten van al deze zaken werden morgentaalsgewijs over de landerijen verdeeld en bestreden [2]. Men leest b. v. in eene rekening van Arnt te Boekop van den jare 13?6: »Item soe hebben die Buermeister tot Wamel van elcken mergen lantz bynnen dycks gelegen die myns Heeren van Gelre syn, iii ny groet (nieuwe grooten): des lands is xlvii mergen v. hont. Valet iiii gln. xiiii. gr.". En onder de uitgaven van Herman van Bemmel in 1398 komt voor: »Tot Wamel van die xxxvi½ morgen lands, die daer gelegen syn, te dycken gegeven, als van dycken, die binnen dycs gelegen syn ende van den weteringe te halden, vi gl. xxi. gr. Item van Wychenredycks, xiiii. gr." [3]. — Ingeval van watersnood waren twee gezworen buurmeesters verplicht met twee heemraden den dijk des dorps, waar het onheil voorviel, te keuren en de vereischte reparatie te gelasten; hunne bemoeiing te dezer zake was dan even wettig, »gelyck off die Amptman mit allen den Heemraeden op een volkundiger schauwe dat schierden (cierden) ind koerden, op al sulck broecke (boete) als hen dat dunckt des landts noot syn moege, ind doch niet meer dan op een roede dycks vier alde schilden of dair onder to setten, ind dat wtgepandt (door dwang van rechtsmiddelen ingevorderd) to worden gelyck andere broecken", — gelijk een Landbrief van Nederbetuwe (1463) voorschrijft. — Zij heinden de

laste der dorpen Driel, Rossum, Hurwenen, Hedel en Amerzode. En 21 febr. 1705 zagen zich de Drielsche naburen door het Hof van Gelre tegenover de buurmeesters van Hurwenen gehandhaafd in het door deze betwiste recht op het beheer en het vegen der Drielsche weteringen, en om, na oproeping der naburen, de schouw er over te voeren (ibid., bl. 249). Het Bommelerwaardsche Driel bezat dus enkele voorrechten, waarvan ons nu en dan meerdere blijken zijn voorgekomen. Op dit dorp past dan de opmerking, welke mr. J. C. van Hasselt in zijn De Usu atque auctoritate juris civilis Romanorum in Gelria (1763), p. 13, ten aanzien van de Veluwe ten beste geeft, aldus: „antiquis consuetudinibus accenseri praeterea debent *jura particularia* quibusdam communitatibus vel universitatibus, quae markten, maelschappen, bosschen en buerschappen vocantur, propria, et quae certa jurisdictione, e sola consuetudine determinata, gaudent (vid. Landrecht van Veluw, cap. 30, art. 3; cap. 37, art. 6).

[1] Ibid., bl. 220.

[2] Ibid., bl. 158.

[3] Aldus in het Geldersch Maandwerk van mr. G. v. Hasselt (1807), I, 137.

meenten of menthen, d. i. gemeentegronden af, en verpachten die, lieten ook het vee schutten, dat daar niet mocht grazen [1]). Zoo niet altoos het rechtstreeksch beheer, dan voerden zij toch het opzicht over de heidevelden en venen, die geen bepaalden eigenaar hadden, inzoover ze als gemeentegronden, en niet als domein der landvorstelijke hoogheid werden beschouwd [2]). Soms traden zij zelve wel als pachters dezer gronden, van heetvdden en onland op, doch dan werd hun het recht om er buurmeesterschap over uit te oefenen, natuurlijkerwijs betwist. Ingeval deze gronden aan de geërfden en aan het kerspel in onverdeeld gemeenschappelijk gebruik werden toegewezen, hadden de buurmeesters ze gedeeltelijk onder hun beheer" [3]). Van hier, dat er tusschen de geërfden en hen weleens verschil ontstond over het recht van plaggen en turfsteken [4]), van plaggen maaien en zoden slaan [5]). Bespeurde men iets van 't in brand steken van heidevelden, dan moest men volgens plakkaat van 14 mei 1688 terstond iemand van zijn huisgezin zenden naar den schout, onderschout, of, bij afwezigheid van deze, naar de buurrichters, die »met klockenslagh [6]) ofte bij gebreck van dien, met blasinge eens hoorens die huysluyden ende inwoonders" hadden te ontbieden om hulp te verschaffen tegen den brand [7]). Bij plakkaat van 17 oct. 1729 werd den buurrichteren alleen opgedragen [8]), wat zij voorheen in vereeniging met de mark- en holtrichters deden, t. w. om in geval van uitgestrekten heidebrand, in overleg met den richter aan de belanghebbenden een andere

---

[1]) Ibid., bl. 167. [2]) Ibid, bl. 215. [3]) Ibid., bl. 229, 84.

[4]) Ibid., bl. 232. [5]) Ibid., bl. 324.

[6]) Dit woord had bij onze vaderen drieërlei beteekenis, t. w. die van „klokluiden", gelijk in den tekst, die van „oproeping ter heirvaart", en die van „omslagsgeld ter ontduiking dezer heirvaart". In laatstgenoemden zin gewaagden zij ook van „clockegeslagh" en van „clokkeslagspenningen"; zie het „Reglement op den omslag van dit Middel", door H. K. H., gearresteerd 31 Dec. 1753, te Arnhem bij v. Goor.

[7]) Vgl. Geld. Plakkaatb. II, 555. Reeds vroeger waren plakkaten tegen het in brand steken van heidevelden uitgevaardigd, b. v. 14 juni 1554, 7 mei 1556, 13 oct. 1676; zie ook de plakkaten van 6 juni 1698, 13 mei 1720 en 17 oct. 1729 — Het heidebranden om een vreugdevuur te hebben, gelijk in 1519 bij Arnhem plaats had „omb der Victorien vander slachten int lant van Luenenburch" (G. v. Hasselt, Arnh. Oudh., III, 173, 74) is natuurlijk geheel iets anders.

[8]) Ibidem, III, 475.

heidestreek aan te wijzen, waarop deze hunne schapen konden doen weiden; want al wie schapen hoedde op afgebrande heidevelden of op een afstand van vijftien roeden er van daan, binnen drie jaren nadat ze afgebrand waren, verbeurde de helft der schapen [1]). De geschutte schapen moesten onder behoorlijke cautie van de eigenaars, in overleg met de buurrichters worden vrijgelaten [2]).

Eindelijk regelden zij den tijd der paarde- en veemarkten, en lieten die aankondigen [3]).

Behalve de innings- en uitkeeringspercenten waarvan boven sprake was, hadden zij *hun* aandeel van de boeten, gesteld op de overtreding der plakkaten of recessen, welke hunne functiën golden [4]).

De in de Tielsche buurtspraak van 2 aug. 1432 reeds vermelde »schutter" was vervolgens tevens gerichtsbode; als zoodanig stond hij in dienst van den richter, als schutter diende hij de buurmeesters.

De functiën der buurmeesters blijken in 't algemeen uit den eed, welken zij afleggen moesten, in dezer voege:

»Wij loven en sweeren dat wij opreghte buermeesteren sullen »wesen, dat wij des gantsche dorps beste sullen soecken ende selfs »argste weeren (schade verhoeden), dat wij alle des dorps nodige »reparatie ten minste costen sullen aenbesteden, dat wij op allen »'s heeren wegen, paden, sluysen, dammen en watergangen goede »acht sullen nemen; in somma, dat wij alles sullen doen ende »laten (doen) wat dat trouwe ende opreghte buermeesters sy te »doen. So waer helpe ons Godt almachtigh".

Op heerlijke plaatsen legden zij, met inlassching der woorden: »dat wij den heeren sullen obedieeren ende respecteeren, desselfs ende des gantsche dorps" enz., namens en van wege den heer

---

1) Ibid., II, 643.

2) Ibid. III, 476. Op het moedwillig in brand steken van heidevelden stelde men eerst geeseling en bannissement, later, behalve de geeseling, brandmerk en twintig jaren tuchthuisstraf.

3) Registers, bl. 306, 339.

4) Zie plakkaat van 7 mei 1556, Geld. Plakkaatb. I, 202.

dezen eed af, en werden dan ook buurmeesters of buurrichters der heerlijkheid geheeten. Aldus in een eed van 2 juni 1716, waarin dus het belang der heeren (dagelijksche zoowel als hooge) zelfs boven het belang des gantschen dorps, nog op den voorgrond wordt gesteld; in een eed van 27 aug. 1777 lezen wij echter als nadere bepaling van dat »obedieeren ende respecteeren" uitdrukkelijk deze woorden: »maar inzonderheit deeze jurisdictie, preminentie, regt ende geregtigheeden voor te staan en dezelve tot sijne ('s heeren) meeste reputatie en dienst te helpen maintineeren", enz.

Den 18 oct. 1796 zijn, ook in tot dus ver heerlijke plaatsen, ten gevolge van de afschaffing der heerlijke rechten, de buurmeesters door de stemgerechtigden des dorps aangesteld.

Bij de invoering van het Departementaal Reglement in 1802 bleef het ambt der buurmeesters nog in wezen. In het »Reglement van het Amptsbestuur in Nederbetuwe" van den jare 1805 leest men in art. XI: »De buurmeesters brengen de busse" (waarin de stembiljetten waren), en in het »Reglement op de geërfdendagen in Nederbetuwe" van het zelfde jaar treft men in art. X de bepaling aan: »De oudste, of bij absentie, de tweede buurmeester zal *praesideren*". Maar in 1811, bij de aanstelling van maire's op de dorpen, is het buurmeesterambt opgeheven. Alhier te Eck en Wiel, bij voorbeeld, dat weleer eene dagelijksche heerlijkheid was, zijn de laatste buurmeesters (R. Verbrugh en J. van Beusekom) in 1809 aangesteld, en 19 september door L. J. Wtenweerde, scholtus van Eck en Wiel, namens en van wege den Amptman van Nederbetuwe beëedigd. In dien eed heetten zij buurmeesters, niet der heerlijkheid, maar van den dorpe Eck en Wiel, en betuigden zij: »dat wij in ons ambt als buurmeesters alle aanschrijvinge van wegen het kwartier of ampt zullen obedieeren en respecteeren", enz. enz. Het buurmeesterschap is toen, voor zoover het 't beheer der dorpspolders betrof, door het *poldermeester*schap vervangen. Den 30 sept. 1813, b. v., legden Cornelis Jacobszoon van Wijk en Joost van Sijll, benoemd tot poldermeesters alhier, op de gerichtskamer te Wiel als zoodanig in handen van straks genoemden scholtus dezen eed af: »Wij loven en zweeren, dat wij in »onze kwaliteit van poldermeesters getrouw en opregt zullen wezen, »regt en geregtigheid zullen voorstaan en des dorps beste zullen

»zoeken en het schadelijke weeren, dat wij alle dorpsreparatiën »ten minsten kosten zullen aanbesteden; voorts, dat wij den Kei»zer gehoorzaam en getrouw zullen zijn, zijne wetten en beveelen »zullen obedieeren, en voorts ons zóo gedragen als opregte en ge»trouwe poldermeesters gehouden zijn te doen". De eed van 19 sept. 1809 werd genotuleerd door J. van Osselen, als secretaris, maar die van 30 sept. 1813 door denzelfde als *polder*secretaris. De eed, 20 oct. 1814 door den poldermeester Gerrit van Wijk alhier afgelegd, bevat: »alle aanschrijving van wege het Bestuur over ons gesteld zal obedieeren en respecteeren". Den 30 oct. 1816 legde R. Verbrugh den eed als poldermeester in handen van scholtus Wtenweerde af. De poldermeesters worden tegenwoordig, ingevolge het »Reglement op het Beheer der Rivierpolders in Gelderland" in dato 3 sept. 1856, voor den tijd van drie jaren aangesteld, en door den dijkgraaf van het ampt beeedigd. Als dan verklaren zij eenvoudig, dat zij de belangen zullen behartigen van den polder, aan hunne zorgen toevertrouwd.

J. ANSPACH.

[*Buur* beteekent woning. Vandaar *gebuur* = die met ons in het zelfde huis woont: later is dit verkort tot *buur*. Niet van dit woord, maar van *buur* = woning komt *buurschap*: het beteekent eene verzameling van huizen. *Buurmeester* zal wel eene zamenstelling zijn met dit laatste woord. *Buurtmeester* en *buurmeester* is hetzelfde: want beide *de buren* en *de buurt* (d. i. *het gebuurte*) beteekenen de huizen. In Friesland noemt men de kom van het dorp nog *de buren*. Vgl. ook de namen *wijkmeester*, *bonmeester*, *heer van de buurt* enz.]

De dubbele ebbe in Juli, 1672. Ieder die het derde deel der Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen en het opstel van Mr. H. J. Koenen in het negende deel van Nijhoffs Bijdragen gelezen heeft, weet, dat reeds vóor ruim veertig jaar de historische kritiek het niet eens was met de dubbele, de wonderdadige, of — om met Martinet te spreken — de ongewone ebbe van den 21 juli, 1672. Bij het vele, dat over het al of niet aannemelijke van dit ook in 1775 en 1853 waargenomen natuurverschijnsel gezegd is,

heeft men nog de getuigenis van een tijdgenoot verzuimd bij te brengen. Mr. Aernout van Overbeke maakt er melding van in zijne Rijmwerken en wel op bl. 33 van den zevenden druk. In een zegezang op de blijde inkomst van Prins Willem den Derde, zegt hij:

'tWater most cours veranderen
En leerde tweemaal ebben,
Op 't vermetel voorneemen
En 't landen der Eng'landren
't Heeft zig van d' oude pligten
En de natuur ontslagen,
Om na Godts wil sigh
In alles te gedragen.

Volgens het bekende Leven en Bedrijf van Willem de Derde door L. S. (Amsterdam, 1694.) Deel I, bl. 220, kwam de Prins in den avond van den 8 December 1673 in den Haag terug. Overbeke schreef deze cantate, over welker vorm hij tot verontschuldiging zegt, dat het woorden zijn op eene gegeven melodie. Blijkens bl. 88 zong de dichter zijne Blijde Inkomst zelf, misschien wel ten aanhoore van 't hof, zeker in tegenwoordigheid van Constantijn Huygens, die hem zijn Korenbloemen schonk, in zeer schadelijken ruil voor »mijn Psalm-boek".

Mr. Aernout van Overbeke had zelf de ebbe op onze kust niet kunnen waarnemen. Echter getuigde hij in 't volgende couplet bij ervaring:

De winden — —
woeijen in onze zeilen,
Na dat elck noodig had,
Smyrn' en Oost-indien,
met rijke Coopmanschappen,
Die konnen klaer getuygen,
Hoe God haer liet ontsnappen.

Want hij was het, die als hoogste ambtenaar der O. I. Compagnie de retourvloot van 1672 naar Nederland bracht. Den 23 April van dat jaar kwam hij aan de Kaap. Op zijn verderen tocht had hij een voorspoedige reis tot Hitland, waar hij bericht kreeg van den

uitgebroken oorlog, zoodat hij naar de Eems liep. In zijn rapport zegt hij, dat twee Ingelse fregatten hem éenen dach hebben bevochten »en de grootste ons omtrent drie à vier dagen vervolchden. Dit schip deed wel 100 zeynen, om hulp van syn makkers te bekomen, tot de goede Godt ons alle geluckig in welstant op den 3 Augusti 1672 de Eems heeft ingebracht."

Vier dagen later verliet De Ruyter de Zeeuwsche kusten om deze veertien schepen, die op tienmaal zooveel tonnen gouds geschat werden, af te halen; hij bracht ze veilig binnengaats en keerde naar Schooneveld terug.

Zeker kwam Overbeke te laat, om beide, ebbe en storm, waar te nemen; maar niet meer dan veertien dagen, en vóor hij veilig binnen Amsterdam was, had hij gelegenheid genoeg, om alle verhalen te hooren, van 't geen gedurende zijn meer dan vierjarig afwezen hier had plaats gehad. Daartoe behoorde vooral, wat in de vier jongste maanden had plaats gegrepen, en zeker was voor een Commandeur van retourschepen het voorgevallene in de laatste dagen Juli wel het belangrijkste. Dat de ebbe als een feit beschouwd werd, nog in 't midden van denzelfden oorlog, en dat zij als een wonderwerk bezongen werd in de voorname kringen, waarin met name de heer van Zuilichem verkeerde, is niet zonder beteekenis. De rijks-archivaris De Jonge grondde zijn twijfel vooral op de stilzwijgendheid van tijdgenooten; hetgeen Overbeke gezegd heeft kan weinig jonger zijn, dan de terugkomst van den Prins, daar Mr. Aernout reeds in Juli daaraanvolgende overleed.

Nu van Overbeke, die als een vermakelijk en soms stichtelijk poëet bekend is en een niet al te kiesch reisverhaal schreef, zich thans voordoet als Commandeur der vermaarde retourvloot, wier gelukkig thuisvaren iedereen vernomen heeft, wijden wij een klein artikel aan hem en zijn geslacht, in de afdeeling Geschiedenis der letterkunde [1].

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

---

[1]) Dit komt reeds voor op blz. 238—240 van dit deel.

VRAGEN.

Lodewijk. — Onlangs las ik in van Kampens Geschiedenis der Letterkunde, toen de volgende passage eensklaps mijn aandacht trok. — »Vijf jaren, na de eerste maal zijn geliefde te hebben gezien, besloot hij (Dante) tot eene groote reis, hij bezocht in 1330 de stad Lombes in Frankrijk en maakte daar met twee mannen kennis, zekeren Lilio di Stefano en een Nederlander, genaamd Lodewijk (?) met welken hij naderhand gedurig briefwisseling hield." (Dl. I, blz. 294, § 194.)

Is er ook iets naders van genoemden Lodewijk bekend, en zijn deze brieven ooit publiek geworden?

Met opheldering van het een en ander verplicht men den vrager,

Dordrecht. P. A. KELLER PZN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Twee koperen penningen. (XXVIII, bl. 125). 1°. Zonder over de echtheid te kunnen beslissen, omdat het stuk ons niet onder de oogen kwam, zoo is het beschreven en afgebeeld (ook in brons) bij Cohen I, p. 262, no. 67, pl. XIV, en aldaar gewaardeerd op r. 15, brons. In goud, p. 256, no. 12, fr. 150 in zilver p. 256—257, no. 13—14 op fr. 25, alle met het opschrift:

Fides exercitvvm.

2°. De andere t. a. p. beschreven duitsche penning zal wel een neurenburger speelpenning zijn.

J. D.
L.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Versje van Claudius: Meine Mutter hat Gänse. (XXVIII bl. 170). 't Schijnt op kinderen te doelen en een satyriek wiegelied geweest te zijn, bij maneschijn te zingen. Men kan dit afleiden uit het

opschrift in verband met de beide voorgaande dichtstukjes, gelijk dit drietal in onmiddellijke volgorde voorkomt in Matthias Claudius Werke, 4e. Auflage, 1829, 1e. Band, s. 107. Doch wijlen mijn hooggeachte ambtgenoot S. Crommelin, die van 1824 tot 1847 predikant te Leeuwarden was, heeft mij verhaald, dat hij in het begin dezer eeuw eene reis naar Duitschland gedaan en Claudius te Hamburg bezocht had. Al spoedig viel het gesprek op de geschriften van den Wandsbecker Bode, en onder de vragen, welke de heer Crommelin daaromtrent deed, behoorde ook die naar de beteekenis van het aangehaalde versje. Hij bekwam echter van Claudius tot antwoord, dat deze niet meer met juistheid zeggen kon wat hij er vijf en twintig jaren vroeger mede gemeend had. Deze bekentenis van den auteur zelf zal thans wel iedere poging tot eene rigtige verklaring nutteloos maken.

Leeuwarden. L. PROES.

VRAGEN.

Citaat van Abel Eppens. In een duitsch geschrift vind ik het volgende citaat van Abel Eppens: »Denn es ist wohl nicht mehr »so wie Abel Eppens seiner Zeit notirt, dass schier keine Familie »des Groningerlandes sei, die nicht irgend einer Angehörigen in »Ostfriesland wohnen habe, et vice versa."

Vrage: Wie was Abel Eppens? Wanneer leefde hij? En uit welk werk is bovengenoemd citaat genomen?

Fransch werk over de bijen. Wie is de blinde, die in het Fransch, een prachtig boek over bijen en hare verrigtingen geschreven heeft?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Zilveren beker te Zwartsluis. (XXVI, bl. 512), Ten vervolge op het door mij omtrent den zilveren beker te Zwartsluis medege-

deelde is dienende, dat het mij onlangs is gebleken, dat die beker zich thans in het Museum van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam bevindt en in de catalogus voorkomt onder n°. 489.

MR. R. J. W. F. VAN HOËVELL.

TAALKUNDE.

TEKSTKRITIEK.

I.

Maerlant, Vanden lande van Overzee, str. 8.

Kerke van Rome, trec dijn swaert,
Dat di van Gode ghelaten waert:
  Kerstijnheit hevet te doene heden!
Besie oft vlegghe hevet of scaert
Ant einde of daer middenwaert;
  Ende oftuut overwaer vynds versneden,
Zo spoet di danne metter vaert,
Ende doe al ongespaert
  Een van betren snede smeden.

Er zijn hier een paar regels die verbetering behoeven: vooreerst de vijfde. Het woordjen *daar* past er, als het vijfde rad aan een wagen. Het is niet alleen onnoodig, maar het drukt iets anders uit dan Maerlant zeggen wil. Want hij spreekt van een zwaard, dat *ergens* in het midden eene scheur of deuk heeft, en het woordjen *daer*, dat eene bepaalde plaats aanduidt, kon hij hier dus niet gebruiken. Het is hier te veel, terwijl er daarentegen iets anders ontbreekt. Want *middenwaert* is een zelfst. naamwoord. Men zie b. v. Rijmbijb. vs. 30609,

Galba ward, met groter onwaerde,
In die maerct *te middewaerde*
Versleghen.

Aldaar, vs. 165,

Des anders dages, dus eist bekent,
Maecte God dat firmament
Int water *te middewerde* recht.

Een hs. heeft daar *ter midder werden.*

Walewein, vs. 5029,

[Die scacht] verbernde metter vaert
Tote over de *medewaert.*

Bij dit zelfst. naamwoord behoort, even als bij *einde*, een voorzetsel te staan. Maerlant zal dus wel geschreven hebben,

Aent einde of ter middenwaert.

Het andere vers dat verbetering behoeft is het volgende. Beproeven wij het te lezen, dan bemerken wij dat het niet in den haak is. De eenige wijze om er een vers uit te lezen, is dat wij het doen op deze wijze,

Ende oftuut | óver | wáer | výnds ver | snéden,

dus met eenen voorslag van drie lettergrepen. Dat is niet fraai: in een rijmkronijk moge het er door kunnen, maar in een gedicht als dit hindert het, en ik geloof ook niet, dat men er in Maerlants strophische gedichten een voorbeeld van zal vinden. Er moet dus in dit vers eene fout zijn. Waar zij schuilt, is niet moeielijk te ontdekken. Even als in het vorige vers is ook hier een woord, dat er niet op zijne plaats is, dat Maerlant er niet kan geschreven hebben. Het is *over waer.* Dit beteekent *in waarheid, inderdaad.* Bij Maerlant komt het niet zelden als stopwoord voor. Dat kan het hier evenwel niet wezen. De middeneeuwsche dichters waren zoo onnoozel niet, of zij zagen, even goed als wij dit zien, dat zij met zulke stopwoorden hunne verzen niet beter maakten, en zij gebruikten ze daarom alleen wanneer zij ze noodig hadden, dat wil zeggen, wanneer het vers anders te kort zou zijn, of wanneer zij niet gemakkelijk op andere wijze een rijmwoord wisten te vinden. Doch hier was het niet noodig: maat noch rijm noodzaakte den dichter *over waer* in te voegen, want, nemen zij het weg, dan houden wij een vers over dat zich zeer goed laat lezen, namelijk,

En | de oftuut | vynds ver | sneden.

Het woord heeft dus beteekenis. Maar het doet niets dan eenen

goeden zin bederven. Wij gebruiken *in der daad*, *in waarheid*, wanneer wij dat zelfde als *zeker* voorstellen, wat wij in eenen vroegeren zin als *mogelijk* hebben voorgesteld. Maar wordt in den tweeden zin van iets anders gesproken dan in den eersten, dan komt *inderdaad* niet te pas. Als ik zeide: »onderzoek eens of die man ernstig ziek is, en indien hij inderdaad dood is, geef er mij dan ten spoedigsten kennis van," dat zou onzin zijn. De zelfde soort van onzin nu legt de afschrijver Maerlant in den mond. Hij laat hem zeggen, »zie eens of het zwaard ook *gebrekkig* is, en als het inderdaad *versleten* is, laat dan een ander smeden. Want *versneden* is een zwaard, wanneer er zoo lang of op zulk eene wijze mede gesneden is, dat het geheel onbruikbaar is geworden.

Werpen wij dit woord *overwaer* uit, dan zijn beide zwarigheden weggenomen, wij hebben eenen goeden zin en een goed vers. Er is echter dit tegen, dat wij niet verklaren kunnen, hoe de afschrijver er toe gekomen is, een woord dat en het vers en den zin bederft, in te lasschen. Uit een ander vers op dezelfde bladzijde kan hij het niet bij vergissing hebben overgenomen; immers wij lezen het noch in het voorgaande noch in het volgende deel van dit gedicht. Daarom is het waarschijnlijker te achten, dat er eene vergissing van anderen aard plaats heeft gehad, dat hier een woord gestaan heeft eenigzins gelijkende op *overwaer*, hetwelk de afschrijver, wat onachtzaam of slaperig, daarvoor heeft aangezien.

Welk woord kan dat geweest zijn? Herinneren wij ons vooreerst, dat in oude handschriften u en v niet zelden verwisseld worden, dat vooral de v dikwijls als u wordt geschreven: ten anderen, dat *er* en *aer* dikwijls uitgedrukt worden door een weglatingsteeken, hetzij achter, hetzij boven de voorgaande letter geplaatst. De afschrijver nu kan gemeend hebben, dat hij het woord *overwaer* op die wijze geschreven, voor zich zag (ou'w'). En wat stond er? Ik meen dat er zal gestaan hebben oude. Deze woorden, dus geschreven met de soort van letters in de middeneeuwen in gebruik, hebben zoo veel overeenkomst met elkander, dat een afschrijver, indien hij niet bijzonder oplettend en het handschrift dat hij voor zich had niet bijzonder duidelijk was, het eene wel voor het andere kan aangezien hebben.

Oude past hier voortreffelijk. Het *oude versnedene* zwaard, staat

hier dan over tegen het nieuwe, *van betren snede*, dat gesmeed moet worden.

II.

Teesteye, vs. 1977,

Ende aldus so besceyden
Dus die oude rechten
Dat yrst begonsten dienstknechten.

In het eerste dezer verzen lezen wij *aldus*, in het volgende *dus:* derhalve twee malen hetzelfde. Wij kunnen er naauwelijks aan twijfelen, dat een vroegere of latere afschrijver zich vergist heeft, en dat voor *dus* (dus) gelezen zal moeten worden *ons* (ons).

III.

Eene andere fout in hetzelfde gedicht moet niet op de rekening van den afschrijver, maar op die van den uitgever gesteld worden. De lezer wordt daar door verkeerde interpunctie op den dwaalweg gebragt. Er staat in het hoofdstuk, Hoe lantsheren leven souden, vs. 953 en vlg.,

Heren souden scemel wesen,
Ende ghestadech in allen leden,
Beyde van sinne ende van seden,
Niet te saen lachen no erre sijn
In enen state, hebben danschijn
Starcmoedech van sinne,
Niet te blide van ghewinne
Noch niet te droeve om verlies.

In vs. 956—958 begreep de uitgever, dat door den dichter twee eigenschappen van goede heeren opgenoemd werden: doch het zijn er drie. Wij moeten de leesteekens veranderen en aldus lezen:

Niet te lachen no erre sijn,
In enen state hebben danschijn,
Starcmoedech van sinne.

In het eerste dezer verzen zegt de dichter, dat een heer niet te spoedig moet lachen of toornig worden, in het tweede dat hij zijn aangezigt altijd in dezelfde plooi moet hebben.

IV.

Ferguut, vs. 4107. Van vijanden, die in grooten getale op Ferguut afkomen, omdat zij meenen, dat zij zich van de overwinning verzekerd kunnen houden, indien het hun maar gelukt hem te verslaan, wordt gezegd,

Si welfden alle op hem ter vaert,
Elc noepte met sporen sijn paert.

Dit *welfden*, zegt Visscher, komt van *welven*, buigen. Maar is dat zoo, dan valt het ons moeielijk te begrijpen, wat die vijanden eigenlijk deden. Zich over Ferguut heen buigen? Aan mannen die te paard zaten zou dit niet zeer gemakkelijk zijn gevallen; maar bovendien ging dit niet aan, omdat zij daarvoor nog te ver van hem af waren. In het volgende vers toch lezen wij, dat zij hunne paarden de sporen gaven, een bewijs dat zij zich nog op eenigen afstand bevonden van Ferguut, op wien zij toereden. Maakten zij dan misschien eene buiging voor hem? Van zulk eene beleefdheid zou Ferguut zeker vreemd hebben opgezien. Maar er is hier nog eene andere zwarigheid. *Welven* is een transitief werkwoord, het beteekent niet zich buigen, eene buiging maken, maar aan een of ander voorwerp eenen gebogen vorm geven. Als wij hier dus lezen, dat de vijanden welfden, dan vragen wij, wat welfden zij? Maar een object vinden wij niet. Dit bewijst dat er eene fout is. Het is eene zeer kleine schrijffout. Bij ongeluk namelijk is eene i een weinig te lang geworden, zoodat er eene l uit gegroeid is. Men moet voor *welfden* lezen *weifden*. *Weiven* is hetzelfde als ons *wuiven*, dat is, het zij met de hand, het zij met een voorwerp dat men daarin omhoog houdt, zwaaien. Zoo zegt Maerlant, Sp. Hist. III, 4. 3. 25,

Metter hant weivedi, alse die woude
Datmen een stic horen soude:

en in Costers Tysken van der Schilde zegt de boer tot de juffer die hem wenkt,

Jae, ick verstae jou wayven wel.

Die handeling heeft echter ook wel eens eene minder vriendelijke beteekenis. Bij S. v. Beaumont (Gedichten, 1843) bl. 145 lezen wij,

Die de vuyst heft en weyft, en gheenen slach en gheeft,
Toont dat hy selve vrees van den gedreychden heeft.

Weiven is hier het zwaaien van de opgehevene vuist, het is eene bedreiging aan hem wien het geldt, dat men hem die vuist zal laten voelen. Iets dergelijks is het bij Melis Stoke, III 56 vlg.,

Recht op de selve ure
Dat men voer de Vere quam,
Sach de grave ende vernam,
Dat quade wichten liepen daer
Ende weiveden met swerden baer.

Dat weiven, zwaaien, met bloote zwaarden hield eene bedreiging in tegen den graaf en zijne strijders. Geheel hetzelfde gebeurt in den Fergnut: de vijanden rijden op den ridder toe, weivende met hunne zwaarden of speren, en willen daarmede te kennen geven, het zal niet lang duren of gij zult de kracht van deze wapenen ondervinden.

Lezen wij *weiven*, dan komt ook het voorzetsel *op*, waar wij bij *welven* geenen raad mee weten, goed te pas: want het werd in de middeneeuwen dikwijls gebruikt in gevallen, waarin wij *tegen* zouden gebruiken, b. v. Rijmbijbel, vs. 12804,

(Josaphat) voer met hem also wel
Orloghen op Ramoth, ene stede.

Hildegaersberch, bl. 91 vs. 330,

warringhe houden ofte strijt
Op onsen buyr, op onsen broeder.

Gesta Roman., cap. 110, Hi wert zeer op u ghewapent.

V.

Melis Stoke, V, 825. Waarlijk, men kan niet weten hoe eene koe een haas vangt! Hier hebben wij eene plaats uit Melis Stoke, die, naar mijn oordeel althans, door Alkemade beter verklaard is dan door Huydecoper. Het is misschien ook wel de eenige. Graaf Jan heeft eenen togt ondernomen om het kasteel te Medemblik, dat door de Friezen belegerd wordt, te ontzetten. Hij is daar aangekomen en heeft het kasteel van levensmiddelen en wat er meer noodig was, voorzien. Men bleef daar dien nacht. Maar

Des anders daghes men ontsach,
Dattie zee beligghen mach,
Want het vroes so over sere.
Doe rietmen den groten here,
Dat hi voere sijnre strate,
En dien van binnen halen late
Dat voer de havene lach in scepen:
Want het was also ghescepen,
Dat hijt doen moeste doer de vriese
Van den yse. Daer dese reyse
Eerst of rees, God werde hem gram.

Dat *vriese* en *reyse* niet rijmen, ziet ieder terstond. Huydecoper, die eerst giste dat voor *reyse* zou moeten gelezen worden *riese*, verwierp later deze gissing weder en had vrede met den tekst, zoo als die in de hss. gevonden wordt. In het voorgaande vers is eenig verschil van lezing. Huydecoper meldt ons in zijne aanteekening, dat A en B daar hebben *vriesen* en U *vreyse*, wat Alkemade verklaart door *vreese*; hij houdt het echter met A en B. Hij heeft hier geene goede keuze gedaan. Vooreerst rijmt dan het vers niet met het vorige. Ten anderen is *de vriese vanden yse* eene vreemde uitdrukking. Wij zullen wel zeggen, dat wij moeten vertrekken *om de vorst* of *om het ijs*, maar niet *om het vriesen van het ijs* of *om de vorst van het ijs*, en ik geloof ook niet dat onze voorouderen dit gezegd zullen hebben. Maar ten derden, al had Melis Stoke anders zoo kunnen spreken, in dit geval had hij het niet kunnen doen. Immers dat men den graaf ried zoo spoedig mogelijk over land te vertrekken, was niet omdat de zee met ijs bezet *was*, maar omdat men *vreesde* dat dit zeer spoedig het geval zou *worden*, zoo als vs. 817 gezegd was,

men ontsach
Dattie zee beligghen mach.

Daaruit blijkt, dat men hier niet moet lezen *vriese* maar *vreese*. Het rijm is dan wel niet volkomen zuiver, maar toch zoo, dat het geen bezwaar maakt, want ee en ei zijn verwante klanken. Niet zelden werden zij verwisseld b. v. in *klein* en *kleen*. En *ei* rijmende met *ee* of opene *e* komt bij onze oude dichters meer voor, b. v. *beiden*: *ghereden* Stoke II 561.

VI.

Jan van Heelu, vs. 3254 en 7240. Huydecoper zegt t. a. pl., »*Vriese* en *reyse* rymen zo goed als *brieschen* en *vreischen* bij J. van Heelu aangehaald boven l. 943." Hij had beter gedaan met te zeggen, »zoo slecht." Want ei en ie zijn geheel verschillende klanken, en hebben onze oude dichters zich wel eens beholpen met een rijm dat niet zuiver was, zoo erg maakten zij het toch niet dat zij ei op ie lieten rijmen. Huydecoper heeft zich hier, om eene bedorvene plaats van Stoke te verdedigen, op eene bedorvene plaats van Heelu beroepen. Het is vs. 3254. Daar zegt deze van den leeuw,

datten alle diere
Ontsien, alse hi es erre,
Soe seere, waren si bi ochte verre,
Ende hoorden si den leeu brieschen,
Alsoe verre alsijt gevreischen,
Waren si op tfelt of opt woudt, [1])
Dat elc vlouwe in sire ghewout.

De fout is gemakkelijk te zien en te verbeteren. *Gevreischen* staat in den tegenwoordigen tijd; maar het moet, even als *waren*, *hoorden*, nog eens *waren* en *vlouwe*, in den verleden tijd staan. Veranderen wij het in *gevrieschen*, dan hebben de zin en het rijm beide hunnen eisch.

Er is nog een vers bij denzelfden dichter, waarop Huydecoper zich had kunnen beroepen. Want na vs. 7239, dat eindigt met het woord *Scavedrieschen*, lezen wij,

Want, alse sciere alsi vreischen
(Mulrepas, ende sine partye,
Die te voren en ruerden nye)
Dat die hertoge quam boven,
Gheberden si als liede die doven,
Ende sloegen in den strijt met sporen.

Het is hier niet minder duidelijk, dat de afschrijver zich vergist heeft. Want de praeterita *gheberden* en *sloegen* in de laatste verzen

[1]) Er zal wel moeten staan *int wout*.

leeren ons, dat ook in het eerste vers een praeteritum staan moet en dat wij daar dus *vreischen* moeten veranderen in *vrieschen*.

Vreischen is *vereischen*, zamenstelling van *ver* en *eischen*, waaruit de *e* weggevallen is, even als uit *vreten* d. i. *vereten*. *Eischen* had vroeger sterke verbuiging. Zoo zegt Maerlant, Vanden lande v. Overzee, str. 11,

Wat scatte hiesch Jhesus di,
Doe hi liet met naglen drie
Aent cruce naghelen zine lede?

Ferguut, vs. 2799,

Sine wapine hiesch hi altemale.

Maar al vrij spoedig kwam de zwakke vorm *eischede* daarnevens in gebruik. Zou men de verandering van ei in ie, die niet vele werkwoorden hebben, in dit werkwoord, dat met dien klank begon, misschien wat vreemd gevonden en niet goed begrepen hebben? Althans de schrijver van het amsterdamsche handschrift der Rose schijnt er mee in de war geweest te zijn. Vs. 2460 schrijft hij *iesch*, zoo als het behoort, maar vs. 1884 *iechs*, en in den tegenwoordigen tijd vs. 1902 *eichst* en vs. 2461 *hiechst*. Dat het alle drie schrijffouten zijn, is toch niet waarschijnlijk. — Nu schrijven wij altijd in den verleden tijd *eischte* en spreken ook zoo, behalve te Enkhuizen, waar men nog *iesch* zegt.

Was reeds in de 14e eeuw, nevens *iesch*, *eischede* in gebruik, ja was toen reeds deze laatste vorm de meest gewone, ook *vereischen* of *vreischen* werd toen doorgaans zwak verbogen. Deze beide plaatsen uit Jan van Heelu bewijzen misschiën, dat de sterke vorm den afschrijver zoo vreemd in de ooren klonk, dat hij er den vorm van het praesens voor in de plaats zette. Maar zeker is het, dat deze hier noch in het rijm noch in den zin te pas komt, dat broeder Jan geschreven heeft *gevrieschen* en dat wij hier dus een paar voorbeelden hebben van het sterke praeteritum van *vereischen*, dat anders zelden voorkomt. Men vindt het ook nog in het gedicht Die X plaghen ende die X ghebode, vs. 1507,

Niet arghers en machmen vinnen
Noch quader dinc men nie en vreesch,

d. i. geen leelijker zaak vernam men ooit.

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Suawoude, Suameer, Suawei. Wat is de beteekenis van de lettergreep *sua* in de friesche dorpsnamen Suawoude en Suameer, en in de zoogenoemde Lange Suawei (-weg), die te Oenkerk in Friesland voorkomt?

[Suameer is Zuidermeer. Het ligt ten zuiden van het Bergumer meer, even als Oostermeer ten oosten. Even zoo is Suawoude Zuiderwoude en Suawei Zuiderweg. Eerstgenoemde plaats komt in 1447 voor onder den naam van Sudermeer bij Schwarzenberg, Charterb. I. 531. In 1482 vinden wij het (ald. bl. 715) Sudesmere genoemd, wat wel eene fout zal zijn voor Sudermere.]

Nuchteren. Wat is de oorsprong van het woord nuchteren? Hangt het zamen met het woord ochtend (ook wel uchtend), morgenstond? In Friesland, waar dit woord ook in volle gebruik is, spreekt men het uit als *'nochteren* Deze uitspraak komt nader bij 't hollandsche ochtend, 't welk in Friesland echter nergens in gebruik is, dan in de landstreek 't Bildt, waar de oorspronkelijk dan ook hollandsche bevolking dit woord als *offent* (met doffe *o*) uitspreekt.

Lange lijzen. Blaauw porcelein met lange lijzen. Die leelijke poppen, of fijne koppen, ken ik wel; maar van waar de benaming?

Zakken rollen is iets uit den zak ontvreemden: van waar dat *rollen?*

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Roëll. (XXVII, bl. 590; XXVII, bl. 193.) Als student werd aan de hoogeschool te Groningen ingeschreven den 24 aug. 1671 Hermanus Roëll, Marco-Guestphalus. Alb. Acad. Gron.

H. C. V. BAKKENES.

Geslacht Piper. (XXVII afl. XI vr. XXIX; XXVII, bl. 637.) J. C. Piper werd luit. kolon. in het regim. Van Welderen 26 mei 1787; C. P. werd luit. kolon. in het regem. Hardenbroek 15 sept. 1790; A. P. werd luiten. in het regim. Oranje Gelderland, 1e bat. 3e komp. 15 maart 1780; W. P. werd kapit. in het regim. Oranje Stad en Lande en Drenthe 20 aug. 1774; S. T. H. P. werd vaandrig in het regim. Hardenbroek, 1e bat, 2e komp., 1 juli 1788. — Naamreg. der HH. Milit. Offic. enz. 1791.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht v. Ruyven. (XXVII, bl. 311.) Tot aanvulling van het door mij t. a. p. opgegevene kan nog strekken, dat den 18 aug... als student aan de Groninger hoogeschool werd ingeschreven Dirk v. Ruyven, van Arnhem. Alb. Acad. Gron.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht Bax. (XXVIII, bl. 198.) De Nav. XXVII, bl. 91 genoemde Wolter van Baix (Baex) die tevens onder de edelen uit het kwartier van Nijmegen behoorde, welke hertog Willem II van Gulik en Gelre in 1543 van den eed aan hem gedaan ontsloeg (Sligtenh., Geld. Gesch., bl. 465*b*), is hoogstwaarschijnlijk één persoon met W. van Baix, wien wegens verlies van een paard, ingevolge taxatie, 70 Emderguldens werden te goed gedaan, terwijl zijn eigen ringharnas (rynckharnysch) op 15 Emderguldens geschat werd. Mr. G. van Hasselt bericht zulks in de opgaaf van »peertschade", door Johan van Lynden met zijne jonkers en ruiters in de Schede op die Reyse voir Amersfoerdt 8 juli 1529 geleden, en vermeld in schrijvers Geldersche Oudheden, bl. 368.

J. ANSPACH.

Geslacht Manrique. (XVIII, bl. 123, vr. 30; XIX, bl. 106; XXVII, bl. 362, 582; XXVIII, bl. 199.) Mr. G. van Hasselt geeft in zijne Kronijk van Arnhem (1790), bl. 254, op het jaar 1602 het hier volgende: »De drie quartieren, om verscheiden goeden respecten geconsenteerd hebbende, die behuijsingen vnd synen alingen toebehoiren (te Arnhem) die eertijds den afgestorvenen rekenmeester Thomas Gramaije toestendich geweest, vnd van hem Gramaije op Johan

Bentinck, van Johan Bentinck op Jacques Maurico gekomen was, aan den Welgeboren Heeren Lodowichen Graue tot Nassau, Catzenellenbogen etc. te vereeren". Zou achter dezen Jacques Maurico (Manrico?) een lid van het Spaansch-Vlaamsche geslacht Manrique (de Lara) kunnen schuilen? Immers Nav. XIX, 106 gewaagt ook van een Jacques Manrijcque, wiens vader een »Spaengjaert" was.

J. ANSPACH.

Geslacht de Raat. (XXVIII, bl. 95, 209). Het geschilderde venster met de wapens van De Raet en Van Schuylenburch en 't opschrift, ter aangehaalder plaatse beschreven, bevindt zich reeds geruimen tijd in de kapel met 't grafmonument van den burgemeester De Raat, in de Groote kerk te Haarlem.

Geslacht Philips. Wie heeft de goedheid genealogische bijzonderheden betreffende deze familie mede te deelen? De naam komt dan als Philips en dan als Philipse voor. Het wapen door hen gevoerd is goud met een rooden keper vergezeld van drie zilveren rozen. Dekkleeden goud en rood. Helmteeken eene roos uit het schild.

Jan Caspar Philips en zijn neef Caspar Philips, beide te Amsterdam geboren, komen bij van der Aa, in het Biographisch woordenboek voor; doch wie waren hunne voorouders en afstammelingen? Deze familienaam komt zoowel in Friesland als in Gelderland en in de overige provinciën voor. Elke aanteekening hun betreffende zal aangenaam zijn.

ANDANTE.

VRAGEN.

Geslacht van Barneveld. Eene bij mij aanwezige genealogie van van Barneveld, geslachtwapen rood met zilveren ankerkruis, tenanten een klimmende en een liggende leeuw, helmteeken een vlammende mand tusschen twee vleugels, vangt aan met Antonie van B., geb. 1695, overleden 1 junij 1775, gehuwd geweest met J. C. Bonte.

Zoude iemand mij ook kunnen opgeven de ouders en zoo mogelijk verdere aanverwanten van dezen Antoni van B.?

Arnhem. N.

Geslacht Selsma. (XXVII, bl. 557). Het geslacht Selsma bestond nog omstreeks het begin der 18de eeuw te Leeuwarden. Toen woonde de houtkoopman Joucke Jouckes Selsma aldaar op de Nieuwestad (zie W. Eekhoff, Geschiedk. beschrijving v. Leeuwarden, II dl. bl. 433).

Bestaat dit geslacht nog heden in Friesland?

Wapen Verbrugghe. Welk wapen voert deze brugsche en antwerpsche familie, verwant met de familie Wappers? Rietstap geeft in zijn Armorial drie wapens op dien naam.

ANDANTE.

Geslacht van Cleve (v. Kleef of v. Cleef). Dit geslacht is in het midden der 16e eeuw uit Utrecht over Antwerpen naar Duitschland gevlugt wegens den godsdienst. In dien tijd komen voor Paul, Wilhelm en Jan van Cleve. Wie heeft de goedheid bijzonderheden betreffende dit geslacht mede te deelen?

ANDANTE.

Geslacht v. Wevelinckhoven. Wordt beschrijving van het door dit geslacht gevoerde wapen verzocht. B.

Geslacht Westerlo. Den 7 april 1779 werd L. L. Westerlo benoemd tot kolonel bij het regiment mariniers Westerlo en den 12 april 1790 werd T. C. Westerloo benoemd tot luit. kolonel bij het regement infanterie Bosc de la Calmette. Een der beide genoemde werd later tot generaal bevorderd.

Gaarne zoude men aangaande hen, hunne echtgenooten en kinderen genealogische opgaven ontvangen met beschrijving van het door de familie W. gevoerde wapen.

Geslacht Creygthon. Genealogische opgaven worden verzocht aangaande Johannes Creygthon, zoon van Johan Alexander C. en van Anna Maria Noppe, en diens echtgenoot Geertrui Pauw, met beschrijving van de door de familiën Creygthon en Noppe gevoerde wapens. De bij Rietstap vermelde wapens van de schotsche grafelijke familiën Crechton zijn bekend. S.

Nassau Zuylestein. Is de naam bekend der „burgemeesters dochter van Emmerik", waarbij Frederik Hendrik den heer van Zuylestein (later gehuwd met Henriette Killigrew) had?

B. D.

MENGELINGEN.

Bijgeloof ten aanzien van het terugvinden van verdronkenen. (XXVIII, bl. 211) Vóór jaren, 't kunnen er wel twintig zijn, zag ik te Amsterdam, op een avond, bij een der stadsgrachten een fameusen oploop, en ook de naburige brug bezaaid met volk. Ik ging ook eens kijken natuurlijk, en wat zag ik? 'k Zag een brandende kaars op het water drijven, en een paar mannen in eene schuit haar volgende. Toen 'k vraagde wat dat moest beteekenen, gaf me een der omstanders ten antwoord, dat men een drenkeling zocht, of dat eigenlijk die brandende, daar drijvende kaars hem zoeken moest. »Zoodra de kaars bij het lijk komt," zeide mijn berichtgever, „gaat het licht oogenblikkelijk uit, en kunnen ze 'm ophalen, want daar leit ie dan." Ik trok de schouders op, hoog, zeer hoog, en nu wist een nevenman tal van lijkvindingen in het water door middel van brandende kaarsen te vertellen. Daar 't bij stil weêr tamelijk lang duurde eer de kaars uitwoei en 'k mijn tijd noodig had, ging ik onovertuigd heen. Van de expeditie heb ik niets meer gehoord, en 'k geloofde er dan ook het mijne van, dat was: niet veel. 't Bijgeloof zal in Amsterdam en meer plaatsen met universiteiten en hoogere burgerscholen voor jongens en meisjes wel een gevoeligen knak krijgen. 't Is te hopen!

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Bijgeloof ten aanzien van het terugvinden van verdronkenen. Ja, dat in 't jaar 1860 (of 59), te Haarlem op 't Spaarne, naar 't lijk van 'n drenkeling gezocht werd door 'n brandende kaars op 'n linnenbakje op 't water te laten drijven, dat heb ik zelve gezien, en tevens dat geval ver-

meld in dit tijdschrift, XVIII, bl. 494. Daar ter plaatse vindt men ook meer aanhalingen, in dit tijdschrift voorkomende, aangaande dit bygeloof.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

AANKONDIGING VAN BOEKEN.

Reeds in het vorige jaar is de uitgave begonnen van een belangrijk werk over penningkunde. De titel is: *Dictionnaire numismatique pour servir de guide aux amateurs, experts et acheteurs des médailles romaines impériales et grecques coloniales avec indication de leur degré de rareté et de leur prix actuel au XIXme siècle suivi d'un resumé des ventes publiques de Paris et de Londres. (Fruit d'un travail de 14 ans) redigé sur un plan entièrement nouveau, accompagné d'indices litteraires sur les récentes découvertes, et de notices historiques peu connues sur les poètes, écrivains, architectes, peintres, sculpteurs et graveurs sur pierres fines qui illustrèrent chaque règne depuis Pompée le Grand jusqu' au Vme siècle de notre ère. Par Alexandre Boutkowski. Leipzig. T. O. Weigel.* Ik heb den geheelen langen titel uitgeschreven, omdat daarin naauwkeurig opgegeven wordt, wat men in het werk vindt. Door de geleerdste penningkundigen ondersteund, is de schrijver in staat geweest eene catalogus te geven, zoo volledig als die gegeven kan worden. Onder de romeinsche munten zal hij er 40 geven die nog niet beschreven zijn en onder die der grieksche steden meer dan 2700 die in het werk van Mionnet niet voorkomen. Alle worden kort maar duidelijk beschreven, hier en daar eene historische aanteekening bijgevoegd. Bij de stukken, die men algemeen voor onecht houdt of aan welker echtheid twijfel bestaat, wordt dit vermeld. Eindelijk, wat voor verzamelaars van groot belang is, worden er de prijzen bijgevoegd, die er op verkoopingen te Londen en te Parijs voor besteed zijn: soms worden die van een groot aantal verkoopingen vermeld Een werk als dit, van de hand van een bekwaam beoefenaar der wetenschap, die er veertien jaren met vlijt en volharding aan gearbeid heeft, zal zonder twijfel ook door onze nederlandsche numismatici

met belangstelling ontvangen worden. Het zal compleet zijn in 40 afleveringen, die elk 32 bladzijden gr. 8°. van twee kolommen bevatten en 1½ franc kosten. Maar als men in aanmerking neemt dat iedere kolom meer inhoudt dan twee bladzijden van menig hollandsch werk, zal men niet klagen dat men te weinig letters voor zijn geld ontvangt. De letter is klein, maar toch duidelijk, en hier en daar wordt tusschen den tekst de afbeelding van een zeldzamen penning gegeven.

Dr. J. van Vloten gaf ons eene uitgave der *Kleine Gedichten van Jacob van Maerlant*. Het zijn de gedichten die mr. L. Ph. C. van den Bergh reeds voor vele jaren in de Werken der Maatsch. der Ned. Letterkunde liet drukken, benevens *Der kerkenclaghe* en *Vanden lande van Overzee*, en eindelijk nog de door den uitgever aan Maerlant toegekende tweespraak tusschen *Scalc ende clerc*. Wij hebben hier dus al de strophische gedichten van den ouden Vlaming (met uitzondering der Martijns) bij een in een net uitgevoerd en aangenaam gedrukt boekjen. Jammer maar, dat dr. van Vloten niet bekend was met den tekst van het eerste der door hem uitgegevene gedichten die het Comburger handschrift bevat en dat, ten gevolge daarvan, verscheidene plaatsen, die daaruit verbeterd hadden kunnen worden, zijn gebleven zoo als het veel slechtere Groninger handschrift ze geeft.

Dr. E. Verwijs heeft daarop laten volgen *Van enen manne die gherne cnollen vercoopt ene goede boerde*, waarop later door dr. van Vloten geantwoord is. Hetgeen in die drie werkjens voorkomt, de personen der schrijvers betreffende, ga ik voorbij: het behoort niet tot de onderwerpen, waar de Navorscher zich mede bezig houdt. Voor het overige vult het boekjen van Verwijs dat van van Vloten aan. Hij verbetert daarin den tekst van de *Disputacie van onzer vrouwen ende vanden heilighen cruce* uit het Comburger handschrift, en verklaart verschillende plaatsen van dat gedicht. Vooral verdient de aandacht wat hij mededeelt omtrent de woorden *gerat*, *plaen* en *belaten*. De verandering van *onbesmet*, str 4, in *onbeslet* komt mij allezins aannemelijk voor. Op een paar andere plaatsen daarentegen kan ik met zijne tekstkritiek geenen vrede hebben. In str. 3 zegt Maria tot het kruis,

Twi hanget hi die niene heeft misdaen?
Hoe dorstu den goeden vaen?
  Doe den quaden pine.
Die niet en rovede sie ic vlaen,
Den onsculdigen an di slaen
  Ende hangen onder die dine.
Die tleven gevet moet hier haen
Ende dies noyt verbuerde een traen,
  Drinct van dinen venine.
Wane quam di die stoute waen,
Dattu dorres vor hem staen,
  Die, van enen risekine,
  Di coos vrouwe te sine!

Verwijs zegt: »hangen onder die dine (vs. 6) is flauw en mat". Ik zie dat volstrekt niet in. Integendeel, ik vind het eene zeer krachtige uitdrukking. *Die dine* zijn hier zij, die aan het kruis toebehooren, die het kruis verdiend hebben, dus de allergemeenste deugnieten. Mij dunkt Maerlant heeft zich hier keurig uitgedrukt. Hij heeft een woord gekozen, dat in dezen zin een zeer verachtelijk persoon te kennen geeft en dat toch geen scheldwoord is: hij schijnt hier gevoeld te hebben (wat hij niet altijd gevoelde), dat in hoog ernstige poëzij een scheldwoord niet op zijne plaats is. Het andere handschrift heeft *zine*, wat zonder eenigen twijfel verkeerd is. Maar het geeft dr. Verwijs aanleiding om met Kausler te gissen, dat Maerlant geschreven heeft *zwine* Hij verdedigt die gissing door te wijzen op den naam *honde*, dien de dichter in de volgende strophe aan de met Jezus gekruisigde misdadigers geeft. Maar, vooreerst, men moge een verachtelijk mensch vergelijken met een zwijn dat in het slijk wentelt, men zal hem nooit vergelijken met een *hangend* zwijn. Hangende zwijnen toch hebben niets afzigtelijks: als wij die zien, denken wij aan geen slijk, maar aan kluifjens en carbonade. Ten anderen zijn *hond* en *zwijn* beide wel scheldwoorden, maar zij hebben toch als zoodanig ieder eene bijzondere beteekenis. *Zwijn* is de scheldnaam die aan een losbandig, liederlijk mensch gegeven wordt. *Hond* daarentegen wordt hij geheeten, die ongevoelig, brutaal, onbeschaamd is. Maerlant had dus reden, str. 4, de gekruiste dieven

of moordenaars *honde* te noemen, en hier, waar hij aan dergelijke misdadigers dacht, had hij hetzelfde woord kunnen gebruiken; maar hadde hij ze *zwine* genoemd, dan zou hij hun eenen verkeerden titel gegeven hebben.

De andere plaats is str. 9,

Die Doet viel in den helschen wal
Daer si altoes in wesen sal;
Daers Lucifer in bleven,
Die ons maecte al tgescal,
Want hi Adame ende die werelt al
Brochte in dat sneven.
Hieromme quam Christus in dit dal,
Ende rovede den viant ende stal
Den roof, die hi gedreven
Hadde int lange leven.

Dr. Verwijs maakt melding van de lezing van vs. 8 en 9 in handschrift C.,

Want hi Adame die waerheit al
Die ons brochte in dat sneven,

(waar *al* dan staat voor *hal*, verleden tijd van *helen*) en zegt: „Wat hier door den dichter geschreven is, durf ik niet beslissen: alleen vestig ik de aandacht op *Ada*ME by G. als 4den nv." Ik dacht hier eerst aan eene schrijf- of drukfout: maar als ik hem bl. 19 van zijn boekjen (waar hij spreekt over vs. 98, zoo als men in handschrift G. leest,

Ant hout was duer Adame messciet)

hoor zeggen, »Maar regeert niet *duer* den 4den nv., en zou dan ook niet moeten gelezen worden: *Adaem*?" dan vraag ik, eenigzins verwonderd, weet dr. Verwijs dan niet, dat *Adam* in den accusativus *Adame* maakt? Die kennis had hij uit den *Navorschers mesthoop* kunnen opkrabbelen. Er is hier, voor zoo verre ik zien kan, tegen de lezing van G. maar éen bezwaar: het is dit, dat *al* dan in deze strophe tweemaal als rijmwoord zou voorkomen. Nu is het wel waar, dat Maerlant niet gaarne tweemaal hetzelfde rijmwoord gebruikt; maar hij doet het toch, als het niet anders kan (zie b. v. in dit zelfde gedicht str. 32 en 37). Tegen de lezing van

C. daarentegen is dit, dat »Want hi Adame die waerheit hal" eene flaauwe uitdrukking is. Immers Lucifer deed meer dan Adam de waarheid verbergen, hij loog hem voor, en Maerlant was er de man niet naar, om die daad verschoonend voor te stellen: hier vooral zou dat ongepast geweest zijn. Er komt nog bij, dat de lezing van G. stellig gevorderd wordt door vs. 12. De roof, die daar vermeld wordt, is niet Adam, maar het geheele menschelijke geslacht, en daarom is het allerwaarschijnlijkst, dat Maerlant dit en niet Adam alleen vs. 8 heeft vermeld, en dat hij geschreven heeft *Adame ende die werelt al.*

Laat ik hierbij voegen, dat er in deze strophe eene fout is, die, zoo het schijnt, geen der uitgevers nog opgemerkt heeft [1]). *Hadde gedreven* vs. 12 heeft betrekking op Lucifer, niet op Christus: het plusquamperfectum wijst dit uit. Maar indien Lucifer Adam en zijn geslacht in het *lange leven* gedreven heeft, dan moeten deze woorden beteekenen de *langdurige helsche straf.* Dit evenwel kunnen zij niet beteekenen, en dat Maerlant er dit ook niet onder verstond, blijkt uit vs. 2 van deze strophe, waar de eeuwige zaligheid *tlange leven* genoemd wordt. Er is dus in vs. 13 eene fout. Mij dunkt, zij is gemakkelijk te herstellen: in plaats van *leven* leze men *beven.*

In beide werkjens worden de vragen, of de zamenspraak van Scalc ende clerc Maerlants werk is, en of Jacob van Oostvoorne dezelfde is als Jakob van Maerlant, nog eens besproken. Veel nieuws is daarover evenwel niet te berde gebragt.

P. L. WZ.

---

1) Ik heb geene gelegenheid Kauslers uitgave in te zien; maar uit het stilzwijgen van dr. Verwijs maak ik op, dat in C. gelezen wordt even als, volgens v. d. Bergh en v. Vloten beide, in G.

GESCHIEDENIS.

De czar van Rusland. In den laatsten tijd is deze titel weêr veelvuldig in de couranten gebruikt. In verband daarmede schijnt het niet ondienstig, het volgende uit de Nederl. Staatscourant van 3 junij 1874, n°. 129, over te schrijven:

»De officiëele Wiener Zeitung bevat een correspondentie uit St. Petersburg, waarin gewezen wordt op de zonderlinge gewoonte van buitenlandsche bladen om aan den russischen Keizer nog altijd den titel van *Czar* te geven, terwijl toch reeds Peter de Groote in 1721 bij den vrede van Nystadt dezen titel tegen dien van Keizer verruild heeft. Sedert dat tijdstip werd de titel van Czar officiëel alleen nog voor de koningrijken Kasan, Astrakan en Siberië gebruikt, waarbij in deze eeuw nog Polen en Georgië gekomen zijn."

Mogt op dit artikeltje niet reeds vroeger de aandacht gevestigd zijn, dan zal de opneming in den Navorscher daaraan eenige meerdere bekendheid kunnen geven.

Den Haag. PERK.

Eene oude boekverkoopers rekening.

Reekenyn van Jan Veely [1]), boeckvercooper vant geen wyt syn wynckel aen de Heere Magistraet vant de Hage geleuert is, als volght:

1648.		
Den 5 Julij.	6 cort verhael van de verderfelycke toestant van Oost-Vrieslant.	1-10
Den 2 Julij.	1 plack almanack	0- 2
Den 3 Agusti.	9 advis op de presentatie van Portegal, het 2$_e$ deel	3- 3
		. 23

	9 propocietien van den heer Cristiaen Mel	0-18
	9 verhael van de gelegenheyt van Londen, en hetgeen datse met de Coningh voor nemen	0-18
	9 Au parlement et Compagnies souveraines unies	0-18
	9 Pointen van consideratien op de vree met Portegael	0-18
Den 12 Agusti.	6 Predicatien Streso	1-16
	6 Brieven van de Staeten aan Leopoldus	0-12
	1 Predicatie Streso voor mijnheer Verdoes.	0- 6
Den 27 Agusti.	7 Artyckellen van Luyck	1- 1
	6 Verhael van de slagh tussen de Spance en de France.	0-12
Den 29 Agusti.	10 Leyste vant geën in de mageseynnen van Prag gevonden hebben. . . .	1- 0
Den 1 Sebtember.	6 Artyckellen van de Scheps vart . .	0-12
Den 11 Sebtem.	2 Advise op de memory van Braset .	0- 4
Den 15 Sebtem.	2 Discoers van de vrede.	0-10
Den 26 Sebtem.	1 Lijst van diegeennen die gafieert syn vant perlement van Engellant . . .	0- 3
	1 Relaes van de slagh tusschen de Schotten ende Engelse	0- 2
Den 1 October.	6 Penetentien op des Druckers belijdenis	3-12
	1 Penetentie met een artyckel van de schypvart	0-14
Den 2 October.	1 Consultatien het derde deel, comt met den bant en hooren	4-10
Den 3 October.	7 Spalmboecken [2]) van den advocaet Boy, in spaensleer gebonden geleuert	10-10
	Noch 7 paer sylveren slootins daer toe laten maekken, comt met het aenslaen en silverdraet samen	9-16
	Noch een Penetentie met een artyckel van de Schepvart, voor mijnheer Stalpert van der Wyelen	0-14

Den 6 October.	1 Remonstrantie van de Baenderheeren van Brabant	0- 3
Den 7 October.	2 Penetentien van de Remonstrantie van de baenderheeren	1- 7
	1 Fransch boeck, genaemt de Jesuwyten op 't schavot, voor den heer Balyou.	1- 4
Den 20 October.	1 Consultatien [3]) het derde deel, voor den heer treserier Hallyng	4-10
Den 22 October.	18 Memoriboexkens [4]) met almanake, in spansleer gebonden en verguldt, met syn trieflet	11-14
Den 29 October.	9 Rechtmatige defencie van de stenden van Oost Vrieslant.	2-14
	9 brieven van Clovet Capurcin . . .	3- 9
Den 11 Novem.	6 Requeste van Engellant	0-12
	met vier coranten die vermist waren .	0-12
Den 12 Novem.	2 Jornael du Cardinael Ruchselu in frans	1- 8
	1 Speculatien op het regulement in Brasil	0- 5
Den 14 Novem.	1 Instrementum paece tusse de keyser en den Sweet, int latyn.	0- 8
	1 Instrementum pace tussen den keyser en de France, int latin	0- 8
Den 26 Novem.	3 Ackoorde tussen den Sweden en de Keyser, in Duyts	1-10
	3 Ackoorde tussen den Keyser en de France, in Duyts	1- 4
	Noch den eersten December 1647 begonnen, alle weken te leveren 35 coranten, [5]) sondaghs 23 coranten en swonsdaghs 12 coranten, ieder corant tot 1 stuyver 8 penninge, comt voor een jaer leverancy de somma van. .	131- 5
	Comt samen. . . .	207-14

Burgemrs van 's Gravenhage ordonneren Willem Doncker, haeren tresorier, te betalen aan Jan Vely de Som van twee hondert [6] [het woord seven doorgehaald en onleesbaar gemaakt] ponden van xl grooten 't pont, — — — 24 Augusti 1649.

Ick ondergeschreven bekennen van dese bovenstaende somme ten vollen voldaen te sin, Den 19 Sebtember 1649.

Jan Veely.

Segge 200 L.

AANTEEKENINGEN.

1) Jan Veely, Amsterdammer van geboorte, kwam 1640 in 't Haagsche boekverkoopers gilde, en stierf aldaar in 1688. Schoon hij belangrijke werken uitgaf, kenmerkt hij zich hier niet als een geletterd man; een enkele maal wordt hij vermeld in de Haagsche gebeurtenissen van de woelige tijden, die hij er beleefd heeft.

2) De psalmen van den lateren advokaat-fiskaal Mr. Cornelis Boey werden in 1648 bij Matthys Wagens te Rotterdam uitgegeven, onder bijzondere aanbeveling der Haagsche predikanten. De magistraat is misschien daardoor verlokt geworden om ze zich ex publico aerario aan te schaffen en ze behoorlijk van zilveren slootjes te laten voorzien. Eigenlijk had men acht exemplaren moeten koopen, daar er destijds eene schepenplaats door den dood van Geesdorp opengevallen was.

3) Ofschoon de Haagsche magistraat jaarlijks laken- en almanakgeld ontving, versmaadde zij geen net memorieboekje met een knipje, zooals wij nu zeggen. In 't Hof van Holland kwam er nog ieder jaar een zilveren potlood bij; maar die heeren kregen bovendien ieder en elk jaar een zilveren bril, later het geld daarvoor; natuurlijk voor den President een dubbel stel. Hoe deze achttien zakboekjes eerlijk verdeeld werden is niet meer na te gaan.

4) Waar die kostbare boeken gebleven zijn, is eene nuttelooze vraag. Allerwege kocht men genoeg, om eene schoone bibliotheek aan te leggen; bovendien ontving men de »dedicacy en presentacy" van veel nieuwe uitgaven, waarvoor inderdaad ruime vereeringen »gedaen" werden; ook die zijn allerwege zoo goed als verdwenen. Gelijk onze werkzame medewerker, die zich terecht Laboranter teekent, veel belangrijke bijdragen tot dergelijke onderwerpen levert, zou men uit de verschillende stadsrekeningen menige bibliographische zeldzaamheid kunnen opdelven. Zoo blijkt b. v. uit de Thesauriersrekening van den Haag, dat op den 26 Maart 1631 eene som van acht gulden geschonken werd aan »Arent Gerritsz., bouckedrucker tot Delff, voor 't presenteren van een exemplaar van C. Tacitus, bij den Secretaris [Philips Doublet, heer van] Groenevelt int Nederduitsch overgeseth." Dit werk moet weinig voorkomen.

5) Ook deze Coranten zullen wel verdwenen zijn, tenzij een enkel blad bij geluk tusschen papieren of boeken mocht verdwaald zijn. In de ordonnantien van de Haagsche Tresoriers, die ik eerst met 1628 geregeld begon te excerpeeren, vond ik al dadelijk den bekenden Aert Meurs, die verscheyde nieuwigheden, couranten, etc. had geleverd. Wellicht is 't een kleine bijdrage tot de kennis van 't onderwerp, waarover Mr. Sautyn Kluit zoo veel licht verspreid heeft: daarom eene korte aanwijzing. In 1630 vond ik Abraham Rabaert voor *f* 36.—, »hem jaerlijx toegevoecht overt schrijven van weeckelyxse couranten en andere advysen van verscheydene quartyeren," en nog eens dezelfde, Clerq ordinaris der Staten van Holland, 1 jaer gage voor het schrijven en toezenden aan de Magistraat van alderhande nouvelles." De man — zijn eed van secretesse daargelaten — was dus een *schrijver* van nieuwigheden. Maar Aert Meurs leverde jaren lang »weeckelijkse couranten, en in 1636 staat er duidelijk: »over een geheel jaer lanck de *gedruckte* couranten gelevert te hebben, met andere nieuwigheden, maeckt dit te samen 33 L. 10 s. Anthony Jansz. Tongerloo, de uitgever van Ockenburg, bezorgde eveneens zijne nouvelles.

6) De heeren rekenden dus met eene ronde som; de optelling is anders tamelijk juist. Ook stond in de lastgeving aan den thesaurier werkelijk reeds het woord zeven, doch voor dat er meer bij kon werd het onleesbaar gemaakt. Van eene korting voor spoedige betaling kan wel geen sprake zijn, en wie nu dezen post ònder de uitgaven in de rekening naslaat, durft zijne eigene oogen niet gelooven. Eene geldelijke verantwoording uit den tijd der geheimhouding is niet slechts eene rijke bron van wetenschappelijke zaken, maar ook een spiegel van der vaderen zeden.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

Loslaten van vogels. (XXVIII, bl. 161). Het voorrecht der Parijsche vogelkoopers om op feestdagen daar hunne vogels te verkoopen, werd bevestigd door Karel VI, op voorwaarde, dat zij bij de kroning der koningen van Frankrijk en de eerste intrede der koningen en koninginnen te Parijs vier honderd vogels zouden laten vliegen. Dit gebruik is dus meer dan anderhalve eeuw ouder, dan Hendrik II, en de voorwaarde is veel matiger, dan op gezegde bl. 161 is opgegeven. Volgens den Chronique van Lodewijk XI door Jean de Troyes liet men in 1461 meer dan tweehonderd dozijn los, maar de booze koning deed zeven jaar later, na zijn terugkeer van Péronne, alle vogels den hals omdraaien, die leelijke woorden spraken. In het Journal van Barbier lezen wij, dat bij een plechtigheid, door Lodewijk XV in Notre-Dame bijgewoond, September 1751, eene groote menigte vogels in vrijheid gesteld werden, die het portaal vulden en zelf binnen de kerk vlogen. Blijkens het verhaal der wijding van Lodewijk XVI, in Juni 1774, eindigde deze plechtigheid te Reims aldus: »Les oiseleurs, selon un usage très-ancien, lâchèrent dans l'église une multitude d'oiseaux, qui par le recouvrement de leur liberté signifiaient l'effusion des grâces du monarque sur le peuple."

Zoo als bekend is, leidt de brug, op bl. 161 genoemd, naar de Notre-Dame.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

Du Moulin. (XXVII, bl. 434; XXVIII, bl. 1). Carel Diederik Du Moulin huwde te Naarden Adriana Heshuijsen, geb. te Naar-

den 9 nov. 1729, st. te Zutfen 14 dec. 1771. Hij huwde (2) te Delft 10 jan. 1779 J. H. van der Sluijs, geb. te Hougly 19 dec. 1739. Omtrent C. D. Du Moulin kan men iets vinden bij J. Bosscha, Neerlands heldendaden te land, 2e uitgaaf, deel 3, bl. 25.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Well. (Nav. XXVIII, 124). Aldus moet men, volgens de kaart van Gelderland van Is. An. Nijhoff, in 1859 te Arnhem uitgegeven, schrijven, niet *Wel;* te meer, daar het in Nijhoff's Oorkonden (IV, n°. 414, 470) op de jaren 1465 en 1468 ook als *Welle* voorkomt. Kwamen de heerlijkheden Weerdenburg en Amerzode door Walrave van Broeckhuysen, gade van Otto van Arkel, heer van Heukelom, in 1514 op beider zoon Walraven v. A.; deze, in 1534 met de bastaarddochter van hertog Karel v. Egmond, Catharina van Gelder gehuwd, maakt zijn oudsten zoon Otto v. A. in 1556 tot zijn erfgenaam. Laatstgenoemde staat 23 juni (eodem die) 1556 zijne bezittingen af aan zijne broeders en zusters onder het beheer zijner moeder, met voorwaardelijke bepaling, dat zoo zijn broeder Karel v. A. kinderloos overleed, Weerdenburg op zijne eigene erfgenamen moest terugvallen. Otto is gehuwd geweest, en liet eene dochter Maria na, die dan ook, wegens het kinderloos overlijden van Karel, vermoedelijk in 1595 met die heerlijkheid beleend werd, doch ze niet aanvaardde en kort daarop stierf. Nadat Otto van Arkel 23 juni 1556 afstand had gedaan van zijne bezittingen, is hij vermoedelijk pastoor geworden te Well. Want een Otto van Arkel staat als zoodanig in 1568 vermeld bij G. van Hasselt, Stukken voor de Vaderl. Historie, I, n°. 156. Catharina van Gelder schreef 5 dec. 1568 aan Boudewijn van der Boe, commissaris des konings van Spanje, met verzoek haren derden zoon Joris van Arkel, aangeschreven om nopens de medeplichtigheid van Adriaan Adriaansz. van Aalst, koster te Well, Joost Roelofs, Johan Gerrits en Dirk van Ingen (timmerman) aan de Geuzentroubles getuigenis af te leggen, ter wille zijner minderjarigheid uitstel te willen verleenen, opdat hij niet verkort mocht worden in zijne heerlijke rechten. Zie ibidem, I, n°. 158 en vgl. over de van Arkels als heeren van Weerdenburg, Geld. Volksalm. 1874, bl. 9, 10, 27—33. Dat de pastoor van Well van

den jare 1568, met name Otto van Arkel een buitenbeen zal geweest zijn, en dus van den gelijknamigen edelman en tijdgenoot bovengenoemd zal moeten onderscheiden worden, is, hoewel het dikwerf voorkomt, dat bastaardedelen priesters werden, in *dit* geval minder waarschijnlijk te achten omdat die edelman ter nauwer nood meerderjarig afstand van zijne goederen deed.

In 1622 komt een Otto van Arkel voor als heer van Amerzode, die 2 febr. door het Hof van Gelderland met 300 gl. beboet wordt, omdat hij zich in zijne heerlijkheid het hooge regaal van remissie en pardon van een doodslag, aldaar gepleegd, aangematigd hebbende, hiermede inbreuk had gemaakt op de landvorstelijke hoogheid der staten. Zijne brieven van remissie werden tevens nietig verklaard (Registers op 't Archief van het voorm. hof van Gelre, bl. 61, 62).

Walraven Thomas van Arkel, heer (*sic*) van Amerzode en Well werd 27 nov. 1641 door datzelfde hof veroordeeld, den drost, den scholtis en den secretaris te dier plaatse, die hij had afgezet omdat zij Roomsch-Katholiek waren, onder bedreiging dat hij tegen St. Nicolai die posten met gereformeerden zou bezetten, weder in hunne ambten te herstellen (ibid., bl. 98). Den 7 nov. 1646 had er eene overeenkomst plaats, waarbij Otto van Arkel, heer van Amerzode en Well, tegen eene jaarlijksche lijfrente, aan zijn zoon Thomas Walraven van Arkel afstond en inruimde een huis en hof, nagelaten door Gideon van Arkel, natuurlijken zoon van heer Otto, en in zijn leven stadhouder der leenen van voornoemde heerlijkheid; voorts zou heer Otto, mede tegen 1 mei, voor zijn zoon verlaten en inruimen de heerlijkheden Amerzode, Well en Wordragen, en aldaar voortaan niet anders dan eenige dagen voor zijn genoegen vertoeven (ibid., bl. 127, 28). Deze Thomas Walraven baron van Arkel, heer tot Amerzode enz., zag zich tegenover Engelbert Stour, drost van Boekhoven, en den graaf van Boekhoven, 6 juli 1670 door het Hof gesterkt bij zijn recht van prik- en vischvangst in de Maas, langs Amerzode en Well, van Hedel tot Nederhemert, alsmede langs de heerlijkheid van Boekhoven (ibid., bl. 213); terwijl 20 juli 1670 tegenover hem Thomas Ignace d'Immerselle, graaf of heer van Boekhoven, wegens het uitsteken van kribben in de Maas, van het vaste land van Boek-

hoven tegen de oude inlage, en het afbreken van het schoor en de schoordijken van Amerzode, door het Hof veroordeeld werd (ibid., bl. 213). Van de van Thomas Walraven van Arkel afkomstige heerlijkheden Amerzode, Well en Wordragen, leenroerig aan Gelderland, viel vervolgens bij erfenis het dominium utile toe aan Johan Ferdinand van Lighteveld, omtrent wien de momber (procureur-generaal) voor het Hof van Gelderland 12 mrt 1694 beweerde, dat hij als onderdaan van den onzen staat vijandigen, koning van Frankrijk, van dat dominium vervallen moest worden verklaard, zoodat de staten van Gelderland met die heerlijkheden als met andere domeingoederen zouden kunnen handelen (ibid., bl. 233). Het Hof hield de zaak echter in advies, en sterkte zelfs 27 nov. 1744 Maria Catharina de Belvere (Belviere), douairière de Lightenvelde [1]), als vrouwe van gezegde heerlijkheden, bij haar collatierecht aldaar (Registers, bl. 299). — Van Well bij Amerzode moet onderscheiden worden Well bij Blitterswijk in Limburg, van welke beide heerlijke plaatsen Agnes Catharina gravin tot Limburg en Bronkhorst in 1657 als vrouwe vermeld staat (ibid. bl. 179).

J. ANSPACH.

Bekentenissen van een' misdadiger. In het »Correctiebouck der Stede vanden Brielle," begonnen anno 1478, wordt het resultaat medegedeeld van eene, door den baljuw van Voorne, Andries van Bronchorst, in tegenwoordigheid van 4 schepenen van Den Briel, gedane »examinacie vpten XIX^en in Junio MDXI vp eenen genaemt Pieter Pietersze van Maestricht, oudt ontrent XXV jaeren."

De man bekende twee keeren te hebben gestolen; met 2 anderen

---

[1]) Vgl Geld. Volksalm. 1877, bl. 33, waarbij men nog voegen kan, dat hare dochter Isabella Anna van Lightenvelde gehuwd was met Willem François van Steenhuys, heer van Hernen, welke laatste, als slachtoffer van wanbestierders, „buiten het beswaer daerop (Hernen) reets gestaen hebbende," nog verscheidene kapitalen genegotieerd had (Gr. Geld. Plakkaatb., III, 417, 18), en op zijn eigen verzoek zoowel als ten verzoeke zijner schoonmoeder, maandag 30 april 1725 door den Landdag onder curatele werd gesteld, terwijl die schoonmoeder benevens N. van Hugenpoth tot Aart, zijn naaste bloedverwant, gemachtigd werden om aan het Hof van Gelderland een geschikten curator voor te stellen, die in vereeniging met hem de zaken te Hernen zou besturen.

een meisje te hebben verkracht; 7 moorden te hebben gepleegd, nu alleen dan in vereeniging met anderen. Voorts hebben de bladzijden, die van het een en ander gewagen, nog de volgende items:

»Item dese Pieter zecht ooc geweest te hebben int spul vanden commenduer van Maeslant.

Item hij heeft noch geconfesseert onlancx gecommen te wesen vut zijn zelfs auctoriteyt binnen der stadt van Andtwerpen, om aldaer te verspyen zekere coopluyden, onder al vernemende dattet coopluyden waeren, die hem zeluen gereet maecten, om inde Franckevoortse marcten oft daer ontrent te trecken. Zoe is de zelue Pieter van Andwerpen vertrocken naer Geldre ende heeft den Heer van Gheldre daer van geaduerteert. Den Heer van Geldre, dit hoorende, heeft hem gereet gemaect mit zekere knechten, daer de voors. Pieter eenen of was, ende heeft de zelue coopluyden alzoe helpen vangen.

Item hij heeft noch geconfesseert mit Heinric van Tricht ende Frans, weuers, gecommen te wesen hier binnen der stede vanden Briele, als last hebbende van Michiel van Bomburch ende Aert van Vtrecht, capiteynen vanden Heere van Ghelre, die zij lieten binnen Montfoort, daer zij dese reyse an namen, om de zelue stede te verspien, beziende van dage te dage de stercte ofte cranete vande zelue stede, om tzelue alzoe den capiteynen te kennen te geuen; zeggende voort dat als hij ende zijn medegesellen huerlieder rappoort gedaen zouden hebben voor de voors. capiteynen, zoe waeren de zelue capiteynen vander meeninge de stede vanden Briele inne te commen nemen. Ende de voors. Michiel hadde desen Pieter Pietersze mit zijn medegesellen beloeft, dit werc geheel volbracht wesende, elcx te geuen XX gouden gulden voor haerlieder arbeyt.

Item heeft noch geseyt, dat de voors. Michiel ende Aert al tjaer duer vutgelegen hebben om eenige plaetsen in Hollant inne te nemen ende principalic de stede vanden Briele."

H. DE JAGER.

Architect van Oordt. (XXVI, bl. 439). »Zekere Hendrik van »Oordt, ingenieur, maakte de werken der stad Grave, doch door

»nijdigheid van anderen beschuldigd, alsof hij dezelve niet goed »gemaakt had, kon hij geene betaling verkrijgen van de H. M. H. »Staten Generaal, zulks geraakte in proces, hetgeen lang aan de »spijker hing; doch alzoo hij in Pruisen gehuwd zijnde, in ken- »nis geraakte met Frederik 3e keurvorst van Brandenburg 1e »koning van Pruisen, verwierf hij zoo diens gunst, dat deze de »zaak bij de hand nam en daarover naar 's Gravenhage schreef, »alwaar het proces in kort uitgewezen werd ten voordeele van »Hendrik, die aldus betaald werd." Hij is ook commies geweest van 's lands magazijn op het fort St. Andries.

Is dit mogelijk degene die op pagina 175 van de Hopmansvrouw, door H. J. van Lummel, bedoeld wordt?

Wie waren zijne ouders, en hoe heette zijne vrouw?

V. O.

»Cappelrie", gesticht door Arent Pietersze en Lijsbet Oellen te Brielle. Van deze stichting, door Van Alkemade vermeld Deel I. blz. 53, berust de volgende brief in het Brielsche Archief.

Cond ende kenlic sy allen ghelouighen kerstenen luden, die dese letteren sellen sien off horen lesen, dat ic' Arent Pieters soen mit Lysbat Oellen dochter, mijn gheechte wijf, angheleit hebben mitten gheeste der godliker deuocien, begherende die aertsche dinghen in hemelsche ende dat verganlijc is int gheen dat ewich is salichlic te keren, ende dat wi langhe inder begheerten ghedraghen hebben, by der hulpe ons Heren, tot volcomenheit te bringhen, soe dat wi vanden goede, dat ons God verleent heeft, ghesticht hebben ende stichten mit desen ieghenwoirdighen brieue een ewighen, godliken ende kercliken dienst ende cappelrien ter eren der heiligher drieuoudicheit, Marien der ghebenedider moeder ons liefs Heren ende des heilighe martelair Sinte Sebastiaen ende de heilighe martelaren Sinte Crispijn ende Crispiniaen ende alle Gods heilighen, als patronen, om salicheit ende lauenisse onser beyder sielen ende onser ouderen sielen als vader ende moeder ende allen onser vrienden sielen ende allen ghelouighe sielen, dair God voir ghebeden wil hebben. Tot welker stichtinghe wi den voirs. dienst bewijst ende ghegheuen hebben, bewisen ende gheuen een stuc lants van vier ghemet, ende is gheleghen in een polre, die ghenoemt

is Velghersdijck, binnen der Heerlicheit mijns gheduchtighen lieuen Joncker van Gaesbeke mit mijns vrouwen vander Veer. intghemeen van welken lande voirs. sy beyden consent hier toe ghegheuen hebben, als tot desen godliken dienst mede te volbringhen, als dair Arent voirs. een brief dair of ghenomen heeft, beseghelt mit hair beyde seghel. Ende dit voirs. lant is gheleghen binnen dese lantmerken: Jan Haertse an die zuutoestside, die Cruusbroeders vander Goes an dat west ende Gherijt Oems weduwe an die noortside, die heerwech an dat oestende. Item noch vijf ghemet lants ende een line inden Oudenhoorn, ende is ghelegen in die Heerlicheit van Voirn, binnen dese lantmerken: den heerwech an die noortside, ende den scedel an die zuutside, Jan coman Janszoen an die westside, Capittel van Oestvoirn an die oestside. Item noch een stuc lants van V linen, ende is gheleghen int Zwrlant ieghens dat Malegout binnen der voirs. Heerlicheit van Voirn, binnen dese lantmerken: die Zwrlanse wech an dat zuutende, dat Capittel ten Briel an dat noortende, noch dat Capittel ten Briel an die westside ende Claes Ysens kinderen an die oestside. Van welken lande voirs. mijn gheduchtighen Heer van Oesteruant consent hiertoe ghegheuen heeft, als tot desen godliken dienst mede te volbrenghen, als dair Arent ende Lysbat voirs. enen brief of ghenomen hebben, beseghelt mit sinen seghel. Ende ic Arent Pieters zoen voirs. by consent, toespreken ende goetdencken van Lijsbat Oellen dochter voirs., mijn gheechte wijf, doen hier te samen een ofstal vanden voirs. lande voir ons ende voir onser nacomelinghen ende eruen van allen aenspraec ende erfnisse, behoudelic dat Arent voirs. ende Lijsbat voirs. ghifters bliuen sellen hair leuen lanc, ende na hair beyder doot soe sellen dan die ghifters wesen die Dekencmeesters van Sinte Sebastiaens ghilde mitten Dekencmeesters van Sinte Crispijn ende Crispiniaensghilde, die dan wesen sellen. Ende ic Arent voirs. mit Lijsbat voirs. gonnen ende gheuen puerliken om Gods willen desen dienst ende cappelrie Oel Arents zoen, onsen soen, mit drie missen tsiaers. Die eerste misse sal wesen vander heiligher Drieuoudicheit. Die ander misse sal wesen van onser lieuer Vrouwen. Die derde misse sal wesen een misse van requiem. Welke voirs. drie missen hi doen sal of doen doen sal, wair hi wil; behoudelic dat Oel Arents zoen voirs. dit

voirs. lant of die voirs. cappelrie niet vercopen en sal noch vermanghelen noch versetten noch belenen noch verminderen, mer alleen sijn noottroft vander voirs. renten te ghebruken ende te nemen, sijn leuen lanc. Ende na sijnre doot soe sal dese cappelrie comen op Jan Arents zoen sijn broeder, in allen manieren alst voirs. staet, alle dinc sonder arch ende list. Mer nae dese drie (?) broederen doot soe sal dese cappelrie belast wesen als mit vier missen die weke, ewelic durende, welke vier missen sellen ghedaen werden in Sinte Katherinen kercke ten Brielle. Van welke vier missen die twe sellen ghedaen werden sonnendaex ende manendaex op Sinte Sebastiaens outair binnen der voirs. kercken. Ende die ander twe missen sellen ghedaen werden dinxstaex ende wonendaex op Sinte Crispijn ende Crispiniaens outair binnen der voirs. kercken. Ende dese priester, die dese cappelrie ghegheuen sal werden mit dese vier missen die weke, die sal mede alle maenden lesen een seuen psalm mit die letanien ende alle quatertymperen, als vierwerf tsiaers een vigelie van neghen lessen mit een sielmisse, ende bidden naerstelic voir der sielen Arents ende Lijsbats voirs., ende voirt voir die ghemeen broederen ende susteren van Sinte Sebastiaens ghilde, die leuen of ghestoruen moghen wesen, ende voirt voir Sinte Crispijn ende Crispiniaens broederen, die leuen of ghestoruen moghen wesen, ende voirt voir allen kersten menschen, leuenden of doden, dair God voir ghebeden wil hebben. Ende ic Arent Pieters zoen voirs. mit Lijsbat Oellen dochter voirs. maken machtich ende wi bidden om Gods wille den dekencmeesters voirs. als van Sinte Sebastiaens ghilde mitten dekencmeesters van Sinte Crispijn ende Crispiniaens ghilde, die nv ter tijt sijn off hier namels wesen sellen, dat sy dese cappelrie aen nemen willen mitten renten ende landen, die voirs. staen, na onser doot, ende gheuense dan tot allen tiden eenen priester, die die outste ende die naeste is, die ghecomen mach wesen vanden bloede des voirs. Arents of Lijsbats. Ende wairt dat sake, dat dair gheen priester en quaem, die vanden bloede voirs. wair, soe salmen dese cappelrie gheuen enen clerc vanden voirs. bloede, die die outste ende die naeste is, also verde als hi binnen dat jaer priester worden mach. Ende in dat jaer datmen dan beyden moet na den priester, soe sellen die ghifters als die dekencmeesters van

beyden den voirs. ghilden mit malckander aen nemen enen priester, na horen sin ende goetdencken, ende besteden hem desen dienst voirs. dat jaer lanc, ende niet langher, ende gheuen hem sijn loon vanden voirs. renten, als sy mints moghen, ende sy moghen dan houden die bate ende dat ouerloop vander voirs. renten ende ghebruken dat tot Gods eer ende loue tot haren outaren. Ende ic Arent voirs. ende Lijsbat voirs. begheren ende willen, dat dese ghifters voirs. sellen beyden sess weken lanc, ende niet langher, na des priesters doot, diet beseten heeft, eer sy den dienst vander cappelrien gheuen sellen, op dat dair ymmer die outste ende die naeste comen mach van den voirs. bloede. Ende dese priester of dese clerc, die dese cappelrie hebben wil, die sel brenghen mit hem binnen die eerste sess weken voirs. al sulc besceyt of ghethugen, dat hi ymmer die outste ende die naeste is ende nyement naerre. Ende wair dat sake, dat dair nyement en quame, twair priester of clerc vanden voirs. bloede, binnen der voirs. sess weken, soe souden die ghifters voirs. nemen enen priester vanden armsten, dairt best an besteet wair, ende gheuen hem dese cappelrie, puerlike om Gods wille, sijn leuen lanc, ende voirt alsoe tot allen tiden als die priester doot wair; ten wair dat dair een priester quaem off een clerc, die vanden voirs. bloede wair als van Arents of van Lijsbats voirs., die sal altoes die cappelrie hebben na des priesters doot, diet beseten had. Ende wair dat sake, dat dair quamen twe priesteren of twe clercken om dese cappelrie te hebben, als sy verscenen wair, ende dat sy beyde waren ghelijc inden gheslachte voirs., soe sal ment altoes gheuen den gheenen, die ghecomen is van Lysbats voirs. bloede. Ende dese priester, die dese cappelrie ghegheuen sal werden, die moet binnen den Briel mitter wonen comen, is dat hi buten den Briel woent, ende moetse selue bedienen, sijn leuen lanc, want hi en moet dese cappelrie of desen dienst of die renten vander cappelrien niet verminderen noch vermanghelen noch belenen noch ghenen last of commer dair op brenghen; mer hi salse vry houden, gheliken als hi se aenghenomen heeft. Ende wair dat sake, dat anden priester enich ghebrec wair, die der voirs. cappelrie aenghenomen hadde, als dat hi sinen dienst niet en volbrochte, of dat hi dat lant of die renten of die cappelrie voirs. vermanghelen woude of verman-

ghelt hadde, of dat hi last of commer dair op ghemaect hadde, dat en soude van gheenre wairde wesen; mer die ghifters voirs. sellen hem moghen den dienst mitter renten voirs. opsegghen, ende nemen sijn cappelrie, ende gheuen se enen anderen priester mitter renten ende mitter last, ghelijc alst voirs. staet, ten wair dat hi quame binnen sess weken ende voldede God ende den ghifters voirs. Ende wat tijt dat desen dienst ende cappelrie verscinen sal na der drie kinderen doot voirs., soe sal die priester of die clerc, die die cappelrie ghegheuen sal werden, wtreyken enen nobel Sinte Sebastiaens ghilde ende enen nobel Sinte Crispijns ende Crispiniaens ghilde voirs. ende alle iaren dair an ewighe renten, soe sal elc van desen ghilden voirs. hebben enen borgonse scilt of achte ende twintich groot voir den scilt tsiaers vanden priester, die den dienst of cappelrië heeft. Ende wairt sake, dat op dit voirs. lant enighen oncost of hinder quame, als vanden lande, weghe of van vloede of enighen anderen oncost, soe soude die priester, die den dienst dan hadde, spreken mitten ghifters voirs. ende verminderen dan den dienst vander vier voirs. missen, dair na dat dat lant beswairt wair ende oncost hadde, ter tijt toe dat dat voirs. lant vry wair vanden last ende oncost voirs. Ende wair dat sake, dat dese drie kinderen voirs. storuen, eer Arent ende Lijsbat voirs., soe soude Arent ende Lijsbat voirs. den dienst vander vier voirs. missen doen doen enen priester, die sy wouden, hair leuen lanc, ende wat dan vanden voirs. renten ouerbleue, dat mochten sy houden ende doen dair mede horen eyghen wil. Ende wat tijt dat Oel Arents zoen voirs. ofliuich wert, soe sal dese cappelrie vry ende sonder last comen van die een broeder tot den anderen, anders dan mit die drie missen tsiaers voirs. Ende wairt dat sake, dat enich vander voirs. ghilden of outaren verghingen, soe sal den dienst vander cappelrien comen op dat ghilde, dat dair blijft. Ende wair dat beyde dese ghilden of outaren verghinghen, soe soude dese cappelrie comen opten heilighen gheest inder seluer voirs. kerke, in allen manieren ghelijc alst die ghilden of outaren beseten hadden, tot der tijt toe dat die ghilden of die outaren of enich vanden outaren weder te bouen quaem. Ende woude die priester, die dese cappelrie besitten sal, sijn ghifters voirs. tot enighen rechte brenghen, off die ghifters voirs. den priester, soe en selse malckander

tot ghenen rechte verder bringhen dan voirden prouisoer vanden lande van Voirn. Wair om ic Arent Pieters zoen mit Lijsbat Oellen dochter voirs. bidden den eerwaerdighen vader in Gode, Heeren Rodolphus van Diepholt, minen ghenadighen Heere van Vtrecht, minnentliken mit oetmoedicheit, dat hi hem wairdighe desen voirs. dienst, beneficien ende cappelrien tot enen gheesteliken kercliken dienste te sceppen, ende dese fundacie, bewisinghe der gueden ende ordinancien mit sijnre gheesteliker macht te confirmeren, ende dese voirs. goeden, die voir bewijst staen, te doden, ende voertmeer gheestelic ende kerclic te maken, soe dat sy kerclike vryheden moghen hebben ende ghebruken. In kennessen hier off, want soo ic Arent Pieters zoen voirs. selue gheen seghel en hebbe, soe ben ic ghecomen mit Lijsbat Oellen dochter voirs ende hebben ghebeden den eerbaren cureyt ende canonic van Sinte Katherinen kercke ten Briel, Heer Pieter meester Jans zoen, onsen cureyt, dat hi dit voir ons ende ouer ons beseghelen wil. Ende want wy Pieter Gherijts zoen, Ariaen Quattelair, Symon Hughe zoen, als dekencmeesters van Sinte Sebastiaens ghilde, ende wy Cornelis Jacops zoen, Elyaes Hughe zoen ende Willem Baerts zoen, als dekencmeesters van Sinte Crispijn ende Crispiniaens ghilde voirs., hebben desen dienst ende cappelrie aenghenomen in allen manieren alst voirs. staet. Ende want wy seluen gheen ghemeyn seghel en hebben, soe hebben wy ghebeden onsen eerbaren cureyt Heer Pieter meester Jans zoen voirs, dat hi dit voir ons ende ouer ons beseghelen wil. Ende ic Heer Pieter meester Jans zoen, cureyt ende canonic vanden Briel, om ghebets wille van Arent ende Lijsbat voirs. ende om ghebets wille vanden ghemeynen broederen ende dekencmeesteren voirs., minen ondersaten, soe heb ic mijn seghel hier aen ghehanghen, int jair ons Heren dusent vierhondert ende vijftich, opten seuentienden dach in Julio.

Zooals door Van Alkemade is medegedeeld, werd op den 9den April 1451 door den bisschop van Utrecht Rodolf van Diepholt aan het verlangen der echtelieden voldaan, en zijn brief van confirmatie is nog aanwezig.

Behalve de »cappelrie," waarvan bovenstaande brief spreekt,

werd door dezelfde personen nog een »cappelrie" gesticht »op dat heylighe gheest outaer binnen Sinte Katherinen kerke ten Briele." Van den brief dezer stichting, gedat. 6 April 1452 en geheel ingericht naar den medegedeelden brief, berust slechts een zeer defect afschrift in het Brielsche Archief. Er blijkt uit dat »Arent Pieters soen" een »waghemaker" was.

H. DE JAGER.

VRAGEN.

Hendrik Stevin, zoon van Simon, wiens weduwe Catharina Cray den 28 Februari 1621 hertrouwde met Maurits de Viry, betaalde in 1630 zijn entreegeld in het Haagsche Sint-Lucasgilde en den 11 Februari 1639 werd hij ingeschreven als student te Leiden voor de wiskunde, onder bijvoeging dat hij Hagiensis en 25 jaar oud was. Denzelfden dag werd zijn 26-jarige broeder Frederik ook student aldaar; hij was ook in den Haag geboren, reeds 5 December 1629 als Theol. Student te Leiden gekomen, en thans Dr. Juris. Met de broeders werd ook de stiefvader in het album opgenomen, doch onder geene andere bijvoeging, dan dat hij 43 jaren telde.

In het volgend jaar, den 3 Juni, 1640, trouwde Hendrik Stevin, jonkman, quartiermeester van Z. G. van Brederode, Johanna van Leeuwen, vrouwe van Alphen, wed. Gerrit Benne, heer van Alphen, en den 8 Januari 1656 werd hij beleend met de door hem aangekochte heerlijkheid van Schrevelshoek, welk leenrecht »sijn broeder" Françoys de Viry na zijn dood verkreeg den 14 Augustus 1677. Wie Henricus Stevin was, die den 23 Februari 1658 als student in de Philosophie aankwam, en toen 20 jaar oud was, weet ik niet uit deze, overigens vrij echte, gegevens op te maken.

De ordonnantie-boeken van Burgemeesteren van 's-Gravenhage brengen Stevin ter sprake in 1628. Daar beginnen eenige posten, op ongeregelde tijden toegestaan, voor »onderhoudt van seecker kindt, geprocreeert bij de minne van Stevyn", elders »van Stevyn za:" Daar heet het: »diverse voor het kind der minne van Stevyn sa., te Scheveningen besteed, *f* 47 : 10. Dit moet Simon beteekenen; al stond er niet telkens bij, dat hij overleden

was, zijn oudste zoon Frederik was toen maar 16 jaar. Maar de vraag is toch niet onnatuurlijk, wat recht of reden Burgemeesteren konden hebben tot het bevelen dezer betaling, die — het zij tot hunne eer gezegd — daar eenig in hare soort is.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

Geboortedag van Jan de Witt. Het dagboek van Pieter de Graeff, dat op zijne voormalige bezitting, het huis te Ilpendam bewaard bleef, bevat onder dagteekening van den 13 Augustus 1673 de volgende, ook van elders bekende, wetenswaardige opgave:

»Uit eene missive van Nicht Anna de Witt van gisteren, uit Dordrecht aan mijne Huisvrouwe geschreven, verstaen, dat Fre de Witt (zal:) geboren is op den 24 September 1625, na den middag tusschen een en twee uren, en is gedoopt den 5 October 1625, zoodat hij op den 20 Augustus 1672 oud is geweest 47 jaren min éene maant."

De juistheid dezer regelen eener achttienjarige dochter van zulk een' vader, zullen wel boven elke bedenking verheven zijn. Zelfs het Album der Leidsche Hoogeschool kan dit niet tegensprekèn. Op blz. 327 vinden wij dat op den 24 October 1641 de beide »gebroeders": Cornelius 20, en Johannes, 18 jaar oud, ingeschreven werden. Daar Johan eene maand vroeger net zestien jaar geworden was, komt dit niet uit, en òf Anna de Witt òf de Rector magnificus heeft zich vergist. Nu herinner ik mij, misschien tien jaar vóor de uitgave van het Album, gehoord te hebben, en wel van iemand die uitnemend bekend is met de persoonlijke geschiedenis van den Raadpensionaris, dat Cornelis en Jan, wegens den jeugdigen leeftijd van den laatste, zich maar een paar jaar ouder gemaakt hebben. Ik meen zelfs, dat Jonkheer van Sypesteijn, thans Gouverneur van Suriname, mij dit toen uit gelijktijdige aanteekeningen voorlas. Zonder dit is het Leidsche Album, hoe zorgvuldig ook bewerkt, niet onfeilbaar: die loffelijke arbeid kan niet zonder fouten zijn, al was het handschrift volmaakt juist. Wie drie jaar er in gelezen heeft, moet toegeven, dat men stomp wordt, na het doorlezen van eenige kolommen, en dat den scherpst zienden bewerker eene fout ontsnappen moet. Dikwijls hebben Rector en

student malkaar blijkbaar niet verstaan, en vaak door hun latiniseeren het spoor bijster gemaakt; gezwegen van het vroom bedrog, als wij den slanken zestienjarigen Dortenaar toeschrijven. Het zakboekje van Oom van Hillegom zal er wel meer van zeggen, want »mon neveu Joan" kwam daar nog al en heer Ascanius had een goed oog op hem.

Mr. Joh$_s$. de Witt, van Dordt, heeft den 11 November, 1647, ruim éene maand na zijn broeder, den eed afgelegd, als advokaat voor den Hove van Holland; hij was toen ruim 22 jaar oud.

Na dit alles herinnerd te hebben — want op den naam van mededeeling kan het bovenstaande wel geen aanspraak maken — komt de vraag:

Is het waar, dat de doop van Johan de Witt, die volgens diens dochter den 5 October 1625 plaats had, niet opgegeven wordt in de doopboeken van Dordrecht? Trouwens de brief van Anna vermeldt de geboorteplaats niet, hetzij door stilzwijgende onderstelling, twijfel of onbekendheid dienaangaande. Kan Jacob de Witt Corneliszoon, in dat jaar, even als later, eene door mij niet opgemerkte bediening buiten zijne geboortestad bekleed hebben, waardoor hij met zijn huisgezin elders woonde, toen zijn tweede zoon geboren werd? Ook in dat geval, was hem en zijnen kinderen het burgerrecht in hunne vaste woonplaats gewaarborgd, en Johan bleef gerechtigd, zich als Dordracensis te laten inschrijven en pensionaris zijner vaderstad te worden, zonder gebruik te maken van het wederkeerig recht der benoeming van burgers uit andere steden, waartoe veel overeenkomsten gesloten werden.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

Pot met drie ooren. Anecdote van Karel V., In de Reize door de Majory van 's Hertogenbosch in den Jaare 1798, Amst. 1799, komt het volgende verhaaltje voor:

»Keizer Karel V eischte eens op dit stadhuis (Helmond) een kannetjen bier, de waard gaf het hem over, doch hield het handvatsel zelfs vast, daarop belaste de Keizer, dat hij eene kan met twee ooren zou brengen; dit geschiedde, doch de stomme hemel van een waard hieldze vast met zijne beide handen, zoodat de Keizer ze niet konde aanvatten, daarop gaf hij een bevel, van hier

altijd kannen met drie ooren te hebben, of dat anders ieder een de vrijheid zou hebben, om dezelve in stukken te smijten."

Tamelijk onwaarschijnlijk. Meer echter der overweging waard, wanneer men weet, dat bij raadsbesluit van october 1722 eene bepaling werd ingetrokken, die in alle bekende Helmondsche keuren van voor dien tijd voorkwam, n. l. deze: Item sullen de Herbergiers off die bier vercoopen moeten tappen in tinnen potten off potten met *drie oiren* by keurmeesters gepegelt etc. Soo wie bevonden wort in ongepegelde potten te tappen, die sal verbeuren XXV st. en de kannen oock geconfisqueert en sullen de gelaaghsluyden daar en boven vrij van gelaegen sijn.

Er wordt gevraagd: Kan het verhaaltje omtrent Karel V waarheid bevatten? Zoo neen, wat is dan de oorzaak geweest der onzinnige bepaling, hiervoor afgeschreven? Zijn in ons land ook andere gemeentekeuren van gelijke strekking bekend?

Helmond. AUG. SASSEN.

Raadpensionaris van de Spiegel. In de fransche vertaling der Nadenking van mijn Ministerie in Holland, uitgekomen te Hamburg in 1800, is een brief van den raadpensionaris afgedrukt, waarin hij protesteert tegen de vele veranderingen, welke in zijn opstel zijn gemaakt, onder opmerking dat hij niet begrijpt, hoe zoovele fautieve copiën in omloop kunnen zijn, daar hij de gedurende zijne gevangenschap in 1795 opgestelde eigenhandige Memorie slechts *vertrouwelijk* had medegedeeld aan *één* zijner vrienden.

Kan iemand mededeelen wie die persoon was, of dit authentiek stuk nog aanwezig is en waar de oorspronkelijke *hollandsche* tekst is te vinden?

In de Kon. Ned. Bibliotheek is alleen de bovenvermelde fransche vertaling aanwezig, die geheel overeenkomt met eene hollandsche copij die in mijn bezit is, doch die, naar het schijnt, onder de fautieve copiën moet gerangschikt worden.

Immers de raadpensionaris protesteerde juist tegen die fransche uitgave bij bovenv rmeld berigt, geplaatst in de Nouvelle Gazette de la Haye van 18 april 1810, no. 26.

C. VAN BREUGEL DOUGLAS.

Armenische kerk op Boomsloot te Amsterdam. Welke bijzonderheden zijn er bekend omtrent de zoogenaamde Armenische kerk op Kromboomsloot te Amsterdam? ALBERT HAEGER.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Verborgen standbeelden. (XXVIII, bl. 165). Een verborgen beeldje is ook in ons land gevonden, en ook in een kerk. Maar of 't als standbeeld in der tijd had dienst gedaan, durf ik niet zeggen. Zulk een vond dan werd gedaan in 't hierbij gelegen Garderen, eenige jaren geleden, in 1859, bij gelegenheid van het bouwen van 't tegenwoordige kerkgebouw. Die bouw geschiedde voor een gedeelte op de grondslagen van de afgekeurde oude kerk, misschien eene der oudste in ons vaderland, althans in deze streken, en reeds in 1570 door zijnen pastor Johannes Anastasius bekend. Bij 't omhalen nu van de muren en 't wegwerken, voor een deel, der fondamenten van 't antieke kerkgebouw, werd in den grond een vrij gaaf beeldje gevonden. Aan de kleur meende men eerst dat 't goud was, maar 't bleek, na gedaan onderzoek, van koper te zijn. Als onze informatiën goed zijn, is bedoeld koperen beeldje het eigendom geworden van den hoogwelgeb. heer J. R. Kemper van Staverden, die 't in bruikleen afstond aan het Museum van Oudheden te Leiden.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

VRAGEN.

Steenen doodkisten. Bestaat er eene oudheidkundige verhandeling of dergelijk opstel over de bekende steenen doodkisten, die van tijd tot tijd in Nederland, vooral in Friesland, bij het omgraven van oude begraafplaatsen gevonden worden? Wat is daarvan de titel? In welk tijdschrift komt het voor?

Het opstel in den Frieschen volksalmanak van 1842, van D. H. van der Meer, Geschiedkundig onderzoek naar den tijd, in welken de steenen doodkisten in Friesland gebruikt zijn geworden, is bekend.

ARCADIUS.

Oude kerkgewaden, enz. der roomsche kerk te Leeuwarden. In Smallenburgs Algemeen aardrijks- en geschiedkundig woordenboek van de provincie Friesland (Sneek, 1833) lees ik op 't woord Leeuwarden (bl. 166), dat er in 't prachtvolle gebouw, de Canselarij aldaar, »oudtijds bewaard werden koorkleederen, heilige overblyfsels, beelden en roomsche kerksieraden."

Is het ook bekend waar die zaken gebleven zijn? Of zijn ze nog in die Canselarij aanwezig?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Nederlandsche dagbladen. Krelis-Blatje. (XXVII, bl. 620; XXVIII, bl. 64). Voor eenige dagen las ik in den Navorscher van december jl. een verzoek van den heer W. M. de Beaufort, om eenige inlichtingen omtrent een blaadje, hetwelk, onder den titel van Krelisblatje, driemalen per week te Amsterdam zoude uitgegeven zijn.

Ik wist dat een mijner vrienden te Arnhem eene groote verzameling schimpschriften en pampfletten enz. omtrent de regering van Willem den V in zijn bezit had, en ik vond dan ook al spoedig, toen mijn vriend de beleefdheid had mij die bundels ter lecture af te staan, een tiental van die blaadjes, gedrukt in Holland, in de jaren 1782 en 1783, onder den navolgenden titel.

»Zamenspraaken tusschen de Haagsche Louw en Krelis over verscheide onderwerpen van de Oranje Factie, gedurende de tegenwoordige oorlog met Engeland door mr. Jan Gaspar Boshuizen". Zij waren onder de navolgende woorden opgedragen: »Aan den Wel-Edel Gestrengen Heere A. G. van Meurs A. L. M. Phil. Dr. en I. U. C. voor deszelfs Patriotische Principes en onvermoeiden yver ter onderschraaging der waggelende vryheid werden deze zamenspraaken tusschen de Haagsche Louw en Krelis eerbiedig toegewijd door derzelver verplichtenden Dienaar Jan Gaspar Boshuizen".

Daarin worden behandeld de navolgende onderwerpen:

N°. 1. Over het request van de Vlag-Officieren ter beteugeling der drukpers.

N°. 2. Over het oproer in den Haag, bij gelegenheid van het Oproerig Erfstadhouderlijk Dankadres enz. enz. enz.

» 3. Zijnde een vervolg van n°. 2 en over het tweede Laaghartige Dankaddres enz.

» 4. Over de oogmerken van de Oproerige Haagsche Vrolijkheid en het gedrag van den Prins Erfstadhouder daaromtrent.

» 5. Over de Pruissische Mallemorie, de Oorzaak en Gevolgen, mitsgaders onze Middelen daartegen om voor dien Bullebak niet bang te zijn.

» 6. Over het Duistere en Onduistere in de Pruissische Mallemorie, mitsgaders de verdienstelijke toezending van dezelve, die Louw denkt door een overhaast toeval verkeerd aan de Heeren Staeten te zijn.

» 7. Over de vrye Drukpers.

» 8. Vervolg op n°. 7.

» 9. Over de wysheid van den Teergeliefden Willem V In de verkiezing van een Gouverneur over zijne kinderen.

» 9(*) Over den achtsten Maart 1783.

Of ze te Amsterdam gedrukt en of ze driemalen per week uitgegeven werden, heb ik niet kunnen ontdekken, evenmin of er na n°. 9(*) nog meer van die blaadjes het licht gezien hebben.

By lecture daarvan behoeft men niet te twijfelen of zij bestemd waren pour le bas peuple, où l'on déprimoit toutes les actions du Prince (Willem V). Ook zijn zij geschreven, »dans un style fait pour la populace, mais avec les platitudes les plus grossières sont entremeleés les insinuations les plus artificieuses sur la vie privée et la conduite publique du Stadhouder, et les declamations les plus injurieuses sur les Partisans du Prince".

Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de blaadjes door den heer de Beaufort bedoeld, de hierboven vermelde zijn; alléén spijt het mij, dat het verzoek mij zoo laat onder de oogen gekomen is en de noodige inlichtingen deswege misschien wel sedert lang zullen ingekomen zijn In dit laatste geval zal mij echter mijne genomene moeite niet berouwen, daar de lezing er van mij heeft geamuseerd.

MR. F. FEITH.

Nederlandsche dagbladen. De Brielsche Courant der vorige eeuw. (XXVII, bl. 616.) Dezer dagen is de kleine collectie nummers dezer Courant, berustende in het Brielsche Gemeente-archief, met één vermeerderd, en wel met het laatste nummer, dat in het licht is verschenen. Het heeft aan zijn hoofd: »Ao. 1791. No. 7 en laatste Brielsche Courant, Saturdag den 22 January". Daaronder komt een NB. voor van dezen inhoud: By ons voorgaande Nummer geannonceert hebbende, dat de Saturdagsche Courant van gepasseerde Week 'in deze Week zoude werden uitgegeeven, 't was niet mogelijk om gewigtige redenen, dan op heden aan onze belofte te voldoen.

Taal en stijl van het woord, waarin de Redactie de staking der uitgave van de Courant bekend maakt, zijn al even ongelukkig als die van het NB. Men oordeele:

»Daar wel eer de ongelukkige verdeeldheden in dit Land, occasien gaf, 'er door de van ouds bekende, en ook veele nieuwe aangelegde Dagbladen in mede gewerkt, en veele gemoederen meer gistende gemaakt wierden; het noodzaakelijk wierd geacht, een tegenschrift in de Waereld te moeten brengen, 'om waare het mogelijk dat gedeelte der Natie, welk met het andere niet gelijk dagt, eensdeels af te trekken, anderdeels te bemoedigen, en van de dier tijd heerschende lasteringen een tegen-denkbeeld te geeven.

Dat zich hier toe de voorige Uitgeevers van dit Dagblad wel verledigt hebben; en, om het zelve met menigvuldige onaangenaamheden moesten worstelen, zal niet onbekend zijn: echter nog enkelde vonden die hun in veele opzichte onderstennde.

Dan daar de tijd gunstig scheen te zullen worden, doen ongunstiger wierd voor hun, en niet minder voor den laatste derzelve; in zo verre, dat den jegenwoordige Uitgeever de hand aan 't Dagblad moest slaan, en zeer gaarne als zeer lange daar voor gecontribueerd hebbende, ook dadelijk deed, (om 't bekende Nut en de Zele des laatste Uitgeever, zo voor Zyne Doorluchtige Hoogheid als deszelfs Vorstelyk Huis;) vertrouwende, dat een Dagblad als dit was geweest, en tot zoo veel nut ingericht, en door veelen zo sterk en onvermoeid gezogt, ook wel begunstigd zoude blijven, te meer, als de onzijdigheid zo veel mogelijk (zo als gedaan is) in 't oog wierd gehouden.

Dan het Lot ons ook niet gunstig, wyl 'er nu veele, die als begunstigers van dit Dagblad, en bewust waar toe wel eer ingerigt, als gevoelloos zijn, en die nog in staat waaren van te begunstigen schijnen tegenstanders te werden, waar uit in weerwil van de bovenmatige schaden, kosten en aangewende vlijt om dit Dagblad in stand te houden, den Uitgeever zich genoodzaakt vind om met de uitgave van het zelve te moeten eindigen, en voor het laatst over te gaan tot de gewoone orde welk niet dan met aandoening geschied."

H. DE JAGER.

Orondates en Statira. (XXVIII, bl. 164). Het is van Nil Volentibus Arduum. Antonides heeft er aan medegewerkt. Zie het leven van dezen, voor zijne Gedichten geplaatst, bl. 3.

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Verzen van Byron. Uit welk gedicht van Byron zijn de volgende regels:

»Then, say, was I or nature in the wrong,
»If, yet a boy, one inclination, strong
»In wayward fancies, domineered my soul,
»And bade complete defiance to control?...

Deze regels vormen 't begin van eenige prachtvolle strofen, die, naar onze zienswijze, den sleutel aangeven ter verklaring van zeer veel raadselachtigs in het leven van dien grooten, edelen mensch, Byron. Met dezen sleutel in handen, is het waarlijk onnoodig meer te zoeken naar de oorzaak van de zonderlinge omstandigheden, die het huwelijk van Byron kenmerken. Ook wordt er de domme, zedelooze vooronderstelling, die voor eenige jaren door eene amerikaansche schrijfster (H. Beecher Stowe) aangaande de oorzaak der verstoring van Byrons echt werd geopperd, geheel door weersproken.

Wij vinden echter het gedicht, waarvan de bovenstaande en de daarop volgende regels een fragment uitmaken, niet in eene, zoo 't heet, volledige uitgave van Byrons gedichten (The poetical works

of Lord Byron. New and complete edition. — London, John Murray, 1859). Vrage: waar is dit gedicht gedrukt te vinden?

Ook bezitten wij in handschrift de volgende duitsche versen, die als eene vertaling van Byron worden aangegeven:

»Wenn Jemand schlecht von deinem Freunde spricht,
»Und scheint er noch so ehrlich, glaub' ihm nicht!

»Spricht alle Welt von deinem Freunde schlecht,
»Misstrau die Welt, und geb' dem Freunde recht!

»Und wer den höchsten Königstron gewann,
»Und keinen Freund hat, ist ein armer Mann.

»Doch würdest du dem ärmsten Bettler gleich —
»Bleibt dir ein Freundesherz, so bist du reich!"

Vrage: van welk oorspronkelijk gedicht van Byron zijn deze regels eene duitsche navolging? Ook dat gedicht vinden we niet in bovengenoemd boek.

CAST. EN POLL.

Eene kantteekening van den Bijbel van Deux aas. Het is bekend, dat deze Bijbel, die van *Deux aas* wordt genoemd, naar de kantteekening op Neh. III. 5, en ook wel de Bijbel van Uilenspiegel geheeten is, omdat Uilenspiegel vermeld wordt in de kantteekening op Jez Sir. XIX. 5. Maar hierbij heb ik nu een paar vragen. — De aangeduide plaats van Jezus Sirach bevat de woorden: »Wie hem verblijt dat hy schalckheyt bedrijven can, die wort verachtet." En dan staat daar naast: »als Ulenspieghel, Vincentius, de Pape van Calenberghe, etc." Ik vraag: wie is de hier bedoelde Vincentius? — Voorts: waarom worden hier »de Pape van Calenberghe" aangehaald? Waren dat zulke guiten of booze snaken? En op welk Calenberghe ziet dat dan? Calenberg in Hannover? of Calenberg bij Weenen? of een ander? — Eindelijk; is er werkelijk grond, om te meenen, gelijk bij sommigen 't geval is, dat het fransche *calembourg* afgeleid is van dat Calenberg? — Boiste in zijn Dict. Français spreekt óók, in voce *calembourg*, van »l'Abbé de Calemberg." Daarbij komt nog de gedachte in mij op, of ik

wellicht »de Pape" ten onrechte als meervoud beschouwd heb, en 't misschien appositie moet zijn van »Vincentius." Wie helpt mij op den weg? E. LAURILLARD.

[*Pape* is enkelvoud: ware het meervoud, dan zou er staan *papen*.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

Schilderij te Veere 1651. (XXVIII, bl. 174). Ik vermoed dat de door Laboranter bedoelde schilderij nog in het raadhuis te Veere aanwezig is; dat zij namelijk is de schilderij, waaromtrent ik bij mijn bezoek aan Veere in Dec. 1874 het navolgende aanteekende:

»Gezicht op Veere, uit zee gezien, *met veel schepen*. Men ziet den grooten toren prijken met een verdieping meer dan tegenwoordig, en aan de kerk het choor voltooid, zoodat het stuk dagteekent van vóór den brand van 1686. — Goed geschilderd in de manier van Willaerts, donker."

Het stuk hangt nog tegenwoordig in de vierschaar van het merkwaardige Veersche Raadhuis.

VICTOR DE STUERS.

Verheerlijkt Nederland. (XXVIII, blz. 241). Het aangekondigde vervolg (Friesl., Gron., Drenthe en Overijssel) is nimmer verschenen. F. M.

TAALKUNDE.

Goylieden. (XXVII, bl 187.) Van Meteren houdt *Geuzen* en *goylieden* voor hetzelfde woord. Het schijnt, dat hij in de eerste lettergreep van *goylieden* het fransche *gueux* meende te zien. Doch deze heeft eenen anderen oorsprong. In den tijd toen men het geven aan bedelaars als een verdienstelijk werk beschouwde, noemde

men dat *geven om Gods wil*, eene uitdrukking, die nog niet geheel buiten gebruik is. Maar men zeide ook, wat nu niet meer gehoord wordt, *geven om Gode*. Bedelen heette dan ook niet alleen *om Gods wille bidden*, maar ook *om Gode bidden* en uit bedelen gaan, *om Gode gaan*. Vandaar kreeg een bedelaar den naam van *godeman*, in het meervoud *godelieden* en eene bedelaarster *godewijf*, welke woorden zamengetrokken werden tot *goyman*, *goylieden*, *goywijf*. Men vindt dat alles bij Kiliaan. Op dezelfde wijze zegt Marnix in zijnen Byencorf (Delft, by Bruyn Harmansz. Schinkel z. j. fol. 267v°) van de »bommelen oft holmen" (wij noemen ze hommels), »Sy en hebben gheenen Anghel, ende en willen niet wercken, maer leven slechts op den arbeyt van de andere, ende insonderheydt de Wilde, onder de welcke sommighe vlieghen ende swermen van Deure tot Deure om haer aes te crijghen, daer sy haren sack mede vullen: ende worden derhalven genoemt Mendicantes, dat is te seggen: bedelaers, *Goy-bijen*."

Of heeft van Meteren (want duidelijk zijn in dit opzigt zijne woorden niet) gemeend, dat de Franschen hun *gueux* aan ons *goyman* ontleend hadden? Is dat zoo, dan is hij de eenige niet geweest, die er een nederlandsch woord in zocht. Commelin (Beschr. v. Amsterdam, bl. 978) zegt, dat *gueux* »gesmeed schijnt naar het nederlandsche *guit*." Hij drukt zich voorzigtig uit en daar doet hij wel aan. Maar hij maakt het toch zoo erg niet als Thuanus, die in zijn 54e boek zegt: »cum exules ex nobilitate et oppidanis, qui arma ferre poterant, in Angliam concessissent, et classem tumultuariam XL circiter navium adornassent vulgari dicterio *anseres* ob id *maritimi* appellati, continuis excursionibus omnia circum infesta faciebant." Volgens hem waren de Watergeuzen dus *waterganzen*. Wij zouden dat evenwel den Franschman zoo kwalijk niet nemen, indien wij niet wisten wat hij in zijn 40e boek verteld had. Hij geeft ons daar het verhaal van het aanbieden van het smeekschrift door de edelen aan de hertogin, en zegt o.a.: »Barlaimontius ultra modum iis infestus contemptim monuit Parmensem, non esse cur ab hujusmodi nebulonibus sibi metueret, nam omnes aut habitu aut re mendicos esse, et Valonum lingua sive Gallica, Geusios. Ex quo dicterio invaluit postea, ut qui Hugonoti apud nos in Belgio Geusii appellarentur." Wat hij daar gezegd had, was hij dus vergeten toen hij de Geuzen voor ganzen aanzag.

Vraagt men hoe Thuanus daartoe gekomen is? Waarschijnlijk dat hem daaromtrent iets medegedeeld was, wat hij niet goed begreep; indien althans de schuld niet bij zijnen berigtgever ligt. Ik geloof niet, dat Thuanus onze taal verstond: of, zoo hij er iets van wist, dan was het niet veel. Dit blijkt uit de jammerlijke wijze waarop hij dikwijls onze eigennamen verknoeit. Somtijds zal er de letterzetter wel schuld aan hebben. Wanneer wij b. v. Masfendusa lezen voor Maaslandsluis, dan ligt het vermoeden voor de hand, dat hij geschreven zal hebben Maslenslusa, dat, indien het niet bijzonder duidelijk geschreven was, door den zetter op die wijze gelezen kon worden. Maar dat Floris van Pallant Florentius Pallas en de heer van Maelstede Masteledius heeten, dat wij Pieter Adriaensz. (van der Werff) bijna niet meer herkennen als hij ons onder den naam van Petrus Andriensis, noch Jan Simensz Rol, als hij ons onder dien van Joannes Simenrolius wordt voorgesteld, dat zeker is de schuld van den schrijver en een bewijs dat onze taal hem vreemd was. — Voor *gans* zeide men en zegt men nog in sommige deelen van ons land *goes.* Dit gaf bij ons volk, dat zoo gaarne met woorden speelt, tot eene woordspeling aanleiding: den Watergeus noemde men schertsend *Watergoes.* Wij weten dit uit Strada, die lib. V (p. 187 van de uitg. 1628 12°.) den oorsprong van den naam Geuzen uitvoerig mededeelt, maar die later verhaalt, lib. VII (p. 759), dat de Watergeuzen in de wandeling ook wel *anseres maritimi* geheeten werden. Deze aardigheid heeft de Thou van het spoor gebragt.

Maar de Thou is de eenige niet, die hier van het spoor geraakt is. Den vertaler van Stradaas eerste deel [1]), Guiliam van Aelst, is het ook gebeurd, maar op eene eenigzins andere wijze. Strada schreef t. l. a. pl., »soli [Gheusii] aquatiles (sic enim, et maritimi quoque anseres vulgo appellati sunt) felici rem audacia confecere." Wat geeft nu daarvoor zijn vertaler terug? Dit: »Soo is-se [nml. de heerschappij] nochtans alleen van de Water-gheusen (welcken naem oock aen de waetereynden ghemeyn is) gheluckighlijck begonst gheweest." Dat is heel wat anders. Strada zegt van de Watergeuzen, dat zij zoo heetten, en dat zij in de wandeling ook wel water-

[1]) Ik geloof dat de vertaler het bij dit deel heeft laten blijven.

ganzen genoemd werden. Maer van Aelst wil ons wijs maken, dat de watereenden (vond men in zijnen tijd hier ook landeenden?) ook den naam van watergeuzen droegen. Die vertaling geeft ons geen hoogen dunk van des vertalers schranderheid. Vooreerst schijnt hij geen onderscheid te kennen tusschen eenden en ganzen, en dat is toch wat heel dom. Maar hij was ook blijkbaar niet best in het Latijn te huis: immers ware hij dat geweest, dan zou hij geweten hebben, dat iemand, die zulk een goed Latijn schrijft als Strada, indien hij had willen zeggen wat zijn vertaler hem zeggen laat, of *et* of *quoque* zou hebben weggelaten, en dat hij niet *appellare* maar *vocare* en van dit werkwoord niet het perfectum zou gebruikt hebben. Toch zou hij zich nog waarschijnlijk zoo leelijk niet vergist hebben, indien hij maar opgemerkt had, dat er achter *enim* een komma staat. Weer een bewijs voor lezers en schrijvers, van hoe veel belang het is, niet alleen op de woorden, maar ook op de leesteekens te letten. P. LEENDERTZ WZ.

Brabantsche en flaamsche geslachtsnamen. (XXVIII, bl. 22, 191). 'T is niet de nederlandsche geslachtsnaam 's Jacob aleen, die op redelike wyze geschreven wordt; in de laatste weken vond ik den geslachtsnaam 's Graeuwen, te Middelburg, even eens op taalkundig juiste wyze geboekstaafd. Daarentegen vond ik dien zelfden geslachtsnaam (te Amsterdam op den Singel[1]) als Schrauwen gespeld. Deze onredelike spelling Schrauwen is 'n tegenhanger van 't haagsche Schage (XXVIII, bl. 24).

Zijn ook de haagsche geslachtsnaam Schoevers en de haarlemsche geslachtsnaam Schoevaart geen wanspellingen van 's Goevers en 's Goevaart, van des Goevert, Goevaart, Godevaert, Govert, Godferd, Godfried's zoon?

'N andere tegenhanger van 't bovenvermelde Schage voor 's (Graven) Hage, vindt men te Amsterdam, waar op meer dan een uithangbordje te lezen staat: »hier stuurt men de wasch op Schraveland." Schraveland voor 's Gravenland; en *op* in plaats van *naar* (zie de aanteekening aan den voet der bladzyde).

[1]) Te Amsterdam en te Haarlem wordt in den volkstongval 't woord singel steeds onzydig genomen; men woont te Amsterdam *op 't singel*, *op* de heeregracht en *op* d' utrechtsche straat, in plaats van *aan* den singel, *aan* de gracht, *in* de straat

Tot de geslachtsnamen met voorgevoegde *s* behoort ook nog Smeulders (de zoon van den meulder, molenaar), te 's Gravenhage. Ook Swinkels en Swildens ('s Wildens, des wilden zoon)?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Bedelleen, lees **Bede-leen.** (XXVIII, bl. 90 en 190). Ik zou mij met deze vraag niet in 't openbaar ingelaten hebben, als niet ten tweeden male de spelling iedere richtige beantwoording onmogelijk maakte. Met de Zeeuwsch-Hollandsche en later met de Geldersch-Zutfensche leenzaken eenigszins bekend, hoopte ik iets heel nieuws te leeren of dacht aan eene leesfout van een wellicht moeilijk geschreven oorkonde, daar Sedelleen, zadelleen stond. Nu het mij bleek, dat de vraag eigenlijk eene hedendaagsche overeenkomst tusschen de regeering en bijzondere personen betrof, zag ik, dat ze behoorde tot het gebied dergenen, die artt. 1996 en 1998 B. W. kunnen uitleggen, en de beteekenis van *ter bede* begrijpen. De vraag van den heer Hammacher heeft, volgens zijne vriendelijke mededeeling, tot doel, de rechtsgeldigheid dezer overeenkomsten te onderzoeken, daar „in bedeleen geven" niet in onze wetgeving voorkomt.

Dit is de jammerlijke geschiedenis dezer drukfout.

Zutfen. FREDERIKS.

VRAGEN.

Landsdouwe. Hoe is het woord landsdouwe te verklaren?

[Slechte spelling en uitspraak van *landouwe*, zamenstelling uit *land* en *ouwe* (hoogd. *aue*). Zie Kluit op Hoogstratens Geslachtlijst o. h. w.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Wapens op het huis Breckelkamp. (XXVII, bl. 39, 316; XXVIII, bl. 47). Op grond van eene onlangs door mij ontdekte acte van boedelscheiding van den 12en juni 1667, waarin als echtgenoot van Gerhard Adolf Bentinck en als moeder van diens kinderen Fenna Elisabeth en Adriaan Willem vermeld wordt Lucretia Catharina van Camont, dr van Joh. Adriaan en Christina van Ittersum tot Nieuwensteen, in leven heer en vrouw van Walcourt, wil ik den heer J. D. Wagner gaarne toegeven gedwaald te hebben, toen ik Christina van Ittersum als huisvrouw van voorn. Gerhard Adolf Bentinck vermeldde. Ik deed zulks op gezag van eenen kwartierstaat, waarbij Juliana Wilhelmina Bentinck (later gehuwd met Joan Caspar de Raet, heer van Bögelscamp) in de adellijke abdij van St. Clara te Bocholtz werd opgezworen.

Eveneens op autoriteit van een kwartierstaat, n.l. van dien waarmede Herman Henrich Bentinck, zn van Adr. Willem B. voorn., in de abdij van Siegburg werd opgezworen, noemde ik Fenne van der Mark, geh. met. Evert Bentinck, de dochter van Edzard en N. Mulert tot Voorst. Volgens eene opgave van namen van wapens, die zich eertijds op een rouwbord te Breckelkamp bevonden, was de naam harer moeder echter Valke, Mekeborg of ten Ham.

A. VAN SASSE VAN IJSSELT.

Geslacht van Heinsbirch. (XXVII, bl. 532; XXVIII, bl. 104). Godfried II, prins van Heinsberg huwt Mechtilde gravinne de Looz (Loon, Lo of Loen), vrouwe v. Vogelsang, st. 1333, dr. van Arnold VIII, graaf de Looz. Hun zoon Theodoor van Heinsberg was erfgenaam van den eenigen broeder van zijne moeder, Lodewijk III, graaf van Loon, die in 1336 zonder mannelijke nakomelingen overleed (zie de Herckenrode in zijne Tombes de la Hesbaye, die zegt deze aanteekeningen getrokken te hebben uit een zeer curieus werkje, getiteld: Historieke aanmerkingen op het graafschap van Loon, overgeset van 't hoogduyts, enz., tot Weenen by Ignatius Alberti 1791.).

J. D. WAGNER.

Geslacht Frieswijk. (XXVII. bl. 534; XXVIII, bl. 102.) Jacob Vrieswijk, wedr van Theodora Deugeweerts, tr. 8 aug. 1671 Aleida Wichman Bernardsdr. Theodora hertr. in 1676 met Egbert ter Welberg, burgemeester van Deventer en sterft in 1699 (Mr. v. Doornincks Geslachtk. aant. bl. 222.).

J. D. WAGNER.

Geslacht Frieswijk. Hendrik Frieswijk, uit Friesland herkomstig (broeder van den Haagschen predikant Benjamin F.) en in 1773 van Hoorn (Nholland) te Groningen beroepen, werd in 1792 emeritus. — Brucherus, Gedenkboek v. Stad en Lande, bl. 18 en 342.

H. C. V. BAKKENES.

Wapen op een beker. (XXVII, blz. 588). Ik bezit twee lakafdrukken op een couvert, overeenkomende met 't opgegeven wapen, waarbij ik nog voeg: H. halfaanz. Ht: de leeuw met 't ruitv. schildje beladen met den passer, uitk.. Van een verbinding der beenen van den passer blijkt evenwel niets. Dit wapen behoorde aan Hendrik Frederik Brouwer te Deventer, en deze afdrukken dateren van 1768. Heeft soms deze familie Middelwijk bezeten?

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht v. Schuylenburch. (XXVIII bl. 94). Het vrijkwartier, zilver met roode hand, in het wapen de Raat, daar vermeld, staat niet in den linker- maar in den (heraldisch) regterbovenhoek. Het is het wapen van Ulster, dat de engelsche baronets voeren ter gedachtenis van de onderwerping der opstandelingen in die provincie door koning Jacobus.

Gualterus de Raat, raadsheer in den hove van Holland, werd door Karel II, bij diploma van 30 mei 1660, tot ridder baronet verheven. De kwartieren van Arent de Raat, getrouwd met Antonetta van Schuylenburch, zijn,

Raat,	Meulman,
Broers,	de Koninck,
Maas,	Outshoorn,
Kerkering,	Wit.

Met beschrijving der wapens van deze familiën zal men mij zeer verpligten.

Het wapen van Schuylenburch heeft niet drie molenijzers, maar drie weerhaken.

JOH. THEOD. DE RAADT.

Geslacht Ruisch of Ruys. (Nav. XXIV, bl. 253; XXVI, bl. 94, 308, 479, 621; XXVII, bl. 98). Tot het geslacht Ruysch, voerende in zilver de blauwe roos, behooren de navolgende personen.

Jacob Ruysch Claasz., schepen te Amsterdam in 1363, 1364, 1366, 1375, 1387.

Coenraat Jansz. Ruysch, wordt 1403 burger te Utrecht, leeft nog in 1413.

Dirck Ruysch, leeft omstreeks 1376.

Evert Ruysch Dircksz., leeft omstreeks 1398.

Simon Ruysch, schepen te Amsterdam in 1396.

Claas Ruysch Simonsz., wordt burger te Utrecht in 1412.

Dirck Ruysch Willemsz. en Lambert Ruysch, wonen beide te Amsterdam omstreeks 1404.

Jacob Ruysch, schepen te Amsterdam in 1417, 1419. Hij is burgemeester in de zelfde plaats in 1422 en komt in 1441 ook nog als zoodanig voor.

Jacob Ruysch Jacobsz., in 1431 schepen te Amsterdam.

Jacob Ruysch, schout te Amsterdam in 1445; als burgemeester komt hij voor in 1468.

Heyman Ruysch Jacobsz., schepen te Amsterdam in 1451, 1454, 1465; burgemeester in 1461.

Pieter Ruysch, schepen te A. in 1444.

Jan Ruysch, schepen te A. in 1441, 1451.

Claas Ruysch, vermeld in 1410 en ook nog in 1458.

Gijsbert Ruysch Claasz., draagt over op Wilhelm heer van Purmerende zes morgen land, gelegen bij den Amstel in 1414.

Dirck Ruysch, was in 1455 burgemeester te Utrecht; zijn neef Jan Ruysch Claasz. sterft 1485.

Gerrit Ruysch, vermeld in 1460.

Lambert Ruysch, wordt in 1474 dood gestoken.

Jacob Ruysch, raad in den hove van Holland in 1480, 1500 en 1511.

Dirk Ruysch Heymansz., burgemeester te Amsterdam in 1483, enz.

Jan Ruysch Claasz., wordt vermeld in 1489, sterft te Utrecht in 1506; hij was getrouwd met Hillegond N., zij sterft in 1512, en lieten na:

a. Jan Ruysch.

b. Claas Ruysch, woont in 1516 te Breda.

c. Cornelis Ruysch, sterft in 1517.

d. Anthonis Ruysch.

e. Frederick Ruysch, sterft in 1525.

f. Dirck Ruysch.

g. Hillegond Ruysch, getr. met N. van Waveren: hij sterft 1526.

h. Henrica Ruysch, non in 't klooster te Wijck, zij sterft in 1541.

Hugo Ruysch Jacobsz., sterft in 1484.

Dirck Ruysch Jacobsz., sterft in 't zelfde jaar.

Jacob Ruysch Jansz., was in 1506 schepen te Amsterdam.

Heyman Ruysch, priester te Amsterdam, sterft 15 juli 1511.

Jan Ruysch, burgemeester der stad Amsterdam in 1513; hij sterft 1 sept. 1539 en is begraven in de Nieuwe Kerk. Zijn zoon Jacob Ruysch, priester, sterft 25 jan. 1541.

Heyman Ruysch, canonik van Oud-Munster en St-Jan te Utrecht, hij sterft 10 nov. 1573.

Nicolaas Ruysch, was raad bij den bisschop van Luik, en was getr. met Maria van Lecke, Claasd. Zij laten een zoon na, N. Ruysch Claasz., die raad van den graaf van Aremberg en na diens dood pensionaris der stad Amsterdam is geweest. Hij was geh. met Henrica de Jode, genaamd de Rijcke; hij sterft 26 jan. 1600, zij 17 dec. 1604 en hebben veertien kinderen gehad:

1. Gijsbert Ruysch, secretaris van de rekenkamer, getr. met Barbara van der Meulen. Hij sterft 4 mei 1624, zij in 1630, laten na 11 kinderen (zie letter a, b, c, d, enz.)
2. Petronella Ruysch, geh. met Cornelis van Wouw Jacobsz., schepen te 's Gravenhage. Zij sterft 24 dec. 1625, hij in 1635.
3. Vincent Ruysch, in Italië overleden.
4. Bartholomeus Ruysch, te Batavia gestorven.
5. Alida Ruysch, geh. met Everhard Boodt, predikant te Utrecht. Zij sterft 8 april 1616, hij 14 aug. 1610.

6. Nicolaas Ruysch, getr. met Anna de Swart. Hij sterft in 1622, zij in 1621.
7. Maria Ruysch, sterft ongehuwd 2 dec. 1621.
8. Maarten Ruysch; te Amsterdam willende zwemmen, verdrinkt hij in 1602.
9. Jan Ruysch, sterft jong.
10. Cornelia Ruysch, geh. met Johan de Bruyn, baljuw van St. Maartensdijk. Zij sterft 30 juni 1633, haar echtgenoot in 1628.
11. N. Ruysch.
12. N. Ruysch.
13. N. Ruysch.
14. N. Ruysch.

} alle jong gestorven.

a. Alida Ruysch, getr. met Jan Vonk, chirurgijn van Z. H. Frederik Hendrik, prins van Oranje. Zij sterft 1674, hij in 1641.

b. Catharina Ruysch, jong overleden.

c. Cornelis Ruysch, secretaris van de rekenkamer, getr. met Magdalena Everhards. Hij sterft 14 sept. 1656, zij 28 febr. 1674, en laten de volgende zeven kinderen na.

aa. Floris Ruysch, 1632 klerk, 1652 commies van de rekenkamer. Hij trouwt met Christina Hamel: zij laten na twee kinderen, als volgt:

aaa. Jacob Ruysch, advocaat aan den hove van Holland, sterft ongehuwd.

bbb. Magdalena Ruysch, geh. met N. van Rijn.

bb. Pieter Ruysch, jong gestorven.

cc. Barbara Ruysch, geh. met François Boot, secretaris van den hove van Holland.

dd. Magdalena Ruysch, sterft ongehuwd 16 aug. 1681.

ee. Gijsbert Ruysch, sterft 20 mei 1646.

ff. Abigaat (?) Ruysch, getr. met Theodorus van Elsen. Zij sterft 24 febr. 1723.

gg. Johan Ruysch, getr. met Magdalena van der Dussen. Hij sterft zonder kinderen na te laten 20 juli 1696; zij 21 jan. 1723.

d. Johan Ruysch, raad der stad 's Hertogenbosch, geh. met Clara Beunen. Hij sterft 26 aug. 1657; zij 27 aug. 1678, en laten deze acht kinderen na:

aa. Gijsbert Ruysch, luitenant colonel van een regiment paardevolk. Hij is gehuwd geweest met Theodora Ploos van Amstel. Hij sterft 25 jan. 1687; zij sterft aug. 1676.

bb. Dirk Ruysch, jong gestorven.

cc. Frederik Ruysch, vaandrig van een compagnie voetknechten, ger. met N. Uytenbogaart.

dd. Hendrick Ruysch, secretaris der stad 's Hertogenbosch. Hij tr. met Alida Tulkens, en hebben veertien kinderen gehad, doch deze zijn alle jong gestorven, behalve:

aaa. Johan Ruysch, schepen te 's Hertogenbosch.

bbb. Maria Ruysch, getr. met N. van Eys.

ee. Veronica Ruysch, getr. met Regnerus Vogelsang, predikant en professor in de theologie te Deventer.

ff. Dirk Ruysch.

gg. Johanna Ruysch, ongehuwd overleden.

hh. Hendrik Ruysch, predikant te Arnhem, geh. met Adriana Voorhof.

e. Catharina Ruysch, getr. met Adriaan Boshuysen. Zij sterft 13 juni 1669, hij 9 dec. 1662.

f. Maria Ruysch, getr. met Jacob de Bie, chirurgijn. Zij sterft mei 1684, hij 17 aug. 1661.

g. Hendrick Ruysch, klerk bij de rekenkamer. Hij was gehuwd met Anna van Berchem. Hij sterft . . . . . , zij 28 nov. 1670, en lieten na deze zes kinderen:

aa. Hendrick Ruysch, gehuwd met Wendelina Vignon. Hij sterft 28 sept.... en laat na deze vijf kinderen:

aaa. Johanna Ruysch, getr. met Daniel de Lorette de la Vigne. Hij sterft 24 dec. 1701.

bbb. Wijna Ruysch, getr. met N. Beukholt.

ccc. Reynier Ruysch, sterft ongehuwd in Oostindië.

ddd. Jetta Ruysch }
eee. Barbera Ruysch } oehuwd gestorven te Haarlem.

bb. Barbera Ruysch, geh. met N. van Eyk.

cc. Petronella Ruysch, sterft ongehuwd 3 juli 1688.

dd. Gijsbert Ruysch, sterft ongehuwd 3 juli 1688.
ee. Johanna Ruysch, geh. met Jan vān Holst.
ff. Frederick Ruysch, professor te Amsterdam. Hij is geboren 23 maart 1638, trouwt Maria Post, geboren 15 aug. 1643.
h. Anna Ruysch, getr. met Wessel Gimmer. Zij hertrouwt later met Barent van Noorden, majoor.
i. Nicolaas Ruysch, sterft ongehuwd in Brazilië.

Binnen kort hoop ik den heer Andante ook nog het een en ander mede te deelen over het adellijke geslacht Ruysch, voerende in rood een gouden St. Andries kruis. In mijne opgave over dit geslacht, Nav. XXVII, bl. 98, is eene fout ingeslopen: de stamdeelen van den daar vermelden Hugo Diederick Ruysch van Waeyestein moeten van vaderszijde zijn:

Ruysch,	Pieck,
van Elderen,	Wijlich,
Brackel,	Boecop,
Grootvelt,	Hees.

L. H. G. M. VAN ASCH VAN WIJK.

Een onbekend wapen. (XXVII, blz. 639). Het zijn de kwartieren van de kinderen van Pieter Duyvelaer en zijne vrouw Anna Velters, dochter van Reinoud Velters en van Alarda Henderiks (ms. genealogie van Duyvelaer).

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van der Straaten. (XXVII, bl. 419; XXVIII, bl. 46). Adrianus van der Straten van den Hill voerde: in goud een blauwen dwarsbalk, vergezeld van drie koeken van 't zelfde (van der Straten) Over den balk heen een gedeeld hartschild: 1 in groen een gouden jachthoorn, 2 in zilver eene stappende roode koe en een rood kwartierhoofd beladen met twee schuingekruiste zilveren hooivorken Half aanziende helm, gedekt met eene ridderkroon. Helmteeken: een blauwe koek, in de hoogte zwevende tusschen eene vlucht van goud en blauw. Dekkleeden, goud en blauw. Schildhouders: een omziende leeuw en een griffioen met den staart

tusschen de achterpooten, beide van goud, rood getongd, en op een grasgrond geplaatst.

Volgens den Staatsalmanak zijn van hem geene afstammelingen meer in leven. Ik vermoed, dat het gedeelde hartschild het wapen is van de heerlijkheid den Hill, daar ik geene familie van dien naam met dat wapen vind. Hill of Hille is bovendien een dorp in Noordbrabant in de nabijheid van Woudrichem.

Ik durf niet beslissen, of het tegenwoordige geslacht van der Straaten aan genoemden Adrianus verwant is.

Zutfen. J. D. WAGNER.

Geslacht van der Straaten, Den belangstellenden vrager dien ik te verwijzen naar de breedvoerige genealogie van dit geslacht, voorkomende in het werk van Ch. Poplimont, La Belgique Héraldique, X, bl. 249—398.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Van Ruijven. (vgl. XXIII, bl. 269; XXV, bl. 485; XXVII, bl. 311). Volgens Bat. Illust. overleed in 1537 Huijbert van Ruyven, hofmeester van den bisschop van Utrecht, baljuw van Kermerlant, oud 46 jaren, nalatende bij Joha. van Cruijningen eene dochter Anna.

Van 26 jan. 1524 tot 20 dec. 1525 was Huybert van Ruijven, schildknaap van Haarlem, baljuw van Middelburg, uit welke betrekking hij door ziekte zijn ontslag nam. Wie kan mijn vermoeden, dat hier van een en dezelfde persoon sprake is, bevestigen?

Ten tijde van het adellijk geslacht, waarvan de Bat. Illust. ons de lijst mededeelt, leefden er nog meer van dien naam, waarvan ik hier slechts opnoem:

Jacob van Ruijven, schout van Katwijk,

Agnes van R, geh. met Alfred van der Mye van der Haar,

Maarten van R., overgrootvader van Kenau Simonsdr Hasselaar,

Klaas van R., gez. van Tetrode, wiens dr Jacomina geh. was met Arend Frankenz. van der Meer, baljuw van Delfland,

Pieter Hugozoon van R., leefde in 1483 en was geh. met Maria Joostendr van de Werve, waaruit ik besluiten mag, dat die lijst *niet* volledig is, vooral daar uit het geslachtregister der familie van der Pot [Pot] blijkt, dat Agnes en Maarten bovenge-

noemd kinderen waren van Willem van R.en Agnes van Schooten, dus broeder en zuster van den in 1492 vermoorden Willem [Klaas]; terwijl ik den laatstgenoemden Hugo houd voor mr. Hugo, kleinzoon van Hugo van R. en Wilh[a] Haastrecht.

Den heer van Bakkenes dank ik zeer voor het medegedeelde. De geboorteplaats van H. W. v. R. zal wel Delft of Haarlem zijn, waar die familie voorheen bloeide.

Bij vernieuwing durf ik steeds meerdere inlichtingen over de familie van Ruyven vragen. F. CALAND.

Geslacht van Westerveld. (XVII, bl. 349; XVIII, bl. 331; XXI, bl. 590; XXII, bl. 306; XXVI, bl. 346 en XXVIII, bl. 248). In de tweede aanteekening van bl. 249 ter laatstvermelder plaatse wordt gegist dat Aaltje van Hoolwerff dochter was van Gerrit Meinten Hoolwerff, den 29 maart 1612 te Harderwijk aangeteekend met Nysgen Aelts. Uit mijne familiepapieren blijkt het, dat dit niet juist is. Aaltje van H. was niet de *dochter*, maar de *zuster* van Gerrit Meinten, die bij mij Gerrit Mijnharts van Hoolwerff heet. Hun vader Mijnhart Henriks van Hoolwerff, gehuwd met Maria Broinis Gerritsd., werd 26 aug. 1597 verleid met Bleulandsenck te Herseler (kerspel Voorthuizen, ambt Barneveld) en 11 sept. 1599 met het hofhoorige abtgoed Roland te Arkemehe (kelnerij Putten op de Veluwe). 't Laatste goed vererfde op zijn oudsten zoon Henrik, die 10 mei 1633 kinderloos stierf, waarna het op zijn tweeden zoon Gerrit overging, die reeds Bleulandsenck bezat en in 1636 als rentmeester van Harderwijk voorkomt: hij stierf in 1644 en was getrouwd geweest met Niesje, dochter van den Elburger burgemeester Aalt Aaltsen en van Geesje Scherpink. Aaltje van H., de vrouw van Dirk Herberts van Westervelt, had nog eene zuster Margareta, gehuwd met den burgemeester Wolf Arntsen Wolffsen, moeder van Arnoldus (burgem. te Elburg in 1661) en Mijnhart Wolfsen. Van Hoolwerff voerde van sinopel met een runderkop van zilver met horens van goud, waartusschen de letter H. mede van goud.

CONSTANTER.

Het geslacht Westervelt. Op dit oogenblik leeft nog een afstammeling van dit geslacht in New-York. In 1662 kwamen in Amerika

Lubbert Lubbertsz en Willem Lubbertsz van Westerveld. Zij deden den overtocht met het schip De Hoop, commandeur Aemilius Jansen. Kan men mij ook aanwijzen, in welke relatie de 2 bovengenoemde tot de vroeger in den Navorscher vermelde leden staan?

FREDERIK MULLER.

VRAGEN.

Van Riel. Wie heeft de goedheid mij de ouders te melden van Lydia Cornelia van Riel, gehuwd met Nicolaas Martinus Boogaert van Alblasserdam?

Hunne dochter trouwde met Andries Willem graaf van Hogendorp.

P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Boogaert van Alblasserdam. Welke zijn de geboorte- en sterfjaren, betrekkingen etc. van de ouders, grootouders, etc. van Suzanna Libertina Boogaert van Alblasserdam.

Hare kwartieren zijn als volgt:

Boogaert v. Alblasserdam,	Timmers,
Briel,	van Schinne,
Abbema,	van Zoelen,
Beaumont,	Bitter.

Door deze vraag te beantwoorden, zal men mij zeer verplichten.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Wapen van der Marck en van Doorninck. Zoude men ook kunnen opgeven de geslachtwapens van:

1°. Mr. Jan Hieronimus van der Marck (zoon van Jacob Corneliszn v. d. Marck en Johanna Cornelia van Assendelft), gehuwd in 1767 met.... en

2°. dat van zijn schoonzoon mr. Jan van Doorninck, gehuwd 7 september 1797 te Leiden met Johanna Cornelia Jacoba v. d. Marck?

N.

Heeren van Sliedrecht. In den Gids van april 1878 bl. 49 lees ik, dat Johan van der Burch, heer v. Sliedrecht, den 22 maart

1694 voor de 2de maal huwde met eene freule Vijgh. Nu lees ik in eene ms. gen. Teding van Berkhout, dat Jan T. v. B. (geb. 1648 † 28 maart 1728), heer v. Sliedrecht, raad en burgemeester van Monnikendam in febr. 1694 huwde met Agnes Vijgh van Ubbergen (geb. 1656, † 17 nov. 1724). Wie was nu in 1694 heer v. Sliedrecht, een van der Burch of een Teding v. Berkhout?

Zutfen. J. D. WAGNER.

Heraldiek werk van de Lannoy. In de Heraldieke Bibliotheek 1876 bl. 224 wordt melding gemaakt van het 4e deel van een werk van de Lannoy, welk 4e deel zou zijn een gedeelte van een werk genaamd: Genealogie des Nobles, hetwelk bevat: »eene aanmerkelijke verzameling van geteekende en geschreven werken door den Roy d'Armes in de Spaansche Nederlanden opgesteld."

Kan iemand iets omtrent dit werk mededeelen, dat in de heraldieke literatuur onbekend schijnt? Moet hier gedacht worden aan de Launay in plaats van de Lannoy?

C. VAN BREUGEL DOUGLAS.

Geslacht Witsenborg. Wie waren de ouders, broeders en zusters van den generaal majoor der genie Michaël Witsenborg, geb. te Koevorden 9 oct. 1786, † te Kampen, 4 nov. 1852 en welk wapen voert de familie W.? B.

Wapen gevraagd. Door welke familie wordt het volgende wapen gevoerd? Gekwart. 1° van keel met drie eikels, 2° van zilver met eene zespuntige ster tusschen eene vlucht, 3° van zilver met een stappend paard en op den achtergrond een boom, 4° van azuur met drie aanziende leeuwen- of tijgerkoppen. Helmteeken: een zespuntige ster tusschen eene vlucht. B.

MENGELINGEN.

Schaak- en damspel. (XXVIII, bl. 215.) De vraag gaat uit van de onderstelling, dat zich nog éene variëteit in het schaakspel

heeft staande gehouden, en dat bij het dammen ook nog éene wijziging van de hollandsche manier bestaat. Het is blijkbaar niet overbodig te herinneren, dat de geschriften van onzen voormaligen landgenoot dr. A. Van der Linde, bibliothekaris te Wiesbaden, wel alle verstandige vragen op dit uitgestrekt gebied zullen oplossen. Zijn reuzenarbeid, Geschichte und Litteratur des Schachspiels, is slechts voor een dozijn lezers geschikt, die genoegzame geoefendheid hebben om een zoo omvangrijk en grondig onderzoek te volgen, en daaraan eene evenredige kennis van het onderwerp paren. Het Leerboek van het Schaakspel, Utrecht 1876, met 185 diagrammen en 41 figuren, 301 blz., de Beginselen van het Schaakspel met 84 diagrammen, 1877, 130 blz. en eene belangrijke historische studie over het Schaakspel in Nederland, 1875, met 71 korrespondentiepartijen, 187 blz., maken al eene aardige verzameling uit. Dit drietal uit de elf werken van den Schrijver is bij de heer D. Bolle te Rotterdam, tegen diens gewonen billijken prijs, te bekomen, en wie nu weten wil, wat in de »Schaakwereld" te koop is, zal wel doen, ook de Schaakbibliotheek aan te schaffen, die 2209 nommers opgeeft van schaakwerken en 113 over het dammen.

In het Leerboek komen negen en tachtig basterdspelen voor, maar onder enkele nommers telt men er soms verscheidene, zoodat het bedenkelijk is, om van éene variëteit te spreken. *Het dammen* — zegt de opgever der vraag — *is een regt hollandsch spel; nergens misschien is het meer beoefend dan in ons vaderland, waar het zijne beroemde meesters en handboeken kan aanwijzen.* Laat Van der Linde dat niet hooren: hij zou gaan vloeken bij Sissa, als hij dien niet eigenhandig vernietigd had. Het hollandsche van 't dammen is als dat van 't schaatsenrijden: een legende van bij-ons, een kostelijke waarheid voor die nooit iets. van 't buitenland gezien of zelfs gehoord en gelezen hebben. Van onze beroemde meesters in 't schaken hebben we nu al volop genoeg; zie het Schaakspel in Nederland. Over dito dammers laat Van der Linde zich niet uit, maar dat ons vaderland geen gelukkige vertooning maakt in de bibliographie, blijkt uit de Schaakbibliotheek; dewijl van de reeds opgegeven 113 nommers, niet meer dan 3 komen ten bate van dat vaderland, waar het damspel *misschien* nergens meer dan daar beoefend werd.

De Koninklijke Bibliotheek bezit zoo waar nog twee stukken »zetten op het dambord", maar dit is toch geen der beroemde handboeken? Wij hebben van Emden, »oorspronkelijk zaamgesteld", 1785; als bewijs van groote armoede, 63 jaar later herdrukt. Dit nu is ons handboek.

Alleen liefhebbers en beoefenaars — in den zin van dr. Van der Linde namelijk — kunnen in zijne werken bevrediging vinden hunner weetgierigheid. Het zij hier voldoende, daarop gewezen te hebben, en tevens op de voortreffelijke gelegenheid om zich een viertal goede studie-werken aan te schaffen.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

Roemsteken. (XXVIII, bl. 215.) »Zijne majesteit [Karel V], in het gezelschap van de keizerin en andere dames, speelde een roemsteeksken met dezen hoveling. De keizer en had maer een of twee meer te visschen, gelijk ook zyne party. Het geviel dat zyne majesteit twee heeren kreeg, en nog andere goede kaerten, waerop hy dadelyk zeide: ik zweer by het hoofd myner keizerin, dat ik het win. De andere, die ook maer een schreefje of twee te vangen en had, kreeg drie gelyken, of trits, hetwelk van de keizerin en andere gezien was; evenwel stak hy zyne kaerten onder, en gaf't aen den keizer gewonnen. Hierop ging eene stille mompeling, die van Karel gemerkt werd; waerop hij vraegde wat er geschied was. Hy, de zaek verstaende, woû de reden weten, waerom hy met zyn recht en spel niet voortgevaren en was. Doch de hoveling gaf dit voor een bevallig antwoord: zyne majesteit had twee heeren, en zyne majesteit was zyn derde heer, en dat hield hy te samen voor den grootsten trits, die er gespeeld kan worden."

In deze vertelling van Poirters (ook te vinden in van Vlotens Bloemlezing uit de nederl. prozaschrijvers der 17e eeuw, bl. 434) vindt men wel geene volledige beschrijving van het roemsteken, maar men kan er althans het eene en andere omtrent dit spel uit opmaken, namelijk,

1°. Het werd door twee personen gespeeld.

2°. Er kwam visschen bij te pas. Waarschijnlijk is dit hetzelfde wat men bij het jassen afnemen noemt. De beide spelers ontvangen

een bepaald getal kaarten en nemen na iederen slag eene van de overgeblevene kaarten af, totdat er niet meer over zijn.

3°. Men roemde, wanneer men drie gelijke kaarten had.

4°. Wie het eerst een bepaald getal punten had, won het spel.

P. LEENDERTZ WZ.

AANKONDIGING VAN BOEKEN.

De heer J. ter Gouw heeft zijne *Amstelodamiana* op nieuw uitgegeven. Over dat boek zelf behoef ik niet te spreken. Vele kennen het en wie het kennen, weten, dat het voor elk echt Amsterdammer een onmisbaar boek is, en dat ook wie geen Amsterdammer is, het met genoegen zal lezen. Bij eene nieuwe uitgave van een boek vindt men altijd het eene en andere, dat veranderd en verbeterd moet worden. Zoo is het hier den schrijver ook gegaan. Maar hij moest meer dan dit; hij moest er ook bijvoegen. Want sedert de eerste uitgave is in Amsterdam zooveel veranderd en bijgebouwd, dat het hoofdstuk over straatnamen, zoo als het daar gevonden wordt, zeer onvolledig geworden was. De namen van nieuwe straten en de nieuwe namen van straten zijn in deze uitgave alle vermeld. Laat ik daarbij in het voorbijgaan opmerken, dat ik niet hoop, dat wanneer het *Thorbeckeplein* van nieuwe bordjens voorzien moet worden, men er naar des schrijvers voorslag *Thorbeckesplein* op schildert; want daar zou men niet wel aan doen, de *s* zou in deze zamenstelling niet op hare plaats zijn.

De heer ter Gouw heeft in het werk zelf niets veranderd of bijgevoegd. Al wat in deze uitgave nieuw is, staat op zich zelven, met afzonderlijke paginering, gedeeltelijk aan het einde van het eerste, gedeeltelijk aan het einde van het tweede deel. Ik mag dit niet onopgemerkt laten, omdat het een voorbeeld is, dat navolging verdient.

Van de *Bijdrage tot een middel- en oudnederlandsch woordenboek* van Oudemans is weer eene aflevering in het licht gekomen. De schrijver is overleden, toen zijn werk nog maar voor een deel uitgegeven was. De zorg voor de uitgave van de rest nam toen

dr. A. de Jager op zich, die deze taak uitstekend volbragt heeft. Wie de vroegere afleveringen kent en daarmede die vergelijkt welke de Jager bewerkt heeft, zal mij toestemmen, dat hij van het boek gemaakt heeft wat er van te maken was. Jammer dat het hem slechts vergund is geweest éene aflevering te bewerken. Dubbel jammer, omdat het werk nu in zoo onbekwame handen geraakt is. Immers, om maar iets te noemen, indien de bewerker maar eenige taalkennis had, hij zou dat curieuze artikel Siward, sjuurd, *zedebewaarder* enz. niet hebben laten staan. Oudemans heeft dat geschreven, het is waar; maar misschien heeft hij het gedaan in den tijd toen hij pas begon werk te maken van onze oude taal en adversaria aan te leggen: misschien ook heeft hij het hier of daar gevonden en louter als curiositeit aangeteekend. De bewerker zou dan gezien hebben, dat *slaten* niet lijfeigenen beteekent, maar *slooten*: en om dat te te zien zou het voldoende geweest zijn de aangehaalde plaats met eenige aandacht te lezen. Hij zou dan geweten hebben dat *der sukenre mont* niet beteekent *zuigende mond*, dat *swerne* een dativus is, en dat *swegher* geen schoonvader beteekent: wist hij dat laatste niet, dan zou hij het toch uit den vrouwelijken dativus *harre*, die er bij staat, opgemerkt hebben. Hij zou dan geweten hebben dat *soeker* een vreemde naam is voor *roover*, en begrepen dat het wel eene vergissing zou zijn voor *sceker*, zoo als op de beide uit den Lancelot aangehaalde plaatsen ook inderdaad gedrukt is. Hij had dan terstond gezien, dat *Slavenie* in de aangehaalde plaats uit de Rose geene *armoede* kan beteekenen en alligt begrepen of anders, de uitgave van dr. Verwijs even inziende, bemerkt, dat daar moet gelezen worden *Laverne*. Maar hoe zouden wij dat van dezen bewerker kunnen verwachten? Hij schrijft alles maar na zoo als het er staat of zoo als hij meent dat het er staat. In de plaats b. v. uit den Esopet aangehaald op *slicht*, heeft hij *hoecke* gelezen in plaats van *hoerne*, maar hij bespeurt niet dat dit geenen gezonden zin geeft. Doch het fraaiste artikel in dit opzigt is wel, **Stopnederen**, *Dorsnedenen*. Kil. Het moet zijn Stopvederen en wanneer wij dit woord bij Kiliaan opslaan, vinden wij het verklaard door *lanugo*, waaruit blijkt, dat Oudemans hier zal hebben geschreven *donsvederen*.

Hebben wij dus te klagen over de onkunde van den bewerker, nog meer reden tot klagen geeft ons zijne slordigheid. Deze is

inderdaad buitengewoon groot. Verscheidene malen vinden wij hetzelfde woord tweemaal opgegeven. Zoo b. v. »**Sprote** Letteromzetting van *sport*, eigenlijk *spaak*," en vlak er onder nog eens »**Sprote**, *sport*. KIL." Elders »**Stel**, *Grasheuvel*," met een paar voorbeelden; en op de volgende bladzijde »**Stellen**, *Bergjes of heuvelen op de schorren*." Op bl. 595, »**Stockborse**," met een paar woorden tot verklaring, en daaronder »**Stockbeurs**," met eene zeer uitvoerige en naauwkeurige beschrijving van dat voorwerp. Op bl. 340 **Sloopen** o. a. in de beteekenis van bezwijken, te niet gaan, met een voorbeeld uit Hooft, en op de volgende bladz. **Slopen** met dezelfde beteekenis en hetzelfde voorbeeld er bij. Nog erger is het als op bl. 639 **Stroeyzeill** verklaard wordt door *bindsel van stroo*, terwijl wij twee bladzijden verder lezen »**Stroeyzeil**, *strooisel*. Zie boven"! Insgelijks op bl. 639 staat »**Stroet**, strot" en bl. 642 »**Stroet**, *keel of verhemelte*. Zie boven *stroet*." Men zou misschien meenen, en de plaats waar het staat zou tot die meening wel aanleiding geven, dat in dit laatste artikel **Stroot** moest staan. Maar dit is niet wel mogelijk, want **Stroot**, *strot*, staat er terstond onder.

Nu moge de bewerker zich misschien verontschuldigen met te zeggen, »ik vond dat zoo in het handschrift van Oudemans." Doch dit verschoont hem niet. Dat handschrift bevat adversaria. Ieder die er deze op na houdt weet, dat men die houdt voor eigen gebruik. Wil men iets omtrent een woord aanteekenen, en er is daar, waar het eigenlijk behoorde te staan, geene plaats meer, dan schrijft men het wat hooger of wat lager, des noods op eene vorige of eene volgende bladzijde. Men behelpt zich zoo goed men kan. Men wenscht er wel zoo veel mogelijk de orde in te bewaren; maar kan dit niet, het is genoeg als men er zelve den weg maar in weet. Worden adversaria uitgegeven, dan moeten zij zoo veranderd en gerangschikt worden, dat zij voor andere bruikbaar zijn. Maar hier schijnt daar niet aan gedacht te zijn. Alles, schijnt het, wordt gegeven geheel zoo als het in het handschrift van Oudemans stond. Zelfs wat noodzakelijk had moeten weggelaten worden is zoo getrouw gecopieerd en afgedrukt, dat de bewerker ons onwillekeurig denken doet aan den Chinees, die een hollandsch schip dat op de reede lag op eene koperen tabaksdoos moest afbeelden, en die dit zoo naauwkeurig deed, dat hij zelfs de hemden van het scheepsvolk, die aan eene lijn te drogen hingen, niet

vergat. Van het *plucken van den stove* in den Wapene Martijn b. v. schreef Oudemans eene niet gelukkige verklaring op. Hij vond later in de uitgave van dr. Verwijs eene betere en schreef die er nevens. Hadde hij zelf deze aflevering uitgegeven, dan zou hij natuurlijk de eerste verklaring, later door hem verworpen, teruggehouden hebben. Maar dat begrijpt de bewerker niet. Zoo is er nog meer. Doch ik kan niet alles opnoemen wat ik bij een vlugtig doorbladeren van het boek heb aangeteekend en het behoeft ook niet. Ik wil er niet van spreken, hoe hier gedurig verschillende woorden die denzelfden klank hebben, onder éen hoofd voorkomen. Datzelfde vinden wij, ja, bij Oudemans in de eerste aflevering van zijn werk gedurig, maar later werd dat beter en de Jager heeft gezorgd dat zoo iets in de aflevering waar zijn oog over gegaan is, niet voorkwam. Ware ook deze onder zijn toezigt uitgegeven, dan zouden wij niet op **Spien** gevonden hebben, 1 *Onderzoek doen, vernemen* 2 *Begluren, bespieden.* 3 Imperf. van *spannen, aandoen, vastmaken.* 4 *Spuwen.* 5 *Uitzien, uitkijken, loeren, belagen.* Of bij **Sterre** de volgende beteekenissen: 1 *Voorhoofd.* 2 *Stargeflonker.* 3 *Parel of eenig ander vijf- zes- zeven- achthoekig voorwerp.* 4 *De staar* (cataract), zekere oogziekte. 5 *Oogappel,* 6 *Star, stijf, onbuigzaam.* 7 *Spreeuw.* 8 *Kruisstraat.*

Een zeer duidelijk bewijs van de slordigheid van den bewerker geven ons de aanhalingen die op eene verkeerde plaats staan. Zoo vinden wij onder *stoffen* een voorbeeld dat onder *stoffeeren* behoort, bij *sueken* een paar die onder *versoeken* staan moesten, bij *sweerinne* een dat daar zeker in het geheel niet te pas komt.

Ik geloof dat ik hiermede voldoende bewezen heb, dat deze aflevering der Bijdrage van Oudemans in zeer slechte handen gevallen is. Het was een verdrietig werk; maar ik heb het mij getroost in de hoop dat de uitgever begrijpen zal, dat het noodig is, datgene wat nog uitgegeven worden moet, aan betere handen toe te vertrouwen.

P. L. WZ.

GESCHIEDENIS.

Privilegie van de Cloveniers schutten te Brielle. In art. 36 van het supplement op de door mij in 't licht gegeven [1]) Brielsche keuren uit de 15e eeuw deelde ik een »Ordinancie vanden scutten coloueriers" mede. Hier volge het hun geschonken Privilegie:

WIJ ANDRIES VAN BRONCKHORST, Bailliu slants van Voorne, ende Burgmeesteren, Scepenen ende Raedt der stede vanden Brielle, doen condt allen luyden: Alzoe wij om nvt, oorboer ende proffijt der zeluer stede, anmerckende den jegewoordigen tijt, die vol twist ende oerloghe is, ende principalicken datter gheen ontsyender, beduchtender noch veruaerlicker handspul van wapenen en is tot bewaernisse, beschermenisse ende beschuddenisse van steden, sloten ende gefortiffierde plaetsen, dan thandspul vander colouere, om dier ende meer andere zaecken, ons daer toe porrende, geordonneert hebben, ter eeren Gods, Marien zijnre gebenedide moeder, ende den vromen Ridder ende martelaer Sinte Sebastiaen, een geselscap, broederscap ende gemeen vergaderinghe binnen der voors. stede van tzeuentich ofte tachtich parsonen, poorters ende innewonende, meer oft min tonsen beliefften, genaemt Clouerniers schuts, den welcken wij gegonnen, gegeuen ende geconsenteert hebben, gonnen, gheuen ende consenteren mits desen alle alzulcke preuilegien, statuten ende ordonnantien, als hier naer gescreuen staen:

Inden eersten en zalmen nyemant in dese scutterye ofte broederscap van Sinte Sebastiaen ontfanghen, ten zij bijder stede mitten coninck ende vier quartiermeesters oft doelmeesters. Ende zoe wye men daer inne ontfangt, die zal zweeren mit vpgerechten

[1]) N. Bijdragen voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving. Nieuwe reeks, Deel III, 1877.

vingeren, die den burgmeester steden zal, der stede goet, vast ende getrouwe te wesen, de Keyserlicke Maiesteyt te obedieren ende den quartiermeesters, ende tonderhouden alle tgene des dese preuilegien begrepcn hebben.

Item zoe wanneer yemant zijn eedt gedaen heeft, sal hij gheuen den pastoer van St. Sebastiaens ghilde een oort stuuers voor zijn incommen ende betalen jaerlicx zijn jaerpenn. vp Sint Sebastiaens dach, ende zal gehouden wesen vp den auont ende dach van St. Sebastiaen mitten ghilde vut ende inne ter kercke te gaen, ende mit zijn beste paleure, vpde boete van twee blancken; ende smiddaechs bij malcanderen te eten ende teeren naer ouden haercommen.

Item zoe wanneermen paleure kyesen wil, sal den coninck mit tgemeen geselscap vergaderen tsondaechs voor kersmis dach, ende kyesen alsdan naer grootheijt der stemmen wat paleur zij draghen willen voor toecommende jaer, van wat verwe, tzij diuersch oft anders. Ende de paleur gecoren wesende, sullen de coninck mit de vier quartiermeesters ende doelmeesters gehouden wesen die te doen maecken ende gereet te hebben vpden grooten vastenauont daer an, om daermede den zomer te halen, zoe dat behoert, vpde boete van twintich groten vls. Ende alzoe de coninck mit de quartiermeesters ende doelmeesters haer paleuren voeren doen maecken, zoe zullen de gemeen gesellen naer doen, ende anders nyet, ende dat voer heilige sacraments dach daer an volgende, op de voors. boete; ten waeren oft nootsaecke dede ende ment betuygen mochte mitten rechte ofte mit vier wettelicke getuygen ende poorters, ende dan salmen hem bijden coninck ende quartiermeesters mogen setten eenen behoerlicken tijt, binnen den welcken hij zijn paleure zal gereet hebben, op de boete als voeren.

Item dat elck schut zijn paleure zal doen maecken van goet, nyeu laecken, eerlicken, zoe dat behoert, ende vp elcke mouwe hebben ten minsten een loot ziluers. Ende zal de zelue paleure eerlicken ende kuysschelicken dragen, zonder die eenige onwaerdicheyt te bewijsen, tsij die te bestortene, oft in dronckenscap daer op te spyene, oft int slick oft vulnysse onwaerdich te worpen, oft diergelijcke onwaerdicheyt te bewijsene, telcken vp een boete van zes groten vlaems.

Item waer dat saecke datter eenige vanden geselscappe haer paleure alzoe gemeenlicken ofte oncuysschelicken drougen, oft mit arbeyt, reysen ofte andere maniere alsoe versleten ende bloot maecten, zoe dat se nijet betamelicken en waeren, om daermede mitten gemeenen geselscappe te gaen in eenige processie ofte anderen feesten, daer der stede eere inne gelegen ware, soe zullen de coninck mit de quartiermeesters hem mogen beuelen te doen maecken een andere nyeuwe paleure, ende dat voor een zekeren tijt, die zij hem stellen zullen, op een boete van twintich groten, ende dat te vernyeuwen, alsoe menichweruen als hi in desen ongehoersamich waere. Item nyemant vanden schuts en zal zijn ziluer van zijn paleure doen oft zijn paleure breecken oft wech doen, ten zij dat hij een nyeuwe onderhanden heeft te maecken, ende dat bij consente vanden coninck ende quartiermeesters, vpde boete van thien scell. groten.

Item alsmen vpwaert zal schyeten, soe zal elck schut an hem brengen onder de molen een halff pont clouercruyts ende vijftich cloeten ende voort alle andere gereesscap om te schyeten, vp de boete van zes groten.

Item zoe wye de papegaye off schyet ende alzoe coninck wort, die zal mit hem mogen bringen onder zijnen cost, alle maeltijden ten etene, twee paer volcx, ende nyet meer; ende hij zal ooc vrij wesen van allen gemeenen costen, die gedaen zullen worden inder feesten. Des zal hij gehouden wesen te scencken tgemeen geselscap eenen vetten weers buyck, oft vijff scell. groten daer voeren, om tgeselscap te verblijden inde octaue vander feesten.

Item een yegelijck schut zal commen eten mit zijnder huijsvrouwe ende nijemant anders, alzoe lange als de feeste duyeren zal.

Item waerder yemant vanden schuts buyten der stede, alsmen vpwaert schyet, die zal geheelen cost draghen mitten gemeenen geselscappe, ten waere off hij ouer zee ende zandt waere, zoe zal hij halfven cost draghen. Des zalmen zijn huijsvrouw halen alle maeltyden in zijn stede ten etene.

Item wanneer tleste mael vander conincxfeeste geteert is, ende de quartiermeesters ende doelmeesters den oncost ouergeslagen ende gerekent hebben, ende dat in presencie van acht parsonen, te weten vut elck quartier twee, soe zal elc schut zijn ghelt

betalen, wes hem gerekent is, oft binnen acht daghen daer naer onbegrepen. Ende indien daer yemant in gebreecke waere van desen, soe zullen de coninck mit de quartiermeesters, bij consente van mijnen heere den bailliu oft zijnen stedehouder, hem te ghysel mogen doen gaen bijder stede bode, ende alzoe tvolle recht achtervolgen, in alle manieren oft mit scepenen vonnisse gewesen waere.

Item twee jaeren zal de coninck altijds domineren, teerste jaer vp zijnen cost ende tander jaer vp tgeselscaps cost. Ende alsmen wederom vpwaert schyeten zal, zoe zal hij den papegay onder de molen brengen vp zijnen cost, ende zal gehouden wesen in zijn eerste jaer tconinclicke juweel te verbeteren een loet zilners.

Item waert dat dauonture gevyele, datter yemant vanden schuts keysser worden vanden zeluen geselscappe, soe en zal nochtans tconinclick juweel nyet commen an hem, maer bliuen onder tgeselscap; maer zal de zelue keyser na dien tijt vordeel ende proffijt genyeten, in alre manieren als de coninck, vutgesondert dat de coninck tjuweel dragen zal, ende nyemant anders; ten waere oft hij zelue afliuich worde, zoe zal de keyser tjuweel draghen, ter tijt toe datter een ander nijeuw coninck is.

Item zal de coninck mit de gemeen gesellen kyesen vier quartiermeesters, ende dat altijds alsmen rekent vande schutterye ofte conincxfeeste, de welcke zullen de macht hebben te besorghen, te coepen, te repareren alle tgene dat den gemeenen geselscappe angaet, het zij standaert, vaenkin, trommel, tafelen, kannen ende diergelijcke, den geselscappe van noode wesende, ende het zij totter stede eere ofte haer eygen geryeff, welcke costen de voorsz. quartiermeesters te rekeninge bringen zullen in presencie vande acht parsonen, zoe voors. is. Ende die alsdan in gebreecke is van betalen, zalmen in ghysel mogen doen gaen als voeren. Ende indien jemant den coninck ofte quartiermeesters eenige onbehoerlicke oft onbetamelicke woorden ghauen, dat waere vp een boete van vyfthien stuuers.

Item zullen de quartiermeesters gehouden wesen, alle des gemeen geselscaps goeden, voeren verclaert, in eere ende essche te houden, als dat behoert. Ende waert datter bij haere negligencie eenige schade gebuerde ofte geschyede, dat zouden zij schuldich wesen den geselscappe vp te rechten.

Item als de coninck ende quartiermeesters van doen hebben, yet te tracteren mit den gemeenen geselscappe ofte mit eenige scutters, zoe zullen zij heml. mogen ontbieden mitten doelknecht te commen voor een zeker vre ende voorden lesten slach vander clocken, vp een boete van twee blancken, nootsaecken vutgesteecken. Ende indien eenige de wete hadden, tzy in huer presencie oft tot hueren huysse, ende nijet en quamen, soe zal zijn quartiermeester verbonden zijn de boete voor hem vp te leggen ende hem die weder offnemen. Ende waert dat zij hueren quartiermeester die verleyde boete binnen acht dagen nyet weder en ghauen, dat waere vp dubbelde boete, binnen XIIII daghen vp twee dubbelde boete, ende binnen drie weecken vp drie dubbelde boete, de zelue boeten te gaen tot proffijte van tgemeen geselscap. Ende men zal hemluyden daer voeren doen ghyselen, midsgaders ooc van allen anderen boeten, schulden ende correctien, tgeselscap angaende, in manieren als voors. staet.

Item sullen de coninck mit de gemeen gesellen gehouden wesen maenschut te houden ende te schyeten inden zomer, beginnende vanden eersten sondach in Meye tot den eersten sondach na bamisse dach. Ende den ghenen, diet zijn quartier is, zal zijn quartier een wete laten doen bijden doelknecht, des saterdaechs goets tijds, om te commen tsondaechs smorgens voor een zeker vre. Ende wie binnen tviercante vanden doel nyet en is voorden lesten slach vander clocken mit zijn paleure ende zijn eygen raembusch mit datter toebehoert om te schyeten, dat waere vp een boete van twee blancken. Ende indien hij snoenens nyet en comt eten ofte an en hoelde, naer ouder gewoonten, die verboerde gelijcke boete ende voort zijn maeltijdt gelijc anderen. Ende indien de bode de wete verzwymt te doen, zoe zal hij verbueren gelijcke boete van twee blancken; maer zoe wije nyet thuys en is, die zal verhalen tnaeste maenschut.

Item de schuts, wesende inden doel om haer maenschut te schyeten ofte ooc op anderen tijden, sullen gehouden wesen te onderhouden alzulcke ordonnancie ende doels rechten alsser geordonneert zullen worden, welcke ordonnancien openbaerlicken hangen zullen in gescrifte inden doels huys. Ende zoe wie gheen schut en is ende nochtans te doele comt om te schyeten oft te zien

schyeten, die zal ooc gehouden wesen de zelue doels rechten te onderhouden, vp alzulcke boeten ende correctie als inde voors. ordonnancie verclaert zullen staen.

Item zoe wanneer eenich schut inden doel schyet ende rechts voor de schote geropen heeft *hora* [1]) oft *sta vast*, ende dat alzoe luijde, datment ant ander eijnde heeft mogen hoeren, ende dat ten getuyghe vanden ghenen, die bij hem staen oft zitten, ende hij mit dier schoten yemant quetste ofte beschadichde, het waere an zijn lijff, goet, haue, ofte (dat God verhoeden moet) zijn leuen bename, indien geualle sonde de ghene, die daer geschoten heeft, vry ende onbelast off wesen van sheeren recht. Item wanneert gebuert, dat de coninck gebeden wort ter eerster missen te commen offeren, soe zal hij tgemeen geselscap ontbieden bijden doelknecht, vp een zeker vre te commen, elc mit zijn paleure ende aduijs, als dat behoert, om alzoe mit den coninck te gaen offeren, vp een boete van zes groten. Ende zal tgemeen geselscap alsdan den coninck te baten commen, om zijn eere te bewaeren, twaelff groten.

Item zoe wanneer eenich vanden schuts een huysvrouwe troudt oft zijn kinderen, gheestelyken oft waerlicken, vutgheeft in state, soe zal hij gehouden wesen tgeselscap te verhueghen mit een half vat biers ende den excijs; behoudelic dat de coninck mit de gemeen schuts zullen commen tot zijnder feesten mit haer paleuren ende hem eerlic volgen, als dat behoert, ende offeren naer oude gewoonten, vp een boete van zes groten. Des zal hij den doelknecht de wete laten doen ende hem gheuen voor zijnen arbeijt twee groten; ende indien hij dat nyet en doet, zoe zal hij nochtans dat bier mit den excijs schuldich wesen ende den knecht zijn loen, als voors. is.

Item zoe wanneer eenich schut oft zijn huysvrouwe ofliuich wort, soe zullen de coninck mit de quartiermeesters gehouden wesen tgemeen geselscap tontbieden te commen mit haer paleuren vp een zeker vre bijden doelknecht, ende zullen alsdan alle die schuts tsamen, nyemant vutgesondert dan marckelicke nootsaecken, den dooden eerlicken ter aerden helpen ende beluyden, ende tweemael beofferen ende mit de vrienden wederom thuijs gaen, vp een

[1]) Er staat *hor* met een gewoon verkortingsteeken.

boete van drie groten. Ende des dooden quartiermeester mit den quartiere zullen den doode ter aerde draghen, in wat tijden dattet ooc wesen mach, vp de boete van zes groten.

Item wanneer eenich schuts kint sterft, sal hij schuldich wesen tgeselscap te verhueghen mit een halff vat delffs biers, oft zeuen stuuers daer voeren; des zal de coninck tgemeen geselscap ontbieden mit haer paleuren, om tkint ter aerden te bringhen, beluijden ende beofferen; in alre manieren als voeren ende vp gelijcke boeten. Des zal de ghene, die tdoode kint toebehoert, den doelknecht gheuen voor de wete te doen twee groten. Ende indien hijs nyet en doet, soe zal hij nochtans dat bier schuldich wesen ende den doelknecht zijn loen.

Item zoe wanneer eenich schut afliuich wort, alsoe zullen zijn erfgenamen schuldich wesen te gheuen tghilde van Sinte Sebastiaen zijn raembusse oft vijfthien stuuers daer voeren, ende daermede zal zijn dootschult betaelt wesen.

Item zoe wanneer de baillin oft de stede, twaer in vruechde ofte in noodt, tgemeen geselscap begheerden te hebben, soe zullen de coninck mit de quartiermeesters tgemeen geselscap ontbieden bijden doelknecht ende tzelue beuelen te volbringen, vp de boeten naer gelegentheijt der zaecken ende tot discrecie, ende zal de goede stede alsdan elc schut besorghen van clouercruyt, alzoe vele als zij van doen zullen hebben.

Item de voors. stede zal elc schut gheuen alle jaer voor meyedach een pont clouercruyts; behoudelic dat nyement zijn cruyt vercoopen, wechgeuen noch bederuen zal, op een boete van twaelff groten; maer zal elc schut zijn cruyt zelue verschyeten, tzij inden doel oft elders. Ende zal daer en boven elc schut gehouden wesen tot allen tijden bij hem te hebben een halff pont goet clouercruyts ende XXV cloeten, tot zijnen eygen busse dienende, ende voirt lonten, laetcruyt ende alle dat totten schyetspele behoert. Ende zoe wie in gebreecke van dien bevonden wort vanden quartiermeesters, dat waer vpde boete van een pont cruyts ofte acht groten daer voeren. Ende de quartiermeesters zullen mogen ommegaen om elc hier van te besorghen, tot allen tijden alst hemluyden bijden bailliu ende der stede beuolen zal worden, oft alst hemluyden belieuen zal.

Item om tvoors, geselscap in eeren te houdeue, soe hebben de voors. vanden gerechte der stede van den Bryelle hemluyden gegeuen ende geconsenteert, ende gheuen ende consenteren mits desen, te wetene vpden grooten vastenauont, als zij den zomer halen zullen, vijfthien scell. groten vlaems jaerlicx.

Item jaerlicx vpden meye dach, als zij de meye halen zullen, vyfthien scell. groten. Ende wanneėr zij vpwaert schyeten den papegaye, drie pont groten vlaems.

Item oft gebuerde datter eenighe onwetende quetsinge, beschadinge oft anderen grooten last geschyede, oft (dat God verhoeden moet) yemant zyn lyff verlore, ende dat bij faulte van dat eenige raembussen borstten, ofte duer verbranden van tcruyt, alzoe dat de ghene diet gebuerde zelue bijdien in peryckel ware, tgeschyede inden doel onder de papegaye, inden ommegang ofte in eenige processie, ofte ooc dat de gemeen schuts mit haer bussen bij malcanderen vergadert oft versaemt waeren, indien geualle zal de ghene, diet gebuert, geheel daer aff vry ende ontlast zijn van trecht vanden heere.

Item waert bij alzoe datter eenige scuts twist, geschil oft warre maecten onder tgemeen geselscap, twaere tegens den coninck, quartiermeesters, oft den eenen schut tegens den anderen, oft waert datter yemant den anderen dreychde, vechtelicke woorden ghaue oft ooc naer yemant sloeghe oft staecke, twair mitter vuyst, mit eenich wapen, oft worpe mit kannen, candelaers oft diergelijcke, zonder dat daer smarte geschiede, ende dattet ooc gebuerde geduyerende de feeste vande scutterye ofte tegens den coninck ofte quartiermeesters, roerende in zaecken van haerlieder officie, soe zal dat de coninck mit de quartiermeesters ende doelmeesters opnemen, berechten ende corrigeren, naer gelegentheyt der zaecke, ende de mesdadighe zal ontslegen zyn van tsheeren recht; ten waere off hij den coninck ende quartiermeesters in desen ongehoersaem ware, zoe zullen zij hem den heere ouerleueren.

Item zoe wat boeten ende correctie in desen geselscappe gevallen, die zullen commen tot proffijte vanden voersz. geselscappe, inder manieren als voeren, ten ware van gheestelicken zaecken, als van toortsen te gheuen, bedeuaerden te doen ofte diergelijcke, dat zal staen tot discrecie vanden coninck, quartiermeesters ende doelmeesters, al naer gelegentheyt der saecken.

Item waert bij alzoe datter eenich schut den geselscappe alzoe rebel gevyele, als dat men hem mit gheen scutterlicke manieren en conde bedwingen, ofte dat ooc yemant vanden scuts alzulcke onbehoerlicke feyten bedreuen, dat zij waerdich waren vuten geselscappe gestelt te worden, soe zullen de coninck mit den quartiermeesters hem ende zijn zaecken ouerleueren den bailliu ende der stede, die hem alsdan vuten geselscappe stellen zullen, behoudelicke dat hij den zeluen geselscappe vuytreycken zal tot amende thien scell. groten vlaems, ende noch daer en bouen alle de oncosten, die hy den geselscappe alsdan schuldich wesen zal.

Item zoe wat goede oude gewoonten, costumen ende haercommen plachten te wesen in geselscappen van scutteryen, de welcke men alle tsamen in desen preuilegie nyet stellen oft zetten en mach, die zullen de gemeen schuts gehouden wesen ende schuldich zyn te onderhouden, ende dat al tot goeder discrecien, alle dinc zonder fraulden.

In oorconden van desen hebben wij onse zegelen hier onder an gehangen, te wetene, ic Andries van Bronchorst als bailliu mijnen zegel, ende de stede haer signet, datmen dagelicx gebruyct, bij gebreecke van anderen zeghel, opten XXIV^{en} in Julio, anno vijfthienhondert drie ende twintich.

Aan dit stuk, dat in originali in het Brielsche Archief berust, werden 7 nog aanwezige brieven van confirmatie gehecht. De eerste is van Jaspar van Treslong, baljuw van den Briel en Voorne, en luidt aldus:

Ic Jaspar van Treslong, bailliu der stede vanden Brielle ende lande van Voirne, doen condt eenen yegelicken, hoe dat ick geconfirmeert hebbe ende confirmeere mits desen alle alsulcke previlegien ende kueren als in desen jegewoirdigen brieff gespecificeert ende verclaert staen, den scutters vanden Cloeueniers van Sinte Sebastiaens ten Brielle gegonnen, gegeven ende verleent, duer den welcken desen jegewoirdigen brieff van confirmatie deurgesteken, getransfixeert ende besegelt is. Des toirconden zoe hebbe ick desen brieff besegelt ende mijnen seghel hier onder an gehangen vpten acht ende twintichsten dach van Meye MD zeuen ende veertich.

J. GANS.

Wat door J. van Treslong den 28sten Mei 1547 gedaan werd, geschiedde door den baljuw Niclaes van Zandijck met een brief, i. d. 1 April 1559 a circoncisione; door den baljuw Joest van der Werve met een brief v. d. 2 Oct. 1564, get. door den secretaris S. Verdstein; door den baljuw Jonkheer Jehan van Wourden, Heere tot Vlijet etc. met een brief i. d. 1 Jun. 1579, get. door den secretaris J. de Langue; door den baljuw en opperdijkgraaf Jhr. Johan van Egmondt met een brief i. d. 3 Jan. 1595, get. door Jan Lenaertsze; door den baljuw en opperdijkgraaf Jr. Otto van Zevender met een brief i. d. 16 Jan. 1608, get. door Anthonis; en door den hoogbaljuw en opperdijkgraaff Jhr. Pieter van Leyden, gezegd Leeuwen met een brief i. d. 10 Mei 1624, get. door Gellinchuysen.

Op de keerzijde van het medegedeelde stuk komt nog een bijvoegsel voor, zonder datum of jaartal. Dit supplement, niet lang na het verleenen van het privilegie daaraan toegevoegd, luidt:

Item nijet jegenstaende dese ordonnancie soe is geordonneert: soe wie dat voortan coninck zal wesen van desen geselscappe, die zal wesen eenen vrijen coninck, sonder dat hij yet gehouden zal wesen te betalen geduerende den tijt van zijn coninckscap.

Item zal de zelve coninck nyet moeten gheuen ofte betalen, het zij den tijt geduerende vander feesten ofte daer naer in banc-ketten ofte andere ghiften, hoe die genaemt mogen wesen, anders dan hij zoude doen, indien hij gheen coninck en ware. Ende indien hij bevonden wort contrarie van desen te doen, int heymelick ofte int openbaer, dat zal wesen tot elcken reijsse vande verbuerte van thien karolus gulden, tot proffijte van tgemeen geselscap.

Item de coninginne zal haer regelen in alre manieren als de coninck hier voren doen moet, op gelijcke peijne; anders dan tbancket, datmen houden moet int ommegaen, den coninck voirden coninex doen, zal wesen tot coste vanden coninck.

Item om te bewaren de eere van den coninck, sullen betaelt werden bijden quartiermeesters tot coste van tgemeen geselscap, eerst, die de papegaye brinct, als die affgeschoten sal wesen, vier stuuers, ende die den bout (?)[1] brinct, daer de papegaye mede affgeschoten is, die zal hebben twee stuuers.

[1]) Men zou *cloet* verwachten, maar ik kan niet zien, dat dit woord er staat.

Item de maechden, die den hoet voorden coninck ende coninginne bringen, zullen hebben een philips gulden ende drie stuuers daertoe.

Item wie in eenigen dijenst gestelt worden naer ouder gewoonten, sullen gehouden wesen tselve te volbringen zonder boretten, lintthen (?) ofte yet anders daer off te hebben; nochtans altijt te dijenen elc in zijn officie naerden haercommen, op correctie vanden coninck ende quartiermeesters.

Item men zal gheen feeste houden voorden huyse vanden coninck meer dan voor andere schutters huijssen, maar zal de coninex feeste gehouden werden voorden stadhuijs ende opden stadhuijs.

H. DE JAGER.

Du Moulin. (XXVII, bl. 434; XXVIII, bl. 1, 334.) Le trisaïeul de Charles Diederick du Moulin était Pierre III, écuijer, seigneur de l'Orme Grigny, conseiller du roi Henri le Grand & maitre de requeste de son hotel, maison et couronne de France et puis ministre reformé de son Alt. Roij Madame soeur du roi et de l'église reformée de Paris; ensuite professeur de théologie à Sedan; il fut marié 1e avec Marie de Collignon; 2e avec Sara de Gilhaij.

Son bisaieul était Louis, qui se maria en Angleterre avec Rebecca Taijlor.

Son aïeul était Théophile, écuijer seign. de l'Orme Grigny, colonel du servica de l'électeur de Brandenbourg, épousa une demoiselle de Rugi de Metz.

Charles Diederick du Moulin, né le 30 juillet 1727 à Namur, mourut à Dordrecht le 21 mars 1793. Il était fils de Ferdinand Théophile du Moulin et de Philippine Christine de Schilling du paijs d'Anhalt née en 1700, dame d'honneur de la princesse Anna d'Orange, épouse de Guillaume IV. Elle se remaria avec le colonel d'Aléon à Dillenbourg, dont une fille épousa un baron de Schweinsbergen, qui se rendit ensuite dans les colonies des Indes orientales.

Charles Diederick du Moulin avait eu pour parains le prince d'Orange Guillaume IV, résidant alors à Leeuwarden et deux tantés mariées à 2 généraux prussiens, le baron de Verschuur & de Hautcharmois. Le susdit prince le prit comme page à sa cour, eut soin de son éducation et l'envoija même à Paris pour achever ses études militaires.

Il entra au corps de génie comme lieutenant et fut en 1741 au siège de Bergen op Zoom, où il fut fait prisonnier de guerre, mais on l'échangea de suite & il fut nommé à 20 ans capitaine et six ans plus tard major du corps de génie; aussi comme son père fut il grand major de la ville de Namur. Ses titres lorsqu'il mourut furent lieutenant-général de l'infanterie, directeur général des fortifications, chef des corps mineurs & sapeurs et gouverneur de l'Ecluse avec les forts qui y dépendaient. Il avait acquis une telle renommée européenne, que l'Imperatrire Cathérine II de Russic et Frederic le grand roi de Prusse lui firent des propositions honorables & lucratives pour se mettre à la tête de leurs corps de génie, mais il réfusa ces offres pour l'amour de sa patrie & recommanda à l'imperatrice son aide de camp le capitaine van Suchtelen, qu' Elisabeth plaça au corps de génie avec le grade de lieutenant colonel et qui reçut dans la suite le titre de comte & finit sa carrière comme général d'infanterie et ministre plénipotentiaire près de Bernadotte, roi de Suède.

Charles Diederic du Moulin épousa en première noce Jonkvr. Adriana van Heshuisen à Naarden le 29 décembre 1748; puis à Delft en 1773 Johanna Hillegonde van der Sluis, née à Nagapatnam le 19 decembre 1740. C'est dans cette colonie qu'elle épousa à 13 ans un sieur van Kervel de la marine; à 23 ans Monsr. Christian de Vos, maitre d'équipage dans cette colonie & à 33 ans elle conclut son troisième mariage avec Charl. Died. du Moulin. Elle mourut à Wesel le 25 fevr. 1813.

Fils du premier lit de Charles Diederick du Moulin:

1. Charles, néen 1749 mourut à Vlijmen en 1817 ayant le grade de lieutenant-colonel. Il épousa la demoiselle Arandina Gousset de la Haye.
2. François, né en 1750, mort à Oudshoorn en 1790, ne fut pas marié.
3. André, mort en 1773.

Enfants du second lit:

4. Caroline, née à Maastricht le 3 juillet 1774, mariée en 1797 au sieur Pieter Huijdecoper de Nichtevecht mort en juin 1798 a Cuilenburg & son épouse a Nimègue le 11 aout 1835.
5. Ferdinand Jacobus, né à la Haye le 13 oct. 1776, marié

à la demoiselle de Bojanowka d'une famille noble de Prusse, née le 21 oct. 1793 près de Grunberg en Silesie. Ferdinand mourut à Berlin le 16 juin 1845, ét son épouse le 30 avr. 1847. Il fut géneral au service de Prusse et gouverneur de la ville de Luxembourg.

6. François Adrianus, né le 22 fevr. 1778 à la Haye. Le prince Guillaume V le nomma le 19 sept. 1793 officier au régiment mariniers de Westerlo.
7. Herman Rudolphe, né à la Haye le 6 fevr. 1779, n'a pas été marié. Il fut bon avocat et secretaire du gouvernement des colonies aux Indes Occidentales. Il mourut à Hamburg le 14 fevr. 1814.
8. Louise Marie, née à la Haye le 12 mars 1780, épousa le 27 janv. 1827, Jonkh. W. J. de Salve de Bruneton, député des Etats provinc. de la Gueldre.

Uittreksel uit een monographie in hs. over de familie du Moulin, door den bovengemelden kapitein François Adrianus, overleden te Voorburg. Het is jammer, dat men in de nieuwe uitgave van de France protestante van de gebroeders Haag soo weinig vindt over merkwaardige personen, behoorende tot de protestantsche fransche geslachten die naar Holland gevlugt zijn. De schuld zal wel liggen bij die geslachten, die in gebreke zijn gebleven hun daaromtrent mededeelingen te doen.

G. A. SIX.

Kinderarbeid in 1779. De Oeconomische Tak van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen had in 1778, onder veel andere prijsvragen, ook de volgende bekend gemaakt:

»In ieder departement, aan jongens beneden de 12, en aan meisjes beneden de 10 jaaren, die een goeden draad kunnen spinnen, in tegenwoordigheid van eenige Leden, daartoe door dirigeerende Leden gecommitteerd, van katoen, wol of vlas, te geeven, aan die het beste spint, zoo op het groote als kleine wiel, ieder éen ducaat, en aan vier, die, naar ieder soort van spinnen, er het naast aan koomen, ieder twee guldens tien stuivers."

Dit lokaas tot opbeuring der vaderlandsche nijverheid had de zegenrijkste gevolgen. De bovengemelde commissie liet den 28 Mei

1779 voor zich spinnen en deelde den 18 juni de beloouingen uit. Wie begeerig is, de namen te kennen dezer jeugdige fabriekslaven en slavinnetjes, kan ze in de Ned. Jaerboeken voor Juni 1779 lezen; maar de leeftijd grenst aan 't ongeloofiijke. Voor de lakenfabricq, werd de ducaat verkregen door een meisje van 10 en een jongen van 9 en een half jaar, terwijl kinderen van 9½, 8, 9½, 9 en 8½ den rijksdaalder ontvingen. De groote prijs voor de lamwol was voor een meisje van 9¼ jaar; voor de boezelfabricq was het weer een meisje die met een eveneens negenjarigen jongen den ducaat veroverde en een twaalfjarige knaap moest zich met den tweeden prijs vergenoegen. Een tienjarig arbeidstertje werd den ducaat voor de dekenfabricq meester; die voor het smirnsch catoen was voor eene tienjarige, en als de winner van een rijksdaalder wordt zekere Johannes opgegeven, oud *vier en een half jaar*.

'tIs te hopen, dat dit *vier* eene drukfout is; hoe kon anders de berichtgever zijn verhaal zoo opgewekt voortzetten:

»Deze aangenaeme verrigting verwekte bij ieder aenwezende een allergevoeligst genoegen, niet weinig vermeerderd door de dankbaere vreugd, waer van deze kinderen, met hunne schikkelijke ouders, als opgetoogen stonden, toen zij door de milde giften van verscheide edelmoedige Lieden ter hunner meerdere aenmoediging, allen, van 't hoofd tot de voeten, met stoffen, zoo veel mogelijk in onze stad en verders in ons Nederland of deszelfs volkplantingen gemaekt, in 't nieuw gestoken zijnde, met dit opschik voor de vergadering pronkten, en, als in triumph, naar huis keerden."

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

De steenen uileborden. In het voortreffelijke werk van mr. J. van Lennep en J. ter Gouw, De Uithangteekens, komt op bl. 279, dl. II, eene zonderlinge fout voor. Daar wordt vermeld dat in Menaldumadeel (Friesland) een huis den naam draagt van de Steenen uileborden; 't welk volkomen waar is. Maar in die steenen uileborden vinden de schrijvers den naam van een kinderspel, van 't zoogenoemde uilebord, dat veel overeenkomst had met het meer algemeen bekende ganzebord. En dit is een misverstand. Dat bedoelde kinderspel, dat thans wel geheel vergeten is bij 't jongere geslacht, maar waarvan ik, voor omstreeks dertig jaar nog een

exemplaar zag in eene ouderwetsche friesche huishouding, droeg in Friesland nooit dien naam, maar wel dien van uilebrief (ûlebrief in de steden, ûle[oele]briaf ten platten lande).

Daarentegen heeten in Friesland uileborden, of liever ûleboerden (spreek ongeveer: oeleboerden met hoogduitsche *u*), die platte, vierkante of ronde, op vier pooten staande houten deksels boven op de schoorsteenen, die dienen om het inregenen in de schoorsteenen te beletten. Wijl in de ouderwetsche, zeer wijde friesche schoorsteenen dikwijls uilen nestelen, die dan veelal op de schoorsteendeksels zittende gezien worden, heeft men die deksels uileborden genoemd. In den regel zijn die schoorsteendeksels van hout; waren ze bij uitzondering eens van steen (een platte hardsteen), dan miste dit niet, als eene bijzonderheid, de aandacht van 't volk te wekken, dat weldra het huis zelf naar die steenen borden zoo noemde; gelijk hier, bij die boerenplaats, de Steenen uileborden, in Menaldumadeel, het geval geweest is. De steenen uileborden staan er nog heden ten dage op de beide schoorsteenen van 't huis.

Hayema en Haysma te Kollum. (XXVIII, bl. 238.) Onder de namen van een veertigtal staten en zaten, die in vroegeren en lateren tijd in en nabij Kollum hebben gestaan, wordt wel een Hayema-state en-heert vermeld, doch de naam Haysma komt daaronder niet voor. Voor zoover ons bekend is, worden in geenerlei geschrift personen vermeld, die, in Kollumerland gewoond hebbende, den naam Haysma hebben gedragen.

Over Hayema-state en-heert bestaat de navolgende aanteekening:

a°. 1557, »Tyepke Gerbranda (toen gehuwd met Eesck Popma weduwe van Bocke Wattema) heeft consent op vijftehalve pondemate lants, gelegen in *Hayema-staeten* tot Collum, gekocht van Auck Eysma voor 225 g. gld."

»Die voorn. Tyepcke Gerbranda als vooren heeft consent op vier pond. landts ende eenen halven, liggende op den *Vuyterdyck* (Uitterdijkster-cluft?) in *Hayema-heert*, gekocht van Gielt Eysma de pondemate voor 58 g. gld."

Kort vóór 1596 vermaakte bovengenoemde Eesck Gerbranda-Popma *Hayema-state en zathe* aan Eva Eysma, vermoedelijk hare nicht en dochter van Gayke Eysma en Anna Popma.

In 1559 komen voor: Sybbe Hayema te Burum en Sye Hayema.

In 1600: Lieuwe Hayema.

In 1603: Tjerck Eesckesz. Hayema.

In 1604: Luel of Lioel Hayema, gehuwd met Sara Jansd. Clingenborch, die in 1621 te Kollum als weduwe stierf. Hare erfgenamen waren de kinderen van haren broeder Abraham en hare zuster Abigael; daaronder komen voor: Thamar, Isaäk, Raechel, Jacob en Orsel.

In 1640: Menne Wybes Hayema.

In 1695 werd de zate, toen groot 25 pdm., door Epo van Aylva gekocht.

Aan wie Hayema-state voor 1557 heeft behoord, hebben wij niet kunnen opsporen.

Kollum. Mr. A. J. ANDREAE.

Geslachtnamen verplichtend gemaakt. (XXVIII, bl. 248). De inhoud van het bedoelde Decreet van 18 Augustus 1811, te vinden in het Bulletin des Lois de l'Empire Français, 4e Série, tome 15, pag. 168—170 (Bulletin, N°. 387), luidt als volgt:

DÉCRET IMPÉRIAL *relatif à ceux des habitans des départements de la Hollande, qui jusqu' à présent n'ont pas eu de Nom de famille et de Prénoms fixes.*

Au palais de Saint-Cloud, le 18 Août 1811.

NAPOLÉON, EMPEREUR DES FRANÇAIS, ROI D'ITALIE, PROTECTEUR DE LA CONFÉDÉRATION DU RHIN, MÉDIATEUR DE LA CONFÉDÉRATION SUISSE, etc. etc. etc.

Sur le rapport de notre grand-juge ministre de la justice;

Vu notre décret du 20 Juillet 1808 [1]);

Notre conseil d'état entendu,

Nous AVONS DÉCRÉTÉ et DÉCRÉTONS ce qui suit:

Art. 1er. Ceux de nos sujets des départemens de la ci-devant Hollande, des Bouches-du-Rhin, des Bouches-de-l'Escaut et de l'arrondissement de Breda, qui jusqu' à présent n'ont pas eu de nom de famille et de prénoms fixes, seront tenus d'en adopter dans l'année de la publication de notre présent décret, et d'en

[1]) Dit komt mij voor te zijn eene drukfout voor 20 Juillet 1807. Van dien datum toch is het *Décret Imperial concernant les Tables alphabétiques de l'état civil,* afgedrukt bij Rondonneau, Collection des lois Françaises, tome 1, pag. 420.

faire la déclaration pardevant l'officier de l'état civil de la commune où ils sont domiciliés.

2. Les noms de ville ne seront point admis comme noms de famille. Pourrout être pris comme prénoms, ceux autorisés par la loi du 11 germinal an XI [1]).

3. Les maires, en faisant le relevé des habitans de leurs communes, seront tenus de vérifier et faire connaître à l'autorité s'ils ont individuellement rempli les conditions prescrites par les articles précédens.

Ils seront également tenus de faire connaître à l'autorité ceux des habitans de leurs communes qui auraient changé de nom, sans s'être conformés aux dispositions de la susdite loi du 11 germinal an XI.

4. Seront exceptés des dispositions de notre présent décret ceux de nos sujets des départemens de la ci-devant Hollande, des Bouches-du-Rhin, des Bouches-de-l'Escaut et de l'arrondissement de Breda, qui auront des noms et prénoms connus et qu'ils ont constamment portés, encore que lesdits noms et prénoms soient tirés de ceux des villes.

5. Ceux de nos sujets mentionnés dans l'article précédent, qui voudront conserver leurs noms et prénoms, seront néanmoins tenus d'en faire la déclaration, savoir: ceux qui habitent les susdits départements, par-devant la mairie de la commune où ils sont domiciliés, et les autres, par-devant celle où ils se proposeront de fixer leur domicile; le tout dans le délai porté en l'article 1er.

6. Le nom de famille que le père, ou l'aïeul paternel à défaut du père, aura déclaré vouloir prendre ou qui lui sera conservé, sera donné à tous les enfans, qui seront tenus de le porter et de le prendre dans les actes: à cet effet, le père, ou l'aïeul à défaut du père, comprendra les enfans et petits-enfans existans, dans sa déclaration, et le lieu de leur domicile; et ceux de nos sujets qui auront leur père ou, à défaut de leur père, leur aïeul encore vivant, se borneront à déclarer qu'ils existent et le lieu de leur domicile.

---

[1]) La *Loi relative aux Prénoms et changemens de noms du* 11 *germinal an XI* (1er *avril* 1803) is afgedrukt bij Rondonneau, a. w, I, 287. De „Motifs de la loi," een stuk van 9 bladzijden druks, toegevoegd aan deze wet, zijn zeer belangrijk voor de kennis hoe het in vroeger tijd in Frankrijk gesteld was met het aannemen van namen en voornamen.

7. Ceux qui n'auraient pas rempli les formalités prescrites par le présent décret, et dans les délais y portés, et ceux qui, dans quelque acte public ou quelque obligation privée, auraient changé de nom arbitrairement et sans s'être conformés aux dispositions de la loi du 11 germinal an XI, seront punis conformément aux lois.

8. Notre grand-juge ministre de la justice et notre ministre de l'intérieur sont chargés, chacun en ce qui le concerne, de l'exécution du présent décret, qui sera inséré au Bulletin des lois.

Signé NAPOLÉON.

Par l'Empereur:

Le Ministre Secrétaire d'état, signé LE COMTE DARU.

Een-en-twintig maanden later is de termijn van uitvoering van dit Decreet verlengd bij het *Décret Imperial portant Prorogation de délai pour prendre des noms de famille ou prénoms fixes dans les départemens de la Hollande.*

Au palais de Saint-Cloud, le 17 Mai 1813.

NAPOLÉON, EMPEREUR DES FRANÇAIS, ROI D'ITALIE, PROTECTEUR DE LA CONFÉDÉRATION DU RHIN, MÉDIATEUR DE LA CONFÉDÉRATION SUISSE, etc.

Sur le rapport de notre ministre de l'intérieur;

Notre Conseil d'état entendu,

Nous AVONS DÉCRÉTÉ et DÉCRÉTONS ce qui suit:

Art. 1er. Le délai fixé par notre décret du 18 août 1811, et dans lequel ceux de nos sujets des départemens de la Hollande qui n'avaient pas adopté de noms de famille ou de prénoms fixes, étaient tenus d'en adopter, et d'en faire la déclaration devant l'officier de l'état civil de leur domicile, est prorogé jusqu' au 1er janvier 1814.

2. Notre grand-juge ministre de la justice et notre ministre de l'intérieur sont chargés, chacun en ce qui le concerne, de l'exécution du présent décret, qui sera inséré au Bulletin des lois.

Pour l'Empereur,

Et en vertu des pouvoirs qu'il nous a confiés,

Signé MARIE-LOUISE.

L'Archichancelier de l'Empire,
Signé CAMBACÉRÈS.

Par l'Impératrice Régente:
Le Ministre d'état Secrétaire de la Régence,
Signé DUC DE CADORE.

Dit tweede Decreet, te vinden in het *Bulletin des Lois de l'Empire Français*, 4e Serie, Tome 18, pag. 700 (Bulletin, N°. 503) is in 1825 gevolgd door een

Besluit *van den 8sten November* 1825, *houdende nadere bepalingen omtrent het aannemen van vaste geslachtnamen.* (Stbl. N° 74).

Wij WILLEM, *bij de gratie Gods*, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

In aanmerking nemende dat het in sommige gedeelten des Rijks nog steeds plaats vindt, om geene eigenlijke geslachtnamen, te voeren, maar integendeel veranderlijke bijnamen te dragen, en deze telkens, bij verandering van woonplaats, met andere namen, die ontleend worden van de plaatsen of erven, welke op nieuw met der woon betrokken zijn, te verwisselen;

Overwegende, dat zoodanige handelingen ten eenenmale strijden met de voorschriften van het decreet van den 18den Augustus 1811, en bovendien duisterheden en verwarringen van verschillenden aard voor de registers van den burgerlijken stand moeten opleveren;

Gezien de wet van den 6den Maart 1818 (Staatsblad n°. 12) [1];

Op het rapport van Onzen Minister van Justitie;

Den Raad van State gehoord;

Gezien het rapport van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken,

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Voor die genen Onzer onderdanen, welke tot hiertoe nalatig zijn gebleven, om overeenkomstig het decreet van den 18den Augustus 1811, eenen vasten geslachtnaam aan te nemen, en in plaatse daarvan eenen verandelijken bijnaam zijn blijven voeren, wordt op nieuw een termijn van zes maanden opengesteld, binnen welken zij gehouden zullen zijn, zich eenen vasten geslachtnaam te kiezen, en daarvan bij den ambtenaar van den burgerlijken stand van derzelver woonplaats de vereischte verklaring af te leggen, in voege als bij hetzelve decreet van den 18den Augustus 1811, en met bijzondere in acht neming van het voorgeschre-

---

[1]) Wet *van den 6den Maart* 1818, *omtrent de straffen tegen de overtreders van algemeene verordeningen uit te spreken of bij provinciale of plaatselijke reglementen vast te stellen*, (Stbl. N°. 12).

vene bij art. 6 is bepaald, waarvan de stipte nakoming mitsdien bij deze op nieuw wordt aanbevolen.

2. Na den afloop van den termijn bij het vorig artikel gesteld, zullen de nalatigen tegen hetzelve te dier zake vervolgd en gestraft worden, met de straffen en boeten, bij de wet van den 6den Maart 1818 (Staatsblad n°. 12) bepaald; met gelijke straffen en boeten zullen gestraft worden elk en een iegelijk, die zich in stede van den door hem aangenomen of gevoerden geslachtnaam in publieke of onderhandsche acten en geschriften, of in zijne openbare betrekkingen, eenen veranderlijken bijnaam mogt geven, en zulks onverminderd de meerdere straffen, daartoe termen zijnde, tegen de misdaad van valschheid of andere misdrijven, bij het wetboek van straffen voorgeschreven, of naderhand verder voor te schrijven.

3. De ambtenaar van den burgerlijken stand en andere plaatselijke of administrative autoriteiten, aan welke het mogt komen te blijken, dat de bepalingen bij het voorgaande eerste artikel vastgesteld, niet mogten zijn in acht genomen, of dat strijdig met dezelve mogt zijn gehandeld, zullen verpligt zijn daarvan aan de officieren bij de regtbanken aangifte te doen, ten einde tegen de overtreders, overeenkomstig art. 2 te procederen.

Onze Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken zijn, ieder voor zoo veel hem aangaat, belast met de uitvoering van het tegenwoordig besluit, hetwelk in het Staatsblad zal worden geplaatst.

Gegeven te Amsterdam den 8sten November des jaars 1825, van Onze regeering het twaalfde.

WILLEM.

Van wege den Koning,

J. G. DE MEY VAN STREEFKERK.

Uitgegeven, den *zeventienden* November 1825.

De Secretaris van Staat,

J. G. DE MEY VAN STREEFKERK.

Eindelijk moet er nog op het stuk van namen en voornamen zijn uitgegeven eene circulaire van den Minister van Justitie dd. 25 September 1838, N°. 18 medegedeeld in De Nederlandsche Regtspraak, I, 145.

Amsterdam. Mr. W. P. SAUTIJN KLUIT.

Gillissen (Aegidius). (XXVIII, bl. 256) Gillis [Aegidius] Gillissen is geboren te Middelburg den 12 juli 1712 en den 24 dito aldaar gedoopt. Zijne ouders waren Gilles Gillissen en Anna Kuypers, die in den burgerstand leefden, en wier andere zoon, Pieter Gillessen, later een van de vermaardste boekhandelaren te dier stede, sedert 1758 driemaal als diaken, en sedert 1769 vijfmaal als ouderling bij de Nederd. Herv. gemeente aldaar gediend heeft.

In zijne jeugd reeds bestemd voor de vaart op O. Indië, en alzoo tot de zeevaart opgeleid, kwam er echter, bij zijnen betoonden lust voor wetenschappelijke onderzoekingen, eene belangrijke wending in zijn levenslot. Schoon laat aan de studie geraakt zijnde, kwam hij zulks door eene buitengewone naarstigheid evenwel zoozeer te boven, dat hij op 20jarigen leeftijd de lessen aan de Groninger hoogeschool kon gaan bijwonen, waar hij den 23 aug. 1732 als student werd ingeschreven. Zijne academische letteroefeningen hield hij aldaar voornamelijk onder den hoogleeraar C. van Velzen, en had daarenboven toen zelfs ook nog lust, om met eenige zijner medestudenten des Zondagsavonds in eene openbare catechisatie, in eene van de kerken dier stad, te antwoorden. In 4 jaren tijds zijne studiën volbracht hebbende, werd hij den 1 nov. 1736 bij de class. van Walcheren tot proponent bevorderd. Als zoodanig den 31 mei 1737 tot pred. te Borsele beroepen, werd hij den 8 sept. van dat jaar aldaar bevestigd, zijne intrede doende met 1 Sam. 12 : 23—24. Aldaar staande, werd hij in maart of april 1739 beroepen te Ritthem en den 22 april 1740 te Wolfaartsdijk, doch wees deze beide beroepingen af. Na een ruim $3^1/_2$ jarig verblijf te Borsele, nam hij 12 maart 1741 afscheid van deze zijne eerste gemeente met Micha 7 : 14. Verroepen naar Ter Neuzen den 9 dec. 1740, werd hij den 19 maart 1741 aldaar bevestigd en deed er zijne intrede met Ps. 102 : 14—16. Toen hij derwaarts kwam, was hij nog ongehuwd, en had zijne zuster. Elisabeth Gillissen, tot huishoudster. Hij nam den 2 mei 1745 aldaar afscheid met 1 Thess. 2 : 3—7, als zijnde den 10 nov. 1744 naar Bergen op Zoom beroepen, [redacted] hij den 16 mei 1745 bevestigd werd en zijne intrede deed [redacted] Jes. 30 : 23—25. Aldaar verbleef hij nog geen 10 volle maanden, naardien hij, den 7 nov. 1745 te Vlissingen beroepen, reeds den 6 maart 1746 afscheid predikte

met Philipp. 4 : 8—9. Te Vlissingen den 13 maart 1746 bevestigd zijnde, hield hij zijne intrêepredikatie uit Micha 5 : 4—5, welke ten zelfden jare te Middelburg in druk is uitgegeven. Doch ook daar was hij niet langer dan $16^{1}/_{2}$ maand werkzaam, wijl hij zich den 3 maart 1747 tot professor in de godgeleerdheid en academieprediker te Franeker benoemd zag. Na alzoo den 30 juli 1747 van de Vlissingsche gemeente afscheid genomen te hebben met 2 Cor. 1 : 19—20, aanvaardde hij in aug. zijne hoogleeraarsbetrekking met eene oratie De praesentibus theologici fundi calamitatibus, welke ten jare 1749 aldaar, en ook in het Nederd. vertaald, het licht zag. Hij werd op den 1 april 1748 aan de Franeker hoogeschool tot theol. doctor en den 3 dito aan die te Groningen tot philos. doctor bevorderd, en was niet alleen met lof als academieprediker werkzaam, maar verhoogde ook nog zijnen roem, door aan de geleerde wereld als vruchten zijner studiën aan te bieden

Disputationes duae de sacrosanctis Evangeliis ad Apocryphos quosdam libros non accommodatis. Franeq. 1754, 4to.

Oratio in obitum Vriemoetii. Franeq. 1760, 4to.

Oratio de Deistorum objectionibus Christianae religionis propagandae aptis. Franeq. 1762, 4to.

Den 25 maart 1748 tot pred. te Rotterdam beroepen, bedankte hij, even als later, toen hij den 29 april 1759 zich tot pred. te Utrecht beroepen zag. Eerst op bijna 40jarigen leeftijd, huwde hij den 3 mei 1752 te Middelburg met Cornelia Petronella Willekens, jonge dochter, van daar geboortig, wier moeder, Johanna Zuydhoeck, toen nog in leven, doch haar vader, Jacob Willekens, reeds overleden was.

Hij legde den 19 mei 1765 zijn dienst als academieprediker te Franeker neder met eene leerr. over Hebr. 13 : 20—21, als zijnde den 12 febr. 1765 tot theol. prof. te Leiden beroepen, welke waardigheid hij den 17 juni van dat jaar aanvaardde met eene redevoering: De veterum haereticorum injusta defensione. Ook hier toonde Gilliss n, door ijver en werkzaamheid, zich zijner waardig, en verwierf zich door zijne geleerdheid en zijnen godvruchtigen wandel, aller hoogachting en liefde. Bij besluit van curatoren van den 7 nov. 1789 werd hem eene eervolle rust toe-

gestaan, waarvan hij nog bijna elf jaren genot had, tot dat hij op den 13 juni 1800, aan een langzaam verval van krachten, te Leiden overleed. Zijne gade, met wie hij 47 jaar gehuwd was, zag hij zich den 28 mei 1799, in den ouderdom van ruim 69 jaar, door den dood ontvallen. Hun zoon Aegidius Willekens Gillessen, was eerst predikant te Hekelingen 1799, daarna te Krimpen aan de Lek 1780, vervolgens te Leiderdorp 1790 en eindelijk te Leiden 1793, waar hij, om politieke oorzaken, 1796 ontslagen, doch in 1802 andermaal in dienst gesteld werd; in 1821 emeritus verklaard, overl. hij aldaar den 15 jan. 1841.

De afbeelding van prof. Gillissen ziet het licht, en wordt vermeld bij Muller, in zijne Catalogus van Portretten, bl. 94.

Behalve het reeds vermelde, bestaat van prof. Gillissen nog in druk eene Voorreden, ter aanprijzing voor de nieuwe editie van de Concordantie van Trommius.

Onder de predikanten bij de Nederd. Herv. gemeente te Middelburg ontmoeten wij Jan Hendrik Gillissen. Deze was de zoon van Jan Pieter Gillissen en van Johanna Geertruida Huender, en werd den 12 mei 1782 te Middelburg geboren. Zijn grootvader was de reeds vermelde boekhandelaar Pieter Gillissen, en hij mocht alzoo prof. Gillissen zijn oudoom noemen. Hij studeerde te Leiden, en werd den 15 maart 1808 proponent bij de class. van Rhenen en Wijk. Den 13 april 1808 tot pred. te Otterloo beroepen, werd hij den 3 juli aldaar door zijn leermeester, prof. S. J. van de Wijnpersse, bevestigd, en stond er tot 25 nov. 1810. Beroepen te Warmond den 28 oct. 1810, werd bij den 16 dec. daar bevestigd door zijn neef Aegidius Willekens Gillissen, pred. te Leiden, en nam den 13 aug. 1815 afscheid van die gemeente, als zijnde den 26 maart bevorens naar zijne geboorteplaats beroepen. Hij diende bij die gemeente van 27 aug. 1815 — 23 juli 1833, toen hij overleed, in den ouderdom van ruim 51 jaar, nalatende eene weduwe, Sara Henrica Eleonora Koemans, met wie hij sedert 21 juni 1808 gehuwd was, benevens 7 kinderen.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Grafmonument van een friesch edelman te Parys. (XXVIII, bl. 166). Een kort antwoord op deze vraag is: 't grafmonument is van jonker Enno van Emden, die hoochst waarschijnlik 'n zoon was van jonker Rolef Cirksena, natuurlike zoon van graaf Uke van Oost-Friesland. De moeder van jonker Enne droeg den naam van Eelwich, en was wellicht 'n dochter van Elwich of Helwich van Polman.

'N zeer uitvoerig en zaakrijk antwoord op bovenstaande vraag vindt men in 't Ostfriesisches Monatsblatt, in 't Julinummer van dit jaar, onder den titel van: Ueber das Grabdenkmal des Enno von Emden zu Paris. — Von Obergerichts-Director Wiarda, zu Aurich.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Opschriften op grafsteenen in de kerkgebouwen der Nederbetuwe. (XXVIII, bl. 100). De onderstelling van jhr. van Asch van Wijck is juist. Otto van Wijhe, heer van Echteld, amptman van de Neder-Betuwe, huwt Geertruyd Tengnagell, dochter van Wolter en Rubken van Leunep. Hunne dochter Raphael van Wijhe, huwde met Gijsbert van de Poll (met den arend), heer van Leeuwen, zoon van Herman en van Berta van Delft.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OYEN..

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Jacob van Lennep. - Klaasje Zevenster in de achttiende eeuw. (XXVI, bl. 177, 397). Le Francq van Berkhey noemt ons in zijne aanteekening twee gevallen, te Leiden in de vorige eeuw gebeurd, die overeenkomst hebben met het geval, dat in de eerste hoofdstukken van Klaasje Zevenster verhaald wordt. Het is mij echter

gebleken, dat de eer der vinding van deze list niet aan de daar genoemde Leidenaars toekomt, dat deze slechts eene oudere klucht hebben nagespeeld. Eene eeuw vroeger toch was te Leuven geschied, wat Poirters aldus vertelt (ook te vinden in van Vlotens Bloemlezing uit de nederl. prozaschrijvers der 17de eeuw, bl. 437.)

»Twee Leuvensche juristen, Gentenaers, hadden in den neus, dat zekere gezellen hunner gebuerte des avonds lustig zouden vrolyk wezen, en dat ze onder andere gerechten eene groote pastei hadden doen bakken. Zy, die elkander aenhitsten om aen een kantje mede te lecken, bergen zich in het donker onder de luive van een hoekhuis, om op de wacht en op de jacht te passen; want langs daer moest de meid met de pastei voorby komen. Tusschen tien en elf uren komt er eene meid snel aen met een paksken onder den armen. Zy, geloovende dat ze de pastei in doeken droeg om warm te houden, nemen het pak af, loopen er mede in huis, doen het open; en ziet, zy vinden er een schoon kindeken in. Zy met eenen ten huize weêr uit, om te zien of zy dat schoon juweel nog vinden zouden; maer neen, zij was, als een pijl uit een' boog, verschoten. Zy wilden het kind dan een weeshuis aenplacken, maer het werd hun beide afgewezen. Zy hebben het dan op hunne beurs doen opvoeden in goede manieren, en in hun vaderland op het naerstigste bekostigt, daerna bij eenen koopman besteed, die op Lissabon koophandel dreef, alwaer deze Theodon (zoo noemden zy hem) zijns meesters en zyne eigene zaken zoo benaerstigt heeft, dat hy, in zyne joncheid komende te sterven, tien duizent ducaten by testament heeft achtergelaten, om uit te deelen aen zyne meesters en aen deze twee opvoeders, tot erkentenis van die onverdiende beleefdheid en zorgvuldigheid. De zaek scheen zoo gekachtig, dat er in de universiteit geweest zijn, die er bleinen mede van het hart hebben gelachen, en onder die was Justus Lipsius zelf."

P. LEENDERTZ WZ.

Het vrouwenalmanakje van Dieuwertje en Grietje. (XXVIII bl. 64.) De eigenaar van een exemplaar van dit almanakjen van het jaar 1787 is zoo vriendelijk geweest mij daaromtrent het volgende mede te deelen.

In den kalender komt hetzelfde plaatje voor op de maand maart, als vermeld in den Navorscher VII bladz. 198. De inhoud is deze.

Uitleg der titelfiguur, »de kaartlegster."

Alles wat lief is aan onze vaderlandsche leesgraage vriendinnen, gevolgd door de jaartellingen en eclipsen.

De kalender met plaatjes.

De vacantiën voor den Ed. Hove van Holland.

id. van de magistraat van Amsterdam.

Berigten omtrent de paasch en pinxterfeesten.

Vertrekkende posten van Amsterdam.

Het luiden der poortklokken.

Achtste vervolg van het buurpraatje of samenspraak tusschen vier Buurwyfjes, Jannetje, Lysje, Tryntje en Marytje, handelende over haare huishoudelyke en andere zaaken. Op rijm. (De andere zaaken bestaan in eene philippica tegen Willem V.)

De waarheid en het zelfbelang. Op rijm.

De wraakzucht, haat en nijd, in 't gedrag van Willem den vyfden beschouwd by het veroveren en uitplunderen van Hattum en Elburg. Op rijm.

Op het gruwelyk, doch mislukt voornemen der Haagsche Oranje-Oproerigen, by het aanvallen op de koets der Dortsche Heeren, den Burgemeester Gevaerts en den Pensionaris de Gyzelaar, den 17 Maart 1786. Op rijm.

Op het teekenen van het Dank-adres door de Burgeren en ingezetenen der stad Amsterdam, aan HH. Gr. Mog. de HH. Staten van H. en W. F. Op rijm.

Iets aan de vertegenwoordigers van het volk van Nederland, door Patriot. Op rijm.

De ezel en zijn meester. Eene fabel op rijm, eindigende met de moraal:

»Stuit allen dwang; dit voegt Bataven!
Wordt toch in eeuwigheid geen slaven."

Terwijl ik den welwillenden inzender dank zeg voor zijne mededeeling, herhaal ik mijne vraag, bestaan er nog exemplaren van dit almanakjen van andere jaren? Het is mij vooral te doen om die van 1779 en vroeger, waarin, volgens Nav. VII bl. 198, het verhaal voorkomt van het Gelukkig jongetje van Scheveningen, een verhaal dat waarschijnlijk tot eene nederlandsche spreekwijze aanleiding gegeven heeft.

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Friesche dichters. Wie is de dichter van het in Friesland zeer bekende, en veel gezongen wordende volksliedjen, dat gewoonlijk (in tegenoverstelling van het niet minder algemeen bekende »Boalseter merke") den naam draagt van »De snitser merk", en waarvan de eerste regel luidt:

»Kom, Jetske! ik wird oars în 't lîf."

In de Frieske, Hilgelaonner en Noardfrieske Rymkes van M. de Haan Hettema (Dokkum, 1841) is, meen ik, dit aardige boerenliedjen voor 't eerst afgedrukt geworden. Het komt daar voor in eenen eenigzins van de gewone volkslezing afwijkenden vorm, onder den titel van »Sets en Tzjerk yn snitser merk." De eerste regel luidt daar zoo:

»Kom Sets ljeaf ik wird oors ijn 't lijf,"

en is onderteekend met den pseudonym Mastir Jouke. —

Dit volksliedjen moet ongetwijfeld beschouwd worden als een tegenhanger van een ander friesch volksliedjen, 't welk den naam draagt van »De Ljouter merke," en dat eveneens opgenomen is in bovengenoemde verzameling van Hettema, onder den naam van: »De beaste Freed yn Ljouter merke," maar zonder onderteekening. Dit laatste liedjen wordt op dezelfde wijze gezongen als het andere.

Velen houden dr. Eeltje H. Halbertsma voor den dichter van 't laatstgenoemde liedjen. Is dat waar? Ik vind het echter in de Rimen ind Teltsjes fen de broàrren Halbertsma niet opgenomen.

[De beaste freed yn Ljouter merke is, zoo ik mij niet vergis, het werk van eenen der gebroeders Halbertsma en op een los blaadjen gedrukt.]

Friesche geschriften van Edo Jongema. Ik lees in Smallenburgs Aardrijks- en Geschiedkundig woordenboek van Friesland (Sneek, 1833), op 't woord Jongema (bl. 139), dat de bekende friesche edelman Edo Jongema eenige aanteekeningen geschreven heeft in de friesche taal.

Zijn die aanteekeningen later ook uitgegeven, of afgedrukt? En waar? In welk boek? Of zijn ze nog hier of daar in handschrift aanwezig?

Bijbeltekst? »Amicus fidelis, medicamentum vitae et immortalitatis; et qui metuunt Dominum, invenient illum." Deze woorden staan als motto boven een innig schoon gedicht van den vlaamschen dichter J. J. de Smet. Is deze spreuk een bijbeltekst? Zoo ja, waar staat zij dan in den Bijbel te lezen?

[Het staat Sirach VI vs. 16.]

K U N S T G E S C H I E D E N I S.

Volksprenten met verzen in het Boerenfriesch. (XXVII, bl. 29, 168, 334, 380) Het volgende werd mij daaromtrent medegedeeld door iemand die het zeer goed weet.

»De friesche prenten zijn, wat de bijgevoegde rijmen of bijschriften betreft, afkomstig van de gebroeders Joost, Tjalling en Eeltje Halbertsma. Het onderschrift van Moalle Jan is van Joost, dat van den Haan van Tjalling. Vooral onder de korte rijmslagen en de korte uitroepen (blouwe stedsmoalke enz.) is veel van Tjalling. Voor het overige zal men in de stukken van Eeltje altijd den meesten geest en poëzij, in die van Joost de meeste kennis en geleerdheid, in die van Tjalling niet het minste gezond verstand en practische levenswijsheid en ervaring aantreffen: aan het laatste ontbreekt het trouwens alle drie niet." P. LEENDERTZ WZ.

T A A L K U N D E.

WELLUIDENDHEID.

De heer ter Gouw heeft (Nav. XXVIII, bl. 34) van mij het bewijs verlangd van hetgeen ik dl XXVII, bl. 335 zeide, dat er wonder vreemde dingen voor den dag komen wanneer men zich hier te lande over welluidendheid in de taal laat hooren, en bl. 32 van dit deel heb ik hem beloofd, daar een enkel, maar een merkwaar-

dig voorbeeld van mede te deelen. Ik zou er bijna van schrikken, als ik zie, hoe vele maanden het reeds geleden is. De heer ter Gouw vergeve het mij, dat ik hem zoo lang heb laten wachten en nu eerst mijne schuld afdoe. Ik doe het door hem opmerkzaam te maken op hetgeen over welluidendheid gezegd wordt in *De grondbeginselen der nederlandsche spelling, regelen der spelling voor het Woordenboek der nederlandsche taal, vanwege de redactie bewerkt door Dr. L. A. te Winkel.*

Op vier plaatsen wordt daar over welluidendheid gesproken.

De eerste dier plaatsen is bl. 24—26. Ik kan haar evenwel stilzwijgend voorbijgaan, omdat zij alleen handelt over hetgeen het zoogenaamde beschaafde publiek voor welluidend houdt, niet over hetgeen inderdaad welluidend is.

Ik begin daarom met bl. 134, waar het volgende gezegd wordt.

»Te midden echter van al die schijnbare onregelmatigheden straalt een beginsel door, dat thans nog geldt, te weten het streven naar welluidendheid, of liever, negatief gesproken, het zoeken om onwelluidende vormen te vermijden.

Ontegenzeggelijk klinkt het samentreffen van sommige medeklinkers nagenoeg even onaangenaam, als zulks algemeen erkend wordt van de onmiddellijke opvolging van twee klinkers, waarvoor men zelfs opzettelijk een naam, *hiatus, gaping* heeft uitgedacht. Sommige verbindingsletters hebben dan ook buiten tegenspraak geen ander doel, dan het vermijden van zulk een wanluidend samentreffen, en niet zelden strekt de *e* alleen om twee medeklinkers, de *n* om twee klinkers te scheiden.

Even zeker is het, dat buitengewoon lange samenstellingen onwelluidend zijn en daarom door de taal zooveel mogelijk vermeden worden. Dit blijkt duidelijk uit woorden als *jongelingsvereeniging, vondelingshuis* en dergelijke voor *jongelingenvereeniging, vondelingenhuis*, vormen die men niet gebruikt, omdat zij éene lettergreep langer zijn, ofschoon zij door de analogie van *boerenbedrijf, ziekenhuis* enz. zouden gevorderd worden."

Er wordt hier dus beweerd, dat »het streven naar welluidendheid of liever, negatief gesproken, het zoeken om onwelluidendde vormen te vermijden," de oorzaak is dat in een aantal zamenstellingen letters ingevoegd zijn. Maar invoegen van letters bij

zamenstelling geschiedt niet zoo vaak als de schrijvers meenen, en waar het geschiedt, heeft het eene andere oorzaak.

Zich welluidend uit te drukken, zeker, daarop leggen dichters en redenaars zich toe. Maar al hebben wij sommige veranderingen in de taal aan die heeren te danken — of laat ik liever zeggen te wijten, want hoe veel wij hun in andere opzigten verpligt zijn, in de taal hebben zij meer bedorven dan verbeterd — hunne taal, de taal in haar zondagspak, is de eigenlijke taal niet. De eigenlijke taal is de spreektaal en de meeste veranderingen die de taal langzamerhand ondergaan heeft, heeft het volk er, al sprekende, in gebragt. En het volk — ik versta hier onder dien naam niet de lagere volksklasse alleen, maar alle, zonder onderscheid, die onze taal spreken — bekommert er zich in het gemeenzaam en gezellig gesprek niet over, of het meer of minder welluidende woorden gebruikt. Men versta mij niet verkeerd: ik beweer niet, dat het ons daar onverschillig is hoe wij spreken, indien wij ons maar duidelijk uitdrukken. Integendeel, ieder beschaafd mensch stelt er wel degelijk prijs op, dat hij hetgene hij te zeggen heeft, in beschaafden, wellevenden, aangenamen vorm zegt. Doch dit heeft betrekking op den stijl, op de keuze en de rangschikking der woorden. Hier evenwel hebben wij met iets anders te doen. De vraag is hier deze, waarom spreekt men een zeker woord zoo en niet anders uit? Is het omdat het zóo welluidender en aangenamer klinkt? Laat de geschiedenis het antwoord geven. Wij hebben in onze taal honderden woorden die van vorm veranderd zijn, die anders uitgesproken worden dan te voren. Aan sommige is eene letter toegevoegd, uit andere eene weggelaten: hier is eene letter verplaatst, daar eene door eene andere vervangen. Wat is daarvan de oorzaak?

In de meeste gevallen is het deze. Zoowel als in alle andere dingen, zoeken wij ook in het spreken, het ons gemakkelijk te maken. In *doorgaands* en *kerkmis* b. v. kostten die drie medeklinkers achter elkander ons wat veel moeite in de uitspraak: daarom hebben wij er eene uitgeworpen en er *doorgaans* en *kermis* van gemaakt. In *tooner* en *hoorer* zijn die twee vloeibare medeklinkers, slechts door éenen toonloozen klinker gescheiden, ons wat lastig: daarom zeggen wij *toonder* en *hoorder*. Al zagen onze hoogduit-

sche buren er niet tegen op *brust* en *frost* te blijven zeggen, onze voorvaderen waren wat gemakkelijker uitgevallen: zij maakten er *borst* en *vorst* van, en wij zeggen het hun na. In *likteeken* en *lombard* maken wij eenen van de beide medeklinkers aan zijnen buurman gelijk en zeggen *litteeken* en *lommerd*, wat een weinigjen minder moeite kost. Datzelfde kunnen wij in vele talen opmerken, in de eene echter meer dan in de andere. De Duitschers b. v. maken het in dit opzigt niet zoo erg, de Franschen veel erger dan wij.

Deze twee beginselen — het streven om zich welluidend uit te drukken of, wil men het liever zoo heeten, om onwelluidende vormen te vermijden en het streven om zich de uitspraak gemakkelijk te maken — worden dikwijls met elkander verward. Soms kan dit niet veel kwaad. Doch waar men den vorm der woorden wil verklaren, is het noodig ze wel te onderscheiden. Hoe deerlijk men het spoor bijster kan raken, waar men dit niet doet, blijkt duidelijk uit de volgende paragraaf. Wij lezen daar, »even zeker is het, dat buitengewoon lange zamenstellingen onwelluidend zijn en daarom door de taal zooveel mogelijk vermeden worden." Ziedaar reeds twee dwalingen in éenen zin. Vooreerst toch is het wel waar, dat eene opeenstapeling van lange woorden slecht klinkt; een lange rij echter van eenlettergrepige woorden doet dat evenzeer; gepaste afwisseling van langere en kortere woorden bevordert de welluidendheid. Maar de lengte of kortheid van een woord op zich zelven doet tot welluidendheid niets af. Een woord van veertien of zestien lettergrepen zou zeer welluidend kunnen zijn. Dat wij zulke lange woorden niet hebben en ze niet hebben willen, heeft eene andere reden. Het is onze gemakzucht die ze verwerpt; zij zouden te vermoeiend zijn en voor den spreker en voor den hoorder; voor den spreker, omdat het hem te veel inspanning kosten zou zulk een lang woord in éenen adem uit te spreken; voor den hoorder, omdat het hem te veel inspanning kosten zou, zulk een woord, zamengesteld uit zamenstellingen van zamenstellingen, te verstaan.

Deze eerste dwaling heeft eene tweede ten gevolge gehad. Toen men eenmaal aangenomen had dat buitengewoon lange zamenstellingen onwelluidend zijn, kwam men er van zelven toe, te meenen

dat »zij door de taal zoo veel mogelijk vermeden worden." Ik noem dit eene dwaling, omdat het slechts ten halven waar is. Wij trachten het ons in het spreken gemakkelijk te maken. Het hindert ons, wanneer woorden die gedurig in het gesprek te pas komen lang zijn en wij besnoeien deze waar het mogelijk is. Voor *bakermoeder* en *japonsche rok* zeggen wij *baker* en *japon*, van *kwartgulden* en *dubbele stuiver* maken wij *kwartjen* en *dubbeltjen*, den *Overtoomschen weg* en de *Zaagmolenspoort* noemt (of noemde, want de laatste bestaat niet meer) de Amsterdammer *Overtoom* en *Zaagpoort*. Maar woorden die wij niet zoo dikwijls noodig hebben, die niet zoo tot de alledaagsche behooren, laten wij doorgaans ongerept, al zijn zij wat lang. *Krankzinnigengesticht*, *cigarenfabrikant*, *diakonessenhuis*, enz. blijven zoo als zij zijn.

Vragen wij, hoe komen de schrijvers tot deze dwalingen? Hunne volgende woorden leeren het ons. Zij vonden de woorden *jongelingsvereeniging* en *vondelingshuis*. Zij begrepen, dat daarvoor eigenlijk *jongelingenvereeniging* en *vondelingenhuis* moest gezegd worden. Wat de reden was dezer verkorting, zagen zij niet. Geen wonder, dat zij op de vraag, waarom zijn zij verkort geworden? antwoordden, omdat zij te lang waren, en dat de vraag die nu volgde, waarom waren zij te lang? hen er toebragt om te meenen dat de taal geene lange zamenstellingen wil, waarvoor zij geene andere reden konden vinden dan dat deze niet welluidend zijn.

Eer ik verder ga moet ik iets zeggen over dat *vondelingshuis*. Ik las het hier met eenige bevreemding. De schrijvers erkennen op de volgende bladzijde, dat het »geheel onverdedigbaar is." Maar waarom dan dat monster hier vermeld, ja ook in de Woordenlijst voor de spelling, 1866, opgenomen? Het moge bij dezen of genen schrijver te vinden zijn, maar dit neemt niet weg, dat het niet deugt. Wie goed spreekt en schrijft, spreekt en schrijft *vondelinghuis*, even als *zendelinghuis* en *zendelinggenootschap*.

Laten wij nu de beide genoemde woorden eens wat naauwkeuriger beschouwen: het zal ons dan blijken dat de spraakmakende gemeente om gansch andere redenen zoo gehandeld heeft. Stellen wij naast *jongelingenvereeniging* eene andere zamenstelling van dezelfde soort, namelijk *predikantenvereeniging*. Beide hebben, wel geteld, acht lettergrepen, dus juist even veel. Waarom nu heeft

men dit laatste woord gelaten zoo als het was? Waarom er niet *predikantsvereeniging* van gemaakt? Men zou dat gedaan hebben, indien men gemeend had, dat zulke samenstellingen te lang-waren. Doch de lengte der woorden op zich zelven doet hier niets af: de oorzaak schuilt elders. Hij wien zijn gemak boven alles gaat, zal niets liever voorlezen dan verzen van Cats: daar toch volgt geregeld op iedere lettergreep die den klemtoon heeft, éene toonlooze: na elke kleine inspanning heeft dus de lezer een rustiger oogenblikjen. Twee lettergrepen die den klemtoon hebben na elkander uit te spreken, kost reeds een weinig meer moeite: twee toonlooze na elkander insgelijks. Het laatste is noodig in *predikantenvereeniging*: daar zijn de lettergreep die den hoofdtoon heeft en de lettergreep die zwakkeren klemtoon heeft, door twee toonlooze gescheiden. Valt het wat moeielijker na de lettergreep die de klemtoon heeft twee toonlooze uit te spreken dan éene, veel inspanning vordert het toch niet. Lastiger is het wanneer drie toonlooze lettergrepen op elkander volgen. Dikwijls wordt dan ook in zulke gevallen éene daarvan uit het woord verwijderd, indien het mogelijk is, zoo als in *vondelinghuis* en dergelijke; is het evenwel niet mogelijk — en dat is met verscheidene woorden het geval — dan getroost men zich dien last. Maar in *jongelingenvereeniging* valt de hoofdtoon op de eerste lettergreep, de zwakkere klemtoon op de zesde: tusschen die twee staan er dus niet minder dan *vier* die toonloos zijn. Dat maakt de uitspraak moeielijk en daaruit moet verklaard worden, dat er geweest zijn die er *jongelingsvereeniging* van gemaakt hebben, een vorm z o zeer in strijd met aan ieder bekende taalregelen, dat het wenschelijk is dat men dien zoo spoedig mogelijk voor goed verwerpe. Mogt men voor de zaak geenen anderen naam weten te vinden, dan zou het altoos nog beter zijn *jongelingenvereeniging* te behouden, al valt dit wat moeielijk uit te spreken.

Iets anders vinden wij op bl. 164 en 165.

»De verbindings-*n* heeft bloot euphonische waarde, wanneer zij, van het hedendaagsche standpunt bezien, met de beteekenis van het woord in geen verband staat, en louter dient om een wanluidend samentreffen van twee letters te voorkomen. Van dien aard is de *n* in *galgenaas* en *tarwenoogst*, vergeleken met *galgebrok* en *tarwemeel*.

De euphonische *n* strekt ter vermijding van den hiatus of gaping, d. i. van het ophouden der stem tusschen twee klinkers. Zij wordt dus vooreerst ingelascht achter eene toonlooze *e*, waarop onmiddellijk een andere klinker zou moeten volgen, b. v. in *duive-n-ei*. De *h*, die eene zeer verzwakte *ch* is, ofschoon nog altijd een medeklinker, wordt niet toereikend geacht om de gaping tusschen twee klinkers aan te vullen. Vandaar dat sommige onzer beste schrijvers in de 17e eeuw en nog later achter het lidwoord *de* en achter andere bijvoegelijke woorden op *e* uitgaande, niet slechts voor een klinker, maar ook voor eene *h*, eene euphonische *n* voegden, en b. v. *den oorlog, den hond* schreven, ook wanneer deze woorden in den eersten naamval stonden. Daar nu de *h* steeds onmiddellijk voor een klinker komt, vereischen de samenstellingen, wier eerste lid op eene toonlooze *e* eindigt, en wier tweede met *h* begint, insgelijks de inlassching der *n*; b. v. *dassenhuid, eikenhout*.

Wanneer men het aangevoerde in aanmerking neemt, zal men den volgenden regel stellen: *Wanneer de toonlooze* e *gevolgd wordt door een klinker of eene* h, *dan eischt de welluidendheid de inlassching eener* n.

Dienovereenkomstig schrijven wij: *duivenei, eendenei, ganzenei, galgenaas, geitenoog, bruggenhoofd, dassenhaar, dassenhol, ganzenhagel, hondenhok, slakkenhuisje; berkenhout, beukenhout, eikenhout*, enz."

De schrijvers stellen zich hier op het hedendaagsche standpunt. Met andere woorden, zij beschouwen de zaak, zoo als diegene in onzen tijd, die er niets van begrijpen, de zaak beschouwen. Doch zij zijn hier al te inschikkelijk. Voorzeker, waar de vraag behandeld wordt, hoe men de woorden moet uitspreken en schrijven, daar heeft het gebruik mede eene stem in den raad. Maar hier is van iets anders sprake: de vraag is hier, hoe moet men de *n* in een aantal zamenstellingen *verklaren*. Het is eene vraag die tot de taalwetenschap behoort, en op dat gebied beslist men niet bij meerderheid van stemmen: daar komt het er niet op aan, wat onkundige, al zijn zij ook duizenden in getal, beweren, maar wat waarheid is. Indien Galilei gezegd had, »van het hedendaagsche standpunt bezien, draait de zon om de aarde: de wetenschap leert wel iets anders, maar vox populi vox Dei;" zouden wij dat goedkeuren? Neen niemand: ik geloof ook de schrijvers niet. Immers

elders zien wij hen wel op andere wijze handelen. De uitspraak en spelling *dingsdag,* zeggen zij bl. 101, zijn ontstaan uit de meening dat het »de dag der rechtsgedingen" was. Berusten zij daar nu in de algemeene dwaling? Neen, zij spreken haar tegen; wat meer is, zij willen, dat men de spelling en uitspraak van dit woord verandere en *dinsdag* schrijve en uitspreke. Zij doen er wel aan. Hier daarentegen noemen zij de *n* in *galgenaas* eene om den wille der welluidendheid ingevoegde letter, ofschoon zij zeer goed weten, dat het niet zoo is, maar dat men oudtijds schreef *galgenbrok* en *galgenaas,* en dat de *n* uit het eerste dezer woorden verdwenen in het laatste gebleven is.

Het andere daarnevens bijgebragte voorbeeld *tarwenoogst* en *tarwemeel* is niet gelukkig gekozen. Want ik meen dat men, juist omgekeerd, moet schrijven *tarweoogst* en *tarwenmeel.* Op het eerste kom ik straks terug. In het andere, *tarwenmeel,* is het eerste deel een stoffelijk bijv. naamwoord. Wel beweren de schrijvers op bl. 141, dat er zulke zamenstellingen niet zijn; maar op welke wijze? Eerst worden die zamenstellingen behendig weggegoocheld en dan gezegd, ziet, zij zijn er niet. Vervolgens wordt bewezen, dat zij er ook niet kunnen zijn; maar dat bewijs berust op eene stelling, die uit de lucht gegrepen is en door meer dan éene soort van zamenstellingen weersproken wordt. Doch ik kan mij hier nu niet langer bij ophouden: ik moet terugkeeren tot hetgeen t. a. pl. over welluidendheid gezegd wordt.

Het invoegen eener *n* om den hiatus te vermijden, wordt op de rekening der welluidendheid gesteld. Doch hier zijn twee zaken met elkander verward. De dichter tracht naar welluidendheid. Hem hindert de hiatus en daarom laat hij, waar een woord op toonlooze *e* uitgaande, door een woord met eene vocaal aanvangende gevolgd wordt, die toonlooze *e* insmelten. Wij hebben hier echter niet met de taal der dichters, maar met de taal des volks, de spreektaal te doen, en het volk, wij hebben het reeds opgemerkt, bekommert zich niet om welluidendheid. Dat hebben de schrijvers uit het oog verloren en ten gevolge daarvan zijn zij het spoor geheel bijster geraakt. Getuige hun regel, »wanneer de toonlooze *e* gevolgd wordt door een klinker of eene *h,* dan eischt de welluidendheid de inlassching eener *n.*" Laten wij eens nagaan, hoe het volk hier handelt.

De hiatus, het zamentreffen van eene toonlooze *e* met eenen anderen klinker, hindert het volk bij zamenstellingen zeer weinig. In sommige, waarvan het eerste deel den genitivus der zwakke declinatie had en het tweede deel met eenen klinker begint, is wel de *n* van den genitivus gebleven, zoo als in *galgenaas*, terwijl die *n* verdwenen is, waar op den zelfden zwakken genitivus een woord volgde dat met eenen medeklinker begint, b. v. *galgenbrok*. Doch hier is geene welluidendheid in het spel: zelfs twijfel ik, of wij hier wel eene poging mogen zien om zich de uitspraak gemakkelijk te maken. Ik geloof eerder dat het eene andere oorzaak heeft. Wanneer eene *n* die de lettergreep sluit, door eenen anderen medeklinker gevolgd wordt, dan hooren wij zeer duidelijk dat die *n* tot de voorgaande lettergreep behoort: vandaar dat zij niet bijzonder scherp uitgesproken wordt, dat zij zelfs uit het woord verdwijnen kan. Begint daarentegen de volgende lettergreep met eenen klinker, dan wordt die *n* daar naauw mede verbonden, dan kan de hoorder zelfs niet onderscheiden of zij tot de eerste of tot de laatste lettergreep behoort. Wij zien dat in woorden als *aak* en *adder*, van welke de *n* verloren is gegaan, omdat men meende dat die behoorde bij een lidwoord of ander bepalend woord, dat er gewoonlijk voor stond, terwijl omgekeerd om dezelfde reden *arm* en *oom* door de Amsterdammers der 16e en 17e eeuw als *narm* en *noom* werden uitgesproken. (Zie Nav. XXVII, bl. 446.) Dit, meen ik, is de reden, waarom in *galgenaas* en dergelijke de *n* van den zwakken genitivus stand gehouden heeft en noodzakelijk stand houden moest.

Dat enkele malen eene *n* wordt ingevoegd om den hiatus te vermijden en zoo doende de uitspraak gemakkelijker te maken, is wel mogelijk. Ik kan hier echter niet met zekerheid spreken: want de zamenstellingen waaromtrent men dit beweert, zijn voor het grootste gedeelte zulke, waarvan het eerste deel de naam van een dier is. Deze zamenstellingen zijn de lastigste van alle en het is mij nog niet gelukt alle regelen te ontdekken, welke de taal bij het vormen daarvan volgt. Maar doorgaans stoort het volk zich aan den hiatus niet. Eene enkele reis laat het, als in *zondoffer*, de toonlooze *e* in den volgenden klinker insmelten. Gewoonlijk evenwel laat het de woorden zoo als zij zijn: het zegt *liefdeoffer*,

zegeoffer, *gemeenteontvanger*, *roggeoogst*, *geboorteacte*, *geboorteuur*, *oranjeappel*, *modeartikel*, enz. zonder insmelting, of zonder invoeging van *n*, die in deze woorden eene wonderlijke figuur maken zou.

Moet men dan ook zeggen *tarweoogst?* Zonder eenigen twijfel. Men zal ook altijd of zoo hooren zeggen of wel *tarwoogst*, omdat de *e* van *tarwe* meermalen wordt weggelaten. Men vindt, wel is waar, het woord somtijds met *n* geschreven. Doch dit is niets anders dan navolging van een verkeerd voorbeeld, dat men niet begreep. Zij die dit voorbeeld gegeven hebben zijn de statenvertalers van den Bijbel, die overal *tarwenoogst* schrijven en even zoo *gerstenoogst*. De reden waarom zij zoo schreven, is deze. In het Hebreeuwsch worden de woorden die *tarwe* en *gerst* beteekenen, nu eens in het enkelvoud, dan eens in het meervoud gebruikt: waar zij met *oogst* verbonden worden vinden wij ze altijd in het meervoud. Onze vertalers van het Oude Testament (in het Nieuwe Testament komen deze zamenstellingen niet voor) hebben zich hier eenvoudig wat al te slaafsch aan het oorspronkelijke gehouden; aan invoeging eener *n* om den hiatus te vermijden, hebben zij niet gedacht.

Maar nog verder zijn de schrijvers op het dwaalspoor geraakt. Zij beweren, dat er hiatus is, waar het eerste deel op toonlooze lettergreep uitgaande door eene lettergreep met *h* aanvangende gevolgd wordt. Daar is niets van aan. Het volk voelt daar zoo weinig eenen hiatus, dat het vóor die *h* zelfs de *n* van de zwakke declinatie, waar die te voren gehoord werd, weglaat, met uitzondering natuurlijk van die gevallen, waarin volgens de taalregelen die *n* behouden moet blijven. Van invoeging eener *n* in dit geval heb ik geen spoor gevonden. Het volk zegt *gemeentehuis*, *geboorhuis*, *gildehuis*, *brillehuis*, *bedehuis*, *vredehandel*, *minnehandel*, *zonnehitte* enz. en vindt het volstrekt niet moeielijk zoo te spreken. De voorbeelden hier door de schrijvers aangehaald hebben geene bewijskracht. In *berkenhout*, *beukenhout*, *eikenhout* is het eerste gedeelte het stoffelijke bijv. naamwoord. De *n* van *slakkenhuisje* is die van den zwakken genitivus. En *hondenhok* zegt niemand: zelfs de Enkhuizer, die geene *h* uitspreekt, zegt *ondeok*. [1])

[1]) In die gedeelten van ons vaderland, waar de *h* niet uitgesproken wordt, ontstaat natuurlijk, waar voor het woord dat met *h* begint eene toonlooze *e* komt,

De laatste plaats waar welluidendheid als dea ex machina voor de ontknooping zorgt, is bl. 170, waar onder het opschrift »De verbindings-*s* als euphonische letter achter stammen van werkwoorden", dit gezegd wordt. »De verbindings-*s* had in de tot hiertoe behandelde gevallen, op weinige uitzonderingen na, nog altijd beteekenis. Deze mist zij natuurlijk, wanneer het eerste lid de stam van een werkwoord is, gelijk b. v. in *leidsvrouw, scheidsman, raagshoofd*, waarin zij kennelijk alleen om den wille der uitspraak is ingevoegd."

De schrijvers maken zich hier op eene gemakkelijke wijze van een moeielijk vraagstuk af. Het blijkt echter ook hier weder, dat de gemakkelijkste weg niet altijd de beste is. Het laatste door hen genoemde woord geeft weinig bezwaar. *Raagshoofd* schijnt een vorm uit vrij laten tijd te zijn: ten minsten bij Marin en Kramer vind ik *raaghoofd*. Maar laat het iets ouder zijn — want meestal is het moeielijk, zoo niet onmogelijk den tijd wanneer een woord of woordvorm ontstaan is, juist te bepalen — het is toch zeker ontstaan in den tijd toen vele, overal waar het mogelijk was, in het eerste deel eener zamenstelling eenen genitivus meenden te zien, en ten gevolge daarvan er dikwijls de *s* van den genitivus aan toevoegden, vooral indien de uitspraak daardoor wat gemakkelijker werd. Dat men het eerste deel van *raaghoofd, ragebol, raagstok, raagbezem* voor een zelfst. naamwoord hield, is niet vreemd; zelfs is het de vraag of men daar ongelijk in had. Want wel schrijft men nu gewoonlijk *rag;* maar bij Kiliaan vindt men *ragh* en *raghe*: te Amsterdam heb ik *rag* en *raag* hooren uitspreken, het eene even vaak als het andere: in Noordholland zegt men *raag*

---

biatus. Dit heeft wel eens elisie ten gevolge. Bij den Vlaming Jacob van Maerlant wordt Rijmb. vs. 22391 in twee hss. *beduus* gelezen, doch in twee andere *bedehuus*, terwijl vs. 5879 alle hss. *bedehuus* hebben. Die elisie komt nogtans in zamenstellingen van subst. met subst. zelden voor.

Ten bewijze dat ook daar waar de *h* wordt uitgesproken, hiatus ontstaat en door elisie vermeden wordt, wanneer voor die letter eene toonlooze *e* komt, zal men mij misschien wijzen op *thuis* en *thans*. Doch hier heeft geene elisie plaats gehad, maar syncope. De *e* is daar vóor de lettergreep die den klemtoon heeft uitgeworpen even als in *blijven, vreten*, in de middeneeuwen in *vreischen* (= vereischen) en *twaren* (=te waren), in het Hoogduitsch in *gnade*, enz.

(zie Bouman o. h. w.) en ik vermoed dat men in Zeeland ook zoo spreekt: Cats althans schrijft *raeg.*

Maar moeielijker is de vraag, vanwaar die *s* in *leidsman* en *leidsvrouw?* Er is wel in de laatste drie eeuwen veel in onze taal bedorven door lieden die zich verbeeldden onze taal te kennen maar er zeer weinig van begrepen; doch in eene zamenstelling welker eerste deel de stam van een werkwoord is, eene *s* in te voegen, is zoo dwaas, dat men zich naauwelijks voorstellen kan, hoe het in iemands hersens opgekomen is. De schrijvers noemen in het opschrift van deze paragraaf de *s* in deze woorden »eufonische letter" — dat hier van geene eufonie sprake kan zijn, behoef ik niet te herhalen; later zeggen zij, dat die *s* »kennelijk alleen om den wille der uitspraak is ingevoegd."

Zeker, bijzonder gemakkelijk is het niet, na eene lettergreep die met *d* eindigt, eene met *m* beginnende uit te spreken. Evenwel de moeite daaraan verbonden is zoo groot niet, of men getroost zich die, als men geen betamelijk middel weet om er zich van te ontslaan en zegt b. v. *broodmes, goudmijn, kruidmop* enz. Maar al vond men *leidman* al te moeielijk, welnu, dan behoefde men nog tot zulk een onzinnig middel zijne toevlugt niet te nemen. Want er lagen wel twee eenvoudige en betere middelen voor de hand, om het zich gemakkelijk te maken. Vooreerst kon eene *e* hier goeden dienst doen, zoo als wij uitspreken in *drinkebroer, sullebaan, spinnewiel,* en onze voorvaderen in de middeneeuwen in *svgebeen* (Reinaert vs. 7566) *hangheman* (Melis Stoke VI, 1049) enz. Ten anderen kon men die lastige *d* weglaten: wij doen dat in een aantal woorden, zelfs in zamenstellingen met den stam van *leiden,* als *leiboom, leiband, leijonker.*

Maar wat de door de schrijvers gegevene verklaring geheel onmogelijk maakt, is dit, dat *leidsman* geen woord is uit den laatsten tijd, maar een zeer oud woord. Niet alleen geeft Kiliaan het op, maar Jacob van Maerlant gebruikte het reeds. Wij vinden het bij hem Rijmbijb. vs. 126, 3557, 7101, 18947, 31539, Alexander II, 890, 892, IV, 994, 1145. De mannen van die dagen bezondigden zich ook wel eens aan de taal, maar nooit zoo grof, dat zij den stam van een werkwoord met eene *s* aan een zelfst. naamwoord zouden verbinden.

Leidsman kan dus geene zamenstelling zijn uit den stam van het werkwoord *leiden* en *man;* het moet eenen anderen oorsprong hebben. De *s* wijst ons hier den weg: zij zegt, dat het eerste deel van het woord niets anders kan zijn dan een zelfst. naamwoord. Een zelfst. naamwoord dat hier past, vinden wij evenwel in onze taal niet. Maar het Angelsaksisch geeft ons licht. In die taal was de zamenstelling die ons nu bezig houdt, ook in gebruik. Zij luidde daar *lâdman.* En bovendien vinden wij daar het zelfst. naamwoord dat er het eerste deel van uitmaakt, namelijk *lâd*, met de beteekenis van *weg, reis.* Dit *lâd* is eene afleiding van den verleden tijd van het werkwoord *lîdan, lâd*, (bij ons *lijden, leed* = gaan). Nu valt er wel niet aan te twijfelen, of de woorden *lâdman* en *leidsman*, die denzelfden vorm en dezelfde beteekenis hebben, zullen ook wel op dezelfde wijze zamengesteld zijn. Er moet dus in vroegeren tijd bij ons een zelfst. naamwoord *leed* of *leid* bestaan hebben, dat de beteekenis had van *weg, reis* en *leidsman* is dus de man die ons op de *leid*, den weg brengt, ons den weg wijst.

Maar vanwaar komt dan in onze taal in deze zamenstelling de *s*, die het Angelsaksisch niet heeft? Het is daaraan toe te schrijven, dat men gaarne voor het woord *man* een zelfst. naamwoord in den genitivus plaatst, ook daar waar een genitivus minder te pas komt. Dit begon reeds in de middeneeuwen. Men schreef toen reeds *lantsman, lantsliede, raetsman, raetsliede, orlooghsman;* maar men was het toch omtrent het invoegen der *s* in zulke woorden niet eens. Dit blijkt uit Rijmb. vs. 22933 waar in drie handschriften staat *lantsliede*, in drie andere *lantliede;* hoewel daar niet van boeren, maar van bewoners des lands gesproken wordt, want die *lantliede* heeten bij Mattheus, VIII, 34, tota civitas en bij Lucas, VIII, 37, omnis multitudo regionis [1]). Deze *s* drong zich later ook in andere woorden in. Bij Kiliaan vinden wij bovendien *ambachtsman, bootsman, dedingsman, krijgsman:* nu hooren en lezen wij ook *arbeidsman, bewindsman, staatsman, taalsman*, zelfs *arbeidersman* en *huursman* en in het Hoogduitsch *bauersmann* en *jägersmann.*

---

[1]) Wat bij Petrus Comestor staat, kan ik niet nazien.

Men zal misschien zeggen, achter mannelijke sterke zelfst. naamwoord als *raad* en onzijdige als *land* en *oorlog* kon die *s* van den genitivus plaats vinden, maar bij *leid*, waaraan wij toch wel, even als aan het angels. *lâd*, het vrouwelijk geslacht zullen moeten toekennen, komt zij niet te pas. Het is eene fout, ik erken het; maar reeds in den tijd waarin wij de oudste voorbeelden van *leidsman* aantreffen, werd die zelfde fout wel meer gemaakt. Maerlant b. v. schrijft Rijmb. vs. 4869 gheets hare, Nat. Bloeme, I, 136 gheets voete[1]), II, 991 gheets horne, en vs. 1004 gheets beete. *Geit* is, even als het angels. *lâd*, en bij gevolg ook ons *leed*, een vrouwelijk woord van de vierde sterke declinatie.

Geleidsman, salvusconductor, dat de Teuthonista opgeeft, komt van het woord dat er daar onmiddellijk boven staat, *geleide,* salvusconductus, salvaguardia.

Op dezelfde wijze als *leidsman* en *leidsvrouw* zijn *zegsman* en *zegsvrouw* gevormd. Kiliaan, bij wien wij deze beide woorden ook reeds vinden, vermeldt *segghe*, in de beteekenis van uitspraak, als een in zijnen tijd verouderd woord.

Ook in *scheidsman* moeten wij het eerste deel voor een zelfst. naamwoord *scheid* of *scheide* houden. *Scheid* heb ik in onze taal niet gevonden. Wel lezen wij hier en daar *magescheid*, maar op andere plaatsen vinden wij daarvoor *magegescheid,* en het is niet onwaarschijnlijk, dat de eerste dezer vormen uit den laatsten ontstaan is. *Scheide* of *scheede* heb ik wel aangetroffen, doch alleen in de beteekenis van scheede van een zwaard of mes. Maar in het Oudhoogduitsch vind ik beide, namelijk *sceit* = discissio en *sceida* in *wegisceida* (in het tegenwoordige Hoogduitsch nog *wegscheide*) = plaats waar een weg zich scheidt, drie- of viersprong. Dit *scheid* of *scheide* moet het eerste deel zijn van *scheidsman.* In het laatste geval heeft men dezelfde fout gemaakt als in *leidsman*, *geleidsman* en *zegsman;* maar ik heb zoo even aangewezen, dat men reeds in de middeneeuwen van zulk eene fout meer voorbeelden vindt.

Of moet het oudhoogd. *sceido* = scheidsman ons hier licht geven? Dan zou *scheidsman* een woord zijn van dezelfde soort als

---

[1]) Een hs. heeft *ghete.*

boerman, *visscherman* en dergelijke. De *s* in zulke woorden is niet zonder voorbeeld. Niet alleen zegt men in Duitschland *bauersmann* en *jägersmann*, maar ook te Enkhuizen spreekt men van *jagerslui* en in Friesland van *grietslui*, ofschoon het enkelvoud altijd *grietman* is, zonder *s*. En zoo sprak men daar reeds een paar eeuwen geleden: getuige Schotanus, bij wien men steeds (o. a. Geschied. bl. 716 en 717) *grietslieden* leest.

De *s* in *scheidsman* werd evenwel niet zoo spoedig algemeen aangenomen als in *leidsman*. Al vinden wij reeds in den Teuthonista *scheydsman*, Kiliaan heeft *scheydman*, *scheydlieden*, *scheydrichter*, een bewijs, dat men in zijnen tijd in Brabant in deze woorden nog geene *s* uitsprak.

De zelfst. naamwoorden die het eerste deel uitmaken van *leidsman*, *zegsman* en *scheidsman*, gingen verloren. Geen wonder dus, dat zij die in lateren tijd over den oorsprong dier woorden nadachten, meenden dat het eerste deel er van niets anders kon zijn dan de stam der werkwoorden *leiden*, *zeggen* en *scheiden*. In die woorden vonden zij nu het bewijs, dat in zamenstelling achter den stam van een werkwoord eene *s* plaats kon vinden. Dit had weer twee zaken ten gevolge.

Vooreerst, dat een paar andere woorden, waarin de *s* volstrekt niet te verdedigen was, haar aannemen. Het waren *zegswoord*, bij Kiliaan nog, zoo als het behoort, *seghwoord*, maar dat bij Sewel (1754), Kramer (1787) en Marin (1797) [1]) van eene *s* voorzien is, en *scheidsmuur*. Dit laatste is bij Kiliaan *scheydmuer*, bij Sewel *scheydsmuur*, maar bij Kramer *scheidmuur*, en bij Marin lezen wij »*Scheidmuur*, *scheimuur*: men vindt ook wel *scheidsmuur*," een bewijs dat de vorm met *s* eerst in de vorige eeuw langzamerhand algemeen geworden is.

Het andere gevolg was, dat een paar woorden van beteekenis veranderden. *Zegsman* is de man die door zijne *zegge*, zijne uitspraak, den twist beslecht (arbiter, disceptator, Kil.) Toen men echter in het eerste deel der zamenstelling, het werkwoord *zeggen* meende te vinden,

[1]) Deze uitgaven zijn niet de oudste. Maar ik noem het jaartal, omdat in woordenboeken, bij eenen nieuwen druk, gewoonlijk veranderingen gemaakt worden, en het daarom niet zeker is, dat in andere uitgaven even zoo gelezen wordt als in die welke in mijn bezit zijn.

werd *zegsman* = de man die dit of dat gezegd, verteld heeft. *Raadsman* komt van *raad*, het is de man die in den raad zit. Kiliaan kent het ook in geene andere beteekenissen dan die van consiliarius, senator, assessor. Maar toen men begreep, dat de *s* achter het eerste deel niet verhinderde daarin den stam van het werkwoord *raden* te zien, hield men dat daarvoor, en *mijn raadsman* is nu, ten gevolge daarvan, de man die mij raadt, raad geeft. P. LEENDERTZ WZ.

Geslachtnamen. Rijnvis. (XXVIII, bl. 80.) T. a. pl. wordt gezegd: »Rhijnvis ken ik niet als familienaam, wel als voornaam, maar »alleen in het geslacht Feith. Ben ik wel onderrigt, dan behoort »dat geslacht in Nassau te huis."

Dat Rijnvis een familienaam was, blijkt uit de doopregisters van de gereformeerde gemeente te Rotterdam (die in het archief dezer gemeente op losse bladen worden overgeschreven, naauwkeurig gecollationeerd en alphabetisch gerangschikt), alwaar staat aangeteekend:

Manta van der Loeff stierf februarij 1729 (42 jaren oud), was gehuwd met Anna Rijnvis, stierf januarij 1744 (56 jaren oud).

Hunne kinderen waren:

Mijndert, geboren 24 november 1720, getuigen Mijndert Rijnvisch, Dingena en Geertrui Mantens.

Stephanus, geboren 9 maart 1724, getuigen Samuel de Jongh en Dingena Martens.

Digna Machelina, geboren 2 maart 1728, getuigen Gerrit Rijnvis en Elisabeth ten Bas.

Ik herinner mij, in mijne jeugd bij mijn grootvader Manta Meyndert van der Loeff gezien te hebben het op koper geschilderde familiewapen Rijnvis, drie visschen boven elkander op een zilveren veld.

Omtrent de afkomst van het geslacht Rijnvis heb ik niets kunnen opsporen. J. C. OFFERS AZN.

Vloeken door onze vaderen gebruikt. (XXVIII, bl. 175). Een lezenswaardig opstel over dit onderwerp wordt gevonden in den Volks-almanak van 't Nut voor 1870. 't Is van de hand van prof. H. E. Moltzer, en getiteld: Exodus XX vs. 7.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Kranig. (XXVIII, blz. 90). Niet ter beantwoording van de vraag des heeren G. P. Roos, maar als eene bijdrage tot het gebruik van het woordje *kranig*, moge de volgende aanhaling uit van Lennep's Vermakelijke Latijnsche Spraakkunst (blz. 128) dienen:...
»Ajax, de zoon van Telamon, was een bullebak om aan te kijken;
»de jongere Ajax, zegt men, verstond zich beter op het *loopen*.
»Daarom plachten de Grieken Ajax Senior een *kranigen* vent, en
»Ajax Junior het *kraantje* te noemen."

Wat nu verder het bovenbedoelde bijvoegelijk naamwoord betreft, ik heb het slechts in woordenboeken van recente dagteekening aangetroffen. In Martin's Beredeneerd Nederduitsch Woordenboek (1828) wordt het niet gevonden. Ook in de eerste uitgaaf (1866) van de Woordenlijst der Nederlandsche Taal van De Vries en Te Winkel kwam het nog niet voor; wel in den 2den druk (1872) van die lijst, en dáár met de vergelijkende en overtreffende trappen *kraniger* en *kranigst*. — Thieme's Hollandsch-Engelsch zakwoordenboekje geeft, behalve *kranig* (bragging, boasting, shining), ook *kranigheid* (braggardism, boasting, ostentatiousness). Geen dier boeken bevat nog het somtijds gebruikte — tot dezelfde familie behoorende — zelfstandig naamwoord *kraan* (waarbij dan ook zou zijn te voegen het door van Lennep gebezigde deminutief *kraantje*).

De onderstelling is niet te gewaagd, dat het woordje *kranig* (en de verder daarvan afgeleide woorden) uit het Fransch tot ons is gekomen. Men heeft daar, volgens den Dictionnaire des Dictionnaires (éd. 1837): »*Crâne*. Tapageur, homme qui fait le »rodomont. C'est un crâne. Faire le crâne. Et adjectif. Il est »crâne. Il a l'air crâne (très-familier)", en verder: »*Cranerie*, »Action de crâne, bravade; caractère du crâne. (fam.)" — In woordenboeken van later tijd (bijv. in den Fransch-Hollandschen dictionnaire van J. Kramers Jz., 1859) vindt men ook *crânement*.

't Schijnt dus, dat, zoowel in het Fransch als in het Hollandsch, dit artikel (uit een woordenboek-oogpunt) vooreerst nog voor uitbreiding vatbaar is.

Den Haag. PERK.

Schatten. (XXVII, bl. 176, 177). In den Tijdspiegel, november

1877 bl. 212, wordt gesproken van eene »Keure jegens 't misbruyck van 't afschatten van den besten boom der gheenre die eenighe kinderen uitgehijlickt hebben in Aerlanderveen" van het jaar 1582, opgenomen in het Brielsche Archief van den heer H. de Jager. Deze keur luidt aldus. »Naer dien tot kennisse van Bailliu ende gesworen Mannen van Rijnland gecomen is, dat alle jaers so langher so meerder binnen den dorpe van Aerlanderveen inde herbergen aldaer de vrijers ende dienvolghende den geheelen nacht over met wagen ende peerden door den selven dorpe rijden, maeckende ende gebruyckende, so met trommelen, pijpen, als anderssints groot rumoer ende comende over sulcx met sodanich ghebaer tot yeghelicke vande ghebuyren ende innewoonderen aldaer, die binnen den selven jare eenige kinderen, 't sij sonen ofte dochteren in den huwelicken state uytgegeven hebben, den selven *afschattende* 't sij met gemoede of ongemoede, den besten boom die sij op haer wooningen ofte in haer landen staende hebben of henluyden daer voren eenige penninghen afperssende enz.

Schatten is dus op contributie stellen, aanslaan voor eene zekere som, zoo als men tegenwoordig zegt, en men eischte die som als afkoop van zekere lasten: te Aarlanderveen als vergoeding van den boom waarop het jonge volk beweerde regt te hebben, in Gelderland als afkoop van de belemmeringen die het jonggetrouwde paar op zijnen weg naar huis ondervond.

Lielaauw. Naar aanleiding van het woord *lierlouwen* leest men op blz. 195 van dit tijdschrift: »*Lierelauw* is bij Kiliaan subtepidus, een weinig laauw. *Lielaauw* schijnt ook voor te komen: althans De Jager geeft het op, Verscheidenh. bl. 156." Daar de geleerde Bestuurder van dit Tijdschrift er blijkens deze woorden niet zeker van is, dat *lielaauw* voorkomt, neem ik de vrijheid hem te verwijzen naar mijns Vaders Latere Verscheidenheden blz. 458, waar niet alleen voorbeelden van *lielaauw* bijgebracht zijn, waar ook het gebruik van *leukerlaauw* gestaafd wordt.

H. DE JAGER.

VRAGEN.

Moer. Zóó noemt men een ijzeren schroef, die eene sterk verbindende kracht heeft; maar zóó noemt men ook drassig land, of het zinksel van wijn. Eene aangename vrucht heet moerbezie, en in eene verachtelijke beteekenis wordt het woord moeder saamgetrokken in moer. Van waar nu, dat dit woord zulke uiteenloopende beteekenissen gekregen heeft? E. A. P.

[Het eerste is zamentrekking van *moeder*: men heeft de *vaarschroef* en de *moerschroef*. Den zelfden oorsprong heeft *moer* van wijn, zoo als blijkt uit het engelsche *mother*. — Een ander woord is, *moer*, weeke, waterige, moerassige grond, angels. *môr*, oudhoogd, *muor*. De *r* is hier waarschijnlijk uit *s* ontstaan. *Moer* in *moerbezie* is het latijnsche *morus*.]

Liederlijk, Hoogd. *liederlich*, is een zamengesteld bijvoegelijk naamwoord, van ongunstige beteekenis. Maar, vanwaar die ongunstige beteekenis? Ligt die in het woord: *lieder?* of in het affixum *lijk?* Maar het hd. *lieder* beteekent gezang, en het affixum *lijk* vindt men niet alleen bij woorden van eene ongunstige beteekenis, zoo als, afschuwelijk, bedriegelijk, bespottelijk, maar ook bij woorden van een gunstige beteekenis, zoo als, bekoorlijk, vriendelijk, liefelijk; zelfs bijwoorden, die zonder dat *lijk*, geene bepaalde beteekenis hebben, zoo als, billijk, gelijk, gemelijk. Wat wordt dan door dat affixum *lijk* aangeduid? Is het eene verkorting van gelijk? Hoe is dat dan toepasselijk op de drie laatstgenoemde woorden? Het affixum *loos* geeft eene bepaalde beteekenis aan het woord, waarmede het verbonden is, zoo als, goddeloos, kinderloos, wetteloos, maar wat wordt dan te kennen gegeven, wanneer met het woord: God, kind, wet, verbonden wordt lijk?
E. A. P.

[De ongunstige beteekenis van *liederlijk* moet niet in het laatste, maar in het eerste deel gezocht werden, dat wij in het Angelsaksisch op zich zelf staande ontmoeten, namelijk *lydhr*: = slecht, ondeugend.]

Loitmanspoort te Tiel. Mr. E. D. Rink, die ons in zijne Beschrijving van Tiel, bl. 41, bericht, dat in 1458 en later nog daar

ter stede de bestuurders eener buurt lootmeesters genoemd werden, omdat *loot* hetzelfde als buurt beteekende, deelt in Bijlage I (1836), bl. 7, mede, dat de Westluidensche poort vroeger de Loitmanspoort werd genaamd, doch verklaart geen reden te kunnen geven van die benaming. Daar in 1538 een gezeten burger een »*loetig* man" werd geheeten (Gr. Geld. Plakkaatboek, Praelimin, kol. 14), kan men vragen, of Loitmanspoort niet de poort was, waar de loitmannen, lootmannen of loetige mannen, d. i. de gezeten burgers bijeenkwamen, om de stadsbelangen te bespreken of buurtspraken te houden. Dat de poorten weleer mede tot verzamelplaatsen voor de burgerij dienden, is toch eene bekende zaak.

J. ANSPACH.

[De *d* in Westludensche poort maakt eene afleiding van *loot, loetig* minder waarschijnlijk. Is *Loidman* misschien de eigennaam Luideman, Ludeman? Het gebeurde wel meer dat eene poort haren naam droeg naar een persoon die daarnevens woonde, b. v. te Amsterdam de Korsjespoort en Jan Roden poort. Maar ik ben met het dialect van den Tielerwaard niet bekend: ik weet niet of *ui* daarin door *oi* vervangen wordt.]

Piersemyn. Six von Chandelier, eenen zijner vrienden bij zich noodigende, zegt tot hem, Poëzy, bl. 583,

Ghy vindt er biertjes, en tobakjes,
Fasant, patrys, en piersemyn.

Wat is dat laatste?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Bacs of Bax. (A. R.; XXVII blz. 427; XXVIII bl. 198.) In mijne genealogie Huydecoper wordt zij Aletta Hinlopen genoemd. Zij huwde jonker Jan Bax, heer van Heerenthals; hij was raad en extr. ord. raad van Neerl. Indië, daarna gouverneur van de Kaap. Zij hertrouwde Jan van Leenen, ook extr. ord. raad van Neerl. Indië en ambassadeur aan het hof van Perzië. Uit beide huwelijken een zoon.

Jonker Jan Bax, heer van Herenthals, stierf a°. 1680 ongehuwd, als laatste mans oir van dit adellijke geslacht, waarom zijn wapen is gebroken en bij hem in 't graf gelegd.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Familie Bax. In eene ms. gen. Pieck onder mijne berusting vind ik Walraven van Baexen vermeld als den zoon en Coenraad als den kleinzoon van Jasper.

Albert van Baexen (roode leeuw op zilveren veld) tr. Catharina van Arffen Gerhardsdr. Zij brengt het kasteel Arff bij Woringen en de huizen Venau en Sulzerhoff bij Roisdorf in het hert. Berg mede ten huwelijk. Zij hadden een zoon Johan, die in 1592 als heer van Effelt en als vorstelijk hofmeester bij de guliksche begrafenis was. Arff en Venau kwamen door eene erfdochter, Margaretha van Baexen, aan haar gemaal Adam van Blittersdorf tot Birgel. (Fahne, Köln., Jül. und Berg. Geschl. 1e Th.).

Heer Jan van Baexen, ridder, drossaart van Gorkum van 1484—1508. (Gouthoeven 86).

Maximiliaan van Baexen, heer van Coninevry tr. Theodorica v. Zuylen (1572), dr. v. Dirk. Hun zoon Hendrik huwt Johanna van Zuylen van Nyevelt. Uit dit huwelijk Frederik († 10 dec. 1638), tr. Judith v. Voorst, en Jacob, welke laatste weder een zoon Balthazar (1664) had. (Robidé van der Aa Oud-Nederland).

Zutfen. J. D. WAGNER.

Geslacht Prillevitz. (XXVII bl. 632). Het geslacht v. Pritzelwits voert of voerde in rood een zwarten ezelskop, dus geheel verschillend van het wapen der familie v. Prillwitz (bl. 425), welk geslacht eerst in het begin dezer eeuw in den duitschen adel verheven, zich alstoen noemde *von* Prillwitz, welke naam ook toebehoort aan het slot, hetwelk eigendom was van wijlen prins August van Pruissen. V. O.

Wapen van Diest. (XXVII, bl. 364; XXVIII, bl. 142.) Jhr. mr. J. M. van Pabst van Bingerden heeft in den Heraut d'Armes (Brussel 1869) eene breedvoerige genealogie van dit geslacht gepubliceerd.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Heinsberch. (XXVII, bl. 532; XXVIII, bl. 104, 362.) Ik raad den heer van den Brandeler aan, de volgende schrijvers te raadplegen, dan zal hem wel de verwantschap tusschen Heinsberch en Looz (Loon) duidelijk worden. Goethals, Dict. généalogique. Poplimont, La Belgique Héraldique, t. VI. Herckenrode, Tombes et épitaphes. Stein d'Altenstein Annuaire de la Noblesse de Belgique.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Van Barneveld. (XXVIII, bl. 55). De heer van de Kasteele kan in de pas verschenen genealogie van Barneveld de noodige inlichtingen vinden (van Hengel en Eeltjes, Rotterdam 1878.)

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van der Werff. (XXVII, bl. 486). De ondergeteekende bezit eene ms. genealogie van een geslacht van der Werff, die aanvangt met Pieter van der Werff, Adriaansz. Hij was in 1672 acht te Dordrecht. (Zie ook Balen, Beschr. van Dordrecht, bl. 1266 en 1267). Kan deze Pieter v. d. W. ook zoon zijn van den bedoelden Adriaan?

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Laatste afstammeling in de regte lijn van Hugo de Groot. (XXVI, blz. 622). Van wien was die ontvanger Hugo Cornets de Groot een zoon? In Bergen op Zoom ligt in de kerk nog eene grafzerk, waarop de naam Cornets de Groot staat, en de doop- trouwen begraafregisters leeren ons de volgende leden van dat geslacht, dáár gewoond hebbende, kennen:

Hugo de Groot (begr. 11 juni 1705, vervoerd naar Delft), drossaert, superintendent, schout van Bergen op Zoom, huwt te Ossendrecht 2 oct. 1684 Elizabeth Bastingius (begr. 5 feb. 1738), gedoopt te Bergen op Zoom 22 sept. 1656, dr van Melchior j. m. van Leiden, geh. 16 mei 1655 met Geertruida Crayck, j. d. van 's Gravenhage.

A. Pieter, ged. 9 dec. 1684. Get. Heeren van magistraat, burgem. Bastingius [1]), Arend Biscop, Alida de Groot.

B. Cornelia, geb. 29 sept., ged. 1 oct. 1686.

[1]) De oudburg. Robbert Bastingius werd 14 oct. 1719 in de kerk begraven.

C. Jac. Eliz., geb. 22, ged. 23 april 1688.
D. Hugo, geb. 11, ged. 12 jan. 1691.
E. Hugo, geb. 10 juli 1693. Get. mevr. Schagen, tante maternelle
F. Jean, ged. 28 sept. 1694.
G. Elizabeth, geb. 29, ged. 31 dec. 1695, denkelijk geh. als j. d. van Bergen op Zoom den 10 nov. 1730 te Wouw met Emanuel Garemijn j. m. van Gent, luitenant.

De eerste werd in de nederd., de 6 andere in de waalsche kerk gedoopt.

Jacoba Eliz. Cornets de Groot, j. d. van 's Gravenhage, ondtr. 2 mei 1726 met

George Christoffel van Fabritius, raad van kon. Willem III van Engeland, als keurvorst van Hanover, j. m. van Zel wonende tot Ratsborg.

Jan, ged. 26 jan. 1727.
Get. Jan Coenraad van Fabritius.

Stond er niet bij j. d. van *'s Gravenhage*, dan zou ik denken dat deze Jacoba Eliz. de onder *C* genoemde is; misschien is 's Gravenhage wel eene schrijffout, en is zij werkelijk het derde kind (*C*) van Hugo en Eliz. Bastingius.

Jan Cornets de Groot, kap. der infanterie, luit. kol. en Joh. van der Gon, dr van Adriaan David van der Gon, contre amiraal van Holland en Westfriesland, en

Josina Antonia de Sausin, ged. 4 maart 1720, dr van kap. Antonie de S. de Fonville, ecuyer, j. m. van Orange, geh. 24 jan. 1717 met Anna Cornelia van der Hulst, j. d. van Bergen op Zoom, die later te Sas van Gent huwde met Sam. Rob. Maurits de la Pijere seigneur de la Rocque.

Adriaan David, geb. 26 dec. 1766 (begr. 13 april 1767).
Get. grand pere et mere maternel.
Adriaan David, geb. 29 feb. 1768.

Dirk de Groot.
Corn^a^. van Broeckhuijzen (begr. 27 1726.)

a. Albertus, ged. 21 dec. 1698.
Get. Corn. en Govert Broeckhuijzen, Maria van Erp.

b. Elizabeth, ged. 27 maart 1701.
c. Elizabeth, » 21 dec. 1703.
d. Albertus, » 6 jan. 1705.
Get. Dina van Broekhuijzen.

30 mei 1731 werd in de fransche kerk gedoopt Pierre, zoon van Petronella la Fontain, waarvan Pieter Cornets de Groot baron van Crayenburg, drossaert en schout verklaart vader te zijn. Den 10 april 1740 huwt

Pieter Cornets de Groot, vrijheer van Crayenburg, drossaert en schout van Bergen op Zoom en 't markiezaat.

Petronella de la Fontaine (begr. 23 febr. 1754, toen reeds wed.) j. d. denkelijk van eene burgerfamilie van Bergen op Zoom, waar nu de fam. la Fontaine nog talrijk is,

Hugo Cornets de Groot, j. m. van 's Gravenhage, huwt te Wouw 2 aug. 1795 Cath[a] Rijkje Swaens [Swaan] van Poederooijen, wonende beide te Bergen op Zoom.

Jan Hugo, ged. 29 mei 1796.

Catharina zal wel zuster zijn van Jan Lambert Swaens, j. m. van Nijmegen, won. te Poederooijen, geh. 30 oct. 1765 met Alida Tulbagh, j. d. van Bergen op Zoom.

Dirk Albertus de Groot (overl. vóór 1 maart 1772), j. m. van Groot Zundert, drossaert van en wonende te Wouw, geh. 30 oct. 1759 met

Barbera Mostman, j. d. van Bergen op Zoom, denkelijk dr. van Corn. Mostman en Janna Hoepeling, en dan ged. 23 dec. 1733, uit een zeer burgerlijk geslacht.

Uit dit huwelijk te Wouw zeven kinderen, reeds in den Nav. vermeld. Onder de doopgetuigen komen voor:

Antonia de Groot 1762,
Elizab. Joh[a]. de Groot 1765,
Corn[a]. Wilh[a]. de Groot 1770,
Andries de Groot en zijne vrouw Eliz. van Pelsom.

12 oct. 1722 werd begr. Jan de Groot Cornet.

10 jan. 1732 werd begr. kind van den drossaert de Groot.
9 april 1738 » » oudburg. Hugo Cornets de Groot.
Misschien E, alsdan nog geen 45 jaren oud.

F. CALAND.

Geslacht de Marees (XXVIII bl. 49, 204.) Behoorde de hier bedoelde Johannes de Marees Danielsz. tot hetzelfde geslacht, als de bij mij op eene vrij uitvoerige genealogie van het geslacht Ockhuijzen voorkomende Pieter de Marees, zijnde gehuwd geweest met Maria Margaretha O.—? Hun zoon Pieter de M. overleed 1785 en hunne dochter Maria was gehuwd met Nicolaas Tonis.

Kan deze Pieter de M. als geslachtwapen gevoerd hebben, op blaauw een zilveren kruis en aan elk der 4 hoeken van 't schild een gouden roos?

Arnhem. J. J. NOLTHENIUS JR.

Geslacht de Witt (XXVI, blz. 493; XXVIII blz. 203.) In eene bij mij aanwezige vrij uitvoerige genealogie van dit geslacht komt geen Bernard voor; maar wel de hier bedoelde mr. François de Witt. Zijn overgrootvader was Jeronimus de Witt, als geslachtwapen voerende, d'azur, (coupé) chevron d'argent met 3 (klaver?) bladen van zilver, geplaatst 2 en 1: boven een duif mede van zilver met een groen eikentakje in den bek. Deze Jeronimus de Witt was gehuwd met Maria Baalde, weduwe Blok. Hij was een zoon van Pieter de Witt, heer van Rozenburg bij Leiden, van 1637—1644 kerkmeester van de Noorderkerk te Amsterdam, en Geertruid de Haze. Zijn grootvader was Jan Pieterz. de Witt, 1609—1620 schepen en raad te Amsterdam, 1585 regent van 't Huiszittenhuis. Maar wie was zijne grootmoeder, de echtgenoot van laatstgenoemden Jan Pietersz. de Witt? N.

Geslacht van Cuijck. (XXVII, bl. 99, 251).

Wilhelmus van C., geb: . . . . te . . . . zoon van . . . . geh: . . . . te . . . . met Anna . . . . ? Zijn zoon Willem werd gedoopt te Geldren 20 febr. 1639.

Johannes van C., geb: . . . . te . . . . zoon van . . . . geh: . . . . te . . . . met Margaretha . . . . ? Zijne dochter Anna werd ook ged. te Geldren 23 oct. 1642.

Jacobus van C., geb: .... te .... zoon van .... huwde te Geldren 24 mei 1645 met Aleida van Gelekercke.

In 1664 huwde te Geldren Henricus van Cuijck, geb: .... te .... met Anna Heijmans fa Johannis.

Wie kan mij het ontbrekende aanvullen, of inlichten in welke betrekking deze vier personen tot elkander stonden?

F. CALAND.

Geslacht du Bois. (A. R. I.) Van bovengenoemd geslacht, waarvan in den Navorscher nog al eens wat voorkomt, heb ik ook het eene en andere aangeteekend.

Te Bergen op Zoom:

Cornelis du Bois, Gille.	Piere du Bois, Catha. Coole.
Cornelis, ged. 6 jan. 1598.	Isaäc, ged. 31 maart 1591.
Maximiliaan van den Hout gez. du Bois, kap. luit., Joha. van Meteren j. d., ondertr. 12 juli 1608.	Jhr. Thomas van den Hout gez. du Bois, Catha. Coomans.
a Bernard, ged. 26 juli 1609. Get. jhr. Jan van Meteren, burgr. van Tholen. b Bernard, ged. 1 feb. 1612. Get. Hendrik v. Meteren. c Anna ged. 4 feb. 1614.	1 Filippina, ged. 26 juni 1625. Get. jhr. Filips Rudolph Godelar van der Planitz. 2 Christina, ged. 27 dec. 1626. Get. jhr. Jan van Arckel. 3 Geertruida, ged. 14 maart 1629.

Pieter du Bois, Lysbeth Jans.	Floris du Bois, Marga. . . . . .
Abraham, ged. 30 apr. 1628.	Maria, ged. 22 aug. 1632.

Catharina du Bois,
ridmeester Lambertus van der Well.

a Lucretia, ged. 8 dec. 1602, geh. 9 sept. 1626 met jhr. Johan van Arckel. — Daar deze de getuige is van (2) Christina

van den Hout gez. du Bois, onderstel ik verwantschap tusschen Cath^a^. en jh^r^. Thomas (denkelijk broeder en zuster).

Jan had bij Lucretia te Bergen op Zoom drie kinderen:

1° Rudolf ged. 5 sept. 1628.
Get. jh^r^. Joh. van Paffenrode.

2° en 3° Floris en Johan, ged. 19 feb. 1630.
Get. Anna en Floris van Arckel,
Christina en Wernerd van (der) Well.

b Anna, ged. 22 jan. 1608.
c Anna, » 13 maart 1615.
d Walburg, ged. 23 august. 1617.

Eene andere Catharina du Bois deed ondertr. te Grave 7 dec. 1646 met Filips van der Mast. Zie Navorscher.

Janneke van den Houte, j. d. van Gent, huwt 1 maart 1600 dr. Pascasius Turcq, j. g. van Bergen op Zoom en beide daar wonende; hadden 3 kinderen.

Filippina du Bois (misschien 1) huwt 29 nov. 1651 Abr^m^. van Coninexloo; hadden 3 kinderen.

Anna Geertruida du Bois gez. van den Houte (misschien c, alhoewel die den tweeden voornaam mist en reeds 40 jaren is,) deed ondertr. 2 oct. 1654 met David Bolcooël wed^r^. van Maria Padmos.

Maria van den Hout was geh. met Christ. Losecaet pred. te Rozendaal.

Smallegange geeft in zijne lijst van burgermeesteren van Tholen den getuige jh^r^. Jan van Meteren niet; van 1598 tot 1613 noemt hij eenen Thomas van den Houte, misschien vader van jh^r^. Thomas, Max^n^. en Catharina.

Te Hulst:

Johannes du Bois
Cath^a^. Panneel.

. . . . 30 juni 1656.

Get. Petrus du Bois,
Quint^a^. Leemans wed. van Vlissingen,
Geertr^a^. Panneel, vrouw van Marcus de la Palma.

Te Axel:
Louis du Bois, j. g. van Visone, korp.,
Maeyken Panneel, j. d. v. Grypskerke 10 sept. (9 oct.) 1622.

Cathalina ged. 13 apr. 1625.

Judith du Bois, wed. Hans van Hersel, van Amst., wonende te Middelburg, tr. 14 april (11 mei) 1625,
Jan Janz. Nobel, wedn. Neeltje Oosten van Hasselt.

Mar. Fevel j. g. van Meenen, wonende te Zuiddorpe, commies,
en Françoise du Bois j. d. v. Axel 30 mei (2 juli) 1670.

Françse. 23 aug. 1671.
Get. Petr. du Bois, pred.

Louis du Bois, luit.,
Aeltje Mondijns.

Maria, 21 sept. 1642. Get. Joha. Seijs.
Françoise 13 maart 1644.

Petrus du Bois,
Suza. Vermeere.

Andries 14 apr. 1664.

Louis du Bois,
Maria Cannoye.

1 Petrus 27 apr. 1687.
Get. Petrus du Bois, pred. te Aardenburg,
Catha. Cannoye, wed. adv. Le Fe (?).
2 Suza., ged. 2 mei 1688.
Get. Andries du Bois,
Suza. Vermeere, vr. van P. du Bois.
3 Andries, 10 sept, 1690.
Get. Pr Borrendamme, schepen.
4 Anna Suzanne, 9 nov. 1691.
5 Maria Corna., 7 juni 1693.

Te Zieriksee:

Mr. Petrus du Bois, pred. te Elkersee, j. m. van Leiden, 27 mei 1670,

Joh^a^. Vervaque, F. CALAND.

Geslacht van Aerssen. In het archief der familie van der Muelen is onder anderen een op perkament geteekende oude kwartierstaat van André van der Muelen, schepen van Antwerpen (Navorscher II, bl. 125), waarop het volgende fragment betrekkelijk de familie van Aerssen vermeld is. Jean du Moulin tr. Catherine d'Aerssen: gevierendeeld, 1 en 4 in goud een van zwart en zilver geschakeerd St. Andries kruis, van 2 rijen, zonder dwarsbalk: 2 en 3 in goud 3 merletten, 2 en 1 (Eynhouts of Eyndhouts). Zij is de dochter van Jean en Marie de Vidinges, Joosdr ex Jeanne de Wennemare, kleindochter van Jean en Jenne Willebaert. Op welke wijze zijn deze Aerssens verwant aan de nog in Nederland wonende familie van dien naam?

Mijne genealogie van Aerssen vermeldt dat zij gesproten is uit de Leuvensche familie van den Steen, doch niet hoe, en begint met.... van Aerssen tr.... gravin van Meurs in Gelderland. Zijn zoon Hendrik v. A., knape, tr. 1312 Maria de Cocq, dr. van Hendrik en Maria Molliard. In de geneal. de Cocq van Haeften is eene dochter van Hendrik de C. genaamd van de Werve (ook van den Oever geschreven) en Maria Molliaart, met een wapen als dat van Mulert, ook genaamd Maria, doch haar man is daar Hendrik van Hertsen, knape.

De kinderen van Hendrik van Aerssen voornoemd, zijn: 1 Hendrik, ridder, tr. Alyt van Kessel, Matthysdr, waaruit A., 2 Odilia v. A., tr. Rogier van Bylandt, 3 Clara v. A., tr. Arnold van Wachtendonck.

A. 1 Johan v. A., ridder, tr. Styna van Broeckhuysen Zegersdr., waaruit B., 2 Matthys v. A., kanunnik te Roermond, 3 Aleid., v. A., abdis te Roermond.

B. Johan v. A., knape, tr. Agnes van Eindhouts, dr. van Cornelis en van Johanna van Bruhese. Hunne kinderen C., voerden hun wapen gevierendeeld met dat van Eindhouts. Nog 8 kinderen waaronder Frank v. A., knape, drost van Hattem, tr. Maria van

Ranst. Van hen zijn geene kinderen vermeld. Kan zij hem de heerl. Ranst aangebragt hebben, die dan door hunne afstammelingen aan Catharina v. A. voornoemd gekomen is en door haar aan haren kleinzoon André van der Muelen? De geneal. Ranst bij Smallegange vermeldt haar niet.

C. 1 Cornelis van Aerssen, tr. 1450 Petronella Beeckmans. 2 Franc. van Aerssen, geestelijke, 3 Johan van Aerssen, tr. Johanna de Cocq van Opijnen, dr. van Diederik en van Johanna van Delf, hebben kinderen nagelaten.

's Gravenhage. VAN DER MUELEN.

VRAGEN.

Het wapen van Manslagt. Het dorp Manslagt in Oost-Friesland, ligt een uur gaans zuidelijk van Greetsyl (XXVIII, bl. 130), en omtrent een half uur den zee- (Dollart-) dijk, vanwaar men de tegenoverliggende streek van Nederland (Fivelgo), b. v. Delfsyl duidelijk zien kan. Het wapen van dit dorp is merkwaardig, dewijl het door een huwelijk (van Enno Edzard met Gela van Manslagt) in het wapen van Oost-Friesland opgenomen is. Dit wapen bestaat uit een zilveren schild, beladen met een horizontalen balk, met vijf zilveren en gouden ruiten; verder met twee blaauwe halve manen boven, en een blaauwe halve maan beneden den balk. Ook aan Reiderland en Overledingerland (het zuidelijke gedeelte van Oost-Friesland) komt dit zelfde wapen toe.

Iemand, met wien ik over den oorsprong en de beteekenis van dit wapen sprak, meende gehoord of gelezen te hebben, dat ook het eiland Ameland een balk, en eene of meer manen in het wapen voerde; ook gaf hij mij het volgende rijmke:

Amelander schalken,
Daar drivet een balken,
Een balken in maneschyn
Sal 't Amelander wapen syn. —

Volgens dit rijmke zouden balken en maan de zinnebeelden van strandrooverij zijn.

Ik neem nu de vrijheid om beantwoording van de navolgende vragen te verzoeken:

1. Is het wapen van Ameland in der daad overeenstemmend met dat van Manslagt, en waaraan mag dit toe te schrijven zijn?

2. Wat is in het algemeen de beteekenis van maan en balk in de wapenkunde?

Manslagt. C. H. ALTING.

De Kip of De Kype. Kan iemand mij ook eenige inlichting over dit geslacht geven? Een lid, namelijk Hendrick de Kype, is mij bekend als betrokken in de Compagnie van verre. Het wapen heeft twee draken en een hand.

FREDERIK MULLER.

Wapen Bosch. Kan men mij ook opgeven het wapen van dit geslacht, verwant aan het geslacht Reitz, en welke zich noemen Bosch Reitz? V. O.

Onbekend wapen. Aan welke familie, behoort het navolgende wapen?

Op een grasveld een boom waaronder een loopend schaap.

Kan het ook toebehooren aan het geslacht van de Lande of van Bijstervelt? V. O.

Geslacht van Gorkum. (vergelijk Nav. X, bl. 61 en 62). Wie heeft de goedheid genealogische bijzonderheden betreffende deze familie mede te deelen? ANDANTE.

Geslachten du Peyrou en de la Villepontoux. Judith du Peyrou, getr. met mr. Johan Festus van Breugel, was eene dochter van Jan du Peyrou en Maria de la Villepontoux. Deze Jan du P. is bij de opheffing van het edict van Nantes uit Frankrijk gevlucht met zijn broeder en zuster. Hij was een zoon van Jacob du Peyrou en Anne de Maloubier; maar wie waren zijne grootouders?

Maria de la Villepontoux was eene dochter van André de la Villepontoux en Maria Hamme of Hammius. Hare grootouders van moederszijde waren Cornelis Hamme en Elisabeth Steyn; maar wie waren hare grootouders van vaderszijde? Ook wenschte ik gaarne te weten de datums van de geboorte-, trouw- en sterfdagen der hier vermelde personen. Zijn de geslachten du Peyrou, de la Villepontoux, de Maloubier van adellijken stamme?

L. H. G. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht Hermans enz. Aanvulling wordt beleefd gevraagd van:

1°. Geslacht Hermans en Noijen.

J.... Hermans, geboren te.... den...., gest. te.... den...., trouwt te.... den.... met

Clara Noijen, geb. te.... den...., gest. te.... den....

Hunne dochter Margaretha, geb. te.... den...., gest. te.... den...., trouwt 1619 te Maastricht met Willem Pesters.

2°. Geslacht Ghijsen en Nunnichhof.

Jan Ghijsen, geb. te.... den.... augustus 1607, gest. te.... den...., getr. te.... den.... met

Maria Nunnichhof, geb. te.... 24 juni 1605, gest. te.... den.... Wie waren hunne ouders en waar en wanneer zijn die geboren, gehuwd en gestorven?

.... Ghijsen was waarschijnlijk gehuwd met.... Maechs,.... Nunnichhof waarschijnlijk met.... Hubrechts.

3°. Geslacht Heldevier en Buirette.

Jacob Heldevier, geb. te.... den...., gest. te.... den...., trouwt te.... den.... met

Sara Buirette, geb. te.... den...., gest. te.... den....

Hunne dochter Hester, geb. te.... den...., gest. te Utrecht 2 februarij 1724, trouwt te Maastricht 1 april 1685 met Willem Pesters.

4°. Geslacht van Beaumont en van Strijen.

Simon van Beaumont, secretaris der staten van Holland, geb. te.... den...., gest. te.... den....

Cornelia van Strijen, geb. te.... den...., gest.... te.... den....

Hunne dochter Catharina, geb. te Utrecht 9 december 1667, gest. te.... den...., trouwt te 's Gravenhage 30 april 1709 met Jacobus Pesters.

5°. Geslacht Fraikin en Pelser.

Johanna Elisabeth Fraikin, geb. te.... den 1 septr 1691, gest. te Maastricht 11 jan. 1785,

dochter van Daniël Fraikin, geb. te.... den...., gest. te...., den...., getrouwd te.... den.... met Catharina Pelser, geb. te.... den...., gest. te.... den....

6°. Geslacht van Westreenen.
Isabelle van Westreenen, geb. te .... den 7 junij 1728, gest. te Utrecht 27 december 1809,
dochter van Jan Jacob van Westreenen, geb. te .... den ...., gest. te .... den ...., getrouwd te .... den .... met Johanna Catharina Mamuched van Haudringen, geb. te .... den ....
Wie waren hunne ouders, waar en wanneer zijn die geboren, gehuwd en gestorven?

7°. Geslacht Harscamp en d' Orville.
Jacoba Margaretha Harscamp, geb. te .... den 21 oct. 1755, gest. op Wulperhorst bij Zeist 25 augustus 1827,
dochter van E.... Harscamp en van .... d' Orville, waar en wanneer zijn die geboren, gehuwd en gestorven en wie waren hunne ouders?

Opgave der wapens van genoemde Noijen, Nunnichhof, Heldevier, Buirette, Pelser, als ook van Catharina Haemecher getrouwd 1588 met Jan Pesters en van Sara Haack, getrouwd te Amsterdam 27 sept. 1661 met Jan de Jong, wordt gevraagd.

Utrecht. J. J. DE PESTERS.

Van de Wall. Men zou mij zeer verpligten, door mij de oudere genealogie van dit, uit de Nederlanden afkomstige geslacht, aansluitende aan het hierna volgende, mede te deelen. In mijne genealogie gaan aan de hier genoemde personen nog verscheidene vooraf, doch de zamenhang is mij niet duidelijk.

1. Bartholomaeus van de Wall te Wezel, geb. 1 julij 1650, † 6 maart 1705, tr. 21 jan. 1679 Joh. Drakenburg.

2. Johan v. d. W. te Dordrecht, geb. 7 jan. 1681, † 6 jan. 1756, tr. aug. 1708 Elisabeth Maria van Noordwijck.

3. Bartholomeus v. d. W te Dordrecht, geb. 21 sept. 1709, † 22 febr. 1748, tr. 4 oct. 1742 Geertruid Elisabeth Nunninghaven.

4. Johan Heinrich v. d. W. geb. 8 sept. 1743, † 5 maart 1804, tr. 22 april 1787 Anna Christina Catharina Goutesweiler.

5. Johann Arnold Emilius Wilhelm v. d. W., opperhoutvester, geb. 4 nov. 1790, † 29 mei 1849, tr. 1819 Henriette Conradina Maria Anna Pollman (dochter van den k. pruiss. landraad Ferd. Pollmann en Conradina von Pöppinghausen) † 26 oct. 1874.

6. Bartholomaeus Julius v. d. W., geb. 25 mei 1820, kon. pruiss. hoofdman en ambtman buiten dienst (Dusseldorf) tr. Emma Funcke.

Deze tak van het geslacht v. d. W. voert gevierendeeld van sabel en zilver, het eerste veld beladen met eene zespuntige ster van goud. Helmdekken, sabel en zilver. Cimier, de ster tusschen eene vlugt van sabel en zilver.

1. Wilhelm v. d. W., j. u. d., burgemeester van Wezel, geb. 28 dec. 1657, † 24 oct. 1734, tr. oct. 1708 (?) H. Schull.

2. Joh. Albert v. d. W., burgemeester van Wezel, geb. 15 dec. 1709, † 22 febr. 1754, tr. 9 mei 1737 Anna Elisabeth Thenberg, † 25 oct. 1744.

3. Johan Adam Leonard (alias Bernhard) v. d. W., geheimraad bij de kleefsche regering, geb. 27 oct. 1741, † 12 junij 1779, tr. 19 novemb. 1771 Cath. Joh. Bilgen.

4. Johan Casimir Heinrich von Dewall, geb. 15 sept. 1773, tr. 13 april 1803 N. von Grollman.

5. Christian von Dewall, geb. 26 dec. 1803 († 1877), advocaat en justitieraad te Hagen, tr. Ida von Rappard. Verscheidene zijner zonen dienen in het pruisische leger.

De onder 4 genoemde Casimir erlangde bij diploma van 2 dec. 1802 (waarvan een afschrift in mijn bezit is) den rijksadel, met erkenning van zijnen ouden adel, waarbij aangemerkt wordt, dat hij afstamt van eenen Theodor von de Wall, die in 1429 »die Würde eines Burggrafen des sogenannten Reiches von Nimwegen", bekleed heeft. De kleinzoon van dezen Theodor heeft zich in Dordrecht neergezet. Volgens het diploma is de afstamming aldus:

Adriaan v. d. W., voorzittend burgemeester van Dordrecht.

Bernhard v. d. W., dirigerend burgemeester v. Wezel († 1730).

Joh. Albert v. d. W., bekleedde hetzelfde ambt.

Joh. Adam Bernhard, kon. pruis. geheimraad 1745.

Joh. Casimir Heinrich.

Bij dit diploma werd zijn naam in von Dewall veranderd en hem het »vorhin von ihm geführtes adelige Wappen bestätigt und respective verliehen": namelijk in keel een zilveren leeuw, gekroond, geklaauwd en getongd van goud. Gekroonde helm met dekkleeden van keel en zilver. Cimier, de leeuw uitkomende tusschen eene vlugt van keel. Voorts blijkt uit dit diploma, dat 1 oct. 1791 door

den brabantsch-bourgondischen opperheraut het geslacht van de Wall voor adellijk erkend is.

Aangenaam zal het mij zijn den genealogische zamenhang dezer twee takken van hetzelfde geslacht te leeren kennen. Hoe komt het, dat zij een geheel verschillend wapen voeren? Een geslacht van de Wall, tot den nederlandschen adel behoorende, voert hetzelfde wapen, maar heeft nog bovendien als schildhouders twee leeuwen, natuurlijke kleur, en het devies, Virtus nobilitatis decus. Met de mededeeling der genealogie van dit laatste geslacht, dat zonder twijfel van denzelfden oorsprong is, zal men mij insgelijks groot genoegen doen.

Werdohl. JOH. THEOD. DE RAADT.

Familie Rombouts. Dr. Abraham Ciprianus huwt Hillegonda Sara Aarnouts, dr van mr Pieter Aarnouts advocaat en commissaris van de buitenlandsche nouvelles te Amst. en van Maria Rombouts, dochter van Rombout Jacobze, 1636 kerkmr van de Oude kerk en commissaris ter thesaurie te Amst. Zijn uit dit huwelijk kinderen gesproten? Kan iemand ook mededeelen of gehuwd geweest is en kinderen gehad heeft Rombout Vlak, zoon van Gerard Vlak en van Hillegonda Sara Rombouts, dr van Jan Rombouts, kerkmr van de Nieuwe kerk te Amst. 1657, en van zijne 2de vrouw Lidu-wina Reael?

RUTGERS VAN ROZENBURG.

Geslacht van den Ende. Mr. Gerrit Abraham van den Ende, zoon van mr Jan van den Ende, advocaat en van Sara Adriana Noodt, geb. ? te ? ob. ? huwt 19 nov. 1749 te ? Wilhelma van Dijk, geb. ? te ? jongste dochter van mr J. van Dijk, in leven raad en burger. van Haarlem. Zij hebben:

1°. Jan van den Ende, geb. 7 jan. 1755.

2°. Gerard Adriaan van den Ende, geb. 6 mt 1756.

3°. Willem George van den Ende, geb. 16 junij 1757.

4°. Sara Maria van den Ende, geb. 10 mt 1759.

Van den Ende voert in zilver drie groene klaverbladen. Helmteeken, een hond van zilver.

Van Dijk voert in zilver een water van natuurlijke kleur, waarboven zich een groene, dijk verheft, in het schildhoofd vergezeld van 3 gouden sterren. Helmteeken, een gouden ster.

Noodt voert in zilver een noteboom.

Kan iemand nu de hier ontbrekende datums invullen? En mij mededeelen hoe de naam en het wapen was van de moeder van Wilhelma van Dijk, benevens wat er van hare vier kinderen geworden is? RUTGERS VAN ROZENBURG.

MENGELINGEN.

Japansche soya. In den Navorscher van dit jaar, bl. 160, worden omtrent japansche soya drie vragen gedaan.

A. Naar hare bestanddeelen.

Naar mijne meening zal — om die te bepalen — zelfs een ervaren scheikundige bezwaar hebben. Wat toch is japansche soya, zoo als die in verglaasde kruikjes, ook wel in vaten tot ons komt? Een donker bruin, eenigermate lijmerig sap van eenen ziltigen smaak, dat door ouderdom helderder wordt.

B. Wat de bereiding aanbelangt. Vrij algemeen is bekend, dat het gemaakt wordt van de boonen eener in Indië en inzonderheid in Japan verbouwd wordende plant, Dolichos Soja. Deze boonen worden tot week wordens toe gekookt en dan met fijn gestootene garst of tarwenmeel vermengd, welk mengsel gedurende eenigen tijd aan gisting wordt blootgesteld, waarna er zout en water, misschien ook wel eene of andere specerij, wordt bijgevoegd. Na verloop van eenige maanden wordt de massa geperst en het sap doorgezegen.

C. Op de vraag of ook op Java of elders soya gemaakt wordt, dient tot antwoord, dat directe aanvoeren van Java niet bekend zijn. Wel uit China wordt zij aangebragt; doch deze is van slechtere hoedanigheid. Voor zoo ver bekend is, gaan de Chineezen met veel minder zorg bij de bereiding te werk; zelfs bij gebrek van de witte soyaboonen gebruiken zij andere soorten. Meer bijzonder-

heden vindt men ten opzigte der soya in Schedel's Allgemeines Waaren-Lexicon.

Dat de soya het met zout en water vermengde uitgeperste vocht van kakkerlakken (blatta orientalis) zoude zijn, zal wel tot de fabelen behooren, ofschoon Webster in zijn werk aangeeft, dat het aldus vervaardigde alle de eigenschappen van japansche soya bezit, en er bijvoegt, dat te Canton de schepen door de Chineezen met ijver worden doorzocht om kakkerlakken op te sporen, die, volgens hun zeggen, moeten dienen tot het bereiden van soya.

J. H. ROOSTER.

Schaak- en damspel. (XXVIII, bl. 215.) Ik ben zeer dankbaar voor de moeite, die de heer Frederiks zich, naar aanleiding mijner vraag gegeven heeft, hoewel ik er niet veel wijzer door ben geworden. Dat er veel variatiën in het schaakspel bestaan, en dat dr. van der Linde verscheidene degelijke werken over het schaakspel schreef, was mij bekend. Maar ik heb op ééne dier variatiën de aandacht gevestigd, omdat ze: 1° vroeger hier te lande veel in gebruik schijnt te zijn geweest, 2° thans nog in Italië als regel geldt, en zelfs in schaaktoernooien gevolgd wordt. Is dit niet voldoende, om er bij uitzondering van te spreken?

En wat het damspel betreft. Of dit hier te lande meer dan elders beoefend werd, doet eigenlijk weinig ter zake; minder nog hetgeen de heer Frederiks over het schaatsenrijden meedeelt. Men kan over zulke onderwerpen lang twisten. Maar waar ik de aandacht op vestigde betrof niet een enkele variatie in het damspel, neen, eene geheel verschillende wijze van spelen in Duitschland en Nederland. Daarover had ik gaarne wat naders gehoord, en al weet ik nu, dat dr. van der Linde bij Sissa zweert en de heer Frederiks bij dr. van der Linde, — ik herhaal het, veel wijzer maakt het mij niet. L.

GESCHIEDENIS.

Zeven brieven aan de Brielsche Regeering: twee van Koningin Elizabeth, één van Leycester, drie van Gec. Raden van de Staten van Holland en een van Prins Maurits. De hier volgende brieven berusten in originali in het Brielsche Gemeente-archief. Daar de twee eerste defect zijn, heb ik enkele woorden moeten weglaten.

H. DE JAGER.

I.

Tres chers et bienaymez. Combien qu'ayons desia fait commandement expres au Sr. de Cecill, comme vous le tesmoignerent nos aultres lettres, d'auoir soign extraordinaire pendant le temps de son gouuernement de l'estat et bien commun de vostre ville, si est ce que vos affaires particulieres nous sont en si grande recommmendation, que n'auons voullu oublyer d'en donner charge aussi a nostre Cousin le Comte de Leycestre, quenuoyons maintenant pour commander a nos forces et assister les Estats au gouuernement des affaires. Ce que ne doubtons pas qu'il n'accomplisse a vostre contentement et satisfaction, comme aussi nous nous attendons que luy rendiez de vostre part l'honneur... que luy appertient, tant pour regard de sa charge que pour son particulier, estant de la qualite qu'il est, et de plus grand estime aupres de nous que nul aultre de nos Subiects, afin que, par le moyen d'une telle correspondence, les affaires en soient tant mieulx acheminees et conduites aux termes que desirons. Priant le Createur qu'il vous ayt tousiours, treschers et bien aimez, en sa saincte et seure garde. Escript a notre Maison de Richemond ce dernier jour de Nouembre 1585.

A noz Treschers et bien aymez le Burgmaistre et Escheuins de la ville de Bril.

Vostre bien affectionnee
ELIZABETH R.

II.

Messieurs nos bons Amys! Encores que depuis le Gouuernement en icelle ville de la Brile du sieur de Cecille, nous ayons este de temps a aultre aduertie de voz bons comportementz, tant enuers luy qu'enuers les compaignies de nos souldartz soubz sa charge en garnison, — si est ce que par le rapport particulier du dit Gouuerneur, nous auons beaucoup plus amplement entendu le bon vouloir, ou plus tost vne affection deuote de vous tous d'icelle ville laquelle combien que vous ayez par plusieurs bons et amyable, effectz bien demonstréz.. .... principallement faict, apparait en ce que par occasion de ventz contraires et aultres accidentz inopinés l'argent quelques foys defaillant pour fournir aux souldartz vous auez trouue moyen.... vous mesmes de suppléer a tel defa lt chose qui nous a donné grand contentement, et que n'avons voulu faillir de vous faire expressement scauoir par noz lettres propres. Vous priantz que comme vous auez commencé a nous donner ceste preuue de voz affections, vueillez auscy y perseuerer, pour nous donner de plus en plus occasion de accroistre le soing que nous auons et de vous en particulier et de tout l'Estat en general de ceulx qui sont interessés en la mesme cause que vous. Et a tant, Messieurs nos bons Amys, nous vous recommandons a la tressaincte garde de nostre Seigneur Escript a nostre chasteau de Grenewiche, le XXIme jour de Juing 1586.

A Messieurs nos bon Amis
les Bourgmaistres et Escheuins
de la ville de Brill en Hollande.

Vostre bien bonne Amye
ELIZABETH R.

III.

Messieurs! Ayant ces jours passees enuoye vers la ville de Brielle deux compagnies de gens de pied, celle du Capitain Breet et du Sieur de Kneuet, pour la renforcement de la garnizon et la meylleure asseurance, tant de vous que de la dicte ville, au regard de ce temps de doubte, estant la place d'importance, j'ay este aduerty, que du commencement on auroit faict quelque difficulté de receuoir les dictes compagnies, a cause quilz estoyent oultre le nombre,

comprins en la contract, passé entre sa Maiesté et ces Pais, pour y estre myses en garnizon. Et d'aultant que i'estois esmeu d'y mectre les dictes compagnies non pour vous donner d'ennuy ou vous faire dommage, ains pour vostre bien et aduantage, je vous ay bien voulu pryer de les traicter et accommoder des toutes choses necessaires, en mesme facon que sont les viellies bandes de la dicte ville, d'ont je ne fauldra de vous faire rembourser et payer a vostre satisfaction et contentement, sans que la ville en soit chargé d'aultre frais que de les logir. Qui sera l'endroict que je pryera Dieu,

Messieurs, vous tenir tousiours en sa saincte et digne garde. De Bergues sur le Zome, ce XIeme jour d'Aoust, l'an 1587.

A nos tres chers et bien aymez, les Burgemaistres et autres Magistrats de la ville de Briele.

Vostre bon amy
LEYCESTER.

IV.

Eersame, wijse voorsienige, seer discrete Heeren!

Wij werden nu datelick vande Gedeputeerden bij sijne Excellencie inden leger sijnde geadverteert, dat de stadt van Steenbergen op Vrijdage den VIIen deser maent October met appoinctement is ouergegeven, sijnde daerinne bevonden twee ijsere ende twee metale stucxkens geschut, ontrent IIIIm malderen meels, een goede quantiteijt biers ende oock wijn, ende daer uut getrocken twee hondert vijftich mannen te voet ende XXV paerden. Ende alsoo het ouergeuen der voors. stadt met hem brengt de volcommen victorie in dien quartiere, soo sullen uwer Ed: oock bij occasie Godt den Heere daer voor doen dancken ende teijckenen van blijschap bethoonen, gelijck oock alhier sal werden gedaen, ende sullen wij ons daer toe verlaten.

Hier mede,

Eersame, wijse, voorsienige, seer discrete Heeren! zijt Godt in genade bevolen. Geschreuen inden Hage, den IXen octobris 1622.

Eersame, wijse, voorsienige, seer discrete Heeren, den Burgemeesteren ende Regierders der stede Briele.

Ter Ordonnantie vande Gecommitteerde Raden vande Staten,
VANDER WOLFF.

V.

Eersaeme, wijse voorsienige, seer discrete Heeren,

Alsoo wij van goeder handt bericht werden, dat binnen uwe E. stadt werden bevonden persoonen soo malitieux ende qualijck tot den staet vanden Lande genegen, dat sij de bootsgesellen [1]), onlancx den moordadigen ende bloedigen aenslach ontdeckt hebbende, schelden voor verraders, noemende oversulcx verraders die verraet tegen den staedt vanden Lande ontdecken, ende daermede te kennen gevende hen leedt te sijn, dat den voors. moordadigen ende bloedigen aenslach, aengeleijt omme den geheelen staedt vanden Lande in een bloedtbadt te stellen ende te ruijneren, niet en is voortgegaen, ende derhalven oock verraders te sijn; ende alsoo wij alsulcken delict houden ten hoochsten capitael, ende verstaen dattet selve rigoureuselick, andere ten exemple, metter doot behoort gestraft te werden, soo dient desen omme op UE te begeeren, dat deselve willen lasten haeren Stadt Officier hem daerop scharpelick te informeren, alsulcke delinquanten by den cop te vatten, te verseeckeren ende als vooren te doen straffen. Ende ingevalle UE: goet vinden tot meerder securiteijt van UE: burgerije d'selve bij publicatie te doen waerschouwen, sullen UE: t'selve mogen doen, t'welck wij laeten in Uwe E. discretie. Uwe E: versouckende alle mogelijcke debvoiren hierinne te doen ende egeene slappicheijt te plegen, want den dienst vanden Lande daer aen ten hoochsten is gelegen, Hiermede

Eersaeme, wijse, voorsienige, seer discrete Heeren, blijft Godt in Genade bevolen. Geschreven in den Hage den XVIen Februarij 1623.

Eersaeme, wijse, voorsienige, seer discrete Heeren, den Burgemeesteren ende regierders der Stede vanden Brielle.

Ter Ordonnantie van de Gecommitteerde Raden van de Staten
VAN DER WOLFF.

[I. m. staat: Gepubliceert den 18 Februarij 1623 ter presentie van Francoys van Es, stehouder vanden Heere Pieter van Leyden geseyt Leuwen, ende Scheepenen omnibus.]

---

[1]) Ongetwijfeld zijn hier bedoeld de 4 matrozen, Jeroen Ewouts, Jan Faassen, Pieter Janszoon Broek en Jan Engelen. Zie Wagenaar, deel X, blz. 459.

VI.

Eersame, wijse, voorsieninge, zeer discrete Heeren,

Wij hebben aduijsen ontfangen van goederhant, dat ses Jesuijten, twee van Ouderaerde, twee van Cortrijcke ende twee van Gent, geresolueert sijn alhier int lant te commen, ende te vermoorden de personen van sijne Furstelicke Deurluchticheijt, den Prince van Orangen ende sijn Heer Broeder Prince Heijndrick, [1]) waer van de vier sullen vertrecken naer Calis in Vranckrijck, van daer naer Engelant, ende so voorts ouercommen in dese landen, ende dat d'andere twee sullen comen over Lillo als coopluijden, sijnde alle t'samen jonge mannen met weijnich baert, uijtgenomen twee, die wat baerts hebben, weesende gewapent ijder met twee lange moortpriemen op eene scheede met corte harten, ende elck twee dobbelde pistolen ende cogels daer toe van bloot thin. Ende also den dienst vanden Lande daer aen ten hoochsten is gelegen, dat daer op scherp regardt genomen ende geinquireert werdt, sullen uwe E. naerstich regart nemen op alle schepen, uijt Engelant ende Vranckrijck aldaer aencommende, wat personen sij mede brengen, wat zij t' scheep off onder ende bij hant hebben, wat sij alhier comen verrichten, wat kennisse sij alhier connen thonen van hare affairen, ende wat verder daer toe dient; gelijck oock opde passanten uijt Zeelant ofte van Lillo binnen uwe E. stede commende. Ende also uwer E. dienaengaende ijet cont ondervinden, ons daer van datelicken te aduerteren, op dat voorts mach gedaen worden t'gunt den dienst vanden Lande vereijscht, waer toe ons verlatende,

Hiermede

Eersame, wijse, voorsieninge, zeer discrete Heeren uwer E. den Almogende bevelende; geschreuen in den Hage den XIIIn Februarij 1624.

Eersame, wijse, zeer voorsieninge, discrete Heeren, den Burgemeesteren ende Regierders der Stede van Brielle.

Ter ordonnantie vande Gecommitteerde Raden vande Staten,
VANDER WOLFF.

---

[1]) Van dezen voorgenomen aanslag maken de historieschrijvers, naar ik meen, geen gewag.

[Dat aan deze aanschrijving gevolg is gegeven, blijkt uit het Register der Resolutien begonnen 29 Jul. 1623, waar op blz. 46 geschreven staat: 10 Aug. 1624. Claes Pietersze ende Bastiaen Raemstaert vertoonden datse eenige tijt van ontrent een maent door last vande Heeren Magistraet bewaect hebben de kaij ende suytpoorte, omme te houden de wacht over seeckere persoonen, die suspect waren over seeker conspiratie jegens den prince van Orangen, ende versochten daer van voldaen te mogen werden. Es verstaen ende geresolueert datse haer versoeck stellen by requeste.]

VII.

De Prince van Orange, Grave van Nassau, Moers etc., Marquis vander Veere ende Vlissingen, Heere ende Baron van Breda, Diest etc.

Eerentfeste, Eersaeme, wijse ende discrete, lieve bezondere! Den Commandeur Jaspar van Treslong, alhier gecomen zijnde, heeft ons geremonstreert, datter zeecker misverstandt is ontstaen tusschen die borgers ende die vant garnisoen der stede vanden Briel, ter cause van dat de borgers aldaer van meijninge zijn geweest eene poorte der selver stede met wacht te besetten, ende die altoos te bewaeren, zonder den voorn. Commandeur daer van eenige kennisse, ofte wetenschap te doen. Ende alsoo wy sulcx zeer ongeerne hebben verstaen, ende dat hier uijt nijet dan meerder misverstandt zoude sijn te verwachten, ende wij overzulcx nodich vinden, dat het waecken aldaer met alle goede correspondentie geschiede, soo is hier mede ons versouck ende begeren, dat ghij luijden ordre wilt stellen, dat het waecken ende bewaeren der selver poorten aldaer geschiede, gelijck dat een ijeder bij lootinge ende trecken van billetten sal toevallen, alsoomen tot noch toe gedaen heeft, zonder dat wij verstaen, dat de burgers particulierlick sullen mogen verkiezen, om d'een ofte d'ander poorte aldaer te bewaeren, als de

gene die heur bijde voors. lotinge sal toevallen. Ende ons hier toe verlaetende, bevelen Uluijden

Eerentfeste, Eersaeme, wijse, ende discrete, lieve besondere den Almogende. In 's Gravenhage den 17en Decembris 1624.

Den Eerentfesten, Eersaemen, wijsen, ende discreten, onsen lieven besonderen Burgemeesters ende Regierders der Stede vanden Briele.

Uluijder goede Vrundt
MAURICE DE NASSAU.

[Hier volge wat het »Register vande Resolutien genomen bij Burgemeesters ende Vroetschappen der Stede vanden Brielle midtsgaders vande Magistraat derselver Stede, begonnen met den 29 Jul. 1623" aangaande de in den brief aangeroerde quaestie bevat.

14 Dec. 1624. Sijn binnengestaen de Gemeene Chrijschraedt vande Schutterije deser Stede, versouckende dat de Heeren Magistraten gelieuen wilden tot soulagement vande Schutters, dat de zelue van nu voortaen haere wacht mochten hebben inde Waterpoort ende in de Noortpoort, ende dat dselue Schutters dijenvolgende aldaer t'savonts opt gestelde wijze mochten comen sonder den trommel te slaen, seggende indijen henlijeden tselue mochte werden gegunt ende geaccordeert, dattet een groot contentement onder de Schutterije soude causeren, d'welcke nu ouermidts t'vertrecken vant geheele Guarnisoen seer gematteert waeren met waecken. Op welck versouck gedelibereert zijnde, is verstaen ende geresolveert, datmen t'selue, omme de Schutters te courageren ende willich te houden; sal toestaen ende accorderen, nochtans op sulcken voet ende conditie, alsmen de Chrijsraet ende Schutterije sal reschriberen, omme alle t'welcke in te stellen gecommitteert sijn den Majoor Meeuwesteijn ende Vander Heul.

15 dec. 1634. Geproponeert by den Heere Burgemeester Taerling, dat Capteyn Kint, Capteyn vande Dorsse Compangie op gisteren by hem was geweest, seggende verstaen te hebben, dat bijde Heeren Magistraeten geresolueert was, dat Hare E. Schutterye voorts aen niet anders hare wachten soude houden als aende noort- ende roode poorte, sustinerende tselue een sake te sijn onbehoorlicken ende niet gebruyckelicken, dat eenige wachten bij

ordonnaris personen gewaeckt soude werden, ende dienvolgende geliefden mette genomen resolutie voor eenighe dagen te desisteren, omme aen sijne Meesters die van Dordrecht te scrijuen: welcke propositie den Burgemeester de vergadering te bedeyncken geuende, oft men vande genomen resolutie die vanden krysraet aengeseyt soude ...., dan off men by de selue soude supercederen, es naer genomen deliberatie verstaen ende geresolueert byde genomen resolutie te persisteren, ten aensiene den Heere Commandeur tot anderen tijden de Lange Poorte ordonnaris byde Compangie van Capteyn Heynderick Meuwesteyn hadde doen waken, ofte ten ware den Heere Commandeur met het garnisoen de wachten wist te besetten, ende de Burgerie vant waken vuijtgenomen opt Stathuys te ontlasten, ende dienvolgende den Heere Majoor gelast de voors. resolutie den Commandeur aen te seggen, ende vant antwoort op naer middach ter vergaderinge vande Magistraten doen rapport.

Eodem die Post prandium. Bij den Heere Mayoor voorgedragen sijne last ende commissie aenden Heere Commandeur voltrocken te hebben, ende tot dien eynde rapport doende vande aengeseijde resolutie op voormiddach genomen, verclarende dat den Heere Commandeur mette voors. resolutie geen contentement was nemende, maer aende Heeren Magistraten versoeckende van hare E. resolutie te desisteren voorden tijt van drije dagen, omme tselue sijne Pr. Excellentie aen te dienen, ende dienvolgende hem als dan naerde ordre van sijne Pr. Exc. te reguleren, ende in cas van weijgeringe dat hij niet sal naerlaten de waterpoorte in te nemen ende doen waer nemen door sijn volck, ende te vreden sijnde soo lange dandere wachten mede te besetten: op welck rapport geresolueert ende gedelibereert sijnde, is verstaen datmen Capteyn Kint sal doen ontbieden, omme hem aff te vragen door wyens ordre hy sijne gehele Compangie in wapenen heeft gebracht. Den voorn. Capteijn ontboden ende gecompareert sijnde, ende dienuolgende affgevraecht door wyens ordre ende last hij sijne geheele Compangie in wapenen hadde gebracht, den welcken verclaerende door last vanden heere Commandeur, onder wyen hy staet ende subiect is, gedaen te hebben, om ons seluen te defenderen, ten aensiene den Commandeur verclaerde tselue by syne Excellentie niet wel genomen te sullen werden, als synde jegens alle crysordre, in frontier plaetsen

eenige poorte door ordonnaris personen te laten waken. Op welcke verclaringe vanden voors. Capteyn gedelibereert ende geresolueert sijnde, es verstaen den Capteyn aen te seggen, dat hij van de Compangie sal doen vertrecken, die hy meer als ordonnaris heeft doen vergaderen tot besettinge der wachten; dat gedaen synde, soo den heer Commandeur ende den Capteyn yet hebben aende Magistraet te versoecken, datmen met sulcke correspondentie sal gaen, datter geen oorsaken sullen syn van clagen. Waer op den seluen Capteyn versoeckende metten Commandeur eerst daer van te spreken, twelck hem toegestaen sijnde, is weder inde vergaderinge verschenen, verclarende dat den Heere Commandeur tselue niet conde toestaen, ende dien volgende sijne Compangie soude doen merceren, omme de poorten ende wachten te versorgen tot naerder advijs. Naerder de saecke in deliberatie geleijt sijnde, es verstaen den Commandeur seluer te doen ontbieden; op welcke ontbiedinge den seluen Heere Commandeur gecompareert sijnde, naer dat hij ander mael ontboden was, es hem voorgedragen te willen desisteren van sijne voorgenomen Proceduren. Waerop den voorn. Heere Commandeur verclarende dat sijne Princel. Excellentie hem hyer hadde gelaten, omme ordre opte wachten te stellen ende te houden, tot conseruatie deser Stede, tware ouer burger ofte soldaet, ende soo soodanige resolutie geschiet hadde met correspondentie van sijn persoon, de Heeren souden hebben geaccommodeert ende toegestaen, tottertijt van naerder ordre. Op alle twelcke de Heeren Magistraet ende den Heere Commandeur den anderen naerder van alles onderricht hebbende, es eyntlicken verstaen ende geaccordeert, dat den Heer Commandeurs volck dese nacht de wacht soude houden inde noort ende waterpoorte, ende daer naer bij die vande schutterije, ter tijt ende wijlen naerder ordre sal werden gegeuen by sijne Excellentie ofte anders.

16 dec. 1624. Es beneffens den burgemeester omme de sake in questie tussen tgarnisoen ende deser Stede by sijnre Excellentie te remonstreren gecommitteert Gerrit Meuwesteyn.

24 dec. 1624. Rapport gedaen bij de Heeren Jan Taerling ende Gerrit Meuwesteyn, gecommitteerden, ouer hare commissie aen sijnre Pr. Excellentie nopende het waken vande burgeren inde noort ende waterpoort, ende tot dien eynde gelesen twee distincte

briefen van syner Excellentie. Op welck rapport ende tlesen vande brieuen gedelibereert sijnde, es geresolueert ende verstaen, datmen de Capteynen ende officieren vande schutterije sal ontbieden ende aenseggen dat sijne Excellentie .... tot ontlasting der burgeren wacht garnisoen sal insenden, ende datse voortaen haer met het waken sullen reguleren opten ouden voet by lotinge, ende niet continuelicken op een plaetse, alsoe tselue by sijner Excellentie soe goet geuonden wert.]

De czar van Rusland. (XXVIII, bl. 329). Is het niet volkomen onverschillig of men den alleenheerscher der Russen, *czar* noemt of *keizer?* Beteekenen deze beide woorden oorspronkelijk niet volkomen hetzelfde? Is het slavische woord *czar* niet even zoo zeer eene verbastering van het latijnsche woord *caesar*, als het germaansche woord *kaiser*, *keizer* dit is?

Wyze van groeten by de Wederdoopers. (XXVI, bl. 15, 433). Aangaande deze zaak vindt men in 't belangryke werk van Jos. Habets, getiteld: De Wederdoopers te Maastricht (Roermond, 1877), 't volgende:

Op bladz. 145: Mathys Spangemecker, in 1535 te Maastricht onthoofd, omdat hij tot de Wederdoopers behoorde, zeit in z'n bekentenis: »als sy luyden" (de Wederdoopers) »by den anderen »comen, seggen si: Goitz vreede moet hyr sin. Ende die antworde »daerop is: dat moet waer sin."

Op bladz. 147: Jans van Nijen van Linde, in 1535 te Maastricht onthoofd, omdat hy tot de Wederdoopers behoorde, zeit in z'n bekentenis: »dat die groete, die de een den anderen doen, als sy »by den anderen comen, is: Goitz vreden is met uch! Daerop sy »antworden: Amen. Ende alsoe weten sy den een den anderen »kennen."

En op bladz. 157: Heynrick Bylmeker, in 1535 te Maastricht onthoofd, omdat hy tot de Wederdoopers behoorde, zeit in z'n bekentenis: »als sy luyden van hoonder secten" (alzoo de Herdoopers) »by den anderen coemen, hebben sy voer eyn gewoenten »te seggen: Der vrede Godts sy hyer, ende alsoe weten sy den eyn »den anderen te kennen." J. W.

Gevaarlijke boekverzamelaars. (XXVI, blz. 1; XXVII, blz. 209). Ten vervolge op het vroeger medegedeelde, laat ik hier nog eene bijdrage volgen voor deze rubriek, overgenomen uit: Het Paleis van Justitie van 12 nov. 1877, n°. 46.

D. MULDER BOSGOED.

Diefstal van boeken enz. uit de bibliotheek der Fransche academie.

Zitting van het hof van assises der Seine van 29 october 1877.

Voorzitter, mr. Hardoin.

De behandeling dezer zaak was aanvankelijk bepaald in september jl.; zij werd toen echter uitgesteld, zoodat zij in bovengemelde zitting in behandeling is gekomen.

Den beschuldigde, Jean Claude Mommessin, oud 59 jaar, beambte bij de bibliotheek der Fransche Academie, wordt telastgelegd diefstal van boeken, platen enz., ten nadeele van genoemde bibliotheek.

Aan de akte van beschuldiging ontleenen wij het volgende:

Mommessin was tot den rang van beambte bij de bibliotheek der Academie geklommen, alwaar hij als eenvoudig loopjongen in dienst was getreden. Reeds had een verdacht feit aanleiding gegeven tot het vermoeden, dat er op zijn eerlijkheid niet kon gebouwd worden. Den 26 Mei jl. werd ten zijnent een huiszoeking gedaan, welke tot de ontdekking leidde van een groot aantal boeken, platen, kaarten en verschillende andere stukken, die, naar 't scheen, aan de bibliotheek behoorden.

De beschuldigde bezit een aantal boeken en platen, die hem wettig toebehooren; maar volgens het rapport van den benoemden deskundige heeft de bibliotheek niet minder dan 1204 artikelen, die te zijnen huize gevonden werden, terug te vorderen.

Wat de boeken betreft, deze had Mommessin grootendeels gecatalogiseerd, ze zich aldus toeëigenende, daar hij ze klassificeerde volgens een wijze van indeeling, die hem persoonlijk eigen was; daarenboven had hij van vele dier boeken de daarop geschreven opdrachten aan de academie uitgeschrapt, afgescheurd of weggeknipt. Een groot aantal andere ten zijnent gevonden boeken had hij nog niet gecatalogiseerd, en daarop werden de geschreven opdrachten nog aangetroffen.

Ook verscheidene platen, mede ten zijnent gevonden, waren blijk-

baar aan de bibliotheek ontvreemd; de beklaagde had er drie doen encadreeren, behoorende tot de verzameling n°. 33, en die dan ook, bij nader onderzoek, bleken uit die verzameling te ontbreken; twee andere platen, aan dezelfde verzameling ontvreemd, had hij in zijne woning bewaard; ook een plaat, Johannes den Dooper voorstellende, was uit de bibliotheek verdwenen en werd in zijne woning teruggevonden, evenals een rol prenten, mozaïeken voorstellende, en een aantal kaarten en verschillende stukken.

Mommessin beweert, dat hij de boekdeelen, welker ontvreemding men hem telastlegt, slechts tijdelijk naar zijn woning had medegenomen, om er een en ander in na te zien. Doch de door hem opgemaakte catalogus, de uitschrappingen, het aantal en de verscheidenheid der boekwerken, het encadreeren der platen: dit alles bewijst, dat het hier een bedrieglijke ontvreemding geldt.

Totdusver de acte van beschuldiging.

Het eenige belangwekkend stuk in dit proces is een brief, of liever een certificaat, ten behoeve van den beschuldigde afgegeven door den heer Littré. Dit schrijven luidt als volgt:

»Lion-sur-Mer (Calvados), 16 September 1877.

»Mijnheer!

»Daar ik dikwijls de bibliotheek der Academie raadpleeg, had ik veelvuldige betrekkingen met den heer De Mommessin. Deze betrekkingen waren steeds uitmuntende door welwillendheid en beleefdheid. Vandaar dat mijn verbazing en, laat mij er bijvoegen, mijn leedwezen groot waren, toen ik de beschuldiging vernam, waaronder hij gebukt gaat. Mijn verbazing en mijn leedwezen toonen u voldoende aan, dat er, wat mij betreft, geen zweem van verdenking tegen hem bestond.

»Ontvang", enz. »E. LITTRÉ".

Het verhoor van den beschuldigde en de getuigen leveren niets nieuws op.

Na het hooren van openbaar ministerie en verdediging doet de jury uitspraak.

Zij verklaart den beschuldigde niet-schuldig.

Dientengevolge spreekt het hof hem vrij.

V R A G E N.

Gillis Valckenier. In den Gids van mei, leest men in het stuk van den heer Alberdingk Thijm over Johanna Koerten, bl. 285, dat mr. Gillis Valckenier een der voogden was van den prins; hij wordt nochtans, niet zonder grond, voor den hoofdontwerper gehouden van het Eeuwig Edict — hetgeen niet wegneemt, dat hij, bij de veranderde tijden aan Willem III zelfs de graaflijke waardigheid heeft willen opdragen. — Waaruit kan deze zoo ongunstige karakterschildering van mr. Gillis bewezen worden, en dat hij de hoofdontwerper van het Eeuwig Edict zoude geweest zijn? Vroeger is altijd Jan de Witt voor den ontwerper gehouden.

K. V. S.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

V R A G E N.

Zilveren presenteerblad. In mijne verzameling van voorwerpen bevindt zich een zilveren presenteerblad, waarop men leest:

Ter Gedagt^{se} van Den WelEdelen
Heer MICHIEL WESTPALM
In Sijn Ed^{le} Leven Eerste Raad
En Direct^{t} Gener^{l} Van Nederl^{s}
India Overl^{n} Den 24 Aug^{s}
A^{o} 1734 In den ouderdom Van
50 Jar^{n} 2 Maand^{n} En 26 Dag^{n}.

Kan iemand mij ook inlichten met welke bedoeling en voor wien dit blad vervaardigd werd? Diende het welligt tot geschenk aan de toenmalige Prot. kerk te Batavia?

De afstammelingen van dezen heer Westpalm heeten, geloof ik, tegenwoordig Westpalm van Hoorn.

Het blad is onlangs door mij aangekocht uit de nalatenschap eener oude arabische vrouw.

Palembang, Sumatra. K. V. S. n°. 3.

Bronzen penning op Balthazar Bekker. In mijn bezit is eene bronzen medaille, waar op aan de eene zijde:

B. Bekker S.T D.V.M. AMST. NAT. METSLAV. FRIS. MDCXXXIV, — rondom het borstbeeld.

Aan de keerzijde:

QVI FACILE CREDIT FACILE DECIPITVR, — rondom twee vrouwenbeelden en een duiveltjen in het midden.

Wie kan mij zeggen bij welke gelegenheid deze medaille geslagen is, of ze zeldzaam is en waarde heeft?

Palembang, Sumatra. K. V. S. n°. 3.

Orde- of onderscheidingsteeken. Kent soms iemand der lezers van den Navorscher het hieronder beschrevene orde- of onderscheidingsteeken?

Een in zilver gevat, wit geëmailleerd kruis, waarvan iedere arm aan de buitenzijde in een inspringenden hoek eindigt; in het midden bevindt zich een wit geëmailleerd rond, waarop aan de éene zijde een rechtstaand rood kruis, tusschen de armen waarvan gelezen worden, in deze volgorde, de letters G I / I C, eveneens in roode kleur; aan de keerzijde van het rond is een arm afgebeeld, een blaauw zwaard met gouden gevest vasthoudende.

Iedere opgave omtrent naam, land, tijd van ontstaan, beteekenis der letters, enz. zal hoogst welkom zijn.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Fransch werk over de byen. (XXVIII, bl. 309). De naam van den auteur, die hier bedoeld wordt, is Franz Huber. Wijl de man blind was, kon hy slechts, met behulp van z'n zoon, Franz Burnens Huber, z'n belangryke waarnemingen aangaande 't leven en de huishouding der byen, doen, en z'n beroemd werk schryven, dat onder den titel van Nouvelles observations sur les abeilles, in 't jaar 1796 in 't licht verscheen. (Zie Gartenlaube, Jaargang 1855,

bl. 332). Te dezer zelfder plaatse wordt ook 'n nieuer werk over 't zelfde onderwerp handelende, besproken; namelik: F. B. Busch, die Honigbiene. Eine darstellung ihrer Naturgeschichte. — Gotha, Hugo Scheube, 1855. — Een ander belangrijk werk over de byen wordt in den zelfden jaargang van Die Gartenlaube, op bl. 629, besproken, en daaruit een en ander medegedeeld. Het is De Fravière, Bienen und Bienenzucht.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

TAALKUNDE.

Eenige aanmerkingen op sommige friesche geslachtsnamen. (XXVIII, bl. 81). Ter aangehaalder plaatse wordt beweerd dat de friesche geslachtsnamen Osinga, Pottinga, Ruitinga en Sagema [1]) tot die geslachtsnamen behooren, welke in of kort voor 1811 willekeurig geformd, bedacht en aangenomen zijn, door 'n frieschen uitgang te voegen achter allerlei woorden, naar eigen onbeperkte keuze van den man, die zulken naam voor zich zelven aannam.

Wat den naam Sagema aangaat, wil ik dit gelden laten; die naam is in der daad, even als ook Zaagsma, in 't begin dezer eeu, door 'n timmerman bedacht en aangenomen, en geformd door den uitgang *ma* (en *sma*) te voegen achter 't woord *saag* (*sage*), achter den naam dus van 'n werktuich dat de man dageliks gebruikte, en dat-i als z'n timmermans waarmerk of wapen beschoude. Maar met de drie eerstgenoemde namen is dit niet 't geval; althans niet zóo als 't by den naam Sagema, en b. v. by Koornsma, Dwîngersma, Bykersma, Pekelsma, enz. wel 't geval is. Want al vermeldt Wassenberg (Verhandeling over de Eigennaamen der Friesen) dat de geslachtsnaam Osinga door 'n bleeker aangenomen is, en al denkt men by de geslachtsnamen Pottinga al licht aan 'n pottebakker, die zich dien naam bakte, en by Ruitinga weer aan iets anders (aan wat?), zoo zijn deze namen toch geenszins met Zagema,

---

[1]) My is slechts Zagema bekend.

Bykersma, enz. op éen lijn te stellen. Neen — maar Osinga, Pottinga, Ruitinga zijn overoude friesche geslachtsnamen, die al langen tijd, Osinga althans reeds eeuen vóor 1811 bestonden. Zuivere patronymika zijn 't, van goede, friesche (germaansche) mansnamen, volgens de zuiverste regels der friesche taal, afgeleid.

Toch geloof ik den ouden Wassenberg ten volle, als-i zeit dat Osinga 'n geslachtsnaam is, dien 'n bleeker aannam, omdat de man by dien naam dacht aan 't friesche werkwoord *ose* [1]). Maar die bleeker b e d a c h t dien naam niet, zooals timmerlui wel de namen Zagema, Zaagsma, Schavinga, Schaafsma, Spaanstra, Bijlstra, enz. bedachten. Neen — maar de naam Osinga bestond al van ouds, en was den bleeker wis overbekend. Hy vond in dien b e s t a a n d e n naam slechts 'n toespeling op z'n bedrijf, en daarom nam-i dien naam over. En zoo ging 't ook met den pottebakker, die den r e e d s b e s t a a n d e n, en oorspronkelik niets met 'n *pot* te maken hebbenden naam Pottinga aannam. Want, al is d' oorsprong uit 'n mansnaam by verre wech de meeste friesche geslachtsnamen, by Alberda b. v. en by Algra, by Abbinga en by Aldringa, by Donia en by Sinia, by Adama en by Alma, by Agena en by Atsena, by Aartsma en by Aytsma, by Aldersna en by Edzardsena zoo duidelik en baarblykelik als maar mogelik is, en al wordt dit ook door iedereen gevoeld en erkend, met sommige andere friesche eigennamen, ofschoon ze dan ook even zeer van mansnamen afgeleid zijn, is dit niet 't geval. Met andere woorden: d' oorspronkelike mansnaam leit daar niet z o o d u i d e l i k in, of — deze namen geven en gaven aan d' inbeelding (fantaisie) der menschen voedsel, naar dien de stam of wortel (d' oorspronkelike mansnaam) van deze geslachtsnamen tevens 'n gemeen zelfstandig naamwoord

---

[1]) *Ose*, dat is: water, met 'n lang-gesteelde gootformige schepspaan (fr: *oosfet* oosvat), uit de slooten over 't linnen, dat op de bleek uitgespreid leit, scheppen en sproeien. Of ook water met 'n kort, ongesteeld oosvat uit 'n lek vaartuich scheppen. *Ose* is dus ook schipperswerk, en Osinga *kon* ook 'n schippersnaam wezen. Toch is door 'n schipper die naam Osinga zeker nooit aangenomen, want terwijl de bleeker d'r lustig op los *oost*, is 't *osen* voor den schipper geenszins 'n aangename bezichheit; als-i *ose* moet, is z'n schip lek. Daarom noemden de friesche schippers zich liever: Scheepsma, Scheepstra, Zeilinga, Zeilstra, Roersma, Kielstra, Roerstra, Praamstra, Windsma, Schuitinga, Schuitema, Roefstra, Vlagsma, Wereldsma, enz. enz.

of ander woord is of schijnt, of zoo opgevat worden kan. En tot deze soort behooren Osinga, Pottinga, Ruitinga ook.

Andere van zulke dubbelzinnige geslachtsnamen zijn b.v. Beetsma, Bergsma, Biersma, Bijlsma, Boersma, Boorsma, Droogsma, Hamersma, Hooisma, Vellinga, Venema, Pettinga, Smedinga. Oostma, Tillema, Radema en honderden meer. De reeds bestaande geslachtsnaam Beetsma b. v. (van den mansnaam Bete geformd), kan aan 't dorp Beets doen denken, en heeft dan ook in 1811 aanleiding gegeven, dat 'n man die geen geslachtsnaam had, maar die uit 't dorp Beets afkomstig was, in zinspeling op z'n geboorteplaats, zich dien reeds bestaanden naam uitkoos. Zoo was er ook in 1811 'n vellekoopman ('n huidekooper), die den toen reeds lange bestaan hebbenden geslachtsnaam Fellinga (patronymikon van den mansnaam Felle) aannam, omdat-i in dien naam 'n toespeling op z'n bedrijf vond. Daarom speld'-i dien naam ook als Vellenga, zoo als z'n kindskinders nog doen. Zoo kan 't ook gegaan zijn met die andere, bovengenoemde namen, ofschoon ook dat zuivere patronymika zijn, en oorspronkelik met de daarin schijnbaar voorkomende woorden berg, bier, bijl, boer, boor, draad, droog, hamer, hooi, vel, veen, pet, smid, oost, tille (brug), rad, niets te maken hebben. Zoo *kan* 'n brouer, 'n biersteker of 'n befaamde bierdrinker ook, zich den naam Biersma toegeeigend hebben; 'n slachter of ook 'n timmerman zich Bijlsma, 'n boer zich Boersma en Hooisma, 'n timmerman zich Boorsma en Hamersma, 'n smid zich Smedinga, die petten verkocht, zich Pettinga, die by 'n bruchje woonde, zich Tillema genoemd hebben, enz. Ja, dat *kan* gebeurd zijn, en 't is werkelik ook zoo gebeurd, in 't begin dezer eeu. Vele Friesen, die thans nog leven, weten zulks, met zekerheit, van hun ouders of grootouders. En niet slechts in 1811, maar ook veel vroeger reeds, etymologiseerde 't volk reeds zóo, in Friesland.

En niet slechts aan geslachtsnamen, waar van d' afleiding van 'n mansnaam niet zóo voor de hand lei, b.v. aan Hooisma, Hamersma, Fellinga, Osinga hechtte men zulk 'n dubbelzinnige beduidenis, — neen, maar zelfs al lei d' oorspronkelike mansnaam in den een of anderen geslachtsnaam duidelik open en bloot voor ieders ooch, zooals b v. Albert, Barend, Hidde, in Alberda, Barendsma, Hiddinga, waar by 'n misvatting toch kwalik denkbaar

is, dan nog zochten de lui 'n anderen zin in die namen, of liever, ze leiden die daarin. Zoo nam b.v. 'n scheerder (barbier) te Leeuwarden, den reeds bestaanden geslachtsnaam Barendsma aan, als of de mansnaam Barend iets te maken had met 'n mansbaard.

'N man, wiens buurman den ouden, zuiver geformden geslachtsnaam Hooisma droech, nam in 1811 den eigengebakken geslachtsnaam Strooisma aan, als 'n gepasten tegenhanger, naar zyne meening, van z'n buurmans naam. Die nieubakken Strooisma was ook al 'n slecht etymoloog, want-i meende in den naam Hooisma 't woord *hooi* te vinden, terwijl toch Hooisma van den mansnaam Hoie (Hoye, Hoyo, Hooije, Hoi-te, Hoi-tse) afkomstig is. En toch sloeg-i, louter by toeval, den spyker nog op den kop, en kreeg-i toch nog 'n redeliken naam, daar 'n zin, 'n beteekenis in leit. Want Strooisma *kan* opgevat worden als slechts in tongval of in spelling te verschillen van den geslachtsnaam Stroosma, die ook in Friesland .voorkomt. En deze naam Stroosma is wel degelik van 'n mansnaam afgeleid, namelik van Stro, Strode, Strodo ([1]) (Strodes-ma, Strode-sma, Stroosma); van den zelfden mansnaam dus, die ook aan den saksischen (twentschen) geslachtsnaam Stroink (Strodo-ing) ten grondslach leit. De saksische geslachtsnamen Stroink en Hoynck (Hoio-ing) staan volkomen in de zelfde verhouding tot elkander als de friesche geslachtsnamen Stroosma en Hooisma.

Laat ons thans de drie geslachtsnamen Osinga, Pottinga en Ruitinga nader beschouen, en zien we wat hun eigenliken oersprong is.

Osinga is, even als Osenga, Ozinga en Ozenga, die ook in Friesland voorkomen, en die slechts wanspellingen zijn van eerstgenoemden form, 'n zuiver oud-friesch patronymikon van den mansnaam Ose, en beteekent dus eenvoudig: afstammeling van Ose. De mansnaam Ose is heden ten dage in 't nederlandsche Friesland uitgestorven; althans de heer Leendertz noch ik hebben hem gevonden; maar dat deze naam er oudtijds in zwang was, al was 't dan misschien ook in 'n eenigszins anderen form, lijdt by my geen twyfel. Buitendien, de mansnaam Ose is nog heden ten

([1]) Zie E. Förstemann, Altdeutsches Namenbuch. Band I, bl. 710.

dage by de Noord-Friesen in volle gebruik. Ook geeft de heer Leendertz in z'n Lijst van nederlandsche voornamen (Navorscher XXII, bl. 572) den mansnaam Osken; dat is wel 'n verkleinform van Ose of Osse. Deze zelfde friesche mansnaam Ose of Osse (Anso) formt ook 'n deel van de samengestelde germaansche mansnamen Osbert, Osbrecht (Ansoperaht), Oswald, Oswout (Ansoald), Osbrant (Ansiprand), enz.

Osingahusen is 'n gehucht by 't friesche dorp Heeg, en Osingastaten zijn d'r in de friesche dorpen Dronryp, Schettens, Langweer en Kimswert. Op Osinga-state te Kimswert woonde Groote Pier, de laatste vrye friesche kamper. — Van den verkleinform Oske is de plaatsnaam Oskwart (Osquart) afgeleid: zoo hiet 'n gehucht by Oost-Bense in Harlingerland (Oost-Friesland).

Pottinga is 'n zuiver oud-friesch patronymikon van den mansnaam Potte, en beteekent dus: nakomeling van Potte. Maar de mansnaam Potte is, even als Ose, reeds uit Friesland verdwenen; althans ik vond hem nooit, en de heer Leendertz even min. Maar dat-i oudtijds bestaan heeft, lijdt al weer geen twyfel by my. De heer L. vermeldt wel den vrouenaam Potjen; ook uit dezen naam mogen we veilig tot 'n mansnaam Potte besluiten. Buitendien heeft de heer L. den vrouenaam Poot. Dat Poot of Pote ook 'n friesche mansnaam geweest is, leid ik af uit de in Friesland nog bestaande geslachtsnamen Pootsma en Potinius, en uit den plaatsnaam Potenburg, zooals 'n gehucht hiet by 't dorp Eckwarden in Butjadingerland (Oldenburg), alzoo in 'n zuiver friesche landstreek.

Ook in Förstemann's Altdeutsche Personennamen vind ik den mansnaam Poto en Potho.

Behalve Pottinga zijn van den mansnaam Potte nog geformd de friesche geslachtsnamen Potma en Potsma, benevens Potting (te Harlingen), Pottum (oorspronkelijk wel 'n plaatsnaam), en Potjes (tweede naamval van den verkleinform Potje). Zoo ook de plaatsnamen Potshusen, 'n dorp in Overledingerland (Oost-Friesland), en Potthuse, 'n sate by 't dorp Grootkerk (dat hiet nu in 't hoochduitsch Hohenkirchen) in Wangerland (Oldenburgsch Friesland).

Pete en Pette komen my voor de zelfde oude mansnamen te

wezen als Pote en Potte. [1] Van Pete hebben w' in Friesland den geslachtsnaam Peting, terwijl w' onder d' Angelsaksen den stamnaam Pæting aantreffen. En de dorpsnamen Peteghem en Pitgam, d' eerste in Oost-, d' andere in Fransch-Flaanderen voorkomende, luiden beide oorspronkelik Petinga-hem, woonplaats der afstammelingen van Pete.

En van den mansnaam Pette hebben we de friesche geslachtsnamen Pettinga en Pettenga, met Petten (te Bloksyl); benevens den plaatsnaam Petkum (in oude oorkonden Pettinga-hem), 'n dorp in Oost-Friesland. Buitendien hiet nog 'n dorp in Luxemburg Pettingen en vinden we 'n Pattingham in Staffordshire (Engeland).

Ruitenga is 'n verhollandschte spelling; Rutinga ware wis beter. Deze geslachtsnaam is weer 'n zuiver oud-friesch patronymikon van den mansnaam Rute, Rude, en beteekent dus: afstammeling van Rute. Maar ook de mansnaam Rute is, even zoo min als Ose en Potte, heden ten dage in Friesland niet meer in gebruik; hy kwam my althans nooit voor, en den heer Leendertz, blykens z'n naamlijst, even min. Wel vind ik by Leendertz den mansnaam Rut, en 't verlatynschte Rutherus. Dit Rut kan den zelfden naam wezen als Rute. Te Leeuwarden ken ik mannen, die in de wandeling Rut genoemd worden; maar dezen hieten voluit Rutger. Niettemin, deze lettergreep Rut van den algemeen in Nederland

[1] In vele woorden van de friesche taal zijn onvolkomen *e* en *o* wisselletters; dat is: in den eenen frieschen tongval heeft eenig woord 'n *e*, dat in 'n anderen tongval 'n *o* heeft. De *o* komt meer in den zuid-westeliken tongval van Friesland voor, in 't zoogenoemde zuidhoeksch-friesch. Zoo wisselen de mansnamen Jelle en Jolle, Melle en Molle, Jelmer en Jolmer, Werp en Worp elkander af in de verschillende streken des lands; eveneens de woorden *dol* en *del* (neder), *kol* en *kel* (verschrikt), *sotte* en *sette* (zetten), *not* en *net* (net), *holpe* en *helpe* (helpen), *jolne* (te Molkwerum) en *jelne* (el); *gors* (te Molkwerum) en *gers* (gras); *kjold* en *kjeld* (koude), *spjold* en *spjeld* (speld); 't woord *bern* (kind) luidt in 't friesch, zoo als 't te Hindeloopen en op 't eiland ter Schelling gesproken wordt, als *born*, enz. Over 't algemeen moet de form met *o* voor 'n zuiverder en ouder form gehouden worden als die met *e*. Maar hierop zijn uitzonderingen. Want 't hedendaachsch friesche woord *botsen* (groot, muntstuk van 2½ cent droech in 't oudfriesch den naam van *betska;* en 't hedendaachsch friesche woord *fonte* (doopvont) stond op de doopvont in de kerk van 't oostfriesche dorp Siegelsum, als *vent:* namelik: *vent to Segsum;* deze vont was in 't jaar 1316 gemaakt.

voorkomenden mansnaam Rutger, is werkelik volkomen 't zelfde als den enkelvoudigen mansnaam Rut, Rute of Rude.

Ongetwyfeld zijn oudtijds Rute en Rude, zoowel by Friesen als by Saksen, als mansnamen in gebruik geweest. Ik besluit dit uit 't voorkomen van de volgende geslachts- en plaatsnamen, die uit dezen mansnaam voortgekomen zijn.

Geslachtsnamen: Runia. Deze naam, die in Friesland reeds van overoude tyden en nog heden voor komt, en die door de Friesen als Rüünje, en, zuiverder, ook als Rûnje (met hoochduitsche *u*) uitgesproken wordt, is oorspronkelik en voluit: Rudinga. In nieuerwetschen, verhollandschten form, als Ruidinga, komt deze zelfde, volle geslachtsnaam nog heden ook in Friesland voor. Verders: Ruiten (in Friesland), Ruyten, Ruitinga, Ruytinck, Rüding (in Westfalen en, van daar afkomstig, ook in Friesland). Eindelik nog Rutjes, tweede naamval van den verkleinform Rutje.

Plaatsnamen: Rütenbroek, dorp in 't Land van Meppen, aan de groningerlandsche (westerwoldsche) grenzen. Rütenveen of Ruitenveen en Rütenhüsen of Ruitenhuizen, twee buurten by 't dorp Nieu Leusen in Overijssel.

De friesche en saksische mansnaam Rute, Rude is volstrekt niet vreemd. T' is d' oud-germaansche naamstam Hrod, waar van d' enkelvoudige mansnaam Hrode, en waarmede ook de mansnamen Hrodperaht (Rodbrecht, Robert), Hrodbald (Rupold, Rutbold, Robout), Hrodhart (Rodard, Rodert), Hrodgar (Rutger), Hrodmar (oudtijds Romer, Roemer ([1]) in Holland, hedendaachs nog Rodmer in Friesland) enz. samengesteld zijn.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Horn. In de oude Lingebrieven, gelijk die in het Groot Geldersch Plakkaatboek van H. van Loon (1701) zijn uitgegeven, leest men gedurig van »Horn, Horne inganck, dair die Horne in der Linge geet"; bijvoorbeeld, in den brief voor Overbetuwe, Nederbetuwe en eenige dorpen in Tielerwaard van den jare 1456: »dat die geërffden in Nederbetuwe, Tyel, Zantwyck, Drempt, Avesaet, Wadenoeyen, Zenwenden, Hemert ind Vaderick, in dese

---

([1]) Men denke b. v. aan Roemer Visscher.

Linge wtweterende, in den yersten toekomende jaer nae datum dess bryefs, die Linge aengaende boven Zoelen, dair die groote Lantweteringhschauwe in Nederbetuwe aen plege to gaen, voirt nederwaert *dair die horne in der vurschreven Linge geet*, drie werven vegen ind ruemen sullen op oer selfs handen ind kost, alsoe vele men dess then oerbaer sal doen moeghen, mit sichten, bylen, eerden ind hacken, ind niet vorder, die nae bloecken to deylen, ind elck dorp dair aff syn deel to geven ind to hebben, nae allen manieren als die laest geveecht is geweest.'' (a. w., App. kol. 114). Dit *Horn* nu is een feil. 't Moet *Korn* wezen. Want de Groote Landwetering, die te Hemmen aanvangt, wordt *Linge*, ter plaatse waar de Doode Linge, op de hoogte van het dorp Zoelen, in die Wetering valt, en onder het beheer des dijkstoels staan de verschillende Lingevakken. Het eerste Lingevak, de »Nederbetuwsche Linge'' geheeten, loopt van Zoelen tot de Klomp, d. i. het punt, waar de in de stadsgracht van Buren ontspringende *Korn* in de Linge vloeit. Het tweede Lingevak, nopens het beheer waarvan een andere Lingebrief van hetzelfde jaar (1456) voor het land van Buren met de acht dorpen in Nederbetuwe aan den Rijnkant, bepalingen maakt, strekte zich destijds van de Klomp tot het Beester veer uit (t. a. p. kol. 123), doch loopt tegenwoordig, onder den naam van het Nederbetuwsche blok Lingewater, niet verder dan tot de uitwatering van Geldermalsen nabij Deil. Als men in 't Lingerecht voor den ampte van Beest, Renoy Marienweerd, Acquoy enz, ter begrenzing van het derde Lingevak, gewag ziet gemaakt van »den Beestschen veer dat tegen Enspyck lecht, totter Eckoyscher sluysen toe, *die boven die horn in den Lingen uitgaet*'' (t. a. p., kol. 133), dan is derhalve dit laatste een onverklaarbaar bijvoegsel, tenzij men bij deze »horn'' aan den spitsen hoek denke, welken de van Leerdam langs den rechteroever van de Linge loopende dijk maakt, waar hij tegen den Diefdijk aanschiet. *Horn* toch beduidt *spitse* of *uitstekende hoek*. Zeer gepast is dan ook de benaming *Horndijk*, welke aan dien van Leerdam tot aan den Diefdijk loopenden dijk gegeven is. Deze beteekenis van *horn*, welke men o. a. in de woordenboeken van Calisch en Weiland aantreft, wordt bevestigd door hetgeen mr. G. van Hasselt bericht in zijne Kronijk van Arnhem (1790) bl. 101 :

»Des manendach na Sente Jansdach te mijdsomer a°. 1547 kogt de Stad (Arnhem) die twee huijssingen, dat vorste, geheten dat nije huijss, ind dat achterste, dat *horn*, gelegen *op ten hoick van den oert* (¹), mijtten stal daer tho gehorende. Ind die werden aan Stads wijn-huijs gemaakt." Nog leest men van dit huis, ibidem, bl. 275: »den 7 juni 1635 werden uit het huis van Jochem Romvall, wijnverlater, wonende in 't Hoorn aan den grooten Oort, een groot fluweelen altaarkleed met gulden banden, een miskleed, een lange en een korte stool, een crucifix, een schelletje, een missale romanum, een breviarium romanum, en nog andere boeken opgehaald, en werd aldaar de Roomsch-Katholieke eerdienst verstoord."— Te *Horn* (ampt van Heerde) woonde in 1534 F. van der Erff, nu Poll, die in oorlogstijd den Hertog met een wagenpaard moest ter zijde staan (G. v. Hasselt, Geld. Oudh. I, 390). — Te Haarlem vindt men den Kouden horn (= kouden hoek), gelijk te Kesteren, te Opheusden en te Oeffelt (land van Kuik) den Koudenoord.

J. ANSPACH.

Schepenkom. De Nav. XXVIII, 289, noot 1 gedane vraag: op welk gebruik doelt die kom? laat zich beantwoorden uit de navolgende aanteekening van mr. G. van Hasselt in zijne Stukken voor de Vaderlandsche historie (1792), III, 151: »*Archiven, kisten* of *commen;* kom, kist (*arca* bij Kiliaen) is in de Meyerye van 's Hertogenbosch nog in gebruik." Het woord komt bij van Hasselt voor in een brief van Cornelius Weelleman op last van de Staten Generaal der Nederlanden uit Brussel 23 april 1577 aan de Staten van Gelderland geschreven, in dezer voege: »ende die voirsr. geteeckende acten onder hen te houden ende te bewaeren in heure gemeyne archiven, kisten off commen, daer openbare schriften ende instrumenten gewoenlyck is ter euwiger memoriën te sluyten", enz. enz. »Schepenkom" is dus »schepenkist," de kist, waarin het dorpsarchief bewaard werd. J. ANSPACH.

Spreekwoord. Alle goede dingen bestaan in drieën. Dr. Laurillard verklaart in zijne bekroonde prijsverhandeling, Bijbel en volkstaal,

¹) Den Oord. Volgens v. Hasselt beduidt *oord* ook een hoek.

bl. 78, den oorsprong van dit spreekwoordelijk gezegde niet met zekerheid te weten. Het komt mij voor, dat het getal *drie*, hetzij woordelijk, hetzij zakelijk, in de heilige schrift dikwerf genoeg vermeld wordt, om aan onze met den Bijbel zeer gemeenzame voorouders aanleiding te geven tot het ontleenen van de bedoelde uitdrukking uit deze bron. Allereerst acht ik de toespeling op 1 Joh. 5 : 7, 8 ontwijfelbaar; doch bovendien vindt het spreekwoord — moge het ook hier, als meermalen, geen waar woord zijn — mijns inziens eene voldoende verklaring in Num. 6 : 24—26, Dan. 6: 11, 2 Cor. 13: 13 en vooral 1 Cor. 13: 13.

Leeuwarden. L. PROES.

Zweder, Zweer, Assuerus. (XXVI, bl. 618; XXVII, bl. 121, 123). Ook elders als in Nederland heeft men wel de germaansche mansnaam Sweder, Sweer, verward en verwisseld met den bybelschen mansnaam Ahasveros, Assuerus. Zoo vind ik in het hoochst merkweerdige reisverhaal van den frieschen edelman Ulrik van Werdum, die in 't jaar 1671 in Polen reisde en daar allerlei zonderlinge ontmoetingen beleefde, deze zinsnede: »der Obrist-Lieutenant Sweder Heydenpool, ein Westphäling, aus der Lippstadt bürtig, in der polnischen Armee gemeinlich Assverus geheissen, ein überaus resolvierter Soldat," enz. Zie Dr. A. Pannenborg, Ulrich von Werdum und sein Reisejournal, in 't Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden; Dritter Band. Emden, 1878.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Kerspel. (XXVIII, bl. 196). Behalve in *kerspel, gospel, byspel, dingspil*, hebben wy dit zelfde verouderde woord *spel* ook nog in *espel,* een woord dat vooral in Friesland in gebruik, maar zoowel zuiver nederduitsch als goed friesch is. Het is 'n samentrekking van *eedspel*, en beteekent oorspronkelik eenige personen, die samen door 'n *eed* verbonden waren, 'n bondgenootschap dus, 'n *Eindgenossenschaft* zoo als men 't in Zwitserland noemt. Zoo noemde men tot in 't laatst der vorige eeu 'n afdeeling burgers die gesamenlik, en in afwisseling met andere zulke afdeelingen, wacht moesten houden by de poorten en op wallen, enz., alzoo 't zelfde wat men

tegenwoordig 'n compagnie schutters noemen zou, te Leeuwarden en in d' andere friesche steden, 'n *espel.* Die gewapende burgers formden zulke *espels,* al na dat ze in deze of gene bepaalde buurt of wijk der stad woonden. Daardoor was de naam *espel* langzamerhand ook overgegaan op zulk 'n stadswijk zelve, en werd oudtijds, eveneens nog tot in 't laatst der vorige eeu, de stad Leeuwarden verdeeld in zulke *espels,* die eigenaardige namen droegen, als Minnema-espel, Keimpema-espel, Hoekster-espel, Oldehoofster-espel, enz. Nog voor tien jaren was die oude stadsverdeeling, met die zelfde oude namen, in gebruik by de diakenen der hervormden te Leeuwarden, en zeer waarschijnlik is dit nog heden 't geval. — In de friesche taal is het woord *espel* nog heden in volle gebruik, en dat niet slechts in bovengenoemde, maar ook in andere, meer overdrachtige zinnen. Men zie 't belangryke opstel over dit woord in Halbertsma's Lexicon frisicum.

In de friesche landen werd 't frankische woord *kerkspel, kerspel,* veelal *karspel* geschreven, van 't saksische *karke,* kerk. Van daar nog de hedendaachsche plaatsnamen Harenkarspel, Bovenkarspel, Hoogkarspel, Oudkarspel, Sybekarspel, Weesperkarspel in Noord-Holland; Achtkarspelen in Friesland; Bedecaspel in Oost-Friesland. In dezen laatsten plaatsnaam heeft 't kerkspel, karkspel niet slechts z'n laatste *k,* maar ook, naar de friesche uitspraak, z'n *r* verloren.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Porren, garnalen. Is ook ergens in Nederland, vooral langs de zeekusten in Holland of Friesland, het woord porren, pierren of poerren in gebruik, voor garnalen, garnelen of garnaten?

ARCADIUS.

Manta. De voornaam Manta komt in de familie van der Loeff dikwijls voor, zoowel bij den eenen tak, de kinderen van Mijndert, als bij den anderen tak, de kinderen van Stephanus. Deze laatste was gehuwd met Margaretha Verniers en een hunner

afstammelingen is de heer K. P. Verniers van der Loeff, lid der 2de kamer.

Vanwaar die bij andere familiën zoo zeldzaam voorkomende voornaam Manta?

J. C. OFFERS AZN.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Mewen. (XXVIII, bl. 52). De ondergeteekende is in het bezit van eene breedvoerige ms. genealogie van Mewen, dit de Keverberg, juist de hier bedoelde.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Schets. (XXVIII, bl. 52). In de genealogie van Schetz, voorkomende bij Herckenrode, Nobiliaire des Pays-bas, IV, wordt Barbara wel genoemd, doch is geen sprake van haar huwelijk.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Oijen en Vorsterman. (A. R. XXVII, bl. 200, 418; XXVIII, bl. 41). De heer Anspach zal mij veel genoegen doen, door mede te deelen of de predikant Walraad van Oyen gehuwd was, en met wie?

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Oosten. (XXVII, bl. 427). Te Utrecht teekende ik aan:

Gerrit van Oosten gehuwd met....? had eene dochter Gerardina, gehuwd 5 dec. 1624 met Wouter van Brussel.

Jan van Oosten, weduwnaar van....? gehuwd 1665 met Cornelia van Tielant, had bij zijne eerste vrouw, Wijnanda, gehuwd 30 april 1668 met Reinier Ket.

Een Andries van Oosten overleed te Leiden, nalatende Johannes Nikolaas, geb. aldaar 1784 en overl. te Amsterdam 6 april 1818.

Er moet een wapen van dit geslacht bestaan of bestaan hebben, zijnde: in blaauw drie golvende dwarsbalken van zilver.

Geslacht de Pagniet. (XXVI, blz. 588; XXVII, bl. 133; XXVIII, bl. 39) Den 31 jan. 1631 werd in de kerk te Bergen op Zoom begraven Judith Pagniet, wed. luit.-kol. Halket.

F. CALAND.

Geslacht van Assendelft. (XXVIII blz. 200). Den heer v. A. v. W. dank zeggende voor zijne mededeelingen, houd ik mij intusschen voor eenige inlichting omtrent het volgende zeer aanbevolen.

De door mij XXVIII blz. 54 bedoelde Barthout Adriaan van Assendelft komt op eene bij mij aanwezige genealogie voor, als zoon van Adriaan Janszn. van Assendelft (weduwnaar van Maria Jacoba van Bodegem Pietersdr.) en Jacoba Cathrina van Assendelft. — Daar wordt gezegd dat hij veertig raad, schepen en burgemeester der stad Leiden was en getrouwd was 1 juli 17.1 met......

Kan het nu mogelijk zijn, dat deze B. A. v. A. de zoon is geweest van den sub. 1 bij de opgave van den heer v. A. v. W. genoemden Adriaan Johanszn. v. A. en dat de vader en niet de zoon de opgenoemde betrekkingen bekleedde?

Pieter Bartholomeuszn van Assendelft kwarteleerde zijn geslachtwapen met dat van het geslacht van der Werff. Heeft tot dit geslacht v. d. W. ook behoord Adriaan van der Werff of van der Werven, baljuw van Bommenede, getrouwd in 1647 met...... overleden in 1674 en begraven te Sommelsdijk in den kerk, links van den preekstoel? Welk geslachtwapen voerde deze v. d. Werff of v. d. Werven, en hoe is dat waarmede P. B. v. A. het zijne kwarteleerde?

Kan de in de opgave van den heer A. H. Sassen, XXVIII blz. 201, genoemde Catharina van Assendelft geweest zijn de 2e echtgenoot van Adriaan Janszn. v. A. en dus de moeder van den door mij bedoelden B. A. v. A.?

Arnhem. J. J. NOLTHENIUS JR.

Familiën van Rotterdam en de Moor. Terwijl Rietstap in zijn Armorial Général wel 5 of 6 verschillende wapens opgeeft van laatstgenoemde familie, — immers, de Nav. XXVIII, 110 bedoelde zal wel eene de Moor, niet de Mohr, zijn! — mist men in dat uitgebreid wapenfonds een zoodanig der familie van Rotterdam,

doch dit gemis wordt ons door Nav. XXVIII, 209 vergoed. Deze laatste familie was, ten minsten te Ravenswaai (Nederbetuwe), eene doodeenvoudige landbouwers-, zoo niet planters-familie, en de Nav. XXVIII, 110 vermelde echtverbintenis eene bepaalde mésalliance te achten, gelijk blijken kan uit het navolgend aan het kerkeraadsactenboek van gezegde gemeente ontleend, derhalve zuiver historisch voorval. Op zekeren dag in den jare 1707 reisde Johannes van Limburgh (niet Limporg!), in 1681 geboren zoon van Gerhardina van Wijck, weduwe van jhr. Andries van Limburgh, met zekere Metje van Vulpen uit Zoelmond, in gezelschap van haren broeder en van den heer Frederik Jan Russel, naar Leiden. Na hunne terugkomst reisde Johannes andermaal naar Leiden en werd fluks door Metje van Vulpen gevolgd. Hetzij er iets van hun al te gemeenzamen omgang was uitgelekt, hetzij de moeder van Johannes kwade vermoedens opvatte, zooveel is zeker dat laatstgenoemde haren zoon des zaterdagsnachts 2 juli achterna reisde. Des anderen daags daar aangekomen, verneemt zij dat haar zoon met Metje van Vulpen ondertrouwd is, en dat de drie huwlijksproclamatiën reeds zijn geschied. Maandag 4 juli maakt de verontwaardigde moeder den magistraat van Leiden het geval bekend en verzoekt nietigverklaring van ondertrouw en proclamatiën. Nu bleek het, dat de avontuurlijke minnaar den commissarissen van huwlijkszaken had op de mouw gespeld dat zijne moeder overleden was. Daarom stuit de magistraat den voortgang van het huwelijk, en vraagt mevr. van Limburgh om het bewijs, dat zij de moeder van Johannes is. Zij wendt zich deswege tot den kerkeraad van Ravenswaai, die bereid is zulk een attest te geven, maar tevens tot de commissarissen te Leiden het verzoek richt om de behandeling en beslissing dezer kwestie aan hen over te laten. Als deze hierin gereedelijk bewilligen, verschijnen de jongelieden den 7den december voor den kerkeraad, en geven hun verlangen te kennen om in den echt te worden verbonden. De bruidegom verklaart wel geene bepaalde toestemming zijner moeder te hebben, maar meent te mogen verwachten, dat zij de verbintenis oogluikend (»bij conniventie") zal laten doorgaan, »daar zij dezelfde gedragslijn gevolgd had bij het huwelijk zijner zuster Margaretha Geertruida v. L. met Nicolaas van Rotterdam" (*sic.*) De toenmalige

predikant te Ravenswaai, Johannes Brandolphus trok evenwel die bewering in twijfel, en won het gevoelen in der weduwe van Limburgh, die eerst mondeling, en, — nadat de kerkeraad besloten had, het huwelijk opschortende, de zaak aan het Hof van Gelderland ter beslissing over te geven, — vervolgens schriftelijk verklaarde, dat zij bleef protesteeren tegen het huwelijk en tegen alles wat de kerkeraad daarin zonder hare bewilliging of voorkennis mocht doen, vermits zij geenszins consenteerde »noch eeuwig consenteeren zou; de voltrekking der verbintenis nimmer bij conniventie zou toelaten, maar daarentegen zoo lang zij leefde alles zou doen om het huwelijk tegen te houden." De kerkeraad, ziende dat er niets meer aan te doen was, liet het geval verder rusten. Of het huwelijk later voltrokken is, staat niet vermeld, maar wèl dat Metje van Velp [1]) 2 maart 1708 een natuurlijken zoon ter wereld bracht, die bij den doop (4 maart) den naam Andreas ontving.

Bovengenoomde Nicolaas Janszoon van Rotterdam verscheen als ouderling van Ravenswaaij op de Tielsche classisvergadering van 20 juli 1696. Uit zijn 3 juni 1697 ter plaatse gesloten huwelijk met Margaretha Geertruida van Limburgh werden aldaar geboren: Hermannus (gedoopt 6 mrt 1698), Johanna Dorothea (ged. 10 oct. 1700), Maria Catharina (geb. 5 juni, ged. 10 juni 1703), Aemilia Maria (geb. 8 mei, ged. 15 mei 1707) v. R. De twee laatstgenoemden kwamen 6 mei 1733 met attestatie uit Epe te Ravenswaai, en vertrokken van daar vervolgens naar Avezaat. Gezegde Nicolaas Janszoon van Rotterdam, die in 1698 als ontvanger voorkomt, had tot broeder Jan Janszoon v. R. (4 juli 1702 als ond. op de classisverg. van Tiel), 4 juli 1697 gehuwd te Ommeren met Neeltje Cornelia van Wijck, beide geboren en woonachtig te Ravenswaai, wier dochter Dirkje, gedoopt 7 mei 1699, tot lidmaat aangenomen 23 dec. 1718, gehuwd is geweest met Cornelis van der Horst,

[1]) *Sic.* Eene Eveken van Velp (dood 11 jan. 1534) verstrekte 450 goudgl. in de pandschap, welke dr. Wijnand van Arnhem van de staten van Utrecht op de tienden te Zandwijk (o. Tiel) verwierf. Dit bedrag ging bij testament over op Gerrit Noest en huisvrouw, en hertog Karel van Gelre, die zich dr. Wijnands nalatenschap toeëigende, beloofde in een stuk van 11 jan. 1534, die som aan Gerrit Noest te zullen uitkeeren. Deze Gerrit Noest was in 1527 geërfd aan den Beerschen hof te Aalst, buurschap Lienden in Nederbetuwe. Zie Nijhoff, Oorkonden, VI, 3 bl. 1047; Geld. Volksalm. 1878, bl. 123.

omtrent welke echtelieden Johannes Resler, (1733—41) predikant te Ravenswaai, voorstelde, hen, mitsgaders Johanna Walewijn, huisvrouw van Willem Kempe, te censureeren, omdat zij op den dag des Heeren en gedurende de kermis »de viool lieten spelen, glazen geset en allerlei droevige zonden in hun huis hadden toegelaten van dansen, springen, dronkenschappen en diergelijke godonteerende en zielverdervende zonden, alles strijdende tegen den aard van het christendom en den woorde Gods." Zelfs had van der Horst de onbeschaamdheid des Zondags in persoon in den pastorietuin te gaan dansen tot groote ergernis en zielsdroefheid van den predikant. Krachtens het oordeel van dezen, bevestigd door het ingewonnen gevoelen der vicini, Bogislaus David Cassius, pred. te Zoelen, en Johannes Bisschop, pred. te Rijswijk, werden deze lieden gecensureerd, uitgenomen de vrouw van Kempe, die schuld bekende en beterschap beloofde. Een en ander, in de officieele bewoordingen overgenomen, kenmerkt de zeden dier dagen.

De dochter van Teunis Jansz. van Rotterdam, een anderen broeder van Nicolaas bovengenoemd, was de eerste vrouw van Aart Hasselman te Eck en Wiel, tegen welken laatstgenoemden, 1 jan. 1737 tot diaken dezer gemeente verkozen zijnde, eene klacht werd ingediend. Hij had namelijk bij zijn tweede huwelijk (met Cornelia van Gelder), volgens maagscheid aan zijn voordochtertje eene som van 600 gl. toegestaan; doch op aandrang van 's kinds grootvader Teunis Jansse v. R. had hij er daags daarna 700 gl. van gemaakt; welk maagscheid door hem bij den secretaris gelicht zijnde, om het aan zijne toekomstige bruidsvrienden te vertoonen, bevond men, als het vervolgens ten kantoore weer werd overgegeven, dat de letters van het woord »zeven" verdoofd en uitgewischt waren; waarover op de begrafenis van Teunis Jansse (19 juni 1753) een groot leven ontstond (stichtelijke begrafenis, derhalve!), en nog tenzelfden dage werd ten huize van den predikant (Theodorus Bruenis), in tegenwoordigheid van den richter Dirk van Dam, den secretaris (van Maurik), en zijne beide zwagers Jan en Hendrik van Rotterdam, Aart Hasselman ontboden en dezen gevraagd, hoeveel hij aan zijn voorkind had toegestaan, waarop deze terstond een bedrag van 700 gl. had genoemd, met verdere dure betuiging zijner onwetendheid, hoe die »zeven" ver-

doofd en uitgewischt was. »En dat sulks buyten syn weten en zonder fraude geschiet is, blijkt klaar en onwedersprekelijk uit de houwelijksvoorwaarde tusschen hem en sijn vrouw Cornelia van Gelder opgerigt, waarin de leden des kerkeraads deze 700 gl. met hunne oogen vermeld zien." Hiermede was de onschuld en goede trouw van Aart Hasselman »luce meridiana clarius" (*sic*) aangetoond; desniettemin debatteerde men er nog een geruimen tijd over, zoodat de nieuwe diaken, die in 1735, op grond dierzelfde aanklacht niet zonder moeite zijne aanstelling als buurmeester had zien doorgaan, eerst 14 sept 1738 zijn derden roep (proclamatie) erlangen en, na bevestigd te zijn, onder de kerkeraadsleden zitting nemen kon [1]).

Onder de beschuldigingen, die men tegen mr. Isaak Jiskoot, (1703--1732) custos te Ravenwaai, inbracht, behoorde ook deze, dat hij uit winstbejag jhr. Johannes van Limburgh tegen zijne zusters had opgezet. Zijn broeder was jhr. Willem van Limburgh, luitenant ter zee, die des zaterdags 1 maart 1710 te Rijswijk in den echtelijken staat werd ingezegend (trouwboek van Rijswijk) met juffer Johanna Jurriana Momma van Rienstra te Maurik, alwaar zij 23 febr. hare derde proclamatie had (trouwboek van Maurik), en die 12 juli 1711 te Maurik een zoon Otto liet doopen, waarbij juffer Verwout en de straks te noemen overste luitenant Otto van Limburgh als getuigen stonden.— Kwamen jhr. Barend van Limborch en huisvrouw 14 oct. 1649 met attestatie uit Tiel te Dodewaard (lidmatenboek van D.); een post der kerkerekening te Maurik van den jare 1686 luidt aldus: de hooghEdelgeboren heer Ottho van Limborg, overste luytenant van een regiment voetknegten, in plaets van Jan van Bommel, jaerlicx 30 st. gaende uyt sijnEd. hofstad in Nederwijckermaet [2]) tot Maurik, tegenwoordig genaemt Ottesteyn, daervan Petri voorsz. drie jaren verschenen sijn geweest." Werd aan dit Ottesteyn na den watervloed van 1809 een bezoek gebracht door Lodewijk Napoleon, koning van Holland, in den omtrek daardoor bij de ouden van dagen nog bekend

[1]) Zie een en ander omstandiger verhaald in „Aanklacht en Rehabilitatie", voorkomende in den Tielschen Almanak voor 1878.

[2]) Vermoedelijk aldus genaamd, als schuins tegenover *Wijk* bij Duurstede gelegen.

als »de lamme koning", — trouwens ook hier verloochende deze majesteit haar karakter van milddadigheid niet! [1]) — het vermoeden rijst, dat die aloude kasteelmatige, in 1820 geheel gesloopte, doch als groote hofstede herbouwde, huizinge door Otto van Limburgh aldus naar zijn eigen voornaam herdoopt is geworden. Doch reeds in 1593 komt een Willem van Hoevell tot Ottenstein voor, als echtgenoot van Geertruid van Coeverden tho Wegdam, wier moeder eene van Haersolte was [2]), en de van Hoevells of Hövells waren indertijd geërfd te Hien en Dodewaard (Nederbetuwe); een *Barend* van Hovell leefde in 1576 (Nav. XXVII, 634) en een *Barend* van Limborgh zagen wij straks naar Dodewaard verhuizen in 1649. Een en ander maakt dus dit vermoeden weder meer onzeker. Intusschen, de omstandigheid dat Otto van Limborgh (dood in 1713) als eigenaar (sedert 1686) van Ottestein, de opvolger van Jan van Bommel is geweest, doet het pleit der naamsverandering van dit gebouw te zijnen gunste beslissen, zoodat dan het Ottenstein van Willem van Hoevell in 1593 elders gezocht zal moeten worden. Hoe het zij, zooveel staat vast, dat wij na het bovenstaande, niet behoeven te twijfelen, wie en wat onder »Limborch d'Ottenstein" (famille Neerlandaise) in Rietstap's Armorial moet worden verstaan. Het wapen dezer adellijke Limborgh's is dan aldus: gevierendeeld, 1 en 4 van goud met twee toegewende leeuwen van rood, 2 en 3 gedwarsbalkt (van acht stukken) van zwart en goud. Nav. XXVIII, 110 leest men van »Limporg uit den huize Kesteren". Ontzachelijk gaarne zou ik meer nopens dit geslacht Kesteren willen weten, en vooral, of het met het Nederbetuwsche dorp van dien naam in verband staat.

Wat de Moor betreft, een Johannes Morus, kanunnik en pastoor te Avezaat werd in 1407 te Geervliet door zijne huisgenooten binnen eigen woning met zijne gansche familie verraderlijk ver-

---

[1]) Zie over dit dubbelzinnig klinkende epitheton, dat de koning van Holland aan zijn *physiek* had te danken, Nav. XXIV, 330; XXVI, 549; XXVII, 56, 111; XXVIII, 118. — Bij het Esschenbroek te Maurik behoort een akker, na den vloed van 1809 aangekocht door de eenig overgeblevenen uit die geduchte overstrooming van de plantersfamilie van Eck voor de 25 dukaten, die zij (moeder en kind) van den koning van Holland ontvingen.

[2]) Geslachtkundige Aanteek. v. Mr. J. van Doorninck, bl. 17.

moord. De hoofdaanlegger dezer wandaad was zijn kapellaan Petrus, die de voornaamste ingezetenen van Geervliet onder zijne bloedverwanten telde [1]. Jan Evertsen (de) Moor, zieketrooster en voorlezer te Tiel, verzocht aan de Tielsche classisvergadering van 11—12 mei 1646, zich bij eenige predikanten der classis Tiel te mogen oefenen in het »proponeeren in 't privé". Naar de Geldersche synode verwezen herhaalde hij op de Tielsche classis van 14—16 sept. 1646 zijn verzoek om het prediken »privatim voor zich zelven te mogen exerceeren," zag zich wederom naar de synode verwezen, en verwierf op zijne aanvraag op de Tielsche classis van 30—31 aug., 1—2 sept. 1647 brieven van aanbeveling van wege de classis Tiel aan de bewindhebbers der Westindische compagnie ter zijner bevordering tot den kerkdienst in Westindie. Hoogstwaarschijnlijk is hij één persoon met Johannes de Moor, die als s. min. cand. op de Tielsche classisvergadering van 18—20 sept. 1654 verzocht wederom te mogen gesteld worden op de »ordre van predicken," waarvan zijn naam was weggelaten wegens vermoeden van kuiperij en simonie. Daar dit vermoeden ongegrond werd bevonden, stond men hem zijn verzoek toe, maar wilde hem toch niet op de nominatie te Avezaat geplaatst zien, niet uithoofde van onberoepbaarheid zijns persoons, maar omdat bij die gemeente te zijnen gunste onbehoorlijke invloed was aangewend. Den 9 mei 1655 peremtoir te Tiel geëxamineerd door ds. Rethesius Goens (Nassau op de Voorn), als pred. te Hien en Dodewaard 27 mei bevestigd door ds. Abrahamus Rademaker (Echteld), werd hij 28 apr. 1656 tot lid der classis Tiel aangenomen, en vertrok in 1658 naar Opheusden, nadat zijn beroep derwaarts 27 april door de classis Tiel geapprobeerd was. Bij gelegenheid van zijn ontslag uit die gemeente op 20 sept. 1660 verschenen ter buitengewone classisvergadering te Tiel ds. Petrus Proëlius (Amsterdam) en ds. Lucas van Noort (Diemen), met het bericht dat de classis van Amsterdam hem naar Oost-Indie had

---

[1] Pontanus verhaalt in zijne Historia Gelrica, p. 371, dit feit aldus: Johannes Morus, canonicus atque ecclesiae quae est Avesati prope Tilam pastor, sed hoc tempore (1407) agens Gherevlietae, ab iis quos mensae suae quotidie adhibere erat solitus, per insidias intra aedes proprias misere cum universa familia trucidatus est. Eorum coryphaeus erat, quo ut capellano utebatur, Petrus nomine, qui et sanguine ac cognatione praecipuos urbis Gherevlietensis contingebat.

beroepen, en dat dit beroep door de »heeren seventhienen" was goedgekeurd. Den 19 sept. 1661 te Batavia aangekomen, werd hij als predikant naar Banda gezonden, in 1662 op Lonthoir geplaatst, en overleed een jaar later. — Over Bartholomaeus de Moor (zoon van Bernhardinus, predikant te Kapelle, later te Benschop en Culemborg, laatst te Gouda, † 1680, bij Adriana van Vollenhove), 1 mei 1706 hoogl. der geneeskunde te Groningen, 31 mei 1713 te Harderwijk, † aldaar 23 juni 1724, den grootvader van den Franekerschen en Leidschen hoogleeraar der godgeleerdheid, Bernhardinus († 1780), zie H. Bouman, Geschied. d. voorm. Geldersche Hoogeschool, 1844, I, 336, II, 20, 63 enz. enz., welke auteur, ibid, II, 149, bericht, dat laatstgenoemde als predikant te Oostzaandam voor hoogleeraar te Harderwijk in aanmerking kwam, toen Gerhard ten Cate aldaar 19 juni 1742 werd aangesteld.

Bernhardinus de Moor, geb. 28 jan. 1709 te Maaslandsluis, studeerde te Leiden en te Utrecht, promoveerde in 1736 als theologiae doctor, werd als prop. 1 nov. 1731 beroepen, 24 febr. 1732 bevestigd als pred. te Ingen, 28 april lid der classis Tiel; 18 apr. 1734 beroepen, 13 juni bevestigd te Broek in Waterland, 3 sept. ber., 26 oct. 1738 bev. te Oostzaandam, 20 dec. 1742 ber., 24 mrt 1743 bev. te Enkhuizen. In maart 1744 benoemd tot hoogleeraar in de godgeleerdheid te Franeker, ving hij aldaar in aug. zijn ambt aan, hield er echter geene inwijdingsrede, wegens zijne beroeping als hoogleeraar naar Leiden, waar hij 21 juni 1745 zijne intrede deed met eene »Oratio de imperfecta ecclesiae militantis felicitate". Tevens benoemd 22 aug., bev. 10 oct. 1745 om eene halve predikbeurt aldaar waar te nemen, en in 1752 voorzitter der Zuidholl. synode, in 1757 afgetreden als rector magnificus, in 1779 emeritus, overleed hij 18 juli 1780 te Gouda, nadat hij aan de Leidsche hoogeschool een fonds had beschikt tot ondersteuning van eenige studenten in de godgeleerdheid uit Lithauwen. Hij liet vele geschriften na, die o. a. vermeld staan in de Nieuwe Uitgaaf van het Biogr. Woordenboek der Nederl., o. hoofdred. van dr. Schotel. — Pieter Cornelis de Moor, geb. in 1799, † te Rotterdam 29 april 1878. De advertentie in de Haarl. courant van 2 mei is namens de kinderen, behuwd- en kleinkinderen onderteekend door P. C. de Moor. J. ANSPACH.

Geslacht Burghgraaf. (XXVIII, blz. 157). Uit den huize van Altena is een geslacht de Burchgrave gesproten, dat in zilver twee van elkander afgewende zwarte zalmen voerde. Dit adellijke geslacht schijnt zijn zetel voornamelijk te 's Hertogenbosch te hebben gehad, waar in de XV en XVI eeuw verscheidene personen van dit geslacht als schepen voorkomen.

L. H. G. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht van Rijswijck. Van dit, naar Rijswijk in Gelderland (Nederbetuwe) vernoemde geslacht (van Spaen, Oordeelk. Inleiding, III, 375) troffen wij aan:

Wilhelmus de Riswic, ridder, komt met Sweder de Sulen (Zoelen), Amilius de Insula, Giselbert de Ruel en Giselbert de Goye (van Gooij), ridders, in 1265 voor als zegelaar van een door Hendrik van Vianden, bisschop van Utrecht, te Amersfoort uitgevaardigden brief van vrijverklaring van Everburgis, weduwe van Attenvelde, hare vijf zoons en ééne dochter, als bewoners der huizinge Allershuizen, gelegen bij laatstgenoemde, toen door denzelfden bisschop tot eene stad verheven plaats. Dit diploma wordt meegedeeld door Arnoldus van Buchell in zijne uitgave van Wilh. Heda (Utrecht, Joh. v. Doorn, 1643, blz. 217, 18). In 1282 draagt hij vóór Bartholt van Pantaleon, den eersten heer van Eck, 's graven richter in de Betuwe, en vóór zes daartoe geroepen landgenooten, in tegenwoordigheid van eenige getuigen, aan een altaar in de domkerk te Utrecht drie hoeven op in terra sua, d. i. in zijne eigendommelijke heerlijkheid Bredemate. Dit Bredemaat of Breemaat is nog thans ter plaatse een groot blok landerijen, tevens tiendblok.

Alart en Lambert van Ryswyc staan vermeld onder de ridders, met wie Jan van Blois en zijne gemalin Mechteld, hertogin van Gelre, 6 jan. 1377 den landvrede oprichten (Nijhoff, Oorkonden, III, nº. 31).

Willem van Rijswijck, raad en kamerling van hertog Arnold van Gelre, wien deze 27 juni 1431 bekent schuldig te zijn 1207 arn. gulden en 4 tuin [1]), wegens zijne en zijner knechten nederlaag te Utrecht en vertering te Erkelens, voorts 109 oude fransche

---

[1]) Wat is dat voor eene munt?

schilden en 4 tuin, die hij voor den hertog aan Hubert Wolf had betaald, en 300 arn. gl. wegens geleend geld, voor welk alles de vorst hem het Schothorster tiend onder Ede verpandt (ibidem, IV, n°. 82). Hij staat vermeld onder de leden der ridderschap van het kwartier van Arnhem, die 19 apr. 1436 met de steden 's Lands van Gelre verbondbrieven oprichten (ibid., IV n°. 158). Te zijnen behoeve verhoogt hertog Arnold 22 febr. 1439 de pandschapsverschrijving van het Schothorster tiend (ibid., IV, n°. 179). Hertog Karel van Bourgondie doet 28 dec. 1472 afstand van zijn recht tot verbeurdverklaring, ook *zijner* goederen, vermits hij de zijde van Arnold van Gelre en van den hertog van Kleef gehouden had (ibid., IV, n°. 532).

Elisabeth van Rijswijck, abdis van het adellijk jufferenstift Leeuwenhorst of ter Lee (tusschen Rijnsburg en Noordwijk), hetwelk gedurende den Spaanschen oorlog geheel verwoest is (v. Leeuwen, Batavia Illustrata, 1685, bl. 1313) en waar ook vele jonkvrouwen uit Gelderland zijn ingekeerd [1]). Haar naam moet op de lijst der abdissen bij van Leeuwen worden ingevoegd tusschen Mechteld van der Does en Adriana Oems. Zij komt voor op rekeningen der abdij, als a°. 1464, 67 en 72 aan joden, die bij myrakel (*sic*) christenen geworden waren, voor aalmoes gegeven hebbende 6 st. 9 duiten, enz. enz. (zie Nav. XII, 292 en XIII, 164a., welk laatste artikel ons tevens leert, dat de heidens of Egyptiers zich reeds in 1420 in die buurt vertoonden).

Gerrit van Rijswijck, zoon van laatstgenoemden Willem, blijft 2 sept. 1473 bij hertog Karel van Bourgondie borg voor Willem van Bouckhorst, ridder, dat deze zijn drostambt van Veluwe getrouw zal waarnemen (Nijh., Oork., V, n°. 22). Was hij door Karel, tot wiens gevolg hij behoorde bij diens intocht in Zutphen, in 1473 beleend geworden met het huis Grunsfoort bij Renkum, 3 juni 1492 schenkt hertog Karel van Gelre dit huis aan de gebroeders Arend en Albert van der Lawick (ibid., VI, 1, n°. 20). Gehuwd met Aleid van Hoeckelum, Randolfsdr bij Margriet..... (d'Ablaing, Ridderschap v. Veluwe, bl. 73), en, even als Hendrik van Egmont,

[1]) O a. was daar in 1438 Cornelia de Cock van Delwijnen, Arntsdr bij Agnes van Herwijnen.

Reiner van Holthuysen, Johan van Arkel en Johan de Man, tegen het landrecht uit zijne bezittingen verdreven, begeert hij in 1477 hierin hersteld te worden (mr. G. v. Hasselt, Roozendaal, 1808, bl. 377).

Dirk van Rijswijck, neemt 24 sept. 1473 voor den tijd van zes jaren den tol te Bommel en te Herwaarden in pacht, hetgeen Henrik van Doerne en Zweder Block Gerritszoon, als borgen mede bezegelen (Nijh., Oork., V, n°. 24).

Klaas van Rijswijck, tusschen wiens nagelaten kinderen en tusschen de erven van Jan en Ot van Scherpenzeel hertog Karel van Gelre 1 sept. 1531 uitspraak doet over het bezit van het erf Butzbroek onder Ede (ibid., VI, 3, n°. 1651).

Arnt van Rijswijck, richter te Emmerik, verschijnt met Herbert van Fuenen, amptman, en Lucas van Camphuysen vóór Wijnand van Doornick, mr. Arnt van den Gruythuys, Steven van Ruytenborch, enz., getuigende, dat Joan van Lottum of van Arnhem in dronkenschap bij de kraan te Arnhem in de herberg De Heilige Driekoningen, eerst woorden gezocht had met de waardin. Daarna kallende van Riemsdijck om te Arnhem vóór den magistraat te komen, »sacht hy dat hy hor (de waardin) wilde helpen doet slaen", ind wan hy schoen geleyde hed van den Fursten, dat en solde hoor nyet helpen." Vervolgens zeide hij, dat de genad. heer soen tot Cleve niet waardig was den mispelbloem of den zwarten leeuw (in zijn wapen) te voeren, en wilde hij mitsdien den nieuwen hertog gaarne uit het land helpen jagen, enz. Want hij erkende geen anderen heer dan dien van Lotharingen [1]) (Maandag post Lucae, 18 oct. 1538). Aldus uit het schepenaktenboek van Arnhem aangehaald door mr. G. v. Hasselt in zijn Schilderij van Karel van Egmond (1804) blz. 25, 26.

Willem van Rijswijck († 24 juni 1532, begr. te Arnhem) Gerritszoon bij Aleid van Hoeckelum, gehuwd met Margriet van Arnhem († 1 oct. 1534), dochter van Wessel, bastaard van Arnhem, bij Geertruid...... (d'Ablaing, a. w., bl. 73). Hun zoon was

Gerrit van Rijswijck, burgemeester van Arnhem († 1595), die

---

[1]) Anthonie, zoon van des overleden hertog Karel van Gelre's zuster Philippa van Egmond bij René hertog van Lotharingen.

6 apr. 1559 met Gijsbert de Cock en Philips, Johan en Peter van Varick een brief bezegelde, waarin de vier kwartieren van Jasper van Wijhe tot Echteld en Walburg van Haeften, echtelieden, geconstateerd werden. Als burgemeesfer van Arnhem verbond hij zich 17 juni 1566 met den overigen magistraat aldaar en met den magistraat der stad Nijmegen tegen de invoering der inquisitie hier te lande (mr. G. v. Hasselt, Stukken voor de Vaderl. Historie, I, n°. 32, vgl. ook n°. 45, bl. 101, 154). Door den graaf van Megen afgezet, werd hij in 1568 hersteld (d'Ablaing, a. w., bl. 73), en behoorde in 1579 tot de aftredende regeeringsleden van Arnhem, als graaf Jan van Nassau aldaar de regeering veranderde (v. Hasselt, a. w., IV, n°. 2, bl. 3).

Jacob van Rijswijck, te Nijmegen, volgens 13 jan. 1568 van Brussel uitgevaardigde sententie van Alva, wegens heuling met de rebellen uit het land gebannen, met verbeurdverklaring zijner goederen (ibid., I, n°. 105).

Gerrit van Rijswijk, wordt met Gerrit de Groeff van Erckelentz en gildemeesters der stad Arnhem 29 apr. 1572 door het Hof van Gelderland in het gelijk gesteld tegenover Andries Leijendecker, die, pandschap hebbende op zeker weerdje buiten de Sabelspoort te Arnhem, eischte dat zij deze pandschap zouden lossen met goede keurvorster overlandsche gouden rijnsche guldens of de rechte waarde daarvan aan ander goed goud geld, »daer men nu ter tijdt den gulden mede betaelt", alles ingevolge zijn pandbrief. Hiertegenover hielden zij staande, dat in dien pandbrief alleen sprake was van rijnsche guldens, die geen hoogere waarde hadden dan twee hoornsgl. of 36 geld. stuivers (Registers op het archief v. h. voorm. hof van Gelre, bl. 10.)

Rein van Rijswick, schepen van Nijmegen, huwt Otje Wichmansdochter van den Bergh te Nijmegen (met de lelie, vergezeld van vier blokjes), welke echtelieden omstr. 1550 moeten geleefd hebben. Zij hertrouwt als zijne weduwe met Jacob Poortman Willemszoon (van den Bergh). Aldus luidt een los stuk in het stadsarchief van Nijmegen.

Hartoch van Rijswijk, beweert recht te hebben op een tiend uit turfland, en heeft hierover verschil met Willem Mulardt, kommandeur van Dieren, die 5 dec. 1609 door het Hof van Gelderland tot schadevergoeding wordt veroordeeld (Registers, bl. 34).

Zie nog ettelijke leden van dit geslacht opgenoemd in mr. J. van Doorninck's Geslachtk. Aanteek., Dev. 1871, bl. 23, 50, 68, enz., enz.

Uit het bovenstaande blijkt, dat dit geslacht zich reeds vroegtijdig uit Nederbetuwe naar Veluwe heeft overgeplant; van daar dat het tot de Veluwsche ridderfamiliën is gerekend, en mitsdien geteld wordt onder de Veluwsche edelgeslachten, door baron van Spaen in verschillende archieven opgespoord, en vermeld op de lijst bij baron d'Ablaing v. Giessenburg, a. w., bl. LXVIII. Dat het met Brakell, Giessen, Uytwijck, Emmickhoven, Borchgrave, Visch, van der Wiele, de zalmen, bermen of barbeelen voert, wijst op één zelfde herkomst, en wel uit het graaflijk huis Montbéliard-Altena (Nav. VI, 378, 79). Niet slechts wat de stukken, maar ook wat het émail betreft, is het wapen van Rijswijck volmaakt gelijk aan dat van Brakell, uitgenomen het helmteeken, dat bij Rijswijck bestaat in de visschen van het schild, geplaatst in den vorm van een omgekeerden keper, met de koppen omlaag, uitkomende uit een zilverrood wrong. Ook zijn bij Brakell de zalmen verzeld van negen gouden spitskruisjes, geplaatst 3 en 3; terwijl Rijswijck zijn schild bezaaid heeft met 4 heele en 4 halve gouden kruisjes, gelijk de wapenkaart bij d'Ablaing vertoont.

J. ANSPACH.

Wapen der graven van Oostfriesland. (XXVIII, bl. 260.) Van dit wapen en zijne geschiedenis vindt men eene breedvoerige beschrijving bij J. C. Freese, Ostfriesland und Harlingerland, Aurich, Schulze 1796. Volgens dezen schrijver bezigden de eerste graaf Ulrich Cirksena (1464) en zijne navolgers tot op Enno III (1599—1525) slechts het oude wapen van het Cirksenasche geslacht. Dit wapen bevat in een zwart veld eene gouden gekroonde harpije met uitgebreide vleugels en in de hoeken vier spoorradertjes, die van sommigen te onrecht voor sterretjes worden gehouden. De spoorradertjes stammen van het Idzingasche geslacht en zijn ten gevolge van krijg en huwelijk met de Cirksenasche harpije vereenigd.

Nadat Enno III Harlingerland aan zijn huis had gebragt, veranderde hij het wapen. Hij plaatste het Cirksenasche geslacht-

wapen in een rond schild, omringd van drie kleine spaansche schilden: ter rechterzijde de ijzeren beer van Esens en ter linkerzijde de beide zweepen van Wittmund tot een Andreaskruis tezamengesteld en beneden de Ukenasche leeuw. Graaf Enno III heeft tot op den dood van zijnen vader Edzard II (1599) nog een ander wapen in gebruik gehad: een drievoudig schild met de harpije in het midden, ter rechterhand de Rietbergsche arend en ter linkerhand de beer en de zweepen in twee kleine vakjes. Boven dit wapen stonden de drie helmen, die het hedendaagsche Oostfriesche wapen versieren. Ook Enno's broeder, graaf Johan van Rietberg en Oostfriesland, en zijne navolgers, de graven van Rietberg, voerden dat wapen.

De zoon en navolger van Enno II, Rudolf Christian (1625—1628) stelde het hedendaagsche wapen van Oostfriesland te zamen. Het is door eene loodregte en twee horizontale lijnen in zes velden verdeeld. In het eerste zwarte veld ziet men de harpije of maagdadelaar, dat is een adelaar met het gekroonde borstbeeld van eene maagd, met de vier spoorradertjes. Dit veld is (behalve de spoorradertjes, die oorspronkelijk aan het geslacht Idsinga behooren), het geslachtwapen van den huize Cirksena thoe Norden (de oostfriesche graven waren alle uit den huize Cirksena, oorspronkelijk van Greetsijl). Wij vinden dit wapen het eerst op een zegel van Enno, dat aan eene oorkonde van 24 februarij 1400 hangt (zie Ostfriesisches Urkundenbuch n°. 169). Daar vertoont echter het zegelveld naast de harpij, regts en links eene lelie en als kleinood op den gekroonden helm eenen adelaar. En aan de oorkonde van 29 mei 1427 hangt een zegel, dat, in plaats van den adelaar, eene lelie als helmkleinood vertoont. Beide zegels hebben het opschrift: Sigillum Ennonis capitalis in Norda. Daar tegenover, in een rood veld, een gouden arend met kronen boven zijn hoofd en boven zijne beide vleugels, het wapen van het geslacht ten Broek. Freese bestrijdt de meening van velen, dat deze arend de Rietbergsche is. De Rietbergsche heeft geene gekroonde vleugels. Den oudsten vorm van dit wapen van ten Broek vertoont het zegel aan de oorkonde van 24 februarij 1400 (Ostfr. Urkundenb. n°. 169), namelijk eenen adelaar en daarnaast, links en rechts, eene lelie. Als kleinood op den gekroonden helm dient een adelaar.

Het omschrift van dit zegel luidt: Sigillum Kenonis domicelli in Broke. Even zoo is het zegel aan oorkonden van 6 augustus 1404, 24 junij 1412, 11 november 1418 en 10 november 1419. Maar op de beide laatste afdruksels staat in de legende Ockonis, in plaats van Kenonis. Aan eene oorkonde van 1 september 1421 verschijnt op het zegel de gekroonde adelaar, boven wiens beide vleugels eene kroon geplaatst is. Zoo ook aan oorkonden van 15 april 1425, 5 mei 1426, 10 junij 1427. Aan andere oorkonden (van 21 januarij 1428 en 14 februarij 1432) is daarentegen weer een zegel met ongekroonde vleugels van den adelaar bevestigd. Tot helmkleinood dient steeds een adelaarskop, gekroond of ongekroond, op den gekroonden helm. Eenige zegels vertoonen twee leeuwen als schildhouders. In het derde zilveren veld ligt, in het midden, een roode balk met vijf zilveren en gouden ruiten, de eene om de andere, hebbende onder zich eene en boven zich twee blaauwe liggende halve manen — het wapen van Manslagt, en tevens het wapen van Overledingerland en van Rheiderland. Manslagt kwam omtrent het jaar 1430 door het huwelijk van Enno Edzards met Gela van Manslagt aan het Cirksenasche geslacht. — Het vierde blaauwe veld bevat eenen zilveren regts opgerigten leeuw met uitgeslagen tong en eene omgekeerde gouden kroon om den hals. Ook over dezen leeuw zijn de meeningen verdeeld. Terwijl Harkenroth en anderen dit wapen voor het Jeversche houden, beteekent Freese het als het Ukenasche, want de Jeversche leeuw draagt de kroon op het hoofd en niet, gelijk de Ukenasche, om den hals. Freese beroept zich op een beeld van Focko Ukena te Oostwijtwert en op het Groninger Laudum (1427), ook op munten van Theda, de dochter van Uko van Oldersum en kleindochter van Focko, naderhand de vrouw van Ulrich Cirksena. — De beide velden beneden bevatten de wapens van Harlingerland, namelijk, het vijfde in een gouden veld, den zwarten, met een gouden halsband versierden beer van Esens, en het zesde, in een blaauw veld, de beide Wittmunder gouden zweepen.

Op het wapen staan drie gekroonde, opene helmen van goud. Die in het midden is de Cirksenasche en draagt twee zwarte pennebossen achter eene gouden lelie, door den hoofdling Edzard Cirksena van den franschen koning Lodewijk IX, wegens zijne dapperheid in Palestina omtrent 1268 verkregen. De regter helm draagt, wegens

Broekmerland een wassenden gouden adelaarskop en -hals, tusschen twee roode vleugels, waarboven geene kroonen zweven. Deze adelaarskop komt in vroegere tijden hier en daar ook gekroond voor. Op den helm links staat, wegens Harlingerland, eene blaauwe lelie, ondersteund door twee gouden zweepen.

De laatste graven van Oostfriesland voerden de helmen niet meer, maar zetten den vorstenhoed op 't schild, en stelden twee leeuwen als schildhouders. In plaats van de helmdekken verscheen nu een wapenmantel. Vorst Georg Albrecht en vorst Karel Edsard voegden bij hun wapen oòk de orde van den olifant, die hun door den koning van Denemarken verleend was; zij legden de keten dier orde om het schild, en lieten het beeld der orde, den olifant, onder het wapen uithangen.

Men verwarre dit wapen der oostfriesche graven niet met het landswapen van Oostfriesland, 't welk een geharnasten ridder, met zwaard en spies, vertoont, die onder een groenen eikenboom op een groenen heuvel staat; alles op een schild van keel. Aangaande dit oude oostfriesche landswapen zie men het Ostfriesisches Monatsblatt, jaargang 1876, bl. 97, Das Wappen der ostfriesischen Stände; en aangaande het wapen der oostfriesche graven nog nader: Freese, Ostfriesland und Harlingerland, bl. 57.

De oostfriesche kleuren zijn zwart, rood en blaauw.

Manslagt (*Oostfriesland.*) C. H. ALTING.

[Ook de heeren Johan Winkler en Backer van Leuven zonden antwoord in op deze vraag, waaruit wij het bovenstaande aangevuld hebben.]

Geslacht Faure. Misschien is het goed, eene kleine bewaarplaats te gunnen aan den inhoud van een grafschrift, vermeld in het Haagsche Dagblad van 5 junij 1875. Een bezoeker van Oud-Bantam vond daar een paar gedenkteekenen, die in een deerlijken toestand moeten verkeeren.

Ter nagedachtenis van de Edel Achtbaren Heer Hugo Pieter Faure, commandeur, geboren te Bergen op Zoom, 27 December 1718, overleden 5 September 1763.

Geslacht Meybaum. Grafschrift te Oud-Bantam, als hierboven. Ter nagedachtenis van den Edel Achtbaren Heer Lieve Nicolaes Meybaum, commandeur, geboren te IJperen, 5 September 1735, overleden 9 Junij 1783.

Een tweetal wapens. (XXVIII, bl. 210.) Onder de collectie Nederl. Kwartierstaten vond ik in den kwartierstaat Buma, op een klein verschil na, het zelfde wapen als het gevraagde, namelijk dat van het geslacht Dorhout. Het is als volgt: Gedeeld a. van goud, waarop een halve adelaar van sabel; b. doorsneden, 1 van azuur waarin 3 sterren van goud, geplaatst 1 en 2 en daaronder een halve maan van het zelfde metaal, 2 van sinopel, en op een terrasgrond van goud drie vijfbladige rozen met zesbladige stengels van zilver. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Vier wapens. (XXVIII, bl. 259.) Van Wassenaer Starrenburg voerde tot wapen: Gevierendeeld, 1 en 4 het wapen van het geslacht van Wassenaer, 2 en 3 eene achtpuntige ster van goud op veld van keel. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Geslacht Doeyenburg. (XXVIII, blz. 259.) Dit adellijke geslacht was verwant aan de geslachten van Asch, Freys van Dolre, Quarebbe, Ram, Kuyck, de Wael van Vyanen, Holl, enz.

De filiatie met het geslacht van Asch is als volgt:

Wouter van Asch (zoon van Jacob van Asch en Maria van Vyanen) raad in de vroedschap der stad Utrecht, geboren 1512, sterft 1556. Trouwt te Utrecht 1537 Yda van Doeyenburch, dochter van Goyert van Doeyenburch, raad en burgemeester der stad Utrecht.

In de genealogie van het adellijke geslacht Holl (zie Navorscher XXVI, bl. 636) komt het volgende voor:

Joanna Holl (dochter van Herman Holl en Joanna van Halmale) trouwt 15. . . . . Diederick van Doeyenburg, heer van Walenburg. Hare acht adellijke stamdeelen waren:

Holl.	Halmale.
Leeuwen.	Bassenrode.
Lynden.	Wijngaarden.
Heteren.	Montfoort.

Hun zoon was Herman van Doeyenburg, trouwt Joanna van

den Bergh (dochter van Alexander van den Bergh en Barbara Holl). Hij is begraven met de volgende kwartieren:

Doeyenburg.	Holl.
Ruytenburg	Halmale.
de Jongh	Leeuwen.
Rumelaar.	Bassenrode.

Zij is begraven met deze stamdeelen:

van den Bergh.	Holl.
de Coninck.	Halmale.
Ruisch.	Leeuwen.
Orco (?)	Bassenrode.

Zij lieten na zes kinderen:

1. Anna Maria van Doeyenburg ob. ongeh.
2. Alexander van Doeyenburg, trouwt Wichmoed van Wijnbergen.
3. Isabella van Doeyenburg, bagijn te Brussel.
4. Johanna Françoise van Doeyenburg, religieuse te Emmerik.
5. Herman van Doeyenburg, trouwt Weiburg Messeman.
6. Jan Paulus van Doeyenburg, predikheer te Brussel.

In de Weeskerk te Utrecht zijn de volgende personen van dit geslacht begraven:

1. Joff. Elisabeth van Doeyenburg, vrouwe van Walburg. Ob. 8 jan. anno 1631.

Doeyenburg.	Ruytenburg.
de Jongh.	Rumelaar.

2. Juff. van Doeyenburg met deze kwartieren:

Doeyenburg.	De Ruyter.
Ruytenburg.	Mom.

3. N. Ram van Schalkwyck, geboren Doeyenburg, met deze kwartieren:

Doeyenburg.	de Jongh.
Poth.	Boll.

In de Buurkerk te Utrecht vond men het volgende:

Quarebbe.	Hemert.
Hartevelt.	Tyepma.
Doeyenburg.	Gent.
Baexen.	van der Thool.

Ob. 4 juli 1624.

En tevens ook:

Quarebbe. Doeyenburg.
. . . . Freys van Dolre.
Ob. 6 mei 1630.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht Rogiers. (XXVII, bl. 147 en 420.) Hiervan vond ik in mijne aanteekeningen 't volgende: Isaac Rogiers van Haarlem, tr. te Harderwijk 13 sept. 1626 Mary Rijckerts van Harderwijk. Trouwt, eveneens aldaar, 27 jan. 1639 Isaac Rogiers van Haarlem (wedr.?) met Marietje Arents, beide te Harderwijk wonende.

BACKER VAN LEUVEN.

Het wapen van Manslacht. (XXVIII, bl. 433.) Ofschoon naam en balken werkelik op 't wapenschild van 't eiland Ameland voorkomen, zoo vertoonen de Manslachter en Amelander wapens toch slechts een schijnbare overeenkomst, en daar by, naar myne meening, ook slechts 'n zeer toevallige, wijl ik niet weten zou, hoe de Amelander en Manslachter wapens in eenig verband met elkander staan zouden. Het Amelander wapenschild is verticaal verdeeld in twee helften, de eene helft is beladen met drie schuins gerichte gouden balken (wat de kleur van 't schild zelve is, weet ik niet); de andere helft is blau, beladen met een zilveren kwartiermaan.

Ofschoon geen heraldicus zijnde, meen ik toch te weten dat maan en balken, op wapenschilden voorkomende, volstrekt niet als zinnebeelden van strandroovery moeten beschoud worden. Beteekent een balk op 't wapenschild niet in den regel 'n stroom, rivier of beek, waar aan deze of gene plaats gelegen is, of waar van deze of gene landstreek doorvloeid wordt? Is dit onder anderen niet 't geval met de wapens van Amsterdam, Gouda, Dordrecht, Overyssel, enz.? En heeft 'n halve maan op eenig wapenschild niet gewoonlik de beteekenis dat dit wapenteeken verleend is voor 't een of ander heldenfeit, in de kruistochten, tegen de Mohamedanen bedreven? Is dit b. v. niet 't geval met 't wapen van Dokkum, dat op 'n blau veld, 'n zilveren halve maan en drie gouden sterren vertoont? Ook 't wapen van de grieteny Idaarderadeel vertoont twee zilveren halve manen op 'n blau veld. Hier is althans aan strandroovery

niet te denken, wijl Idaarderadeel midden in 't land, in 't hartje van 't westerlauersche Friesland ligt. Bovendien zijn ook de wapenschilden der grietenyen Oost-Dongeradeel, Franekeradeel, Hennaarderadeel en Rauwerderhem, met een of meer balken beladen.

Wat het door den heer Alting medegedeelde spotrymke op de Amelanders betreft, dat is op Ameland zelve en elders in Friesland bekend genoeg. Het luidt hier echter 'n weinig anders; alzoo:

De amelander schalken
Hebben gestolen drie balken,
'S avonds in den maneschijn,
Daar om zal 't hun wapen zijn.

Naar myne meening, is 't wapen ouder als 't rijm, en is 't laatste naar 't eerste gemaakt. Maar ofschoon ik niet geloof dat 't wapen van 't Ameland 'n zinnebeeld van strandroovery is, zoo behoeft men daar om niet te denken, dat de oude Amelanders van strandroovery in 't geheel geen werk maakten! Wat strandroof aangaat hebben alle eilander Friesen, van Tessel tot Sylt, daaraan oudtijds veelvuldig meegedaan. Of dat nu niet meer voorkomt?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Geslacht Paré. Wie kan mij het wapen beschrijven van dit geslacht, vermoedelijk afstammend van den franschen geneeskundigen Ambrosius Paré?

Wapen gevraagd. Kan men opgeven welk geslacht het volgende wapen heeft gevoerd?

Schild blaauw met een speerpunt van zilver en drie korenaren van goud, geplaatst 2 en 1.

Men beweert, dat dit vroeger in een der kerkglazen van de Hervormden kerk te Bunschoten was geplaatst. Bij vernieuwing der kerkglazen zijn de van wapens voorziene aan een oudheidkooper verkocht. Kan dit misschien het wapen zijn van het geslacht Blokhuijs of Blockhuys? B.

Geslacht du Sart. Is het door Carpentier beschreven geslacht van dien naam éene familie met de in ons land wonende of gewoond

hebbende du Sarts, waartoe behooren: Joannes du Sart, 1690 in Amsterdam, geh. met N.N.; hun zoon was Izaäk, geh. te Amsterdam met Helena du Sart, dochter van......? Zij lieten na: *a.* Izaäk, *b.* Joannes, pred. te Hemmen 1743 en te Schoonhoven 1757, geh. te Utrecht met jonkvrouwe Joanna Jacoba Vos. Deze hadden ééne dochter, Anna Maria, gehuwd 1783 met J. F. Gobius, in leven burgemeester van Utrecht.

Behoorde Cornelis Dusart, geb. te Haarlem 1665, beroemd schilder, tot dit geslacht? v. o.

MENGELINGEN.

Iets over een natuurverschijnsel en tevens over Bellamy's waarheidsliefde De heer G. P. Roos maakte een poos geleden de opmerking (XXVIII, blz. 260), dat dichters, waar 't de natuur en haar verschijnselen enz. geldt, niet altijd de waarheid betrachten. Dat kan 'k hem niet tegenspreken. Maar dat op die stelling uitzonderingen zijn, mag 'k wel zeggen. En 'k kom er toe na de lezing van Het onweder van den te vroeg gestorven Bellamy, meer bepaald van de regels

Hoe beven honderdjarige eiken
Gelijk een rillend riet!

die mij troffen. En 'k dacht zoo: waarom beven de beuken niet en de berken en de populieren en de dennen? En waarom beven juist honderdjarige eiken, die diep geworteld in den grond en dus vast staan? En toen dacht 'k: liegen de poëten zoo nu en dan in hun verzen, Bellamy is aardig vrij van die zonde. En waarlijk, de zanger der natuur en der liefde had de natuur goed bestudeerd. Want, 't is een opmerking door mij gemaakt en misschien door enkelen met mij, dat, bij een plaatshebbend onweder, de bliksem bij voorkeur slaat in eikenboomen, soms ook in dennen, nooit in beuken of andere soorten. 't Beven van de »honderdjarige eiken" laat zich alzoo verklaren uit de vrees voor een mogelijk

gevaar, niet door den wind veroorzaakt of aan te richten, maar door die natuurkracht voor wier werking ze zich zoo vatbaar voelen en ook werkelijk toonen te zijn.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

VRAGEN.

De pijpenbakker Peter Etschert. Ik ben weêr een oud aarden tabakspijpje rijker geworden. 't Is wel niet zoo fraai bewerkt aan den kop als 'k een exemplaar bezit, maar dat doet er niet toe, 't is een oud pijpje, en 't werd gevonden in 't Uddelsche bosch. Daar werd 't uit den grond gegraven. 't Is alweer een heel klein kopje, en nu zonder hieltje er aan. Aan de eene zijde van den steel staat, in zeer duidelijke letter, de voornaam, en aan de andere de geslachtsnaam van den maker, Peter Etschert. En nu kom 'k met de beleefde vraag, wie mij zeggen kan, waar en in welken tijd genoemde Etschert zijn beroep uitoefende? 'k Zal met belangstelling die mededeeling ontvangen.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

GESCHIEDENIS.

De Waalsche Gemeente te Brielle. In de vergadering van de afgevaardigden der Waalsche kerken, dit jaar van 4 tot 8 Julij te Nijmegen gehouden, werd naar aanleiding van een uitvoerig rapport, uitgebracht door de ten vorigen jare benoemde Commissie in zake de geschiedenis der Waalsche kerken in Nederland, besloten over te gaan tot het benoemen van eene commissie van 7 leden, belast met het bijeenbrengen der bouwstoffen. Ter tegemoetkoming van die Commissie wensch ik hier mede te deelen, wat mij van de Waalsche Gemeente, die te Brielle bestaan heeft, bekend is geworden. In zijne »Beschryving van Briele etc.," Deel I blz. 58, spreekt Van Alkemade van deze gemeente, maar wat hij er van zegt, heeft weinig te beteekenen. De in zijn' tijd bestaande bron, het archief van den Waalschen kerkeraad, werd door hem evenmin als door den man, die in stedelijke aangelegenheden zijn vraagbaak was, den stadssecretaris Van Bueren, onderzocht. Dit is te meer te betreuren, dewijl van dat archief slechts een onvolledig register van gedoopten en gehuwden schijnt overgebleven te zijn. Het notulenboek is waarschijnlijk den weg gegaan van zoovele oude papieren en schifturen. Eene uitvoerige geschiedenis der Waalsche Gemeente, die te Brielle bestaan heeft, is daardoor niet meer te geven. Ik ben slechts in staat eenige bijzonderheden mede te deelen. Niet geheel te vergeefs sloeg ik de Resolutiën van de Staten van Holland en Westvriesland op en met goede vrucht werden de Registers der Resolutiën van de Brielsche Regeering door mij nagegaan.

Omtrent den oorsprong der Gemeente worden wij ingelicht door eene Resolutie van de Staten. Op den 24 Aug. 1652 gaven de Heeren, die door Den Briel ter vergadering van de Staten van Holland waren afgevaardigd, te kennen, dat vele fransche Compagniën, die destijds te Brielle in garnizoen lagen, »tot oeffeninge van den Godts-dienst" verzochten »van een Fransch Predicant te mogen worden bedient." Na deliberatie werd door de Staten deze resolutie

genomen: »dat aen de Synode van de Fransche Kercken, ofte aen de Classis Synodael, sal worden gheschreven, ten eynde sy een Fransch Predicant binnen den Briel sullen hebben te besorghen voor den tijdt dat Fransche Compagnien aldaer Guarnisoen sullen houden." '

Het schrijven der Staten had het gewenschte gevolg. Den 14 Sept. 1653 werd er te Brielle een fransch predikant bevestigd, met name:

Nicolas Massijs »proposant". Aldus vond ik 's mans naam meestal gespeld. (Res. Mag. 12 Jun. 1666, 30 April 1667, 2 Jun. 1668, 18 Mei 1669, 16 Aug. 1670, 16 Dec. 1672; Res. Vroedsch. 8 Nov. 1670, 7 April 1671, 7 Aug. 1672). In de Resolutiën der Brielsche Regeering heet hij ook wel *Mercijs* of *Mersijs* (Res Mag. 6 Maart 1656, 3 April 1660 en 3 Sept. 1661); doch 's mans naam was *Massijs* of *Massis.* Aan dezen predikant werd door de Synode gelast een' kerkeraad te formeeren en in 1655 kon hij aan de Brielsche Magistraten berichten, dat hij een' kerkeraad had. Eene Magistraats-Resolutie van 6 Maart 1655 luidt: »Es binnen gestaen Ds. Nicolaes Mercijs, predicant vande fransche Kercke alhijer, mijnne Heeren refererende, hoe dat hij volgens den last ende ordere vande Sinodij hadde geformeert een kerckenraet van ouderlingen ende diaconen vande selue Kercke, welck voor notificatie es opgenomen." Op dit bericht volgt eene voor den predikant gunstige beschikking van dezen inhoud: »Gelijck mede den voors. Predicant Mersijs op sijn versouck es geaccordeert vrijdom van Stadts bijer impost vande bijeren, die bij hem ende sijn familie sullen werden gedroncken."

Of er door Massis ook kinderen gedoopt en huwelijken ingezegend werden, kan ik niet zeggen. Het »Regître des Mariages proclamez ou bénis dans l'Eglise Walonne de la Brille" begint evenals het »Regître Batistère" dier kerk met eene opgave van de gedoopten en gehuwden »pendant le ministère de Mr. Jaques Artopé."

Massis' eigen kinderen werden in de kerk der Hollandsche Gemeente gedoopt. Op den 13 Oct. 1654 trouwde hij te Brielle met Susanna Commerstein, die hem de volgende kinderen schonk. *Daniël*, ged. 14 Nov. (doopgetuige was Ds Daniël Massis, »Regent

van het fransche Collegie tot Leijden"); *Izaäc*, ged. 30 Mei 1658; *Nicolaas*, ged. 16 Junij 1660 (doopgetuige juffer Jacoba Houtman, huisvr. van Daniël Massis); een kind, welks naam niet opgeteekend is, ged. 9 Aug. 1663 (doopgetuige Jacobus Massis); *Daniël*, ged. 29 Dec. 1665 (doopget. juffer Jacomina Houtman); *Susanna*, ged. 25 Jan. 1668 (doopgetuigen juffr. Louise Massis en Johan Massis); *Maria* en *Sara*, ged. 13 April 1670. Weduwenaar zijnde, trad Nicolas Massis den 14 April 1680 te Oostvoorne in den echt met Antonia Sem, weduwe van Everard van Campen, in leven Secretaris van de Rekenkamer van Holl. en Westvriesland. De genoemde Daniël Massis trad mede voor de tweede maal in den echt. Te Brielle werd op den 23 Jan 1663 het huwelijk gesloten tusschen hem en Catharina Loenius, weduwe van Willem van Couwenhoven.

Den 16 Oct. 1670 werd Massis beroepen naar Zierikzee en hij ontving zijn ontslag als predikant te Brielle. Op den 8 Nov. 1670 nam de Vroedschap dit besluit: »Es inde Vergaderinge gelesen eene missiue vande Heeren Burgemeesteren ende Regierders der Stadt Sirricxsee, waer bij de selue comen te versoucken de demissie ende ontslaginge van D^o^. Nicolaes Massijs, frans predicant in de fransche Gemeente binnen dese Stadt, waer op gedelibereert sijnde, es den voors. D^o^. Nicolaes Massijs, onaengesijen den seluen van Stadts wegen alhijer niet beropen ofte aengenomen es, egter voor soo veel de Stadt daer aen gelegen es, van sijnnen voors. dienst ontslagen ende gedimitteert."

Jaques Artopé, »Pasteur de l'Eglise Walonne d'Embden," was zijn opvolger. Onder de resolutiën van de Brielsche Vroedschap, genomen op 7 April 1671 leest men: »Es mede bijden Burgemeester Commersteijn gerefereert, hoe dat opt versouck ende requeste vanden E. Kerckenraet der Walsche Gemeente alhijer de Heeren Gecommitteerde Raden gelijeft hadden de vijer jaeren tractement, bij haer Ed: Mo: op den XXV^en^ September 1670 aen Dominus Nicolaes Massijs, haeren gewesenen predicant alhijer, geaccordeert, te continueren ende t' selue te appliceren op ende aen D^o^. Jacques Artopeus, de welcke bij den voors. Kerckenrade, vermits het vertreck vanden voors. Massijs van hijer naer Sirricxsee, in desselfs plaetse beropen was, waer op gedelibereert sijnde es t' selue gehouden voor aengenaem ende voor notificatie,

met last aenden Secretaris, omme de voors. Requeste ende Appostille van continuatie, daerop gevolcht, te registreren, omme naermaels te dienen, daer ende soot behoort, luijdende de selue als volcht:

Copie.

Aende Ed: Mo: Heeren Gecommitteerde Raden van Hollant ende Westvrijeslant.

Vertoont met schuldige onderdanicheijt Nicolaes Massijs, predicant vande Walsche Gemeente inden Briel, dat hij, suppliant, nu den tijt van seventhijen jaeren aenden anderen gecontinueert sijnde geweest inde bedieninge vande voorseijde Gemeijnte op een tractement van ses hondert en thijen guldens jaerlijcx, de huijshuijre daeronder begrepen, van welcke laeste continuatie het laeste vijerde jaer staet te expireren vltimo December deses loopenden jaers 1670, derhalven keert sich den voorn. Suppliant met behoorlijcke eerbiedicheijt tot haer Ed: Mo: goede wille, sij geseijde suppliant als voor henen inden dienst vande bouen genoemde Gemeijnte te prolongeren. Twelck doende etc. Ende was geteijckent: Nicolaes Massijs. In margine stont geappostilleert: Wert verstaen, dat den Suppliant voorden tijt van vijer jaeren inden dienst van predicant vande Walsche Gemeijnte vanden Briel sal continueren. Actum den XXVen September 1670. Onderstont: Ter ordonnantie vande Gecommitteerde Raden. Ende was get.: Sijmon van Beaumont.

Andere Copije.

Aende Ed: Mo: Heeren Gecommitteerde Raden vande Staten van Hollant ende Westvrieslant.

Vertoonen met behoorlijcke eerbiedicheijt de Ouderlingen ende Diaconen vande Walsche Gemeijnte inden Briel, hoe dat haer Supplianten was vergunt een predicant met namen Nicolaes Massijs, volgens het Appoinctement van date den XXVen September 1670 hijer annex, welcken predicant es comen te vertrecken, ende alsoo sij supplianten nu in plaets vanden voorn. Massijs hadden beropen met toestemminge vande Magistraet inden Briel voors. een ander bequaem predicant, met namen Jacques Artopeus, soo ist, dat sij supplianten haer sijn keerende aen UEd: Mo: reverentelick versouckende dat de naem van Nicolaes Massijs mach verandert werden in die van Jacques Artopeus. T' welck doende etc. In

margine stont ende was geappostilleert: Wert verstaen dat haer Ed: Mo: Appoinctement van date den XXVen September 1670, in desen geroert, sal applicerende sijn opden persoon van Jacques Artopeus, tot predicant binnen de Stadt Brielle onder de Walsche Gemeijnte in plaets aldaer van Nicolaes Massijs beropen. Ende wert een ider, dien het aengaen mach, gelast hem daer naer te reguleren. Actum den IIIen April 1671. Onderstont: Ter ordonnantie vande Gecommitteerde Raden. Ende was geteijckent: Sijmon van Beaumont.

Artopé, bevestigd 24 Mei 1671, was tot in 1677 te Brielle werkzaam. Hij zegende 2 huwelijken in van soldaten en doopte 7 kinderen, waaronder twee kinderen van Jacob de Vogel, en den 21 April 1675 een kind van hem zelven, genaamd Frederik Henrij. De »parain" van dit kind was »Mons. Henrij des Marets, ministre de l'église Walonne de Delft."

Den 25sten Maart 1677 traden in de vroedschapsvergadering gedeputeerden binnen van de Magistraten en den Kerkeraad van Breda, die, bij monde van »Ds. Franciscus Plancius, professor der illustre Schoole ende predikant aldaer", de demissie verzochten van Artopé, daar hij beroepen was tot predikant in de »Duijtse" gemeente te Breda. Het gevraagde ontslag werd terstond verleend [1]), en de Vroedschap authoriseerde den Waalschen Kerkeraad op den 27 Maart 1677 tot het beroepen van een' anderen predikant, met de bijvoeging »dat den vroetschappe niet onaengenaem soude wesen de persoon van eenen Ds. Lambinon, doch niet langer als voor die jaren tsedert het laeste consent vande heeren Gecommitteerde Raden noch overich sijnde." De wenk, aan den Kerkeraad gegeven, was niet vergeefsch en werd beroepen den 28 Maart 1677

Godefroid Lambinon; »proposant". Op den 29 Maart werd daarvan bericht gegeven aan de Vroedschap, en deze approbeerde het beroep »met last aenden Secretaris omme acte in forma daervan uit te geven, midts daerbij ofte van wegen Ds. Lambijnon aende Heeren Gec. Raden daerop het welgevallen van haer Ed: Mo: versocht" zou worden.

Daar Lambinon, »installé le 29 Mai 1677", tot in 't begin van 1694 te Brielle predikant was, beleefde hij aldaar de herroeping van het

[1]) Op den 17 Mei 1677 schonken de Magistraten Ds. A. vrij transport voor zijne familie en goederen, „sonder nochtans dat t' selve „zou" werden getrocken in consequentie."

edict van Nantes en de komst der réfugiés hier te lande. Dat ook de Brielsche Regeering de vluchtelingen binnen hare veste wenschte te hebben, blijkt uit hare handelingen. Op den 19 Oct. 1685 committeerde de Vroedschap de Heeren burgemeester Almonde, Tael, Magerus en Van der Poel, »nevens d' Heeren die voor desen tot d' opsight ende regieringe vande wevers ende wollespindershuijsen gecommitteert" waren, »omme naer exempel van andere steden ende plaetsen, bij dese tijtsgelegentheijt, ende mits het groot getal van vlugtelingen, die uijt Vranckrijck om de religie verjaeght werden ende haer in dese landen traghten ter neder te slaen, te overwegen, wat middelen best souden dienen bij de hant genomen, ende hoedanige beneficien ende vrijdommen souden konnen werden geexcogiteert ende uijtgevonden, omme soodanige gevlughte familjen daer mede binnen deser Stede te trecken, tot beneficeringe ende voortsettinge vande voors. hantwercken, haer op alles te informeren, ende de vroetschappe te dienen van haer berigt ende advijs." Nadat de gecommitteerden rapport gedaan hadden, nam de Vroedschap den 10 Dec. 1685 het volgende besluit: »is goetgevonden aen alle persoonen ende famijljes, die om de religie uijt Vranckrijck ofte elders incomen, ende buijten laste ende met haer hantwerck binnen deser stede haer sullen comen ter neder te stellen, te accorderen, sulcx deselve geaccordeert wert bij desen, vrijheijt ende exemptie van togt, wagt ende andere lasten vande burgerije, ende van het regt der gildens, maer oock vanden stadts impost van wijn ende bier [1]), voor hare mesnage, ende verdere immuniteijten ende benefitien meerder, die aende selve om speciale redenen souden behooren te werden vergunt, ende dit alles geduijrende het leven van man ofte vrou, ende vande leste van een beijden die het hooft vande famijlje blijft; alsmede bovendien dat soo wanneer de leste, tsij vader ofte moeder, sal comen te overlijden, de kinderen ofte descendenten vande selve de voorsz. benefitien egter nogh sullen comen te genieten den tijt van vijftien jaren, te rekenen naer het innecomen van hare ouders. Ende is voorts mede goetgevonden

[1]) Op den 20 Oct. 1691 werd door de Magistraten gearresteerd, wie vrij zouden zijn van den „stadtsbierimpost", en tot de vrijgestelden behoorden ook toen „de fransche refugiees" met „de duijtsche en alle de fransche predicanten."

ende den Secretaris gelast hiervan een afschrift te maecken ende tselve te senden aenden Courantier tot Haerlem, om tselve een ende andermalen inde Saterdaegse ende Dingsdaegse courant te drucken."

Op denzelfden dag, waarop de Vroedschap tot het een en ander besloot, nam zij ook maatregelen om, daar de Waalsche Gemeente destijds geen voorlezer had [1]), één der uit la Rochelle gekomen vluchtelingen, die aldaar schoolmeester en voorlezer geweest was, te bewegen zich te Brielle te vestigen. Op het zoo even medegedeelde besluit volgt: »Gelijck mede op het raport van gemelte Heeren Gecommitteerden, gesproocken hebbende met eenige vlugtelingen nu van Rochel gecomen, es goetgevonden te accorderen aen Mr. Jacques Budeau, gewesene schoolmeester ende voorleser inde gereformeerde kerck tot Rochel, soo wanneer hij sigh alhier metter woon ter neder stelt, ende hem niet alleen tot den schooldienst, maer oock tot het voorleserampt inde fransche kerck laet emploijeren, een somme van 50 car. guldens aen gelt ende 50 tonnen turf uijtte armschuijr, niet alleene nu voor eens, maer oock jaerlijcx ten respecte van het voorsz. voorleserampt, een tractamentje van 25 £, [2]) vrij wooninge ende bovendien de voorsz. 50 tonnen turff, ende nogh tgene uijt de diaconije vande fransche gemeijnte (die ontlast werdende vanden armen nu tot haren laste sijnde) aenden selven nogh sal connen vervallen ende betaelt werden. Ende is voorts den voorsz. Jaques Budeau als oock sijn broeder ende swager geaccordeert de beneficien hier vooren gespecificeert, soo wanneer de twee laeste alhier sullen comen wonen."

De pogingen, aangewend om Budeau voor Brielle te winnen,

---

1) Toen eenige Heeren van de Waalsche Synode, die in April 1685 te Brielle gehouden werd, op den 13den dier maand de Magistraten kwamen bedanken „voor deere ende civiliteijt", waarmede de HH. van de Regeering de afgevaardigden „waren gerancontieert", verzochten zij ook, dat de „gemeijnte, die nu van een voorleser ende voorsanger was ontbloot, met een ander wederom mocht werden voorsien."

2) Den 7 April 1691 nam de Vroedschap dit besluit: „dat voortaen sal comen te cesseren de XXV £, tractement vanden franschen voorleser, alsoo den selven nu L £ uijt het tractement vanden derden gerefugieerden fransen predicant betaelt werdt." Zie de hierna voorkomende Res. Vroedsch. 27 Maart 1690.

waren niet vergeefsch, en met Budeau [1]) vestigden zich aldaar ook gerefugieerde predikanten. In de eerste plaats vermeld ik een' predikant, die te Brielle niet gebleven is, maar naar Zwitserland vertrok, genaamd Jaques Papon. In een viertal resoluties vond ik zijn' naam vermeld of wordt hij bedoeld; vooreerst eene Res. Mag. i. d. 17 April 1691, luidende: Es den Secretaris gelast te schrijven aan Niclaes Clignet, postmeester tot Leijden, om quitantie te senden vande toegesonden somme van 187 : 10 : 0 over tgene over de gagie van Dos. *Sjaques Papon*, absente frans predikant, voor de Wede. van Dos. Felle ende den fransen voorleser overgeschoten was, tot desselfs decharge, goetgevonden deselve 187 : 10 : 0 aenstonts aen Dos. Lambijnon toetesenden met ordre om de voorsz. distribuatie daer van te doen. Ende is voorts voor het toecomende verstaen, dat het tgene jaerlijcx sal comen over te schieten van het voorsz. tractament bijden voorsz. Dos. Godefrijdus Lambijnon onder sijnne quitantie ontfangen ende weder aende voorsz. Wede. ende voorleser uijtgekeert werden zal, daertoe den voorsz. Lambijnon bij desen wert geauthoriseert." Voorts eene Res. Mag. van 5 Maart 1695: »Es den Out-Burgemeester Slaats geauthoriseert omme van den Postmeester Clijnjet te mogen ontfangen de vacante gagie vanden gerefugieerenden franschen Predikant, nu in Switserlant sijnde." Vervolgens eene Vroedschapsresolutie van 29 Dec. 1713, luidende: »Op huiden is bij den Hr. Geerard Slaats gedaen reeckeninge vande maniantie ende administratie van sekere penningen, die bij zijn Ed: zedert den jare 1696 waren ontfangen van een frans predicant, genaamt *Papon*, van hier vertrokken na Switserland, beloopende *f* 150 jaarlijcx, volgens conventie, en waar van eens een liquidatie in den jare 1701 voor de kerkenraed van de Walse gemeente is gedaan, blijvende gemelten Heer Slaats boven en behalven drie obligatien, ijder van *f* 500 capitaal tot laste van het gemeene Land van Holland ten comptoire binnen dese stad, en die zijn Ed: uit de voorn. penningen van tijd tot tijd heeft beleid, nog schuldig een somme van *f* 865 : 9 : 0: waarop

[1]) Op den 1 Aug. 1699 accordeerden de Brielsche Magistraten aan de weduwe van dezen franschen voorlezer bij provisie de bewoning van een kamertje in het posthuis.

gedelibereert zijnde, is goedgevonden de voorn. reeckening voor goed op te nemen, en gemelten Heer Slaats voor zijne goede directie en administratie te bedancken, ende dewijl zijn Ed. geerne van dese maniantie en beheringe af was, dat de voorsz. obligatien en het sloth van rekeninge sullen werden overhandigt aan den Heer Dr. Anthonij Taal, als ontfanger vande arme middelen, omme benevens de vorengemelte jaarlijkze recognitie, soo lange Ds. *Papon* in leven sal zijn, in zijne reeckening verantwoord te werden, mits ende behoudens dat zijn Ed. eerstelijk daar uit restitueert soodanige somme van *f* 300.— als over omtrent 6 maanden bij zijn Ed. vande ordinaris Thesaurie deser stad zijn geleend, en ten anderen in toekomende voldoet alsulke noodsakelijke penningen, als de fransse kerck of wel kerkenraad in toekomende tot assistentie van hare behouftigheden requireren sal en bij ordonnantie van Heeren van de Magistraat deser stad sal werden goedgevonden." — Eindelijk eene Res. Vroedsch. van 22 Aug. 1729, waarbij den Waalschen Kerkeraad verzocht werd aan den oud-burgemeester Slaats over te geven eene nog altijd in de consistorie berustende recepisse, »bij sijn Ed. ten behoeve van gem. kerkenraad gepasseert, waar bij bekent dat onder sig heeft berustende een obligatie van *f* 500.— capitaal, beleijt uyt de jaarl. recognitie van Ds. *Papon.*"

In de tweede plaats noem ik Ds. *Simon Felles.* Behalve in de reeds medegedeelde Magistraatsresolutie van 17 April 1691 vond ik dezen vermeld in de volgende Res. Vroedsch. van 27 Maart 1690: »Is goedtgevonden alhier binnen deser Stede te accepteren Dos. ...... [1]) frans gerefugieert predicant, inde plaetse vanden overleden gel. fransch gerefugieert predicant Dos. *Felles*, soo nochtans, dat uijt desselffs tractament sonde werden gevonden een somme van *f* 150.— jaerlijcx, voor de wede. vanden voors. Dos. *Felles*, ende dat uijt de voors. CL £. weder gevonden soude werden een somme van L £, mede jaerlijcx, voor t' gene van Stadtswegen aenden franssen voorleser nu betaelt werdt. Ende werden de Heeren Stadts gedeputeerden ter dachvaerdt nevens den Hr. Burgemeester van Dijck geauthoriseerdt, omtrent den Heere Raedtpensionaris de voors.

---

[1]) De naam is door den Schrijver der Res. niet ingevuld. Men zal hebben in te voegen: *Jean Barbier.*

sake daerhenen te helpen dirigeren, dat t' selve alsoo werde ingeschickt." — Ook het »Regître des Mariages etc." maakt van hem gewag. Het heeft namelijk het volgende:

En Juillet et le 2 d'Aoust (1693) ont eu leurs annonces dans nôtre eglise Monsieur *Jean Barbier*, ministre refugié, resident dans cette ville, et Mademoiselle Catherine Vauquelin, vefve de feu Monsieur *Simon Felles*, en son vivant aussi ministre refugié parmi nous, et ensuite de cela leur mariage a esté benit publiquement dans nôtre Eglise le 9 d'Aoust.

Le 4 d'Avril (1695) fut faite la benediction du mariage de Monsieur Thomas Laurens, natif de Rouan en Normandie, et de Mad^elle^ *Marie Felles* de Dieppe, fille de feu Monsieur *Simon Felles*, en son vivant ministre refugié parmi nous, apres les trois annonces publiez tant chez les flamands que dans nostre eglise.

Volgens het »Register der Dooden, begraven binnen Brielle" begonnen 8 April 1679, werd aldaar den 27 Nov. 1689 »begraven een Frans predicant, genaemt *Jacobus* [1]) *Felle*." En op den 29 Oct. 1686 »Juffr. *Felles* de suster vanden vrans predikant."

Eindelijk zij hier nog medegedeeld, dat de Brielsche Magistraten op den 26 Nov. 1689 het volgende besluit namen: »Sijn de Wede. ende Erffgenamen van Ds. *Felles*, gerefugieert frans predicant alhier, geaccordeert exemptie van het geldt voort' recht vande sepulture vande kerck, voor het doode lichaem vanden voors. Ds. *Felles*, die daer in sal werden begraven."

In de derde plaats vermeld ik den hiervoren reeds genoemden Ds. *Jean Barbier*. Met zijn huwelijk en eene door hem verrichte doopsbediening vond ik alleen zijne begrafenis geboekt. Blijkens het »Register der dooden, begraven binnen Brielle," beg. 10 Febr. 1695, werd op den 4 April 1706 begraven »Ds. Sejan Barbie gerefugeert frans predicant."

In de vierde plaats heb ik te noemen Ds. *Etienne Villet*. Eene Resol. Vroedsch. van 24 Dec. 1686 luidt: »Es goetgevonden een gevlugte frans predicant, genaemt Monsieur *Vijllet* alhier plaetse te geven, ingevolge vande repartitie bijde gesamentlijcke Steden over nogh een aental van 36 predicanten gedaen."

---

[1]) Hier zal men *Simon* moeten lezen.

Dat hij, te Brielle zijnde, in den echt trad en zijn huwelijk met kinderen gezegend werd, blijkt uit de volgende aanteekeningen:

En Avril (1693) ont eu leurs trois annonces dans nôtre eglise le sieur *Etienne Villet*, ministre refugié, resident dans cette ville, et Esther Girard, jeune fille, le premier natif de la ville de Gex, et la seconde de la Rochelle, et ensuite de cela leur mariage a esté benit à Rotterdam.

Le onzieme de Mars (1694) fut presenté au St. batème Pierre Villet, fils du sieur *Estienne Villet*, cy-devant ministre à Merindol en Provence (pasteur refugié ici) et d'Esther Girard, sa femme; le parain a esté Nathan Girard et la maraine Mad.lle Jeanne Gendron; le dit Pierre a ésté batisé par son père.

Aujourdhuy 16e jour de Juin (1697) a esté baptizée Esther Villet, fille du sieur *Estienne Villet*, ministre refugié en cette ville, et de demoiselle Esther Girard, lesquels ont dit que leur fille est née le 11e du present mois; elle a esté presentée au baptesme par mr. Pierre Challié, marchand demeurant à Rotterdam, et par Marie Bareau, femme du sieur Pierre Girard, marchand à Rotterdam, ses parain et maraine.

Aujourdhuy 8e de Febvrier (1699) a été baptizée Esther Villet, fille du sieur *Estienne Villet*, ministre refugié en cette ville et de demoiselle Esther Girard; lesquels ont dit que leur fille est née le 3e du présent mois; elle a ésté presentée au St. Baptême par Etienne Girard et Marie Renaud, femme du sieur Nathan Girard, ses parain et maraine.

Zegt ons het bovenstaande, dat hij één kind verloor, uit het Register der Dooden, begraven binnen Brielle, beg. 1 Febr. 1695, blijkt, dat hem meer dan één kind werd ontnomen, ja dat hij kinderloos stierf. Volgens dat Register toch werd op den 24 Julij 1696 een kind begraven van »domine Vilet"; werd er op den 18 Maart 1698 een kind begraven van »Etiene Villet pro Deo", en werd er op den 2 Nov. 1699 een kind begraven van »domine Vilet frans refuse pro Deo."

Hetzelfde register heeft deze aanteekening: 23 Sept. 1701 begraven »Etienne Villet frans refucee predikant in de Walsche Gemeente". [1]

[1] Onder de bewijzen van eigendom, behoorende tot 5 obligaties, en in het Brielsche archief berustende, bevinden zich de volgende stukken:

Tengevolge van de overkomst dezer »ministres refugiés" waren er te Brielle een' korten tijd »ordinaris ende extraordinaris fransche predicanten." De Magistraten der stad authoriseerden dan ook op den 8 April 1686 den Burgemeester Van Walcheren, »omme met de ordinaris ende extraordinaris fransche predicanten binnen deser stede te spreken, ende deselve wegens de regeringhe te versoecken ende injungeren, ten eijnde alle Sondage tweemael in de fransche kercke mogte werden gepredickt."

Dat de gewenschte harmonie tusschen de gewone en buitengewone predikanten, althans tusschen Lambinon en Villet, wel eens ontbrak, zegt ons, wat in het Register der Ress. van de Magistraten is opgeteekend: »Den 29 April 1692. In gevolge vanden appoinctemente van renvoij bij den Ed: Hove van Hollant verleent, op de requeste van Godefroid Lambinon, ordinaris predikant vande Walsche gemeente alhier, is voor desen Ed: Collegie gecompareert de gemelte Godefroid Lambinon ter eenre ende Estienne Villet, gerefugeert frans predicant, ter andere zijde, dewelke over de differenten ende geschillen, die deselve jegens den anderen hadden gehadt, door intercessie vande Heeren vande Magistraet inder minne sijn overeen gecomen ende veraccordeert, indiervougen ende manieren als tselve bij de naervolgende acte is vervat." Ofschoon er volgt: »fiat insertie van voorsz. acte", ontbreekt de acte in 't Register.

Een dag te voren, den 28 April, had de Vroedschap het volgende besloten: »Es verstaen dat tot onderhoudingh van alle goede ordres, voorcomingh van alle questien ende tot beslissinge vande selve in ende omtrent de consistorij vande Walsche gemeente, alhier voorvallende, sullen werden geëligeert ende aengestelt, sulcx geëligeert werden bij desen dheeren Jacob van der Poel ende

1°. Extract uit het Testament van E. Villet, i. d. 26 Jan. 1695, waaruit blijkt dat V. van zijn jeugd af aan tot de Hervormden behoord heeft.

2°. Testament van Esther Girard weduwe van E. Villet, i. d. 17 April 1727.

3°. Acte van procuratie, gegeven door eenige erfgenamen van de genoemde weduwe te Londen aan N. Girard, tot verkoop van effecten, i. d. 6 Sept. 1732. Afschrift.

4°. Acte als voren gegeven door de erfgenamen te Dublin, i. d. 20 Oct. 1732. Verschillende leden der familie Girard worden in deze stukken genoemd.

Gerardt Slaets out-burgemeester ende Vroetschap deser Stede respectijve tot commissarissen polijtijck met authorisatie omme alle kerckelijcke vergaderingh daer inne cessie te nemen, ende alles te verrighten, wat tot observeringh van alle goede ordres tot Godes eere ende de vreede dienende is." — Later, den 26 Jan. 1694 werden de aangestelde »Commissarissen politijcq" niet alleen gecontinueerd [1]) door de Vroedschap, »maar oock verders geauthoriseert tot de directie en de regering van saaken, deselve Walsche kerke consernerende, bijsonder inde jegenwoordige vacature van den ordinaire predickdienst, door overlijden van Ds. Godefridus Lambinon opgecomen; dog dat in sware en importante saaken alles sal werden gedaen met communicatie van de Heeren van de Magistraat."

Vóór ik van de voorziening in de vacature gewaag, vermeld ik nog, dat Lambinon gehuwd was en kinderen had. Men leest in het Register der gedoopten: »Le 28 Janvier (1691) fut présentée au St. Baptesme la fille de Monsieur Godefroid Lambinon, pasteur de nôtre Eglise, et de Mad.elle Abigaïl de Fineman, sa femme: le parain fut Monsieur Tobie de Gomré, bourgeois et marchand de Nortcoping en Suede [2]) et oncle de l'enfant, comme aijant épousé mademoiselle Elisabeth Lambinon; les maraines furent mesdemoiselles Susanne de Fineman ditte Lambinon et Marie de Fineman ditte Demetrius, grand-mere et tante de l'enfant (la place desquelles a esté remplie dans leur absence par Mademoiselle Susanne Elisabeth Lambinon). La fille fut baptisée par le pere mesme nôtre tres-cher et honoré pasteur, et appellée Susanne Marie." —

[1]) Toen Van der Poel gestorven was, kozen de Magistraten den 22 Dec. 1714 in zijn plaats Mr. François Adriaen van Leijden, die den 18 Aug. 1721 op zijn verzoek weêr als commissaris pol. ontslagen werd door de Vroedschap. In plaats van Slaats werd den 11 Jan. 1716 door de Magistraten tot comm. pol. gecommitteerd de oud-burgemeester Mr. Aalbert Coenen.

[2]) Dat ook de moeder des leeraars in Zweden woonde, blijkt uit Res. Mag. 19 April 1681: „Es Ds. Godefridus Lambinon geaccordeert een keer te mogen doen naer sijne moeder naer Sweden, midts sijne kerck latende waernemen bij een goet proponent, sulcx denselven albereijts heeft gepresenteert." En uit de volgende, in een Trouwregister der Holl. Gemeente te Brielle voorkomende aanteekening: Getr. 17 Jan. 1717, Isebrand Vlielander, weduwenaar, geb. alhier, en Susanna Lambinon, j. d. *geb. te Noordkoppingen*, beide hier woonachtig.

Een ander kind, Pierre Godefroid, werd den 14 Sept. 1692 gedoopt. [1])

»Pendant le ministère de Mr. G. Lambinon" werden in de Waalsche kerk 7 kinderen gedoopt, 5 door hem en 2, waarvan één eigen kind, door Villet. Lambinon doopte behalve de twee genoemde eigen kinderen, een naamgenoot van een der vermelde »ministres refugiés." In 1679 werd namelijk gedoopt Jean Barbier, zoon van Jean Barbier, soldaat. Op den 20 Dec. 1693 doopte Lambinon een jongen, Claude Daniel Moulard, wiens ouders, »parain" en »maraine", allen waren »François refugiez passant par cette ville pour l'Angleterre et l'Irlande." [2])

Het »Regître des Mariages etc." maakt van 7 huwelijksinzegeningen of afkondigingen gedurende Lambinons »ministère" gewag. Twee aanteekeningen, die betreffende de huwelijken van Villet en Barbier, deelde ik reeds in haar geheel mede. Hier zij nog vermeld dat den 26 Dec. 1681 de inzegening plaats had van het huwelijk van Anthoine Keppel, advocaat te Utrecht, en Marie van Keulen, dochter van Jan van Keulen, »ministre de l'Eglise Flamande" van Brielle; op den 1 Febr. 1688 van dat van »Pierre Joubert, natif du lieu de la Motte d'Aigues en Provence, et de Susanne Reyne de la Roque, native d'Antheron en Provence, tous deux embarquez

---

[1]) Op den 19 Dec. 1686 werd een kind van Ds. Lambinon binnen Brielle begraven. Pierre Godefroid Lambinon werd Vroedschap te Brielle. Hier zij nog vermeld, dat te Brielle begraven werden. 27 Oct. 1679 Maria de Finneman, wed. van Jan Daniel Rosade, „meuy" van Ds. Lambinon; 10 Oct. 1704 juffr. Lambinon; 6 Junij 1709 juffr. Susanna Lambinon, en 7 Jan. 1720 de heer Lambinon „tot Rotterdam".

[2]) In 1693, 1694 en ook later in 1698 en 1699 hielden zich onderscheidene refugiés, hetzij uit Frankrijk, hetzij uit Piemont of Savoije, op hun tocht naar Engeland, Ierland of Vlaanderen, door tegenwind daartoe genoodzaakt, eenigen tijd te Brielle op, en moesten dan van het noodige worden voorzien. De Waalsche kerkeraad van Rotterdam zond daartoe een en andermaal geld, maar weigerde ook wel alle gemaakte kosten te bestrijden, zoodat de Brielsche Magistraten in 1695 besloten daarover „in beleeffde termen" te schrijven, en in 1693 zich voornamen, als er niet meer geld werd overgezonden, „de arme menschen met een schuijt naer Rotterdam to senden." In 1699 nam de Vroedschap maatregelen om „ten respecte van de hier over reijsende refugees ende dalluijden" adsistentie of subsidie te krijgen „uijtte penningen van de collecte voor de Piemontoisen," ook te Brielle gedaan. Zie over 't een en ander Ress. Vroedsch. 14 Maart 1694, 26 Dec. 1699 en Ress. Mag. 31 Dec 1693, 15 Jan. 1695, 4 Jan. 1698, 21 Febr. 1699

dans le vaisseau le Mont de Sinaï, faisant voile pour le cap de Bonne Esperance, sous la conduite du capitaine Samuel van Groll, et cela aprez leurs trois annonces publiées dans un même jour, du consentement de Messieurs du Ven. Magistrat;" en op den 8 Mei 1689 van dat van »Paschal Petit, veuf, natif de Roüen en Normandie et de Susanne Valois, native de Châlons en Champagne."

Lambinon, die op den 19 Jan. 1694 te Brielle begraven werd, kreeg niet spoedig een' opvolger. Meer dan een jaar verliep, vóór dat er een »ordinaris" predikant werd beroepen [1]). Op den 6 Sept. 1694 vergaderde de Vroedschap en nam toen de volgende Resolutie: »sijn die van de Walsche Kerckenraat geauthoriseert omme te treden tot beroupinge van een ander ordinaris predicant, dog op deselve wijse als voor desen is 'geschiet ende onder approbatie als van outs gebruijkelijck." Eerst op den 29 Maart 1695 kon de burgemeester Van der Poel »als commissaris politijcq" uit naam van den Kerkeraad aan de Vroedschap berichten, dat door dien raad beroepen was Ds. *Jaques Galand*, »refugees predikant, sig onthoudende binnen de stad Schiedam."[2]) De gevraagde approbatie werd verleend »met ordre aan den Secretaris daar van op te maken ende uijt te geven behoorlijke acte van berouping in forma, mits dat bij ofte van wegen de voorsz. kerkenraet ofte den voors. Ds. Gallant aan de Ed: Mog: heeren gecommitteerde Raden daar

---

[1]) In Maart 1694 zocht de Vroedschap „de vacante gagie" ten deele te verkrijgen voor het onderhoud van de „Fransche ende Savoijsche ofte Piemontse refugees" In Nov. 1695 droeg zij den pensionaris Gevaerts op aan Gec. Raden bij request te vragen, dat „het tractement ofte vacante gagie tsedert 1 Oct. 1694 tot den 24 Maart 1695, als wanneer een nieuwe beroeping is gedaan, bij dese stad genoten" mocht worden. Zooals uit Res. Vroedsch 20 Jan. 1696 blijkt, werd de „vacante gagie" door de stad ontvangen, en er werd op den 22 April 1699 besloten van de ontvangen gelden aan Ds. Galand voor 't transport van zijn goederen *f* 30 toe te voegen „om bijsondere goede redenen nu exterende", aan de Weduwe van Ds. Lambinon „te restitueren een somme van *f* 50 bij haar voor desen verstrect aande twee alhier sijnde franse gerefugeerde predikanten" en aan den heer Slaats „sijn verschot van 78 £, mede voor desen gedaen." — Tijdens de vacature, op den 4 April 1695, werd, zooals ik reeds herinnerde, kerkelijk ingezegend het huwelijk van Thomas Laurens en Marie Felles.

[2]) Dat Ds. Galand, toen „Pasteur de Schiedam", vroeger in Normandie was, blijkt uit eene aanteekening in een Trouwregister der Holl. Gemeente, welke vermeldt dat *Catharina Galand* geboren werd in Normandie.

op het welgevallen van haar Ed: Mog: versocht" zou worden.

In het jaar 1700 gaf de Vroedschap »op het geremonstreerde van Do^s. Gallant" aan dezen de opdracht »omme opden Walschen Sinodum bij gevolge van voorige kercken mede te consenteeren in het gebruijc van de Psalmen Davidts in Walsche Kercke naarden rijm, nu bij den Heer Conrart tot Geneve opgestelt ende gecomponeert [1])."

»Pendant le ministère de Mr. Galand", »appellé le 3 Mars et confirmé le 12 Juin 1695," hadden de afkondigingen plaats van het in 1707 gesloten huwelijk van »Charles Voyer, maistre de l'école françoise de cette ville et diacre de notre église," en werden 5 huwelijken ingezegend; uit de aanteekeningen blijkt dat op den 14 Mei 1702 de echt werd ingezegend van »Jean Jaques Holzhalb, professant l'art de peinture (fils de Monsieur Jean Jaques Holzhalb, marchand à Zurich, et de demoiselle Elizabeeta Regner), et de Louïse *Galand*, fille de Mons. *Jaques Galand*, pasteur de notre église et de demoiselle Marie de Brais;" op den 13 Aug. 1713 de echt van Mr. Jean de Romieu, pasteur de l'église Walonne de Tergoes (fils de feu Mr. Gabriel de Romieu, pasteur de St. Fortunat en Vivarez, et depuis le refuge pasteur à Bienne en Suisse, et de Margueritte Marmien), et de demoiselle Catherine *Galand*, fille de mr. *Jaques Galand* etc.;" en op den 26 Dec. 1712 de echt van Willem van Almonde en Lucretia van der Poel. Het huwelijk van J. Brisset, naar Engeland vertrokken, werd ingezegend door mr. Barbier, ministre refugié [2])." Ds Galand, die dit laatste op den 3 Jan. 1713, dus na Barbiers dood, opteekende, kon wegens het vertrek der gehuwden jaar en dag niet vermelden.

---

[1]) Op den 13 Sept. 1729 besloten de Magistraten den ontvanger van de arme middelen te qualificeeren tot betaling van de gelden noodig voor het aanschaffen en binden van de psalmbundels volgens de nieuwe berijming, tot wier invoering ook de Brielsche Regeering hare toestemming gegeven had. Zie Res. Mag. 13 Sept. 1729, 3 Febr. 1731 en 2 Jan. 1734.

[2]) Daar Barbier nog met Galand werkzaam was hebben wij ook aan hem te denken bij de lezing van Resol. Mag. 2 Dec. 1702, waarbij besloten werd ook „de Walsche predicanten" uit te noodigen tot deelneming aan de feestelijke viering van een „solemnelen dankdag" voor de verijdeling van de aanslagen des vijands, en voor de verovering van „Keijsersweert, Venlo, Roermonde etc., het nemen vande spaanse silvere vloot etc."

Behalve de twee kinderen van Villet, waarvan ik reeds sprak, werden er tijdens Galands werkzaamheid 5 kinderen gedoopt, waaronder op den 5 Aug. 1708 een zoon van »Jean Jaques Holzhalb [1]), premier lieutenant dans le bataillon Suisse d'Escher et de mademoiselle Louïse Galand, genaamd Gerold Holzhalb en geboren 26 Juli 1708 (de maraine was »mademoiselle Catherine *Galand*, tante du dit enfant"); en op den 13 Febr. 1704 een meisje, »Elizabeth Lane, fille de Thomas Lane, sergent etc La dite fille est née dans un vaisseau anglois sur la Meuse, qui attend un vent favorable pour aller joindre la flotte, qui doit aller en Portugal, pour y conduire Charles 3e, Roy d'Espagne, Archiduc d'Autriche, fils de l'Empereur regnant." Op den 18 Junij 1709 werd door Ds. Galand voor 't laatst gedoopt, en de plechtigheid werd toen bediend aan »Marie Sara Boset, fille de Daniel Boset et de Marie Barbe, cy devant habitans du Palatinat." De aanteekening betreffende dit kind eindigt aldus: »La dite Marie Sara est née dans un vaisseau, qui est sur la Meuse, qui avec plusieurs autres attendent un vent favorable pour transporter dans la Pensylvanie plusieurs familles du Palatinat et d'ailleurs, ausquelles la Reine d'Angleterre donna des terres à tous ceux, qui vont s'ij établir. J'ay cru que je ne devois pas refuser au dit Daniel Boset la consolation qu'il m'a demandée de baptiser son enfant, avant que d'entreprendre un si long et si penible voyage; je le recommande luy et sa famille à la grace et à la garde de Dieu."

Kort vóór hij stierf, wendde Galand zich tot de Magistraten zijner woonplaats met een klacht »over de folie en insolentie van zijn huisvrouw." Als een staaltje hoe zulke ongelukkigen destijds werden behandeld, deel ik hier een paar resoluties mede:

Resol. Mag. 29 Sept. 1714. »Op de klagt gedaan bij den Heer Galland, Frans Predicant alhier, over de folie en insolentie van desselfs huisvrouw soo ten sijnen regarde als ontrend 't publicq, met versouk van de vereiste orderes tot voorsieninge van t'selve te willen stellen, soo is goedgevonden, alsoo ons klaerlijck blijckt deselve in 't verstand geturbeert te sijn, haar door een stadsboode

[1]) In het Register der Dooden, te Brielle begraven in 1702, staat opgeteekend, dat den 12 Dec. begraven werd een kind van *Johan Holsthals*, waarvoor men zeker *Holzhalb* lezen moet.

te laten aenseggen, dat sij voor Dingsdag naastkomende haar uit dese stad sal hebben te begeven, of bij weigeringe van dien dat wij haar ten haeren costen sullen vast setten, authoriseerende den voorn. Ds. Galland, bij continuatie van de voors. raseruie en geckheijd, sijne voorsz. huisvr. te mogen confineren ter plaatse, daar 't best met sijn interest en haar versekerheijd sal overeenkoomen." Resol. Mag. 5 Nov. 1714: »Op de requeste, gepresenteert bij de kinderen van Ds. Jacques Galland omme authorisatie tot het confineren van haarlieder moeder Maria de Brais, alsmede omme de boedel van haar voorn. ouders te mogen redden, mitsdien de goederen te vercoopen ende de schulden te betaelen, beloovende de voorsz, haar moeder altoos te zullen houden buiten laste deser stad, is daarop gedelibereert sijnde goedgevonden de suppliauten haar versouk te accorderen, mits etc."

Ds. Galand werd den 2 Nov. 1714 te Brielle begraven. De Vroedschap, die aan 's mans kinderen op den 24 Jan. 1715 »boven het vierendeel jaar, waarinne haarl. vader gestorven was," niet meer dan »een vierendeel jaars gratie" accordeerde [1]), authoriseerde op den 17 Maart 1715 de Heeren Commissarissen en den kerkeraad om loco Ds. Galand zoo spoedig doenlijk een anderen predikant te beroepen en aan haar te presenteeren. Op den 1 Mei 1715 ontving de Vroedschap bericht dat eenpar g tot opvolger van Ds. Galand gekozen was *Daniel de Loches*, predikant te Doornik, en zij approbeerde dat beroep evenzeer eenparig [2]). Op den 25 Jan. 1717 conformeerde de Vroedschap zich met de door de Magistraten onder approbatie genomen Resolutie van 19 Jan. waarbij aan Ds. de Loches

---

[1]) Res. Vroedsch. 24 Jan. 1715: „den Heer Burgemeester Slaats heeft in overweginge gebragt, dat de kinderen en erfgen: van Ds. Jacques Galand, in zijn leven frans predicant binnen dese stad, zijn Ed.: hadden versogt te mogen genieten boven het vierendeel jaar, waar inne haarl. vader was gestorven, nog het halve jaar tractement van gratie, 't gene de Heeren Gec. Raden waren gewoon te geven, als er weduwe agter bleve: op het welcke gedelibereert zijnde, is goedgevonden, dewijl gemelte kinderen van Ds. Galand middelerwijlen geen versorginge doen van predikdienst, en dat na alle apparentie voor d'expiratie van het halve jaar een ander frans predicant alhier sal zijn beroepen, deselve kinderen of wel hare moeder maar een vierendeel jaars gratie t' accorderen."

[2]) Van den last om het welgevallen van Gec. Raden te verzoeken op het beroep was toen geen sprake. Er staat althans niets van genotuleerd.

»om desselfs goede diensten ende sonder het te trekken in consequentie geaccordeert werd ordonnantie van *f* 50 op den ontfanger van het arme middel'"[3]); ruim een jaar daarna, in Sept. 1718, werd de predikant beroepen als leeraar bij de Waalsche Gemeente te Leiden; hij verzocht den burgemeester Slaats zulks aan de Vroedschap te berichten en op den 25 Sept. 1718 werd het bericht aangenomen voor notificatie.

»Pendant le ministère" van De Loches, »appellé le 24 Avril et confirmé le 14 Juillet 1715," werden in de Waalsche kerk 6 kinderen gedoopt, tot welke behoorden Jacoba Catherina van Almonde, geb. 30 Dec. 1715, ged. 1 Jan. 1716, en Jacob van Almonde, geb. 5 Sept 1718, ged. 11 Sept. 1718, kinderen van Guillaume van Almonde, Raad der stad, en Lucrèce van der Poel (de »maraine" van het tweede kind was zijn tante Elizabeth van Almonde); Jeanne Godfride Warrij, geb. 30 Juni 1716, ged. 5 Juli 1716, en Susanna Godefrida Warrij, geb. 3 Aug. 1718, ged. 17 Aug. 1718, kinderen van Jaques Warrij, Majoor, en Ildegonda Blanche; en Jeanne Rousset, geb. 23 Febr. 1718, ged. 27 Febr. 1718, dochter van Jaques Rousset en Marie Louise Perret. Tot »maraine" had het laatste kind Mademoiselle Jeane de Loches.

Het »Regître des Mariages etc." maakt van geen huwelijksinzegeningen tijdens het verblijf van De Loches gewag. Eerst in 1719, den 3 Oct., »pendant la vacature," werd er in de Waalsche kerk weer een huwelijk ingezegend, dat van den burgemeester Jean Cobmoyer en Marie Françoise Fagel.

Voordat ik melding maak van de vervulling der vacature, deel ik nog mede, dat de »commissaris politicq" Van der Poel, uit naam van den Kerkeraad op den 14 Maart 1716 »geremonstreert hebbende dat haar was toegezonden een missive van de Walse Gemeente te Middelburg met notificatie dat zij van eenige franse vlugtelingen, aldaar aangekomen, haar proportioneel gedeelte geliefde te ontfangen," aan de Magistraten verzocht hun »goedvinden daarop te

[1]) Bij zijn komst verzocht De Loches *f* 50 voor zijn transport van Doornik. De Magistraten namen daarop den 11 Jan. 1716 deze res.: „besloten indien uit het vaceerende franse tractement sooveel sal werden geconsequeert, dat die *f* 50 daar uit sullen konnen werden voldaen, in soodanige gevalle en anders niet deselve voor dese maal sullen werden voldaen."

verstaan," op welk verzoek werd besloten: »is goedgevonden, dewijl wij alhier genoeg met arme menschen belast zijn, de fransche gemeente zeer klein en geen middelen of effecten is hebbende, hetzelve af te slaan."

(*Wordt vervolgd.*) H. DE JAGER.

Armenische kerk op Boomsloot te Amsterdam. (XXVIII, bl. 349). Gaarne schrijf ik over, ten dienste van den vrager, wellicht ook tot genoegen van anderen, wat ik daaromtrent heb meêgedeeld op eenige Bijblaadjes van 't Amsterdamsche preêkbeurtenbriefje, van 't jaar 1868. — De handel op Smirna en andere Levantsche steden bracht hier, (te Amsterdam) in de 17den eeuw, eenige Armenische Christenen, aan welke gezindte door Heeren Burgemeesteren den 30 januari 1714 werd toegestaan, »een huis te mogen kopen, om daar een kerk van te maken tot oeffening van hunnen godsdienst." Op 28 februari van dat jaar kochten Babisan di Sultan en Nicolaas Theodoor, voor rekening en ten behoeve van de Armenische gemeente, een pakhuis en erve op Dwars-Boomsloot. Op die plek werd eene kerk gebouwd, genaamd *de Heilige Geest.* In 1731 werd bepaald: »dat ieder Armenisch koopman, lidmaat der parochie en zich te Amsterdam met den koophandel bevindende, voor de kerk zou bijdragen, en zoo mede de reizigers." Later werd die bepaling nog eens bevestigd, met bijvoeging, dat, als er te kort kwam, de gezamenlijke leden dat zouden aanvullen, »opdat de troost van de gemeente, die de Heilige kerk is, bestendig blijven moge." In een stuk van 16 nov. 1774, inhoudende de aanstelling van zekeren Daniële tot priester, wordt gekläagd over het gering getal van lidmaten en over 't verlies, door de gemeente geleden in den dood van zekeren Apostolo di Pauolo, die »een der oprechten" was. In 1806 vertrok de laatste priester. In 1826 waren er nog drie leden der gemeente: Stephan di Gabriël, en de gebroeders Alexander en Michiel di Massé. In 1835 stierf Stephan di Gabriël, »de laatst overgeblevene der belijdenis van Ararath," die zich als zoodanig bevoegd had geacht bij uitersten wil te bepalen: »dat kerk en goederen *in perpetuum* zouden blijven het eigendom der Armenische gemeente te Amsterdam, dat daarop noch Patriarch, noch Bisschop, noch afgevaardigde der Armenische

natie eenig eigendomsrecht zou kunnen uitoefenen, en dat zijne echtgenoote in de kerk zou blijven wonen en voor dezelve zorgen, tegen een jaarlijksch inkomen van tweehonderd gulden." Tegen deze beschikking kwam in 1838 de Aartsbisschop van Smirna in verzet, beweerende, dat hij en de Armenische natie te Smirna als de eenige ware eigenaren moesten worden beschouwd. De zaak werd niet doorgezet en bleef onbeslist. In 1839 werd door de Rechtbank een curator benoemd, — Mr. A. J. Lublink, — tegen wien belanghebbenden hunne rechten zouden kunnen doen gelden De goederen waren intusschen grootendeels in 't bezit geweest van den heer Engelberts, als procuratiehouder van den Armenischen Bisschop van Smirna. In 1840 beweerde zekere Anna di Karakos Eganoff, huisvrouw van Daniël van Bruggen, het laatst overgebleven lid der gemeente te zijn, en alzoo recht op onderstand te hebben uit de kerkelijke goederen, maar werd in haren eisch niet ontvankelijk verklaard. Ook bleven zonder gevolg de aanspraken, waarmede in 1845 Nerses Catholicos optrad, Patriarch der Armenische kerk te Etschmiadzine. Later is de kerk verhuurd geweest aan den heer Pogge, die fungeerde als predikant eener »oud-Luthersche gemeente." — Daarna is 't gebouw gebruikt door de gemeente »van de Apostolische zending." — Na den heer Lublink was curator mr. L. H. Kuhn, onder wiens beheer dus toen kerk en fondsen berustten, benevens onderscheidene documenten en goederen, als miskelken, wierookvaten, crucifixen, kerkboeken, altaarkleeden, priestergewaden en sieraden. In 1874 zijn al deze bezittingen afgegeven aan 't Russische Gouvernement. De kerk is verkocht en ingericht tot een Roomsche school. 't Is een net, eenvoudig gebouw. Het Lam, (agnus Dei) boven de deur, werd in 1749 ten geschenke gegeven door den priester Joannes de Minas, van Amasia geboortig. Omstreeks denzelfden tijd werd de binnenste ingang der kerk vernieuwd op kosten van den kerkmeester Arachiël di Paulo, geboren te Ispahan Gulpha, (Djoelfa), de voorstad van Ispahan.

E. LAURILLARD.

Vereeringen aan den paltzgraaf en de paltzgravin in 1612—'13, en 14. Den 14 febr. 1613 huwde Frederik, paltzgraaf van den Rijn, later koning van Bohemen met Elizabeth, eenige dochter van koning

Jacobus I van Engeland. De hier volgende lijst, »*Staet van defroyementen eñ vereeringhe gedaen aen de Palsgraef eñ Palsgravinne in* 1612—1614," vond ik onder andere stukken op het archief van Axel, en achtte ik belangrijk genoeg om haar over te schrijven en voor haar een plaatsje te vragen in den Navorscher. Wij zien er uit, dat, toen de paltzgraaf naar Londen ging om te trouwen, hij zijne reis deed door onze republiek en te 's Gravenweerd ontvangen werd door kap. Daij; dat prins Hendrik van Nassau bij dat huwelijk tegenwoordig was; dat aan de nieuwgetrouwden op hunne terugreis even als aan hun gevolg [1]) veel geschenken gegeven en zij kostelijk onthaald werden, ja dat zelfs in den hof van »Prince Hendrick" een tournooispel werd gehouden; dat de nieuwgetrouwden, alvorens ons land te verlaten, eenige steden bezochten, waar zij ook een gul en rijk onthaal genoten en eindelijk, dat prince Hendrick van Nassau als ambassadeur gezonden werd naar Heydelberg, om uit naam van H. Hoog Mo. getuige te zijn bij den doop van den eerstgeboren zoon uit gemeld huwelijk, kostende dit al te zamen de som van 367,929 ponden 12 sch. en 7 deniers. Achter die lijst volgen nog een brief van koning Jacobus van 31 mei 1613, waarin hij zijne tevredenheid en ingenomenheid betuigt over het gulle onthaal zijner dochter en schoonzoon, alsmede dat hij »aulx aultres testifications d'amour et dévotion", steeds gedachtig zal zijn »pour nous en acquitter au pareil, quand vos occasions le requerront", en daarop een antwoord van de St. Gen. van 21 junij 1613, waarbij zij hunne tevredenheid betuigen aan Jacobus, hun bondgenoot, doordien hij belooft zich die »publicque demonstrations de respect, joije, affection", gedaan ter eere zijner dochter en schoonzoon, steeds te herinneren, terwijl zij verzekeren »le faire encore en toutes occasions pour faire paroistre nr̃e gratitude envers V. Majesté —".

Staet van betaelingc gedaen ter saecke van Defroyementen, vereeringhen als anders aen den Cheürvorst Paltz ende de Palsgravinne met desselfs suite door ordre van Ho. Mo. H.H. St. Generael der Ver. Nederlanden in de jaeren 1612, 1613, 1614 geschiet:

---

[1]) Onder de heeren van 't gevolg des paltzgraven vind ik zijnen secretaris Livinus Dathenus genoemd; en onder de geschenken aan de heeren van het gevolg komen 6 kaartboeken voor van Mercator.

Reynier Casembroot voor een' grooten diamant daermet de Cheurvorst Paltzgrave *treckende van hier naer Engelandt,* om sijn huywelijck met des Çonincx dochter te voltrecken, vereert is geworden, by ord. van 15 oct. 1612 † 15700- 0-0

De waertinne in den eenhoren voor daccommodatie ende logeringe van den Grave van Solms als Groothoffmeester vañ Cheurfurst Paltzgrave by ord. van 1 oct. 1612 † 100- 0-0

Capn. Daij over oncosten bij hem gedaen int ontfangen vañ paltzgrave opt fort van sGravenweert by ord. van 3 nov. 1612 † 366-19-0

Dheeren Martiny, Grogorij ende Dirck Bemmel over onkosten gevallen int herwaerts conduiseren vañ Ch. P. by ord. als boven. † 410- 0-0

Jan van der Poel over oncosten gedaen tot onthaelinge van Cheurvorst Paltzgrave by ordon. als boven. † 759-13-6

Prince Heyndrick van Nassau deselve toegeleyt voor subsidie tot syne reyse naer Engelant opte hoochfeeste ofte bruyloft van den Ch. P. met de Princesse aldaer by ord. vañ 12 feb. 1613 † 16000- 0-0

Deselve Prince noch geaccordeert tot betaelinge vañ oncosten op deselve reyse gevallen by ord. van 28 feb. 1613 † 10200- 0-0

De Prince van Portugael voor twee peerlen daer met de Palsgravinne vereert sal worden by ord. X apr. 1613 † 9000- 0-0

Willem Kick coopman over seeckere partyen vergult lackwerck daermet de Palsgravinne vereert sal worden by ord. 20 apr. 1613 † 1500- 0-0

Deselve ter saecke als vooren by ord. XI meij 1613 † 1200- 0-0

Augustyn Thijsz over coop van een goude naelde met een diamant daermet de Palsgravinne vereert is by ord. VI meye 1613 † 1825- 0-0

Osten Meeus cum suis over levering van verscheijden damastwercken vereert als boven by ord. X meye 1613 † 11992- 0-0

Jan van Wely in betaelinge van een karcant met 36 diamanten ende een snoer met 25 peerlen, daermet de Paltsgravinne vereert is geworden by ord. 17 mei 1613 † 32000- 0-0

Theodoor Loeckemans in betaelinge van een silvere vergulde spiegel van gedreven ende geamailleert werck, vereert als boven by ord. 22 mey 1613 † 1200- 0-0

Jan Thonisz peerdecooper in betaelinge van de peerden omme te vereeren aen den hertoch van Lennox, Grave van Arondel, Visconte de Lisle, baron de Harington, ende Generael Cicill by ord. 24 mei 1613 † 4580-16-0

Philibert Logie tot betalinge van verscheyden aerbeijders geaerbeijt hebbende aen de tournoybaen in den hoff van Prince Heyndrick by ord. van 16 junij 1613 † 338-16-0

Mr. Matheeus Metselaer voor verscheijden wercken, gemaeckt int hoff van Grave Heyndrick tot accomodatie van Palsgrave by ord. alsb. † 168- 0-0

Symon Heyndricxz timmerman in betaelinge van wercken en hout tot accommoditeyt etc., by ord.: als boven † 2945- 4-0

Allert Claesz Smith ter saecke ende bij ordon. uts. † 286- 0-0

Vincent Hendricxz Glaesmaecker ter saecke ende bij ord. uts. † 24-12-0

Willem Adriaensz schrijnwercker ter saecke ende by ord. uts. † 165- 0-0

Jan Philipsz Rottegater vierwercker over het maecken ende gedaen oncosten van vierwercken tot plaisier van de palsgravinne gebrant bij ord. 18 junij 1613 † 300- 0-0

Corn. Aertz. Vaeck over de coop van ses offgesette Marcates Caertboucken vereert aen de Heeren van heure hoochede den Palts gevolch by ord. 17 junij 1613 † 318- 0-0

Noch over oncosten, voor de kettingen ende gouden medaillien daer met den Heere Secretaris Lievinus Dathenus ende andere van heure hoochende gevolch, vereert sijn bij ord. van 29 junij 1613 † 4336- 6-0

Seger Hartgers weert int witte Cruijs over teeringe bij den Heere Blaihmans van heure hoochede gevolch gedaen, by ord. uts. † 28-14-0

Pieter Harmansz weert over teeringe gedaen bij verscheyden persoonen van heure hoochede de Palts suite bij ord. 7 aug. 1613 † 151-17-0

Esauw Riviere weert op de plaetse alhier voor teeringe gedaen bij verscheijden personen vañ palts bij ord.: 7 aug. 1613 † 1865- 2-0

Andries van Steenwyck ter saecke eñ by ord. uts. † 1067-14-0

Pieter van Aecken weert in de Swaen alhier ter saecke ende by ord. als vooren † 1149-10-0

Jan van Leeuwaerden ter saecke ende by ordoñ. uts. † 828-18-0

Gooswinus Meurskens over de dispensie gedaen bij de Gravinne van Nassau ter oorsaecke van heure hoocheden, hier ontboden synde bij ordoñ. uts. † 1303-15-0

Willem van Bavendael weert in de gouden leeu over teeringe bij eenige van de suite van heure H. de Ch. P. ende de Palsgravinne gedaen bij ordoñ. uts. † 1303-15-0

Harman van Middelcoop ter saecke ende by ord. uts. † 1542- 0-0

Dirk Muijser ter saecke uts. † 777- 4-6

Jan van Thoornvliet ter saecke ende by ordoñ. uts. † 631-12-0

Jan Metsel ter saecke uts. † 189-15-0

Jacob Barentsz ter saecke ende by ordon. uts. † 490-10-0

Den notaris Danckaert ter saecke ende by ordonn. uts. † 617- 6-0

Frans Pothorst ter saecke ende bij ord. uts. † 477-14-0

Mayken Jans uts. † 308-10-0

Jacob Janss by ordoñ. uts. † 313- 7-6

Lenert Crispijn Schipper over 't vervoeren van eenige van de suite vañ Phalts eñ deselve gespijst te hebben by ordon. als vooren † 245-11-6

Jeroen Adriaensz over de teeringen gedaen by de Coetsiers eñ Palfreniers vañ Palts by ordon. uts. † 162-10-0

Jacob van Nes over het onderhouden van 17 peerden van de suite van den P. by ordon. uts. † 159- 4-0

Hubrecht van Suydervliet onder secretaris van 's Gravenhage ende Floris Joosten tot eene vereeringe voor de moeyten int fourieren vant gevolch vañ P. by ordoñ. uts. † 100- 0-0

Verscheyden persoonen over saecken ten dienste van P. gedaen by ordoñ. uts. † 117- 4-0

Samuel Vileers voor extraordinaris diensten int fourieren van de suite. † 75- 0-0

Jan van Herderssum ende Guill. Couwenburch deurwaerders van Haere Ho: Mo: Camere voor extraordinaris diensten geduyrende 't aenwesen van P. gedaen by ordon. uts. † 60- 0-0

Hendr. van der Mijl cum suis goutsmeden over het prijseren van Juweelen dmede haere Hoocheden vereert sijn by ordoñ. uts. † 60- 0-0

Jan Dirkz. Muijser over tvoeren van ses peerden H. Hoochede bij ord. uts. † 56- 8-0

Lenaert Adriaensz en Will. Cornelisz over tonderhouden van acht peerden. † 57- 6-8

Hend. Ghysbrechtsz over voeragie van seven peerden van H. hoocheden † 33-13-0

Maijken de Bridere ende Isabella de Pesijn over het visiteren ende prijseren van verscheyden Damasten, d̄mede haere Hoochede vereert syn † 36- 0-0

Corn. Bal over stalhuijr van Peerden van h. Hoochede gevolch † 31- 9-0

Claes v. den Bosch ende Wouter Symonsz haer toegeleyt, dat sij de fouriers tot logeringe van Haere Hocheden gevolch hebben geässisteert † 24- 0-0

Corn. Matheeuusz over seven kisten daerinne het damastwerck voor H. H. gepackt is † 24- 0-0

Jan Adriaensz over tonderhouden van vier peerden eñ vier dienaers van h. hoocheden † 22-18-0

Jan Jansz Houthuijn over teeringe by den fourier vañ P. gedaen † 13- 4-0

Jan Franchoijs over gelogeert te hebben de principaelste waster van Phalts † 9- 6-6

Léon de Fruytere over oncosten gevallen ten huijse van sijn Exc. Grave Hendr. v. Nassau int tracteren en accommoderen van Ch. P. in den voorl. herbst doen deselve hier vuyt Duitsland gecome is, om naer Engelant te trecken by ord: vañ 22 jan. 1613 † 20128- 9-0

Denselve Léon de Fruytere noch over oncosten int selve hoff van syn Exc. gevallen int tracteren en accommoderen van haere H. de P. en P.ne doen deselve in de voorleden maent Meye vuyt Eng. hier gecome syn, by ordon. van 17 aug. 1613 † 44907-16-0

Dheere Voocht over de oncosten gevallen binnen Aernhem int tracteren ende accommoderen vañ palsgraeffinne by ordon. 18 Sept. 1613 † 14530- 4-0

Dirk Sennij tapissier over de huijre van vscheyden tapijten tot accommodatie vañ Palts by ōrd. uts. † 1275- 0-0

Barent Woutersz tapissier ter saecke ende bij ordoñ. als vooren † 390- 0-0

Dheere Borre van Ameronge over oncosten verstreckt aen waegens den P. gedient hebbende † 409- 0-0

Pierre Lequier en Barent Woutersz ter saecke sij geaerbeyt hebben aen tapyten daermet haere H. de P. en Pne vereert syn † 80- 0-0

De weerdinne in den Eenhoorn over teeringe gedaen by een Engels gesante ter oorsaecke vañ P. hier gecomen by ordoñ. 28 Sept. 1613 † 195-13-0

Jean Bouteville ter saecke ende by ord. uts. † 18- 0-0

Adam Dibbets ter saecke van specerien voor de hoffhoudinge van syn Extie tot Arnhem gedaen, doen die Palsgraeffine nae Duytschland by syn Exie geconvoyeert wiert by ord. 26 oct. 1613 † 67-15-0

De magistraet der Stad Rotterdam over de oncosten gevallen int tracteren vañ Cheurfurst ende syne Gemaelinne by ord: van 6 dec. 1613. † 8821-18-0

Jan van Houte weert in den Morian alhier over taccommodement vañ Grave van Solms met haer H. gecomen by ord. van VII dec. 1613 † 37-10-0

Guill. Couwenburch voor dat sijn huysvrouw v̄sien ende gewassen heeft het linnen vant lant, dat te dienste van P. gebruyckt is en gebruyckt zal werden by ord. 1 feb. 1613 † 13-16-0

Passchier Lammertin over het packen ende sorteren vañ damasten, daer haere hocheden mede vereert syn by ordoñ. 6 aug. 1613 † 10- 0-0

Lenert Gerritsz over stalhuijr van eenige peerden van Palts. † 12- 0-0

Court van Dulmen over elff dagen geaerbeijt te hebben aen de tapyten dmede h. H. vereert sijn by ordoñ. van 18 sept. 1613 † 11- 0-0

De magistraet der Stad Dordrecht over oncosten gedaen int tracteren vañ P. ende syne Gemaelinne by ord. 6 dec. 1613 † 12459-18-6

De Gecommitteerde vañ vrouwe Graefinne van Nassau over het maecken van twee dorsseretten tē dienste van h. hochede de P. en Pne by ordoñ 5 dec. 1613 † 3722-16-0

Item aen verscheyde presente ende andere extraordinaire oncosten,

daermede haere voorñ. Hooch. ende die van haere gevolge vereert ende geleden syn by ord. 9 nov. '13 † 26639-16-0

Adriaen Mauritsz hem tougevoucht boven 24 £ by hem ontfangen voor de huyre van vier stucken tapyten, d̄met de P. geaccommodeert is geweest by ordon. 7 dec. 1613 † 60- 0-0

De magistraet der stadt Leijden over oncosten gedaen int tracteren van P. ende Pne by ordoñ. van 26 feb. 1614 † 8310- 5-8

De magistraet der stadt Haerlem ter saecke ende by ordoñ. als vooren † 4500-12-0

De magistraet der Stadt Amstm ter saecke ende by ordoñ. als vooren † 18406- 7-6

Wouter Claesz Paspoort pachter over de burgers impost van de wijnen, ingeslagen annis 1612, '13 tot het defroijement van Ch. P. en syne princesse by ord. uts. † 2656- 4-11

Govert Pieterz Knoll pachter ter saecke ende by ordon. uts. † 1384- 4-0

Robbrecht Pietz Schilperoort pachter ter saecke van burgers impost van bieren ter voors. tijde ende eijnde als vooren ingeslagen by ordonn. uts. † 634-15-0

Ghysbr. Adriaensz pachter ter saecke ende by ordon. uts. † 242- 9-0

Dirk Siersz ende Wm Janz voort opvoeren van voorñ. bieren † 11- 0-0

De magistraten der steden van Nimwegen eñ Bommel over oncosten gevallen int tracteren van P. en Pne by ord. 26 feb. 1614 † 2826-19-0

Graue Heyndrick v. Nassau over oncosten te doen opden Kinderdoop van eersten geboren soone van Ch. P. tot Heydelberch van H. Ho. Mo. derwaerts gezonden werdende als Ambassadeur om als compater van wege haere Ho. Mo. nevens andere d̄over te staen by ordon. lesten febr. 1614 † 15000- 0-0

Deselve ter saecke als vooren over geleden oncosten aldaer ende op de reijse int wederkeeren gevallen by ordonn. van 20 sept. 1614 † 10000- 0-0

Dheeren Staten van Utrecht over oncosten gedaen int accommoderen ende tracteren van den P. ende sijne Princesse by ordonn. XIII mt 1614 † 25311-15-2

De weerdinne in den Eenhoorn over teeringen by den Oversten Schoonburch als Gesante vañ Ch. P. gedaen by ordon. 4 apr. 1614 † 833- 8-0

Jan Gerritsz Oosterlingh cum suis over het maecken van twee coppetassen van gout met een gulde doose vereert op den kindēdoop vañ Ch. P. tot Heydelberch by ordon. 15 mei 1614 † 11768- 4-0

Adriaen Pietz Smout pachter hem geaccordeert voor de impost van de geslagen beesten, geduijrende het defroyement van den P. ende Pne by ord 11 junij 1614 † 800- 0-0

Den overste Schoonburch als Gesante van Cheurfurst Paltsgrave hier aen haere Ho. Mo. gesonden over een goude kettinge daermet deselve vereert is geworden by ordon. 20 sept. 1614 † 1001-13-0

Somma van de partijen hier vooren vermelt, ter oorsaecke van den Cheurvorst Paltzgrave en de Paltzgravinne gedaen beloopt tsamen 367929-12-7

Segge: IIJc LXVIJm IXcXXIX L,twaelf sch., seven deniers van XL grooten tpont.

Copie.

Aux haults et puissants Seigneurs noz bons amys et alliez les etats generaulx des provinces Unies des Pays-Bas.

Haults et puissants Seigneurs, — A diverses fois et en divers subjects vous avez donnez des preuves signalées d'affection que nous portez mais mille plus démonstratifve ny de bienveuillance ny de la fermeté de nostre conjunction (la quelle non seulement le bien civil mais cellui de la religion estrainct) que celle qũ'avez manifestée au recuel, et traictement de l'Electeur palatin nostre Gendre, et de nostre treschère fille, le quel est party de Vous de si grande franchise et magnificence qu'il monstre clairement de qu'elle source telles démonstrations se derivent, vous y avez adjousté pour les mesmes respects, et pour faire honneur au Prince, nostre gendre davoir satisfaict à ce que tant de nostre part comme de celles des princes de l'Union il vous alloit désirer, le quel vostre faict ainsi comme il est conforme à la prudence, de la quelle vous vous gouvernez en toute choses, soit pour le regard de la religion, soit pour le respect politicque, aussi joinct aulx aultres testifications d'amour et

devotion, nous oblige à en tenir vive memoire pour nous en acquitter au pareil, quand vos occasions le requerront.

(dessoubs est escript)

Votre bien bon amij

Escript a Greenwich le 31 mey 1613. (signé) Jaques R.

Copie.

Sire —

Les lettres de Vostre Maté escriptes à Gr. 31 may dernier nous ont esté presentées ce jourd'hui en nostre assemblée par le Sr Rodolphe Winwood Chevaillier ambass: de vostre M. et avons par icelle et la proposition du dict Sr Amb. avec grand plaisir entendu le bon contentement que Vre M. a des bons offices faictes par nous les Superieurs et Magistrats des prov. et villes de ces Paijs en la réception de leurs altezes le prince Elect. Palatin votre gendre et de Mad. la Princesse Electrice palatine votre treschère et treshonnore fille Unicque comme de mesme en l'alliance faicte avec son alteze dela part des princes protestants d'allemaigne dont remercions V. M. bien humblement, asseurants icelles que tout ainsij que nous avons tousiours eu en tres singuliere recommandation d'advancer et faire ce que seroit agreable à V. M. que de mesme esperons par la grace de dieu de continuer encore à l'advenir cest pourquoy que tenons asseure nostre publicque demonstration de respect, joye, affection, que portons aux sus dicts vos treschers et treshonnorez Gendre et fille Unicque seroit tres agréable à V mé. nous avons (selon noz petits moyens) faict d'un vray coeur ouvert sincère devant tout le monde, tout ce qu' a peu servir à cest effect, et le ferons encore en toutes occasions à l'advenir pour faire paroistre nrē gratitude envers V. mé au contentement d'icelle priant bienhumblement qu'il plaise à V. mé nous continuer et augmenter bénignemt pour tout ces royales faveurs, affections et bienvueillance et au créateur —

Sire de conserver le throsne de V. mé en équité et justice et la royale personne d'icelle en tres parfaicte santé et tres longue vie —

de la Haye le 21 Juing 1612. de V. mate

bien humbles serviteurs

les estats generaulx.

F. CALAND.

VRAGEN.

Dunninge. In de gemeente de Wijk (Drenthe) vond men het klooster of de abdij Dikninge en op korten afstand, onder dezelfde gemeente, de havezate Dunninge.

Kan ook iemand eenige bijzonderheden opgeven omtrent Dunninge, dat opgehouden heeft eene havezate te zijn en een gewoon landgoed is geworden, doordien er de heerlijke regten zijn afgenomen en overgebragt op het landgoed Laarwoud, onder Zuidlaren, dat daardoor havezate is geworden? En

Bestond er eenig verband, onderlinge betrekking, of iets van dien aard, tusschen *Dik*ninge en *Dun*ninge?

Hoogwoud, MAGNIN.

J. Visch. Dominé Viervant
Bakte een lekkeren tulleband,
Dien zijn collegaas kwamen kijken,
De eerste was dominé Visch, enz.

Van dien dominé J. Visch is mij een portret ter hand gesteld, gr. 4°, zonder naam van schilder of graveur. Nu is mijn verzoek, of de eene of andere der lezers van den Navorscher mij eene korte levensbeschrijving van genoemden wil mededeelen, zonder verwijzing naar het een of ander boek, wijl die hier in den achterhoek niet te vinden zijn.

Eibergen. J. C. K.

Oudenburg. Er bestaat een kroniekverhaal dat ons leert, dat tusschen de jaren 650 en 850 ('t scheelt maar twee eeuwen!) op zekere rivier een gehucht stond van een drietal herbergen, ter weêrszijde van eene brug, waarover men van Rodeburg (Aardenburg) naar Oudenburg ging en welk gehucht den naam van Brugstock = houten brug ontving en de oorsprong van Brugge zal geweest zijn.

Lateren (J. Weale, Bruges et ses environs, 3e druk, en na hem Ch. Verschelde, Etude sur les noms des rues, etc., de la ville de Bruges, in 1876 te Brugge uitgegeven) willen, dat door Oudenburg bedoeld wordt de oude burgt die door Boudewijn met den ijzeren

arm gesticht en door Boudewijn den Kalen, gesloopt zal zijn en dat St. Ouen in zijne levensbeschrijving van St Eloi (Eligius), geschreven omtrent 678, sprekende van het *Municipium Flandrense*, daarmede Brugge en niet de stad Oudenburg bedoelde.

Inderdaad hebben Aardenburg, Oostburg, enz. hun ontstaan te danken aan in de grijze oudheid gestichte burgen. Op de kaart van Aardenburg door van Deventer ziet men duidelijk de kern der oude stad, zijnde het oude burgplein, met de St. Bavokerk, door eene gracht omringd. Buiten de muren dezer omgeving werden woningen gesticht en deze op hunne beurt weder met gracht en muren omgeven. Zulke uitleggingen vinden we bij alle groote steden. In Londen de City, in Parijs de Cité, in Rijssel het eiland, isle, île, in Brugge den burg, als zoovele kernen, waar later rondom gebouwd is. Ook de amsterdamsche Dam, de burg te Middelburg wijzen op dergelijken oorsprong.

Ik vestig de aandacht der navorschers op deze kwestie, met verzoek om mededeeling van wat in dezen licht kan geven.

G. P. ROOS.

Vlugt van een franschen koning. In het zeer schoone gedicht van J. J. de Smet, De vriendschap van den Christen, komen de volgende regels voer:

Niets stilde, o Lodewijk! uw zuchten,
Niets ondersteunde uw moed, bij 't vluchten,
Had d'Avaray u niet verzeld.

Er is hier sprake van een franschen koning Lodewijk. Men vraagt: Welke koning wordt hier bedoeld? Op welke vlugt wordt hier gezinspeeld? Wie was d'Avaray?

Kerk van Ternaard. Is de parochie-kerk van het dorp Ternaard in Friesland oudtijds aan St. Antoon gewijd geweest?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Steenen doodkisten. (XXVIII, bl. 349.) Wijlen de heer von Quast te Radesleben, geheim Regierungsrath, conservator der Künstdenkmähler in Preussen, gaf eene belangrijke bijdrage over steenen doodkisten, getiteld: Mittelrheinische Sarkophagen und deren Ausbeutung am Niederrhein und an den Gestaden der Nordsee, met 3 platen, in de Jahrbücher des Vereins von Altherthumsfreunden im Rheinlande. Heft L und LI, Bonn 1871.

H. V. I.

VRAGEN.

Afbeeldingen van den vos en andere dieren in kerken. Kwamen er oudtijds, of komen er misschien nog heden, in sommige kerken en kerkelijke gebouwen in Nederland, ook afbeeldingen voor, 't zij dan in beeldhouw-, houtsnij- of schilderwerk, van den vos en van sommige andere dieren (ezel, gans)? Deze afbeeldingen staan somtijds afzonderlik en op zich zelven, maar vormen meestal eene geheele reeks van voorstellingen, die steeds eene symbolische, maar niet altijd duidelijke beteekenis hebben. De vos draagt er dikwijls een monnikspij, of wordt als een geestelike voorgesteld.

Zulke middeneeuwsche voorstellingen, die voor de geestelijkheid gewoonlijk niet zeer vleiend waren, en dien ten gevolge tegenwoordig nog zoo zeldzaam gezien worden, komen nog aan sommige oude kerkgebouwen in Engeland voor, o. a. te Bristol, Beverley, Ely, Gloucester, Worcester, enz. Ook de vermaarde, merkwaardige, thans gesloopte, oude kerk van 't dorp Marienhafe in Oostfriesland was van zulke voorstellingen, die dikwijls duidelijk aan de bekende avonturen van Reinaart den Vos doen denken, rijk voorzien.

Wat Nederland betreft, zoo is ons slechts bekend, dat oudtijds op een balk in de kerk van 't friesche dorp Oosterbierum (bij Harlingen) een vos gsschilderd was, in monnikspij gehuld, en predikende voor eene gemeente van ganzen.

35

Wat is er van deze zaak uit Nederland bekend? Bestaan er ook nederlandsche geschriften, daarover handelende?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Pape van Calenberghe. (XXVIII, bl. 354). Der Pfaffe von Kalenberg is die vermakelijke student die den portier van Hertog Otto van Oostenrijk een dracht slagen deed oploopen, door hem toe te zeggen, dat hij de helft zou hebben van hetgeen hij voor zijn den Hertog aangeboden geschenk ontving, en die toen tot loon van zijn grap de herderlijke standplaats Kalenberg van den lustigen hertog kreeg. Daar voerde hij vervolgens zijn verdere guitenstreken uit, gelijk die vermeld staan in 't Narrenbuch, door Von der Hagen in der tijd heruitgegeven, en van 't welk een eerste druk in 1550 te Frankfort verscheen. Zeer licht mogelijk, vrij waarschijnlijk zelfs, is het fransche *Calembourg*, van 't welk geen taalkundige afleiding bekend of te vinden is, uit dezen plaatsnaam te verklaren; *berg* en *burg* worden dikwijls verward. De guiterijen van den Calenbergschen paap, al verschenen zij eerst in de 16e eeuw in druk, werden in de 14e reeds berijmd, en behooren tot dezelfde soort van lettergewrochten als de noordduitsche Uilenspiegel, gelijk ze, even als deze, in der Pfaffe Amis van den zoogenoemde Strickere een voorlooper vonden.

De naam Vincentius zal wellicht op het Speculum morale terugslaan, dat op dien naam werd uitgegeven, en na den dood van dezen bisschop aan zijne specula werd toegevoegd.

V. VL.

VRAGEN.

Johannes Jacobsz Schuytemaker, doopschgezind predikant te Amsterdam. Van dezen predikant bestaan in hs. eenige leerredenen, van 1686—1690.

Wordt gevraagd: of er van hem eenige bijzonderheden bekend zijn? Vergis ik mij niet, dan is zijne geboorteplaats in Noordholland te zoeken.

LABORANTER.

De Hallewyn. Volgens eene aanteekening voorkomende in een Atlas, uitgegeven door Pierre Mortier te Amsterdam, 1700, »Suite du Neptune François, ou Atlas nouveau des Cartes Marines etc. et données au Public par les soins de feu M. d'Ablancourt etc., opgegeven in een belangrijk opstel, voorkomende in het Bulletin de Géographie de Paris par Mr. Dr. Ernest F. Hamy, wordt vermeld, dat den heer d'Ablancourt na lange jaren fransch gezant in Portugal te zijn geweest, na de opheffing van het edict van Nantes uitgeweken was en in 1693 in den Haag overleed; na alvorens zijne verzameling kaarten te hebben vermaakt aan den heer De Hallewyn, die door Pierre Mortier in 1700 werden uitgegeven onder den bovengenoemde verkorten titel.

Wordt gevraagd: Wie weet iets meer van deze verzameling zeekaarten?

Waar en bij wien is deze atlas nog te raadplegen?

Wie was mr. de Hallewyn?

Indien iemand onzer lezers deze vragen kan en wil beantwoorden, zal hij mij zeer verpligten.

LABORANTER.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Pieter van Oordt. In een duitsch werk over de glasschilderkunst, moet den naam voorkomen van Pieter van Oordt, glasschilder hier te lande in 1650. Gaarne zoude ik den titel van dit boek vernemen, alsmede wie de ouders waren van dezen Pieter van Oordt.

V. O.

Loosdrechtsch porcelein. In de notulen van het Committé der West-

indische zaken, departement Amsterdam van 13 september 1796, lees ik, dat door de vergadering magtiging wordt verleend tot den verkoop van eenige kisten *zoogenaamd Loosdrechtsch Porcelein*. Daar de Bijlage hiervoor ontbreekt, kan ik er niets meer van meêdeelen, en kom met de vraag: Wat was dat voor porcelein?

LABORANTER.

TAALKUNDE.

Lielaauw. (XXVIII, bl. 421). Is de eerste lettergreep van dit woord niet het friesche woord *ly?* Dit friesche *ly* is in beteekenis volkomen gelijk aan 't hollandsche *laauw*. Zoodat in 't oude woord *lielaauw* het zelfde oorspronkelijke woord in tweederlei vorm voorkomt, als 't ware ter versterking der beteekenis?

Rynvis. Geslacht- als doopnaam. (XXVIII, bl. 419; vlg. XXV, bl. 129, 360.) Uit de zeer belangrijke mededeeling van den heer Offers blijkt nu duidelijk, dat Rynvis of Rhijnvis wel degelijk oorspronkelijk een geslachtnaam is, die later als mansnaam in gebruik gekomen is. Bij het groninger geslacht Feith is Rhijnvis nog heden als mansvoornaam in gebruik. Is welligt dit geslacht Feith met het rotterdamsche geslacht Rynvis verwant?

In dit geval vinden we dus een enkel nederlandsch voorbeeld van een geslachtnaam, die als doopnaam dienst doet. Dit was oudtijds onder adellijke geslachten in Duitschland ook niet zeldzaam in gebruik. Ter boven aangehaalder plaatsen worden van dit zonderlinge en zeer verkeerde gebruik eenige voorbeelden opgesomd.

Een ander voorbeeld uit Nederland is dit: bij de leeuwarder geslachten Bolman en Van der Meulen is de oorspronkelijke geslachtnaam Hajonides als mans-voornaam in gebruik.

Zijn er meer zulke gevallen in Nederland bekend?

VRAGEN.

Harlingen en Harns; Groningen en Grins. De heer Johan Winkler gaf onlangs in zijne doorwrochte verhandeling over de friesche eigennamen (Vrije Fries XIII, blz. 290 vv.) voor de plaatsnamen op *-ingen*, als Hiddingen, Harlingen enz. eene verklaring, die hierop neêrkomt:

Zij zijn eigenlijk, en in onverbogen vorm, niets anders dan de patronymica of de geslachtsnamen op *-inga* of *-ing*. Hiddingen is dus, oorspronkelijk, de naam, die de plaats, 't gehucht, aanduidt, waar de Hiddingen — de familie Hidde — woonden. Zoo zal de plaatsnaam Harlingen af te leiden zijn van den frieschen mansnaam Harle, en Groningen van den mansnaam Grone.

Ik acht die verklaring aannemelijk. Doch ik heb bezwaar tegen 't geen schrijver verder in 't midden brengt over de namen *Harns* en *Grins*, naast *Harlingen* en *Groningen*. Volgens den heer Winkler toch is *Harns* een ander woord dan Harlingen; 't is genoeg bekend, zegt de heer Winkler, dat oudtijds in de nabijheid van de stins Harlingen... nog een andere stins stond, die Harns heette: »*Harns*, d. i. Harre-nes, de *nes* of in 't Flie vooruitstekende land- »punt, waar Harre eerst z'n stins boude." (blz. 295). — En even verder (blz. 296, 297) heet het, dat *Grins* — voor *Groningen* — óók een »naam op zich-zelven" is. — De afleiding van *Grins* is, volgens den heer Winkler, niet duidelijk: 't kan, meent hij, *Grin-nes*, *Grune-nes*, d. i. de *nes* van Grune (den stamvader der Groninga's) wezen; en óók kan 't zijn *grins*, het friesche woord voor *grens*. Voor beide veronderstellingen wijst de heer Winkler daarna zijne gronden aan.

't Is wel toevallig — zoo moeten, dunkt me, de lezers van den heer W. denken — dat juist Harlingen en Groningen BEIDE onder 't volk nog een tweeden naam dragen, die op den gebruikelijken, deftigen naam vrij-wat (en op dezelfde wijze) gelijkt,... maar toch uit andere factoren ontstaan is. — Doch hoe, indien — naast *Harlingen* = *Harns* en *Groningen* = *Grins* — nog eenige andere, dergelijke, voorbeelden kunnen geplaatst worden?

Zulke voorbeelden vond ik in een hs. van de Bourgondische Bibliotheek te Brussel, levensbeschrijvingen bevattende van eenige

abten van Mariëngaarde bij Hallum; waarvan ik voor het Friesch Genootschap eene uitgave heb gereed gemaakt, die binnenkort ter pers gaat. Het bedoelde hs. is een apograaf, in de laatste jaren der 15e eeuw vervaardigd naar eenige oorspronkelijke, oudere en jongere, maar die alle tusschen 1220 en 1270 zijn opgesteld.

Herhaaldelijk komt in dit hs. de plaatsnaam *Steninge* voor. Een hand uit het laatst der 15e, of uit de eerste helft der 16e eeuw, teekende daarbij éénmaal *in margine* aan: »*Steninge nunc Steens dici existimo*". (Vita Friderici, Cap. 21). Derhalve 't hedendaagsche *Stiens* (Leeuwarderadeel). — Elders in het hs. komt de plaatsnaam *Frenigge* voor, waaraan dan wel 't hedendaagsche *Friens* beantwoordt.

Nòg elders — in 't zelfde hs. — staat *Waxinge.* Dit heet thans *Waaxens*... of, liever, *Waaksens.* Hier wordt de uitgang *inge* teruggegeven, niet door een enkele *s*, maar door *ens*, — daar er reeds een *s* vorafging; op dezelfde wijze beantwoordt de hedendaagsche plaatsnaam *Harsens* (prov. Groningen) aan 't oude *Hersingen* (voorkomende in de lijsten bij mr. van den Bergh, Middeln. Geogr. 2e uitgave).

Doe ik goed, met de in mijn hs. voorkomende plaatsnamen Steninge, Frenigge en Waxinge te verklaren voor oude vormen van de hedendaagsche namen Stiens, Friens, Waaksens?

Zoo ja, zal dan ook niet Grins op dezelfde wijze beantwoorden aan Groningen, en zelfs (niettegenstaande de *beide* stinzen) Harns aan Harlingen?

Blijkt het niet, dat de namen Stiens, Friens, enz. *jongere* vormen zijn voor de antieke Steninge, Freninge, Groninge, enz., — *even als* de friezen in later tijd den zoon van Boele Doede, Sikke noemden met den naam: Boeles, Doedes, Siekes; in plaats van met het voorvaderlijk: Boelema, Doedema, Siccama; of »Idses Jelles, Foppens, Klaases, Doedes" zeiden, in plaats van 't oudere »Idsinga, Jellinga, Foppenga, Klazinga, Dodenga"?

En eindelijk: zijn niet, waarschijnlijk, de *moderne* namen Stiens, Friens, Harns, Grins enz. ontstaan in een tijd, toen de spraakmakende gemeente nog *voelde*, dat het *-inga* ook in plaatsnamen als Harlinga, Groninga, enz. de *genitief* uitdrukte?

Uit welken tijd zijn die nieuwigheden afkomstig? Het genoemde hs. leert, — gelijk wij zagen — dat men in den loop der *dertiende*

eeuw nog trouw van Steninge Freninge, Waxinge sprak; — maar óók, dat de vorm Steninge *op 't laatst der vijftiende*, of althans *in de eerste helft der zestiende eeuw* reeds zóó lang vergeten was, dat iemand destijds *vragenderwijs* de opmerking maakte: »Steninge zou wel 't zelfde kunnen zijn, als 't geen wij thans Steens noemen."

Ik meende mijne vragen in 't licht te moeten zenden vóór de uitgave van 't hs.; omdat zij wellicht bij-tijds iemand, die beter thuis is in de geschiedenis der friesche eigennamen — misschien den heer Winkler zelf, wiens onderzoekingen ik op hoogen prijs stel — aanleiding geven, om meer licht te verspreiden over het hier besproken onderwerp.

Hoorn. AEM. W. WYBRANDS.

Toelast. Weet ook iemand mij de beteekenis af te geven van het woord Toelast, als naam van een hôtel, zoo als dat o. a. in den Haag, Leiden etc. voorkomt? U. S. / T. T.

[Een toelast is een wijnvat, van drie tot zes amen inhoudende. Zie Nav. IV, bl. 282.]

Kannenstoppers. Onder verschillende soorten van vagabonden en landloopers, aan wie in 1598 het verblijf in Arnhem verboden werd, worden Nav. XXVIII, bl. 235 ook genoemd kannenstoppers. Wat voor handwerk is dat?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Wapens. (XXVIII, bl. 257.) Ter gedeeltelijke beantwoording van de vraag van den heer Backer van Leuven diene het volgende.

Het alliancewapen van Van Loon zal wel zijn Van Sonsbeek: doorsn. a. in z. een zw. keper, vergez. van 3 schuinliggende zw. klophamers, b. in zw. een g. zon.

Dat van Six is van een familie Van Leeuwen. De schelpen zijn van goud, de baniervlugt van rood.

Dat van de Normandië is van een familie de Vrij; dat van Barchman Wuytiers van de familie Lampsins.

RUTGERS VAN ROZENBURG.

Wapens. Het wapen van de vrouw van Van Dam van Brakel »in g(oud) een 6 spakig r(ood)? rad" is het geslachtwapen der familie van Wageningen, zijnde: op goud een zesspakig, zwart rad, en wel hier van vrouwe Maria Aletta van Wageningen, vrouwe van Brakel en Rodinchem, geb. te Dordrecht 22 aug. 1759, en gehuwd te Dordrecht 2 oct. 1778 met Dirk Willem van Dam, geboren te Rotterdam 13 dec. 1748.

Men vergelijke den kwartierstaat van H. A. F. Gobius, zich bevindende onder de Genealogische kwartierstaten der heeren van der Dussen, Smissaert e. a. V. D.

Wapens. Hoewel ondergeteekende niet alle vragen kan beantwoorden door den heer Backer van Leuven gesteld, hoopt hij toch den vrager een dienst te bewijzen door hem de wapens te beschrijven door de volgende geslachten gevoerd:

Van Sonsbeek. Doorsneden 1 op zilveren veld een keper van sabel, vergezeld van 3 schuinliggende hamers van de zelfde kleur. 2 een zon van goud op azuren veld. Helmt. De zon tusschen een vlucht van zilver en sabel.

Schildhouders: Twee leeuwen.

Van Heusden. Een zesspakig rad van keel op een gouden veld.

Musschenbroek Op gouden veld 3 musschen au naturel, waarvan dé twee onderste op een terrasgrond van sinopel, de derde vliegende.

Van Leeuwen. Op zilveren veld een keper van keel beladen met 3 schelpen van goud. Helmteeken: Een leeuw van zilver tusschen een baniervlucht van keel. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Wapen Buys. (XXVIII, bl. 258). Op de wapenkaart der Ed. Achtb. Heeren Raden in de Vroedschap der stad Haarlem sedert den jare 1618, uitgegeven door Bernardus Cleynhens, komt voor het wapen van Reinier (1626) en van Willem (1650) Buys, beide voerende het wapen dat Rietstap in zijn Arm. gén. opgeeft onder Buys 2°. en Hollande. J. D. WAGNER.

Geslacht van Schuler. (XIX, bl. 61.) Welligt kan den vrager het volgende nog van dienst zijn.

Johannes van Schuler werd in 1656 uit Roozendaal als predikant te Breda beroepen, welk ambt hij tot zijn overlijden in 1674 waarnam. Hij trouwde den 27sten october 1669 met Maria van den Brandeler, bij welke gelegenheid er eenige gedichten het licht zagen, van welke het titelblad luidt als volgt:

»Bruilofts-Vermaek
»ter eere van de
»Eerweerdige, wijse, Godtsalige Hooch geleerden Heere
»*Johannes Schuler*
»Professor ende Predikant te Breda
»ende
»Juffr. *Maria van den*
»*Brandelaer* j. d.
»In den H. Echte staet te samen ingesegent
»den XXVII Octrobris des Jaers 1669.
»Gedrukt tot Breda, bij Cornelis Seldenflach
»inde, Corte-brughstraet in de
»Druckereij
»a°. 1669."

Zij was geboren te Breda den 3en mei 1627 en was de dochter van Roeland Jacobsz. van den Brandelaer (zoon van Jacob van den Brandelaer Cornelis Gheerit Huybrechtsz., geb. 12 nov. 1541, st. 9 oct. 1609, en van Anthonia Jansdr. van Baerle, st. 12 oct. 1592) geb. te Breda 9 nov. 1581, overl. op het huis den Emer onder Prinsenhage den 5en febr. 1665 [1]), tienman te Breda in 1638—'39, en van Maria Beens (dochter van Willem Beens Fransz. burgemeester, schepen en tienman te Breda en van Maria Bacx) geb.? overl. den 29 mei 1672. A. H.

Geslacht Suijck (XXV, bl. 318, 374; XXVII, bl. 97). C. Lambert Sas, weduwe Suijk, neemt, bij overeenkomst met het Hof van Gelre van 10 febr. 1730, eenig vikarieland van St. Katharina, ge-

[1]) Hij werd naar Dordrecht vervoerd, waar hij in 't choor der Groote kerk begraven werd.

legen onder Ermelo, ampt Hulshorst, waarvan het Hof collator was, tegen eene jaarlijksche uitkeering van 120 gl. over (Registers op het archief v. 't. voorm. Hof v. G., bl. 398). J. ANSPACH.

Nassau Zuijlestein. (XXVIII, bl. 323.) B. D. vraagt of de naam bekend is der burgemeestersdochter van Emmerik, waarbij Frederik Hendrik den heer van Zuijlestein had?

Van Justinus van Nassau, natuurlijken zoon van prins Willem I, wordt ook gezegd, dat zijne moeder de dochter van een burgemeester van Emmerik zoude geweest zijn. Dat deze beide vorsten op dochters van burgemeesters van Emmerik zouden gecharmeerd zijn geweest, komt wel eenigzins vreemd voor. Mogelijk kan het Journaal van Constantijn Huijgens dl. I, bl. 234, 235, aan het opsporen der moeder van den heer van Zuijlestein bevorderlijk zijn: men leest aldaar:

1690. 's mergens waren bij mij Sijlvius — — de Hr. v. Zuijlestein
Febrij. versoeckende van Con. het Commandement voor Capn.
van der Schoute, sijn maeghschap van sijn grootmoeders sijde.

Zij kan dus van der Schoute geheeten hebben, of althans tot dit geslacht in familiebetrekking hebben gestaan. K. V. S.

[Op deze plaats uit het Journaal van C. H. maakt ook de heer J. D. Wagner den vrager opmerkzaam.]

Vraag naar een onbekend wapen. (XXVII, bldz. 639.) Dit deel moetende inzien, viel toevallig mijn oog op de vraag aldaar gedaan door den Heer P. A. J. van den Brandeler. Dit wapen is van de familie van Gorle (Goirle?). Hoe de kwartieren geplaatst moeten worden, weet ik niet; maar er ontbreekt in de vraag nog een wapen om 8 kwart. te bekomen. Dit wapen der van Gorles is een der 8 kwartieren van Jan de la Palma de St. Fuentes, gehuwd met Johanna Cornelia Ghijselin, ex Cornelia van der Straaten.

Salvator de la P. de St. F. tr. Emerentia van Gorle, waaruit een zoon Pieter, die huwt aan N... Fockeday, wier moeder mij onbekend is. BACKER VAN LEUVEN.

Van der Swalme. (XXVII, blz. 262, 362, 424, 582; XXVIII, bl. 96, 202.)

In Yzendijke teekende ik van bovengenoemd geslacht aan:
C. Molckemans, kap. eener komp. voetknechten,
Françoise van der Swalme.

Jacob ged. 7 sept. 1653.
(get. balj. Jac. v. d. Swalme.)
Isabella 26 dec. 1654.
Isabella 12 maart 1656.
(get. Isabella Pornaer,
vrouw van St. Aagtekerke.)

—

Burgemeester 1667 David van der Swalme.

—

Oudburgr., schepen van het Vrije 1672 Jacob van der Swalme.

—

Jan van der Swalme.
Joha. van Ceters [Citters?).

Arnoldus 5 nov. 1673.

—

1647 Griffier van der Swalme.

—

Nikolaas van der Swalme, baljuw (denk. overl. 1670).
Eliz. Molckemans.

Corn. ged. 17 junij 1665.

—

1666 Kap. van der Swalme.

—

Jan van der Swalme, burgr., wedr. Jaca. van Cantelberghe,
huwt 2 jan. 1658 met
Janneke Verschrage, begraven 5 dec. 1667.

—

Begraven 8 oct. 1572 luit. Karel van der Swalme

—

Corn. Smallegange, van Aardenburg,
huwt 7 feb. 1692
Jaca. Catha. van der Swalme.

Nikolaas ged. 13 dec. 1699.

—

Jha Corna. Molckemans, van Couvorde
(dr. van Chr. Molckemans en Franç. van der Swalme)
huwt 24 aug. 1667
Theodorus Brant, kap. van 's Gravenhage.

In Bergen op Zoom vind ik nog:
Nicolaes van den Swalm, griffier van Ysendyke, huwt te B. o. Z. 12 julij 1639
Digna Adriana Ciewidts [?) van B. o. Z.

F. CALAND.

Geslacht Swalmius. In eene m. s. genealogie van dit geslacht worden, ten deele in tegenspraak met de t. a. p. gedane opgave, als zonen van Hendrik Swalmius vermeld: Arnoldus, Henricus, Eleazar en Karel. Laatstgenoemde wordt de vader genoemd van Victor S, predikant te Weesp en te Rotterdam, terwijl Johannes S, de schoonvader van Leeuwenhoek, t. a. p. als zoon van Hendrik vermeld, in die genealogie voorkomt als de zoon van Arnoldus S, predikant te Westmaas, enz.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht van Westervelt, enz. (XXVIII, bl. 248; vgl. bl. 368.) Ter beantwoording der gedane vraag strekke, dat Aarlandina v. Kroonenburg, genoemd naar hare grootmoeder Aarlandina Roeters, volgens eene m. s. genealogie, weduwe was van den t. a. p. genoemden Mr. Leonard van Heeteren, zoon van Hendrik, commies ter Generaliteits finantiën te 's Gravenhage en Jacoba Vermeulen Leonardsdr. Het wapen haar t. a. p. toegekend, hetwelk zeer veel overeenkomst heeft met dat van het door bastaardij uit het Henegouwsche huis gesproten geslacht Kroonenburg, verschilt ten eenen male met dat, hetwelk zij volgens die genealogie voerde. In dat m. s. komt toch het volgende zoogenoemde sprekende wapen als dat van Kronenburg voor, doorsneden: *a.* Van azuur met twee naast elkander geplaatste gouden kroonen, *b.* van goud met een burg of toren van keel.

H. C. VAN BAKKENES.

Familie Eilbracht en aanverwanten. Als men Nav. XXVIII, 143 vergelijkt met ibidem, bl. 39 en bl. 146, noot [2]), zal men bespeuren dat de eerste twee generatiën dezer predikanten-familie waarschijnlijk nog niet in orde zijn. Vooral maakt de vermelding bij Recklinghausen van Caspar E., zoon van Caspar, in 1602 predikant te Odenkirchen, het bezwaarlijk, eene redelijke gissing te wagen. — Is de Nav., ibid., bl. 151 genoemde Johannes Valentinus Quast, pred. te Herwen en Aart, niet in 1707, maar in 1717 overleden, gelijk op bl. 150 uitgedrukt staat, en ook blijkt uit de geboorte zijner derde dochter in 1714; Philippus Eilbracht (bl. 151) werd als prop. 1 sept. 1657 pred. te Bemmel, Casparus Ruppius (bl. 149) verscheen als correspondent der classis Nijmegen op de classisvergadering van 12—13 sept. 1670 te Tiel, Johannes Quast (bl. 147) werd 9 maart 1687 bij de classis Tiel voor gerecommandeerd aangenomen, en Otto Hendrik Lambertus Nieuwenhuijzen (bl. 155), 1 febr. 1878 eervol ontslag als kapitein der infanterie, bij het leger in Nederl. Indië verworven hebbende,. woont thans te Leerdam.

Uit de mij welwillend toegezonden kopie eens levensberichts van Wilhelm Abraham (Tielenius) Kruithoff, grootendeels uit zijne eigene aanteekeningen opgemaakt en in de Boekzaal der Geleerde Wereld, april 1756, bl. 513, vervat, blijkt, dat deze de zoon was van Theodorus Kruithoff, niet bij Agnes Kremer (bl. 145), gelijk de door mij geraadpleegde familiestukken behelzen, maar bij Agneta Tielenius, dochter van den Nav., l. cit. vermelden Abraham Tielenius, eerst pred. te Aken onder 't kruis, daarna te Nijmegen, bij Maria (dus niet, Anna) Eilbracht. Abraham Tielenius was als correspondent der Nijmeegsche classis op de classicale vergaderingen van 29—30 apr. en 1 mei 1650, 9—10 sept. 1667 en 11—12 sept. 1676 tegenwoordig. Zijne dochter Agnete Tielenius had, behalve de beide, Nav. l. cit., bl. 145, noot [2]) genoemde zusters, twee broeders, t. w. Petrus T. (pred., eerst op het fort Genneperhuis, toen te Maastricht, daarna te 's Hertogenbosch, en eindelijk te Rotterdam, waar hij in het bijzijn zijner zuster Philippina T. ongehuwd stierf) en Johannes T., pred., eerst te Herveld (Overbetuwe) en daarna te Wageningen. — Theodorus Kruithoff, zoon van Wilhelm (pred., eerst te Niftrik, Balgooi en Keent,

daarna te Oijen 1665—77, gelijk ook eindelijk mede te Dieden) bij Theodora van Essen, geb. in 1662, werd 15 oct. 1680 als Thila-Gelrus [1]) onder den rector magnificus Fridericus Spanhemius in het Leidsche studentenalbum ingeschreven, en was als pred. te Weurt correspondent der Nijmeegsche classis op de classisvergadering te Tiel van 8—9 sept. 1690, als pred. te Hees, Neerbosch en Hatert correspondent op de Tielsche classis van 11—12 sept. 1699, 22—23 sept. 1704 en 12—13 sept. 1707. Hij zag zich 1 mei 1704 door keizer Leopold I van Duitschland bij gezegeld diploma tot poeta laureatus caesarius gekroond, maar werd wegens onmatigheid door den kerkeraad en het classicaal bestuur van Nijmegen veroordeeld, kwam in appel bij de Geldersche synode, en zag zich door deze april 1718 afgezet. Het Groot Geldersch Plakkaatboek gewaagt (III, kol. 347) van de resolutie, waarbij de Landdag zijn verzoek om tot eene Nationale synode te mogen provoceeren, bij revisie onderzocht, 12 oct. 1718 afsloeg. — Wilhelm Abraham Kruithoff, geb. 4 dec. 1690 te Nijmegen, opgevoed door straksgenoemden oom Johannes Tielenius († 4 oct. 1719 te Wageningen, als het laatste mansoir zijner familie), – van waar vervolgens, en nog tegenwoordig de naam Tielenius Kruithoff, o. a. te Tiel en te Rhenen — doorliep de triviale scholen te Wageningen, Nijmegen en Zevenaar, studeerde te Franeker onder Campegius Vitringa, Johannes van der Waaijen en Ruardus Andala, bij gelegenheid van wiens installatie als hoogleeraar te Franker 9 nov. 1713 hij als theologiae ac philosophiae studiosus een sonnet dichtte, dat bij François Halma Fzn. destijds nog drukker der Staten en Akademie van Friesland [2]), in het licht verscheen. Den 1 mei 1715 te Nijmegen praeparatoir geëxamineerd, als S. M. Cand. in 1717 bij de classis Tiel in de vergadering van 12—13 april voor gerecommandeerd

[1]) Zou hij aldus zijn aangeduid, als kweekeling der Latijnsche school te Tiel? want hij was vermoedelijk niet te Tiel geboren.

[2]) In 1701 tot akademie-, in 1709 tot landsdrukker aangesteld te Franeker. In 1716 werd hij predikant te Holwerd, en overleed in 1733 als pred. te Amsterdam. Zie over zijn merkwaardigen vader Dr. R. Bennink Janssonius in zijne Geschiedenis van het Kerkgezang bij de Hervormden, 2e dr. (1863); en vgl Dr. A. M. Ledeboer. De Boekdrukkers, enz. in Noordnederland, 1872, bl. 147, 226, alsmede de Nieuwe uitgaaf v. h. Biograph Wdbk. d. Nederl., in voce.

aangenomen, 15 maart 1718 beroepen te Overlangbroek [1]), 21 juni peremtoir geëxamineerd, en 10 juli door zijn oom Joh. T. met 1 Thess. 5 v. 12, 13a bevestigd, deed hij aldaar met Ps. 115 v. 5b zijn intrede [2]), bevestigde 20 oct. 1726 Menso Johannes Menso als predikant te Rhenen in de plaats van diens vader, en vervaardigde bij die gelegenheid op hem een klinkdicht. Nadat hij 26 nov. 1730 met 1 Joh. 2 v. 24 zijn afscheid te Overlangbroek had gepredikt, werd hij 10 dec. 1730 als opvolger van den overleden Petrus Kampen, door zijn nieuwen ambtgenoot Theodorus Munnekemolen met Jes. 51 v. 16 bevestigd als pred. te Edam, waar hij 14 juli 1743 zijn 25-jarigen dienst vierde met eene jubelpredikatie over Gal. 1 v. 15, 16, welke onder den titel: »Paulus' afzonderinge en roepinge door Gods genade", in 1744 te Amsterdam bij P. H. Charlois het licht zag, terwijl hij tevens bij die gelegenheid een Hebreeuwsch vers maakte. Aldaar ook vierde hij in 1747 van de verheffing van Willem Karel Hendrik Friso prins van Oranje-Nassau tot stadhouder, kapitein-generaal en admiraal van Holland en der gansche Unie, met Jes. 32 v. 1 de kerkelijke gedachtenis, welke in druk verscheuen leerrede hij onder den titel: »Lieffelijk Rijksbestier van den koning Messias, of verheffing van Z. D. H. den Heere Willem Karel Hendrik Friso prins van Oranje en Nassau" (in 4°), aan den vorst opdroeg. In 1751 betreurde hij kerkelijk 's vorsten dood met Klaagl. 5 v. 15, 16, en gaf in het licht: »De rouwklagende kerk door de Godvrugtigheid getroost, ter gelegenheid van het zeer smartelijk afsterven en begraven van den doorl. hooggeb. Vorst, den Heere W. C. H. Friso, prins van Oranje en Nassau, erfstadhouder", tevens in dichtmaat uitgebreid, in 4°. te Amsterdam (1752) bij E. van Belkom. In 1749 hield hij met 1 Sam. 7 v. 13—15 den dankdag wegens het sluiten van den vrede te Aken, en beval zijner gemeente met Ezra 2 v. 68—70 den opbouw der kerk te Bergen op Zoom krachtig aan. Kort vóór zijn dood († 13 maart

---

[1]) Aldaar was destijds nog geen kerkeraad. De stemgerechtigde leden maakten eene nominatie, uit welke de classis van Rhenen en Wijk bij Duurstede de beroeping deed.

[2]) Karakteristieke tekst! Gewis was onder het aanhooren dier intreepredikatie ook Ps. 115 v. 5a op de gemeente toepasselijk.

1756) gaf hij in het licht een »Geschiedverhaal van den vuur- en watersnood der stad Edam meermalen, doch bijzonder op 24 febr. 1602 en 5 mrt 1699 overgekomen, nevens eene korte beschrijving van dezelve stad" (1756). Was hij dikwerf lid der synode, ook als synodaal afgevaardigde maakte hij zich verdienstelijk, en woonde als zoodanig tweemaal, in 1746 en 1752, te 's Gravenhage en te Leiden de visie der autographa [1]) bij. Den 28 sept. 1718 in het huwelijk getreden met zijne nicht Johanna Sibilla Roeland († te Didam 20 juni 1719), dr van Dirk R., ontvanger te Didam, bij Wilhelmina Kruithoff, hertrouwde hij in 1720 met jonkvr. Josina Margaretha van Broeckhuysen, laatst weduwe van Dirk Arnold van Erp, amptsjonker van Maas-Waal, dr v. Joost, kapitein en kommandant van het fort St. Anna (dat in der tijd bij Hulst in Staats-, nu Zeeuwsch-Vlaanderen lag), bij Maria Rooseboom. Deze tweede gade overleed 15 apr. 1725 te Overlangbroek, en is 21 april aldaar begraven, hem twee kinderen achterlatende, t. w. Johannes Tielenius Kruithoff, luitenant in Statendienst, alsmede Agneta T. Kr., 24 dec. 1741 overleden, en 29 dec. begraven te Edam. Eene derde echtgenoot, die hem overleefde, Christina Charlotte Ramoth, dr v. Johannes R., koopman te Vianen, bij Elisabeth Verweij, en welke hij 22 apr. 1728 huwde, schonk hem twee jonggestorven zonen, benevens eene dochter Elisabeth, geb. 4 mei 1729, tijdens zijn dood nog in leven. Hij teekende zich als schrijver steeds »Theodorus'zoon, Wilhelm's en Abraham's kleinzoon," naar zijne beide grootvaders Wilhelm Kruithoff en Abraham Tielenius.

Johanna Maria Tielenius, zuster van Johannes, pred. te Wageningen, was gehuwd met Kramer [en misschien veroorzaakte dit in de door mij geraadpleegde familieberichten de vergissing, dat Theodorus Kruithoff met Agnes Kramer zou zijn gehuwd geweest]. Aan haar als weduwe Kramer werd in 1719 haars broeders nalatenschap afgestaan door Wilhelm Abraham, Maria Theodora, Johannes Simon en Egidius (destijds nog minderjarig), gezamenlijk kinderen van Theodorus Kruithoff en Agneta Tielenius.

Staan Nav. XXVIII, 147 en 152, Weijermans en Wilhelm Boon

---

[1]) Zie hierover Nav. XXVII, 278.

vermeld, men vindt in de »Kronijk van Arnhem" door mr. G. van Hasselt (1790), bl. 283, dat Marten Weijermans, Willem Boon, Johannes Willems, Jurrien Roeloffs en Remmert Hassels, drapeniers, respectievelijk te Wijk bij Duurstede en te Doesburg woonachtig, 22 jan. 1648 door den magistraat van Arnhem werden aangenomen om zich op voordeelige voorwaarden daar ter stede neder te zetten en hunne nering uit te oefenen.

Is Nav., ibid., bl. 149, sprake van Geertrui van de (niet, der) Velde, 19 juni 1685 betaalde de magistraat van Arnhem elf guldens aan Horatius van de Velde, voor het vervaardigen van een zilveren hellebaard op den mantel des hellebardiers, en van een inktkoker aan de stadsroede van den roeidrager Muijs (ibid., bl. 299). — Wat Kremer (Nav. XXVIII, 145) betreft, in den post eener rekening der Arnhemsche burgemeesters Gerard van Arnhem en Jacob Bierwisch van den jare 1430 treft men Ludeken Kremer aan, »in profesto Katherine gesant tot Herderwyck cum litera des sonnendags tegen den avent van oeren Rade alhier te hebben hem te verantwoirden, want m. g. Here den Raden der vier hoefftstede (die de voorwaarden kwamen vaststellen, op grond waarvan zij Arnolds zoen met Utrecht zouden kunnen bezegelen) clegelick te kennen gegeven hadde ten Rozendale, dat hem die van Herderwyck synen Tyns te schanden maecten." Zie mr. G. van Hasselt, Roozendaal, 1808, bl. 262. — Willem Kremer, schepen van Anholt, getuigt in 1543 in een vidimusbrief, dat Dirk van Bronckhorst en Batenburg aan hem, den richter Johan van Oirschait en aan zijne zes medeschepenen (onder wie Otto van Broeckhuysen en Henrick van de Poll) getoond had het plakkaat, waarbij Arnold van Gelre in 1438 gezegden Dirk v. Br. en B. machtigde om de euveldaders van Maas-Waal in preventieve gevangenschap te laten zetten op het slot te Oijen (ibidem, bl. 315). J. ANSPACH.

Geslacht Witsenborg. (XXVIII, bl. 370). Ruim zestig jaren geleden woonde te Hoogeveen de advocaat mr. ...... Witsenborg, wiens doopnamen, indien ik mij niet vergis, Evert Jan waren. Een zoon van hem, mr. Adrianus Hermanus W., was notaris aldaar; een jongere zoon — ik meen dat hij Johannes heette, was apothekersleerling te Meppel, later apotheker, denkelijk mede te Hoogeveen.

Eene zuster van beide laatstgenoemde, in het dagelijksch verkeer Rika genaamd, is, in tweeden echt, gehuwd te Meppel, met ..... van Lith, landmeter bij het kadaster; eene jongere zuster, die steeds als Antje werd aangesproken en ongehuwd is overleden, heb ik meermalen ontmoet en gesproken. Indien mijn geheugen mij niet bedriegt, dan heb ik van haar gehoord, dat ze een broeder had die genie-officier was. Is deze tot generaal majoor van de genie opgeklommen en heeft hij Michaël W. geheeten, dan zullen de opgaven, blz. 370 van den Navorscher der vorige maand gevraagd, mijns inziens gereedelijk te Coevorden, te Hoogeveen en te Meppel te verkrijgen zijn.

Hoogwoud. MAGNIN.

Geslacht van Gorkum (XXVIII, bl. 434). Jan Egbert van Gorkum huwde als kapitein der genie 5 mei 1805 Jacoba Lydia Maria de Bêre, dr v. Ciprianus (vgl. Nav. XXV, 434, 35) bij Catharina Johanna Elisabeth van Hoek, uit welken echt tien zoons en zes dochters sproten. Zij overleed te Wouw 19 Aug. 1849. Hij stierf 9 febr. 1862 te Vuren, ten huize van zijn schoonzoon mr. J. Viruly van Vuren en Dalem, als gepens. generaalmajoor, ridder d. M. W. O., van de Engelsche Bathorde en van die van St. Louis van Frankrijk. Zijne vijfde dochter Lydia Julia Maria van Gorkum, geb. 26 juli 1824 te Gent, † 15 mei 1854 te Leiden, huwde 8 aug. 1850 te Tiel mr. Karel Jan Frederik Cornelis Kneppelhout van Sterkenburg, geb. te Leiden 13 sept. 1818, des zomers woonachtig op zijn lustslot Sterkenburg [1]) onder Driebergen, des winters te Utrecht. De generaal J. E. van Gorkum deelde den heldendood zijns schoonvaders Ciprianus de Bêre bij de bestorming van Bergen op Zoom (maart 1814) mede in een »Verhaal", dat na den dood des auteurs, met de kaart der vesting en het portret van den schrijver, bij T. Hooiberg en Zoon te Leiden in 1862 het licht zag. Wenscht de ge-

[1]) Waarvan ook eigenaars en bewoners geweest zijn leden uit de geslachten van Westrheenen (Utrecht, zilver, en chef 3 zwarte leliën, en pointe zwarte vos) en Mamuched (wapen, zie Armorial Général, 1875, p. 673b) gelijk Nav XXVIII, 436, bedoeld worden. — In het Armorial treft men ook de wapens aan van Noijen (Noyen), Heldewier, Buirette (d'Oehlefeld?), Pelser (Berensberg?), Haeck (aux têtes de chameau), waarnaar Nav. XXVIII, 436 onderzoek doet.

achte vrager ook omtrent de de Bère's iets meer te weten, hij raadplege Geld. Volksalm. 1876, bl. 115—123.

J. ANSPACH.

Geslacht Bartolotti van den Heuvel. (XXVII, bl. 93). Aan Margaretha Thibaut, weduwe van Willem van den Heuvel gezegd Bartolotti (geb. in 1560), — vgl. Nav. XXVI, 42! — verpandde graaf Floris II van Pallant van Culemborg († 4 juni 1639) voor 8326 gl. een grooten gouden kop, »hebbende int gehemelte van 't decksel derselver de wapenen van den lande en provincie Utrecht", wegende 29 mark, 5 oncen en 18 engels; voor *f* 2365 : 10 een ander, »hebbende int gehemelte van 't decksel de wapenen van Vranckrijk en Navarre", wegende 9 mark, 6 oncen en 17 engels; voor *f* 2058 : 10 een dito, »hebbende in dito de effigie van den koning van Denemarken", wegende 7 mark, 6 oncen en 17 engels; zie Dr. G. D. J. Schotel, Floris I en II graven van Culemborg (1846), bl. 57 der Aanteekeningen. Deze koppen waren den graaf van Culemborg als lid van onderscheidene ambassades, door Denemarken, Frankrijk en Utrecht vereerd. — Wordt de Nav. XXVI, 42 sub. n°. 3 genoemde Willem van den Heuvel gezegd Bartolotti in Nav. XIII, 280 als Gulielmo Bartolotti aangeduid, de heer J. ter Gouw bericht ons in zijn Wandeling door Amsterdam in de 17e eeuw (Amsterd., Gebr. Kraay, 1859), bl. 89, dat een lid uit dit geslacht, een Bartolotti in 1615 in de hoofdstad een schoon huis stichtte op de Heerengracht bij de Leliegracht. Welke Bartolotti mag dat geweest zijn? — De Nav. XXVI, 45 vermelde Johan Baptista v. d. H., gez. B., wiens eerste vrouw heette Wijnanda (zie Nav., ibid., bl. 257) Wtenbogaert, was 4 dec. 1702 nog in leven (vgl. Nav. ibid., bl. 255), maar in 1712 dood (vgl. Nav. XXV, 364). — De Nav. XXVI, 47, voorkomende Willem Hendrik v. d. H. tot Beichl. gez. Bart. verscheen als heer van Blijwerven te Ingen en ouderling der gemeente aldaar op de classisvergaderingen te Tiel van 6—7 mei 1737, 9—10 sept. 1743, 20—21 april 1744. — Tot de kinderen van Wilhelmina Henriette v. d. H. tot Beichl. gez. Bart., gehuwd met mr. Ferdinand Herman Rijnders (zie Nav. XXVI, 47), behoorde Ferdinand Hermanus R., 11 aug. 1876 plotseling te Ingen ongehuwd overleden (vgl. advert. Haarl. Ct. v. 14 aug.). — Kan de

geëerde schrijver van het Nav. XXVII, 93 voorkomend artikel mij nopens den stichter van het Amsterdamsche verblijf in 1615, alsmede op de Nav. XXVI, 255, 56 gestelde vragen geen uitsluitsel geven?

J. ANSPACH.

VRAGEN.

Wapen van Mathol. Welke inlichting of verklaring kan gegeven worden omtrent de samenstelling van het wapen van genoemde familie, zoo als het van Leendert Leendertsz Mathol, in 1637 lid in de vroedschap te Schiedam, overleden 1663, ook is afgebeeld door van der Lely, voormalig heraut van wapenen, in een werkje van zijne hand, aanwezig in het archief der gemeente Delft, namelijk: gevierendeeld; 1 drie jachthoorns van zilver op sabel, 2 en 3 een opstaande degen, ter wederzijde, bij de punt en onder den knop van het gevest een klaverblad, alles van zilver op sabel, en 4 mede in sabel twee beurtelings gekantelde dwarsbalken van zilver?

Het schijnt, dat 2 en 3 het oorspronkelijke wapen van Mathol aangeven, en 1 en 4 die van aangehuwde familiën; maar welke dan?

En wat was het helmteeken?

W. M. DE JONGH.

Geslacht van Hattum. Wie heeft de goedheid mij ter inzage te leenen eene genealogie van het Nederbetuwsche adellijke geslacht van Hattum, afstammende van Jan van Hattum, bastaard van Reinald III, hertog van Gelre, en tot wapen voerende: in goud eene roode schuingeplaatste schapenschaar?

L. H. G. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht Raesfeld. Kan ook iemand inlichting geven aangaande de kwartieren van Goossen van Raesfeld to Oestendorp, — A°. 1537 gehuwd met Agnes van Twickel, — A°. 1539 drost van Twenthe?

Delden. B.

MENGELINGEN.

Volksspelen. (XXVII, bl. 432, 535; XXVIII, bl. 110.). Kan 'k den lezer nog pleizier doen met de mededeeling van een drietal liedjes, die gaandeweg uitsterven? In vroeger jaren waren ze op de Veluwe en vogue bij 't maken van fluitjes van kweekhout (*ziepsap* in 't Veluwsch dialect) en 't blazen er op. Ze worden hoe langer hoe minder gehoord. Het is hier tevens de plaats om te zeggen, dat van de takken van den lindeboom de sterkste en ook de welluidendste (?) fluitjes komen.

Maar nu ter zake!

N°. 1.

Ziepssapshoutje,
Sla al op 'n boutje,
Sla al op 'n es of twee,
'k Zal oe werpen in de zee.
Kom ji dan te lande,
Dan zal 'k oe smiiten met zande,
Kom ji dan weêr op den dijk,
Dan zal'k oe smiiten in den slijk.
Heel of, half of,
Biit den keutel den kop moar of.

N°. 2.

Ziepsapshoutje,
'k Sla al op 'n boutje,
'k Sla op 'n kar vol mest twee dree (drie),
'k Zal oe helpen doór de zee;
Zee, zee, huuzen,
De wind die waait uut 't zuuiën,
De wind die waait overal,
'k Wete niet wat'k roaiën zal;
Heel of, half of, enz.

N°. 3.

Ziepe, ziepe,
Wanneer ben je riipe?
Te Meie, te Meie,
Leggen alle veugeltjes 'n eie.

Wat leggen ze dan?
Looze, looze doppen,
Kale, kale koppen,
Heel of, half of,
't Bastje is van 't houtje of.

En 't fluitje is zoo »schrap", lezer! even als dit »geschrijf."

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

VRAGEN.

Oude friesche volksdans. In Oostfriesland is bij de bevolking ten platten lande nog een zeer oude dans bekend, die echter weinig meer in gebruik is. Maar oude luiden aldaar weten nog zeer goed, dat de bedoelde dans in hun jeugd altijd op bruiloften, jaarmarkten, enz. gedanst werd; als die dans, »van Jaap" genoemd, dan niet ten minsten eenmaal door alle was gedanst geworden, was men niet te vreden. Nog heden ten dage, bij feestelijke gelegenheden, als het jongvolk genoeg heeft van wals, polka, mazurka, française, enz. ziet men nog wel in Oostfriesland een paar vrolijke oudjes, op algemeen verlangen, dien ouden (oorspronkelijk frieschen?) dans uitvoeren. De speelluiden spelen dan eene zeer eigenaardige melodij, die slechts voor dezen dans in gebruik is; en ook nooit eene andere. Dan treden de jongeling en zijn meid (nu meestal een grijsaard en een oud vrouwtje) in den kring der omstanders, gaan voor elkander staan, geven elkander de rechterhand en een zoen, en beginnen den dans, elkander steeds bij de hand vasthoudende, en elkander aanziende. Eerst danst de man, terwijl de vrouw zoo lang stille staat. Hij stampt daarbij sterk met zijne beslagene laarzen op den vloer, en zingt gewoonlijk met de omstanders mee. Als zijne strofe uitgedanst is, staat hij op zijne beurt stil, en dan danst de vrouw, zedig, met neergeslagen oogen, en al trippelende, voor den man. Dat gaat zoo voort, bij afwisseling, tot dat het paar moede is of uitscheiden wil. Dan danst de man nog voor 't laatst, stampt zoo mogelijk nog sterker op den grond, en geeft der vrouw nog een zoen, waarbij hij haar, als hij doet zoo als de oude zede

voorschrijft, zijn arm om de middel slaat, en zóó van den grond en tot zich opheft. Gedurende al den tijd dat zij dansen, begeleiden de in een kring geplaatste omstanders, de muzijk met hun gezang; zij zingen deze onbeduidende woorden onophoudelijk door:

»Ik seg der van Jaap,
»Du nüvere knaap,
»Ik seg der van Japik, sta stil!
»Waarom sol ik den stille staan?
»Ik heb di ja niks to leide daan!
»Ik seg der van Jaap," enz. — —

Ik zelve heb dien zonderlingen dans meer dan eens in Oostfriesland zien uitvoeren. Eens was daar een oude oostfriesche man bij, die jaren en jaren lang in Noordholland had gewoond. Deze man vertelde mij dat hij dezen zelfden dans zeer dikwijls ten platten lande in Noordholland, onder anderen te Schagen, had zien dansen. Is die zelfde oude dans werkelijk bij het westfriesche volk ook nog in gebruik? En wat is er meer van bekend?

'S minsken leven is geliik as 'n swineblaas. De broosheid des menscheliken levens te vergelyken by glas of by zeepbellen, is al 'n oud zinnebeeld, en zeer algemeen in gebruik. Minder-algemeen, en zeker minder schoon ook, is de vergelyking van 't leven by een met lucht gevulde blaas van een of ander dier. Toch kwam oudtijds ook deze vergelijking voor. Zoo vind ik b. v. in: »Het boek der opschriften" van van Lennep en ter Gouw, op bladz. 209, dit opschrift vermeld:

Een mensch is als een glas, of als een blaes voll wint, enz.

Dit vers deed my, toen ik 't las, terstond denken aan «'n sechje", dat 'n vijf en twintig jaren geleden (en zekerlik nog wel) te Leeuwarden bekend was. Als men eens 'n landsman van de Eems, 'n Oost-Fries, 'n beetje voor den gek wilde houden, 'n beetje plagen, dan vertelde men elkander, in zijn byzijn: »In Oost- »Friesland daar preken de dominees zoo: 's minsken leven is geliik »as 'n swineblaas! prip d'r met 'n lütje noaldeken in, — woeps! »dan is de wiint 'r oet!"

Dit »sechje", verhaaltje, had ik steeds gehouden voor wat men te Leeuwarden 'n »reltsje", in Holland 'n »smoessi" of 'n »moppi"

noemt, tot ik nu bespeurde, dat het toch werkelik 'n feit is. In 't Ostfriesisches Monatsblatt, jaargang 1877, bl. 542 wordt 'n fragment medegedeeld uit een preek die door zekeren predikant Brill te Simonswolde in Oost-Friesland gehouden is. Daarin komen onder anderen deze woorden voor: »Spiera en Kâin zunt beide in »de helle, en wenn je neet anders worden, dan kom je by heur; »man »(maar)" jy denken ik heb nog wal tyd, man jy denken »neet, dat jou leeven als een Swyne-blaase is; wanneer man »»(men)" daar mit een Spelde in stekt, piep zegt he en de wind »is 't er uit, en zoo is 't ook mit de zeele, ja 't is jou zoo gebrek»kig, as 't Glas in de vensters."

Nog 'n ander fragment uit deze wonderlyke preek luidt: »Wenn »je starven, dan bun je nog neet dood, ne lange neet, dat zul ji «wal willen, dan was ji der of; maar dan geit de elende eerst »an, dan zeul je branden in de helle, jy Godlozen! tot in eeuwig»heid. Ik weet het zulfs neet meer, hoe de man heeten hed, »man »(maar)" de Man had gelyk, de vergelykte de eeuwigheid »by een groote barg, waar een veugel alle jaar een körrel van »dan haalde," enz. enz.

Deze preek, die als werkelik authentiek in bovengenoemd tijdschrift vermeld staat, kan als 'n zeer bizonder merkteeken gelden van den tijd waarin, en van d' omstandichheden waaronder ze gehouden werd.

Deze simonswolder predikant was hoogst waarschijnlik C. Brill, die in 't jaar 1766 te Simonswolde als predikant in dienst kwam.

Een aardigen tegenhanger van dit »relletje" uit 't noorden van ons land, levert de volgende anecdote op, die in 't zuiden van Nederland, van een roomschen geestelike verhaald wordt. Deze geestelike namelik had in z'n preek zooveel wonderbaarliks uit 't leven der heiligen verteld, dat-i zelve begon te twyfelen of z'n toehoorders al die wonderen wel zouden slikken, en voor goede munt aannemen. Daarom vervolgd'-i z'n preek alzoo: »Bah! goe»liens! nu zulde-ge wel vroagen: Poaterken! Poaterken! woar »hoalde- gai dat van doan? — Oit Floavius Josephus! — Moar »den dieën en kende-gai niet? — 'T en komp er ook niet op oan!" —

Heeft deze anecdote ook een historischen grondslach, zoo als de vorige?

GESCHIEDENIS.

Hondeslagers. (XI, 162; XVIII, 456, 555.) De volgende bijdrage tot de geschiedenis onzer huisdieren toont, dat bepalingen, gelijk wij die lezen in Dr. Hamakers Keurboeken van Leiden, bl. 97, 172 en 180, niet overtollig waren. Eenige posten uit de stadsrekeningen van Middelburg leeren ons, hoeveel moeite en kosten aan de verdelging der straathonden besteed werden en tot welke eenvoudige methode men na eene eeuw vangen en slaan gekomen was.

1492. Betaalt den hondenslager, die de honden langst der straten dit jaar geslaghen heeft binnen Middelborch, bi bevelen van der wet, tot 630 honden, tot 8 miten van den stuck, facit £ —. 17—6.

1502. Bet. 3 hondeslaghers over 484 honden.. £ —. 13—58 m.

1511. Bet. in dit jaer over 209 h. . . . . . . 5—98 m.

1527. Bet. Willem Pottebacker, barbier van zijn ambachte, van Sint Thomas geboren, over dat hi 388 honden sloeg. £ —. 19 — 4.

1549. Bet. enen hondeslagher bi order van de wet, van dat hi de honden kome slaen, die in de stad waren. . . £ —. 3 — 4.

1555. Bet. Pieter Heyndrixz schipper, over dat hi met syn scepe, volgende 't verbot van de heeren, alle de honden uyt der stadt op een plate gevoert ende aldaer versmoort heeft.

1557, diverse hondeslaghers, die dese somer gesleghen hebben 5½ dozijn honden, tot 12 sch. 't dozijn. . . . . £ —. 5—6.

1617. Over 't voeren van eene menighte van honden uyt der stadt op de zandplaten. . . . . £ 2 : 13 : 4.

1623, Over 't voeren op 't Vlacke de honden, binnen dese stadt opgevanghen, om in 't water te laten versmoren. £ 4 : 13 : 14.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

De steenen uilenborden. (XXVIII, bl. 390). Ik betuig den ongenoemden schrijver mijnen dank voor de verklaring der ware beteekenis van de steenen uilenborden, die sedert tien jaren, op bl. 279 van het tweede deel der Uithangteekens, onverklaard stonden Zoo mijn onvergetelijke medewerker nog leefde, zou 't hem zeker ook groot pleisier doen, thans te mogen vernemen, dat in Friesland de schoorsteendeksels juist denzelfden naam dragen als hier een aloud, maar thans verouderd, huiselijk winteravondspel.

Ik herinner mij, dat het stoffelijk bijvoegelijk naamwoord »steenen" bij een voorwerp, dat wij nooit anders dan van papier gezien hadden, ons wel wat vreemd voorkwam; maar wij waren bij de uithangteekens reeds gewoon geraakt aan velerlei verscheidenheid van stof, en hadden, bij voorbeeld, ook wel een houten wambuis ontmoet, als we nooit iemand hadden zien dragen. En er was niemand, die ons de uitlegging gaf, en wij hadden geen tijd, om even naar Friesland over te steken, om zelf te gaan zien, en wij vonden het daarom best, de Steenen Uilenborden eenvoudig te noemen, zonder eene verklaring van het raadselachtige te beproeven.

De schrijver beschuldigt ons dan ook ten onregte van »eene zonderlinge fout." Neen, er is geen fout begaan. Wij hebben niets meer gezegd, dan dat men in Menaldumadeel, aan den weg, de Steenen Uilenborden vindt, en dit is immers »volkomen waar." Wij hebben ze ook niet geplaatst onder 't opschrift: »Kinderspel", maar onder »Varia," — waar ze ook thans nog, na de verklaring behooren. En dat wij ze op het Ganzenspel lieten volgen, is natuurlijk. Wij zouden dit waarschijnlijk even zoo gedaan hebben, zoo de verklaring ons tijdens het schrijven ware gegeven; want bij voorwerpen, als wij hier behandelen, beslist de eerste indruk, die een naam geeft, doorgaans over de volgorde. Dit is bij een zoo aanschouwelijk onderwerp, als de uithangteekens, de natuurlijke gang, die beurtelings de aandacht volgt en leidt. Maar wel zouden wij er — ware de verklaring ons toen medegedeeld — nog deze of dergelijke woorden bijgeschreven hebben: »De lezer meene echter niet, dat hij dáár gevelsteenen vinden zal, waar een Uilenbord op uitgehouwen is; neen, hij moet omhoog kijken naar de schoorsteenen, waar de uilenborden op vier pooten boven op staan. Hij zal dus in Menaldumadeel evenzeer een *Huis voor Omhoogkijkers*

vinden als te Brugge in de Peperstraat. Vergel. in dit Deel bl. 397."

Inderdaad heb ik — »hebben wij" kan ik, helaas! niet schrijven, — alle reden, om verheugd te zijn, dat bij zulk een ontelbare menigte van zaken en dingetjes, als wij hadden te overzien, te rangschikken, te bespreken, het aantal fouten, ons onder 't oog gebragt, niet grooter is geweest. En dat aantal zou nog minder geweest zijn, indien men ons de inlichtingen, die wij noodig hadden, tijdig had willen geven. Onmogelijk — een dichter der Oudheid heeft het reeds gezegd — onmogelijk is het, alles te weten. En even onmogelijk is het, overal heen te trekken, om op de plaats zelf alles te zien en na te vragen.

Wij hebben, toen wij 't werk begonnen, in alle dagbladen en tijdschriften, de hulp van alle belangstellende landgenooten ingeroepen. Wij hebben dankbaar gebruik gemaakt van hetgeen wij ontvingen. Maar konden wij ook gebruik maken van 't geen wij niet ontvingen? Kan men er ons een verwijt van maken, wanneer sommigen aan ons verzoek geen gehoor gegeven hebben?

Wij ontvingen vele mededeelingen met toelichtingen of verklaringen, maar nog meer zonder. Wij hebben dikwijls om toelichting of verklaring geschreven, — veelmalen met zeer gunstig gevolg, maar niet zelden ook zonder. Wij hebben echter ook wel eens, of meer dan eens liever, gevaar geloopen, juist door de inlichtingen, die wij ontvingen, op een doolweg geleid te worden, wat onze arbeid niet gemakkelijker maakte. Ja, behalve met gemis van inlichtingen of met verkeerde voorlichting, hadden wij nog met een ander bezwaar te doen. Sommige dingen verdwenen, terwijl wij er over schreven. Vergl. de noot I D. bl. 245. Maar zie hier nog een aardig voorbeeld.

Langen tijd heeft op de Plaats te 's Gravenhage een blaauwe steen met zeven kerven gelegen, waarvan de overlevering zeî, dat het de zoensteen voor den moord van Aleid van Poelgeest was. Wij hebben dien vermeld I D. bl. 358.

Maar juist toen wij dat schreven, werd die steen weggenomen, en toen het boek in het licht was, verweet men ons, dat wij de goede lui naar den Haag stuurden, om een merkwaardigheid te zien, die er niet meer was. 't Was erg; maar wat zouden wij doen? Wij bogen 't hoofd, en zeiden: *peccavimus*. Zie II D. bl. 418.

Geruimen tijd daarna (25 maart 1869) ontving ik een brief van

een deftig oud heer te 's Gravenhage, die mij verzekerde, dat ik dat *peccavimus* »gerust mogt intrekken," want dat de zoensteen nog »op de aangewezen plaats" lag, en dat »de kerven nog zigtbaar" waren, »hoewel uitgesleten." Zonderling! Ik had toch vroeger zelf gezien, dat »op de aangewezen plaats" de oude steen niet meer te vinden was; — was hij er dan weêr neêrgelegd? Ik ging naar den Haag, om nog eens te zien; maar, ja wel, er was geen zoensteen meer, en andere Haagsche heeren verwonderden zich over 't schrijven van hun stadgenoot.

En wil men ook nog een voorbeeld betreffende 't gevaar, dat wij soms liepen, van door verkeerde voorlichting van den wal in de sloot geholpen te worden?

Wij hadden een teekening van een uithangteeken ontvangen, met een verkeerd gelezen omschrift en nog een vertoog er bij; — of liever: Van Lennep had dat ontvangen, en was er nog al meê ingenomen, vol vertrouwen op een voornaam en geleerd berigtgever. Hij gaf er mij kennis van en voegde er bij: »*gij* hebt *dat* toch onderhanden, *ik* zal inmiddels *dit* doen." Hij bragt een geestig gedacht stukje ten papiere, dat hij met de teekening toezond. Maar gelukkig — 't had immers ook wel anders kunnen zijn! — gelukkig was het afgeteekende voorwerp mij bekend. Toen ik 't omschrift las, zoo als 't gelezen moest worden, lachte Van Lennep om de grappige vergissing, die wel wat leek op het *diti* en *ense* in het Boek der Opschriften, bl. 354. En wij bleven bewaard voor »eene zonderlinge fout." Het bedoelde uithangteeken staat nu, zonder afbeelding, met zijn waren naam, kortaf vermeld. De lezer merkt er niets aan, en behoeft er ook niet meer van te weten.

J. TER GOUW.

De steenen uileborden. Het op bl. 390, Nav. XXVIII, aangaande deze zaak medegedeelde, vereischt een verandering; en wel deze: de driehoekige, houten borden, die bij de friesche boerenschuren aan de beide einden van den nok van 't dak bevestigd zijn, dragen den naam van ûleboerden; niet de zoogenoemde schoorsteendeksels, zoo als ter aangehaalder plaatse is medegedeeld.

Die uileborden hebben gewoonlijk in 't midden een ronde opening, om lucht en licht boven in de schuur te laten doordringen. Uilen

maken van dit gat ook veel gebruik om in de schuur te komen, en daar op muizen te jagen, en in de hanebalken te nestelen. Van daar de naam.

Aan deze steenen uileborden hecht zich eene sage, die men medegedeeld vindt in het werk: Friesland en de Friezen; Leeuwarden, 1877 (Volksoverleveringen, door Waling Dykstra).

Buurtmeesters en buurmeesters in Gelderland. (XXVIII, blz. 280). Men vergunne mij een paar aanteekeningen.

Bladz. 289. 't Verwondert mij in Gelderland eene rekenmunt terug te vinden, in de zuidelijke Nederlanden vrij algemeen bekend, even goed de livres tournois, als de livres parasijs (parisis). 't Waren ponden die even als het £ vl., het £ wisselgeld en het £ grooten (livres de gros) om en bij eene waarde vertegenwoordigden van *f* 6.—; intusschen is 't mij ontgaan of 't Doorniksche (Tournay) of Toursche ponden waren. Tournooische tienden zullen dus op die munt doelen; doch ook ik vraag welke soort van tienden of waarvan de tienden?

Blz. 293. Wat zijn *ritsen?* Wat is de afleiding des woords? De Zeeuwsch-vlaming kent tweeërlei soort van ritsen.

Een werktuig, een soort van vlijm en even scherp, dient om de te veilen boomen op stam te teekenen. Men trekt schrapjes als romeinsche cijfers van boven naar beneden op eene plek, de schalm genoemd. Deze plek wordt gevormd door het afhakken der schors tot op het witte hout: dit noemt men schalmen en het teekenen met de ritse, ritsen. Beweging nabootsend is de uitroep rits! als men iets scheurt, schielijk splijt, wrijft enz.

Ritse is ook eene plant die om hare ver en diep uitloopende wortels, tot het schadelijk onkruid gerekend wordt. Zij heeft bloemen in den vorm der gierstaren, bloedrood gekleurd. Eene kleinere soort heeft roode vlekken op de lange smalle bladeren. Het volksgeloof leert, dat het lieve plantje onder 't kruis groeide en ter gedachtenis nog die bloeddruppels vertoont.

Eene fraaie soort, meer ontwikkeld en minder sterk wortelend, is eene sierplant in boerentuinen; men noemt ze *kalkoensnute* (kalkoensnuit) omdat ze naar de lange roode lel dezer vogelen gelijkt.

Hoofden kent de Zeeuwsch-vlaming nog als kribvormige slijkvangers in Schelde en Brakman.

Gebuur leeft nog in 't Zeeuwschvlaamsch en is manneljk; het vrouwelijk is *gebure;* doch men bezigt het afwisselend, *gebuur* met *buurman* en *gebure* met *buūre* en *buurvrouwe*, het laatste verkort tot *buvrouwe*.

G. P. ROOS.

Staten en zaten te Kollum. (XXVIII, bl. 191). Den heer mr. A. J. Andreae te Kollum betuigen wij hiermede onzen vriendelijken dank voor zijn welwillend en uitvoerig antwoord op onze vraag naar Hayema-state. Uit dat antwoord blijkt tevens, dat den heer A. »de namen van een veertigtal staten en zaten, die in vroegeren en lateren tijd in en nabij Kollum hebben gestaan", bekend zijn. Mogen we den heer A. hiermede beleefd uitnoodigen, bedoelde namen ons wel in dit tijdschrift te willen mededeelen?

Well. (XXVIII, bl. 124, 355). De in 1532 met Catharina van Gelder, bastaarddochter van hertog Karel v. Egmond gehuwde Walraven van Arkel, heet in Nijhoff's Gedenkwaardigheden, VI, 3 (uitgave van mr. L. Ed Lenting), bl. XLII, abusievelijk heer van Woudenberg en Amerongen, in plaats van »Weerdenburg en Amerzoden". Wat Otto van Arkel, pastoor te Well, betreft, hij »ende Hendrik Hendriks, Scholt, seggen, — vorder gevraegt, off aldair geene beeldestormynge oft kerckschendinge geschiet en is oft verboden Predicanten gehadt hebben, — aldair sulcx nyet geschiet te zyn, anders dan dat die voorgaande koster, gen. Adriaen Ariansz. van Aelst op Korsmisse a°. LXVI (1566) in der nacht in der kercke ophief te singen duytsche salmen (psalmen) op der Guesen maniere, nementlic die thien geboden in duytsch. 't Welck die Pastoir hem verboden heeft, ende nae veel woorden heelt (hield) hy op. Vorder gevraecht, seggen dat met hem songen twee jongen, d'eene genampt Joost Roeloffs ende d'andere genaemt Jan Gerrits, ende syn alle dese drie vuyten dorpen vertogen" (vertrokken). — In margine stond: »Die Scholt is bevolen die guederen van de drie personen in toeslach te stellen ende Inventaris dairvan over te senden". Aldus leest men onder Alva's vonnis van den jare 1568, medegedeeld door van Hasselt in zijne Stukken voor de Vaderl. Historie, I, bl. 311).

J. ANSPACH.

Een karakteristiek woord van Willem den Zwijger. »Le vieux prince d'Orange disoit que le moment ou l'on recevoit les plus grandes et les plus heureuses nouvelles etoit celui ou il falloit redoubler son attention pour les petites."

Dit verhaalde in febr. 1649 de hertog van Bouillon aan den kardinaal de Retz.

Memoires de Retz, ed. Feillet, II, 287.

Johannes Visch. (XXVIII, bl. 519.) Om te voldoen aan het verzoek van J. C. K., kan ik mededeelen, dat de genoemde predikant te Utrecht den 9 aug. 1757 geboren, na aldaar gestudeerd te hebben, den 24 september 1780 den evangeliedienst aanvaard heeft te Scherpenzeel, op de Veluwe. Van daar vertrok hij in febr. 1785 naar Gorinchem; vervolgens in october 1788 naar Schiedam; eindelijk in augustus 1794 naar Amsterdam. Hier werd hij in 1796 wegens weigering van den toen gevorderden eed, met 14 zijner ambtgenooten politiek gedimitteerd, maar in 1802 hersteld in zijnen dienst. Hij overleed 18 november 1819.

E. A. P.

VRAGEN.

Die canalbauten von Harlem. Ranke (Französische Geschichte III, 182) verhaalt, dat Riquet, ontwerper van het kanaal van Languedoc, onder Colbert, »von einem jungen Mann unterstützt ward, der die canalbauten von Harlem zu seinem besondern Studium gemacht hatte."

Wat wordt hier met »die canalbauten von Harlem" bedoeld? en wie is die jonge man?

Militaire uniformen. Onder Louvois is de uniforme kleeding der militaire corpsen in Frankrijk ingevoerd. Wanneer bij ons?

Lonia-state. Is er bij het dorp Engwierum in Oostdongeradeel, een Lonia-state? Of bij het dorp Engwier in Wonseradeel? Of in de gemeente Ængwirden, bij het dorp Luinjebird? (Alles in Friesland.)

Het Hof van Friesland. Bestaat er niet eene geschiedenis van dit hof, met opgave van zamenstelling, leden enz.?

De ridders van 't Heelal. Toen de Doelisten in aug. 1749 de Kloveniers Doelen innamen, vonden zij in de burgerzaal, die zij begeerden, een letterkundig genootschap vergaderd, *de ridders van 't Heelal* geheeten.

Wat is er van dit genootschap en deze ridders bekend?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

VRAGEN.

Zeven gouden en zilveren penningen. Zoude men mij ook kunnen opgeven, bij welke gelegenheid de onderstaande gouden en zilveren medailles geslagen zijn?

N°. 1. Goud; aan de eene zijde:

Een mannelijk en een vrouwelijk borstbeeld, met randschrift:

W.C.H FRISO. ET. ANNA. D.G. PRINCIPES. ARAVS.

Aan de keerzijde:

Een vrouwelijk borstbeeld met 't jaartal 1748, en randschrift

CAROLINA. D.G. PRINCEPS.AR. SPES. PATRIÆ.

N°. 2. Goud; aan de eene zijde leest men:

»De vriendschap 't ware zout van 't menschelijke leven,
»Zoud ik om al het goud, voor twist nog onrust geven.
1773."

Aan de keerzijde:

Twee mannelijke figuren, in romeinsche kleederdragt, elkander de hand reikende.

Onder staat: »Gulhartige vriendschap."

Het randschrift luidt: »Ik wil aan uw doen wat uw harte begeerdt."

N°. 3. Zilver; aan de eene zijde:

Op een wolk, eene gevleugelde vrouwenfiguur, op een bazuin die zij in de linkerhand houdt) blazende:

Hare regterhand houdt twee wapenschilden omvat, het eene schild, op rood een klimmende leeuw met zwaard in de regter voorklaauw, een bundel pijlen in de linker: het andere schild op blaauw 13 sterren, geplaatst 3, 2, 3, 2, 3.

Boven de schilden is een kroon, terwijl zij rusten op een leeuwenhuid.

Bovenrandschrift: FAVSTISSIMO. FOEDERE. JVNCTÆ.

Onder staat: DIE VII OCTOB. MDCCLXXII.

Aan de keerzijde:

Links een afgeknot pyramidaal monument, met het wapen van Amsterdam, waaronder een stuk perkament hangt met PRODROMUS. Naast het monument een stappende haan het monument beschouwende, een liggend anker, een korf met vruchten, in het verschiet schepen op een water; in de lucht zweeft een Mercurius, het amsterdamsche wapenschild bekransende.

Bovenrandschrift: JUSTITIAM ET NON TEMNERE DIVOS.

Onder staat: S. P. Q. AMST. SACRUM.

N°. 4. Zilver; aan de eene zijde:

Links, een vat, een kist met de letter V met eene C door het laatste been van die letter, een aanbeeld met een hoed en daaraf hangende drie medailles: daarnaast eene gekroonde vrouwenfiguur, in de regterhand eene lans houdende en opkijkende naar eene zon, waarnaast de woorden:

INJURIIS COACTA.

Naar den regterkant ligt voor het beeld een anker, kanonnen, kogels, enz., terwijl daarover heen springt een leeuw, het beeld aanziende en in de regter voorklaauw een bundel pijlen vasthoudende. Onder dit alles staat:

IN VADO. ASELL. V AVG.
MDCCLXXXI.

Aan de keerzijde:

Op zonnestralen zeven kransen, een in het midden, zes daarom heen; aan elke krans hangt eene medaille; de middelste schijnt te rusten op twee gekruiste ankers, hebbende regts en links de letter A: elke krans omvat eenen naam — bovenaan Salomon Dedel, daaronder Willem van Braam en J. H. van Kingsbergen

EQVES, de middelste Joh. Arn. Zoutman, daaronder W. J. baron Bentinck en Adriaan Braak — de onderste Ev. Chr. Staringh.

Het geheel omgeven door de woorden:

IMMORTALIBUS BATAVVM GLORIÆ VINDICIBUS.

N°. 5. Zilver; aan de eene zijde:

Een zee, waarop een zegekar (met het amsterdamsche wapen) getrokken door 2 paarden. Op de kar staat Neptunus met den drietand in de linkerhand, de regterhand voor zich uitstrekkende; regts en links een uit de wolken komend engelenkopje, waarschijnlijk Aeolus of den wind voorstellende. Bovenrandschrift:

MOTOS PRÆSTAT COMPONERE FLVCTVS.

Aan de andere zijde:

Eene uit den horizont oprijzende zon, hare stralen schietende over een kalm water, waarop een mandje drijft met twee vogels. Daarboven leest men:

HALCYONIBVS REDVCTIS
SENATVS AMSTELOD.
CIVIBVS SVIS HOC
ANTIQVÆ FIDEI
SPECTATÆQ. FIDEI
PRÆMIVM LARGITVR.

N°. 6. Zilver; aan de eene zijde:

Links eene opkomende zon, regts een bijenkorf, waaruit bijen vliegen, en waartegen aan geleund is eene vrouwenfiguur; aan hare voeten een hoorn des overvloeds, waaruit bloemen vallen; voor haar staat een mannelijk figuur in romeinsch costuum, met de linkerhand haar met eene lauwerkrans kroonende, en in de regterhand nog eene krans vasthoudende. Daarboven staan de woorden: »Eer en Voordeel".

Aan de andere zijde:

Een lauwerkrans om de woorden: »Het vijftigjarig bestaan der Nederl. Huish. maatschappij gevierd 1828."

N°. 7. Zilver, aan de eene zijde:

In 't midden een monument, gesurmonteerd door eene kroon. Onder de kroon, omgeven door een krans de letters FR door

elkander, daaronder de letter W en daaronder: D 20 AVG. 1741. Naast het monument links struiken, regts korenaren. Tegen het voetstuk des monuments liggen in eenigszins zittende houding eene mannelijke figuur, in de regterhand een schop houdende, en eene vrouwelijke figuur: beide rusten met den eenen arm op liggende urnen, waaruit water stroomt. Aan den kant van den man staan de letters VIADR; en aan den kant van de vrouw OLAV.

Bovenrandschrift: FELIX SVB REGE BVDORGIS.

Aan de andere zijde:

Eene stad met vestingwerken; een water scheidt die stad van eene strook woningen; boven de stad zweeft een gekroonde adelaar met scepter en rijksappel in de pooten, daarboven in een wolk בְּצֵל שַׁדַּי.

Onder de strook woningen, een wapenschild, écartelé:

1. een naar binnen gekeerde klimmende leeuw,
2. een adelaar,
3. de letter W,
4. eene onduidelijke figuur.

In het midden een rond schild met eene zeer onduidelijke figuur. Het wapen is gedekt door een helm — en heeft als helmteeken eene figuur, gelijk aan de figuur 4, eenigzins gelijkende op een half menschelijk lichaam, in den mond houdende een naar boven gekeerden ring, die boven 't hoofd uitkomt. Tusschen twee vaantjes, naast het schild staat: BRESLAV.

[N°. 4 heeft betrekking op de slag bij Doggersbank, van welken naam Vadum assellorum vertaling is.]

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Carolus Gallus of de Haan. Deze 16 aug. 1530 uit een aanzienlijk geslacht te Arnhem geboren, wordt door de Jongh (Naamlijst d. predd. v. h. Geld. Synode, bl. 315) als »geweezen Rooms pries-

ter en kanonik", eerste *predikant* genoemd in 155. te Elst in Overbetuwe, vanwaar hij in 1560 als *predikant* naar Deventer zal beroepen zijn. Raadpleegt men echter de Geschied. d. Nederl. Herv. Kerk van Ypeij en Dermout (II, 89), dan ziet men, dat hij wel is waar een der eerste verlichte godsdienstleeraars in Gelderland is geweest, en ongetwijfeld in dit gewest, inzonderheid te Arnhem en Nijmegen veel nut gesticht heeft, doch in 1560 als pastoor uit het tusschen beide genoemde steden in gelegen Elst vertrok naar Deventer, om daar den verlichten in dat jaar overleden Johan Willem van Zwol als *priester* der St. Lebuinuskerk op te volgen. Had hij zich vóór zijne komst te Elst waarschijnlijk reeds te Genève onder Calvijn en Beza in de godgeleerdheid geoefend, bij zijn vertrek uit Elst waarschuwde zijn oude vriend Johannes Visser, kanunnik te dezer plaatse, hem nog tegen de »loeterij" van Rome's tegenstanders [1]). Hij ging dus toen nog voor Roomsch-Katholiek door. Ook verklaarden de raden van Philips II te Arnhem, die hem meermalen hoorden, dat hij een ernstig, rechtzinnig prediker was. In het begin van 1561 te Deventer door zijn deken om zijn onrechtzinnigheid en avondmaalsbediening (onder beide gestalten) aangeklaagd, gelukte het der geestelijkheid aldaar bij de regeering, die hem gaarne als priester bij de Lebuinuskerk behouden had, zijn ontslag te bewerken, hetwelk hem reeds in juni 1561 gegeven werd. Vervolgens was hij als predikant werkzaam te Hamm (regeeringsdistrikt Arnsberg in Westfalen). Om anabaptistische woelingen te ontwijken verzocht hij zijn ontslag aan hertog Willem van Kleef, die hem naar Hanau had geroepen, en zette zich metter woon neder te Bremen, waar hij in 1577 zijn geschrift tegen de Wederdoopers, getiteld »Malleus Anabaptistarum" of »Exegetica adversus Catabaptistas" in 't Hoogduitsch uitgaf en opdroeg aan den prins van Oranje. In de synode te Doesburg 28—31 mei 1583, waar sprake was van geschillen, welke door de classisgemeenten niet konden uitgemaakt, en dus naar de Geldersche synode, en vandaar naar de nationale synode moesten overgebracht worden, werd (art. 12) »d° Gallo aengeseyt, dat om vele andere swaricheden voorgevallen, sijn boeck door dm̄ Johannem Chalco-

[1]) Zie Geld. Volksalm. 1875, bl. 155.

paeum en dm̄ Auletium den synodo geoffereert, (*hem*) wederom toegesonden sij." Sedert was hij als legerpredikant in dienst van graaf Jan van Nassau, stadhouder over Gelderland, die hem gebruikte om de hervorming in dit gewest door te zetten. Trok hij, voor krijgslieden predikende, tevens de burgers aan, hij dreef daarenboven de onvoltooide hervorming in het beheer der geestelijke goederen door. In 1579 verscheen hij als legerpredikant te Arnhem metJohannes Fontanus, predikant, en Henrik Winhems, ouderling aldaar, op de Arnhemsche synode van 11—14 november, en werd door deze tot kollecteur der geestelijke goederen voor het kwartier Arnhem aangewezen. In die synode werden Joseph van Arnhem, Wolf van Ommeren (te Ede), Lodewijk Bruininck, Henrik van Munster en Geurt van Berveld te Doesburg voorgesteld, uit wie een »generael computentmeester ende furwalter geestelycker goederen in Gelre en Zutfen zou worden verkozen, terwijl men voor de graafschap Zutfen" Jacob Eldenus aanwees, als ambtgenoot van Carolus Gallus, die het Arnhemsche kwartier voor zijne rekening moest nemen. Nog in ditzelfde jaar schijnt hij teruggekomen te zijn te Deventer, waar men hem 8 aug. 1583 de betrekking van ontvanger der geestelijke goederen opdroeg. Nam hij tot 5 sept. 1586 dezen post waar, vruchteloos bezigde hij den invloed der stadsregeering om daar tot predikant beroepen te worden. Dien ten gevolge in moeilijkheden gerakende met den kerkeraad en de predikanten [1]), bepaalde men op de Overijselsche en Leicestersche synode (20 juni 1586), dat Gallus naar elders zou bevorderd worden. Als het verraad van Stanley, Leicester's onderbevelhebber, tegen Deventer gepleegd, deze stad in den zomer van 1587 den Spanjaarden weder in handen had gespeeld, zag hij zich genoodzaakt haar te ontvluchten. In berooiden staat, sedert kort weduwnaar, kwam hij te Leiden aan, waar hij zich door den invloed van zijn neef, den hoogleeraar der rechtsgeleerdheid Everhard van Bronckhorst nog in datzelfde jaar tot buitengewoon of provisioneel hoogleeraar der godgeleerdheid benoemd zag, terwijl hij voor het hem aangeboden predikambt bedankte. Den 24 aug.

---

[1]) Johannes Lising, Hermannus Vezekius met zijn zoon Wernerus V., beroepen in 1579, wien in 1580 Johannes Mathisius als vierde predikant werd toegevoegd.

1591 ontslagen, deed hij eene vergeefsche poging om zich te Rijnsburg als predikant te zien aangesteld. Moet hij deze poging aldra na zijn ontslag te Leiden hebben aangewend, omdat 16 oct. 1591 Carolus Agricola tot predikant ter plaatse werd aangenomen; in 1594 volgde zijne beroeping als predikant te Nijbroek [1]). Hier was hij echter niet de *eerste* predikant, gelijk men leest in Nijhoff's Bijdragen voor Vaderl. Geschied. en Oudheidkunde, VI, 156. Johannes Antonii, — misschien een broeder van Theodorus Antonii (Victor) of Dirk Teuniszen, den vierden predikant van Zoelen, — was zijn voorganger, die naar de particuliere synoden te Nijbroek (11 sept. 1592) en te Arnhem (25-29 sept. 1593) werd afgevaardigd, en in 1594 voorkomt als predikant te Elspeet. In 1610 wegens ouderdom en zwakte emeritus, overleed Gallus te Nijbroek [2]) 28 jan. 1616, en werd in de kerk onder den predikstoel begraven. De zerk, die zijn gebeente dekt, was in 1860 reeds overlang verdwenen. Behalve het straksgenoemde werk tegen de wederdoopers, gaf hij in druk eene Clavis prophetica in Apocalypsin in 't Latijn, die in 8vo te Antwerpen in 1592, te Leiden in 1593 het licht zag. Hij heeft nochtans tal van werken in handschrift nagelaten, welke worden opgesomd achter een rapport, te vinden in het Resolutieboek van het Hof v. Geld. in dato 26 oct. 1598. Dit rapport is gedaan door Johannes Fontanus, predikant te Arnhem, die, volgens het Commissieboek, 17 jan. 1597 door stadhouder, kanselier en raden was afgevaardigd om in presentie van den richter Bloys te Nijbroek en Apeldoren te examineeren Johannes Voskuyl naer de reynheyt van sijne leer en confessie en daernae als predikant te Epe te bevestigen [3]), und daerin oock met alle mogelicke

[1]) Vgl. Siegenbeek, Geschied d. Leidsche Hoogeschool (1829), II, 72, waar bij vergissing „Oldebroek" in plaats van „Nijbroek" staat

[2]) Hij is dus niet te Leiden overleden, gelijk men bij Ypeij en Dermout, a. w. II Aant., bl. 47 (110) aantreft.

[3]) Zulks bericht ons ook Mr. G. v. Hasselt in zijne Kronijk van Arnhem (1790), bl. 246, verhalende, dat aan Fontanus was opgedragen zich naar Epe te begeven om „Joh. Voskuyl (sic), gewesen pred. te Rees, tot een wettelijken dienaer te praesentieren, ende van daer te verreisen in Nijbroeck, Apeldoern, ende den voorsz. Voskuyl in presentie van den Richter Bloijs, den pastoor van Vaessen, Pelgrumm van Haerde (Heerde), op Vrijdach den 20 januarii te examineren op die reijnheyd van zijne leere ende confessie conforme die gereformierde religie."

middelen te arbeyden dat die oneenicheyt tusschen den richter Bloys ende Carolum Gallum, ministrum in 't Nijbroek werde gecomponeerd: hetgeen oock heeft plaats gehad." Gezegd rapport nu luidde aldus:

»Edele ehrentfeste hoochgeleerde hoochachtbare wohlwijse seer »vorsijnige und seer discrete heeren der rijdderschap und steden »furstendoms Gelder und graffschaps Zutphen, goetgunstige Heren »nu tho Sutphen vergadert: Gefft UE. Carolus Gallus in under- »danigheyt dienstlick tho erkennen, also hij suppliant anno »XV^{c}XCII [1]) al noch in Hollant residerende und in die Universi- »teyt tho Leyden professor theologiae wesende, van den Hoffe des »furstendoms Gelder und Graffschaps Zutphen uit authorisatie »der Rijdderschap und steden mit commissie und instructie be- »lastet umb eine lang verdonckerde probstdie tho Harlem in »Hollandt gelegen, thogehoirig tot de abdie van Marienwerdt, »wederumb te reduciren tot gemelte furstendomb Gelder und »Graffschap Zutphen mit middelen des rechts oder vrundlick »accordt, und gemelte suppliant damals daerop verschrijvinge ge- »geven dat hij dieselve probstdye sijn leven lanck possyderen vnd »daervan ehrlicke und nothdurftige onderholt hebben: so hefft da- »mals duckgemelte suppliant mit assistentie van Henrick van Brie- »nen die olste und heer van Sijnderen und mehr anderen, die »saecke niet sonder groote moeyte, arbeydt, costen, procesconsul- »tatie, advocaten und procureurs, tegen die van Harlem doer Godes »genade und middelen des rechten so wijth gebracht dat sij genoth- »dringet sijn mit uns tho accordiren, namelick tho Wttert bij den »sal. [2]) Cantzler Leoninus und bovengemelten Bryenen und Goes- »sen van Varick rekenmeister als gedeputirden (und) gelast und »betaelt ungeverlick vier duysent Gl., tot den eynde dat vorge- »melte suppliant Gallus sijn onderholt daervan hebben solde; »daerop dan erfolget dat als Gallus hierumb etlickmael mit re-

---

[1]) Schrijffeil voor XV^{c}XCI.

[2]) Daar de kanselier Elbertus Leoninus, op gezag van het Geld. Landdagsreces. van 14 febr. 1603 elders Le Lion genoemd, 6 dec. 1598 overleden (Slicht., Tooneel, bl. 48[a]). en 13 dec. te Arnhem in de Groote Kerk in het zuiderpand n°. 36 begraven is (vgl. v. Hasselt's Geld. Maandwerk, 1807, I, 38, met zijn Kronijk v. Arnhem, bl. 249): moet de kopij van dit rapport na 6 dec. opgemaakt en in het Resolutieboek ingelascht zijn.

»questen bij der landtschafft hadt angehelten, dat bij der Landt-»schafftrecessen a°. XVcXCII in aprili also ordinirt und besloten, »continuirende Carolum Gallum bij die possessie van der probstie »tho Harlem, dat oock dieselve verblijve tot 's landts behoiff »en dientennichsyns geraden befunden wirdt etc.; und als sup-»pliant in datselvige jaer in Augusto overmals mit een request de »gedeputirden versocht, so yss diesse antwordt gegeven: die Ge-»deputirden vynden sich mit belust umb noch ter tydt hijrijn »t' ordiniren. Aldus gedaen t' Arnhem bij die gedeputierden van »der Landtschafft vp den lesten Landtdag tot expeditie van die »requesten verordent den V Augusti a°. XCVII."

Verder leest men:

»Wat nu a°. XVIc den 29 novemb. op den Landtdach tho Ny-»megen dieser saecken halven gebesoignirt und decretirt, oock den »gedeputierden Cornelis van Sallandt und Johan van Golsteyn »und Arnt Tulleken Rz. und Wilhelm Huigen und Wijchman van »Wijnbergen bevohlen, dat luidet ongeverlick also: in aensien van »Caroli Galli hogen olderdum, und dat hij den kerckendienst »lange jaren trouwelick geadministreert und noch eenighe boicken »onder hem hefft, die hij verclaert vorhebbens te sijn tot vordeil »van der Christenheyt int lycht te brengen enz., sal hem oick »vorbeholden sijn sijne actie, die hij van wegen der probstije tot »Harlem op die Landtschap sprekende hefft. Wat nu Carolus »Gallus vor Lucubrationes und boicken alsnoch onder hem hefft, »daervan yss hier ein seker register bijgefoegt, yss ock wyllich »dieselvige yrster gelegenheyt in druck aen den dach te brengen »und der Landtschap alhier tho dedicieren, der thoversicht, dat ock »die Landtschaft nu einmal Carolum Gallum in sijne lest older-»dom und swackheyt gunstich mit die bovengemelte vier duysent »gl wyll bedencken, ordinierende dieselve bij einen sekeren Rent-»meister als Egbert van Wetten, rentmeister int Nijebroeck, ofte »einen anderen als het der Landtschap gelieven sall tho ontfangen. »Dit doende etc."

»Register der boicken, die Carolus Gallus gemaeckt und alsnoch under hem beruesten."

»Heft Carolus Gallus vor dietser tijdt twee boicken an den dach »int druck gegeven, namelijck voirijrst

Exegetica adversus Catabaptistas, in Duytz.

»then anderen

Clavem Propheticam novam Apocalypseos in 't Latijn.

»Und diesse nafolgende boicken sijn alsnoch bij Gallum in be-»waringhe:

Sylva locorum communium.

Historiae rerum antiquarum.

Liber de Heresiarchis.

Praelectiones Caroli Galli in Esajam Proph.

Verclaring over beyde sendbrieven des Apost. Pauli tot die Corinth. und tot die Galat. und Ephes., Philip. und Coloss. und Thess. und Timotheum und Titum und Philemonem.

Item over den Zendbrieff des Apostels Jacobi und over den anderen Sendbrief Petri und over den anderen und darden Sendbrief Johannis und over den Zendbrief des Apostels Judas.

Item grammatica explicatio dictionum Hebraicarum.

Over den Hebreuwschen Psalterium.

Ock over den Hebreuwschen text des proph. Jonae.

Een boick de Academiis.

Liber Epistolarum.

Prophetica.

Prophetia de Mysteriis Regni Christi et Antichristi et de Confirmatione Seculi.

Basuynestemme tot dat jongste Gericht.

Judaìca.

Tractatus de variis quaestionibus.

Απομνημον εύματα virorum illustrium.

Verclaringe over de openbaringe Johannis.

Conciones ordinariae.

Praemeditatio mortis.

»Mair dewijle nu die boickdruckers hier tho lande hen beswa-»ren diese boicken op horen eigen costen te drucken und Gallus »oick geene middelen dairtho heft, so moeten se alsnoch nothwen-»dich bij hem beroisten und bewaert worden tot gelegener tijdt.

(*Was geteekend*)

»Nijebroeck, 12 Martii 1612. CAROLUS GALLUS SEN."

Men heeft mij verhaald, dat deze handschriften een vijfentwintigtal jaren geleden berustten onder den Deventerschen predikant van Rijndorp, en bij diens dood door publieken verkoop daar ter stede, in andere handen zijn overgegaan.

J. ANSPACH.

VRAGEN.

De man van Anna Roemers. Van Anna R. weten wij eigenlijk veel minder, dan van Tesselschade. Zoo is van Dominicus Booth van Wesel niets bekend: zelfs zijn sterfjaar niet. Dit laatste is voor hare historie niet onverschillig. Hij zal in den Wieringerwaard wel betrekkingen bekleed hebben: ook zoo hij nog leefde, toen zij in Alkmaar woonde, moet het toch te ontdekken zijn.

Kan geen der Navorschers dit eens navorschen?

Een broeder van P. C. Hooft. In den Militairen Spectator 2e serie, IVe deel (1852), worden bladz. 422 en 452 eenige uittreksels medegedeeld uit brieven van Maurits Huygens aan zijnen broeder Constantijn. Dat de eerste daar secretaris van den raad van state wordt genoemd, is eene fout, daar vader Christiaan pas in 1624 overleed en door zijnen zoon werd opgevolgd, terwijl deze brieven, op één na, van 1622 zijn.

Van meer belang intusschen is hetgeen in dien van 15 julij voorkomt.

»Votre P. C. Hooft a un sot de frère, grand Arminien, qui venant de France et estant prié a disner de notre command. Calcar à Lillo s'est avancé de parler mal de ce notre gouvernement, et de plus refusant de boire la santé de son Exc., dict plus volontiers vouloir boire celle du Bourreaux de Harlem et plusieurs autres vilainies. Calcar l'a arresté, et envoyé à ses Betaelsheeren en Zelande, qui ont trouvé sur luy diverses lettres d'Utenbogaert, de Grotius et Stoutenburg en chiffre etc. Enfin le prétexte de la folie luy a servy d'excuse, et l'ont ils laissé aller avecq bonne reprimande, trop indulgemment."

Wat is er van deze geschiedenis van elders bekend?

[Er wordt melding van gemaakt in het Leven van H. de Groot

door C. Brandt, bl. 288, door wien wij wat naauwkeuriger ingelicht worden omtrent de stukken die in beslag genomen werden. Hij verhaalt, dat Henrik Hooft, de jongste der beide broeders van den drost, »(wien de Groot op zijn vertrek uit Vrankryk naer het Vaderlandt, eenige brieven had toevertrouwt, om ze in den Haege te bestellen) te Lillo aengehaalt en gevangen wiert. Eenigen zeggen, dat hy zich door een onbedachten yver woorden had laten ontvallen tot nadeel des Princen van Oranje, en men daer uit oorzaek nam hem te bezoeken; en de gemelde brieven vindende die naer Zeelandt zond, en zelfs Hooft daer henen voerde, doch daer na weêr ontsloeg. Alles wierd by de Gecommitteerde Raden der Staten van Zeelandt geopent en gelezen. Men vond 'er brieven aen den Heer van der Myle, Groenevelt en aen andre vrienden geschreven, een met cyffers vermengt aen den Heer van Stoutenburg; ook etlyke van de Groots huisvrouw aen andre vrouwen, en een van haren Broeder, die haer was komen bezoeken, aen een andren Broeder. Daer bij waren twee Requesten op zynen naem ingestelt, om te hebben voldoening van zyne gagie van de Gecommitteerde Raden van Hollandt en van die van Rotterdam. In eenige brieven wierdt gewag gemaekt van de Verantwoording, en gezeit, dat ze in 't Land onder de pers was. Men zond daer na al die papieren aen de Gecommitteerde Raden der Staten van Hollandt, die den veertienden van Hooimaendt daervan verslag deden aen de Heeren Staten, zeggende, dat 'er waren gemeenzame brieven, en eenige zeer geleerdelyk geschreven, ook een die zeer bedenkelyke spreekwyzen inhield."

Men besloot de brieven aan het hof van Holland over te leveren, en onderzoek te doen waar de Verantwoording gedrukt werd, ten einde de uitgave daarvan te beletten, en Groenevelt en Stoutenburg in het verhoor te nemen. Men nam ook Willem de Groot, Hugoos broeder in hechtenis, om van hem iets aangaande het drukken te vernemen. Doch met dat alles werd niets uitgerigt. De Verantwoording kwam in het licht, en de Groot schreef 6 augustus uit Parijs aan de staten van Zeeland eenen alles behalve malschen brief, die ook gedrukt werd, over dat onbetamelijke aanhouden en openen van brieven, niet alleen van hem, maar ook van zijne vrouw. Men vindt dien brief bij C. Brandt a. w. bl. 291.]

Nederlandsche Jaarboeken. 1747. Wie is de zamensteller dezer uitgave?

De wereld-beschouwer. Onder dezen titel verscheen in 1795 bij H. L. van Bnma een tijdschrift (weekblad?) waarvan 32 nommers n mijn bezit zijn.

Wie is de schrijver of zijn de schrijvers? Verscheen er meer van dan 32 nommers?

Rip van Winkel. Komt er in een van Washington Irvings romantische werken een Hollander voor, of wel een afstammeling van de eerste hollandsche volkplanters in Noordamerika, die bovengenoemden naam draagt? Zoo ja — in welk werk dan?

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN

God save the king. In de Histoire de Madame de Maintenon van de Noailles, tome III, p. 55, komt de beschrijving voor van het eerste bezoek, dat Lodewijk XIV aan St. Cyr bragt. Daar leest men:

»Quand Louis entra dans les jardins trois cents jeunes voix entonnèrent une cantate à sa louange, dont les paroles étaient de madame de Bynon, sur ce bel air composé par Lulli, et qui depuis, selon la tradition de Saint Cyr, a passé en Angleterre, et est devenu l'air national anglais sur les paroles du God save the king.

Grand Dieu, sauvez le Roi:
Grand Dieu, vengez le Roi.
Vive le Roi.

Qu'à jamais glorieux,
Louis victorieux
Voye ses ennemis.
Toujours soumis
Grand Dieu, sauvez le Roi:
Grand Dieu, vengez le Roi.
Vive le Roi!

In de noot wordt er nader bijgevoegd, dat Lulli »composa le God save the king pour Madame de Maintenon, et que Haendel le prit aux choristes de Saint-Cyr, dans une visite qu'il fit, en 1721, pour l'offrir au roi d'Angleterre."

Wat is er van waar?

TAALKUNDE.

Gans vijven. (XXVIII, bl. 175, 186). Iedereen weet, dat het spelend volksvernuft tot wonderlijke dingen in staat is — maar dat het den vloek *Gans vier* eerst tot *Gans vijven* en daarna tot *Gans vijgen* verbasteren zou, dat is toch wel wat te kras.

Als het volk *vier* als een telwoord opvatte, en dit telwoord door een ander wilde vervangen, zou het er *Gans vijf* en niet *Gans vijven* van gemaakt hebben. Inderdaad is er eene afleiding, die, dunkt mij, veel meer voor de hand ligt. Ik denk er bij aan de vijf wonden van den stervenden Jezus, aan »ons heren wonden" door Maerlant bezongen en in de middeneeuwen zoo vaak in de gedichten herdacht.

Ootmoedich God, diet al vermach,
En wrect niet op desen dach
An mi mine sonden
Dor u heilighe vijf wonden,
Die ghi ontfinct dor ons mesdaet,
Hebt heden mijns raet,
So dat ic niet en sterve,
No in den campe en bederve —

met deze woorden roept Elegast, als hij met den snooden Eggheric

in het krijt zal treden, Gods hulp in. Zoo ook besluit de vrome Maerlant Der Kerken Claghe aldus:

Wi bidden hem die dware bekinde,
Dat hi die quade noch verdrive
Ende ons sinen heilegen geest toesinde,
Die ons troeste in dit allinde,
Dor sijn heilege wonden vive,
Soe dat de heilege kerke in eeren blive!

Na deze verklaring begrijpen wij waarom het volk van vijven vijgen maakte. Het was om de zelfde reden waarom het zoovele vloeken verbasterde. Het godsdienstig gevoel ergerde zich aan het misbruiken van het heilige, en men vloekte liefst zoo onschuldig mogelijk. *Gans vijven* in den zin, dien de heer Leendertz er aan hecht, is reeds een zeer onschuldige uitdrukking, die men niet meer behoefde te verbasteren; in den zin, door mij er aan egeven, is het een ergerlijke vloek.

CONST. BAKE.

Gans vijven. Tegen de door wijlen dr. A. de Jager gegevene verklaring, die mij allezins aannemelijk voorkwam, heeft de heer Bake een paar bezwaren. Ik geloof dat ik ze kan weerleggen.

1°. »Men had dan moeten zeggen *gans vijf,* niet *gans vijven.*" — Maar dat bij verbastering soms tevens verlenging plaats had, blijkt ook uit andere vloeken, b. v. *gans kruiken* uit *Gods kruis, gans bloemen,* uit *Gods bloed.* Daarenboven is het wel mogelijk dat uit *gans vier* eerst ontstaan is *gans vier en vijven* (ook vermeld door de Jager bl. 177) en dat dit weer verkort is tot *gans vijven.*

2°. »*Gans vijven* in den zin dien ik er aan hecht, was geen echte vloek meer, het was eene onschuldige uitdrukking, die men niet meer behoefde te verbasteren." — Doch wij weten dat ons volk er vermaak in vond, niet alleen echte vloeken onder schijnbaar onschuldige woorden te verbergen, maar ook de op die wijze ontstane bastaardvloeken nogmaals te veranderen en zoo geheel onkenbaar te maken. Eerst b. v. werd *Gods bloed* veranderd in *gans bloed,* daarna dit omgezet in *o bloed van gansen,* en hiervan weer gemaakt *o bloed van varkens* of *o bloed van slakken. Gods wonden* verbasterde in *gans honden* en dit werd op zijne beurt vervangen

door *gans varken, gans kievit* en *gans peerd.* Ja het voorbeeld zelf door den heer Bake bijgebragt leert het: *gans vijven* is naar zijne opvatting nog werkelijk een vloek, die slechts verkort is, doch *gans vijgen*, dat daaruit ontstond, is het niet meer. Wel nu, bij dit *gans vijgen* liet het volk het niet, maar het verving de *vijgen* door *taarten* en *krakelingen.*

Tegen de door den heer Bake voorgestelde afleiding is dit te zeggen, dat eene verkorting van *Gods vijf wonden* tot *gans vijven* wel iets tegen zich heeft. Een vloek wordt bij verbastering dikwijls verlengd, maar zelden verkort. Niettemin erken ik, dat het wel mogelijk is, dat de heer Bake het bij het regte eind heeft. Bij het veranderen van woorden gaat het volk, hoewel onbewust, naar vaste regels te werk, en daarom kunnen wij, indien wij die regels kennen en goed uit onze oogen zien, in de meeste gevallen met zekerheid den oorsprong van een woord of woordvorm aanwijzen. Bij vloeken evenwel is het anders. De veranderingen die deze ondergaan hebben, zijn doorgaans willekeurige veranderingen, het zijn aardigheden, vernuftspelingen. Daarom moeten wij ons hier dikwijls met gissingen te vreden stellen. Misschien dat er later nog iets voor den dag komt, waaruit met zeke heid blijkt wie hier gelijk heeft, dr. de Jager of de heer Bake.

P. LEENDERTZ WZ.

Manta. (XXVIII, bl. 465.) Is de persoonsnaam Manta, waarnaar ter aangehaalder plaatse gevraagd wordt, mans- of vrouenaam? J. W.

[Het is mansnaam.]

Niet het minste is eene onduidelijke uitdrukking. B. v. er wordt gesproken over een ongeluk den spoortrein overkomen en nu luidt het verhaal verder: »gelukkig stonden er voor de veelading vijf wagens, welke de vaart van den schok braken; evenwel is de veelading geheel verbrijzeld, de wagens zijn min of meer beschadigd, de locomotief niet het minste." Is nu de locomotif onbeschadigd gebleven, of heeft die het meeste geleden?

VRAGEN.

Verzieren, vercieren. Op 't einde van hoofdstuk I, van Een schaking in de 17de eeuw, schreef van Lennep: »minder verzierende dan vercierende." Wat beduidt die tegenstelling? Wat is *verzieren?* E. LAURILLARD.

[*Verzieren* is bedorven uit *visieren* d. i. *beoogen*, vervolgens *beramen*, *uitdenken*, *verdichten*. Op de door den heer L. aangehaalde plaats, die ik geene gelegenheid heb na te zien, zal het waarschijnlijk de laatstgenoemde beteekenis hebben.]

Dageraad. Wat beteekent de lettergreep *raad* in het woord dageraad?

Van den hak op den tak. In het Spreekwoordenboek van den heer Harrebomée (I, bl. 273 (27)) leest men: Hij springt als een vogel van den hak op den tak. V. d. Palm in zijne aant. op het I Boek der Koningen, Hoofdstuk XVIII, vs. 21, zegt: *hak* misschien voor *kreupel-* of *hak*hout, en *tak* voor hooger geboomte. Maar waarom zegt men dan: »van *den* hak?" Is hier *hak* niet veeleer de als een *hak* vooruit springende afgekapte of afgebroken stomp, aan zoo vele boomen te zien? Van dien *hak* springt de vogel op den *tak*.

J. D.
L.

Adamus Billichuis (XXVIII, bl. 48, 203.) **Landwinninge.** Ongetwijfeld is de proponent, die in 1578 predikant werd te 's Gravesande, één persoon met den predikant te Ingen sedert 1597. Maar men had aanmerking op zijn leer en leven; de Geldersche synode, 24 mei 1597 te Nijmegen vergaderd, was door partikuliere kerken voor zijn persoon gewaarschuwd; zoodat, al mocht hij door de politie en de kerk van Holland vrijgesproken worden en met deze verzoend raken, men het onstichtelijk vond hem te Ingen bij Tiel in den dienst te bevorderen. Toch drong hij zich daar in. of had het reeds gedaan, want art. 3 der particularia van de particu-

liere Arnhemsche synode van 13—16 juni 1598 luidt, dat men nog steeds op bericht wachtte van hetgeen de Schoonhovensche synode omtrent hem besloten had, doch vergunde hem inmiddels in zijn dienst (te Ingen) voort te gaan. Op de synode te Harderwijk, 10—13 juli 1599 verscheen van wege de Nijmeegsche classis Adamus Billichius, minister verbi in Ingen. In 1601 en 1605 trad hij zelfs als inspector der classis van Nijmegen op. Desniettemin had hij in 1601 nog geen »landtwinninghe becomen," maar zoodra hij die zou verkregen hebben, hadden de synodale afgevaardigden (Zholl. syn. Gouda 28 aug. 1601, art. 5) te zorgen, dat zijne schuldbekentenis in de kerken van Montfoort, 's Gravesande en Wieringen te gelijker tijd van den predikstoel werd afgelezen. Te Montfoort heeft hij derhalve als proponent gewoond, is als predikant te 's Gravesande (1578—1591) geschorst, zoo niet afgezet, heeft zich op Wieringen in den dienst ingedrongen (1591—'97) en verkreeg sedert 1597 in Gelderland (te Ingen) vasten voet. Volgens art. 16 der acta van de Nijmeegsche synode 22—24 juni 1602 had hij van de staten van Holland »landtwinninghe" bekomen. Wat wordt hiermede bedoeld? De vergunning om zich als predikant ergens elders aan te melden, zoo gemeente, classis en synode zich hier niet tegen kantten? Ik zag zijn naam ook »Belichius" geschreven. Kan dit iets afdoen ter opsporing zijner afkomst? Over zijn beroep naar Culemborg in 1607, zie Nav. XXVII, bl. 217.

J. ANSPACH.

Meer of meir? Dr. van Vloten, Neêrlands opstand tegen Spanje (1572—1575) bl. 165 schrijft: »Ze vierden met een groot feestmaal in de open lucht, op de Meer, hun heugelijke voldoening," en bl. 169: »Het was de nadering hunner [der Geuzen] schepen, die het ruwe krijgsmaal op de Meer verstoorde." Men bemerkt licht, dat hier sprake is van de Meir, place *de la Maire* te Antwerpen. Is de schrijfwijze *Meer* wel juist? 't Zelfde kan men vragen van de fr. vertaling: zou het niet moeten zijn *du marais*, 't moeras, de laagte, 't broek? zooals in de buurt van Antwerpen dan ook broek-landen te vinden zijn: Hobokenbroek, Burchtbroek, Cruybekebroek, Verrebroek, enz. In Brugge heeft men de Moerstrate, rue du Marécage. De snuggere vertaler, die de naambordjes

aan de hoeken der straten moest plaatsen, hield *moere* voor eene samentrekking van *moeder* en vertaalde *rue des mères!*

G. P. ROOS.

[De heer R. veroorlove mij de opmerking, dat *meer* en *meir* hetzelfde is. Er bestaat hier geen ander verschil dan in spelling. De spelling *meir* werd vroeger door sommige gebezigd en voorgestaan, maar er is geen redelijke grond voor aan te wijzen, en ik geloof niet, dat er nu nog iemand gevonden zal worden die er de handschoen voor wil opnemen.]

Pipping of pippeling is een bekende fijne inlandsche appel. Toevallig bij Kiliaen iets naslaande, vind ik: Pipping, pupping, Eng. Pippine, doch Lat. Malum curtipendium. Nu kennen wij in Zeeuwsch Vlaanderen onder den naam van *court pendu* een anderen fijnen appel, niet zoo langwerpig rond als de pippeling, dien wij *korpenduum* noemen, stellig verbastering van *court pendu.* De appel heeft werkelijk eenen korten steel en zit als 't ware dadelijk aan den tak vastgehecht. Het *curtipendium* zal dus de naam van onzen appel en niet van den pipping moeten zijn. Is er eene nederlandsche benaming voor den *court pendu?* Hij is toch sedert jaren inheemsch. Zonderling dat het volk er geen voor vindt: het noemt den pipping wel Pietje lekker appeltje.

G. P. ROOS.

[Ook in Holland maakt men onderscheid tusschen den pippeling en den courtpendu. Een nederlandsche naam voor den laatsten is mij niet bekend. Het zeeuwschvlaamsche *korpenduum* stamt misschien regtstreeks van het latijnsche *curtipendium* af. Men weet, dat de kloosterlingen, de Karthuizers inzonderheid, veel werk maakten van het kweeken van appelen en peren: nog in de 17e eeuw hadden de beste soorten den naam van *kloostergoed.* De naam *curtipendium* hebben de bewoners van Zeeuwsch-Vlaanderen waarschijnlijk van de monniken gehoord en tot *korpenduum* bedorven.]

Opmerkingen en vragen, betreffende ons spraakgebruik.

1.

In iedere taal, dus ook in de onze, heeft het spraakgebruik vele

en velerlei eigenaardigheden en merkwaardigheden. Van zulke eigenaardigheden en merkwaardigheden in ons spraakgebruik wensch ik in eenige opvolgende artikelen eene opgaaf te leveren, aan welke opgaaf ik hier en daar die vragen zal verbinden, waarop *ik* geen antwoord weet, maar die allicht een ander beantwoorden kan.

2.

Verandering van beteekenis. Vele voorbeelden bewijzen, dat niet zelden de beteekenis van een woord vervloeit, zoodat het in lateren tijd een anderen zin heeft, dan dien het vroeger had. *Beklaaglijk* is oudtijds gebezigd ter aanduiding van iemand, *die in rechten aangesproken kon worden*; — *weerloos* is gebruikt in den zin van: *buiten bezit*, — *zijns goeds weerloos worden*; — *onnoozel* heeft de beteekenis gehad van *niet schuldig*, en *onbesproken* is gebruikt in den zin van *nog niet verloofd*; — *verderfelijk* is geweest: *aan bederf onderhevig; eerlijk* zooveel als *aanzienlijk*; — *schijnbaar* zooveel als *klaarblijkelijk*; — *juweel* heeft de beteekenis gehad van *geschenk*, *laster* van *misdaad* en *verstand* van *verstandhouding*: *met dieven verstand hebben*; — *voorhoofd* is soms gebezigd voor *gevel*: *voorhoofd van 't huis*, en *voorlooper* voor *besteder*: *voorlooper van koetsiers*; — *vlieden* was in sommige gevallen gelijk aan *verwerpen*: *eene erfenis vlieden*, en *keeren* is *vegen* geweest; — *rijzen* is transitief gebruikt voor *verhoogen*, met de tegenstelling *nederen*, in den zin van *verlagen*.

Vraag: welke, liefst sterksprekende, voorbeelden weet men meer?

3.

Woorden, die in verband staan met verouderde toestanden, gebruiken, enz.

Schoorsteen. Oudtijds was de koker, waar de rook in opsteeg, de *schouw*, en de steenen, die dat metselwerk steunden, binnenskamers, waren de *schoorsteenen*. Nu is de rook-koker *zelf* de schoorsteen.

Beurzensnijder. Voorheen was dit een juist woord, want de beurs werd gedragen, hangende aan den gordel. Die dus de beurs u ontfutselen wilde, sneed haar af.

Kerfstok Stok met kerven, waarop de winkelier of de kastelein

rekening hield van 'tgeen deze en die hem schuldig was. De kerfstok is weg, maar de spreekwijs: *veel op zijn kerfstok hebben*, is nog niet in onbruik geraakt.

Winkel. Oorspronkelijk *hoek.* Dit wijst nog terug op den tijd, toen de koopwaar was uitgestald in een hoek van het woonvertrek. Daarmeê staat in verband, dat de *toonbank* ook *hoekbank* heette. Maar tegenwoordig heet het geheele verkoopvertrek *winkel.*

Smeerlap. Behoorde bij de oude sleepkoetsen. De voerman, die er naast liep, had een lap, met vet besmeerd, aan een touw, in de hand en liet van tijd tot tijd de sleê over dien *smeerlap* gaan.

Kastelein. De kasteelen der edelen boden menigmaal herberg aan den reizenden man en hadden sommige bepaald daartoe ingerichte vertrekken. De burgwachter of slotvoogd ontving zulke vreemdelingen en zorgde voor hen. Hij was de *kastelein.* Het woord is gebleven, maar staat nu buiten alle zakelijk verband met *kasteel.*

Kerkhof. Kan hierbij gevoegd worden, wijl er meer en meer begraafplaatsen komen, dat geen *kerkhoven* zijn, geen *hoven* rondom een *kerk.*

Stoof. Was oudtijds een verwarmd lokaal; zoo had men ook *badstoven.* Nu is *stoof* een voetenwarmer.

Kermis. Oorspronkelijk de godsdienstige viering van den stichtingsdag eener kerk of den naamdag van haren beschermheilige, aan welke viering jaarmarkt en volksvermaken zich verbonden.

Beunhaas. Was een snijder, die, niet bekwaam genoeg, om lid van 't gild te zijn, met zekere bloôheid op zijn *beun* of zolder zich terugtrok en daar zijn lapwerk maakte.

Schobbejak. Werd de naam van een gemeen mensch, toen de maliënkolders en geschubde jakken, eerst een dracht der ridders, waren overgegaan op de gemeenen.

Pothuis. Misschien oorspronkelijk een bewaarplaats van potten, pannen en keukengereedschap.

Vraag: Welke woorden zijn er meer zoo?

(*Wordt voortgezet.*) E. LAURILLARD.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Fréderic Antoine de Raadt. Op deze vraag (XXVIII, bl. 209) moet ik, helaas, antwoorden, dat mij het regiment, waarbij F. A. de Raadt gediend heeft, niet bekend is. Hij was intusschen infanterie-officier. Zijn geboortedag was 26 julij 1781 en hij stierf in de zestig jaren oud. Men zou mij groot genoegen doen, indien men mij omtrent zijne militaire loopbaan inlichting kon geven. Mijn onderzoek daaromtrent is, tot mijne spijt, vruchteloos geweest. Wel ben ik in het bezit van een extract uit het »Stamboek der heeren officieren" omtrent den broeder van Fr. Ant., namelijk Rijk Johannes Christoffel de R. (beide waren zonen van Geurt en Geertruida Catharina Creutz.) Ook zou het mij aangenaam zijn een extract te erlangen betreffende Cornelius Henricus de R., halfbroeder van deze beide, wiens moeder was Cornelia van de Pavort en wiens vrouw Cornelia van Teylingen, dochter van Arnout v. T. en Catharina Jacoba de Mey van Streefkerk te 's Hertogenbosch (welk is het wapen van d. M. v. Str.?). Cornelius de Raadt was geboren 1771 en stierf als majoor der infanterie. Welken militairen rang bekleedde de vader der gemelde drie officieren, Geurt de R.?

Mij is intusschen bekend geworden, dat Wilhelmina Henrietta Frederica de Raadt, geb. de Mohr, den 15den mei 1784 te Meerssen in Limburg geboren is. Met mededeelingen omtrent het geslacht de Mohr en hun wapen zal men mij zeer verpligten.

Werdohl. JOH. THEOD. DE RAADT.

Wapen op een beker. Het zij mij vergund op het wapen terug te komen, dat zich bevindt op een bokaal, afkomstig van het voormalige huis Middelwijk (XXVII, bl. 588 en XXVIII bl. 361).

1°. Het jaartal, dat op den bokaal staat, is niet 1795, maar *1759*, en Bauer moet geschreven worden »Bauwer."

2°. Kan er ook een drukfout ingeslopen zijn in den naam door den heer Backer van Leuven opgegeven, namelijk abusivelijk te lezen staan: Brouwer in plaats van Bouwer?

Dr. Hendrik Frederik Bouwer is namelijk, naar ik verneem, een bekend persoon, en was schepen te Deventer.

3°. Verder moet ik doen opmerken, dat alligt op een lakafdruk de zeer kleine verbinding tusschen de beenen van den passer niet zigtbaar kan wezen.

4°. Mag ik den Heer Backer van Leuven nog vriendelijk verzoeken te mogen weten, of op de afdrukken niets blijkt van eene aanduiding van kleuren en metalen?

MR. R. J. W. F. VAN HOEVELL.

Geslacht van Cleve. (XXVIII, bl. 322.) Een geslacht van dien naam is reeds vroeg te Utrecht bekend geweest. In de Utrechtsche jaarboeken van Burman treft men de navolgende personen van dien naam aan; Aernt v. C. raad 1410, 12, ouderman van het marsliedengilde 1408, 14; Henric v. C., raad 1417, 19; Jan v. C. raad 1438, ouderman van het brouwersgilde 1433, 35 en 40; Wouter v. C. raad 1426, 39, ouderman van het bakkersgilde 1416; Adriaen v. C., ouderman van het brouwersgilde 1451, 53, 56, 66 en 68; Jan v. C., ouderman van het brouwersgilde 1443, 45, 47, 49; Willem v. C., ouderman van het marsliedengilde 1468 en 70.

Een utrechtsch geslacht van dien naam voerde: van azuur met een vlucht van zilver. H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht v. Doyenburg. (XXVIII, bl. 259, 483.) In een ms.genealogie worden vermeld Alexander v. D. van Roetert, zoon van Herman en van Johanna van den Berch, echtgenoot van Wichmoet van Wijnbergen, dochter van Johan v. W. in de 16e eeuw burgemeester van Amersfoort en Judith v. Wijnbergen Hermansdr, benevens Otto v. D. v. Walenburg, echtgenoot van Judith. v. Wijnbergen, dochter van Herman, † 1625, en van Agnes Schimmelpenninck v. d. Oye, † 1651. Judith was weduwe van Jan v. Wijnbergen, burgemeester van Amersfoort.

H. C. VAN BAKKENES.

Familie de Raadt. Den geëerden briefschrijver uit het buitenland zij bericht, dat de alliantiën van jhr. Hendrik de Roever met Hillegonda de Raadt, Nav. XXVII, 521, en die van Jan de Roever (Reuver) met Cornelia de Raadt, ibidem, bl. 530 vermeld, geen twijfel toelaten ten aanzien harer juistheid, vermits de eerste

uit het Geldersch Leenregister, de andere uit een actenboek van Tiel bewezen wordt. Hillegonda de Raadt en Margriet de Raadt kunnen onmogelijk ééne persoon uitmaken, want de eerste was eene dochter van Gijsbert de R., de andere eene dochter van Jan Gijsbertszoon. Zoo zij tijdgenooten geweest zijn, dan was Margriet de nicht (moeizegster) van Hillegonda. En ingeval er destijds slechts één Hendrik de Roever (Roover) heeft geleefd, t. w. de Nav. XXVII 521 vermelde, dan moet men het er voor houden, dat deze eerst de tante en vervolgens de nicht tot vrouw zal gehad hebben. Cornelia de Raadt kan men als eene dochter van Servaas aanmerken, omdat het oudste en het zevende harer kinderen bij Jan de Roever dien doopnaam droeg, welke niet eigendommelijk was aan de de Roevers, terwijl er daarentegen wel sprake is — van eenen Servaes de Raet, als ouderling der gemeente te Tiel op de Tielsche classis ante-synodaal van 2 aug, en op de gewone Tielsche classis van 8 en 9 sept. 1679 tegenwoordig, — van Servatius de Raad, als ouderling van Tiel op de Tielsche classis van 27 en 28 apr. 1696 verschenen, — alsmede van Servaas de Raadt, 15 jan. 1703 aangesteld tot gemeensman te Tiel (mr. E. D. Rink, Beschrijv. v. Tiel, bl. 316, noot.) Niets verhindert ons in deze drie één en denzelfden persoon, en wel den vader der bedoelde Cornelia te zien. — De »eersame en discrete" Gertzen de Raet verscheen als Tielsch ouderling op de Tielsche classis van 10 en 11 sept. 1694; en Ditmar de Raad had 26 sept. 1715 voor het Hof van Gelderland verschil met den kelner van Putten (geestelijk bestuurder van wege de abdij Abdinkhof te Paderborn der te Putten gelegen abtsgoederen) over het betalen der jaarlijksche erfpacht van den kanon, tot een bedrag van twintig lood fijn zilver, aan den abt van Paderborn of zijnen kelner[1]) als erfpachtsheeren

[1]) Vgl. over den kelner te Putten Mr. J. C. van Hasselt, De usu atque auctoritate juris civilis Romanorum in Gelria, 1763, p. 7; alsmede vooral Navorscher, 1854, bl 18. Ik vond nog vermeld, dat de Harderwijker synode van 10—13 juli 1599 besloot aan het Hof van Gelre te verzoeken den kelner te Putten, „Jesuita synde," te doen afzetten, en een vromen man in zijne plaats te doen stellen. Die kelner onderhield heimelijk den afgezetten roomschen pastoor van Putten, Wilhelmus Wes (de Wese, van Weisch), waarover men nog in de Zutfensche synode van 18-20 juni 1605 klaagde. In de Harderwijker synode van 14—16 juni 1608

der Gamersche tienden. Ditmar de Raad werd door het Hof tot betaling veroordeeld (Registers op het archief van het voorm. Hof v. Gelre, bl. 259, 60). Waarschijnlijk één persoon met D. de Raat, die 9 juni 1741 door datzelfde Hof tot schadevergoeding werd veroordeeld, omdat hij C. F. van Boussele als eigenaar van den Molenweerd onder Beest, in diens recht van uitwegen over den bandijk langs den molen, belemmerd had (ibid. bl. 296.) — In zijne Geslachtk. Aanteek. (Dev. 1871), bl. 347, gewaagt mr. J. v. Doorninck van Johanna Susanna de Raad te Haarlem, gehuwd (op attest. v. den Zwolschen kerkeraad van 18 oct. 1778) te Noordwijk-binnen met Christoffel Daniel van Coeverden (van Zwolle), zoon van Christoffel Warner Jacob tot Doorn, kapitein, bij Hendrina Jacoba van Raesfelt, uit welk huwelijk 11 apr. 1781 te Zwolle geboren werd Christiaan Arend Werner Jacob († te Zalk bij Zwolle jan. 1782). Deze Johanna Susanna was hoogstwaarschijnlijk de dochter des Haarlemschen burgemeesters Arend de Raad van Nav. XXVIII, 95. Christoffel Daniel v. C. is mogelijk in W.-Indie overleden.

Nog kwamen ons voor:

Rudolf de Raet, burgemeester van Zaltbommel (1500—1539) gehuwd met Isabella de Cock van Delwijnen, dr. v. Adriaan, schepen van Zuilichem in 1504, bij Hillegonda van Averijn.

Evert de Raet, in 1547 eigenaar van een rentebrief, welke in 1560 toekwam aan Alard de Cock van Delwijnen, Isabella's broeder.

Jacob de Raedt, bij overdracht van wien Johan Vorsterman 20 mei 1561 beleend werd met den Heuvelskamp enz. te Tuil.

Johan de Raedt Ottenzoon, inwoner van Bommel, wegens deelgenootschap aan de Geuzentroubles, met verbeurdverklaring zijner goederen, 1 sept. 1568 door den hertog van Alva gebannen (Mr. G. v. Hasselt, Stukken voor de Vaderl. Historie, I, bl. 294, 320.)

---

herhaalde men die klacht, want toen bleek het dat Willem de Wees, gedeporteerde pastor, tot Putten, wederom heimelijk eenige kinderen „op paapsche wijze" gedoopt had ondanks de vorige classicale bevelen en de inhibitie van het Hof van Gelderland. In 1618 was Petrus Rinsius als pred. te Putten gestorven, en Johannes Rutgeri in zijn plaats getreden.

Johanna de Raet, huwt in 1602 Antonius Thysius Sr., sedert aug. 1601 eerste gewone hoogleeraar der godgeleerdheid bij de Veluwsche kwartierschool te Harderwijk, sedert 10 dec. 1619 hoogleeraar te Leiden (H. Bouman, Gesch. d. voorm. Geld. hoogeschool, 1844, I, 35—39.)

Adrianus Radaeus (zoon van Levinus), in 1613 als prop. ber. te Oosterhout, in 1620 te Fijnaard, 16 jan. 1622 te Jutfaas, 24 dec. 1625 te Tiel, in 1633 te Arnhem, † 1637.

Jacobus Radaeus, dood april 1650 als predikant te Avezaat, waar hij 23 nov. 1645 als proponent bevestigd was. Gehuwd met Margaretha Bor, die als zijne weduwe hertrouwde en dec. 1666 dood was.

Johannes Radaeus zag men op den omslag van het maartnummer Navorscher XXVI, vermeld, als wiens vrouw, Anna Wilhelmi 9 jan. 1671 getuige was bij den doop van Johanna, dr v. dr. Ferdinand Gruiwardt en Petronella Wilhelmi te Goes.

Aeltjen de Raath (dood dec. 1666) huwt Henricus Brinkman, als proponent in 1614 ber. te Zeddam, in 1623 te Ochten, waar hij in 1637 overleed.

Alardus (Alhardt) de Raedt, geb. te Amsterdam, 13 mei 1671 aangesteld tot buitengewoon hoogleeraar der godgeleerdheid te Harderwijk, aanvaardde in den eerstvolgenden herfst zijn ambt. Had denkelijk te Leiden gestudeerd, aldaar in 1665 den doctoralen graad in de godgeleerdheid verworven en van de faculteit der wijsbegeerte soortgelijke onderscheiding genoten. Hij schreef over den aard der Hebreeuwsche punten (Commentarius de punctationis Hebraicae natura, Lugd. Bat., 1671, 83, 8°.), eene verdediging der waarheid tegen Maresius (Apologia Veritatis adversus S. Maresium, Amst., 1673, 4°.), en over de Vijfde Monarchij (12°.). Toen de Franschen te Harderwijk kwamen, vertrok hij (H. Bouman, a. w., I, 224, 26—28.)

Leonard de Raet, rentmeester van den graaf van den Berg, tegen wien, omdat hij zich het tiendgewas had toegeëigend uit de Steckemate, behoorende onder den Schuilenburgschen tiend, de momber 19 oct. 1681 vóór het Hof van Gelderland optreedt, met de bewering, dat den Staten, ingevolge een daarbij overgelegden brief van paus Innocentius IV van den jare 1247, het recht van

allen novalen tiend toekwam (Registers op het archief van het voormalig Hof van Gelre, bl. 223).

Geertruid de Raadt, gehuwd met Antonis But, beide te Tiel overleden, oct. 1689 aldaar nog in leven.

Odilia de Raadt, oct. 1689 lidmaat te Tiel, even als

Servaas de Raadt (straks genoemd), gehuwd met Johanna Bartens, en

Christina de Raadt.

Aletta de Raat, met attestatie van Gendringen, 9 oct. 1696 lidmaat te Tiel.

Gerhardus de Raat, deed 22 apr. 1698 te Tiel belijdenis, werd 7 aug. 1702 aldaar praeparatoir geëxamineerd, als prop. in 1706 beroepen te Gellikum en Renoy, en 6 oct. 1711 bevestigd als pred. te IJzendoorn, waar hij 18 apr. 1744 overleed, als zijne weduwe achterlatende Antonetta Bor, † apr./sept. 1757 te Tiel.

Lijsken Wilms de Raed, met attest. v. Avezaat 22 dec. 1701 te Tiel, vertrok mei 1702 naar Geldermalsen.

Adriana Margrieta de Raad, deed juni 1722 belijdenis te Tiel.

Eindelijk staat in een Tielschen comptoir- en schrijfalmanak voor 1772 vermeld:

Jan Hendrik de Raadt, schout en collecteur der verponding te Ampts Winssen [1]) in Maas en Waal. J. ANSPACH.

---

[1]) Ampts-Winssen wordt ook wel Winssen-Ampts geheeten. Rijks-Winssen behoort tot het Rijk van Nijmegen. Ampts-Winssen schijnt in den landbrief van 1321 (Gr. Geld. Plakkaatboek, II, App., kol. 8.) als een graafschap voor te komen. Men kan vragen, of Joris de Raat (Raad), in 1594 predikant te Hoedekenskerke in Zuidbeveland, waarschijnlijk de grootvader van Joris de Raat (Raadt of Raet), juni 1677 overleden als predikant te Vlissingen, benevens P. de Raadt, instituteur te Noorthey bij Leiden, aan wiens bekende inrichting de vermaarde amsterdamsche hoogleeraar N. G. van Kampen gedurende 6 jaar (oct. 1823 tot oct. 1829) verbonden is geweest — ook tot bovengenoemde geldersche familie behoord hebben; alsmede of het wapen, dat Rietstaps Armorial p. 853 aan de hollandsche familie de Raadt toekent, eveneens door de geldersche familie van dezen naam gevoerd wordt. Dit wapen is: van zilver, beladen met een St. Andries ankerkruis van rood, vergezeld van vier eendjes van dezelfde kleur, met een eendje van het schild opvliegend, tusschen eene vlucht, als helmteeken. Of voeren de geldersche de Raadt's het wapen van Nav. XXVIII, 95. Het aldaar vermelde wapen is in Rietstaps Armorial, p. 855a, omstandig beschreven.

Geslacht Raije of Raeij en de Raadt. (XXVIII, bl. 255.) Maria de Raet, dochter van Elias en zijne tweede vrouw Jenne de Vloots (portant d'azur au compas d'or accompagné de trois estoilles de mesme) trouwde Jan Raije baron de Hennequeville. Haar vader, Elias de Raet, had in eerste huwelijk Catharina Pelgrims (alias Pelgroms, portant escartelé, au premier et quatrième d'argent à un eichhorn de gueulles et au deuxiesme et troisiesme d'or à la roue de gueulles). Uit dit huwelijk,

1. Emerentina, tr. Cornelis Nuijts.

2. Jan, tr. Lysbet van Schoonhoven (portant escartelé, au premier et quatrième d'or à un boutton de sinople et au deuxiesme et troisiesme d'azur à un croissant tourné). Kinderen,

a. Gerard, tr. jonkv. Maria van der Does (portant de gueulles a neuf lozanges d'or, quatre et cinq.

b. Catharina, tr. 1 Jean Raije, baron de Hennequeville; 2 Elias de Raet, haren cousin germain, zoon van François de Raet, seigneur de Cauwesteijn († Antwerpen 1633) en damoiselle Marguerite van Maes (portant de gueulles à trois testes de cerff d'or). Elders wordt van Elias de Raet, zoon van François, gezegd, dat hij zijne nicht Catharina de Raet, weduwe van den baron van Miroir gehuwd heeft; misschien is de laatste dezelfde met Jan Raije.

3. Catharina, tr. Gommer Spanger.

Aangaande het wapen der beide vermelde Raijes is mij niets bekend, het wordt noch in de genealogie mijner familie, noch in het diploma van Brussel, le 10 octobre l'an de grace 1675, waarbij zij als adellijk erkend is, en waarop bovengemelde opgaven voor een deel gegrond zijn, gevonden.

In de Collection formée par Mr. Felix Victor Goethals, te Brussel, vindt men in v. Heurck, Familles anversoises, t. II, p. 314, berigten omtrent het geslacht Raeij. Voorts kan men in de Bibliothèque Royale, Section des manuscrits te Brussel over eene familie Raij nazien,

n°. 5685, vol. VIII, p. 141.

Hellin in fol°. t. IX, p. 155.

Voet, frag. t. II. p. 60.

Rép. v. Ruzette.

Misschien dat op de eene of andere dezer plaatsen ook het wapen

van Raij beschreven wordt. Over het wapen van de in de vraag genoemde Maria Raije, geb. de Raet, geeft de volgende plaats uit het vermelde diploma inlichting: »Nous Robert Dandelot Escuyer Seigneur de Segershove, Engelbert Flacchius et Constantin Bouhelier aussi Ecuyer, tous Roys et Heraults d'Armes ordinaires de Sa. Maté. Catholique en ces pays bas aux Tiltres respectivement de Brabant, Luxemburg et Haynault etc., certiffions et attestons par cette a tous ceux qu'il appartiendra que la famille de Raet, laquelle a pris son origine du Chasteau et Village de Raet situé au pays de Cologne près la ville d'Oordingen, [het tegenwoordige dorp Raadt, ruim honderd inwoners tellende, behoort onder Mülheim aan de Roer en ligt ten oosten van Uerdingen] est une des Nobles et plus anciences dudt. pays, ou ils ont esté Seigneurs dudt. lieu et ont porté et portent encore armes coupletes telles, quelles sont cy depeintes scavoir de gueulles a trois pattins a glasse d'or l'escu tymbré d'un heaume grillé et liseré d'or mis en pourfil surmonté d'un bourlet et assorty de ses lambrequins d'or et de guelles et pour cimier un pattin posé entre deux aisles de mesmes, etc.

De schaatsen zijn nu eens regts, dan links geplaatst (2, 1) en meestal met zilveren ijzers. Het wapen is veelzins verminderd. De tak van het geslacht die het stamwapen behouden heeft, voert het nu aldus: in rood drie regts opstaande gouden schaatsen met zilveren ijzers (2. 1); op den gekroonden helm een der schaatsen uit het wapen tusschen eene roode vlugt. Helmdekken rood en goud. Schildhouders, twee gouden griffoenen met den staart tusschen de achterpooten, Devies, Cito et bene.

Verneemt de vrager iets omtrent het geslacht Raije, dan zal hij mij door mededeeling daarvan verpligten.

Werdohl. JOH. THEODOR DE RAADT.

[De heer J. de Roo van Aldewerelt verwijst naar de Veritable origine de la très ancienne et tres noble famille de Sohier, Leiden 1661, waarin het wapen van dit geslacht waarschijnlijk voorkomt.]

Geslacht Willekes. (XXVIII, bl. 157, wordt o. a. gevraagd of dit geslacht nog bestaat? De actenboeken van Maurik (Neder-

betuwe) geven op, dat Jan Hendrik Willekes (Hendrikszoon bij Gerritje Vervelde), geb. 3 juli, gedoopt 12 juli (Maria Verweij doopgetuige) 1801, aangenomen tot lidmaat bij de Hervormden 3 april 1822, vervolgens gehuwd met Anna Lambarta van Reekum te Maurik, aldaar de navolgende kinderen liet beschrijven:

Gerritje Hendrika W., geb. 16 sept. 1839, gedoopt 13 oct.
Trijntje Johanna W., geb. 2 dec. 1840, gedoopt 17 jan. 1841.
Lambarta Anna W., geb. 7 nov. 1841, gedoopt 5 dec.
Anna Hendrika W., geb. 30 mei 1844, gedoopt 7 juli.
Hendrika Anna W., geb. 20 juni 1845, gedoopt 20 juli.
Jan Hendrik W., geb. 15 juli 1846, gedoopt 2 aug.

J. ANSPACH.

Geslacht van der Straaten. (XXVIII, bl. 367.) De Heer A. A. Vorsterman van Oijen was zoo beleefd mij t. a. pl. naar eene genealogie te verwijzen van Ch. Poplimont, La Belgiqne Héraldique, X, bl. 249—398; doch ik meende (als ik dwale, dwaal ik onschuldig) dat het belgische geslacht een geheel ander wapen voerde en zich van der Straeten noemde, terwijl het hollandsche van der Stra(a)ten schrijft.

Met eenig ophelderend antwoord verplicht genoemde heer

Leiden. H. DE VOOGD VAN DER STRAATEN.

Geslacht van Barneveld. (XXVIII, bl. 206.) Op eene genealogie van 't geslacht van der Ulft vond ik vermeld:

Antoinetta van Heij=Richard Stenis.

Hunne dochter,

Elisabeth Stenis, huwde Martinus van Barneveld en wonnen ééne dochter, Geertruid Cornelia van Barneveld.

Catharina Pompe huwde Henderik van Barneveld en wonnen kinderen: hoeveel en welke kinderen, wordt niet opgegeven.

Ook vond ik nog Margaretha van Byland, geb. 20 augustus 1670, huwde 3 april 1692 met Henderik van Barneveld, wonnen 5 kinderen: Tanna, Henderik Jason, Henderik Jason, Henderik Jason en Geertruid v. B. Alle zijn jong gestorven.

Tot welk geslacht kunnen deze v. B's behoord hebben?

Arnhem. N.

Geslacht van Barneveld. (XXVIII, bl. 321.) Onder mijne collectie familiewapens bevindt zich een blaadje uit een album amicorum, waarop geteekend staat het wapen van Gerardus van Barnevelt «May 10. Anno 1617", nl. gevierendeeld, 1 en 4 op veld van keel het zilveren kruis, 2 en 3 op zilveren veld 6 leliën van sabel, onregelmatig geplaatst Het helmteeken en de dekkleeden zijn dezelfde als die, welke door den vrager naar dit geslacht beschreven zijn. Boven het wapen staat de spreuk, »Fac et docebis."

Wapen van van Wevelinckhoven. (XXVIII, bl. 322.) Mr. Joachim van Wevelinckhoven Jansz., veertig te Leiden in 1669, voerde op gouden veld 3 palen van sabel, terwijl zich in den rechter bovenhoek een canton bevindt, waarin eene lelie van keel.

Mr. Jacob v. W., Joachimsz., daarentegen, veertig in 1678, voerde gevierendeeld: 1 en 4, op zilveren veld eene lelie van keel, 2 en 3, 13 lozanges geplaatst en sautoir. De kleuren van laatstgenoemde kwartieren zijn op de wapenkaart der veertigen van Leiden door G. van Rijckhuijsen niet vermeld.

s' Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Geslacht van Schuylenburch. (XXVIII, bl. 94, 361.) De heer P. R. Dingemans van de Kasteele uit 's Gravesande is zoo goed geweest mij het volgende mede te deelen.

»Naar aanleiding van UW. belangrijk bericht in den Navorscher 1878, bl. 94 en 95, neem ik de vrijheid U indachtig te maken op enkele punten, die daarin met mijne geneal. van Schuylenburch verschillen.

In die geneal. komt voor:

Mr. Arent de Raat Gualtherusz., geb. 8 julij 1714, tr. 4 dec. 1736 Antonetta v. Sch., *niet* dochter van Willem Hendrick en van Alletta Johanna van Heemskerck, maar *wel* dr. van Jan of Johan v. Sch. en diens 2e vrouw Cornelia Jacoba Kemp van Moermont, geb. te? 10 mrt. 1717, overl. 27 jan. 1761. — Ik veronderstel, dat in UW. bericht een fout is, daar in mijne geneal. wel een Anta. v. Sch. (dr. van Mr. W. M. en van A. J. van Heemskerck) geb. 25 febr. 1717, overl...., voorkomt, doch deze is 6 mrt. 1736 gehuwd met Jacob van Byemont (zoon van Johan

v. B., burgemeester van s'Gravenhage en van Françoise Fagel.) — 't Is zeer wel mogelijk, dat bij het zoeken naar de doopacte van Ant^{a}. v. Sch. de verkeerde opgegeven is. Beide toch zijn in 1717 geboren. Ook in de door U opgegeven wapens bestaat eenig verschil met mijne geneal., waarin zij aldus voorkomen. Raat: in roth 3 rechts aufstehende goldene Schlittschuhe, in der rechten Oberecke ein silbernes Franc-canton mit einer rothen erhobenen linken Hand. — Schuylenburch; quadrirt, 1 u. 4 in gold 3 schwarze Wiederhaken (Schuylenburch), 2 u. 3 in gold 3 schwarze Rauten (Kemp). Het wapen, alleen uit 3 weerhaken (geen molenijzers) bestaande, is door vele van het geslacht v. Sch. gevoerd; doch Ant^{a}. voerde het hare gekwarteleerd met Kemp, even als haar oudere broeder Mr. Pieter v. Sch. het zijne voerde gekwarteleerd met Kemp van Moermont, daar hij ook heer was van Moermont."

Ik zeg den heer D. v. d. K. dank voor zijne welwillende mededeeling. Eene verbetering van de beschrijving van het wapen, zoo als dat t. a. pl. voorkomt, had ik, toen ik zijnen brief ontving, reeds aan het bestuur van dit tijdschrift ingezonden. (Zie bl. 301.) Wat de ouders van Antonetta de Raat geb. Schuylenburgh betreft, daaromtrent durf ik niet beslissen, omdat mijne mededeelingen berusten op mij verstrekte uittreksels uit kerkeboeken. Ik voeg hier nog bij dat Arent de Raat in zijn grafschrift heet, Scabinus et primus consul nec non aggerum aquarum et viarum Rhenolandiae curator etc.

Werdohl. JOH. THEOD. DE RAADT.

Geslacht van den Ende. De vraag van Nav. XXVIII, bl. 438 kan ik niet beantwoorden, maar wel herinneren aan vrouwe Sibilla van den Ende, weduwe den kapitein Preston, † 31 dec. 1733 te Maurik (Nederbetuwe) en aldaar in de kerk begraven. De nog te Rijswijk (gemeente Maurik) aanwezige deftige hofstede Endenburg is vermoedelijk door een lid van dit geslacht gebouwd of daarnaar vernoemd. In de Nieuwe Uitgaaf van het Biogr. Woordenboek d. Nederl. onder hoofdred. v. dr. G. D. J. Schotel treft men menig persoon aan van dezen naam.

Sibilla van den Ende (Eynde) kwam in 1690 met attestatie uit

Grol te Tiel. Zij en hare zusters Anna Catharina v. d. E., Clara Elisabeth v. d. E., Suzanna v. d. E. en Maria Agnes v. d. E., kwamen in 1691 met attestatie uit Grol te Tiel. J. ANSPACH.

Wapen van der Marck en van Doorninck. (XXVIII, bl. 369.) Mr. Jan, bovenvermeld was niet genaamd van Doorninck of van Doornick, maar Doornick, als zijnde een afstammeling van Herman of Willem Marcus, boekverkoopers op den Vijgendam te Amsterdam, die naar het uithangbord van hun winkel, de stad Doornik, zich in het vervolg noemden Marcus Doornik of ook wel alleen Doornik.

Het wapen dat deze familie voerde is: een steigerend paard van zilver op een rood veld, of ook wel dit geëcarteleerd met een klimmenden leeuw. N. P.

[Indien de vrager ons vergunt zijnen naam aan N. P. bekend te maken, zullen hem waarschijnlijk meer inlichtingen gegeven worden.]

Geslacht Frieswijk. (XXVII, bl. 534 en XXVIII, bl. 102, 361.) De gebroeders Benjamin en Henricus Frieswijk waren zonen van Willem Hendrik Frieswijk, oud-pensionaris van Leeuwarden.

Benjamin werd 18 april 1731 te Leeuwarden geboren, studeerde eerst te Franeker, daarna te Utrecht, en werd 7 aug. 1753 prop. bij de cl. van Leeuwarden. Beroepen te Britzum in maart en bevestigd 28 april 1754 door ds. G. Lempe, pred. te Cornjum, intr. Hebr. 12: 25, afsch. 1 mei 1763, 2 Thess. 3: 16. Ber. te Zieriksee 5 febr. en bev. 15 mei 1763 door ambtgenoot, ds. G. Hoogendorp, intr. Zach. 6: 15a, afsch. 8 sept. 1765, Luc. 4: 42b—43. Beroepen te Leeuwarden 9 junij en bev. 22 sept. 1765, intrede Ps. 122: 5—9, afsch 2 nov. 1766, Efes. 3: 20—21. Beroepen te Rotterdam 28 aug. en bev. 16 nov. 1766 door ambtgen., ds. W. Knock, intr. 23 dito, Ps. 40: 10—11, afsch. 20 sept. 1772, Gen. 35: 14—16. Beroepen te 's Gravenhage 4 junij en bev. 27 sept. 1772. Hij vierde den 1 julij 1804 aldaar gedachtenis van zijn 50jarigen evangeliedienst, met Gal. 6: 14a, werd 21 aug. van dat jaar emeritus, en overleed den 4 nov. 1809, in den ouderdom van ruim 77 jaar. Hij was gehuwd. 1°. met Isabella Allegonda Vegelin van Claerbergen, en 2°. met Maria Adriana van Alphen.

Hendrik, mede geboren te Leeuwarden, werd 6 aug. 1757 prop. bij de cl. van Leeuwarden. Ber. te Idaard. c. a. in sept. en bev. 23 oct. 1757, 's voorm. door ds. Carolus Cutsch, pred. te Grouw en 's nam. door zijn broeder, ds. B. Frieswijk, pred. te Britzum, intr. 30 dito, Ps. 71 : 16. Ber. te Sluis 6 aug. en bev. 23 oct. 1763 door ambtgen., ds. G. Callenfels, intr. Jes. 55: 5a., afsch. 16 sept. 1770, 2 Cor. 13: 13. Ber. te Veere 15 julij en bevestigd 23 sept. 1770 door ambtgen., ds. J. de Schoezetter, intr. Exod. 3: 14, afsch. 23 febr. 1772. Ber. te Hoorn 24 oct. 1771 en bev. 8 maart 1772, afsch. 22 aug. 1773, Hebr. 13; 5b. Ber. te Groningen 27 mei en bev. 29 aug. 1773 door ambtgen., ds. W. J. Calkoen, intr. Jos. 1; 9. Werd emeritus sept. 1792, en over . in 1808 (Zie: v. Harderwijk, Naaml. der Rotterd. Pred., bl. 88—89; Naaml. Pred. Zieriksee, no. 56; Naaml. Pred. 's Gravenh., no. 72; Naaml. Pred. Veere, no. 40; Naaml. Pred. Groningen, no. 76 en Boekzaal.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van Wijck. (XXVI, bl. 635, 636; XXVII, bl. 135, 353, 475, 578, en XXVIII, bl. 139.) Theodorus van Wijck, als prop. ber. te Maurik 1677 en overl. 1686.

Arnoldus van Wijck, als prop. cl. Peel en Kempenland, den dienst waarnemende te Maarheze en Zurendonk, ber. tot adj.-pred. te Mierlo en Stiphorst 27 febr. en bev. 19 mei 1743, ald. in vollen dienst 6 jan. 1746. (Zie: de Jongh, Naaml. Pred. Geld. Synode, bl. 459 en Boekzaal.).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht de Witt. (XXVI, bl. 493; XXVIII, bl. 203, 428.) Jan Pietersz. de Witt trouwde met Grietje Dominicius. Zij overleed 25 mei 1582 en ligt begraven in de Nieuwe Kerk, A no. 27.

Hij hertrouwde 11 febr. 1584 met Cilla, geb. 4 maart 1560, dochter van Herman Mijndertse, grootmoeder van Jeronimus de Witt. J. VAN LELYVELD.

Geslacht Backx. (A. R. I en II; XVII, bl. 88, 259, 474; XXVIII, bl. 198, bl. 320, 423.) Het eerst aanwezige doopboek der Hervormde gemeente in den Bosch, loopende van 19/9 1629 tot 13/8 1645, bevat de volgende inschrijvingen, betreffende genoemd geslacht.

1631. 5 April.
Margaretha: ouders den manhaftigen Ritmeester Jan Backx en Joffrou Sophia van Golstelein.

1632. 23 September.
Lowijsken: ouders Giljam Backx en Marijke Jansens.

1635. 7 Januarij.
Anna Jenetta; ouders Ritmeester Johan Backx en Sophia van Golstein.

1635. 4 Februarij.
Margriet: ouders Guiljam de Back en Marijken Jans.

1640. 25 September.
Anthonet: ouders Guiljam de Back en Marijken de Back.

16/10 1633 komt als getuige voor Ritmeester Guilliam Marrits Backx bij den doop van Geertruida Wilhelmina Piek van Thienhoven.

Juffr. Anna Backx, getuige in 1634 en 1642.
Juffr. Geertruida Backx, in 1637. G. ESCHAUZIER.

Geslachten du Peyrou en de Villepontou. (XXVIII, bl. 434.) Volgens aanteekeningen, bij mij berustende, is van het geslacht du Peyrou het volgende bekend.

1. Lionet du Peyrou, heer van Lespons, geb. te Bergerac omtrent 1590, gehuwd met Guilleberte de Petière, waarvan een zoon was

2. Etienne (niet Jacob) du Peyrou, geb. te Bergerac. Deze vlugtte om de vervolgingen tegen de Protestanten in Frankrijk naar Nederland en vestigde zich te Amsterdam. Hij was getrouwd met Judith (niet Anne) Maloubier, geb. 1610. Hij sterft 1663; zij 25 mei 1707. Zij was eene dochter van David Maloubier en Anna Catuse. Van hen was een zoon

3. Jean du Peyrou, geb. te Bergerac 1645, gehuwd 27 julij 1677 met Anna Maria de Villepontoux, geb. in 1661. Hij sterft 8 maart 1778; zij 24 januarij 1720. Zij was eene dochter van André de Villepontoux, geb. te Bergerac en Maria Hammius. Deze was eene dochter van Laurens Hammius.

Een dochter van hen was

4. Judith du Peyrou, geb. 10 october 1680, overl. 19 januarij

1728, trouwt 1. te Amsterdam 11 februarij 1706 mr. Johan Festus van Breugel, geb. 11 maart 1670, overl. 9 augustus 1719, raad, schepen en pensionaris van den Bosch;

2. Mr. Evert Tulleken, griffier van den Bosch.

Of de geslachten de (niet de la) Villepontoux, du Peyrou en Maloubier van adel waren, is mij niet gebleken.

Het wapen van du Peyrou is bekend; zie o. a. de Kwartierstaten van Nederlandsche geslachten op van Brienen van Ramerus, van Lijnden van Hemmen, enz.

De Villepontoux voerde: eene stad of kasteel van keel staande op eene brug van goud, op een veld van azuur.

Maloubier: een boom op een grond, beide sinopel, op een veld van goud.

's Gravenhage. J. P. V.

Dupeyroux. In den Dictionnaire de la Noblesse, Tom V. p. 677—688, Paris 1772, leest men: ancienne famille noble, originaire de de la province de la Marche, du lieu appelé *le Peyroux,* où il y a une paroisse et un chateau, dont elle tire son nom, soit pour, l'avoir donné, soit pour l'avoir reçu; ce qui prouve son ancienneté, puisque suivant les Historiographes, les Familles anciennes et illustres ont donné leur nom à leur terre, où l'en ont tiré. Cette noblesse était connue dès le onzième siècle, comme il parait par une charte en latin du 20 Mai 1097, contenant cession des droits de *Gilberte Dupeyroux* au profit de *Louis* son frère, qui y est qualifié Damoiseau (Domicellus). La Terre et seigneurie *Dupeyroux*, située dans la Haute-Marche, près de la ville de Chénerailles, a appartenu à cette famille jusqu'en 1646, qu'elle fut vendue par *François*, *Leonnet* et *Gilbert Dupeyroux* tous les trois frères. Les preuves d'antiquité de cette famille ne sont point suspectes. Il existe dans l'abbaye de Bonlieu, Ordre de Citeaux, province de la Marche, un Cartulaire en latin du mois d'Août 1200, où l'on trouve une donation faite par *Arnaud Dupeyroux* et sa femme à cette abbaye d'un droit de dîmes sur les heritages d'un village voisin de la Seigneurie Dupeyroux, et appelé les Peyroux-Vieux. Les religieux de cette abbaye possèdent encore aujourd'hui cette dîme. On trouve aussi dans les Archives de l'abbaye de Bonlieu

un acte daté du lendemain de S. Michel 1361, contenant donation du Village de la Courbasse, par lequel *Pierre Dupeyroux* Chanoine de S. Nicolas de Montluçon et Chancelier du duc de Bourbon, donne pouvoir à Pierre Murat ou Murau, garde du Scel des Chatellenies d'Aubusson, d'Ahun et de Felletin, de recevoir cette donation. On voit encore aujourd'hui dans l'Eglise paroissiale Dupeyroux un tombeau qui depose de l'ancienneté de cette famille, où les armes sont avec un autre écusson accolé. Ce tombeau est d'avant 1400, et l'on connait depuis cette epoque dans cette famille les armes de celles avec les quelles elle a pris des alliances; mais malgré l'antiquité de son nom, prouvé par de très-anciens titres, où il est fait mention des Dupeyroux, comme des personnes qualifiées, on ne peut en donner une filiation suivie et verifiée par titres originaux que depuis Henri Dupeyroux, appelé Domicellus dans un vieux titre latin, qui vivait au commencement du 15ieme siècle."

Van dezen Henri daalt de genealogie verder af tot op de 3 genoemde broeders, waarvan *Leonnet,* Escuyer, Seigneur de la Spouze (overeenkomstig de hier te lande bestaande genealogiën der Surinaamsche du Peyrou's) gezegd wordt te hebben gehad een zoon *Pierre* (tr. Anne Planteau) die in Suriname een tak vestigde, waarvan de leden worden opgegeven.

Als jongere broeder van dezen Pierre wordt opgegeven *Gilbert,* met de bijvoeging, »*dont on ignore la destinée,* et qui fut maintenu avec ses frères dans sa noblesse d'ancienne extraction par jugement du 24 dec. 1667.

Wat nu den stamvader der amsterdamsche Du Peyrou's aangaat, namelijk *Etienne* getr. met *Judith Maloubier* (de grootouders mijner overgrootmoeder Judith du Peyrou) heb ik te Bergerac, waar de registers (ten gevolge van brand) slechts tot 1653 opklimmen, kunnen constateren, dat Estienne en Judith M. herhaaldelijk voorkomen als doopgetuigen. Zij, het laatst in 1674 als weduwe. Zij moet dus tusschen 1674 en 1687, toen zij met hare kinderen als lidmaat der Waalsche gemeente te Amsterdam werd ingeschreven, Frankrijk ontvlugt zijn. Vermoedelijk in of na 1685 bij de intrekking v. h. Edict van Nantes,

Estienne moet een broeder of volle neef van Leonnet geweest zijn. Ontwijfelbaar behoort hij op de bovenvermelde genealogie.

De Surinaamsche en Amsterdamsche takken hielden de familierelatie steeds aan en voerden hetzelfde wapen, dat in boven aangehaald artikel wordt omschreven: »d'or à 3 chevrons d'azur au pal de même, brochant sur le tout; pour supports deux lions."

Er schijnen te Bergerac nog Du Peyrou's te zijn, maar de Sous-Prefet graaf de Mulatte, schreef mij, dat de adellijke familiën de Villepontoux en Maloubier »étaient depuis longtemps éteintes dans les mâles." Tot meerdere mededeelingen en tot rectificatie der door den heer van Asch van Wijck vermelde ascendenten van Judith Du Peyrou ben ik bereid.

C. VAN BREUGEL DOUGLAS.

VRAGEN.

Wapens op eene schilderij. Op een oud schilderstuk, dragende het jaartal 1518, vindt men afgebeeld een meierijsch edelman met vrouw en kinderen. Het op gemeld schilderstuk voorkomende wapen van hem is: gedeeld, 1 in goud eene roode figuur (niet te herkennen), 2 in goud een zwarte dwarsbalk, vergezeld van drie zwarte adelaarsklaauwen, boven 2, onder 1. Het wapen van haar is: gedeeld, 1 in goud een uitgerukte zwarte boom, 2 in zwart drie zilveren hoorns en eene gouden ster, geplaatst 2 hoorns, 1 ster en 1 hoorn.

Kan men opgeven welke geslachten de boven omschreven wapens hebben gevoerd?

Helmond. AUG. H. SASSEN.

Wapen van Raesfeldt. Zou ook iemand in staat zijn de kwartieren op te geven van Goossen van Raesfeldt (to Oestendorp), drost van Twenthe, in 1537 gehuwd met Agnes van Twickel?

B.

Een zegel. Een beer met omschrift, Sigillum-Berlicum-mensis-1558. Dit zegel is te Berlicum in Noordbrabant gevonden. Het omschrift is niet duidelijk. Zou de Navorscher daarvan de verklaring kunnen geven?

[Het omschrift: Sigillum Berlicummensis, dat is zegel van Berlicum, wijst den vrager den weg.]

MENGELINGEN.

Uithangteekens. *'t Paard in de wieg.* Onder verwijzing naar De Uithangteekens, II, bl. 25—27, zij hier een bewijs geleverd van de in dat werk uitgedrukte meening, dat deze voorstelling »reeds eeuwen oud is," niet alleen boven eene kerkdeur, maar ook voor eene wereldsche inrichting.

De stadsrekening van Middelburg over 1487 heeft het volgende:

Betaelt die waert in die herberghe 't paert in die wiege over broet, dat daer gehaelt was in de Synxe daegen, in 't jaer 85. . . . . L — : 1 : 6.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

Een gevelspreuk (XXVIII, bl. 56, 211). De beteekenis van deze spreuk is, naar myne meening, ongetwyfeld zóo als ze op bl. 211 wordt medegedeeld. Deze spreuk is in Duitschland zeer bekend en komt niet slechts aan 't raadhuis te Wernigerode, maar ook elders in Duitschland niet zeldzaam aan gebouen voor. Ook wordt ze in Duitschland, in de dageliksche spreektaal, als spreekwoord, veelvuldig gebruikt; en tevens in geschriften, als motto, enz. — en dat alles steeds in den zin die de de heer de Raadt er aan toekent. Zoo draagt b. v. 't volgende, zeer merkwaardige werkje, dat dezer dagen by W. Haynel te Emden verschenen is, de spreuk: Einer acht's. Der andre verlacht's. Der dritte betracht's. Was macht's? als zinspreuk op den titel. Dat werkje, waarop ik hier d' aandacht vestige, is: Ost-Frieslands Dorfpropheten, oder Prophezeiungen von Jarfke, Büksenspanner, Büksenmaker, u. A. — Holländisch-deutsche Ausgabe.

Men vergelyke: XXV, bl. 574.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

De vier emmers. Reist in België, ja zelfs reeds in Zeeuwsch Vlaanderen, en in de groote steden, zoo wel als op de dorpen, ja soms in het kleinste gehuchtje, zult ge eene herberg ontmoeten, die tot uithangbord heeft *in de* 4 *emmers.*

Dikwijls heeft mij dat zonderlinge opschrift bezig gehouden; dikwijls heb ik gedacht, »hoe komt men toch aan de vier emmers, en waarom niet b. v. in den emmer, in de 2 of 3 of 5 of 6 emmers of, zoo als men hier beter zegt, *eemers*.

Eenigen tijd geleden wandelde ik van het dorp St. Paul naar het van daar een half uur verwijderde dorp Kemseke.

Het eerste huis (hoekhuis) van dat dorp, aan den straatweg van Hulst naar St. Nikolaas, is eene herberg en op het uithangbord stond in gothische letters aan de eene zijde »in de vier" en nieuwsgierig den anderen hoek omgaande, zag ik daar staan niet *eemers*, dat ik verwacht had, maar het woord *heijnrikskinderen*, dus »*in de* 4 *heijnrikskinderen*" en plotseling kreeg ik de gedachte, dat dit uithangbord mij het antwoord gaf op de bij mij zelven reeds dikwijls gedane vraag: »hoe komt men aan de 4 eemers." — »*In de* 4 *emmers of eemers*" zou dan eene verbastering of verkorting zijn van: »*in de* 4 *heems- of eemskinderen.*"

De roman der 4 gebroeders was een der meest geliefkoosde vertellingen onzer voorouders en gedurende een reeks van eeuwen zoo algemeen bekend en bemind, dat zij ten onderwerp strekte van gevelsteenen en uithangborden (Oude tijd 1869), zoodat in verscheidene plaatsen een huis, herberg of plaats van uitspanning zal geweest zijn met het uithangbord *in de* 4 *heemskinderen*, getuige het nu nog aanwezige te Kemseke en 't geen mij de rekening van 1472 van Bergen op Zoom leert, n. l.: dat Jacob Obrechtsz. plag te wonen in het huis *de* 4 *hemskinderen* bij den bornputte (ongetwijfeld nu nog eene der stadspompen).

Het is niet te veel gewaagd aan te nemen, dat de 4 *heems- of eemskinderen* in den loop der eeuwen is verbasterd, b. v. door eene snelle uitspraak in *de* 4 *eemerkens* en later, toen men niets meer van de 4 *heemskinderen* wist, en dus *eemerkens* voor een verkleinwoord van *eemers* hield in de, nu zoo menigvuldig voorkomende, 4 *eemers* of *emmers*.

Men verpligt mij met anderer gevoelens omtrent bovenstaande afleiding, en gaarne geef ik mijne meening voor eene betere.

F. CALAND.

[Ik geloof dat de verklaring van de heer Caland de ware is. Zie ook Nav. XXIII, bl. 64 en verv.]

Bangmakers. Ik vind vermeld, dat de Romeinsche moeders, als ze ondeugende kinderen wilden dreigen, den uitroep bezigden: »Hannibal ante portas!" Ook, dat de Arabische vrouwen aldus nog wel den naam van Richard Leeuwenhart gebruiken. In de Paltz wordt als bedreiging aangewend de naam van een berucht roofridder, Hans von Dratt of von Drott, in de wandeling Hans Trapp geheeten. »Gewisz, Hans Trapp, der kommt!" Ik vraag, welke namen er meer zijn, in verschillende streken, die op zulk een wijze als bangmakers worden gebruikt?

E. LAURILLARD.

Pelikaan. In een mijner kinderboekjes, langwerpig 8°., stond een plaatje van een pelikaan, met dit onderschrift: De Pellikaan, door liefde voedt, Haar jongen met haar eigen bloed, Beschaamt de moeder, die haar kind geen goed en doet! (heerlijke poëzij!!)

Ook elders — ni fallor in Bunjans Christenreize naar de eeuwigheid — komt dit denkbeeld voor. In prof. H. Schlegels Vogels, in voce, vinde ik geene opheldering. Welligt is de Navorscher daartoe in staat. Dit zou aangenaam zijn aan

B. J. C. K.

Kolksche koek. In den tuin van oom de Harde (in den *Willem Leevend*) was een Adam en Eva, eene slang en een appel. Van den laatsten zegt oom de Harde: »De appel lijkt wel naar eene *kolksche koek.*"

Wat is dit voor eene soort van koek?

[Vijftig jaren geleden was te Amsterdam bij iederen koekebakker kolksche koek te krijgen. Of zij nu nog gebakken wordt, weet ik niet. Het was eene fijne, blanke, zachte soort van koek, van boven geribd. Misschien dat de appel in den tuin van oom de Harde wat al te sterk geribd was en hem daarom aan kolkschen koek deed denken.]

GESCHIEDENIS.

Armenische kerk op Boomsloot te Amsterdam. (XXVIII, bl. 349 en 508.) Eene zeer belangrijke aanteekening over de Armenische of Persiaansche kerk te Amsterdam, genaamd de Heilige Geest, op Dwars- of Kromboomsloot gaf mr. Jeronimo de Vries Jzn., kantonregter aldaar, in het Vervolg Van Loon, V, bl. 380—382, bij gelegenheid van het afbeelden en ophelderen van eenen hoogst zeldzamen gedenkpenning van een perzisch koopman, lid dier kerk.

J. D.
L.

Heidens of Zigeuners in Gelderland. (XXVIII, bl. 235.) De heer J. Anspach deelt t. a. p. een drietal uittreksels mede uit de rekening van Arnt ten Boecop van 1396, waarin sprake is van giften aan Heijdenen destijds door hertog Willem van Gulik gedaan. Zij bewijzen vroeger verblijf dan in 1427 van Heidens (Zigeuners) in Gelderland volgens den mededeeler, die echter, ten slotte, vraagt, of waren het Lyflandsche heidenen uit het gevolg van Willem van Gulik, A°. 1386? Wij antwoorden, ja, maar zij werden door hem hoogst waarschijnlijk, bij zijne tweede terugkomst (1391) uit Lyfland en Pruissen naar Roosendaal gebracht. Zie onze Heidens, Utrecht 1850, bl. 39—41.

J. D.
L.

Privilegie, in 1551 aan het Brielsche Gilde van de »sciplui̇jden" gegeven.

Wij Burghemeesters, Schepenen, Raidt, Oudt ende Nyeuw gerechte der stede vanden Brielle, doen te weten eenen yegelicken,

dat wij, om te maecken goeden regul, polecie ende ordonnantie onder den Ghildebroeders van onser lieuer Vrouwen Ghilde vanden zeuen ween binnen der voors. stede, genaempt der Sciplujjder Ghilde, het voors, gilde gegondt ende verleendt hebben, gonnen ende verleenen mits desen de poincten ende artijculen, hier naer volgende:

Inden eersten, dat nijemandt en sal genyeten nochte obserueeren dese ordonnantie, hij en zij poorter, ende dat zijnen naem geteijckent staedt int bouck vanden ghilde, ende betaelen in handen vanden gildemeesters, die de gemeene gesellen daartoe eens jaers op onser lieuer Vrouwen zeuen ween, den derden sondach naer paesschen, ordonneeren sullen, haeren jaerpenning, te weten, vier stuuers, naer ouder gewoenten; alle schuijtluijden ende knaepen, poorters wesende, twee stuuers; ende wadt knaepen geen poorters en zijn, gelijcke twee stuuers, die zij zullen gehouden wesen te betaelen, alleer zy deerste reijse van land steecken oft vaeren zullen mogen Ende men sal tselue mogen eyschen hueren meesters oft meester als eygen schult. Ende dit all tot onderhoudenisse van tvoors. gilde. Dat een yegelick poorter ende poertersse ofte inwoenende deser stede ter eeren God wel sal mogen commen int voors. gilde om drie grooten tsiaers, ende betaelen zijn dootschult mit vyfthien groote. Dat oeck van nv voort aen de ghildebroeders, poorters deser stede, zullen hebben alsulcken vrijdom binnen deser stede, als zij genieten in anderen steden in Hollandt, Zeelandt ende Brabandt; dats te verstaen, dat wye ge laeden compt mit zijn scip van zijne hauen ten minsten mit haluen laste, die sal weder mogen laeden vp zijn hauen, zoe verre onse scippers ende poorteren tzijnre hauen doen mogen; ten ware oft daer geen scepen vanden Brielle te gecrijgen en waeren, soo mach een yegelick vracht annemen van gelijcken van korffharinck, vorsschen harinck, ventegoedt, snijders ende maeyers, die een yegelick sal mogen laeden. Des zullen de poorters gehouden wesen de coopluijden te gerieuen tot alsulcken prijs oft minderen, indient hemluijden belieft, als hier naer volcht: te weten, vanden Brielle tot Schiedam, Rotterdam ende Delffhauen acht stuuers van tlast harincx oft visch. Item tot Dordrecht van tlast thien stuuers. Item tot sHertogenbosch van tlast XVI stuuers. Item tot Amster-

dam van tlast twintich stuuers. Item tot Antwerpen van tlast twintich stuuers. Item tot Mechelen van tlast vierentwintich stuuers. Item van Bredae van tlast twintich stuuers. Dat nijemandt en sal mogen laeden die geen gepreuilig. hauen en heeft, ten waere haer eygen goed ende dat sal mogen doen een yegelick. Dat een yegelick ghildebroeder wel sal mogen dienen zijnen meester, ende dat mit zijn eijgen scepe, sonder verbueren, ende anders nijet. Item wadt gildebroeder een vracht aenneempt, die sal gehouden wesen, indient dander belieft, daerom te cauelen dier bij zijn, ende wye kauelt, sal zeluer moeten vaeren, te weten zijn schip off dienaer ende den coopman zulcken gerieff doen als diet augenomen heeft. Nyemandt en sal eenige vracht mogen annemen, hij en zij los ende ongelaeden, noch oeck nijet mogen kauelen noch vracht ouer vracht annemen. Ende zoe wije eenige kauelinge valt, die sal met zijnen scepe seluer moeten vaeren, als voors. is, off zijn dienaer daer mede seijnden, zonder zijn kauelinge yemandt te mogen ouergeuen. Item in dese ordonnantie ende sullen nijet verbonden staen scipperen, die van deser stede contrarie gepreuilegeert zijn. Ende indien onse poorters om tloen voors. nijet en willen vaeren, zoe sal den coopman eenen anderen moegen soucken, die hem belieft, Weluerstaende dat de ghildebroeders nijet schuldich en zullen wesen te vaeren mit halue vracht, maer sal een coopman moegen huijeren een scip nae de grootheijdt van zijnen coop vanden laste, zoe nae tselue doenlick is. Ende dit all mits conditie, dat de voors. scipperen gehouden sullen wesen eens jaers vp onser lieuer Vrouwen dach alsbouen laeten doen een singende misse solempneelicken, zoe dat behoert, ende theeren het smiddaechs bij malcanderen ende houden ordonnantie. Ende wye compt oft nijet en compt, sal euenwel zijn mael betaelen, tzij oft hij thuijs is of nijet, daer zijn huijsvrouw inde stede sal mogen commen in zijn absentie, ende nijemandt anders. Ende zoe wye onwillich is zijn mael oft ghildegelt te betaelen, dat die geen kauelinge hebben en sal noch vaeren, eer hij zijn gildegelt met zijn mael betaelt sal hebben; ten waere dat de gildebroeders sustineerden betaelt te hebben, zoe zullen de dekenmeesters gehouden wesen recht te spreken. Ende ofter eenich gebreck onder de gildebroeders viele ofte gebuerde in tgundt, dat voeren verhaelt is,

tzelue zullen de dekenmeesters de stede te kennen gheuen. Item indien in dese preuilegie eenige duijsterheijt valt oft questie, dat sal staen tot verclaringe vanden gerechte. Item dese preuilegie sal gedueren tot wederseggen vander voors. stede. Des toirconde zoe hebben wij dese preuilegie duer de oude ordonnantie getransfixeert ende der stede singnet, dat wij dagelicx gebruijcken ten saecken, hier onder an gehangen,. den XIIen dach van Augusto, MD een ende vyftich.

H. DE JAGER.

VRAGEN.

Geschiedkundige bijzonderhedeu van Zaamslag. Bij gelegenheid van de uitgave eener geschiedkundige beschouwing van Zaamslag, in Axeler-ambacht, ten jare 1859, kon ik betrekkelijk maar weinig mededeelen aangaande het oude Zaamslag, hetwelk den 3 febr. 1584, in de Spaansche onlusten, totaal vernietigd is geworden. Later is mij gebleken, dat er in oude archieven, en vooral in stadsrekeningen, nog al eens iets bijzonders van die plaats vermeld wordt. Voor opsporingen van dien aard, houd ik mij dan ook zeer aanbevolen.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Bronzen penning op Balthazar Bekker. (XXVIII, blz. 454.) Op de vraag, bij welke gelegenheid deze medaille geslagen is, of ze zeldzaam is en waarde heeft, kan het volgende ten antwoord dienen. De medaille is kennelijk geslagen ter eere van Balthazar Bekker tijdens de onlusten over zijn geschrift: Betoverde Waereld, doch is destijds verboden, of uit vrees buiten uitgaaf gebleven, wellicht omdat zij de éénige op Bekker met diens naam vervaardigd is. In het bekende Penningwerk van Van Loon komt zij onder de vijf aldaar dl. IV, blz. 115 beschrevene en afgebeelde op Bekker niet voor, maar wel, met nog eene andere, in de Nederl. Gedenkpenningen verklaard door de heeren Jeronimo de Vries en Johannes Cornelis de Jonge dl. II, blz. 124, pl. X n°. 6, ook bij

Van Heeckeren Van Brandsenburg, Beschr. en afbeeld. van Nederl. gedenkp., welke sedert 1815 tot 1838 aan's Rijks Munt te Utrecht zijn geslagen, 1ste gedeelte n°. 4. Van den bewaarden stempel dezer medaille zijn van 's Rijks wege eerst later exemplaren geslagen en in zilver voor *f* 12.40, in brons voor *f* 4 verkrijgbaar gesteld. Bekker was de zeer bekende bestrijder der tooverij, der spoken en van het bijgeloof, waarop de zinnebeelden, op de keerzijde dezer medaille voorkomende, doelen. Het latijnsche randschrift der voorzijde beteekent: *Balthazar Bekker, Leeraar in de Heilige Godgeleerdheid te Amsterdam, geboren te Metslawier in Friesland* 1634. Onderaan de naam des makers, J. Boskam. De keerzijde stelt de Waarheid of ware godsdienst voor, kenbaar aan haar eenvoudig gewaad met een vuur of vlam op het voorhoofd, ten blijke van haren ijver; met de regterhand rust zij op een opgeslagen boek met zeven bondzegels, verbeeldende den Bijbel, liggende op een altaar, waartegen de kring der eeuwigheid, inhoudende een driehoek der H. Drieëenheid met alziend oog. De Waarheid houdt in de linkerhand haren Spiegel omhoog, tegenover een wegvliegend Gedrocht, den Duivel verbeeldende of Boozen Geest en tegen een met ontzetting neêrknielenden en zich verwijderenden Zot, kennelijk aan zijne muts met bellen en in monnikengewaad. Om den rand luidt het omschrift vertaald: *Die licht gelooft, wordt licht bedrogen.*

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

[Wij ontvingen insgelijks een antwoord van J. D./L., die van dezen penning zegt, de waarde is *f* 3 in brons.]

Oude kerkgewaden enz., der roomsche kerk te Leeuwarden. (XXVIII, bl. 350.) Deze voorwerpen zijn niet meer op de Canselarij voorhanden. Ik gis, dat zij (indien zij toen nog aanwezig waren) in 1795/96 zullen zijn teruggegeven. Althans Roomsche kerken aldaar bezitten nog dergelijke antiquiteiten. Zie Gids van de Hist. Tent. van Friesland blz. 107—115.

J. D.
L.

Afbeelding van den vos en andere dieren in kerken. (XXVIII, bl. 521.) Over de t. a. p. vermelde schilderingen in de kerk van

Oosterbierum zie H. Potter, Reize door de oude en nieuwe oostelijke departementen van het koningrijk Holland enz. Haarlem 1808, I, bl. 10 en N. C. Kist, De kerkelijke Architectuur en de Doodendansen, Leiden 1844, bl. 25 en bl. 33.

J. D.
L.

VRAGEN

Penning met ruiter en monnik. Ik bezit eenen zilveren penning, ter groote van eenen rijksdaalder. Aan de eene zijde een ruiter te paard (duitsch keizer?) die met zijn paard een monnik, althans iemand met een pij, aantrapt en met zijn sporen tegen het gelaat van den monnik schuurt. Omschrift:

Lud. Gun. Alb. Gem. Com: In Schwartz., et Hons (zonder jaartal.)

Aan de andere zijde een gekroonde dubbele adelaar. Omschrift:

Cum + his + qui + odert + pacē + eram + pacificus.

Door middel van een klein schroefjen gaat de penning open en bevat 12 stukjens hoornachtige stof waarop verschillende dingen geschilderd zijn. Zij zijn niet geheel ongeschonden, doch zeer goed van kleur en stellen verschillende min kiesche scènes voor (koppen zijn steeds niet ingevuld) o. a. twee menschen te zamen in een bed etc. Weet ook iemand mij op te geven uit welken tijd of welk jaar die penning dateert en wat de beteekenis van al die teekeningetjens kan zijn, als mede of zulke penningen veelvuldig voorkomen?

C. S.
T. T.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Friesche geschriften van Edo Jongama. (XXVIII, bl. 403.) Edo Jongama schreef eene geschiedenis van Friesland tot zijnen tijd, omstreeks het jaar 1500. Hij wordt aangehaald door Winsemius en Gabbema. De laatste deelt in zijn Verhaal van de stadt Leeu-

warden, bl. 277, zelfs een paar bladzijden mede uit Jongama's hs. in de landtaal vervat. Gutberleth echter, de uitgever van Gabbema's werk, zegt dat de Friesche aanteekeningen van Edo Jongama reeds ten tijde van Suffridus Petri zoo weinig te bekomen waren, dat deze ze niet machtig kon worden, zoo als blijkt uit zijn werkje De scriptoribus Frisiae, Franequerae 1699, p. 114. J. D. L.

VRAGEN.

Vrouw van Roemer Visscher. Jac. Scheltema, Dochters van Roemer Visscher, bl. 90, zegt: »Wie deze moeder [van Anna en Tesselschade] was, bleef mij eenigzins onzeker. Uit een briefje van Tesselschade aan Hooft bleek het mij, dat de moeder Magdalena heette. Zij maakte het overlijden van haar dochtertje in april 1630 bekend, en schreef toen: »Ick had het soo geerne behouden, ook om door haer naem aen mijne moeder te denken, die ick niet gekend heb." In Roemers Quicken zijn eenige versjes aan en over eene Magdalena Jans, en dus gis ik, dat dit haar naam zal zijn geweest."

Met dit gezegde van Scheltema komt niet overeen wat de puiboeken van Amsterdam vermelden, namelijk, dat Roemer Visscher den 26en februarij 1583 te Amsterdam is aangeteekend met Aefje Jans, van Delft, in welke laatstgenoemde stad zij getrouwd zijn. (Zie Navorscher VIII, bl. 320.)

Ik vraag daarom:

1°. Is de brief van Tesselschade, waaruit Scheltema deze woorden aanhaalt, nog in wezen? Voor zoo verre mij bekend is, is hij niet gedrukt.

2°. Blijkt uit dien brief, dat Roemers vrouw Magdalena heette? Jacobus Scheltema zegt dat wel; maar ik heb hem op te veel onnaauwkeurigheden betrapt, om het enkel op zijn gezag aan te nemen.

3°. Spreekt Roemer van Magdalena Jans op zulk eene wijze, dat wij ons verzekerd mogen houden dat zij zijne vrouw was?

4°. Indien een der laatste twee vragen met ja moet worden beantwoord, dan vraag ik, welke reden Roemer kan gehad hebben om den naam zijner vrouw te veranderen. Had hij het alleen in zijne verzen gedaan, het zou kunnen zijn omdat het zoo in het

rijm te pas kwam, ofschoon mij dat van Roemer wel eenigzins zou verwonderen; maar volgens Scheltema hield zelfs Tesselschade het er voor dat zij inderdaad Magdalena *heette:* zij zou dus ook in het gemeene leven met dien naam genoemd zijn, iets wat nog vreemder schijnt. P. LEENDERTZ WZ.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

L. de Jonge. A°. 1624 — **Onbekend Wapen.** Ik bezit een antiek gesneden eikenhouten lijstjen, waarop ik onderaan in het midden meen te lezen: L. de Jonge, 1624 (of 1524?) — Boven het lijstjen bevindt zich een (mij onbekend) wapen, voorstellende: op een... veld, een klimmende leeuw van.....? Schildhouders: twee meerminnen; cimier, een staande ruit, waarin een kruis, waarvan de 4 uiteinden de punten van de ruit raken. Heeft dit wapen betrekking op bovengenoemden naam? Of wel, was dit misschien het wapen van den persoon, wiens portret welligt eens door dit lijstjen werd omvat, en in dat geval vraag ik: 1°. door welke familie wordt dan dit wapen gevoerd? en 2°. is de naam L. de Jonge die van een' beeldhouwer geweest, en is er meer van zijne hand bekend?

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

TAALKUNDE.

Harlingen en Harns; Groningen en Grins. (XXVIII, bl. 525). My dunkt, de heer Wybrands kan gerust de plaatsnamen Steninge, Frenigge en Waxinge, voorkomende in 't middeleeusche handschrift, by hem in bewerking, vertalen met de hedendaachsche plaatsnamen Stiens, Friens en Waaksens.

Verder wil ik met het grootste genoegen den heer Wybrands hier mededeelen wat my bekend is van 't onderwerp, door hem te sprake gebracht, — al kan ik dan ook al z'n vragen niet volledig beantwoorden. Naar ik echter hoop, zal my dit later, by voortgezet onderzoek in deze zaak, beter gelukken. Maar vooraf zy 't me nog vergund den heer Wybrands m'n vriendeliken dank hier te betuigen voor de nieue, en my belangryke gegevens, die hy me voor m'n onderzoekingen, in zake friesche eigennamen, in z'n boven aangehaald opstel verschaft heeft, en voor de my vereerende bewoordingen, waarmede hy m'n arbeid vermeldt.

In alle friesche landstreken tusschen Flie en Weser komen plaatsnamen voor die op *ens*, *ns*, eindigen, hier meer, daar minder; in vele streken zijn ze verre van zeldzaam, nergens ontbreken ze. Zelfs in friesche streken buiten deze grenzen, bewesten Flie, beoosten Weser, benoorden Elve, treft men ze wel aan; b. v. Keins, een buurt by Schagen in Noord-Holland; Sprekkens, dorp by Oehrel (Bremervörde), tusschen Weser en Elve [1]), enz. Maar tusschen Flie en Weser, alzoo in de hedendaachsche provincie Friesland, in Groningerland, Oost-Friesland, Harlingerland, Jeverland en Butjadingerland zijn deze typisch-friesche plaatsnamen het talrijkste. Peasens, Wetsens, Stiens, Friens, Littens, Teerns, tusschen Flie en Lauers: Leens, Harsens, Leermens, Lellens, in de groninger Ommelanden; Popens, Ackens, Wiesens in Oost-Friesland; Esens, Geuns of Gödens, Leepens, Abens, in Harlingerland: Kleverns, Schortens, Pakens, Heppens, in Jeverland; Tossens, Waddens, Atens, in Butjadingerland; en nog zeer velen meer.

Toen ik eerst over de beteekenis van dezen uitgang *ens*, *ns*, begon na te denken, zag ik daar in niets anders als 't omgezette woordje *nes*, dat, zoo als aan ieder nederduitsche taalvorscher ge-

---

[1]) Ongetwyfeld behooren, naar myne meening, de talryke plaatsnamen, die op *ensen* eindigen, evencens hierby. Namelik, voor zoo verre ze voorkomen in de landstreken langs de Noordzee, en tusschen de monden van Weser en Elve, ofbenoorden Elve in de landen Oster-Stade, Wursten, Hadeln, Kedingen, Ditmarschen, enz., die allen een zuiver friesche of een friso-saksische bevolking hebben. Deze namen, Apensen, Ottensen, Offensen, enz. zijn, dunkt my, in geen opzicht verschillend van de friesche die op *ens* uitgaan; ze staan slechts oorspronkelik in den dativus, die tegenwoordig voor nominativus geldt. Ottens-en, Offens-en, van de friesche mansnamen Otte, Offe, enz.

noegzaam bekend is, in plaatsnamen de beteekenis heeft van *vooruitstekende punt*, gewoonlik van land in water, maar ook wel van zandgrond in kleibodem, van gast of geest in marsch, enz. Zulke *nes-* (*nis-*, *nisse-*, *näs-*) namen zijn in alle germaansche landen verre van zeldzaam; in Holland en Zeeland zoowel als in Friesland en Flaanderen, in Duitschland, Engeland, Skandinavien, komen ze gelykelik voor. Het woord *nes* op zich zelven is oorspronkelik éen en 't zelfde met 't nederlandsche woord *neus;* van daar de plaatsnaam Ter Neuze ('t is in hedendaachsch nederlandsch: op de vooruitstekende landpunt), in Flaanderen (Zeeusch-), aan de Schelde. De plaatsnaam Nes, in de zelfde beteekenis, komt op zich zelven wel drie malen, enkel in Friesland tusschen Flie en Lauers, voor; ook Nes, 'n buurt by Schagen in 't westerfliesche Friesland. Verder Nesse, 'n vlek in Oost-Friesland; Langeness en Rodenäs in Noord-Friesland, enz. Zoo vond ik in den plaatsnaam Stiens dus ook Stien-nes, Steen-nes, steenachtige landpunt, volkomen overeenstemmende met den noordfrieschen plaatsnaam Stianod, Steenodde, die ook uit de woorden *stian*, *stien*, steen, en *odde*, vooruitstekende landpunt, samengesteld is. Anderen, en dat wel de meesten van deze friesche *ens-* of *nes*namen vond ik met oudfriesche mansnamen samengesteld, en las dus: Harns, Harre-nes, de nes van Harre, de vooruitstekende landpunt die toebehoorde aan of bewoond werd van 'n man wiens naam Harre was; Warns, Warre-nes; Wetsens, Wetse-nes; Esens, Ese-nes; Abens, Abe-nes; Atens, Ate-nes; enz.

Later kwam ik tot de zelfde ontdekking, als waar toe de heer Wybrands nu eveneens gekomen is; tot deze namelik: dat we sommigen van deze friesche *ens-*, *ns*-namen in middeneeusche oorkonden vinden uitgaan op *ing*, *inge*, *ingen*. Even als de heer Wybrands nu Steninge vond voor 't hedendaachsche Stiens, Frenigge (hieruit is 'n *n* gesleten of vergeten) voor Friens, Waxinge voor Waaksens, en Hersingen voor Harsens, zoo vond ik Esinge voor 't oostfriesche Esens [1]), Wildinghe en Woldinghe voor Wons,

---

[1]) Nevens 't oostfriesche Esens, oudtijds Esinge, komt nog heden ten dage de volle, onversleten plaatsnaam Esinge (Ezinghe) in Groningerland voor; even als ook Wetsinge (Wetzinge), nevens 't westerlauersche Wetsens, dat wellicht oorspronkelik ook Wetsinge genoemd werd.

Tettingen voor 't hedendaachsche Tettens in Jeverland, en Dowinge, dat later Danens genoemd werd, en sedert in de Jade verdronken is.

Nu we dus te samen acht verschillende voorbeelden by brengen kunnen van hedendaachsche friesche plaatsnamen op *ens*, *ns* uitgaande, die in de middeneeuen den uitgang *inge* vertoonden, nu behoeven we, dunkt my, volstrekt geen bezwaar meer te maken met te beweren. dat het hedendaachsche *ens*, *ns*, by deze namen althans, 'n vervloeiing is, 'n verslyting, 'n verbastering van dien ouden uitgang *inge*. Maar door dit aan te nemen, minstens als hoochst waarschynelik, zoo wil ik daarom nog geenszins beweren dat by alle friesche plaatsnamen op *ens*, *ns* uitgaande, die uitgang 'n afslytsel is van den uitgang *inge*. Wel neen! Ik kan dat *nes*, als oorsprong van vele *ens*-, *ns*-namen (ik zeg niet van alle, en heb dat trouens ook nooit beweerd) daarom volstrekt nog niet varen laten; en ik blijf ook nog (tot my anders zal blyken) in Harns en Grins geen versleten formen zien van Harlingen en Groningen, maar wel degelik andere namen. Harlingen (Harliga) toch en Harns zijn in der daad twee verschillende namen, die reeds van ouds her, ter plaatse waar nu de stad Harlingen staat, of 'n weinig meer westwaarts, in zee, waar nu 't Flie stroomt, bestonden, nevens en naast elkander voorkwamen en aan twee adellike geslachten, tevens aan de twee door die geslachten gestichte en bewoonde stinsen toebehoorden. Zoo vindt men in oude geschiedboeken vermeld, dat in 't jaar 1064 de edelman Sasker van Harns, op 't kerkhof van 't dorp Almenum, door den edelman Ruurd Jankes Harliga vermoord werd. De stins van 't geslacht Harns, die, zoo wel als Harliga-stins, op grondgebied van Almenum stond, werd in 1133 gesloopt, die van Harliga in 1170 afgebroken. Ook de volksoverlevering kent beide namen Harlingen en Harns nevens elkander, en niet elkander vervangende, in 't overoude, voorspellende rijmke:

Harliga end Harns scille forgean,
Mar Almenum scil bliue stean.

Zoo als 't ook uitgekomen is, want de stinsen Harliga en Harns zijn beiden vergaan, en zelfs de grond, waarop ze stonden, is door 't zeewater verzwolgen. Maar 't overoude dorp Almenum is gebleven, en bestaat nog tot op den huidigen dag; niet slechts als 'n afzon-

derlike buurt, onmiddellik aan de hedendaachsche stad Harlingen palende, maar ook als een deel van de stad Harlingen zelve, welke in stuk van 't grondgebied van Almenum met de kerk van dat dorp, de St. Michiel's of groote kerk van Harlingen thans, by uitlegging van de stad omsloten en in zich opgenomen heeft. Dat de naam Harns alzoo 'n afslyting, 'n verbastering zou zijn van den naam Harlingen, en eerst in lateren tijd in gebruik gekomen, kan ik niet toegeven om bovengenoemde reden. En zoo is 't, naar myne meening, met Groningen en Grins eveneens.

Maar even als by sommigen van de hedendaachsche *ens-*, *ns-*namen, de oude form van deze namen den uitgang *inge* vertoont, zoo mag men ook by de verklaring van anderen dezer zelfde namen, even min als by genen, aan 't woordje *nes* denken. Immers de naam van 't dorp, dat wy heden ten dage Peasens noemen, vind ik in een oorkonde van 't jaar 1440 als Paidza geschreven. Nu, de hedendaachsche form van dezen dorpsnaam kan men, ten deele althans, nog verklaren als Pease-nes; maar wat zal men van Paidza maken? Ook 't ontstaan van den hedendaachschen dorpsnaam Stiens uit Steninge is nog niet zoo onomstootelik vast en zeker, maar dien we by van Ryn, Oudheden en Gestichten van Vriesland, lezen: »Steens" (Stiens) »wierd eertijds Steensede genoemt." Zoo vinden we in dit Steensede = Stiens ook onverwacht een letter *d*, even als in Paidza = Peasens; en is er misschien een verband tusschen *sede* van den eenen, *dza* van den anderen naam?

In der daad, de verklaring van plaatsnamen en van personennamen in 't algemeen, en van de friesche in 't bizonder, levert uit der mate veel moeielikheden op. Men kan daar by niet te voorzichtig te werk gaan, maar wel zeer gemakkelik veel te stout en te bout oordeelen. Dikwijls als men een zeer redelike en aannemelike oorsprong van dezen of genen naam meent gevonden te hebben, krijcht men onverwachts een gantsch afwykende spelling van dien naam, in d' eene of andere middeneeusche oorkonde, onder 't oog, die onze geheele theorie plotseling om ver smijt.

Ten gevolge van deze omstandicheit zijn der dan ook vele taalvorschers, ja, de meesten onder hen, die slechts uit d' oudste formen waar in ze eenigen naam geschreven vinden, den oorsprong van dien naam meenen te kunnen opsporen. En wis zeer te recht:

want menige naam, die in verloop van tijd, door verbastering en afslyting, gantsch en gaar onduidelik en onkenbaar geworden is, wordt helder en klaar herkenbaar, als men hem in z'n oud kleed ziet. Wat is der een onzin geschreven over den naamsoorsprong van Medemblik (b. v. Medea blikt of blinkt)! Maar ziet men een ouden form van dezen naam, Medemlaca b. v., dan herkent de taalvorscher zonder veel moeite daarin Medenlake, Middenlake, Middenleek.

Evenwel, men neme ook deze oude namen wel degelik *cum grano salis*. Ze zijn by lange na niet altijd onvoorweerdelik te vertrouen. Menig klerk of schryver toch, die de oorkonden, waar uit wy nu die oude namen opdiepen, in de middeneeuen opstelde en schreef, was in 't afbeelden van den klank der eigennamen veelal hoochst onnaukeurig. Dikwijls kwam 't voor dat zulk een schryver, veelal een geestelike der roomsche kerk of een kloosterling, die z'n oorkonden natuurlik in 't latyn stelde, de taal van 't land, de volkstaal van 't land waar-i woonde en z'n werk deed, in 't geheel niet kende. Waarom ook? Zoo schreev-i dus die namen maar op den klank af, zoo als-i ze verstond uit den mond van 't volk. En dan kan men nagaan wat er te recht kwam van de rechtschryving der eigennamen. Vooreerst neme men in aanmerking de dikwijls reeds verbasterde, veelal gebrekkig, en altijd min of meer vlug en onduidelik uitgesproken naam, zoo als-i leeft in den mond van d' onontwikkelde schare; en dan de vreemde schrijver, met de volkstaal, hare eischen en hare regels gantsch onbekend, die slechts een vagen klank verneemt uit den mond van den ongeleerden, dikwijls ook geheel onwetenden, onbeschaafden spreker, en die dan dezen klank, zoo goed en zoo kwaad als 't ging, en zekerlik dikwijls ook zonder daartoe veel moeite aan te wenden, in letters moest uitbeelden op 't papier. Nemen we 'n voorbeeld! De plaatsnaam Bolswart, een naam zeer gemakkelik te verklaren en te duiden, een redelike naam voor wie friesch kent en nederduitsch, en die dezen naam aldus geschreven ziet, wordt door 't hedendaachsche friesche volk, in 't dageliksche leven, veelal als *Boàlst* ongeveer uitgesproken. Denk nu eens dat een Franschman voor 't eerst in z'n leven dien naam hoort noemen, en wel zóo versleten, zóo onduidelik uitspreken hoort, en dat hem opgedragen wordt dien naam *Boàls't*, *Bwoàls't*

te schryven, met letters af te beelden. Zal hy niet *Boilsete* schryven, of iets dergelijks al-i z'n best doet; maar nog geheel iets anders, als-i onverschillig is?

En zoo is het oudtijds wis ook wel gegaan. Hoe komen anders goed friesche plaatsnamen, wier oorsprong en beteekenis voor iederen Fries die 'n weinig nadenkt, duidelik is en gemakkelik om te verklaren, aan zulke dwaze spellingen als waaronder wy die zelfde namen in oude oorkonden wel aantreffen! Zoo vinden we Wildmyhem voor Wildinge, Woldinge, Woldens, tegenwoordig Wons; Pagoer voor Panderga, tegenwoordig Parrega; Almywer voor Abbingawier; Tzergest voor Tzerkgaast; Olis voor Ter Oele Isbroechten voor Ysbrechtum; Oeschem voor Oosthem; Ofmyweer voor Offingawier; Trinse voor Tirns; Donygage voor Doniaga Domingum voor Dongjum; Slepperdorp voor Slappeterp; Herbadmyum voor Herbaium, enz. enz.

Nu, d' oorsprong van den dorpsnaam Ysbrechtum (Ysbrecht-hum, Isbrechteheim) is duidelik en openbaar. Maar wat zal men van Isbroechten maken? En toch is dit laatste 'n oude spelling, in een middeneeusche oorkonde voorkomende! Ja, maar een verkeerde, verknoeide spelling, die toen niet goed was, even min als nu. D'afleiding van de dorpsnamen Doniaga (Donia-ga) en Dongjum (Donia-hum, Dodinga-heim) levert den frieschen taalkenner ook geenerlei bezwaar op. Maar wat te beginnen met zulke wanwoorden als Donygage en Domingum? Toch komen die duidelike namen onder deze dwaze en gantsch onredelike spellingen voor, in oude oorkonden! — Waarlik, men kan met die oude spellingen niet genoeg voorzichtig zijn, en men mag zich wel drie malen bedenken, vóor men die oude spellingen tot grondslag neemt, om der theoriën van naamsafleidkunde op te bouen.

Zoo blijft dan ook nog altijd de mogelikheit bestaan, dat de namen Steninge, Esinge, enz. door den heer Wybrands en my gevonden, ook zulke uit mis- en onverstand ontstane misbaksels zijn; — en in dat geval hadden wy der ons dan ook niet verder mee te moeien Maar wijl deze namen door twee verschillende personen, uit verschillende bronnen zijn voor den dag gehaald, kan men deze mogelikheit kwalik aannemen.

En tot meerdere waarschijnlikheit van 't ontstaan van sommige

dezer uitgangen *ens*, *ns*, by friesche plaatsnamen, uit den ouden, vollen patronymikon-uitgang, *ing*, *ingen*, kan ik nog wyzen op 't feit dat deze zelfde patronymikon-form op *inga*, *inge*, *ing*, in den mond der Friesen, by verloop van tijd, werkelik allerlei verbasteringen ondergaan heeft. Zoo zijn de friesche patronymikon-geslachtsnamen op *inga* eindigende, die wat hun oorsprong aangaat, in geenerlei opzicht verschillen van de patronymikon-plaatsnamen op *ingen* eindigende, reeds vroeg in de middeneeuen in der Friesen mond, en later in hunne pen ook, versleten tot namen die op *ia* uitgaan.

Zoo is het volle patronymikon Bottinga versleten tot Bothnia, Sininga tot Sinia, Tanninga tot Tania, enz. En die verslyting en verbastering van deze zelfde namen is nog verder gegaan. Want de namen Sinia, Tania, Burmania, Runia, enz. worden nog heden in der Friesen mond tot Sînje (Siinje), Tanje, Burmanje, Rûnje (Roenje en Raunje), versleten. Zóo toch kan men heden ten dage deze namen door duizenden Friesen hooren uitspreken. En zelfs worden ze als Fynje en Fijnje (Fynia, Fininga), als Tanje (Tania, Tanninga), als Bruinje (Brunia, Bruninga) geschreven! Nu — van Bruninga door Brunia tot Bruinje is ja naueliks grooter verschil als van Steninge tot Stiens, van Esinge tot Esens, van Waxinge tot Waaksens, van Woldinge tot Wons.

Ook uit andere friesche landstreken, buiten 't nederlandsche Friesland, kan ik zulke grove afslytingen van den vollen uitgang *inga*, *ingen*, als voorbeelden bybrengen. Zoo komen der in de friesche landen tusschen Eems en Weser, in Harlingerland, Jeverland en Butjadingerland, geslachtsnamen voor op *ie* eindigende, en by dezen is die uitgang *ie* ook uit den vollen oud-frieschen patronymikons-uitgang versleten; b. v. Hobbie, oorspronkelik Hobbinga, 't is te zeggen: afstammeling van den man die Hobbe hiette; Hemmie, dat is Hemminga, of nakomeling van Hemme; Tammie, dat is Tamminga; Folkie, Folkinga, enz. Ook de plaatsnamen Hobbie (Hobbingen, woonplaats van 't nageslacht van Hobbe), zoo als een gehucht hiet by 't dorp Schortens in 't oude Oestringen, nu Jeverland in Oldenburg; Haddiën (Haddingen, woonstede der afstammelingen van Hadde), een buurt of kerkeloos dorp by Waddewarden, eveneens in Jeverland, ook dezen behooren tot deze afgesletene patronymika. Eindelik nog de dorpen Strücklingen en Bollingen in Sagel-

terland wordt door de Sagelter-Friesen Strükkelje en Boljene genoemd.

Zoo de dorpsnaam Stiens oorspronkelik Stien-nes is, of als deze zelfde naam een samentrekking is van Stien-hûs, Steenhuis, gelijk ook wel beweerd wordt, — dan hebben we in beide gevallen in 't eerste gedeelte dezer samengestelde namen, eenvoudig 't woord stien, steen. Moeten we echter Steninge als oudste en oorspronkelike form aannemen van den hedendaachschen naam Stiens, dan mogen we hier by aan 't woord steen niet denken. Neen, al hoe verleidelik voor sommigen de uitlegging Steninge, steen-inge, steen-weide, steenige of steenachtige weide, ook zijn moge, waar het friesche namen geldt, hebben we in den uitgang *inge* uitsluitend den patronymikons-form te zien, en kan van 't frankische woord *ing*, *eng*, *ink*, *enk*, weide, geen sprake wezen.

Is Steninge dus een patronymikon, dan moet het eerste deel van dezen naam, Sten, Steen, noodzakelik een mansnaam wezen. En dat is het ook. Deze oud-germaansche mansnaam moge heden ten dage in de germaansche landen nog slechts zeldzaam in gebruik zijn, en hy moge ook oudtijds verre van veelvuldig voorgekomen wezen, bestaan heeft-i toch, en bestaan doet-i nog, onder de formen Sten, Steen, Stein. De geschiedenis weet personen te noemen, die dezen naam gedragen hebben (Stein Baltesz); ook leeft-i nog heden niet zeldzaam in Skandinavien. De verschillende naamlijsten, n. l. die van Leendertz van nederlandsche personennamen, die van Wassenberg en van Brons van friesche personennamen. vermelden dezen naam, de een zoo wel als d' ander.

Tamelik veelvuldig zijn zelfs de geslachtsnamen en de plaatsnamen, in Friesland vooral, maar ook in andere nederlandsche en nederduitsche gewesten, die van den mansnaam Steen, Stein, Stien, Stîn, afgeleid zijn, en onwedersprekelik getuigenis van z'n bestaan afleggen. Zoo treffen we in Friesland de reeds uitgestorvene geslachtsnamen Steninga en Sthyntiama of Stynthiema (van den verkleinform Stynthie, Styntje afgeleid) aan; benevens de nog bestaanden: Steenema, Steensma, Stiensma, Steensen in Noord-, Steins in Oost-Friesland [1]). Vervolgens nog buiten Friesland de

[1]) De friesche geslachtsnamen Steenstra en Stienstra kunnen hier niet in aanmerking komen. Dezen toch zijn bepaald zeker *niet* van den mansnaam Steen, Stien afgeleid; maar wel van eenigen plaatsnaam; hoochst waarschijnlik van onzen dorpsnaam Stiens

geslachtsnamen Stiens, Steens, Steenis, Steinen, Steenken, Steneken, Steenkens, Steenekes, enz. Ook nog Steenge, welke naam in Drente voorkomt, en een typisch-drentsche afslyting is van den oorspronkeliken, vollen naam Steeninge. Zoo komen ook in Drente de geslachtsnamen Smeenge, Luinge, Schaange, Haange, Teenge, nog heden voor. Dat zijn anders niets als versleten formen van Smedinge (friesch ook Smenga, Smedinga, Sminia), van Ludinge (friesch ook Ludinga, Luinga, Lunia), van Schaninge (in Friesland en Groningerland als Schoninga voorkomende), en van Haninge, Hadinge of Haginge, van Tedinge (in Oost-Friesland Thedinga), enz.

Plaatsnamen met de woorden *steen*, *stein*, *stien*, *sten*, *stone* samengesteld, zijn er in alle germaansche landen in zeer grooten getale; en by verre weg de meesten hebben we hier te doen met het woord *steen*. Enkelen van deze namen echter moeten bepaald zeker of minstens hoochst waarschynelik, even als 't besprokene Steninge, van den mansnaam Steen, Stein, Sten, Stien afgeleid worden Dat zijn o. a. Stenum (Sten-heem, Steen-heim, woonplaats van den man Steen), dorp in de gemeente Ganderkesee, in Oldenburg; Steens, dorp by Fulda in Hessen; Steensrade, dorp by Oldesloe in Holstein; Steiningen, dorp by Daum (Trier) in Rijn-Pruissen, en nog zeer vele Steiningen, Steining, meer in Duitschland; Steins, dorp by Plauen in Saksen; Steinum, dorp by Königslutter in Brunswijk.

Op dat echter alles wat deze oude plaatsnaam Steninge aangaat, niet zoo vlot van stapel loope, vestig ik hier nog de aandacht op twee verwante namen; op den frieschen plaatsnaam Warstiens, zoo als een dorpke hiet in Idaarderadeel, en op den drentschen geslachtsnaam Hofsteenge, nog heden in wezen.

Wie kraakt my die twee nootjes?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Harlingen en Harns, Groningen en Grins. De heer Wybrands vraagt: zijn Harlingen en Harns, Groningen en Grins verschillende namen of zijn het verschillende vormen van denzelfden naam?

Om zijne vraag te beantwoorden zal het noodig zijn, beide vormen naauwkeurig te beschouwen. Dat wij den uitgang *inga* vinden in het laatste deel van de namen Groningen en Harlingen, hierin

stemmen de heeren Wybrands en Winkler overeen, en zij hebben daar gelijk in. Het blijkt toch uit *Gruoninga* (of *Cruoninga*) en *Gruninghe*, zoo als deze stad in 1040 en 1152, en *Groninga*, zoo als zij in de oude friesche wetten wordt geheeten. Nog in de 13e eeuw heet zij meestal zoo, ofschoon *Groningen* ook eenige malen voorkomt. Harlingen geloof ik dat ook wel eens *Harlinga* zal genoemd zijn, al kan ik het niet bewijzen. Want wat wij lezen omtrent die twee stinzen, Harlinga en Harns, en de »grote partyschap" die er ontstond wegens den naam, welke de buurt moest dragen, die op de plaats van een der verwoeste stinzen verrezen was, heeft bijzonder veel van eene volksoverlevering, ontstaan uit eene poging om de twee namen der stad, die men verschillend van oorsprong achtte, te verklaren. En zoo lang ik niet weet, dat Winsemius en Schotanus, bij hetgeen zij hieromtrent verhalen, zich van andere en betere bronnen bediend hebben dan Vlietarp, blijf ik twijfelen of het wel tot de geschiedenis behoort. Is het laatste deel van deze namen de uitgang *inga*, die patronymica vormt, dan volgt daaruit, dat het eerste deel een persoonsnaam moet zijn.

Daarmee zijn echter die namen nog niet geheel verklaard. De vraag blijft over, vanwaar de *n* aan het einde? Dat het eene letter is zonder beteekenis, geloof ik niet. Want hij zou dan of ontstaan moeten zijn uit begeerte om zich de uitspraak gemakkelijker te maken, of uit misverstand. Het eerste kan niet zijn: want door toevoeging der *n* wordt de uitspraak niet gemakkelijker, maar in tegendeel moeielijker. Ook het laatste komt mij onwaarschijnlijk voor; ik weet althans niet, aan welk misverstand wij hier zouden moeten denken. De *n* heeft dus beteekenis. Maar welke dan? De heer Winkler verklaart haar aldus, den naam Hiddingen tot voorbeeld nemende (Vrije Fries, dl. XIII, bl. 291): »Stellen wij dat 'n Fries, die Hidde hiette, en die in den aschgrauen voortijd leefde, door meerdere beschaving en ontwikkeling, welke op d'een of andere wijze, b.v, door d'engelsche zendelingen, verkondigers van 't christelijke geloof, door Bonifacius of door Willebrord, z'n deel werd, zich genoopt gevoelde 't ruwe jagers-, visschers- of rooversleven of 't zwervende herdersleven, dat-i vroeger gevoerd had, varen te laten, en dat-i zich hier of daar in 't land, waar de gesteldheit van den grond, of de nabijheit van verwanten of vrienden, of

iets anders hem daartoe behaagde, vestigde, vast zette; dat-i daar 'n huis boude, en 't land beboude of bereidde, dat-i daar wonen bleef, en dat, na z'n dood, z'n oudste zoon Sîgbrant, Sibrant, die na z'n vadersnaam Hidde, Sîgbrant, Sibrant, Sibren [1]) of Sibe Hiddinga of Hidding genoemd werd, ook in dat huis, op die sate wonen bleef. Sibrant Hiddinga's broeders en zusters, die natuurliker wijze allen ook Hiddinga hietten, allen ook Hiddingen, d. i. nakomelingen van den stamvader Hidde waren, bleven ook in 't ouderlike huis wonen of ze bouden zich nieue huizen naast 't oude, op 't ouderlike erf. En zoo deden z'n kinders en de kinders van z'n broers en zusters, al die Hiddinga's of Hiddingen ook, waardoor d'r eerlang 'n gehucht ontstond ter plaatse, die d'oude Hidde zich eerst tot 'n woonstee verkoren had. Die plaats, dat gehucht nu, had uit zich zelven geen naam, maar als iemand maar als iemand uit de nabuurschap zich daar heen begeven wilde, zeid'i: ik ga *to den Hiddingen*, naar de Hiddinga's, zoo als wij nu zeggen zouden. Dit *to den Hiddingen* werd weldra, door afslijting en in 't snelle spreken: *to'n Hiddingen*, *to Hiddingen*, soms ook *to Hidding*. En langzamerhand, na verloop van vele jaren, eeuen misschien, toen de nakomelingschap niet meer d'oude namen verstond, toen de taal meer en meer verfloeide en de woorden versleten, toen zei men niet slechts: ik ga *to Hiddingen* of ik woon *to Hiddingen*, maar men vatte dit verbogene woord op als of 't in den eersten naamval stond, als of die oude verbogene form werkelik 'n eigennaam, een plaatsnaam was, en men zei: dat gehucht, die buurt, dat dorp, die stad, of wat 't dan geworden was, hiet Hiddingen, en — de plaatsnaam was kant en klaar, en in volle gebruik."

Ziet, dat luidt zeer aannemelijk. En toch geloof ik niet dat de heer W. den oorsprong dier *n* zoekt, waar hij gezocht moet worden. Zoodra èr op eene plaats maar éen enkel huis staat, moet men haar in zijn gesprek van andere kunnen onderscheiden, moet zij eenen naam hebben. Op de meeste plaatsen hebben zich niet verscheidene gezinnen te gelijk neergezet. Gewoonlijk was het éen

[1]) Zoo zou men hem wel niet noemen: want Sibrand en Sibren zijn twee verschillende namen. L.

persoon, die zich daar met zijn gezin vestigde: later kwamen daar andere bij en dikwijls groeide het gehucht, dat zoo ontstaan was, tot een dorp, ja tot eene stad aan. Waar nu de plaats niet, hetzij aan hare gesteldheid, hetzij aan een water waar zij aan lag, hetzij aan iets anders van dien aard haren naam ontleende, maar naar eenen persoonsnaam genoemd werd, daar heette men haar naar den naam van éenen enkelen persoon, van hem die er het eerst alleen met zijn gezin gewoond had. Zelfs wanneer (wat wel nu en dan, maar toch zeker niet zeer dikwijls zal gebeurd zijn) zich ergens verscheidene personen te gelijk gevestigd hadden, zal men de plaats meestal wel geheeten hebben, niet naar eenige daarvan, al waren zij van dezelfde familie, maar naar dengenen die de oudste was, die de meeste achting genoot, die het fraaiste huis bewoonde of in eenig ander opzigt boven de andere uitstak.

Mij dunkt, zoo zal het wel gegaan zijn. Doch ik behoef het niet bij gissingen te laten. Als wij de namen van grachten, straten en stegen in onze steden en dorpen nagaan, — de oude namelijk, vóor den tijd dat geheele wijken te gelijk aangebouwd werden — dan zien wij hetzelfde. Maar het krachtigste bewijs geven mij juist de namen, waar wij nu over handelen, de namen op *inga*. Deze uitgang, achter persoonsnamen gevoegd, maakt patronymica. Hiddinga b. v. beteekent de zoon van Hidde. Maar Hiddinga is dan ook een persoonsnaam, geen plaatsnaam. Wien ter wereld zal het in de gedachte komen eene plaats *Zoon van Hidde* te heeten? Daar dit eene dwaasheid is, waar wel geen oude Fries zich aan schuldig zal gemaakt hebben, moeten wij naar eene andere verklaring omzien. En die ligt voor de hand. Het is deze, de plaatsnamen op *inga* zijn verkortingen. Hiddinga, om bij dit voorbeeld te blijven, staat voor Hiddingahuus, Hiddingaheim of iets dergelijks. Voer het gemak liet men dat laatste deel weg: wij vinden b v. in de 9e eeuw Dockinga en Dockynchirica, voor welk laatste ik vermoed, dat men zal moeten lezen Dockyngachiricha. Ja, niet alleen deed men dit in vroegeren tijd, maar men doet het nog heden ten dage. De Friezen zeggen nog, als zij van Sjaardemastate, Wiardastate enz. spreken, eenvoudig Sjaardema, Wiarda enz. Hiddinga als plaatsnaam is dus een genitivus, maar van het enkelvoud: de genitivus van het meervoud zou zijn Hiddingena. Daar

wij nu altijd — ook in de namen waarvan wij reeds voorbeelden vinden uit den tijd, toen de friesche taal nog in vollen bloei was — *inga* lezen en niet *ingena,* b. v. *Doccinga* in de 9e eeuw (Altfridus Vita Ludgeri), *Groninga* 1181 en later (Driessen, Monum. Groningana, p. 7 sqq.), blijkt het, dat wij bij dergelijke plaatsnamen aan éenen, niet aan meer zonen van Hidde, of hoe de man anders heette, moeten denken.

De heer Winkler wil eenen anderen weg op. Hij ziet in *ingen* eenen dativus pluralis. Maar hiertegen heb ik meer dan éen bezwaar. Vooreerst wisselt, zoo als wij gezien hebben *Groningen* met *Groninga* en even zoo worden beide *Tochingen* en *Doccinga* aangetroffen. Daar nu in de laatste dier vormen, zoo als ik aangewezen heb, éen afstammeling van Gruno en Docko vermeld wordt, zal in de eerste ook wel van éenen en niet van meer gesproken worden. Ten anderen is de weglating van het lidwoord, die de heer W. onderstelt, in zoo ouden tijd als die, waarin wij de vroegste voorbeelden aantreffen van plaatsnamen op *ingen* uitgaande, niet waarschijnlijk te achten. Ten derden zouden, indien, zoo als de heer Winkler meent, het voorzetsel *to* uitgelaten was, zulke plaatsen niet *Dockingen* en *Groningen*, maar *Dockingena* en *Groningena* moeten heeten. Want die namen zouden dan niet in den dativus, maar in den genitivus moeten staan. Wanneer wij gereed staan om eene boodschap te doen bij den timmerman, dan zeggen wij, »ik ga naar den timmerman". Wij spreken dan evenwel niet naar de letter. Want wij willen dan niet te kennen geven, dat wij naar deze of gene plaats gaan, waar de timmerman op dat oogenblik te vinden is, maar naar zijn *huis.* Wij gebruiken dan dezelfde metonymia, die Virgilius gebruikte in zijn »jam proximus ardet Ucalegon", wij noemen den persoon zelven in plaats van zijn huis. Onze voorvaderen echter deden zoo niet; zij noemden in zulk een geval niet den persoon, maar de woning, en zeiden «ik ga tes timmermans huse". Doch dat *huse* lieten zij dikwijls weg en zeiden enkel »tes timmermans". Dat, waar wij iets dergelijks lezen, eene zoodanige uitlating plaats heeft is onbetwistbaar; want *te* of *tot* heeft altijd den dativus, nooit den genitivus bij zich. Om er een paar voorbeelden van te geven, in Der minnen loep (IV, 663) lezen wij:

Het gheviel op enen pas,
Dat die heilighe Gods arke was
Tot Aminadaps in den hove,

dat is ten huize van Abinadab; wij zouden zeggen bij Abinadab.

Reinaert, vs. 644,

Al sprekende quam dus ghelopen
Reinaert met sinen gheselle Brune
Tote Lamfroits, bi den tune.

Ald. vs. 1324,

In eens arems siecs wise
Quam Tibert in thof gheronnen,
Die *tes papen* hadde ghewonnen
Dat hi langhe claghen mach.

In hetzelfde gedicht verhaalt de dichter hoe Tiecelijn, de raaf, aan Isegrim en zijne kornuiten de boodschap bragt, dat Reinaert aan het hof weer in gunst was geraakt. Isegrim kan dat vreemde berigt niet gelooven en zegt (vs. 2813),

»Ic wane, gi lieget, here raven!"
Mettien woerde began hi scaven,
Ende Brune, die volchde mede:
Si gingen recken hare lede
Lopende *tes coninx* waert.

Dr. Jonckbloet verandert in zijne uitgave (waar het vs. 2797 is) *tes coninx* in *ten coninc*. Doch deze verandering is geene verbetering. Indien de koning zich op dezelfde plaats bevonden had als Isegrim en Brune en deze naar hem toe geloopen waren, dan, ja, zou de dichter geschreven hebben *ten coninc waert*. Maar nu was de koning elders, hij was in zijn *hof* en daarheen, naar het hof, liepen Isegrim en zijn vriend zoo hard zij konden. De dichter moest hier dus schrijven *tes coninx waert*.

Wat is dan *Groningen*? Ik geloof niet anders dan eene zamentrekking van *Groningaheim*. Dat *heim* niet alleen in *um* en *em*, maar ook in *en* is overgegaan, zien wij in *Petten*, *Hargen*, *Putten* (in Gelderland), *Alfen* (in Noordbrabant), die wij in ouden tijd *Pethem*, *Haragum*, *Puthem*, *Alfheim* genoemd vinden (v. d. Bergh, Middelned. Geographie, bl. 146, 192, 214). *Groninga* en *Groningen*

zijn dus beide uit *Groningaheim* ontstaan: het eerste is er eene verkorting, het laatste is er eene zamentrekking van.

Wij komen nu tot den tweeden vorm onzer beide plaatsnamen, *Grins* en *Harns*. De vraag is hier, wat is de oorsprong en beteekenis van dien uitgang *ens*, dien verscheidene plaatsnamen, vooral in Friesland, hebben. De heer Winkler meent, dat het, wel niet in alle, maar toch in sommige, eene omzetting is van *nes*, dat voorgebergte, landtong beteekent. Ik geloof het niet. Het woord komt wel in het Oudnoordsch en Angelsaksisch, ook in het Engelsch voor, doch in stukken in onze taal geschreven heb ik er nooit een voorbeeld van aangetroffen. Op zich zelven zou dit geen bezwaar zijn, want er zijn wel meer woorden, die in onze taal niet in gebruik zijn, die wij ook in geen enkel stuk van vroegere dagen lezen, maar die toch in plaatsnamen voorkomen, een bewijs dat zij in ouden tijd tot onze taal behoord hebben. Maar ik heb een bezwaar van anderen aard.

In ons land zijn verscheidene plaatsen, die Nes heeten of wier naam met dit woord is zamengesteld. Ik geloof echter, dat wij het voor een ander moeten houden dan het engelsche *ness*. Dit laatste luidt in het oudn. *nes*, in het angels. *näs*, waaruit volgt dat het oorspronkelijk eene *a* gehad heeft. Ons *nes* heb ik nog in geene andere duitsche taal aangetroffen. In de onze heeft het nu *e*, dan *i* en zoo was het reeds verscheidene eeuwen geleden. Bij Melis Stoke vinden wij zoowel de eene als de andere schrijfwijze, en dat dit niet moet toegeschreven worden aan de afschrijvers der handschriften die wij bezitten, maar dat hij zelf inderdaad in deze woorden nu *e* dan *i* uitsprak, blijkt uit het rijm. *Widenesse* of *Widenisse* rijmt op *lesse*, V. 610, en op *misse*, IV. 396; *Renesse* of *Renisse* op *lesse*, IV. 1246, V. 1155, VI. 897, maar ook op *gewisse*, IV. 767. Zoolang wij echter van het woord niet meer weten, blijft het de vraag of *e* hier uit *i* ontstaan is of, omgekeerd *i* uit *e* en deze weer uit *a*. Beide is mogelijk. Maar het engelsche *ness* beteekent landtong en als wij het oog slaan op de gesteldheid der *nessen* of *nissen* in ons vaderland, dan geeft ons dit aanleiding om aan iets anders dan landtongen te denken. Beginnen wij met de Nes te Amsterdam. Wagenaar zegt er van, Amsterd. dl. I. bl. 34, »De straat, die, oudtijds, de Nesse en Grimnesse of

Grimmenesse genaamd werdt, en thans nog de Nes heet, was weleer een stuk laag land, waterig en met biezen bezet. Ten minste blykt klaarlyk, dat het zuidelyk gedeelte der Nes, naar de Grimmenessesluis toe, zo gesteld was. Het noordelyk gedeelte, van ouds Gansoirde genaamd, en zig tot aan den Middeldam uitstrekkende, schynt wat hooger gelegen te hebben. Zulk laag land lag 'er meer langs den Amstel, en droeg, gemeenlijk, den naam van Nes. Hertog Albrecht schonk, in 't jaar 1386, twee zulke Nessen weg."

Een van deze *nessen* is misschien die geweest voorbij Ouderkerk, die nog onder dezen naam bekend staat. Aan de Zuiderzee, onder Wervershoof, ligt een stuk laag land, later ingepolderd, dat insgelijks den naam van de Nes draagt. Oud en Nieuw Matenesse in Zuidholland zijn polders. Ossenisse en Hontenisse in Zeeuwsch Vlaanderen insgelijks. Omtrent Renesse op Schouwen zegt de schrijver van den Tegenwoordigen Staat van Zeeland (Nederl. dl. 10, bl. 400), »Deszelfs naam wordt, zoo 't schynt, eertyds geschreven Riedenesse [1]; in vervolg van tyd Rienes, gelyk 't dikmaals in oude brieven voorkomt, en naderhand Renes of Renesse. Het zou konnen zijn, dat Riedenesse samengevoegd ware uit *ried* of *riede*, en *nes* of *nesse*, welk laatste *nat* beteekent. Dan zou Riedenesse zoo veel zeggen als nat of wateragtig rietland, hoedanig het land om Renesse misschien eertyds geweest is. Men schijnt dat te meer te mogen denken, om dat daar omtrent, naar de laage zyde van Schouwe, en inzonderheid agter het huis Moermont, het riet nog zeer gul en weeldrig groeit."

Bij al die nessen zullen wij dus wel aan iets anders dan eene landtong moeten denken en ligt het vermoeden voor de hand dat *nes* een laag stuk land zal zijn, nu onder, dan boven water liggende. Datzelfde *nes* of *nis* zal waarschijnlijk ook het laatste deel uitmaken van *Wijdenes*, *Eemnes*, *Pernis*, *Bruinisse*, *Valkenisse*, *Scherpenisse* en *Spijkenisse*. Althans de ligging dezer plaatsen doet het vermoeden.

Wel kent de heer Winkler aan *nes* de beteekenis toe van vooruitstekende punt, niet alleen van land in water, maar ook van zandgrond in kleibodem, van geest in marsch enz., en ik weet te

---

[1]) Hij verwijst hier naar een charter van 1267.

weinig van het woord, om te kunnen beoordeelen of hij dat met regt doet. Ik ben ook te weinig bekend met de gesteldheid der *nes*-plaatsen in ons land, om te kunnen zeggen, of er onder zijn die op zulke, in eene andere grondsoort vooruitstekende punten liggen. Dit alleen weet ik, dat het met die welke ik goed ken, de Nes te Amsterdam, de Nes onder Wervershoof en Wijdenes het geval niet is Omtrent de overige zullen, hoop ik, de lezers van den Navorscher, die daar of in den omtrek wonen en in het onderwerp belang stellen, wel zoo goed zijn ons voor te lichten.

Niet alle plaatsen in Friesland wier naam op *ens* uitgaat, ken ik naauwkeurig. Maar op die welke ik ken, is noch het eene noch het andere *nes* van toepassing. Wij zullen dus naar eene andere verklaring moeten omzien en ik geloof niet voor sommige, zoo als de heer Winkler meent, maar voor alle. Want dat van een aantal namen van digt bij elkander gelegene plaatsen, die denzelfden uitgang hebben, niet de eene op deze, de andere op gene, maar alle op dezelfde wijze moeten verklaard worden, mogen wij waarschijnlijk achten, zoo lang er geene goede reden is om het tegendeel te onderstellen. Ik zeg digt bij elkander, want, voor zoo verre het het tegenwoordige Friesland betreft, vinden wij al die namen op *ens* — er zijn er mij meer dan veertig bekend — in een bepaald gedeelte van dat gewest, namelijk in Westergoo en in een gedeelte van Oostergoo, Leeuwarderadeel, Tietjerksteradeel en de Dongeradeelen. In de Zevenwouden ken ik alleen Mirns, op de grenzen van Westergoo gelegen. Merken wij op, dat het juist datzelfde gedeelte van Friesland is, waarin wij de namen op *heim* aantreffen.

De heer Wybrands houdt de namen op *ens* voor jongere vormen dan die op *inga*. Ik geloof dat hij daar gelijk in heeft. Door hem en den heer Winkler zijn acht voorbeelden bij een gebragt van plaatsnamen, die wij met beide uitgangen, *inga* en *ens*, aantreffen — of laten het zeven zijn, want de vorm Stienzede, die wij in een stuk van 1399 lezen, maakt dat ik er Stiens nog niet met zekerheid toe durf rekenen. Van al die plaatsnamen schijnt de vorm op *inga* vroeger, die op *ens* later voor te komen. Ook vind ik in mijne aanteekeningen geen ouder zeker voorbeeld van eenen frieschen plaatsnaam op *ens*, dan in 1400.

Wat is nu dit *ens?* Mijn vriend Wybrands houdt het voor eenen genitivus, die in de plaats van het oude *inga* getreden is.

Dat laat zich wel hooren. Immers van de oude plaatsnamen, waarvan het eerste deel een persoonsnaam is, was het eerste deel het voornaamste. Want als men de plek wilde noemen waar die persoon woonde, mogt zijn naam er niet bij ontbreken. Het laatste gedeelte van den naam was van minder belang: of men het huis waarin, of het erf waarop, of de dijk waarbij hij woonde noemde, was hetzelfde: de plek werd daardoor even duidelijk aangewezen. Dat was ook dikwijls het geval, wanneer het eerste deel van den naam een ander woord was. Vandaar dat in sommige oude plaatsnamen het laatste deel niet altijd hetzelfde is. Wij vinden b. v. Dokkum niet alleen *Dockingen* genaamd, d. i. Dockingaheim, maar ook *Dockingachiricha* (beide bij v. d. Bergh Mnl. Geogr. bl. 138); *Molkwerum* heet in de grafelijke rekeningen van 1398 *Molkenhuzen* (De oorlogen van hertog Albrecht, bl. 171); *Noordwijk* in 1064 *Northgo* (v. d. Bergh, a. w. bl. 158). En nu nog hoort men *Vrouwenparochie* door de Friezen gewoonlijk *Vrouwenbuurt* noemen.

Voorts hebben de verkorte namen op *a* of *o* — en tot deze soort behooren de meeste die in plaatsnamen voorkomen — zwakke declinatie. De genitivus nu der zwakke declinatie ging oudtijds uit op *ns*.

Op deze gronden zou men geneigd zijn den uitgang *ens* te houden voor den zwakken genitivus, en derhalve van gelijke beteekenis met *inga*, dat patronymica vormt.

Ik heb daar echter een paar bedenkingen tegen.

Vooreerst, ging wel oudtijds de zwakke genitivus op *ns* uit, maar dat is al sedert een groot aantal eeuwen zoo niet meer. Wij vinden het alleen nog zoo in het Gothisch van de 4e eeuw; maar in alle latere duitsche talen is de *s* verdwenen, in sommige zelfs de *n* daarenboven. Dit laatste is o. a. het geval met het Friesch. Reeds in de oudste stukken die wij in deze taal bezitten, gaat de genitivus der zwakke declinatie uit op *a*. En ofschoon eigennamen taai zijn en somtijds de oude vormen veel langer bewaren dan gemeene naamwoorden, komt het mij toch onwaarschijnlijk voor dat dit *ns* bij de eigennamen zoo vele eeuwen stand zou gehouden hebben, vooral in eene taal die in de overige

naamwoorden niet alleen de *s*, maar daarenboven nog de *n* verloren had.

Ten anderen; ik heb reeds opgemerkt dat de plaatsnamen op *inga* verkortingen zijn. Om er een paar voorbeelden van te geven *Doccinga*, zoo als ik boven reeds heb opgemerkt, is verkorting van *Dockingaheim* of *Dockingachiricha; Donninga* in 1433 voorkomende (Schwarzenbergh, Charterb. I. 498) van *Donningaheim*, nu *Donjum; Mackinge* in 1400, van *Mackingaheim*, nu *Makkum* (Oorl. hert. Albr. bl. 542); *Aninge* in 1399 (ald. bl. 256) van *Aningaheim*, nu *Anjum*. Maar daaruit blijkt, dat *Dockinga*, *Donninga* enz., genitivi zijn en beteekenen (de woonplaats) van den zoon van Docke, van den zoon van Donne enz. Is *ens* in plaatsnamen eenvoudig de zwakke genitivus, dan zeggen beide namen niet hetzelfde: want *Esens* zou dan de woonplaats van Ese zijn, *Esinga*, die van zijnen zoon.

Eene verbastering van *ingas* kan *ens* nog minder zijn. De woorden op *inga* hebben zwakke declinatie: de genitivus gaat dus niet uit op *s*, maar op *a*. En al zijn de plaatsnamen op *ens* niet overoud, zoo oud zijn ze toch, dat wij niet onderstellen kunnen, dat men toen reeds eene zoodanige fout zou gemaakt hebben. Want zelfs nog heden ten dage hoort men in eigennamen den ouden vorm van den genitivus; slechts is de *a* of *o*, even als in den nominativus, tot *e* afgesleten. Nog zal een Fries zeggen *it is Bokke hînzer*, het is het paard van Bokke, *it is Jetse wein*, het is de wagen van Jetse.

Ik meen dat *ens* op deze wijze moet verklaard worden. Naast de patronymica op *inga* vinden wij er ook op *ing*. Misschien dat deze jonger zijn, maar wij vinden ze toch reeds verscheidene eeuwen geleden en nog zijn er die als voornamen gebruikt worden, b. v. Balling, Ebbing, Eling, Nanning, Tjalling. Deze namen hebben sterke declinatie: hun genitivus gaat uit op *s*. Van *Esing* is dus de genitivus *Esings* en hieruit kon, bij niet zeer duidelijke uitspraak, gemakkelijk *Esens* ontstaan.

Even zoo houd ik *Grins* voor eene zamentrekking van *Grunings*, dat eerst *Grunens* werd, terwijl in het einde van de twee door eene enkele vocaal gescheidene n's éene verdween, hetzelfde wat wij b. v. opmerken in *schout* voor *schoutet* (schoudheet), *kamille* van

lat. *camaemelum*, *paard* van het latijnsche *paraveredus*, waaruit eerst de v (w) wegviel, het friesche *seine* voor *seisene*, het latijnsche *veneficus* voor *venenificus* enz. De overgang van *u* in *i* (*Gruns* in *Grins*) vinden wij ook in *pit* voor *put*, *stik* voor *stuk* enz.

Harns kan op gelijke wijze uit *Harlings* ontstaan zijn. De uitwerping der *l* geeft geen bezwaar. Wij vinden die ook in den naam *Warns*. Want uit de verschillende vormen van dezen naam die wij in de middeneeuwen aantreffen, *Waerlenze*, *Wardsel*, *Warlesle*, *Wardelle*, meen ik te mogen opmaken, dat de oudere vorm zal geweest zijn *Wardelens*, waaruit dan eerst *Warlens* en eindelijk, met uitwerping der *l*, *Warns* ontstaan zal zijn.

De vraag van den heer Winkler naar den oorsprong van den naam *Warstiens*, weet ik niet te beantwoorden. Den drentschen familienaam *Hofsteenge* houd ik voor eenen van lateren tijd. Gelijk een bleeker zich Osinga en een glazemaker zich Ruitinga noemde, zoo zal deze naam waarschijnlijk door iemand aangenomen zijn, die niet als zijne buren op een klein erfjen, maar op eene aanzienlijke *hofstede* woonde. P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Alkmaarder en Harlinger straatnamen. Te Alkmaar is een straat die den naam draacht van Fnidsen, en te Harlingen een gedempte gracht, die Schritzen (beter Skritsen) hiet; men zeit gewoonlik *de* Skritsen, met het lidwoord. Wat beteekenen deze beide zonderlinge namen?

Te Harlingen is ook een gracht, die men het Noordijs (Noard-iis, Noard-îs), Noord-IJs, noemt. Ook draacht een gehucht by 't dorp Thunum in Oost-Friesland (Harlingerland) den naam Nord-Ys. Wat is de beteekenis van dezen naam? Een Zuid-ijs, Süd-Ys ontbreekt zoo wel te Harlingen als te Thunum. Of hebben we hier niet aan 't woord *noord*, in z'n gewone beteekenis te denken? Een gehucht by 't dorp Asel, eveneens in Harlingerland, hiet Nörtis, en een gehucht by 't dorp Arle in Oost-Friesland hiet Neu-Eis. Is der samenhang tusschen deze namen?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Torpma. Kwam oudtijds (en misschien nog heden ten dage?) te Kollum de geslachtsnaam Torpma voor?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van der Muelen. (II, bl. 125; III, bl. 120; Bijblad III, bl. 63, 98, 130, 141, 146; IV, bl. 125; Bijblad V, bl. 71; VIII, bl. 164; omslag XIV, n°. 5; omslag XV, n°. 6; XV, bl. 30; XVI, bl. 347; XXVII, bl. 43, 46). Eenigen tijd geleden kreeg ik ter inzage eenen ouden genealogischen staat der kinderen van Andries van der Meulen en Josina Gerarda Becx, toebehoorende aan mr. W. G. de Knokke van der Meulen te Nijmegen, wiens vader dien van eene freule Tengnagell gekregen had, daar zij dacht, dat het de genealogie zijner familie was; doch dit kan niet zijn, daar de familie de K. v. d. M. voert in blaauw drie gouden molensteenen, geplaatst 2 en 1.

Deze genealogische staat komt gedeeltelijk overeen met de genealogie van het hoofdzakelijk in Overijsel en Utrecht gevestigde geslacht van der Muelen. Alleen in het begin is zij geheel verschillend van die in 1650 door de herauten Pierre Albert de Lanay en Constantin Bouchelier opgemaakte genealogie dier familie. Zij omvat 15 generaties, de 10 eerste in de regte mannelijke lijn, aansluitende aan de 16 kwartieren der kinderen van Andries van der Meulen voornoemd; daarenboven nog 11 generaties, ook in de mannelijke lijn, van den overgrootvader van J. S. Becx. Er schijnt ook nog een boek met bewijzen of andere bijzonderheden bij behoord te hebben, zoo als blijkt uit de verwijzing naar folio 1, folio 2, enz.

De afstamming is als volgt:

I. Generatie. Heer Pieter van Steen, heere tot Ossmael ende jffr. Maria de Hamal a Mall; brengen voorts Chlodouem... n°. 4, fol. 1 en 2. De beide wapens zijn in der tijd bij het opplakken op linnen verongelukt.

II. Joncker Clodoues van Steene, heere tot Ossmael ende Wing,

ende juffrouw Gudula Gelis, brengen voort Carel, A°. 1129. F n°. 4. Het wapen der Leuvensche familie van den Steene staat hier van zilver met een van zwart en zilver geschakeerd St. Andries kruis, iedere arm van drie rijen, niet van twee; dit is dus of foutif of een brisure. Zie over die familie Petri Divaei Opera Varia, alwaar op de wapenkaart der familiën, die in die van van den Steene zijn opgenomen, het veld van het oorspronkelijke wapen rood is, en het St. Andries kruis van twee rijen geschakeerd is van zwart en zilver.

III. Joncker Carel van Steene, heere tot Osmael, Dormael ende Wing, traude Bertram geerfde vrauwe van Hespen, Wang (is dit hetzelfde als Wing?) en Laer, G. n°. 4, fol. 3. Zij is de dochter van heer Balduinus, grontheere tot Hespen, Wing en de Laer ende jouffr. Cuna van Heelu... De 2 of 3 laatste letters van haar naam zijn verongelukt, maar zij voerde in goud een groen hartschild, met een linker schuinbalk, geschakeerd van zes stukken rood en zilver, over alles heen. Carel voerde het zelfde wapen als zijn vader en als zijn oudste zoon,

IV. Joncker Geldolf van Steene, heer tot Ossmael ende Dormael, traude Maria Verusalem, wettige dochter van heer Pieter. 3 april 1209. G. n°. 4. Zijn jongere zoon Joncker Carel, heere tot Wauteringen ende ter Meulen, traude met Adela de Rhodes (in zilver 3 roode lelien 2 en 1), heer Hendricks dochter, G. n°. 4, fol. 4, en voerde het St. Andries kruis geschakeerd van rood en zilver, van drie rijen, met het wapen zijner moeder als hartschild, in zilver een zwarte dorre uitgerukte boom, even als zijn zoon,

V. Joncker Carel van der Meulen, dt. Steen, heere tot Wauteringen ende ter Meulen, troude met Itta van Oorbeeck, heer Nicolaes dochter (in groen een zilveren linker schuinbalk), A°. 1248, G. n°. 4, fol. 5. Sterft (hij of zij?) 1308, den 10 aprilis.

VI. Joncker Gerardt van der Meulen, heere tot Wauteringen, hadde te wyve jouffr. Catharina van Haelen (in rood een gouden leeuw), naer latende onder andere kinderen (zijn de andere ook bekend?) Nicolaes, A°. 1268. Wapen als zijn vader, doch zonder hartschild. Op de vroeger genoemde wapenkaart komt voor, onder n°. 13, het wapen van de Keysere, van zilver met een geschakeerd St. Andries kruis van rood en zilver, doch van 2 rijen.

VII. Joncker Nicolaes van der Meulen dt. van Steene, heere tot Wauteringen, stalmeester van onsen hertogh van Brabant (waar kan men eene lijst der stalmeesters vinden?), traude jouffr. Beatrix van Bautersem, (gedeeld, 1 in goud drie roode palen, 2 in groen drie zilveren maliën, 2 en 1), G. n°. 4. Hij voerde alleen het kruis. Van hem is slechts een kind vermeld, wie zijn de andere?

VIII. Heer Johan van der Meulen, heere tot Wauteringen, had bij zijne eerste vrouw, Ursula van Arwiller (in blaauw een omgewende zilveren hamer, in den vorm zoo als de tegenwoordige stratemakers die gebruiken, doch met langen steel, schuin links geplaatst) zeven kinderen (welke?) en bij zijn tweede, juffr. Paulina Hinckaert (in zwart bezaaid met zilveren blokjes, een aanziende leeuw van 't zelfde, over alles heen ongekroond) eenen soene Daniel, A°. 1460, 3 julij (is dit zijn huwelijksdag?) G. n°. 4, fol. 8 en 9.

IX. Joncker Daniel van der Meulen, Heere tot Wauteringen, traude met juffr. Barbara Clutincx (in blaauw 3 gouden leliën, 2 en 1, niet met afgesneden voet.) Rietstap, Arm. Gen. noemt ze van zilver, dit zal wel goed zijn, daar zij toch niet het wapen der Bourbons gevoerd zal hebben. Zij was de dochter van jonker Henderick ende jouffr. Barbara Hincart, van Brussel, ende laeten nae, onder andere kinderen (welke?) Johan. H. n°. 4, E. Daniel voerde, even als zijn vader, als zijn zoon Johan en kleinzoon Joan, het kruis met het hartschild.

X. Joncker Johan van der Meulen, ridder, heere tot Wauteringen ende jouffr. Catharina Aerssens, (gevierendeeld. 1 en 4 in goud, 3 zwarte merletten (Eyndhouts?) die van het 1e kwartier omgewend (vgl. Heraldieke Bibliotheek IV, bl. 96), 2 en 3 in goud een geschakeerd St. Andrieskruis van zilver en zwart van drie rijen, niet van twee, zoo als behoorde). Even als op de genealogie, door de herauten opgemaakt en nog een ouden kwartierstaat op pergament, ook uit dien tijd, is er geen zwarte dwarsbalk onder het kruis bij van Aerssen. Beide personen komen ook voor op de genoemde genealogie, in de VIII generatie, maar zijne moeder staat daar vermeld als zijnde Jenne Moens.

De verdere generaties komen nu in beide genealogiën in hoofdzaak met elkander overeen. Nu verandert de genealogische staat in een

kwartierstaat van 8 kwartieren van de van der Meulens en 8 van de familie Becx.

XI. Jonker Joan van der Meulen, ridder (bij de Lanay, *ecuyer*) ende meurauw Elisabeth Segers, brengen voorts Daniel. In de huwelijksregisters van Notre Dame te Antwerpen vind ik hun huwl. aldus op fol. 28, den 6en dag na trinitatis (welke dag is dit?) 1543. »Jan van d. Moelen castrj. en Lysbeth Seghers." Wat beteekent dit castrj. (van den Steen of van Steene?) Zij testeert te Antwerpen 3 december 1583 ten overstaan van den notaris Hendrik van Uffelen als jonckvr. Elisabeth Segers, wedue Jans van der Meulen. (Zie den inventaris der nalatenschap van Daniel van der Meulen, haren zoon, op het archief te Leiden.)

Op de genealogie der herauten voerde hij alleen den dorren boom.

XII. Jhr. Daniel van der Meulen, Ridder, Heere tot Ansegem, voor de Heeren Staten Generael extra ord. ambassadeur by den coninck van Danemercken ende meurauw Hester de la Faille, laeten na Joan. Als haar vader staat vermeld Jhr. Philips de la Faille, Heere tot Anseghem, man van Lucretia de la Chapelle. Zijn voornaam is bepaald fout, want uit het mutueel testament van Daniel en Hester, gepasseerd voor den notaris Jan van Hout te Leiden, in dato 30 maart 1590, vermeldt zij uitdrukkelijk haren vader als heetende Jan, en in den inventaris der nagelaten goederen van Daniel insgelijks met bijvoeging van den Ouden. Over dien Jean de la Faille, le vieux kan men zien, van den Leene, Theatre de la noblesse de Brabant, ect. 2e gedeelte bl. 84, dat evenwel waarschijnlijk alleen de catholieke de la Failles vermeldt, daar zij, haar broeder Steven en haar zuster Marie, huisvrouw van Louis de Malapert, alle ook voorkomende in genoemden inventaris, aldaar niet vermeld zijn. Uit den inventaris zijner nagelaten goederen blijkt niet, dat hij de heerlijkheid van Ansegem bezat. Wel bezat hij onder andere vaste goederen, eene hoeve gelegen in de parochie Beveren, genoemd Andelgen groot XVIII bunders, die geadministreerd werd door den heer Martys de la Faille, den 2en zoon van Jan den Ouden, maar nergens blijkt dat dit eene heerlijkheid was. Zijne afstammelingen in 's Hertogenbosch gevestigd (zie omslag Navorscher 1864, n°. 2 en 3) hebben zich steeds *van der Meulen* geschreven (zie ook de Wapen-

kaart van 's Hertogenbosch, door van Zuylen) en die van zijnen broeder Andries, den schepen van Antwerpen, *van der Muelen.*

XIII. Joncker Joan van der Meulen dt. van Steene, Ridder, heere tot Ansegem, troude mevrouw Maria van der Horst en verweckten bij malkanderen dese kinderen.

XIV. A. Jouffrouw Maria Clara v. d. M. dt. Steen: zij voerde gevierendeeld: 1 in rood een gouden dwarsbalk (v. d. Horst), 2 en 3 de dorre boom, 4 het rood en zilver geschakeerd kruis. B. Joncker Cornelis v. d. M. dt. van Steen, voerde, gevierendeeld: 1 en 4 het kruis, 2 en 3 de dorre boom. Daar deze wapens zich aan de heraldisch regter zijde bevinden, zoo zijn de kwartieren omgewend ten einde de symmetrie te bevorderen. De teekenaar der wapens schijnt bijzonder veel liefhebberij gehad te hebben in het breken der wapens. C. Joncker Andries v. d. M. dt. van Steen, voerde het kruis, waarover de dorre boom in een hartschild. D. Joncker Johan v. d. M. dt. van Steen, voerde den dorren boom met een blokzoom van rood en goud van 18 stukken (de kleuren van het wapen zijner moeder). E. Joncker Daniel v. d. M. dt. van Steen, heere van Ansegem (voerde alleen den dorren boom, even als zijn vader en grootvader, het schild gedekt door 2 elkaar aanziende helmen: Helmt. 1°. een bruine valk (het aloude helmt. der heeren van Hespe?), 2°. een uitkomende leeuw tusschen eene vlugt, alles van zwart, volgens de genoemde wapenkaart het aloude helmt. van van den Steene), ende mevrauwe Josina Gerarda Becx (in goud een rood drakenkruis, helmt. een hals en kop van een rooden draak) tusschen de beide schilden de letters H · P (wat beteekent dit?) Zij was of weduwe of in 2e huwelijk getrouwd met iemand die voerde in zilver een rooden hertenkop en profil. Haar ouders waren joncker Adolf, ridder en Ida van Eynhouts, die voerde in zilver 3 vogels met gouden bek en pooten, geen merletten, 2 en 1.

XV. A. Joncker Johan v. d. M. dt. Steen, heere van Ansegem etc., alleen de dorre boom. B. Joncker Adolf v. d. M. dt. van Steen, de dorre boom met een blokzoom van rood en goud, de kleuren van het wapen zijner moeder. C. Joncker Jacobus Bonaventura v. d. M. dt. van Steen, gevierendeeld: 1 de dorre boom, 2 in zwart een zilveren schildhoofd beladen met 3 zwarte hamers (v. d. Steen van Ommeren?), 3 Becx, 4 het geschakeerde kruis, over alles heen

een hartschild met het wapen van Clutincx, zie IX generatie. D. Joncker Daniel v. d. M. dt. van Steene, gevierendeeld, 1 het geschakeerde kruis, 2 Becx, 3 in zilver drie zwarte vogels met gouden bek en pooten, 2 en 1, (zijne grootmoeder Ida), 4 van der Horst; over alles heen een hartschild met den dorren boom. E. Mejuffrouw Ida Isabella Maria v. d. M. dt. van Steene, het wapen van Becx met een gevierendeeld hartschild, 1 en 4 de dorre boom, 2 en 3 het geschakeerde kruis.

Hunne 8 kwartieren van vaderszijde zijn:

van der Meulen.	Segers.
van der Horst.	Liefkens.
de la Faille.	de la Chapelle.
Gerarts.	de Greef.

En van moederszijde:

Becx.	Tilens.
van Eynhouts.	van Eynhouts.
van de Waeter.	van der Cammen.
van Stralen.	Swerts.

De genealogie opgemaakt door de herauten van Brabant en Henegouwen is in regte mannelijke lijn aldus.

I. generatie. Pierre du Moulin, écuyer, tr. Jenne Doisi (met het wapen van d'Oisy, in zilver een roode halve maan) dochter van heer Pierre, ridder. II. Pierre d. M., écuyer, tr. Marie de Courcelles. III. Nicolas d. M., écuyer, tr. Jenne de Haulthy, zij leefden omtrent 1340. IV. Heer Jean d. M., ridder, tr. Isabeau de Bullenghien. V. Pierre d. M. tr. Marie de Surcamp: zijn oudere broeder gehuwd 1 sept. 1378. VI. Heer Guillaume d. M., ridder, gentilhomme de la chambre de Louis XI, Bestaat er eene lijst van diens kamerheeren? tr. Louise de Carondelet, vrouwe van Aboy (ook Huboy geschreven, in het graafschap Namen). VII. Jacques de M., gentilhomme de sa majesté de France, servit aux guerres signament en la prise de Covines au pays de Namur, A°. 1400. Waar kan men daar iets van vinden? tr. Jenne Moens, niet bij Butkens vermeld, dochter van Jean (in zilver een rood kruis, vergezeld in het 1e kanton met een zwarte merlet) en van Josine de Valencourt. VIII. Jean d. M.tr. Catherine d'Aerssens, zie den gemelden genealogischen staat Xe generatie.

Welke van de beide afstammingen is de juiste? Misschien kunnen de belgische leenregisters hieromtrent eenige zekerheid geven Andries van der Muelen, de schepen van Antwerpen, was volgens zijne acte van bekendheid (Navorscher 1853, Bijblad cxxx) heer van Ranst en Millinghem: is hiervan ook iets in de leenregisters te vinden?

Andries van der Muelen, man van Mechteld Catharina van Santen (zie de Genealogische kwartierstaten van Nederlandsche Geslachten) heeft het eerst in zijn wapen de molenwieken opgenomen. Waarom? Wilde hij soms een sprekend wapen hebben? In 1643 en 1644, als regent van het aalmoeseniersweeshuis te Utrecht, voerde hij alleen de molenwieken, met weglating van het wapen van Segers en den dorren boom; zoo als blijkt uit het pergamenten boek, met de geteekende wapens der regenten, fol. 7., op het stedelijk archief te Utrecht berustende. Zijn vader was Andries, de schepen van Antwerpen. De broeder van Daniel en Andries voerde (is er van hem ook een schepenzegel bekend?) zijn wapen gedeeld, 1 de dorre boom 2 dat zijner moeder Segers, in groen drie narrenbellen, de 2 bovenste van zilver, de onderste van goud. Kan Andries, zijn zoon bovengemeld, door een onduidelijk zegel met het geschakeerde kruis, dit ook voor molenwieken aangezien hebben?

De voorouders van Elisabeth Segers, komen ook niet overeen met die welke vermeld zijn op een ouden, op pergament geteekenden en met helmteekens voorzienen kwartierstaat (zie X generatie), in het archief der familie van der Muelen berustende; zij zijn daar als volgt. Elisabeth Segers is de dochter van Pierre en van Jeanne van Eynde, kleindochter van Jacques Segers en Josine de Gray, en van Jean van Eynde en Marie de Goethals, achterkleindochter van Jacques Segers en Jenne de Weerdam (in blaauw een golvende regter schuinbalk, helmt. een zilveren zwaan, van Jean de Graij (in zilver een zwarte leeuw, helmt. de leeuw uitkomende) en Marguerite le Nepula, (een goud, blaauw getralied schild, Rietstap Handboek der Wapenkunde, bl. 153, helmt. een antieke vlugt volgens het schild), van Pierre van Eynde (in zilver drie roode wassenaars 2 en 1 met een vrijkwartier van goud met 3 blaauwe palen, helmt. een moorenborstbeeld met zilveren hoofdwrong en met rood bekleed) en Jenne van Zeckele (in rood 3 zilveren sikkels met gouden handvatten 2 en 1, helmt. een borstbeeld met gouden haar met

rood bekleed) en van Pierre de Goethals (zie Arm. Général.) en Philippote de Gourmont (in zilver een rood ankerkruis, helmt. 3 struisvederen rood, goud en rood). Kan men mij hieromtrent ook eenige inlichting verschaffen?

's Gravenhage. VAN DER MUELEN.

Geslacht Keppel. (XXVI. bl. 425, 492; XXVII, bl. 95, 132, 319, 574, 636).

1. Bernhardus Keppel, als prop. ber. te Beest 23 jan. en bev. 13 maart 1653, te Amerongen en Leersum 23 nov. en bev. 24 dec. 1654; legerpredikant in 1674 en overl. julij 1712.

2. Antonius Keppel, was als 1ste pred. te Aalten reeds in 1602 aldaar in dienst, werd ontsl. wegens zwakheid in 1613 en overl. 1616 of 1626.

3. Gerhardus Keppel, was als 1ste pred. te Twello reeds in 1598 aldaar in dienst en stond aldaar tot 1601.

Hij werd eerst te Zutfen beroepen, 1591, en vertrok vandaar naar Twello, 1592.

4. Bernhardus Keppel, kleinzoon van nº. 1, had tot ouders, mr. Antonius Keppel, advocaat voor den hove van Utrecht, en heer van Oostbroek en de Bildt, en Maria van Keulen, oudste dochter van Joh. van Keulen, laatst pred. te Brielle. Hij werd geb. te Utrecht 12 nov. 1685, stud. ald., werd prop. cl. v. Utrecht, ber. te Vleuten 20 maart 1712, afsch. ald. 23 maart 1627; ber. naar Monnikendam, als 3de pred., in januarij en bevest. 30 maart 1727 door zijn ambtgenoot en zwager, Petrus Nahuys, aldaar ontsl. 1743, overl. hij te Utrecht 21 mei 1756, oud 70 jaar, 6 maand., 29 dagen, nalatende als wed. Maria Elisabeth Nahuys, oudste dochter van ds. Henr. Nahuys, pred. te Delfshaven, met wie hij 31 mei 1715 gehuwd was, en uit welken echt den 1 sept. 1716 een eenige zoon geb. werd, Henricus Hubertus, die later huwde met Marg. Petron. Keienberg. (Zie: de Jongh, Naaml. Pred. Geld. Syn bl. 341; v. Rheenen en Voet, Naaml. Prov. Utrecht, bl. 55 en 87, 88; Verbeek, Zutph. Classic. Register, dl. II, 1e stuk, bl. 1; Veeris en de Paauw, Kerk. Alphab. van N. Holl. bl. 115, en Boekz. 1756, mei 662 en julij 76—82.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van Cuyk. (XXVII, bl. 99, 251; XXVIII, bl. 428.) Behoort tot dit geslacht ook de tak Cuyck van Mierop, in welken de stam der oude heeren van Kuik, volgens de getuigenis van Dr. Wap, heden ten dage nog voortleeft? Deze schrijver verklaart ergens in zijne bekende prijsverhandeling over de Geschiedenis van het land en de heeren van Kuik, dat ondanks veelvuldig aangewende moeite het hem niet gelukt is de ligging van Mierop op te sporen. Hij houdt dus Mierop voor eenen plaatsnaam, gelijk men dan ook in de combinatie Cuyck van Mierop gereedelijk vermoedt. De vraag rijst nochtans, of Mierop wel een plaatsnaam zij, omdat men in een Tielsch lidmatenboek tusschen eene menigte familienamen alle met *van* er voor, aantreft Hermanus *Mieroop*, die april 1705 te Tiel belijdenis deed en nov. 1705 met attestatie naar Haaften vertrok. Hier schijnt Mieroop geen plaatsnaam te wezen, omdat het voorzetsel *van* er voor ontbreekt. J. ANSPACH.

[Is een plaatsnaam zonder *van*, als familienaam, in Gelderland en Noordbrabant iets ongehoords? In Noordholland niet: vooral in het Noorderkwartier komen er veel voor. Men vindt daar b. v. de familienamen, Enkhuizen, Medemblik, Beemster, Opperdoes, Ursem, Oostwoud, Hauwert, Schagen, Wijdenes, Beets, Berkhout, Avenhorn, Langereis, Bobeldijk, Blokker, Schardam, Langendijk, Nes, Eenigenburg, Schermer, Zijp, Egmond, Heilo, Winkel, Graftdijk, Westzaan, Opmeer, Rustenburg, Bloemendaal, enz., alles zonder *van*. De dubbele oo echter in *Mieroop* doet vermoeden dat het misschien oorspronkelijk een bijnaam is, zamentrekking van *mierenhoop*.]

Geslacht Quina. (XXVIII, bl. 255.) Deze familie voerde: regtsgeschuind, boven in een veld van sabel drie manden met hengsels van goud; onder in zilver een stappend hert in natuurlijke kleur. RUTGERS VAN ROZENBURG.

eslacht van Oosten. (XXVIII, bl. 466.) Smallegange kent het t. a. p. beschreven wapen toe aan eene in Zuidbeveland te huis behoorende familie v. Oosten of Oostée. H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht Diepenbroek. (XXV, bl. 428, 518; XXVI, bl. 626; XXVII, bl. 203 en XXVIII, bl. 40, 101). Franciscus Diepenbroek werd als

prop. ber. te Horssen 6 nov. 1619 en overl. in 1656. (Zie de Jongh, Naaml. Pred. Geld. Syn., bl. 289).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht du Sart. (XXVIII, bl. 487). Johannes du Sart, als prop. ber. te Ooy en Persingen 1 sept. en bev. 16 nov. 1738, afsch. ald. 13 nov. 1740; ber. te Hemmen 19 oct. en bev. 4 dec. 1740 door ds. Joh. Phil. Scheidius, pred. te Wageningen, afsch. ald. 2 mei 1745; ber. te Oud-Loosdrecht 4 maart en bev. 16 mei 1745 door ds. G. Kulenkamp, pred. te Amsterdam, afsch. ald. 1 oct. 1752; ber. te Schoonhovon 17 aug. en bev. 15 oct. 1752 door ambtgen. ds. Herman van der Horst; werd 1773 ald. emeritus en overl. 1784. (Zie de Jongh, Naaml. Pred. Geld, Syn., bl. 409; Brans, Kerkel. Register Z.-Holl., bl. 72 en Boekzaal.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht v. Ruyven. (XXVIII, bl. 320). Het jaar van inschrijving van den t. a. p. vermelden Dirk v. R. was 1780. Te Delft zijn notaris geweest J. v. Ruyven 1658—1670, W. v. R. 1671—1713 en P. v. R. 1768—1780. H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht van der Werff (XXVIII, bl. 425). Pieter van der Werff Adriaanszn, in 1672 acht te Dordrecht, huwde (zie Balen) in 1646 Geertruyd Absouw, weduwe Jacob Schaak.

Nu vond ik in eene bij mij aanwezige genealogie (waarmede de 3e vraag, XXVII bl. 486, wordt beantwoord) dat Adriaan van der Werff of van de Werven, baljuw van Bommede, overleden in 1674, in 1647 huwde met Cornelia Nolthenius, geb. 13 januarij 1620, overleden te Rotterdam den 15 mei 1691; en dat deze Adriaan v. d. W. begraven werd in de kerk te Sommelsdijk, links van den preekstoel, met de wapens van v. d. Werff en Nolthenius op of boven zijn grafzerk.

De vraag van den heer Vorsterman van Oijen moet dus ontkennend beantwoord worden, ten ware Adriaan v. d. W. tweemaal gehuwd is geweest en Pieter v. d. W. Adrzn. een zoon uit het eerste huwelijk was.

Kunnen zij echter ook broeders geweest zijn?

Arnhem. N.

Geslacht van Raasfelt. (XXVIII, bl. 540). Goossen van Raasfelt was een zoon van Johan van Raesfelt en van Judith van Wijlich. De afstamming van dezen Johan van Raesfelt is als volgt:

N. van Raasfelt trouwt N. Baack.	N. van Berg trouwt N. N.	Hendrick v. Homoet trouwt Stephania van Wisch.	N. v. Cuilenburgh tr. N. Bentheim van Guttersheim.

Bitter van Raasfelt trouwt N. van Berg. | Jan v. Homoet tr. Agnes v. Cuilenburg.

Goossen van Raasfelt, heer van Oostendorp, Hameren, Luttekenhaven en Elmpt trouwt Bertha van Homoet.

Johan van Raasfelt, heer van Oostendorp.

Wat zijne moeder Judith van Wijlich betreft, deze was eene dochter van Adolf van Wijlich en Elisabeth van Bijlandt.

Goossen van Raasfelt zelf was tweemaal gehuwd, eerst met Anna van Twickelo, vrouwe van Twickel, en daarna met Ermgart van Boimenberg.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht Ramp. Uit de verleien van het huis Rollaud (overgenomen in Craandijk en Schipperus, Wandel. door Nederl.) laat zich de volgende genealogie opmaken.

Frederik Ramp † in of voor 1615.

Dirk Ramp † in of voor 1652 kinderloos. | Adriaan Ramp van Rollaud † in of voor 1676.

Pieter Ramp v. R., † in of vóór 1686 kinderloos. | Frederik Ramp van Rollaud.

G. ESCHAUZIER.

Geslacht van Wevelinckhoven. (XXVIII, bl. 322). In het Armorial Géneral van Rietstap komen de volgende wapens voor:

1°. Ecartelé: aux 1 et 4 d'argent à la fleur de lis de gueules; aux 2 en 3 d'argent au sautoir de losanges de gueules.

2°. D'or au lion naissant de gueules.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

VRAGEN.

Hermanus Noordkerk. Zijn er nog afstammelingen van dezen beroemden advokaat?

Geslacht Tuymelaar. Weet iemand mij ook genealogische bescheiden te geven omtrent de familie Tuymelaar, wapen in zilver een omgekeerde vogel (duif?) en aan den anderen kant natuurlijk water, waarin een visch. Helm met een duif beneden aan?

U. S
T. T.

Geslacht de Hertogh. In den Navorscher XXIV bood de heer C. v. B. D. aan, eenige mededeelingen te doen nopens het oude brabantsche geslacht Backx de Hartoghe. Zoo ZEd. alsnog aan dat aanbod gevolg wilde geven, zou ik mij zeer verplicht gevoelen. In Navorscher XVI, bl. 25 maakt M°. melding van eene ms. genealogie van bovengenoemd geslacht. Waar kan die gevonden worden?

G. ESCHAUZIER.

Geslacht van Sparwoude. Waar kan men eene geslachtlijst vinden van genoemd geslacht? — Volgens Craandijk & Schipperus, was de eerste heer van Sparwoude, genaamd Willem, een bastaard van Floris V. Is het ook bekend of van dezen het latere geslacht afkomstig is, o. a. Jan van Sparwoude, wiens dochter Clara (de bekende vrouwe van Sparwoude) huwde met Arent van der Meer?

G. ESCHAUZIER.

Renesse. In eene geannoteerde catalogus der bibliotheek des graven C. W. de Renesse--Breidbach, welke den 2 nov. en volg. 1835 te Antwerpen verkocht is, vind ik: n°. 22. *Un livre de prières en langue hollandaise, avec des miniatures et des ornements en or, petit in 4°. à la fin il y a quelques feuilles en parchemin sur lesquelles un membre de la famille de Renesse de Baer a écrit les dates de naissances et de morts de cette famille, depuis* 1576. Dit nummer werd verkocht aan een heer Schuyter. Zoude niemand mij iets over dezen heer Schuyter, die waarschijnlijk uit Holland was, kunnen mede-

deelen of ten minsten mij zeggen waar het boekje verbleven is? Voor de genealogie der familie de Renesse zouden de daarin staande jaartallen van groot belang zijn. LABOREMUS.

Geslacht Waterland. Volgens de genealogie Oudshoorn door van Leeuwen opgenomen, huwde in de 15 eeuw, Wouter v. Oudshoorn Otto's zoon met Geertruid v. Waterlant. In het necrologium der abdij van Egmond wordt melding gemaakt van Simon v. Waterlant, monnik, † 8 maart 1361 en diens broeder Nicolaas v. W. In 1508 komt voor een Claes v. W. als »gecoren voocht van Kerstine van Maern Albrechts weduwe van Assendelft en Mr. Hugo van Assendelft, haar zoon, priester."

Naar aanleiding daarvan wordt gevraagd, of er een geslacht Waterland bestaan heeft, dan of men hier te denken heeft aan leden van het geslacht Persijn v. Waterland? In de 15 eeuw behoorde Waterland echter niet meer aan die familie, maar was aan de grafelijkheid gekomen. S.

Geslacht v. Velsen enz. Wie waren de ouders van Margrieth v. Velsen, vrouw van Rozenburg, echtgenoote van Jacob v. d. Binchorst, ridder? Zij testeerde 28 nov. 1362 en noemt in haar testament Catharina v. Velsen (Persyn?) hare zuster, Jan Parryc haren broeder, Claes v. d. Houte (uit Wassenaer?) haren neef, Jan v. Matenesse haren zwager en Catharina v. Waterlant (Catharina v. Velsen, Persijn, vrouwe van Wesemale?) hare nicht. Zie Schotel, De abdij van Rijnsburg, bl. 23 en 136.

De geslachten v. Velsen en Persijn worden gezegd hetzelfde wapen gevoerd te hebben, terwijl met het huis (niet met de heerlijkheid) Velzen een Persijn reeds in de laatste helft der 13e eeuw werd beleend. Behoorde Rozenburg in de 14e eeuw niet aan een geslacht van dien naam, uit Wassenaar gesproten? S.

Geslacht Pauw. Wie waren de ouders van Michiel Pauw, den 21 februarij 1654 met Hoogersmilde beleend en van diens echtgenoot Anna Maria Persijn, zoo mede van Cornelia Pauw en haren echtgenoot Adam van Lockhorst, heer van Zuylen en Westbroek, die hertrouwde met Swana van Ledenberg? S.

Geslacht Lieftinck. Welk wapen voerde het delfsche geslacht van dien naam, verwant aan de geslachten Spruit, v. d. Graaff, v. d. Mast, d'Aquet enz.? Behoorden de in de 16e en 17e eeuw te Utrecht gewoond hebbende personen van dezen naam ook tot dit geslacht?

B.

Wapen van duc d'Alba. Wie wil mij eene volledige beschrijving leveren van het wapen van don Fernando Alvarez de Toledo, hertog van Alba?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Meerminnen als schildhouders (tenants). Welke familiën in ons land hebben meerminnen als schildhouders van hun wapen, zoowel adellijke als niet adellijke? Gaarne kende ik dan tevens de beschrijving der wapens, waarbij die meerminnen als schildhouders fungeren.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

L IJ S T

van vragen uit het XXVIe en XXVIIe deel, waarop geen antwoord is ingekomen.

Dl. XXVI.

Blz.
14. d' Allone.
53. Geslacht ten Cate.
62. Een Gelderschman in Portugal.
72. Medaille Amsterdamsche Kotter-Vereeniging.
88. Souburg.
— Herschel.
100. Het wapen van Friesland.
101. Wapen Duquesne, enz.
116. Friesenberg.
— Jacoba van Beieren.
117. Harlingers.
— Vragen over oude kerkelijke inkomsten.

Blz.
118. Venus grafschendster.
119 Francia in 330 n. Chr.
— P. P. Rubens.
150. Veertalen.
151. Spreekwijze. Hij is van het hondje gebeten.
164. Imbyze.
— Joha, Hoola enz.
— Jan van Haarlem.
165. Gesl. Binkes.
168. Perzische overlevering omtrent den zondvloed.
— Nationale nachtegaalslag.
171. Amptman van St. Mariën.
175. Kanonnen, door Karel V aan Breda geschonken.
176. Tonnenloodjes.
— Een duister penningje.
186. Egmondsch handschrift.
— Opzius jocoserius.
187. Abdij van Baudeloo in het land van Waas.
214. Nojaal.
216. Leges.
220. Gesl. Ockhuyzen.
221. Gesl. Cuper.
223. Middel om vlekken van portretten te doen verdwijnen.
240. Piano's en clavecimbels.
253. Kajuit.
— Tsau.
— Laveeren.
254. Roode helden straat te Buren.
261. Een geslachtswapen.
262. De Genestet.
290. Heerschap.
— Een gereformeerde Spanjaard in Gelderland.
292. Aardrijkskundig woordenboek van Nederland.
303. Ducjes van Tholl.
322 Genealogie van het geslacht van Hulst.
323. Gesl. Sanisson, gezegd de Pesters.

Blz.
325. Wapen Panneboeter, Lobrecht en v. Harderwijck.
334. De zilvervisschers van Enkhuizen.
— Luthersche predikanten te Schiedam.
382. Gesl. van Reenen.
383. Wapen Hillebrands.
— Gesl. Timmerman.
— Gesl. Palm.
392. Hoe is de houding der Oud-catholieken in 1672 te verklaren.
393. Pieter Heeremans.
— Kaart van de Molukken.
394. Jacob van Hoorn.
— Heerlijkheid Emiclaar.
— Reis om de wereld door Nicolaas Duin.
407. Sebastiaan.
— Schilderij van Raphael.
430. H. A. van Hinckel.
466. Histoire de Flandre.
467. J. Liefs.
— Abraham v. d. Burgh.
492. Gesl. Albinus.
493. Gesl. de Beaufort.
— Gesl. v. Esvelt.
495. Vlaamsch opschrift.
504. Waterchineezen. Cauwenberg.
511. Cyferboek van G. van Tollen.
538. Gesl. van Doorninck of Doornick.
540. Gesl. Crillarts.
— Familie Hoelands.
— Wapens op een porceleinen schaal.
544. Langdurige onderwijzersdîenst.
— Reisweddenschappen.
550. Het huis Kroonwijck of Kromwijck.
553. Wijze van rekenen bij de Romeinen.
— Nieuwe kaart op de limietscheiding tusschen de Oost- en Westindische Compagniën.
565. Hij laat er geen gras onder groeien.

Blz.
566. Watjekon.
— Jan Kalebas.
— Het neusje van den zalm.
588. Gesl. Nunninckhaffen.
590. R. A. v. Neindorff.
609. Een raadhuis.
610. Afstammelingen der Salzburgers te Groede.
— Prins Maurits en St. Maurits.
611. Gelauwerde dichters.

Dl. XXVII.

13. Het jacht of fregat Drenthe en zijn gezagvoerder Marten Jansen Schaaf.
15. Oude stoomtoestel. B. Bredee.
16. Thetinga-state.
— Maanheer.
22. Bilderdijks briefwisseling met M. en H. W. Tydeman.
29. Portret van P. C. Hooft door Dirk Barendszoon.
39. Löb, Herschel.
45. Gesl. v. Hardenberg.
— Gesl. v. Munster.
46. Gesl. de Wolff of de Wolf.
63. Een predikant van ter Heide in 1672.
— De bediening van gemeensman, raad en schepen te Nijmegen.
73. Scheurkalenders.
101. Gesl. van Lockhorst.
103. Van der Laan.
— Gesl. Grauwert of Gravert.
104. Dagteekening.
113. Touwink.
117. Handschrift eener nederlandsche vertaling van de Dialogus Miraculorum van Caesarius van Heisterbach.
— Coloma.
118. Jonas Kamours.
— Lied. Amersfoort heb ik eens bekeken.

Blz.
118. Portulan Hollandais de Evert Gilberts Soon, 1599.
— Courant volumen.
120. Ludolf Bakhuizen.
128. De mansnaam Robijn.
129. Melverda.
130. Craechdijk.
— Steenmeet, tegelrije.
142. Gesl. v. Nievelt.
146. Gesl. v. d. Meulen.
— Gesl. v. d. Feen.
— Gesl. del Court.
151. Een beruchte brug.
— Handteeken.
165. Malefitzrecht.
168. J. B. Grammaye.
186. Turfnaaisters.
187. Spelling, f. of v.
230. Johan Daniël.
— Zevecotius, Maria Stuart.
233. Dante, vertaald door de Hacke v. Mijnden.
— P. Langendijk, Spiegel der vaderlandsche kooplieden.
244. Dwaal.
245. Hij is van Lotje getikt.
— Den draak steeken.
263. Genealogische kalender.
— Fam. Droogbrood en Harthoorn.
— Heeren van Bunschoten.
264. Kerkelijke zegels.
280. Advocaten, onder Bilderdijk werkzaam.
307. Patroon.
309. Fam. Klinkert.
324. Overschie.
325. Eene onbeschrevene duitsche medaille.
334. Bilderdijks gedichten.
349. Soldaat maken.
362. Wapen van Leeuwenhoek.

Blz.
363. Gesl. Block.
— Gesl. Rabbens.
364. Gesl. de Brousson.
— Vraag naar twee wapens.
366. Het vlaggen.
379. Muurtegels.
381. Portret van een Jeruzalemvaarder.
426. Wapen v. Romoillers.
427. Wapen Reck v. Molhuysen.
— Gesl. v. Oordt.
428. Adr. v. Bevervoorde.
— Isselt of Ysselt.
429. Gesl. Rutgers.
431. Van de kermis.
432. Groese.
436. Aanhaling. Le Batave effrayé etc.
471. Bezegelen, verzegelen.
— Handvest.
486. Gesl. Talma.
— Een tweetal geslachtwapens.
487. Kinderrijmen.
501. Alberda-burcht.
— Eabinga-state.
— Kerkelijke geschiedenis der Joden.
— Bisdom Hamburg.
— Botnia en Hottinga.
— Looden legpenning.
504. Nieuwe Vaderl. Bibliotheek.
506. Schoot, schoten.
— Engelsche familienamen.
532. Gesl. Wassenaar.
533. Gesl. v. d. Kloot.
— Gesl. Mees.
— Gesl. Beeckman.
534. Gesl. v. Diest.
— Gesl. Bakker Korff en Bakker.

Blz.
534. Gesl. v. d. Meer.
557. Diederijck, bisschop van Doornik.
— Familienaam van Gabbe Jacob Selsma.
559. Anonymen.
568. Sporen der friesche taal in de volksspraak van Noordholland.
569. Tartaar.
587. Stuyvesant.
— Huydekoper.
— Gesl. Rijckaert.
588. De Kip.
— Fam. de Sauvage.
589. Gesl. v. d. Heuvel.
593. Driesum.
— Ingena-State te Nijland.
— Epping-forest.
619. Dichtbundel door Joh. Naeranus uitgegeven.
— Westvaelschen speelthuyn. Slenner-hencke.
629. Alleen.
630. Smientstukken.
638. Fam. v. d. Kasteele.
639. Gesl. Polhemus.
— Wapen v. Willink.
640. Bloemkweeker Cisley Dael.